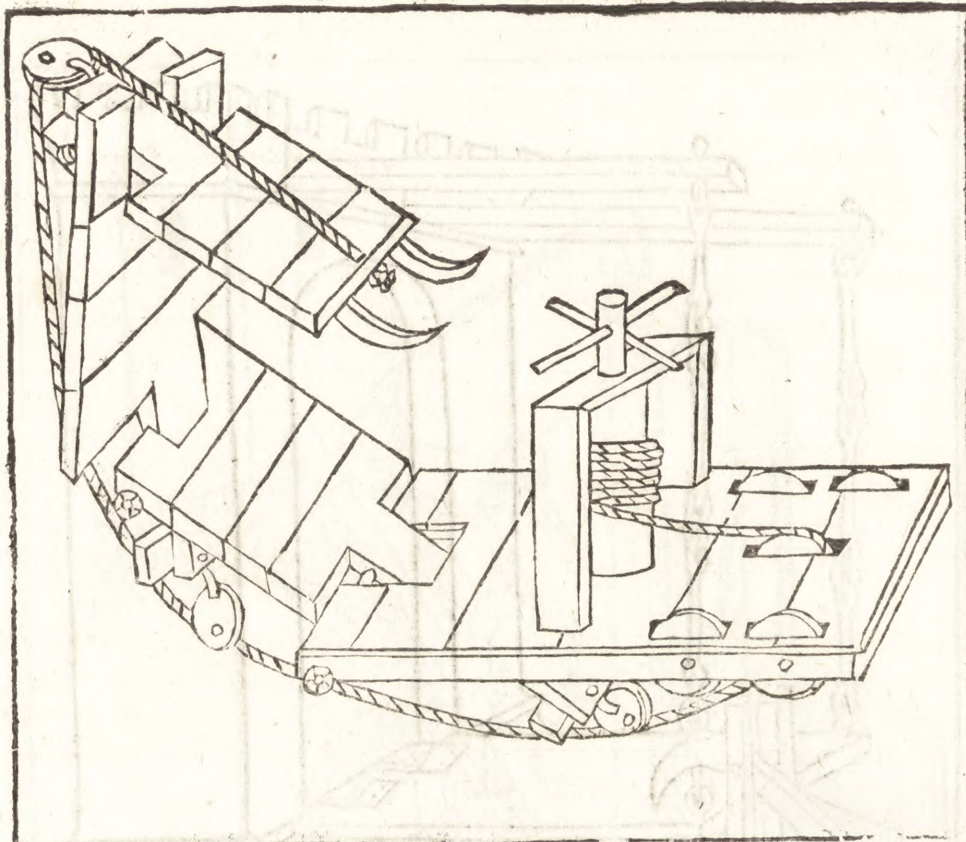
Erigendi pontis inſtrumentum

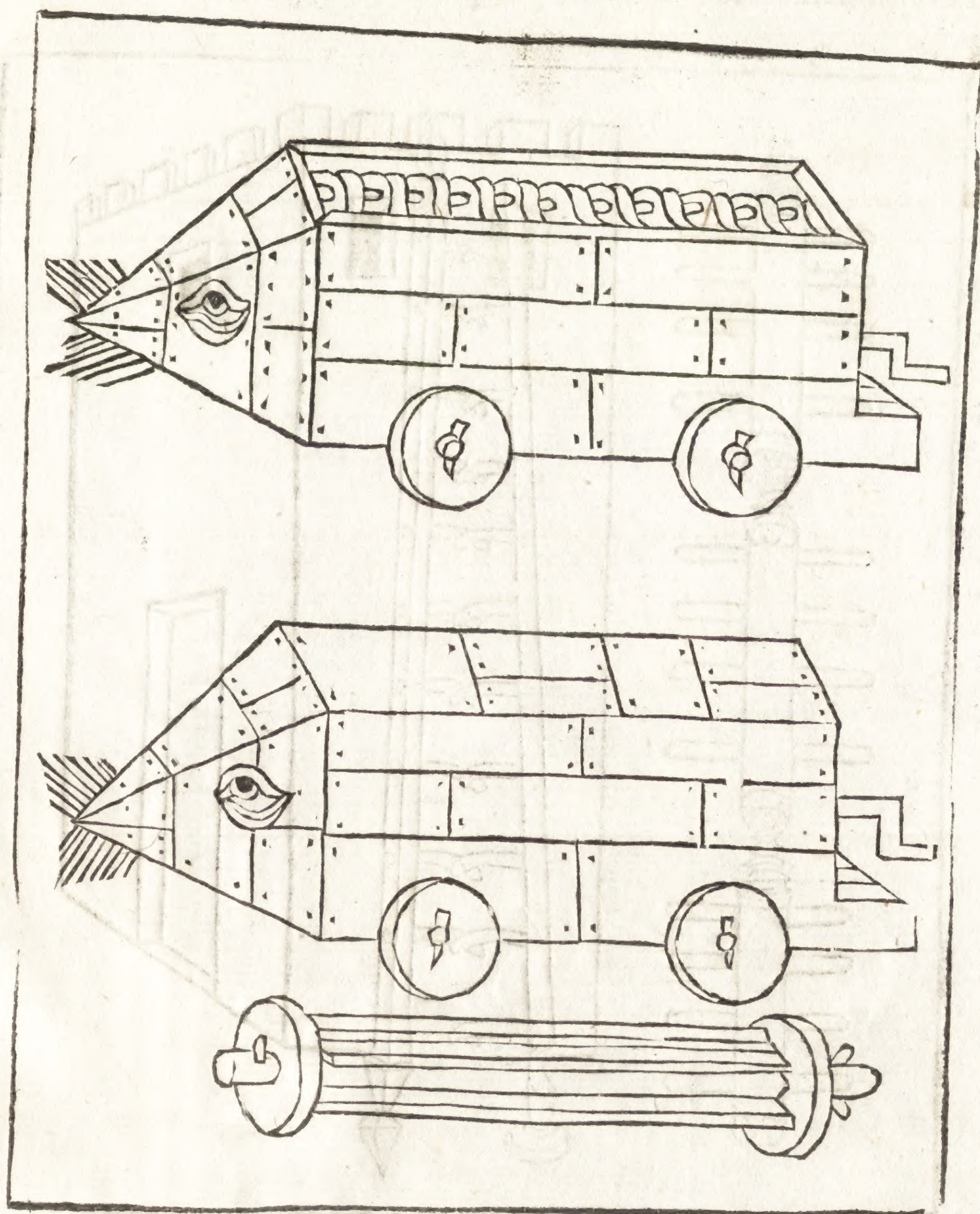

Producendi pontis iuſtrumentum.

X

Muſculus cuniculo fit ſimilis: quo murus præfoditur: exquo & appellatur quaſi muruſculus: uel muſculi : ut inquit Vegetius rena tus a marinis belluis nomen ſibi uendicant: Nam quemadmodum illi quũ minores ſint: tamen balenis auxilium adminiculũq; iugiter exhibent: ita iſti quum ſint machinæ breuiores uel deputatæ turrib9 magnis aduentu illaꝝ parant uiam itineraq; præmuniũt. Muſculum autem appellauit antiquitas machinas minores: quibus protecti bel latores ſudibus præ munitas oppidorũ foſſas demoliretur : Quib9 turris ambulatoria ſine impedimento iungeretur ad murum.

Aemilio Hannibale. Q. Fabio Sylla Cæsare Asinio pollione hircio Suetonio Opio Iulio Cæsare: prisciano philippo Antipatre: Antigono: pisone plinio ualerio Seneca: homero Xenophonte Euripide Neuio Terentio platõe Archiloquo hieronymo Gregorio Ambrosio Athanasio Augustino uirgilio Nasone Eudoxo archita archimede Scopina.

Rubricæ tertii libri.

De astronomia uariaq; perquirendorũ futurorũ arte si quã est

Ex auctoribus Lucano Cicerone aristotele homero hermodoro: dione Macrobio Censorino. C. Flacco euclide socratico appuleio platonico: Trismegisto anneo floro amminiano Marcello Menandro epicuro Bruto Ouidio apolline ennio herodoto uirgilio Beroso antipatre: achinapolo apostolo Isaia firmiano augustino ambrosio pacuuio actio flacco Statio iuuenale socrate democrito fauorino dicearco anasarco demonacte demosthene halicarnasio catõe censorio. M. Manirio

Rubricæ quarti libri

De legibus de medicina

De gymnastica equestriq; exercitatione de ocio militari.

Ex auctoribus cicerõe carcino Tragœdo homero platone paradio fauorino demetrio pictaco dracone solone demade alexandro comico Liuio fabio pictore Marone Lucano. M. uarrone: marco catone Nigidio cassio parmense martiale aufidio Namusa helio lãpridio marcello Ouidio Laureo Tullio Agarchide Galieno diascoride democrito Xenophonte. C. eualgio Leuco iubba Theophrasto flacco floro seneca salustio plinio claudio cæsare herodoto.

Rubricæ quinti libri

De quadruplici uirtutum specie & earum distributione quiq; i his bellorum duces clarissimi habiti sunt.

Ex auctoribus catone cicerone Oppio plinio agelio plinio nepote: actio homero flaccho crispo helio socrate aristotele Xenophonte uirgilio seneca hesiodo Liuio Gymnosophista marco uarrone: ualerio maximo sempronio: asselio catone: polybio antagora poeta: apollonio fauorino tragico aristophane comico Laberio athenodoro philosopho.

Ex claris ducibus agide cyro eschillo Brasida: cabria sesostre: Quinto fabio tar. scipione superiore: augusto scipione iuniore.

Sciluro: Tygranne Agatocle Amase Antigono Antagora limaco: Memnone Themistocle Antiocho lucullo. L. Sylla Eumene: Demade Arctoxerse Aureliano Iuliano Alexandro. C. pompilio Hadriano Antonio Fauorino Theocrito Mytridate Cicerone. M. crasso publio licinio Crasso pellopida portio Catone Epaminunda: pomponio lycurgo publio Aemilio Tyberio Graccho lysandro: pompeio. A. Torquato Iugurtha philippo Cleomene lycene pyrrho dario leo periandro Theopompo helio comodo. M. sertorio Antonino pio hannibale claudio Nerone camillo domitio Appio claudio. Q. Metello scipione Nasica Melanco dionysio seniore leone Birantio hermocrate caelio pontio hannone carthaginese: pericle Xerxe cimone iulio caesare Antigono secundo Alcibiade Timoleone Timotheo lysimacho publio sylano.

Rubricae sexti libri

Ex auctoribus Liuio Marone Oui Varrone heraclyde Agatocle: samonico serano Furio cincio Aristotele diodoro Iulio caelso cicerone epimenide calimacho lucano tuberone historico homero Xenophonte sathyro theophrasto Salustio seneca tragico Floro eutropio Asinio polione Antipatre catone lucretio

Rubricae septimi libri

diebus ac tempore ad bellum idoneo
De loco metationis insidiisq; hostium deligēdis quid speculator & quid explorator in quoq; differant
De oppositi locii positione: multitudine uoluntate studiis ac cōsiliis
Castrorum forma officiorumq; castrensium ritus
Legationes cum hostibus si agendæ sint quales esse debeant
Q ua cautione consultationes cum hostibus habendæ
Armorum hostilium ratio habenda
Multitudo partium spectanda: quiq; maximi exercitus præter hominum opinionem ab minimis fusi profligatiq; sint
Q uid si oppugnari castra contingat
Obsessorum exploranda studia
q; rebus bellicis quisquis finis obuenerit nunquā negligendus
Quid si bello pulsi munitionibus recepti sint
Q uid si hostes bello sine munitionibus pulsi
Non esse multorum ducum sentētia pertinaciter neq; omnino usq; ad pernitiem fugientibus instandum
Dolabra hostem esse uincendum nullamq; rem summo duci magis conuenire q̄ moram cunctationemq;: nullamq; minus q̄ festinationem & temeritatem
Cauendum ne successu rei quisquā elatus in periculum perniciēq; trahatur
De conuiuiorum apparatu in castris uitando
Q uæ usui uideantur utrinq; id danda uel euocanda subsidia si exercitum nostrū castris aut locis munitis obsideri cōtigerit aut alios obsidere deq; notis militaribus quoue tempore qui notarii appellantur denominationem acceperint.
Ex auctoribus Nigidio Ephoro Calisthene Damasce Philarco Varrone Seruio Flacco Ouidio Claudio Catone Clesbio Alexandrino Anaximene Milesio Thale Marce Liuio Sathirico Fabio historico Lucano Iuuenale Fabio pictore Cincio .C. cæsare Augusto Cæsare cicerone Seneca Probo Valerio Tullio tirone philargio Samio Petro Diacono Ennio.

Rubricæ octaui libri.

Vocabula militaris ac publici honoris prisca atq; præclara.
Ex autoribus Homero Aristotile diodoro Marone Seneca Lucano plutarcho Liuio cicerone eusebio . M. Var. Q. Mutio scæuola

Iosepho in Appionem Platone Festo pomponio iuriscon. paulo iu riscon. Terentio Ascanio: Pediano Valerio maximo Vlpiano La uinio: Pomponio poeta Tito Lucretio Fabio pictore Masurio Sabi no Plinio Ouidio Propertio. A. Gelio Actio Quintiliano Calidio Valgio Ruffo: Tirone Tullio Cassiodo Gratiano Iunio Trebatio Fenestella: Numma Pompilio lege. xii. Tab. Modestino Valerio Anciate Iulio Capitolino: Marcello Flauio Vopisco: Labeone An tistio Atheio Capitone Probo Aemilio Suetonio Prisciano Iuuena le sathyrico comico: Macrobio libro Regum Spartiano Tertuliāo Cæs. Curtio Act. apostolorum: Eutropio elio Crispo: Iphicrate: catōe Sisenna Orosio iustino Pomponio Mella Vegetio Plauto: pictaco Ophilio cecilio cassio Iulio cælio: Modestino Seneca tragico No nio Marcello iuliano frontino:

Rubricæ noni libri.

Quid quotuplexq́ bellum & unde cæteraq́ bellici exercitus uoca bula eorumq́ denominationum causæ.

Ex auctoribus Seruio: cassiodoro festo Horatio Ouidio Liuio cice rone: Labeone lucilio: lucretio calistrato salustio Statio Virgilio te rentio donato cintio. A. Gelio uegetio plutarcho ephoro calisthe ne Polybio iosepho Martiale cæsare curtio: Varrone frontone He rodoto columella Quintiliano diodoro ualerio Anc. lucano ulpia no: helio spartiano sabino: cassio Lactantio cornificio uictorino p pertio Bannio casso: prisciano herodoto hennio plinio Martiano fe nestella Gaio: iulio capitolino Trebatio scæuola petronio arbitro. seneca didimo Aristotile Aruntio uictruuio dardano terentio: ca re plauto homero flacco foca Mesalla Aurelio Opilio fabio placia de: Memmo tragico lælio Apuleio Augustino caesare masturio sa bino. Q. claudio cælio sabino catone iustino lucilio claudiano ti bullo.

Rubricæ decimi libri.

De militari cultu qui pro consuetudine gentium & inuentu homi num uarius reperitur.

De armis: & unde dicta sint

De armis quibus tegimur.

Quæ arma ad nocendum apta: instrumētaq́ bellica quibus nomi nibus explicentur.

De signis militaribus.

Ex auctoribus Valerius maximus: Virgilio: Iulio Capitolino Verio Flacco. Varrone: Suetonio Iobba: Liuio: Seneca. Spartiano: Helio: Lampridio: Iuuenale: Cosentio: Cicerone: Quintiliano. Labeone Pomponio Cassio: Horatio: Martiale: Plutarcho Lucretio Vlpiano: Gaio Diodoro Statio. A. Gelio Hieronymo Neuio Plinio. salustio Iustino Capro Homero Trebellio Pollione Pacuuio. Seruio Herodoto Festo. Q. Curtio iulio Higino Euripide Aristotele Vegetio Xenophonte socratico: lucano Acrone Macrobio Neuio: Prisciano Nonio Marcello: Rabano Apul. Persio Aemilio Probo lucilio Ennio: Victruuio solino. Amiano Marcellino Hieremia Fabio Placiade Claudiano Tibullo Boetio: Genesi Foca Orosio Ancon. iosepho Firmiano seneca Tragico laertio Diogene Stratone philpsopho: Cæsare. sacra historia: Pindaro Calimaco Antipatre stoico Cornificio Platone Eusebio propertio Petronio.

Rubricæ undeccimi libri.

De bello nauali et quando primum apud romanos quiqꝫ prim9: nauali triumpho dignus habitus est.

Quæ materies fabricandis nauibus utilior cæsionis lunæqꝫ tempus spectandum:

De clauis quibus iūgenda est materies & cuiusmodi esse debeant.

Primus nauium usus & prima earum forma a priscis probata nomina earum quiqꝫ

Gubernandi adminicula seorsum primus inuenit

Ventorum numerus eorumqꝫ nomina rationes & effectus

Astrologia nautica secundum lunæ solis siderumqꝫ obseruationes

Pronostica tempestatum ab elementoꝝ passionibus & eorum quæ inde ortum habent.

Remedia periculo affectis

Quid agendum anteq̄ cursus in hostes dirigatur

Quid si classis classi obiiciatur

Fluminum transitus ex inuentis memoratu dignis

Qui terrestres quiqꝫ maritimi maximi exercitus

Ex relatu terra & mari clarissima militum gesta

Aemulatio gloriæ & ducum comparatio atqꝫ præstantia.

Pœnæ desertorum & militum animaduersio uaria ducibus nō obtemperantium: Ex auctoribus. L. pisone Catone: Aristotele Tibullo, Varrone Cecilio Aphricano Cicerone Liuio Salustio Isaia Da-

niele philo. Stephano Lucano Diodoro Virgilio horatio Seneca Plinio Lucretio Oribasio homero Andronico Cireste Ouidio Pãpinio herodoto Cicina Metrodoro Tranquillo Nigidio Arato martiale Cælio Floro Suetonio Claudio Quintillo Xenophonte hetesia Emilio Probo Iustino Orosio dione Plinio Fabio historico Plutarco Eusebio Cornelio egisippo Iosepho Iuuenale eschullo Antioco Aurea capra darate phrigio ennio Trogo Augustino Theophrasto curtio eutropio solino.

Rubricæ duodecimi libri.

De triumphis quidq; triumphus & unde.

De trophæis & unde & in quo a triumpho differat q̄q; ouem alii uictoria potiti alii bouem hũcq; alii uel gallum ĩmolare cõsueuerãt

Varia secundum diuersas gentes & nationes triumphorum genera q̄ non omnibus triumphi decernãbatur & quibus.

Trinmphantium insignia & ornatum.

Romanorum mores in triumphis.

De coronis leges. priuatorum honores.

Merita uictorum & triumphantium prænominibus siue cognominibus celebrata

Extrenue gestis maiorum præmia.

Suprestitum non solum sed defunctorũ ducum memoriæ celebres tituli & de colunnis obeliscis pyramidibus arcub9 statuis clypeis

Tabulis cantatrisq; ad id ex ædificatis ludorum celebrationes principium ex bellis diis oblata.

Ex auctoribus plutarco. M. Varone trãquillo Liuio Crispo Virgilio Iunio iuuenale sabino masurio dionysio catone Verio Aristotele Nasone homero diodoro Ferecide actio plauto cecilio claudiano L. pisone pindaro calimaco mnesteo theophrasto claudio saturnio cicerone Graco Neuio possidonio cæsariensi helio sexto menãdro edipode sophocleo Valerio anciate plinio euemero herodoto durisiano aristogora dionysio arthemidoro alexandro polihistore Butoriade antistene demetrio catone censorio. L. actio Ouidio. C. actacilio. Q. Floro. Q. asconio Firmiano marcio uate sisinio capitone Gelio flacco.

Illustri Pandulpho Malateste principi Ariminensi Paulus Ramusius Ariminensis iuris utriusq consultus Sal. plu. dicit

Clarissima progenitorum tuorū facinora toga & bello magnifice gesta me ciuem tuum coegere conscriptum accuratissime opus de re militari conteranei mei Roberti Valturii ad te transmittere: qd incuria castigantium pariter & imprimentium ab Archetypo dissimile & deuians multis mendis deforme neglectumq iacebat. Illud sane pro uiribus dum Veronæ sub Magnifico & Clarissimo Antonin Venerio a publico iure reddendo uacarem nō sine paruo labore succisiuis horis recognoui ut pro eo iure quo conciui meo debebam id in pristinum nitorem & doctis legendum restituerim: cuius laboriosam castigationem & diuini prope operis huius emolumentum tuo nomini princeps iocundissime dedicaui: quo documēta illa percurrens facile intelligas quantopere maiores tui in eo genere excelluerint: adeo ut si militiæ præcepta stratagemataq nulla litterarum monumentis tradita essent potuissent abunde ex Malatestarū genere strenui ac inuicti armorum duces cunctas gentes huiusce disciplinæ peritiam gestis suis condocere: exemplarq continua bellorum exercitatione ac lætissimo triumphorum splendore & præsentibus & futuris præstare. Adest fere ante oculos Robertus Malatesta Sigismundo patre ortus: cuius memoria obortæ lachrymæ scripta demoliuntur: Hic octauum & decimū agens annum aduersus exinos picœni populos ab Anconitanis delectus imperator & tot hostibus stratis captisq quadringentis uictoria triumphoq potitur: Nō multo post quom Fani teneret imperium obsessus a Pio romano pontifice equite peditēq potentissimo ipse parua manu romāos milites sæpius in fugam uertit. Ad trigesimum ætatis annum Romae commoratus ubi omnes tanti uiri speciem & uirtutem admirabantur Sigismundum patrem Arimini obiisse præsensit: quem uniuersa Italia & Achaia ducem excellentissimum prius fuerat experta. Aduolat Ariminum Robertus mœrore plenus: quem ciues ad unū exoptantes sibi principem delegere. Interea Pauli pontificis maximi florentissime armatorum copiæ Arimini suburbanum rubescēte aurora clam subintrauerunt: Robertus uero inuicto animo grandem romanorum exercitum parua tyronum manu pellit fugatque cuius ob egregia facinora Florentini omnium consensu militum

imperatorem sibi delegere aduersus ingentes Sixti pontificis maxi mi & illustrissimi Ferdinandi regis uires quibus maxime uniuersa praemebatur Hetrurta spiritum emissura ni Robertus inclytus uirtute scientia rei militaris auctoritate praesto adfuisset Matheum Capuanum militiae ducem ad transemenum lacum uertit i fugam reliquis militibus foed issima nota sub iugum ire compulsis: is profecto suis armis suaque uirtute dignissimus: qui serenissimi imperii Veneti dux militum maximus aliquando capitolinas arces & romanam ecclesiam seruaturus totius senatus suffragiis gloriosissime constitueretur. Audiat nunc queso uniuersus christi populus & cognoscat romanae ecclesiae ad interitum pene uulnera: Venerat sapientissimus Calabriae dux iamiam romuleas arces euersurus: Accurrit ueluti Papyrius Cursor et Furius Camillus Pub. Decius Curius Dentatus Valerius Publicola Robertus Malatesta iussu serenissimi senatus Veneti assueti perpetuo ecclesiam conseruare Calabrum ducem tantopere minantem conserto Marte fugere coegit: cuius castra prostratis uexillis direptis impedimentis gloriosissima uictoria cepit duces egregios et milites quadringetos in triumphu Romam spoliis & militaribus signis honustus deducit: Veniente Sixtus summus pontifex amplectitur: collaudat: admiratur tantis periculis liberatus. Robertus uero dux inclytus summis in conflictu pene diei laboribus & aestu fatigatus in morbu incidit: sanguinisque profluuio a nobis emigrauit: inter diuos candidatus lauream perpetuo uirentem recepturus: quem gratus & pientissimus pontifex max. ante obitum deplorans uisere constituit & ipsi ecclesiae uerum seruatorem terrenae labis contagione purgatum larga & indulgenti uenia ad caelestem triumphum cōdonauit. Moritur itaque Romae Robertus Malatesta anno aetatis suae. xl. dux abundans bellicis laudibus: & in aede diui Petri conditur elatus moerore publico. Quorsum haec dicet quispiam? ut tanti principis quem Venetorum senatus & uniuersa deplorat Italia aliquid litterarum monumentis mandarent utque magnificis progenitorum tuorum exemplis exardescens & paternae uirtutis aemulatione acrius ad uirtutis gloriam euehare: & saepius legendo accurate castigatum opus Ramusios tibi deditissimos & domesticarum laudum praecones recognoscas.

Veronae. M. cccc. lxxxii. xv. octobris

Eiuſdem Pauli Ramuſii epy.

Armorum fulmen iacet hic Malateſta Robertus
Cuius præſtantes gloria uicit auos
Nam poſt mille acies ſuperatas Marte ſecundo
Dum ſoluit patrios obſidione lares
Agmina proſtrauit tuſcos immiſſa per agros
Et Calabri fudit fortia caſtra ducis
Occubuit poſthæc inter fera prælia certe
Non potuit fato candidiore mori.

AD MAGNANIMVM ET ILLVSTREM HEROA SIGISMVNDVM PANDVLPHVM MALATESTAM SPLENDIDISSIMVM ARIMINENSIVM REGEM AC IMPERATOREM SEMPER INVICTVM ROBERTI VALTVRII REI MILITARIS LIBRORVM PRAEFATIO.

C Redo equidē nec ſum neſcius dux & Imperator inclyte Sigiſmunde Pandulphe: Tanta eſt liuoris & inuidiæ noſtri huius ſæculi malignitatiſq; perſitas q̃multos hoc meum inceſſuros opuſculum q; in tanta ſcilicet probatiſſimorum utriuſq; linguæ ſcriptorum copia qui accurate & eleganter rei militaris præcepta tradiderunt: ego potiſſimum auſus ſim temere ac ieiune libros de tanta re comminiſci in qua primum cenſorum aciem ſtruam q̃ cœpti mei rationē reddam q̃ de præſcriptiōe operis huius diſerendum quicq̃ putem. Inter iſtos itaq; qui mea legent nouum immo antiquum & admirabile hominum genus fore ſcio nec mihi ſoli ultimo hominum: uerum primis ac maximis importunum Quibus nihil rite fiat quibus cum loqui ſi cœperis: faſtidiāt ſingula ſua: licet non eddant indignenturq; nunq̃ in ſententia permanentes ſi ueluti muta & rationis expertia uitam ſilentio prætereas. Nonnulli ueluti ſues in luto grunientes quum norint forſan ad hanc immortalitatis & gloriæ partē ex litterarum & ingenii ſui conatibus aſpirare non poſſe nec inuenire nec explicare ſermone qđ fuerit inuentum in caſſum me laboraſſe contendent. Et quoniam nixu ipſi ſuo minime iuuabuntur nullum adiuuari poſſe cenſebūt Alii ueluti apum fuci & improbiſſimi Sicophantæ ſolita libidine omnibus detrahendi & ad ſingula quæque carpenda proni & ingenioſi non deerunt interpretes qui calumniabūtur ſingulorꝫ ordinē

eo pacto scientiæ phamam sibi aucupari credentes qui puerilis iāctantiæ studio tenebuntur obnoxii Quum olim consueuerint adolescentes ab insigni accusatione aliqua primum nomen auspicari Formionis peripateticæ sectæ philosophi: aut Sergii Galbæ persimilem me dicēt. Alii cum nitida ego ut illi cute & corpore propter umbram molli nullo unq̄ uulnere admisso de re militari de fortitudine ac ignauia ducum: de instruenda acie: de loco castris capiēdis idoneo multisq; id genus uerba facturus sim ad cū maxime ducem qui & castris nutritus sit & exercitus maximos duxerit semp̄ inuictus. Erunt & alii porro difficiles monstruosi Lucifugi qui falsam scientiæ persuasionem induent: sub peritiæ tamen ostentatiōe ac doctrinarum suarum opinione multa sibi arrogātes & intra sese nescio quid inepte cornicantes quiq; non tam criminibus q̄ maledictis anitentur obruere: quorꝝ uoces tumentiaq; uerba minime perhorrescentes nihilo pluris ego faciam q̄ Demetrius ille quem dicere solitum accepimus eodem sibi loco uoces esse imperitorū: quo & uentre redditos crepitus: quum nihil pene intersit qua parte corporis sursum an deorsum turpiter sonent. Acrius urgebunt alii & conculcabunt mihi illud sathyricum: Tenet insanabile multos scribendi Cacethes illius obliti non minoris in sathyra: est quoddam p̄dire tenus si non datur ultra: Quos omnes & si possum iure meo repercutere: malim tamen æquo animo intactos linquere maxime quom haud quaquā ex eorꝝ sim numero qui emulis carere uelint: & eo sint studio & ingenio prouecti ut nihil repræhensibile nihil nisi ad unguem perfectum habeant. Non pigebit igitur siqua me inconsulte præterierint: quanquā mea diligentia & curiosa perscrutatione ueterum ex libris explorata omnia esse sciam uel amicorū uel eruditorum monitu si uera fuerint emendatione corrigere: si minus: Democriti potius risum q̄ Heraclyti lachrymas sequi uelle. Non enim egre feram hanc esse de scriptis meis existimationē ut qui nesciūt doctissimos: grauissimos: sanctissimosq; uiros ab emulis quibus refecta sunt omnia perperam talia perpessos esse intelligant atq; ut a poetis initium sumam qui sunt multo antiquiores q̄ historici: q̄ oratores: q̄ cætera scriptorum genera Homerus primus omnis philologiæ dux & antiquitatis parēs diuinarumq; omnium inuentionum fons & origo fuit: Haud quaquā tamen sic posteritatis studia restrinxit quin emulos haberet q̄plures & labantem &

cedentem oneri & dormitantem eum nonnunquam appellent:sed zoilum illum imprimis quod mirabere qui a Macedonia Alexandriam profectus optauit sibi cognomen ut Homeromastix appellaretur quum sua Ptolomæo regi contra Iliadē & Odysseam scripta comparata recitaret:quanquā ante annos mille diē obiisset Homerus:Maronem uatem Mantuanum disciplinarum omnium cognitione ad unguem exultum:& cuius anima ut inquit Flaccus cādidiorem aliā non tulit terra ab.C.Caligula nullius ingenii a.M.Vipranio repertore:ab Cornificio Euangelo:Cabillo pictore:Hærennio Perillo:Faustino:Octauioque Auito:ac multis aliis nō tanquā imitatorem uerum etiam tanquā defloratorem & ueterum compillatorem publicumque furem nouimus esse notatū.Hæc eadem a maliuolis passus est.P.Terentius Comicorum summus qui comœdiarum prologos in defensionem Scænis dedit.Vrgebant enim comœdias eum omnis a Polodoro ac Menandro transtulisse & a Lælio Scipioneq; in scriptis sic adiutum ut merito non sua sed aliena p suis edentem criminarentur.Sunt qui non tam ab his qui tum adolescentuli forte fuere quam a.Q.Sulpicio Gallo qui consularibus ludis fabularum dandarum initium fecerit:uel a.Q.Fabio Labeone &.M.Pompilio consulari utroque ac poeta uiris ut pote quorū operam & in bello & in otio & negotio nedum Terentius sed.S.P que plerunque ro.fuerit expert⁹ Quis.M.Tullio Cicerone doctrinarum luce in eloquendo ornatior:quis fœlicior in explicādo:quis in persuadendo potentior:qui in arce romanæ eloquentiæ stetit: id nec dum inter ætatis suæ homines uerum apud posteros assecutus ut eius non arpinatis cuiuspiam hominis sed animatæ diuinæq; potius eloquentiæ nomen habeatur.Obtrectatorꝝ tamen morsus euitare non potuit quominus in eorꝝ linguas incideret:hūc enim græci repetundarū dignū accusari censent q ea litteris mandaret quæ haud primū ex se forent inuenta. Criminantur alii incōposite eū loqui & non modo tumidū sed redundantē in repetitione nimium denique atque uerbosū quū tamen mos sit ei profundā reꝝ scientiā sub breuitate uerboꝝ tegere:Martianus Capella uitiosissimū ī clausulis reperiri eū turbante numeros quadā permixta confusione dicit.Nonnulli quoque inter maximos uiros tā prodigiosi extiterunt in quibus sunt Gallus Asinius Caluus & Largius Licinius cuius liber in sugillationem eius atq; notam etiā inuulgatus fertur infami

titulo Ciceromastix ut scribere ausi sint oratorē maximū impro- prie atq; inconsulte locutum: quos itidem ut in oratione etiā sua Va tinius testis est ob insignem linguæ festiuitatem consularem eum Scurram minus puduit appellare: quodq; magis mirabere tanta est iudiciorum uarietas. Extat eiusdem Ciceronis de optimo genere di cendi liber: tale tamque ex alto sumptum opus: ut idem in epistolis egre attigit. A. M. tamen Bruto ad quem & cuius precibus scriptus erat erudito uiro licet & scribentis amico non probatur. Quis De- mosthene in tanta graiorum hominum eruditione oratoriæ artis præceptis & dicendi usu ac maiestate præstantior. Et quanq̄ quum dicturus esset concursus in audienda causa ex omni græcia fieri so litos monumentis atticis atq; latinis memoriæ proditum sit. Attamē hic ipse huius quem modo diximus Ciceronis aures Persæpe non implet. Quis Epicurum intoleranda superbia detrahentem omni bus non audiuit Pytagoræ Empedocli Democrati: quem amicum licet: totis uoluminibus lacerasse traditur q; in philosophia paululū a se suisq; insanis opinionibus discordarēt Democritum a quo quæ sciebat in philosophicis cuncta didicerat & quem exigua mutatiōe uerbo℞ in omnibus sequebatur hunc acrius inurebat: nēpe qui ma gistro caruisse gloriaretur & uideri uellet. Secuti sunt in hac detra- hendi libidine Epicu℞ Metrodorus atque Hermacus supradictos quoq; philosophos lacerantes nec ullius magnitudini parcentes aut gloriæ quando idem Epicurus mirum in modum Platonem sper- nit & contumeliosissime Aristotelem uexat aduersus Tritamū ho minem in dicendi nitore tantum: ut ob diuinam eius eloquentiam Aristoteles Theophrastum appellaret Scito sermone & Atticoīue nitur scripsisse etiam fœminam ac meretriculam quidē. Fuit & Ze- no ipse maledicus & aspernator non īmodice qui & Chrysippum philosophum acutissimū & eiusdem sectæ nominans contemptim non Chrysippum sed Chrysippam semper diceret nec modo qui tum erant. Appolodo℞ siue cæteros coetaneos conuitiis ac maledi ctis incesseret: sed parentem īmo deum philosophiæ Socratem lati no uerbo usus quo mordatior credo esset scurram Atticum appel laret. Similiter qui de Platone Xenophonteque duobus Socraticæ amœnitatis luminibus exquisitissime scripsere non affuisse ab ipis motus quosdā tacitos & occultos simulatis & emulatiōis mutuæ pu tauerunt. Fuit & Annei Senecæ in Fabium Quintilianū & Quin-

tiliani in Senecam detractio non leuis & quanq̃ ambo excellenti in genio & doctrina uiri eodem cælo geniti: quos ætas: quos professio pene uinxerit: seiunxit tamen ideo parium immo disparium pestis liuor: ut nec Fabius Senecam ore pleno probare possit: nec ille de Fabio par pari referens nisi contemptissime loqui Liuium histori-cum celeberrimum: tametsi lacteum sibi alii: alii uberem & beatū eloquentiæ fontem uocent Canis tamen ferox fateor princeps: sed minime rudis ut Senecæ dicta commissiones moeras & sine calce arenam esse dixit: sic uerbosum hunc in historia negligentemque carpit: cui & Pollio patauinitatem quampiam dicit inesse: Salustia næ orationis breuitatem qua nihil apud eruditos elegātius nihil po test esse perfectius. Maligne etiam reprehendere insciteq; obtrecta re pleriq; conati sunt: utq; ad sanctos patres conuertatur oratio: quis Hieronymi contentiones non audiuit: non legit: cum Ruffino aqui liense: cum Iouiniano: cum Vigilantio: quem nonnunquā proprio nonnunquā mutato nomine dormitantem appellat. Quis eiusdem cum Augustino non uidit epistolas a quibus quum contentiōis stu dium & uoluntas forte absit: more sanctorum in quibus illi duo oī genere doctrinæ & uitæ sanctimonia omnium iudicio excelluerūt emulationis tamen non paruæ speciem quandā præ se tulisse haud dubie uisi sunt Cyprianum in omni genere oratoriæ artis admira-bilem & cuius ingenii facilitatem copiam & suauitatē admiramur omnes. A peritis tamen quibusdam accusari deridericq; solitum le-gimus: & una sui nominis littera immutata Caprianum appellari: q; ingenii tam diuitis uenam ad dominicam orationem ac humilia quædam alia litterarum ignaris solum enodanda conuertisset. Ad postremum quum constet ingeniis omnis æui præcellentibus unū hoc uenenum unamque labem inuidiam extitisse. Non mirum ti bi Sigismunde nec cuipiam uideri debet si contra me pusillum ho minem & indoctum scholastici quidam & circunforani rabulæ la trent atque desæuiant: quo circa lectorem etiā humanitatis iure po-stulo quisquis ille erit qui uiderit hæc ne iurgiis insectetur conterat uel detestetur. Verum si ab initio legerit perlegat quoq; & in legen do quæ alibi norit: quum nihil scribi omnino noua inquisitiōe pos sit minime tanq̃ iniqua repudiet: satisq; esse iudicet nō esse hæc nec in compitis neque in tabernis litterarum ludi ualde protrita. Illud denique peto ut non erudiendi ostentandiq; noui aliquid magis q̃

restaurandi gratiā quæ deperdita erant clarorum uirorū monumenta quasi maiorum demonstratiōe uestigiorum scripta hæc ex istimentur: atq; ut eiuscæ deperditæ rei noticia plenior habeatur ab ipsis (ut ita loq̄r) cunabulis scriptores eius auctores recensebo quos & multos & præclaros tam græcorum q̄ latinorum aliarumq; gentium fuisse comperio: Demetrium scilicet Phanostrati filium: phalereum Democritum: Xenophontem pyrrum Epyrrotarum regē maximum: Iphicratem atheniensem: Anacharsim Scytham: Cincium: Iulium: Higinum: Catonem Censorium: Marcum Varronem: M. T. Ciceronem: Cornelium celsum: Martianum: Modestinum Marcellum Sextum Iulium Frōtinum Vegecium Renatum patrinum. His minus omissis quæ a Romulo: Numma Pompilio Tullo Hostilio: Ancho Martio Tarquinio prisco Seruio Tul. ex regibus. Ex Cæsarum uero & Augustorum familia Iulio Cæsare Diuo Aug. Diuo Traiano Adrianoq; instituta inuenta commutata uel reuocata sunt: quorum pene omnium libri qui scripserūt cū uel temporum uitio uel iactura quadam nostra deperissent: illique ipsi qui fato minus essent absumpti in multis deficerent quæ ad rē spectare uidebantur. Suscepi laborem nouæ huius commentationis tuo tantum nomini dedicandum. Nullus enim occurrebat alius neq; amore aut errore teneor in tanto nobilium ducū & imperatorum numero cui iure suo munus hoc dedicari dignius posset.

Quippe qui hac solus tempestate castrorum filius exercituum pater optimis quibusq; doctrinis & artibus belli imbut⁹ clarissimis ex acti temporis ducibus peculiari quadam amoris gratia militaris huius rei afficeris uitam illorum ac gesta studens emulari eoq; libentius id effici q̄ concilium cælestium terrestriumq; insedibus īmortalitatis te collocasse uidebam: omnemq; inclytæ domus tuæ gloriā subditorumq; populorum spem in tuam potestatem transtulisse ut non aliter ac dei nutu sine dubio factum sit q̄ tam arduus ecclesiæ ro. casus emerserit quo heroicam diuinamq; illam uirtutem tuā facile posses ostendere. Nec egre feres de te audiens quod aliquando de summatibus uiris & illustribus dictum est & litterarum custodiæ traditum ut enim Hectorem & Achillem troiani belli celebritas claros fecit: innumerabilis Xersen exercitus & Marathonia pugna Milciadem Camillum Galli: manlium capitolina defensio Sciplones carthago: Cymbri & Theutones Marium Pompeium Mi-

tridates atque pyrate. Cæsarem Britannia Gallia atque Thessalia: Sic te diuina signa per omnis Italiæ oras: per omnes exteras natiões notissimum clarissimumque reddiderunt: cum Eugenio pótifice maximo omniumque sanctissimo præside: tu gentibus eius aduersus egregium sane ducem Franciscum Sforciam socerum tuum potentissimum ac acerrimum dominici tunc gregis hostem: aduersusque Florentinum Venetumque populum Imperator inuictus adesses ac sacrosanctam ecclesiam eius gétibus laceram & armis oppressam breui temporis curriculo contra communem omnium opinionem ad summum dignitatis suæ culmen instinctu diuinitatis métis magnitudine ductuque tuo consilio & auctoritate prouexeris: neque aliter illum ipsum castrensem impetum atque conatum tuum qui præcesserat contra hæc ipsa ecclesiastica signa & illu. Tarroconésium regem Alphonsum Philippumque Mariam insubrium: Lyguruque ducem bellicosissimú reor extitisse nisi quia maxima ui maximoque discrimine modestia tua illustranda erat ac ueluti cæli temperié uéti imbresque commendant. Ita ad augendnm tuæ dignitatis cumulú apud pontificem apud omne genus hominum illum tumultú: húc spectatissimum triumphum præcessisse crediderim: ut quot in illo turpitudinis notas extingueres tot in te triumphales coronæ refulgerent. Conuenientissimum præterea uidebatur ut cui merito omnia debeo & imperio subsum ipsi meú: si quid esset præ cæteris dicaretur ingenium: Sperans denique id fore morte obita ut ad posteros aliquando non inglorius commigrem & uiuam: ubi si immortalitatem illam quam omnes expetunt: pauci uero assequuntur uel ipse non assequar. Gaudebo tamen tuo augusto paternoque nomine: cui hoc de re militari opus inscripsi consecrauique: me diuturnam lucem & sempiternam quandam gloriam adepturum qui fortasse sine te qui multis me ad scribendum rationibus impulisti ĩ tenebris abiectus iacuissem. Sit itaque tuo tantum nomini dicatum: & quid de te mihi pollicear uideas obsecro. Nunquá enim huiusce libri exordio nomen ipsum legetur tuum quom passim & ubique gentium sublime magnificumque prædicetur: quin mihi splendoris & gratiæ plurimum sit allaturú. Putabunt enim singuli ad quos liber iste peruenerit non parua nec inutilia se percepturos: dum tá splendidum tam præcellens tá illustre ipsis primis apicibus nomé tuum intuebútur & legent. Suscipe igitur clæmentissime ac optime

princeps Sigismunde Pādulphe gratissimis ulnis mūnusculū hoc exiguum: licet ab animo tam tibi deditissimo tuiq; amantissimo ꝑfectum intentiusque leges quom aspirare tibi inter plurima strepē tium occupationum tuarum agmina licebit: inuenies profecto plurima in hoc opere quæ tibi sint aut uoluptati maxime legisse aut ornamento uidisse aut usui meminisse: quippe quæ præceptis & exē plis suis oblectare atq; instruere bene institutum animum possint: De cuius causis nil attinet plura nunc differere quom qdem singulæ partes eius destinatis aliquot uoluminibus explicandæ sint: quas ordine suo tunc demum prosequar: quō præfatus fuero pauca quædam de ipsius rei origine ab aliis pene omnibus omissa scriptoribus: quam reor ad uniuersæ etiam rei descriptionem ab aliis quoq; pluribus intactam maxime profuturam.

De prima & secunda rei bellicæ origine apud quas nationes primum orta & unde res bellica dicta sit Cap. I

Quom itaq; inter omnes priscæ auctoritatis uiros qui Xenophonte ac Ci. duce clariore mentis ratione uiguerunt: non dubium sit per se hominis uim imbecillam ac fragilem nimis non satis esse quo res omnes domi & foris sibi cōmodas ad uitam posset amplecti: alteriusq; indigere legittimā maris & fœminæ copulam constat comparatam esse natura ut & utilissima & maxime necessaria uitæ societas iniretur: ut quod alteri plerūq; deesset præsto summeretur ex altero: tum etiam quom uictus nō uti primum palam & in propatulis campis: sed intra domesticos parietes accurandus erat: necesse fuit alterum foris sub diuo esse qui labore & industria compararet quæ tectis includerētur fruges & alimenta. Quom uero partæ res intra limen essent congestæ alium esse qui & congesta seruaret ad usus uitæ necessarios. Iure igitur & natura comparata est opera mulieris ad domesticam diligentiam: uiri autem operam omnem & curam ad exercitationem forensem & extraneam ad inediam & uigilias æstus & algores tum etiam itinera & labores pacis & belli: cæterarūq; artium & militarium stipē diorum perpetiendos: idcirco natura uiros q̄ mulieres fecit audaciores quod necesse esset foris & in aperto uitam tuentibus nōnunq̄ manu & uiribus iniuriam propulsare Huiusmodi autem homines aliis belli propulsatores & arma tenentes: aliis custodes: aliisque milites notiori uocabulo libuit appellare: quo fit ut hæc militaris res

ad commoda uitæ conſequenda ſecundum naturam apud cœtus iure ſotiatos conciliaq; hominum quæ noſtri homines ciuitatẽ appellant:honeſtiſſimis orta & procreata principiis ad ſalutem utilitatemque hominibus tradita et conceſſa uideatur. Eius rei originem priſca illa et abſoleta a memoriaque hominũ multum remota mecum ipſe reputans cur ad urbium conditores ſeu rei ciuilis rectores referatur non ſatis intelligo. Antiquiſſima enim rei huius belli cæ initia fuiſſe comperio longeque ante urbes legeſque cõditas ante æris ferrique uſum adinuenta:ſiue ad Iouem illum magnũ quẽ in cælo comitatum exercitu deorum pariter & demonum Plato deſcribit:procurantes præfectos & præſides habentem radices agẽtia ſiue ad priſcos uſque illos homines inhertes & ex terra genitos ut poeta meminit : Terrea progenies duris caput extulit aruis :ſiue corruptione aliqua:alioue quouis modo abſq; parẽtibus natos & reſeruatos:iuris multarumque rerum ignaros quom nullũ tunc neq; naturale neq; ciuile ius deſcriptũ nulla initia ſapientiæ nullæ diſſenſiones nec inimicitiæ neque bella obortæ forent. Nam nõdum ueſſanos rabies nudauerat enſes:ut Germanicus Cæ. in aractheo carmine loquitur: Nec conſanguineis fuerat diſcordia nota immo nec alienigenis quidem:quom nulli omnino gladii qui tunc ſtringerentur eſſent:quom pœna ex cupiditate:amentia:nequitia:improbitate aucta per ſcælus prædas direptiones ſanguinem & crudelitatem perfecta bellica res a belluis uel ꝙ belluarum more propter alimoniam & ſpecus quæ tunc pro domibus illis erant:unguibus & dentibus pugnarent:uel ꝙ belluarum ſit pernitioſa diſſenſio dicta & appellata non inſcite uidebatur Hora. quom prorepſerunt primis animalia terris: Mutum & turpe pecus glandem atque cubilia propter Vnguibus & pugnis dehinc fuſtibus:atque ita porro Pugnabãt armis quæ mox fabricauerat uſus Niſi rem hanc ab initio ſecundum naturam ꝑfectam tuncq; rudem ac pene fortuitam ad diſciplinam peritiæq; ſtudia primi reuocaſſent:quales Aſſyrii quos primos bella finitimis intuliſſe conſtat:quanq̃ non horrida multum nec diffiicilia ꝙ rudes adhuc ad reſiſtendum gentes eſſent nec etiam multæ nec magnæ quom poſt Noe diluuium anni nõ multo amplius q̃ mille fluxiſſent ubi Ninus rex belli filius:ſupra quem nihil præclarũ ĩ libris relatum inuenio Veſorem illum Aegyptium & Scythiæ regem Taneum remotis bella populis inferentes nec imperium ſibi:

sed populis suis gloriam quærentes uictoria sola contentos semper excipio: omnesque a Syriæ finibus adusq; ultima Lybiæ gentes nationesq; subegit: quo tempore inter sese insidiari cœpere & gloriam ex humano sibi sanguine comparare: siue quales abantes qui prope pugnandi ac præter cæteros manus cum hostibus conferendi solum peritiam habuere. Nam ut Antiloquus refert: nec crebros tendunt arcus nec uerbera fundæ expediūt sæuasq; ferox Mars æquore cædes infert: Sed rigido geritur res cōminus ense: Hac illi app me pugna certare periti: Euboiæ genus acre uirum belloq; superbum. Siue quales Cretenses quorum patria prima remis & sagittis īclaruit: siue quales acerrimi omnium bellatorum calibes per quos erutum & domitum est primitus ferrum. uel ut Hesiodo quoq; placet in creta eos qui uocati sūt Dactyli idei: Aphris & Thessalis hāc alii partim gloriam dabunt q; ex his primitus pugnam ex equis cētauri secundum Pelion montem incolentes docuerint inire: lasciuasque uertigines implicare. Illis uero q; primi contra Aegyptios prælium fustibus quos phalangas uocant fecisse memorētur. Erūt & qui contra hos pugnent ueluti Daci Medi siue Thraces: quos bellicosos adeo fuisse semper non dubiū est ut ipsū Martē apud ipsos fabulæ natū esse confirment. Galli uero suo quodā iure ab his quos modo diximus hanc palmam repetent suamq; omnino esse contendent quom se Druidum sententia omnes a dite patre cui terrena uis omnis atque natura dedicata est: pugnæ natos prædicent: liberosq; suos nisi quom adoleuerint ut munus militiæ sustinere possint palam ad se adire non patiantur. Atheniensibus hanc tribuēt alii quoniam eorum ciuitas qua nihil habuit græcia clarius: nihil antiqui9 a Minerua est principe & inuentrice belli armorumque dea: quæ græce athenea dicitur ut pote quæ bellicosa & sapiens regionem eligendam censuerit talem que sui similes uiros editura esset Permulti deniq; spartiatis cōcedent quorum disciplina quid quantūue bellicis actionibus conduxerit ut reliquos missos faciam Maharbalis præstantissimi ducis & Xantippi declaretur exemplis. Huius enim mercenarii militis siue ducis opera & arte triginta milia romanorum cæsa sunt: Regulo eorum duce cum quingentorum equitum numero in uincula coniecto illo Lacedæmonio quoque Hannibal secundo punico bello postq̄ alpibus patefactis in Italia traiecit usus ductore & accincto & acri & expedito semper ad bellum milite occi-

disse populi supra ducẽta milia quinquaginta & eo amplius hostiũ milia cepisse memoratur. Quo quidem duce ut cætera sileam illa maxima cannensi mirabiliterq́ horrenda clade de Ro. proculdubio esset actum nisi mora peruadendæ urbis obstitisset: Ipsaq́ militia tanta rerum agitatione longo postliminio ab interitu pene reuocata fuisset in lucem quæ deniq́ omni studio exculta non principatuũ omniũ quæ circa se essent Sabinorum Hetruscorum Latinorum Hernicorum Volscorum & Aurũcorum: totiusq́ Italiæ populorum solum romanis peperit: uerũ omnium fere remotissimarum gentium ac nationum terrarum orbis reges ac dominos fecit.

Quid res militaris & in quot partes distributa secundum Iphicratis traditionem & ꝙ tribus rebus ut reliqua actionũ natura doctrina & exercitatione consumitur: quodq́ plurimis liberalium artium studiis inhærendum sit ei qui se cum gloria cæteris imperaturũ ꝓfiteatur Cap. II

ILITARIS res est ciuilis quædam pars facultasque honoratissima ad reliquas ciuilis potentiæ partes tuendo cõtinendas: secundum naturam maxime necessaria legitimeq́ ad hoc ipsum uariis diuersorum temporum exemplis electione ac sacramento adacta. Hæc ut Iphicrates tradit in pedites: eqtes phalangem: ducemq́ distributa est. Manibus pedites similes sunt: pedibus uero equites: ipsa phalanx thoraci & pectori: capiti autem imperator: qui ut Aristoteli placet mentis atque animi instar est. Rursus tribus hæc rebus natura doctrina & exercitatiõe consumitur. Naturæ nanque principiis fortes creantur ex fortibus & bonis estq́ in iuuencis. est in equis patrꝫ uirtus nec imbellem ꝓgenerant aquilæ columbam ut Flaccus inquit. Maxima quoq́ huic rei adiumenta conferre doctrinam & institutionem qs dubitat quõ in præliis quondã omnibus artibus studiorꝫ liberaliũ excultis ueluti seminario ducum præfectorꝫq́ præcipuus honos haberetur: quomq́ ad militiam euntib9 apud maiores nr̃os dari soliti sint custodes atq́ magistri quibus primo anno erudirentur quod nec poetam maximũ præterit de Pallante canentem atq́ dicentem: Sub te tolerare magistro militiam graue Martis opus. Porro consuetudinis & exercitationis ea uis est ut dimicantiũ anim9 semper sit ꝓnus ad cædem ardensq́ in præliis ad quæ si inconsuetũ militem duxeris: non secus

ac mulierem uideris:& quanq̃ tironum ætas ueteranorũ potior es se soleat: Veterani tamen ex consuetudine cæteris audiendi exẽplũ præ se ferent quom uideamus ex militũ turba sæpenumero saucios efferri:& quidem Tironem illum & a consuetudine pugnæ alienũ leui quanq̃ ictu uulneris suspiciõe pallentẽ effœminatissimũq; eiulatum edentem ueteranum uero præliis assuetũ uulneribus innutritum:ac post sanguinem sæpe etiam uictoria potitũ:cum non nunq̃ grauiter impellatur: Feriatur deiiciatur alacrem iterum ad cædem exurgere chirurgum & unguenta spernentem quom itaq; ad perfectam huius rei actionem hæc tria insint ut ante diximus natura doctrina & exercitatio:necesse est undecũq; expolitũ esse debere:qui se præstantẽ cæteris ꝓfiteatur quo circa huius rei ducem ingeniosũ & ad disciplinas singulas maioꝝq; instituta capescenda docilẽ atq; uersilem esse oportet.haud enim ingenii uis absq; disciplina & reꝝ plurimaꝝ maximaꝝq; exercitatione:aut disciplina ingenio & exercitatione destituta consumatum ducem potest effingere quod siqui aliter forsan putent falluntur maxime & ĩ sũmo omniũ errore uersantur quõq; nulla sit ars:nulla disciplina tam suis absoluta partibꝰ ut non quoq; cæteraꝝ adiumẽta desideret ut in bellicæ huiꝰ rei quota maxime parte uersatur instrumentis quõ alter spicula telis & sagittis exacuat: Alii balistaꝝ scorpionũq; symmetriis & temperaturis insistant:cælatis alii frænis:cæterisq; id genus quæ ad hominum equoꝝq; structuram pertinent occupentur:non alienũ cẽseri debet si huic militari disciplinæ plurima liberalium & optimaꝝ artiũ ornamenta constituta q̇bus inherendũ putem.Sit itaq; in ꝑmis litteratus dux & saluberrima philosophiæ præcepta emuletur historias multiplices memoriter complectatur:oratoriæ poeticæq; facultatis nõ sit ignarus:musicæ arithmetricæ geometriæ astroꝝ cæliq; rõnes ꝓ facultate cognitas habeat:iuris ac legum diuersarum gentium uarietatem calleat:medendi cognitionem haud aspernetur:gymnasticæ & militari exercitationi ac otio bellicisq; postremo rebus aliis ad laureas & triumqhos tanq̃ maxime necessariis totus incũbat: quæ cur ita sint seorsum hæ sint causæ.

De litteris hisq; qui maxime earum studiis incubuere plurima memoratu digna Ca.III.

LITTERATVM Ducẽ esse oportet imprimis & eruditũ ut diximꝰ.Sunt enim litteræ ad excollendã uitã & ad

comparandam gloriam sempiternamq; rerum gestaꝝ memoriã ꝓ pagandam adiumentũ ei maximum roburq; ualidissimum Litteraturam autem intelligo non uulgarem non crassam & barbarã istã qua utuntur qui nunc in castris uersantur duces:sed præclaram & accuratam illam cum rerum multarum scientia coniunctam. Nã neq; præcepta illorum qui scripserunt nec eoꝝ exempla de quibus scribitur satis intelliget qui non ista fuerit eruditione perpolitus:ad quam comparandam quom diligentia nostra maxime opus sit & cura cum incidant tempora nonnunq̃ & horæ quibus ab huiusmodi rebus bellicis uacare necesse sit quom non semper gerantur bella:& singuli dies ac noctes aliquid habeant intercapedinis: quo domi contineri & cum ueteribus amicis idest libris esse seorsum possis. Ante omnia tinctũ esse oportet ingenium & quasi initiatũ præceptoris optimi opera:Quod cõsiderãs Philippus Macedonũ rex sapientissimus Alexandꝛi filiũ præ cæteris litteraꝝ inductoribus quibus eius curã demãdauerat Aristotili summo id ætatis philosopho tradidit litteris imbuẽdũ:quo illam quam modo dixi litteraturæ & eruditionis excellẽtiam adipisceretur: quod nec rex ille prudẽtissimus fecisset nisi forte ab Alexandro fratre thebanis obses datus triennio apud Epaminundam strenuissimũ imperatorẽ et summum philosophum eruditus esset:nec tãtus philosophus hoc sibi mun9 suscepisset si non honestissimarum artium semina ab optimo tractari præceptore debuissent:in qua re extat illius adhuc epistola ad Aristotilem de Alexandro filio in hunc modum scripta : Filiũ mihi genitum scito quo equidem diis gratias habeo non tam proinde quia natus est:q̃ pro eo q; eum nasci contigit temporibus uitæ tuæ. Spero enim fore ut educatus eruditusq; a te dignus existat & nobis & harum rerum susceptione:O sapientissimam & tãto principe dignam uocem qui ita demum eum putauit dignum fore susceptiõe regni:& tantarum reꝝ administratione si litteris & disciplinis erudiretur atque plane ita fuit.suapte enim natura primum conuersatiõe deinde doctrina: & præceptis tãti philosophi ornat9. Rex ita egit ut ipse deo genitus deoque simillimus crederetur : Aristotile enim primum exacta pueritia per quinquẽnium & porro Calistene usus rhetoribus orbem terrarum aggressus innumeras hostiũ copias ac gentes expugnauit : et totum pene orbem suis uictoriis illustrauit.cumq; ea tempestate armis exercitum communem ꝓpe

Asiam teneret:potentissimumqꝫ & Persarum & Mcedonum regẽ Dariũ præliis & uictoriis urgeret quanti litteras & ipse rex fecisse : quantumqꝫ ornamenti illis posuisse uisus est:ex his liquet inspicere.in illis enim tantis negotiis litteras ad Aristotilẽ misit: quibus ĩ hũc modum questus est:Haud abs te recte factum est qꝛ speculatiuas edidisti disciplinas.quã enim re cæteris iam nos ipsi præcellemus.si ea qbus eruditi sumus studia omnibus cœperint esse cõmunia Quippe ego doctrina anteire malim:q̃ copiis atqꝫ opulẽtiis cupidi ea fortasse uox & inuidi hominis ad utilitatem suam omnia reuocantis: sed ex hoc facilior est coniectura quantum litteris tribuerit:Quippe qui cum cæteris rebus concertatores inesse sibi non egre feret in his ne emulum quidẽ uellet habere quæ animi excolendi cura qđ studium Antigono præclaro etiam Macedonum regi fuerit facile percipi potest:ex Perseo Philonideqꝫ eius præceptoribꝰ atqꝫ ex his ut refert Apollonius Tyrius quæ de Zenone ad eum in hunc modum conscripta sunt Antigonus rex Zenoni philosopho salutem. Ego fortuna me quidẽ & gloria uitam tuam anteire existimo:Cæterum disciplinis studiisqꝫ liberalibus & perfecta fœlicitate quam tute possides longe abs te præcelli sentio. Quo circa te orare statui uti ad me proficiscaris: id mihi ꝑsuadens te preces meas minime irritas fieri passurum. Tu igitur modis omnibus enitere ut tuo contubernio fruamur hoc pro certo habens:te non mei tantum sed omnium simul macedonum eruditorem fore.nam qui Macedoniæ regem erudit atqꝫ ad uirtutem imbuit eum & subditos quosqꝫ instruere ad fortitudinem & probitatem certum est nam cuius mihi fuerit dux tales ut plurimum subditos fieri necesse est:nec ab re aliamqꝫ ob causam si principi litterarum Homero credimus Peleum regẽ Achilli filio Phœnicem præfecisse ferunt:q̃ ut attrito non solum dicendi:sed gerendi quoque usu pariter incaleret clariorque euaderet.Quid ille Themistocles quem ego Graii sanguinis uirorum clarissimum & unum ex omnibus totius Græciæ callidissimum & prudentissimum imperatorem ausim dicere:Non ne in disciplinis percipiendis præceptores habuit & eos quanq̃ Anaxagorã & Mellissum philosophum Emnistes Imbrotus affirmet: tamen temporum ratione diligenter inspecta qua illum errasse constat:Mnesyphilo assentiendum magis uidetur: quippe qui eum phrearei discipulum fuisse asseueret ad eam solum eruditionem quam bellicæ

rei facultatem dicimus capescendam quanq̃ naturæ bonitate fidens prius ipse contempserat: Dionem syracusanum omni disciplinarũ genere erudiuit Plato: cuius quanto deinde studio Dionysius iunior ad se flagitarit aduentum quantique eum fecerit: ut pote qui illo tempore plus cæteris amauerit Architæ pythagorei scripta ad eum demonstrat epistola: Valuit etiam apud ueteres diu eiusdem Platonis sententia. qui tum deniq̧ res publicas censuit esse beatas Si aut philosophi regnarent: aut reges philosopharẽtur. Nec Isocrates aliis artibus Timotheum Cononis præstantissimi imperatoris filium summum ipsum imperatorem hominemq̧ doctissimum instruxit Quid ipsius Epaminundæ summi philosophi summiq̧ ducis eruditio: quam in eo præcipuam fuisse accepimus: non ne ea quoq̧ in Lysiam pythagoreum refertur: Archelaum prudentem rei bellicæ naualiumq̧ commentorꝝ prælioꝝ adeo litterarum studiis inhærentem nouimus: ut Euripidi Tragico consilioꝝ summã crederet omnem: cuius suprema haud ꝓsequi contentus rex & sumptu & ĩpensa funeris secta barba & attonso crine mœrorem quẽ animo ingentem concœperat uultu publicauit: Pyrrhũ quoq̧ epyrotarum regẽ maximum bello non solum lectitasse libros cum esset rex: uerum etiã multa litteris demandasse rei militaris præcepta nouimus poenoꝝ dux inclytus Hannibal uir tantus tantisq̧ cõfractus bellis non nihil temporis etiam litteris tribuisse dicitur cum esset in castris. Quippe qui præter Syllenum sosylao lacedæmonio litteraꝝ græcarum usus ẽ doctore. Tradunt & musas uirgines cum libero patre ꝓfectas ĩ castra: hisq̧ cũ bonis artibus apprime eruditæ essent dux ille oblectabatur: secutus est eum Syllenus quoq̧ pedagogus ac nutritor optimorumq̧ institutor studiorum qui ei plurimum ob uirtutem ac gloriam resq̧ bellicas contulit ornamenti. Nec admiraberis Mitridatem ponti regem clarissimumq̧ ducem annos duos & septuaginta natum secum philosophos omnis immensæ sublimitatis semper habentem omniumq̧ ante se genitorum studia litteraꝝ æquantem facile uel superantem. Latini uero duces uel romanorũ proceres etsi non sint eruditione exteris forsan pares: omnes tamẽ fere docti & litteris clari euasere. Nam Cato primus portiæ gentis animi uigore præstantissimus: litteris etiam expoliti præstãtissimũ censuit q̃ sero inde existimari potest ꝙ latinis iam pridem ab. Q. Ennio uero iam senex & in Sardinia prætor græcis litteris erudit9

est adeoq; ut probabilis prisca illa eloquentia non solum orator & historicus: sed iuris consultissimus litterarumq; omnium cupidissimus fuerit: quarum & si senior (ut ante diximus) studium arripuit tantum: tamen in eo progressus est ut non facile reperiri queat: neq; græcarum neq; latinarum rerum quidpiam quod ei fuerit ĩcognitum: Huius quoq; successor ac ꝑpior ætati nostræ alius Cato in litteris disciplinisq; percipiendis tardior licet esset: Sarpedone tamē pedagogo primum & Antipatro philosopho ac Tyrio excultus: deinde tam inexhausta legendi auiditate ferebatur ut ueluti librorū heluo maxime stoicoꝝ ne dum inter domesticos & priuatos parietes. Sed ne incuria quidem contra inanem uulgi opinionem quom Senatus cogeretur sedens sese contineret: quominus obuoluta circum toga eos lectitaret ad animi cultum quasi quendā humanitatis cibū nihil studio rei publicæ adimens: & Scipionē Aphricanum superiorem a remilitari atq; urbana studiū ad litteras reuocantem legimus: & quanq̃ ingenii eius monumenta nulla extēt nulla litteris mandata inueniantur. non tamen sine litteris pieriisq; artib9 arma exercuisse scimus: semper enim eius ut poeta Claudianus meminit Hærebat doctus lateri castrisq; solebat: Omnibus in medias Enni9 ire tubas: quūq; fœlicibus auspiciis uictor rediens: subacta carthagine triūpharet: Sicut suū bellica: ita Ennii caput Martiā uoluit laurea insigniri: & q maius mirabiliusq; fatebere ipsius poetæ statuam & effigiem in monumentis & sepulchris Corneliæ gentis collocari clarumq; illud nomen immo uero spolium ex tertia orbis parte raptū in itinere cū poetæ titulo legi: ratus reꝝ suarum memoriā extingui non posse si litterarum illius diuini poetæ lumē accederet: Paulus Aemilius deuicto Perse romana disciplina qua ipse doct9 erat ut filii etiam imbuerentur summopere curauit: quūq; ob rē ipsam petiisset ab Atheniensibus uti sibi q̃probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos libros: uictorem item ad triumphum exequendum Athenienses Metrodorum elegerunt professi eundem ĩ utroq; desiderio præstantissimum: quod ita Paulus quoq; iudicauit neq; hoc contentus Paulus quum quid ocii ex publicis muneribus superesset: eorum eruditioni ĩtererat. Miro erga filiorum eruditionem amore succensus: nullum a studiis litterarum diem intermisisse Iul. Cæ. traditur: quem poetarum collegium cōmuniū studiorū causa cum per otium liceret ingredientē & in maxima difficultate

itinerum & in mediis bellorum æstibus scribentē libros & legentē simulq; dictantem & audientem frequenter accepimus: Diuus Cæsar Augustus Diui Iulii filius tanto paternis uestigiis studio inhæsisse traditur: ut grauissimis bellorum & imperii curis oppræssus & coniuratorum obsessus insidiis horas & momenta colligeret nec ullum tempus inutiliter labi sineret: Apollodoro pergameo dicēdi magistro usus nec eo contentus ad diuersa litterarum studia ineunda præter Sperareum philosophum & Asinium Pollionem: Valeriū Mesallam: pariumq; geminum clarissimos dicēdi artifices Virgiliū Maronem & plerosq; alios illius temporis poetas habuit secū non tam imperio q̄ dulci conuictu & morū comitate a sodalitio in omni uita comites: Horatium Flaccum in primis ut ad Iuliū Florū de se taliter scribentem legimus: ciuilisque rudem belli tulit æstus in arma Cæsaris Augusti non responsura lacertis. Vnde simul primum me dimisere philippi: decisis humilem pennis inopemq; paterni: Et laris & fundi paupertas impulit audax: ut uersus facerem Ouidium nec minus deinde qui hæc ait: Illa dies libicis qua uictor Cæsar in oris Perfida magnanimi contudit arma Iubæ: dux mihi Cæsar erat sub quo meruisse tribunus Glorior officio præfuit ille meo: Hāc ego militia sedē: tu pace parasti Inter bisquinos usus honore uiros: quanq̄ hunc suo indignū contubernio tandē uindicans in Scythiam ubi diē obiit relegauit: cuius relegationis asperitatem diuturnitatemq; his uerbis suis questus est: In Scythia nobis quinquennis olympias acta est: Iam tempus lustri transit & alterius: per stat enim fortuna tenax uotisque malignum Opposuit nostris inuidiosa pedem. Ex his autem & utriusq; linguæ auctoribus quos studiosus Augustus lectitabat: illa cupidus hauriebat: quæ uel præcepto uel exemplo ad eruditionem uitæ morumq; elegantiam pertinerent priuatae uel publicae disciplinae. Haec & memoriter annotata tenens quū rex exigeret uel amicos uel notos exercitus uel prouinciales aut urbanos magistratus tali annotatione ad uerbū excerpta commonefacere solebat: ut ea non sibi primum sed antiquis iam tunc curae fuisse persuaderet: id denique ex talium auctorum eruditorumq; hominum ingeniis uno tempore confluentib9 assecutus ut non minus his q̄ omnibus romanis legionibus illustratus sit. Nam quid tantum sibi conferre potuerunt quinque & triginta illa tribus romani populi uel tot bellicosissimae legiones quantum ue

Maro solus heroico uel Flaccꝰ heroico simul & lyrico carmine cō tulit ad nominis sui diuturnitatem interiere illæ quidē cū duce suo Cæterum tantorum poetarum præconio eius res clarissimæ gestæ nunquā defuturæ supersunt. Fuit in Lucullo mirabilis quædam in genii præcellētia, maxima litterarum totiusꝗ ueteris Achademicæ philosophiæ cognitio ac elegans dicendi copia qui & ascalonitā Antiochum acutissimum doctissimumꝗ dicendi artificem amicum sibi sotiumꝗ uitæ fecerit. Simili quoꝗ ardore. P. Crassus in castrensi expeditione quum in Asyam ad Aristonicum regem debellādū consul traiecisset: tantus præter latinam graiæ linguæ ardor insedisse perhibetur ut eam in plurima diuisam genera ꝑ singulas partes eius ac numeros penitus cognosceret: quæ res maximū ei omniū amorem conciliauit nec Syllam illum beatum atꝗ fœlicem nec Pompeium quidem magnū imp. nec. Q. Fabium nec M. Brutum nec Traianum nec Adrianum nec Maximum nec. M. deniꝗ Antoniū Aurelium qui ob litterarum sapientiæꝗ studiū & ardorē philosophus dictus est ab hac egregia litterarꝫ cognitiōe alienos fuisse comperio: quum & oratiōes & epistolas & libros scripsisse memoriæ proditum sit. In maximā quoꝗ & amplissimā tui nominis laudē cedit magnanime princeps Sigismunde multum lectitare: multum audire disputare patiēterꝗ refelli: quumꝗ plurima scias & oīa bonarum artium semina cælitus tibi concessa communis omnium eruditorꝫ teneat opinio quottidie tamē aliquid discere nonnullis horis libris sapientumꝗ colloquiis insistere in cōuiuiis publicis & priuatis grauissimis ac profundissimis rerum naturalium quæstionibus & rationibus oblectari ingeniis illustribus oratorum & poetarū tui temporis fauere: copiis & honoribus illustrare: sacras ædes īstaurare: bibliothecasꝗ nouas maximis impensis tuis illis erigere: data mihi ac plerisꝗ aliis librorꝫ perquirendorum facultate nō ætati tuæ solum uerum posteritati profutura quo quid melius: quid sūmo duce ac prīcipe ad immortalitatem dignius esse queat nec scio nec satis ītelligo maxime quom ea tria hac in iuuenili ætate tua adeptus uideare quæ multis senio denegata sunt uel gerendo scilicet aliquid magnum & illustre quod de te scribant auctores idonei quod plerique tam poetæ: q̄ oratores & historici faciunt: uel scribendo aliquid: quod legant posteri qualia sunt plurima materna humanarum diuinarumque rerum carmina elegātissime per te ædita

& multis iam oris ac uariis regionibus decantata: uel insigne aliqđ opus extruendo erigendoque ueluti arx nobilis siue maius castel- lum tui nominis eo astu militari & arte bellica præcellens ut ei⁹ pul chritudo situs atque dispositio nō ciuium modo sed omnium ocu los intuentium in semet haud immerito alliciat atq̧ p̄stringat: cam- pi enim planicies undiq̧ est perspicua: loci species mœnibus pari- bus: Primo uersus urbem ambitu emicicli formam habens promu ralis eius uix credibilis relatu: profunditas quæ pyrrhamidū instar procliuis a fundamentis erigitur: amplissima latitudine ad summi tatem altitudinem pedum quinquaginta: phenestris centum sexa- ginta supra terram: totidemq̧ infra ex ordine per interualla quædā dimissis ubi balistæ lapidum ac sagittarum ad propulsandos hosti les impetus ac omnem intestinam seditionem si quando continge- rent collocentur. Fastigii autem spatium crassitudoq̧ tāta ut plures occurrentes sese minime impediant: fossa prima interiorq̧ quā pen nis fontis aqua interluit centum pedum: latitudine quinq̧ & trigin- ta eoq̧ amplius altitudine. Totius molis ambitus qui coctili latercu lo & perpolito est lapide trecentos quinquaginta passus per uniuer sum complectitur spatium. ex altera parte & postrema quæ uergit in quadrum: pomerium & murus communis urbis est duplici pon te ac turris latitudine supra quam cuiquā credibile sit ad eius tutelā cum magnis propugnaculis & crate ferrea area interius amplissi- ma & puteo utrinq̧ mirabili habitationū serie suoq̧ custode distin cta a fronte urbem ipsam prospicit: primoque in uestibulo uallum custodibus munitum porta perexigua: duabus deinde latissimis su pra fossam turribus parum de industria æditis uiridi prima puni- ceo colore altera ligneo ponte gemino uersatili ac pensili hoc trans gresso: spatium & area quædam molem totā ambiens inest quæ ter ra ad primi muri firmitatem egesta oppletur. Alterius deinde mu- ri altitudo quinquagintaquinque: latitudo uero uiginti pedum emi net spatio: Turres sex octuoginta pedum altitudine a fundamentis latissimis ad summum pene fastigium terra opplete: unde uiginti ulnis q̄ murus iste altiores sunt. In summo autem consumationeq̧ cuiuslibet turris pedum latitudo decem & quinque ubi ab omnium turrium latere habitacula defensorum octo phenestris ad balistas simili modo lapidum sagittarumque sexdecim æque disposita sunt Huius aūt muri mediū a dextris occupat lapis quadrato marmore

ornatissimus: qui ut carmen litteris aureis incisum indicat Sigismũdum Pandulphum totius molis auctorem celebrat: porta deinde prælustris ad læuam paulo ingredientibus cernitur marmore cælato ac præclaro artificio ad unguem expolita: & in cuius summo Elephantus ex alabastrite indico antiquissimũ malatestarũ insigne auro plurimo & auctoris sui Sigismundi Pãdulphi nomine maiusculis quibusdã litteris præfulgens circũseptus est. Media autem loci totius intercapedine murus quidam medius arcem geminosq; eius custodes area etiam sua puteo & fabrili domo discriminat: penes quẽ sublimis regia tua est non æque quadri latera basi a fundamentis q̃ latissima triplici portarum obice chateractis imminentibus minis ac propugnaculis minitantibus suo custode multiplici habitatione puteo profundissimo ornatissima ad ascendendum coclea armamentario omni telorum & tormentorum genere referto minaci pceritate mirabilis ut pote quæ altissimorum cacumina montium superet ac maris æquora late prospiciat. Præterire deniq; nequeo qd ab initio institueram quom sit non Ariminea tantum urbis & arcis firmissima salus & tutela: sed Italicæ magnificẽtiæ uera admiratio: tota nanque moles pensilis quum sit plurimos aditus atque recessus habens & a quibus armati exercitus urbem uersus per abditos specus educi possunt: nullo incolentium ciuium præcipiente: quoq; ab omni externa oppugnatiõe intestinaq; iniuria esse quæat immunis: altera aqua extrinsecus late patens instar similiter amnis irrigua circũfluit fossa magnæ mentis & præcellentis ingenii opus sane utrinq; enim per ambitum latissimis est firmissima muris cũ ppugnaculis & aggeribus. Densissimis deinde turribus a fundamẽtis erecta angustisq; ut supra munita phenestris aqua ac terra tenus cum defensorum habitaculis paruis machinis ac sagittariis eque dispositis tanta firmitate tam mirifica utriusque fossæ interstitii habitationum dispositione ad peditatum omnem equitatumque continendum ut dissoluere eam nec crebri arietum impulsus quæãt nec metalicæ uis ulla machinæ possit diruere: incertumq; munimẽtum loci huius ne totius an pulchritudo plus admirationis apud homines sit habitura. Taceo sacras celebresq; deo dicatas edes: prætereo fortunæ fanum: scenam gallicam cæterasq; per te instauratas urbes erecta oppida constructas arces: sexcentaq; id genus nomẽ tuũ litteris ostendentia qua una in re site cæteris huiusce ætatis pncipibus

conferamus:& regibus omni genere laudis excellere iure ipso prædicaberis:maxime quũ hæc quidem laus latissimis defixa radicib9 initatur & solida adeo stabilisq; sit & infinita sæcula duratura ut nec uetustate corrumpi possit nec ex memoria hominum obliuiõe deleri.q̃ laudabilis igitur et imitatione digna tui et horum quos modo diximus principum uitæ institutio:qui prima uitæ tẽpora et media patriæ:extrema uero sibi imperent ut ipse leges monẽt quæ maiorem annis ocio reddunt q̃ Lycini Domitianiq; Cæsaris et aliorũ quorundam improbanda detestandaque:quos fortuna opib9 loco imaginũ domesticarũ splendore ac dignitate cæteris præfecit:econtra uero ipsi uitio suo libidĩe ignauia turpiq; ocio inquinati excidere.Ille enim litteras uomicam uirus ac pestem publicam appellare solitus erat Alterum quom satietas hominum aut honesti cuiuspiã negotii aliquando odium occepsisset uelletque illam expuere curã & solicitudinem ex animo & uoluptate aliqua refici Incomitatum se intra regios parietes singulis diebus recipientem clausis foribus nihil aliud amplius q̃ muscas captantem acutissimoque stilo præfigentem accepimus.Sed origo illum rustica forsan excusat. &si enĩ ad cæsareum usque nomen ascenderit naturam tamen subrusticã & agrestem haud quaq̃ exuerat.Verum enim est illud Flacci:fortuna non mutat gen9.Hui9 uero tam fœdo studio tam abominãdæ occupationi & sui principatus initis quibus is delectabatur aucupiis uenia fortasse danda esset modo temporis reliquum claris actionibus cõsumpsisset:nec exosum ex tetris facinoribus maiore odio q̃ ex hoc ridiculo negotio nominandũ se posteris præstitisset. Quid plura.Nullum denique Romanum fere imperatorem qui cæteris omnibus exemplo sit:præter.C.Marium unum:siue.M.Marcellũ huius egregiæ litteraturæ expertes fuisse comperies quique litterarum studia saltem præter hunc unum quem pauloante diximus Licinum non probarint:non admirati ac summo quodam studio ꝓsecuti sint.Obstrepant ut libet & irrideant alii nostri temporis duces:nostrique reges & principes qui uirtuti bellum ac litteris indicunt:simulatoque contemptu uel ingenii tarditatem uel segniciem suam ac socordiam tegunt:Audacter tecum dixerim Sigismunde supellex regia & augusta & ornamenta ducum & principum erant olim libri & litteræ Vnde illud Pysistrati probatur ab omnibus qui Atheniensiũ tyrannus quom esset hanc diuinã librorũ supellectilẽ

ciuibus suis primus ad legẽdum inuulgasse publiceq; præbuisse di ctus est: quos deinceps accuratius eorum numero ab Atheniensib⁹ aucto Xerxes athenarum urbe potitus abstulit asportarique iussit in persas quosq; itidem multis post sæculis interiectis Seleucus rex hic & Nicanor dictus in græciam: inq; ipsam Atheniensium urbẽ uti condignum fuit rursus censuit reportandos: increbuitque sic cu ra & uoluptas quædam permultis cogendi in unum uolumina di uersarum gentium diuersarumque artium: ut Alexander & ei qui successere in conficiendis bibliothecis animum intenderent. sic ma gnus atq; ingens postea librorum numerus ac pene incredibilis in Aegypto conquisitus atq; cõfectus est. ad quadraginta enim uel ut alibi reperio quadringenta: ut Orosio & Senecæ septingẽta ferme ut Gelio & Amiano Marcellino placet septingenta uoluminũ milia Ptolomæis regibus uigiliis intentis composita bello priore Alexan drino dum diripitur ciuitas dictatore Cæsare a militibus forte auxi liariis incensa classe flamma partem urbis inuadente: qua tum sin gulare profecto monumentum curæ studiiq; maiorum cõdebatur conflagrasse produntur: quod elegantiæ regum curæq; opus egre gium fuisse ait Liuius: quem Seneca carpit: non id elegãtiæ curæq; regiæ opus dicens sed studiosæ luxuriæ immo ne id qdẽ sed se ip sũ conquisitis spectaculis inaniter ostentantis & Liuii tamen dictum & Ptholomæi factũ utcumq; forsan regiæ opes excusãt: & in lõgũ publicis usibus perspiciens primum ac consulens immortalitati tan torum uirorum in hoc tamen certe laude dignissimus q; sacras lit teras non utiles modo sed necessarias summa diligentia atq; impen sa per lectos ad tantum opus uiros in grecam linguam ex hæbreo fonte transfudit: parem curam & studium cogẽdorũ simul librorũ secuti sunt ex ducib⁹ primoribusq; urbis Romæ plures eo૪q; pm⁹ Aemilius Paulus Imp. Persæ potentissimo Macedonum rege deui cto: Dehinc Lucullus e pontica præda: post hos Iulius Cæsar dato M. Varoni negotio bibliothecas utriusq; linguæ q̃maximas posset comparandi dirigendi publicandique. Probatur quoq; in hoc Do micianus qui liberalia studia licet imperii initio neglexerit: biblio thecas tamen incendio absumptas reparare curasset exemplaribus undique petitis missisque Alexandriam qui describerent emenda rentq;. Tollitur in cælum præ cæteris & Asinii Poliõis romæ simile inuentum qui primus bibliothecas græcas simul atq; latinas additis

auctorum imaginibus dicando ingenia hominum. R. P. fecit: quæ an priores & maiore librorum copia inibi fuerit an Alexandriæ et pergami qui bibliothecas magno certamine instituere nō facile dixerim. De priuatis ausim dicere non regios huiusmodi apparatus: Sed alios æquantibus facile uel superantibus: Sereno quidem samonico ingenti doctrina uiro: sed maiore cura pulcherrimaꝝ litteraꝝ multoꝝꝗ uoluminum duo & sexaginta milia librorum fuisse legimus: quos omnes Gordiano iuniori cuius patri fuisset amicissim9 ille moriēs reliquit nobilem sane thesaurum & præclaram generosi animi & humani generis hæreditatem. Hanc igitur græcaꝝ ac latinarum litterarum copiam diuinamque librorum supellectilē atꝗ peritiam tanquā maximum absolutissimumꝗ mortalibus bonum summo opere perquirendam in delitiisꝗ habendam futuris ducib9 ac imperatoribus censeo: interdumꝗ Cor. Cælso assentiri cogor q̄ ait summum bonum sapientiam: summum autem malum dolorē corporis: quom nec eius ratio mihi uideatur absurda. Nam quoniā duabus inquit partibus constamus animo scilicet & corpore: quarū prior melior: deterius corpus est: summū bonum est melioris ꝑtis optimum: summū autē malum est pessimū deterioris. est autē optimum in animo sapientia: est in corpore pessimum dolor. ut igitur sūmū malū dolere: sic summū hominis bonū sapere ut opinor sine ulla dubitatione concluditur: quod qui illā assequi poterūt si nō ad ostentationem sed ad decus dignitatē: ad commodum ac patriæ utilitatem hi mihi uidentur fœlicitatē ac beatitudinē facile posse cōtingere. Alia quidem bona humana si cum hoc conferantur parua sunt: ea quidē & exigua & ab huius q̄ longissime dignitate præstātiaꝗ remota. Præclaꝝ quiddam scio dices Sigismūde est multis imperio eminere: sed speciosa magis q̄ tranquilla imperii facies est & qua nulla curiosior nulla minus libera: immo nulla magis serua ut Senecæ placet conditio est. Gladiis enim ceruicibus appendētibus imminent hastæ undiꝗ & spicula: ipsi custodes timētur & comites: nihil nō ausuri ira illa uel inopia uel auaritia militari ad quæuis facinora facile irritante. Sic Pertinax non ab alio q̄ a suis militibus interfectus est. Sic postmodum duo maximini pater & filius: sic Balbinus & Maximus: sic Probus dux clarissimus: sic Gratian9 & Valentinianus iunior optimi fratres: ille a suis legionibus hic a suo comite proditus: sic innumerabiles alii a suis hostibus inuicti suis ex

ercitibus periere & quos milites sotios ac comites appellabant inue nere carnifices Adde q omnis ætas i imperio reprehenditur senex enim quisq ihabilis uidetur:iuueni quoq additur & furor. Pulchra est generis dignitas. sed quid aliud q quædam ex progenitorū meritis pueniens laus uidetur: pretiosæ diuitiæ sed externa rapacis fortunæ munera quæ dum quæruntur cruciant: parta oblectando molliunt: cupidinemq succendunt: quæ illa pro sua libidine perturbat atq permiscet cui uidetur tradit: aufert habentibus: & rursum quo uisum fuerit non sperātibus reddit: eorumque bonos simul & malos sine ullo discrimine atque delectu participes fieri sinit. Illustrissima rerumque omniū blandissima est gloria sed instabilis & periculis multis obnoxia ut pote quæ sæpius fortunæ q uirtutis est beneficium: qua & nihil inanius esse Theophrastus dixit: nihil perniciosius satyricus. Patriam nanq obruit olim gloria paucorum & laudis tituliq cupido: formæ dignitas grata est: sed uel fragile bonum uel nulla potentia formæ est Inquit Naso quam & alienum quoque bonum Bion deceptionem tacitam: Theophrastus: modici uero tēporis tyrannidem appellauit: Socrates naturæ priuilegium: Plato regnum solitarium: Carneades eburneum detrimentum: Theocritus uitæ flosculum celeriter decidentem: Satyricus festīat inquit decurrere uelox flosculus angustæ miseræq breuissima uitæ portio: Dū bibimus: dum serta unguenta: puellas poscimus: obrepit non intellecta senectus: Iocunda ualitudo. Sed inconsulta iocūditas quæ negligentes et incautos ferre soleat possessores et persæpe morbos accersere quos malæ ualitudinis intentio declinasset. Optabile robur at nullæ tantum corporis uires quæ uel labore immodico uel morbo acri uel cuncta rodente senio non frangantur: non conficiantur Sic Herculem Domitorem gentium ab hominibus inuictum uis latentis mali uicit. Sic Milonem crotoniensem Athletam illustrē patulis in parte media hiscens ramis arbor una detinuit: dilacerādūq hominem feris præbuit: Litterarum autem et humanarum rerum disciplina cū uirtute coniūcta hæc omnia declinare et effugere posse uidetur incommoda. Hanc enim non casus nec fortuna uiolare nec calumnia auferre nec morbus corrumpere nec ferrum minuere nec labefactare senectus potest: Immo quom cætera tempori cædant. sola hæc litterarum monumenta temporis diuturnitate pubescunt.

Qui maximos huic disciplinæ fructus afferat philosophiæ & historiarum cognitio: q̄p̄ maximi duces historiam scripsere. Liber secundus.

MVlta igitur litterarum studia quom sint ut ante diximus Imperator inuicte Sigismunde Pandulphe quæ summum decus & ornamentum ducibus queāt afferre: erit & in re hac illa præpollēs philosophiæ tum historiarum omnis æui summopere peroptanda cognitio. nam qui docti & excellentes uiri qui usq̄ sūt grauiter ac perite locuti omnem uiuendi rationem ita distribuunt: ut pars altera sit in præceptis & institutis: pars altera in historiis collocat. Illa enim uiuendi rationem & legem quom præ se ferat tradatque hominum officia quid sit honestum: quid turpe: quid utile: quid quēq̄ deceat: quid non: & cætera quidem acri ingenio excogitata in medium afferat cum tamen per sese explicantur segnius legentium animos irritant factuque quodam modo incredibilia iudicantur. ubi uero præclara rerum ac tēporum testis accedit historia faces quasdam ac stimulos sic comparat ut obscurum haud sit mentes hominum ita tepescentium clarissimorum facinorum memoria ad gloriæ & immortalitatis studium uehementer accendi: quod genus Pytagoræ Democriti Platonis & Aristotelis cæterorumque philosophorum præcepta iubent ut acerbissimos cruciatus & maxima uitæ discrimina ineamus: ut fidē iureiurando hostibus datam non fallamus ut coniunctiones pactionesque bellicas & hostiles non perturbemus: eorum quidem probabitur oratio: ad rem autem proficiscentibus torpebit animus perhorrescet cadet que: quod si. L. Bruti facinus in expellendo Tarquinio aut Scipionis Nasicæ inuicti animi magnitudinem & robur cōtra Tyberium Graccum aut. M. Attilium Regulum Cassium Sceuam Centurionem Attilium militem aut. L. Siccinium Dentatum plebeium Tribunum uel Cynegirum quempiam ex historiarum monumentis quasi testes adduxeris. Quis est adeo uecors adeo ex animis ut eorum exemplis non excitetur: non animetur: nō impellatur ad patriæ incolumitatem ad sui suorumque salutē uindicandā

conferuandam: discrimina mortesque pro nihilo ducat. Sic enim Myltiadis trophæa somnos eripuisse Themistocli sic alii sūt ad imitandos præstantissimos duces Alexandros: Scipiones: Fabios: Catones: Regulos Cursores: Valerios: Marcellos: Aemilios: Cæsares: Denique ac reliquos innumerabiles crebro rumore uirtutum suarum incredibili ardore compulsi. Porro si aliā historiæ uim libet inspicere reperiemus eam non minimam nec mediocrem ducibus inconsultando auctoritatem & in gerendo peritiam accommodare posse quod si ueterum res gestas memoria repetamus inueniamusque maximas res publicas præcellentissima regna: potentissimos diuersarum gentium populos grauissimo senum adoleuisse floruisseque consilio quod hi temporum diuturnitate multarum gentium uertigine & experientia multa scisse permulta uidisse crederentur: quanti faciemus totius antiquitatis studiosos homines atque peritos quibus non unius senatus & imperii neque unius ætatis sed omnium pene gentium omniumque sæculorū res uisæ cognitæque sint: quæ omnia Cicero noster historiam describens paucis & his quidem uerbis expressit. Historia est testis temporum: lux ueritatis: memoriæ uita: magistra uitæ: nuntia uetustatis. Ex qua descriptione temporū rationes hominū res gestas uniuscuiusque uitam naturam formā: cogitatus consilia mores: naturæ insolita opera fortunæque insperatos euentus accipies: hac in re aderit quoque scriptorum genus quasi castrense egregium sane atque præcellens: quos ad pacis usū bellique tempora legere atque manuuersare opere pretiū sit: Verum apud exteros quidem Herodotus ille imprimis atque Thucydides ille enim persico bello merens quo tempore Xerxes in Græciam duxit exercitum quantum hoc dicēdi genere ualuerit eius historia elegantissime scripta declarat. Hic uero non secus cum in re bellica aliquādiu uersatus esset tandem se contulit ad scribendam historiā in qua ita claruit ut cum eius fama in bello non obscura esset maiorem ex eo studio q̄ ex armis sibi laudem & gloriam cōpararet. Idē etiam de Thimoteo Cononis filio liceret dicere qui quom summus Imperator fuisset elegantissime perscripsit historiam & quod magis scio admirabere: si probum non legeris Hannibal pœnorum dux inclytus tot tantisque bellis implicitus de Cn. Manilii Volonis rebus in Asia gestis nonnulla ocii solitudinis & ingenii sui græcis litteris monumenta reliquit: Iosephus hebræus genere & gallilæorum dux

a Veſpaſiano captus Titoque filio eius relictus Hieroſolymis Romam ueniens: nonne bellum quod cũ romanis geſſere iudæi omnium maximum atrociſſimumque ſeptem libris digeſtum patri filioque imperatoribus obtulit ſtatuamque promeruit Mitto alios antiquitatum libros ab exordio mundi ad quartumdecimum uſq; domiciani Cæſaris annum ab eo quoque quorundam ſententia ita uti ſunt apud nos latinis litteris & orationis uenuſtate conſcriptos: ſunt qui eum ſcripſiſſe litteris græcis putent: poſtea uero in latinum uerſos illos e græco quidam a Ruffino Aquilegienſi aliique ab aliis traductos malint. Ex noſtris quoque ducibus nonnullis cum militaſſent hoc idem quod externis propoſitum fuit ut nec in armis ætatẽ totam contererent: Verum ab negotio caſtrẽſi ad hiſtoricum ociũ & ab hiſtorico ad caſtrenſe aliquando ſe mutuo conferrent. Vnde M. Portius Cato quem honoris ac differentiæ cauſa modo priſcum modo ſuperiorem aliquando maiorem ſæpe familiæ Portiæ principem plerũque Cenſorinum docti uocant originum libros ſcripſit egregium quidem opus atque diffuſum & in quo ſi uſquã eſt hiſtoriæ plurimæ & antiquitatis monumenta extant eiuſce rei ſeptẽ ſunt libri conſcripti: ſed primus quæ ſint romanis a regibus res geſtæ cõtinet. ſecundus & tertius cuiuſque ciuitatis Italicæ conditorem ortũ & originem: quamobrem originum libros inſcripſiſſe uiſus eſt. quartus bellum primum Carthaginenſe. quintus ſecundum terribile atque memorandum quod Hãnibale duce cum po. Ro. Carthago ſubiit. Quæ autem ſunt eo ſuperſtite bella deinde confecta. ſextus & ſeptimus uſque ad præturam Sergii Galbæ referunt expoſitis etiam in Italia & Hiſpania quæ aut eſſent aut uiderentur admiratione digniſſima. Nobilem deinde ducem. Q. Fabium qui etiã romanæ hiſtoriæ ſcriptor eſt & cuius orationes Thucydidis orationibus q̃ ſimiles fuiſſe aſſerunt miris in cælum laudibus ſuperior tollit etas quanquã ex pictura magiſ q̃ ex litteratura nomen inuenerit. Conſimili ratione Syllam Luculli res clariſſime geſtas memoriæ hominum demãdantem accepimus & ad eum ipſum quippe qui comentariis maiore quodam orationis cultu & ſplendore eã ipſam hiſtoriam expolire potuiſſet. Magna etiam huiuſce rei. D. Iulii Cæſaris inter cæteros acta cura eſt in ſcribendis ſi quidẽ Gallici ciuiliſque belli Pompeiani comentariis: ſic enim libros ſuos appellauit: hanc diligentiam adhibuit ut ſingulis libris ſingulorum

annorum res gestas colligeret libros igitur septem Gallico de bello & tres de ciuili pompeiano scripsit superioribus aūt octauū post eū necatum addidit hirtius. Is nanque libro uno quæ deerant Gallico de bello ad finem cum integritate suppleuit: postremo libri sūt tres de Alexandrino de Aphricano de Hispaniensi bello scripti horum auctorem Suetonius qui antiquus & nobilis est scriptor esse incertū refert ꝙ eos scriptos alii ab Hirtio alii ab Oppio esse putent: Hirtius autem suo in octauo qui est ut dixi Gallico de bello ita præfatur ꝙ isti etiam tres de bellis quæ in Alexandria deinde gessit Cæsar scripti ab eo dubie uideantur quæ hoc in loco a me dicta sint uera ac testimonio Hirtii & Suetonii approbantur inscriptiones tamen solent memini quædam haud minus falsæ q̄ uariæ inueniri ꝙ aliqui Iulio Cæsari quidam Iulio Cælso nonnulli Hirtio multi Suetonio non istos aut illos modo sed quos nominaui libros omnes de Cæsaris gestis. sunt enim numero quattuor & decem inscribāt: sed ut libet disponant illi Hirtium nos ac Suetonium secuti sumus eadem Cæsariana tempestate Asinius Pollio Dalmatico triumpho etiam insignis prætermittendus nec uidetur. & quanq̄ eloquentiæ suæ nulla supersint: eum tamen historiarum scriptorem nobilissimum fuisse memoriæ proditum est. Marcus autem Varro quem etiam militasse constat quantum hoc studio romanis rebus profuerit de temporum descriptiōibus de patriæ ætate libri ab eo accuratissime scripti clare testantur. Quid Cicero noster orator amplissimus & imperator nonne cum militasset hoc litterarum genus ita excoluit ut de temporibus suis scripsit: totamque cyrri historiā a Xenophonte conscriptam legendo contriuerit pariter & excusserit: annales etiam ab eo esse conscriptos atque de Cosmographia libros Pri. Cæsariēsis refert & fragmentum adhuc superest. Fuerunt & alii præter hos romanorum Augusti maximi ac nobilissimi principes ducesque orbis ac rerum summam adepti hoc scribendi munus minime aspernati: Octauianus Augustus imprimis & Claudius: ille enī rerum a se gestarum libros tres ac decem cum esset in Hispania cātabrico tenus bello edidit: hic uero historiam Tito Liuio hortante ī adolescentia Sulpitio uero adiuuante aggressus est ī principatu etiā suo plurima cum litteris huiusmodi complexus fuerit historiæque suæ initium sumpserit post cædem obitumque Cæsaris dictatoris prioris materiæ duos posterioris unum & quadraginta libros reli-

quit. Huius etiam litterariæ & historicæ famæ tam cupidum Hadrianum fuisse nouimus ut rerum suarum uolumina notauerit: familiaribus libertisque suis nominibus eorum inscriptis inuulganda contulerit: Gordianus denique senior Panegyricum siue laudes Antoninorum omnium qui superiori tempore fuerant oratione soluta congessit in libros & etiam Antoniniados hoc est Antonini Pii & Antonini Marci elegantissimis uersibus in triginta libris uitam illorum & bella publice priuatimque gesta perscripsit. Taceo alios innumeros rerum gestarum auctores: quibus sine præclara superioris temporis utriusque linguæ regum & ducum acta: aut pene deperissent: aut essent in tenebris perpetua obliuione sepulta: utque ad urbium iam maximarum nomina conuertatur oratio: non ne suo iam igne consumptum esset Ilion: Num consumptae Thebæ: num: Micenæ: Lacedæmon: Athenæ: num Corinthus Carthaginis Byrsa: ac ueteris mœnia Babylonis. Quid Roma denique ipsa unica quondam mundi gloria ac clarorum tot uirorum patria & domicilium nihil profecto nisi & græcis & latinis rerum gestarum scriptionibus suscitaretur. hac enim re una muti loquuntur: absentes adsunt: mortui uiuunt. Mortuorum enim uita ut inquit Cicero in uiuorum memoria consistit: quo fit ut res ab nostra ætate memoriaque remotas melius cognoscamus si modo sint claris auctoribus illustratæ q̃ quæ recentior dies attulit cum qui ne unquam urbem uiderint: Illustres tamen Romanos resque eorũ magnifice gestas ita norint ut res omnis pene lõge melius q̃ qui a multis sæculis citra inde oriundi sunt cognouisse uideantur. Postremo ad ea quæ adeunda ineundaque sunt locorum genera nihil conducibilius q̃ regionum terrestrium aut maritimarum scientia cum nõ solum agros: syluas: nemora: saltus: montes: flumina: lacus: stagna: portus: & maria. Sed tot oras orbis & urbes sparsaque imperia & populorum dissonas diffidentesque linguas ita describit: ut non tam ore ac mente q̃ oculis legere te reputes: Quocirca & præclarum ut inquit Flaccus & utile nobis exemplar proposuit Vlyxes: qui domitor Troiæ multorum prouidus urbes & mores hominum inspexit: latumque per æquor dum sibi dum sotiis reditum parat aspera multa Pertulit aduersis rerum immersabilis undis. Illud quoque in eodem genere Alexandri Cæ. institutum sæpenumero scitũ & memoratu dignũ mihi uideri solet qui sapientes obeundis in rebus

consiliarios historicos consulebat & milites ueteres & benemeritos ac locorū gnaros ut si quid huiuscemodi superiori ætate bene actū esset: uel usu probaret uel melius ac prudentius cerneret: præclarū & illud quoque Demetri Phalerei: Ptolemeum Aegyptium admonentis ut libros in quibus iusti regis officia & illustrium principū uitæ ac mores litteris demandati essent & studiose legeret & de manibus nunquā emitteret: huic consentaneum non minus est quod a Scipione Aphricano diuino homine obseruatum inuenimus qui non tantum studii operæque Xenophontis lectioni in qua Cyri uita contineri dicebatur impendisset ni bello uel pace existimasset eā sibi lectionem plurimum profuturam: nec Cato ille Priscus aliam ob causam manu se sua nato res gestas maiusculis litteras exarasse testatur: nisi ut domi maiorum uirtutis simulacra filio usui foret & adiumento: quæ cum ita sint egregium sane cōsumatumque belli ducem neminem esse posse arbitramur qui non harum rerum cognitione & doctrina ad ea quæ sibi proposita sunt munera tractanda instructus atque ornatus accesserit qui non ea quæ de bonis rebus & malis de contemnenda pecunia: gloria propaganda frangendis cupiditatibus conformandis hominum moribus excipiendis periculis ac morte: pro honestate appetenda sapientissimi uiri maiores nostri: monumentis suis scripta nobis reliquerunt: nō modo audierit legerit uersauerit uerum etiam in his exercuerit se diutius & earum exempla ab omni memoria antiquitatis cognouerit cognitaque tenuerit non minora denique priuatim publiceque Pythagorā Democritum: Zenonem: Chrysippum: Platonem: Aristotelem: Liuium: Salustium: Herodotum: Tucydidē: Ephorum: Theopompum: cæterosque sapientes egisse asserentes q̄ si duxissent exercit⁹ gessissent honores leges tulissent nec solum palmas & coronas his tribui oportere: sed etiam decerni triumphos & inter deorū sedes eos dedicandos iudicare

De eloquentia quantumque huic ipsa rei conducat
Cap. I.

ADIICIENDA est huic ni fallimur illa quæ recte a præclaro poeta flexamina dicta est omnium regina rerum oratio hac quam modo diximus historia formosior multo & illustrior: Sed cum duplex sit orationis ratio & in altera sermo sit in altera contētio. non est id quidē dubium quin oratiōis cōtētio

maiorem uim habeat ad gloriã.eã est enim quã eloquentiã dicim9 Sed tamen difficile dictu quantopere conciliet animos comitas affabilitasque sermonis:extant epistolæ Philippi ad Alexandrum Antipatris ad Cassandrum & Antigoni ad Philippũ filiũ quibus præcipiunt ut oratione benigna multitudinis animos ad beniuolentiam allitiant:militesq̃ blando appellando sermone deliniant. Quæ autem in multitudine cum cõtentione habetur oratio ea sæpe uniuersam ita excitat gloriam:ut flagrantes cupiditate animi ab improbitate auaritia:luxuria:ignauia:desidia:flagitio deterrantur. Remissi uero atque languentes metuque abiecti ad uirtutem:dignitatem decus ac gloriam excitentur:inducanturque in spẽ cogitationẽq̃ meliorem:quæ singula licet ab his nisi qui naturas hominũ uimq̃ omnem humanitatis causasque eas quibus mentes aut incitãtur aut reflectuntur:quos philosophos esse nouimus:& quibus hi loci potissime debentur prospiciantur. Tamen nescio quo pacto & ira & misericordia omnisq̃ animi suscitatio in potestate est oratorum: quorum fœlicem ac beatam eloquentiam ab omni populo fuisse spectatam:& ueluti numen quoddam celebratam nõ ambigimus quom neq̃ nos lateat ab ea q̃ sæpe tyrannos urbibus eiectos atque sublatos:sedatas discordias:mitigatam inuidiam: turbulentos ac seditiosos ciues oppressos:plurimos ad honores ac imperia magna prouectos plurimasq̃ partas urbes quæ ita fuisse superiorum temporũ demonstrat euentus & clarissimorum uirorum illustriumq̃ rerum publicarum testantur exẽpla:atq̃ ut a nostris his ĩ rebus qui multũ ualuere nostra fidem sumat oratio:Quis dubitat aliter hac comitate & sermonis affabilitate militarique facũdia & bellis accomodata fieri potuisse quod a.L.Bruto spectatæ nobilitatis uiro factum esse scimus qui potẽtissimũ regem expulerit:ciuitatemque perpetuo iugo liberarit.Paulo etiã post reges exactos quis nescit hac ipsa oratione plebem armatam uariis stimulatam iniuriis & a patribus dissidentem prope ripam Anienis fluminis eumque montem qui sacer dicitur:siue cuius Piso testatur Auentinum occupantem Menenium Agrippam grauem ea tempestate uirum dicendo sedasse possumus Appium Claudium amplissimum uirum senectute ac oculorum orbitate confectum his ãnumerare qui a filiis lectica per forum deuectus in curiam his auditis quæ ĩ senatu & præclare & humaniter a Cynea dicta erant:quom & liberationem captiuorum

& auxilium ad ſubigendam Italiam po.ro.Pyrrhus offerret ac pro his nihil aliud q̃ amicitiam ſibi tarentiniſq; ſecuritatem poſtularet: pluribus ad eam rem inclinantibus:magnifica oratiōe auctor fuit ut eiuſmodi pacis quæ plurimum turpitudinis & inſidiarum habitura erat fœdus nullo pacto reciperent.Poſſumus merito.M.Tullium Ciceronem ſermonis & contentionis præſtantia omnipotentem dicere qui Verrem audaciſſimum hominē ſceleſtumq; crimi nib9 ſuis oppreſſit & ferociſſimis ſeptū armis nihilq; nō auſurꝝ Ca tilinam inermis exterruit ac de incendio urbis & ciuium ſanguine cogitantem truſit in exilium:qui mœnia romana tecta templa capi tolii arcem:bonorum lares:totum deniq; corpus imperii impendē ti iam præripuit ruinæ:quo merito primus omnium ut inquit Plini us parens patriæ appellatus ut qui primus in toga triumphum linguæq; lauream meruit:facundiæ litterarumque latinarum eque pa rens omnium triumphoꝝ lauream adeptus maiorē quāto plus eſt ingenii romani terminos in tantū ꝓmouiſſe q̃ imperii Addidit etiā Cæſarem dictatorem ipſius quondam Ciceronis hoſtem de eo talia ſcripſiſſe ex teſtib9 inimicitia fidem ſibi ſumens:qui & ipſe quā tum militari ualuerit eloquentia nemini mediocriter etiam erudito ambigendum eſſe cenſeo:quippe qui aut diſertiſſimos dicendi artifices æquauit aut exceſſit eloquio:accuſator nanq; Dolobellæ plus q̃ militare ſit munus ſummi oratoris officium impleuit: in qua quidem accuſatione extorqueri ſibi cauſam optimam. L.Cottæ patrocinio queſtus eſt quo uerbo facundiæ uim expreſſit:ut Valerio uidetur.Ni mirum uerbum extorquere hanc uim habet ut reus ille non ex facili ſed ex arctiſſimo quidē indiſſolubilique laqueo uerbi ubi cæſareo eloquio uictus erat præreptus uideretur poſtquā ac cuſationē ut Suetonius inquit:haud dubie principibus patronis an numeratus eſt.Enumerare poſſem quib9 præliis eius oratio ita militum animos incenderit ut periculi omnis īmemores:leti etiā & exultantes in ferrum ruerent:quas ingentis exercitus ſeditiones com preſſerit:quot armatorum milia ſolus & inermis oratione terruerit uſque adeo ut ad nutum perorantis inuenti ſint: & qui colla por rigerent:& qui ferirent.qui uero gemeret nemo niſi & narratio lō gior foret:Nec Auguſtum inter multa animi ingeniique ſui bona ab huius quam modo diximus paternæ eloquentiæ ſtudiis abhorrentē nouimus.Nam ut de illo ſcriptum eſt:gen9 eloquendi ſecut9

elegãs & temperatum præcipuam curam duxit sensum animi quã aptissime exprimere & amicos irrisit uerba ĩsolita et obscura captã tes & hostem increpuit ut insanum ea scribentem quæ admiratiõis plus q̃ intelligentiæ allatura essent animis audientium. Nec ẽ mihi de eloquentia clarorum dudum scribenti Asinius ipse Pollio silentio obruẽdus quem ut appareat suum cuiq; iudicium fore medium inter duos eloquentissimos latinorum. M. Tullium & T. Liuium Seneca constituit ita non spernend⁹ auctor. Tres enim uult esse eloquentiæ principes quos in epistola quadam uidetur omnibus præferre: secundum faciens Pollionem cuius orationem Ciceronianæ dissimilem salebrosam & exilientem dicit & ubi minime expectes relicturam. Si uero Portii Catonis quispiam quærit eloquentiam ĩ oranda causa oratoriæ artis magnum ea ætate decus illi partum dices quippe qui omnis generis eloquentiæ eius oratiões tam multas pro se pro aliis & in alios egerit sicq; perorauerit ut non ab re romanus in urbe Demosthenes diceretur. Id etiam sibi nactus præ cæteris ut eius propriũ sit quater & quadragies causam dixisse nec quẽ q̃ sæpius odio & inimicorũ simultate petitum: ac semper inuictum & absolutum: cuius eloquentiæ uim atq; naturam quum ipse probe nosceret ac iuuentutem hortaretur ad audacter pugnandum: asserebat uerbo magis q̃ ense & uoce quam manu plerũq; euerti & cõsternari hostes solere. Excellentem & egregiam quoq;. L. Crassi facũdiam si aliunde nesciremus hinc liceret intelligere quod in libris de oratore. M. Cicero mortẽ eius magnificentissime deplorans oẽs illum semper eloqñtia: paucis uero ante obitum diebus sese etiam uicisse commemorat Certatim quoq; secum eloquentiæ studiosis ad eũ locũ quem nouissime pedibus ille calcauerat post ipsius mortẽ rediisse: captus dulcedine & recordatione sermonis quem ex eo nuper audierat & uelut iterũ auditurũ. Addit etiam id uni Crasso singulariter contigisse ut quotiens peroraret totiens solito altius ac sine exemplo locutus uideretur. Enimuero quia fama huius aliquãto apud uulgus ignotior est non alienum existimaui duo etiam. M Tullii dicta subiicere quibus de hac re præcunctis fides habenda est. Nanque apud eum ita scriptum inuenio: Crasso dicente nemo tam arrogans qui similiter se unquã dicturum esse cõsideret & iterum omnibus auditis oratoribus sine ulla dubitatione sic statuo & iudico neminem omnium tot & tanta quanta sint ĩ Crasso habuisse

Catonis [illegible]

ornamentã dicendi. Idem de. M. Antonio testis adest Siquidem cũ quodam in loco de hoc deq; superiore simul loquens dixerit fuisse utrunq; tum studio & ingenio & doctrina præstantem omnibus tũ in suo genere perfectum ut neq; in Antonio deesset ornatus orationis neq; in Crasso redundaret: alio tamen loco omniũ quos ipse audisset eloquentissimum ait Antonium quasi de industria dubiũ relinquens quo tantarũ laudum stateram potissimum inclinaret: Verũ fama huius uulgatior uidetur: cui multum adiecit nouissimus dies quo migrauit e uita. in illa enim tempestate mariana ubi nullus misericordiæ portus erat iussi scelerum ministri Antonium trucidare ubi domum eius peruenere Antonium intuentes ac alium alius ad cædem hortaretur præmitteret q;. Tanta fuit oris illius dulcedo sed quædam persuadẽdi dea potius ut loqui quom inciperet milites omnes præter unum animum eius oratione deliniti Districtos iam & uibratos gladios incruentos uaginis redderent: ac a summo furore protinus ad summam misericordiam conciderent. Huius est etiã ille ad persuadendum efficax actus orationis cuius in oratore suo aliisque in locis meminit Cicero. cum enim. M. Acquilium qui cõsul fuerat & dux apud senatum & populum clarus omni tandẽ honore spoliatum & ad extrema fallacis fortunæ præcipitatum senem in capitali causa defenderet in medio orationis ardore & deformẽ squalentemque reum substulit: putremque eius discindẽs tunicam ac generosi quasdam tunc miserandi pectoris cicatrices iudicibus ostentans simulque ad. C. Marium qui inter astantes erat uersus & ut collegæ dudum misereretur multis cum lachrymis ostẽtans misericordiã omniũ concitauit: utque ad exteros prolabatur oratio: quibus carere in hoc quidem sermonis genere non possumus. Occurrit nunc qui primas militaris huius eloquentiæ partes sibi uendicat Pisistratus quem rara quadam eloquentia florentem Atheniẽsibus imperitasse patientibus atque ultro ei deferentibus imperiũ cõstat: quod ne magis obliuione q̃ iudicio factũ existimetur: ex eo cõiici potest: maxime quom Solon orientem Pisistrati tyrãnidẽ multo ante prospiciens euocata contione profectus in publicum lorica armatus & clypeo ĩsidias & improbos conatus eius operuisset neq; solum orientem uerum quom relicta patria depositis ante curiã armis in ægyptum indignabundus nauigasset atque inde Cyprũ pfectus post ad Chresum perueniens atq; inde in Ciliciã Pysistratum

in tyrannide perseuerantem didicisset eos rursus per epistolam sic monuit. Si quidem per uestram uecordiã dira toleratis nihil in hac parte diis acceptum referatis ipsi enim uobis horum causa estis qui pignora ut duram seruitutem pateremini dedistis: uestrũ uero unus quisque uulpis uestigiis incedit: omnibus autẽ leuis et stolida mens est: quippe uiri linguam sermonemq; uariũ & plenum astu & fallacia attenditis rerum exitum considerare nescitis: Huius quoque tyrannidis & eloquentiæ successor Pericles dicendo tam similis fuit: ut qui hunc audirent illum se audire arbitrarentur si modo unq̃ eũ audire contigisset: hoc tamen iste præstantior q̃ alter eloquentiã armis adiuuerat: huic eloquentia sola satis fuit ad imperium: quod & diuturnum gessit & magnificum. Quadraginta enim annos rem pu. tenuit: eodẽq; tẽpore & urbanis rebus præfuit & bellicis inermis ipse. Sed tam armata fultus eloquentia dictu mirabile ut quom aduersus omnium salutem diceret cum uoluptate summa omniũ audiretur. Quid Alcibiades Cliniæ filius Atheniensiũ & ipse imperator sũmus mari ac terra non ne tanta eloq̃ntia præstitisse ad tantãq; rei militaris gloriam peruenisse p̃ibetur ut utraq; in illo duce laus de excellẽtia certare uideatur: qui quoad reliquos attinet tantum dicendo ualuisse ut nemo ei dicendo posset resistere: hanc itidẽ oris orationisq; uim atq; potentiam apud Homericum Nestorem ueluti quodam ingenti speculo clarius licet inspicere. nam quom duo totius exercit⁹ collumina dissident Agamenon regno pollẽs & Achilles potens bello desideratur: uir cuius ore melle dulcior proflueret oratio et peritia multa memorat⁹ qui Atride superbiã sedet: Pellide ferociam compescat atq; eos auctoritate auertat: exemplis moneat: oratione permulceat. Similiter apud eundẽ poetã quom in cõcilio græcorũ Agamennon sopitis somno membris quod de instruendo prælio uiderat efferret in medium Nestor fidem relatis concilians exercitui non minus eloquẽtia q̃ reliqua omnis multitudo ferro et uiribus fuit adiumento. Eadem ratione dux ille inclytus græciæ nõ tantum: immo nunq̃ si Ciceroni credimus optabat ut Aiacis similes haberet milites: sed ut sapientes similes Nestoris. Quod si sibi concederetur non dubitat quin breui tempore Troia foret peritura Ad hæc etiam accedit socraticus ille Xenophon qui optimum dicebat uel tribunos uel equitum præfectos eloquentia præstantes parare: uel oratores idoneos in cõtionib⁹ castrensibus adhibere q̃ equitib⁹

Agamenonis dicta

peditibusq; ui orationis & copia terrorem incutiant metu quom meliores fiant: Sedent etiam & ad tranquilliorem partem traducant: si quando temere concitati fuerint: nec aliam ob rem deniq; Pyrrhus ille sapientissimus rex & imperator dicere solitus est: plures a Cynea uerbis q̃ ab se armis urbes esse partas nisi q; omnia Euripidis sententia conficit oratio quæ haud hostile ferrum conficere potest

De poetis qui fructus ex eis: & qui audiendi: quiq; repudiandi sint.
Cap. II.

CVMque finitimi sint oratorib9 poetæ regesque superiori tempore & inclyti duces quom bellum inituri essent sacra musis de more ante persoluerẽt: utpote quæ disciplinæ iudiciorũq; meminissent quo & faciles ac promptæ periculis ad essent & facinora præliantium memoratu digna redderẽtur: eos audiendos legendosq; quom inhæreant penitus mentibus esse opere pretium arbitramur maxime quom magnã speciem doctrinæ atq; sapientiæ præseferant: Cæterꝝ hi quom multiformes uariiq; sint: ut Tragici: Comici: Epici: Melici & Iambici ac ditirambici: apudq; alios poetarum alii censoria notatione digni: alii habeãtur in p̃t.o ut facile secerni possit ex his qui lectione nostra digni quiue exigendi sint diuisionis gradibus explicandum est: Poetæ itaq; omnes aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis aut oratiõis quoque ad meliores uitæ uias gratia fabulas finxere: auditum imprimis mulcent: ueluti Senici de quibus nihil est aliud quod dixerim in præsentia q̃ q; Romani ueteres apud quos nunq̃ Tragœdiæ siue comœdiæ probare sua in scenis ac theatris flagitia potuissent nisi cõsuetudo uitæ pateretur a rebus diuinis liberi patris: Apollinisque sumpto principio ab his enim Tragœdia & Comœdia sumpserunt exordium dictaque Tragœdia proinde eodem nomine quo sacer hymn9 liberi patris cum hymnus ille fortia facta & laudes liberi patris concinebat: ita et hæc tragœdia non nisi magnoꝝ & fortium uiroꝝ uitia reprehendebat: uel ex uocis uastitate nominata quæ concauis repercussionibus roborata talem sonum uidetur efficere ut pene ab homine non uideatur exire: erigitur autem in hircinos pedes: quia si quis inter pastores tali uoce placuisset capri munere donabatur uel q; hyrco ornabatur inter alia præmia ei9 carminis scriptor uel quia corium hyrci plenum musto solenne premium cantoribus erat uel

ꝙ ora ſua fecibus perliniebant. Scenici ante uſum perſonarum ab heſchilo repertum fex enī græce dicitur. G: & his quidem cauſis tragœdiæ nomen inuentum. Simili modo quom poſt longo tēpore Apollini nomio uel Ariſteo ideſt paſtorum uicinorumue præſidi deo ſacra & ludi inuenti celebrarentur circum atticæ pagos & uicos & uillas & compita ubi ruſtici geſtientes humanos actus lætiſſimis carminibus irridebant ſacer hymnus Apollinis cantus eſſet qui comœdia dicebatur ut opinor a pagis & cantilena compoſito nomine uel a græco quod eſt commenſatum ire cantantes conſuetū ē ibi quoq; ſicut in ſacris liberi reprehenſoria carmina recitari Sed quæ non reprehenderent niſi uitia agricolarum & medicorum hominum quorum ille erat conuentus maxime apud græcos etiam primum fuit lege conceſſum: ut quod uellet Tragœdia ſiue Comœdia quodam quaſi ludo ſalſa & faceta reprehenſione compoſita & dignitate orationis & utilitate corrigendorum morum nominatim de quo uellet diceret: quod ſuis temporibus profuit multum: quom unuſquiſq; caueret culpam ne publico ſpectaculo derideretur. Poſtea uero q̃ uictor populus & prius Athenieñſis poſtmodum Italicus cœpit agros & urbes extendere & multitudine ciuium creuere factiones & uitia tantoque poetæ pro materia uitiorum acrius reprehenderent ut etiam ad nobiles uſque conſcenderent. nec ſolum homines improbos in re pub. & ſeditioſos: Cæterum nonnullos uirtute ac magiſtratuū dignitate præſtantes nulla laceſſiti iniuria: ut Neuius ſæpenumero in Metellos laceſſerent atq; uexarent Nobilitas indignata legem dedit ne quis nominatim reprehenderet quēquā. Horatius luſit amabiliter donec tam ſæuus apertam in rabiem uerti cœpit iocus ac per honeſtas ire domos impune minax Doluere cruento dente laceſſiti fuit intactis quoque cura condictione ſuper communi: quin etiā lex pœnaque data malo quæ nollet carminequenquā deſcribi. Hac lege ſiue pœna quom aliquanto tempore ſiluiſſent a conſuetudine priſca deterriti nihilque dictarent rurſus aliud gen9 dictaminis adorti ſunt: ibi enim Satyra ſumpſit exordium quæ a Satyris quos in iocis ſemper petulantes deos ſcimus eſſe uocitata eſt qui aliūde nomen praue putant Hæc igitur Satyra eiuſmodi fuit ut in ea duro ueluti & agreſti ioco de uitiis ciuium tamen ſine ullo proprii nominiſ titulo carmen eſſet quod item genus comœdiæ multis obfuit poetis quom in ſuſpitionem potentibus ciuibus ueniſſent illorum facta

describpsisse in peius ac deformasse stilo carminis. Hoc igitur malo coacti sunt omittere satyram & aliud genus carminis hoc est nouā comœdiam inuenire: quod græci quanquā impudentius tamen cō uenientius licere uoluerunt cum uiderent suis diis accepta & grata esse opprobria non tantum hominum uerum etiam ipsorum deorum in scenicis fabulis siue a poetis essent illa confecta siue flagitia eorum uera commemorarentur & agerentur in theatris atq ab eorum cultori bus uti: nam solo risu ac non etiam imitatione digna ui derentur: quale est illud apud Terentium: Dum flagitio Iouis opti mi maximi adolescentum nequitiam īcitaret Quid enim ingenui iuuenes aut uirgines ipse facient: quom hæc & fieri sine rubore & spectari ab hominib9 libenter cernent: non ne admonebuntur quid facere possint & inflammabuntur libidine quæ uisu maxime concitatur. At romani quāuis noxia iam suspitione præmerentur ut illos deos colerent quos uidebant sibi uoluisse scenicas turpitudines consecrari. suæ tamen dignitatis mores ac pudoris actores talium fabularum haud quaquā honorauere more græcorum Sed artem ludicram scenamque totam in probo duxere gen9 id hominum nō modo honore ciuium reliquorum carere: sed etiā tribu immoueri notatione censoria uoluerunt. Nam quanquā ibi actus musici & prudentissimi sæculi dicta floruerint: ætas tamen subsequens miscens ludicra priscorum inuēta traxit ad uitia & quod honestæ causa delectationis repertum erat: ad uoluptates corporeas præcipitatis mē tibus impulerunt: quo factum est ut paulatim honestissimæ disciplinæ improborum consortia fugientes uerecunda se exinde considerātione subtraherent & consulte id quidem. Quid enim aliud q̄ libidines edocent & instigant histrionum impudētissimi mot9 quorum eneruata corpora & in mulierum incessum habitumque molita impudicas fœminas immodestis gestibus mentiūtur. Quid de minimis dixerim: corruptelarum impudentiæque omnis disciplinam humanarum rerum imitatione præferentibus qui docent ad ulteria dum fingunt: et simulatis stupris erudiunt ad uera. q si nullus scænicis ad honores dabatur locus cōsentaneum uidetur ut ipsi poetæ talium fabulaꝝ compositores qui duodecim etiam tabulaꝝ lege prohibentur famam ledere ciuium nō minus q̄ scænici actores habeantur eiecti. Plato etiam quom recte formaret qualis esse ciuitas deberet quam finxit q̄q optimis morib9 et optimo rei publicæ

ſtatu tanquã aduerſarios poetas omnes: Homerum tamen excipiẽs quem honorabiliter admonet: phanũ ei conſtituens & unguenta ſu per fundens urbe pellendos cẽſuit ne rectam opinionem de deo fa bulis forte deſtruerent: deorum iniurias indigne ferens animoſque ciuium talium lectiõe fucari corrumpique. Huic illud quoq; apud Lacedæmonios perſimile probatur qui Archilochi poetæ libros e ciuitate ſua aſportari iuſſere: quod eorum parum uerecundam pa rum continentẽ ac pudicam lectionem non uirtutum ſemina ſed la bẽ quandam potius & iuuentutis corruptelam uiamq; ad obſcœna ſingula perſtruentem arbitrarẽtur. His proximi ſunt qui auditum etiam mulcent: ſed illecebris ac fœdis amoribus referti laſciuiæ om nis & intemperantiæ legem præferentes: quales Marſum Pedonẽ Aediuiũ Zetuliciũ Portium Theium Lacedæmonium: Memimiũ Titydem: Cynnam: Cornificium: Anſerem: Hortẽſium: Seruium Gallum Catullum Caluum Propertium Tibullum Apicium mu lierem Leſ biam: Naſonemq; poſtremo omnium laſciuiſſimũ: ſiue M. Valerium Martialem: & quicquid Melicoꝝ ſiue Lyricorũ ſiue Ditirambicoꝝ erit huiuſmodi: quod dictum Licentius ac procati9 uideatur: quom horum omniũ libri potius Veneris militiã q̃ Mar tis ſtudium & inſtituta perſtruere uideantur. Molliunt enim fortiſ ſimorum hominum animos dulcedine ſua & ita molliunt ut nõ le gantur modo ſed ediſcantnr: ſicq; ad malam rei domeſticæ diſcipli nam uitamque omnem quum acceſſerit neruos uirtutis omnis eli dunt. Sunt epici alii qui ſumma ui eloquentiæ carminiſq; præcellen tia per turpia licet & indigna non nunquam effluãt: per plurima ta men ac maxima per clariſſimos duces bella memoratu digna ſub honeſtis rerum figmentis ac uelaminibus ad uarium optimũq; de nique uitæ genus propius uidentur accedere. Hi ſunt qui ſuppliciis & pœnis improbos homines uariis terrent agitantque terrorib9eos qui econtra iuſti probique fuerint: & ob patriã pugnando uulnera paſſi: quique ſacerdotes caſti dum uita manebat: quiq; pii uates & phœbo digna locuti: inuentas aut qui uitã excoluere per artes: quiq; ſui memores alios fecere merendo puros: impatibiles & beatos ĩ cæ lum prouehi uirtutum meritis: uel in campos quoſdam fortunatos rapi hi ubi mira uoluptate fruantur: Hoc in genere quum multi no bis occurrant poetæ omnium clariſſimi Homerus & Maro primi ſe ingerũt. Apud illum nãq; operepretium eſt uidere quæ prouiſio

ducum in bello qui aut astus aut fortitudo militum: quod insidiarũ genus uel cauendum uel inferendũ quæ deinde monitio: quod con silium: quod genus Aeneas prælio troianorũ dux græcos magna ui pulsos in castra redegerat: quomq; audatius surgeret ac iam totum agmen obiiceret castris: aduolat ad eum hector & sensim circũspe cteq; agere monet: affirmans eum qui exercitum ductitet non tam audacem q̃ cautum esse debere: quod quanti existimandum ẽ præ sertim ab hectore audacissimo traditum tute Sigismunde tecũ uer sa atq; peruolue. Apud eundem quoq; poetã iris siue somnus ut alii interpretantur: non ne ad Atridem missus quom dormiẽtem com perisset corripit eum uerbis negatque dormiendum esse: cui tot po pulorum tot gentium salus commissa est: ac tantarum deniq; rerũ incumbit prouisio. Postremo quom rebus dubiis & afflictis specta tores deligendi sunt qui noctis intempestæ silentio castra hostium penetrent: Nonne Vlixes inibi cum Diomede deligũtur: ueluti cõ silium & auxilium ueluti mens & manus animus quoq; & gladius: Quisquis igitur concionator aut imperator summus effici uoluerit Achillis aut Agamẽnonis se similem fieri cupit: is se in huiũs poe tæ disciplinam tradat: librumque de manibus nunquã deponat: qd ab Alexandro sicut ex ipsius percipi potest epistolis factum fuisse proditum est. Is enim rex discendi legendique auidus Iliadẽ ĩ quã rei militaris uiaticum existimare solebat & appellare Aristotile ex ponẽte prædidicit eam semper una cum pugione sub puluino ia cente tenere solitus: qui itidem quanti eundem poetam facere uisus sit: ex hoc maxime liquet. hic enim quom inter spolia Darii regis deuicti unguentorum scrinium reperisset auro gemmisq; expoli tum ac eius scrinii uarios usus amici ostentarẽt: immo inquit libro rum homeri custodiæ detur: ut pretiosissimum humani animi opus q̃ maxime diuiti opere conseruetur. Apud hunc uero huius quem modo diximus homeri in omnibus fere emulũ Maronem deesse quid potest cuius poesim ne dum uiaticum: Cæterum totius pene rei militaris esse disciplinam non dubium est in belli tempora pa cisque diuisam: Quod & si satis diuini operis eius constet initio: apud eos tamen qui mentem eius enucleatius perscrutantur potissi mum est intueri. Nam si militaris iusticiæ formam & tremendum consulis imperium ab eo quæris: occurrit tibi illico imprimis Bru tus: deinde Torquatus rigidis fascibus: immo sæuis securibus

in filios patriam & rei bellicæ diſciplinam acerrime uindicantes: Si fortitudinem: aderit Horatius Cocleſ qui pro ponte ſulpicio ſtans minitantem Porſennam exercitumque eius qui grauiſſimo bello romanos urgebat auſus eſt & potuit dum pro ſalute patriæ dimicat donec pons ipſe ſolueretur a tergo in arcēdo hoſte ſuſtinere. ſi luendis periculis publicis priuata piacula Decii præſto ſūt ut illis cadentibus & iram deorum ſanguine ſuo placantibus romanus liberaretur exercitus. Prætereo Camilli uictoriam de Gallis: Coſſi clariſſime res geſtas: Fabricii & Curii uictus tenuitatem eorumq duriciam & continentiam: Fabii moram & plurima huiuſmodi in bello & pace nō minus egregia mentem ſubeuntia: quæ omnia poetā nobilem minime latuere dicentem: Interea muſis animus dū mollior ætas & quæ mox initure legas: Nec deſinat unq̄ tecum graia loq tecum romana uetuſtas Antiquos euolue duces aſſueſce futuræ militiæ Latium retro te confer in æuum. libertas quæſita placet: mirabere Brutum perfidiam damnans Metii ſatiabere pœnis Triſte rigor nimius Torquati reſpice mores: Mors impenſa bonum: detios uenerare ruentes: Vel ſolus quid fortis agat te ponte ſoluto Oppoſitus Cocles Mutii te flamma docebit Quid mora proſpiciat Fabius Quid rebus in arctis dux gerat oſtendet Gallorum ſtrage Camillus: Diſcitur his nullos meritis obſiſtere caſus: Prorogat æternā feritas tibi punica famam regule ſucceſſus ſuperent aduerſa Catōis: Diſcitur hinc quantum paupertas ſobria poſſit: Pauper erat Curius regem quom uinceret auro: Pauper Fabricius Pyrrhi quom ſperneret aurum Sordida Seranus flexit dictator aratra Luſtratæ lictore caſæ faſceſq ſalignis poſtib9 affixi collectæ conſule meſſes & ſulcata diu trabeato rura colono Præteriēs itaq reliquos ex noſtris exterorum nonnullos Thirtheumq Lacedemoniorum poetā ac ducem dicam imprimis: cuius compoſito carmine & pro conciōe habito: tanta ui animorum deuictis Meſſanis denique concurſum eſt ut raro unq̄ cruentius prælium exarſerit tam & ſi antea conflictib9 Lacedæmonii a Meſſanis fuſi metuq periculi propterea territi certamine deſiſtendum arbitrarentur Tuchydidem præterea non nequem imperatorem Athenienſes in exilium egere Tragœdiarum conditorem reuocauere Athenienſes deinde maxima bellorum tēpeſtate permoti: duos duces non ab re delegere Periclem ſpectatæ uirtutis uirum & Sophoclem Tragœdiarum ſcriptorē: Qui diuiſo

tremum usq; prosequi & ab illius illecebris capi turpe atque indeco rum:& quom nihil uetet modos quosdam & instrumenta musicæ illud quod aiunt efficere:clarum est oportere disciplinam eius neq; impedimento esse cæteris operationibus neque corpus molle & inu tile reddere ad bellicas ciuilesq; exercitatiões:quod utiq; fiet si neq; illis temporibus multum ĩpartiemur:quæ ad certamen artificii per tinent neq; circa admirabilia quædam & superuacanea:sed eo usq; ut gaudere ualeamns probabilibus modis & nõ cõmuni sensu mu- sicæ solum ut turba uilium seruorum ac puerorum Q uom autẽ so noꝝ qui materies cantilenaꝝ sũt triformẽ cõstet esse naturã quod trium musarum numerus efficit:quom aut scilicet uoce editur:sicu ti eorum est qui faucibus canunt:aut spiritus sicuti tubarum & tibi arum:aut intensione & pulsu:sicuti in neruis & citharis & tympãis & quibusdam aliis quæ concaua feriendo canora sunt: Ex his qui fit uoce modus q̃ decẽns sit q̃que ingenuis progredi in ea liceat ex Philippi & Catonis sententia intueri licet. Hic enim qua sibi uisum est bene cantare non serii hominis esse nimirum. M.Senatorẽ nõ ignobilem spatiatorem & fescemium uocat Ille uero in institutione ad filium quom eum accepisset suauiter quodam in loco cecinisse urbane est obiurgatus: Non te pudet inquiens q; ita pulchre cane- re scias:satis est enim regi canentibus audiendi ocio superesse at p multum quidem uidetur impartiri musis.Si cæteris his de rebus cõ certantibus spectatorem ipse tantum se præbeat: Quom nec ullus unquã ingenuus adolescẽs quom ipse Iouem sit intuitus: phidiam se fieri concupiuerit neq; polycletum:& si uehementer eorum ope ra sit admiratus.Et quanquã hoc ardens musicæ studium non hoꝝ quos modo diximus duorum principum mentes incesserit:inuasit tamen & occupauit aliquorum animos pessimorum Caii maxime qui adeo cantandi uoluptate efferebatur ut ne publicis quidem spe ctaculis temperaret.L.Sylla uir tanti nominis optime etiam cantas se dicitur:Nero quam uocis curam habuerit conseruandæ uel au- gendæ:nemini quidem mediocriter erudito in dubium uenit neq; ab his id iniuria factum quispiam forte dixerit.Est enim haud du bie musicæ pars hæc potẽs multum & effectus eius supra fidem ua rii quom multos ad læticiam inanem:ad amatoria carmina:ad reli- quas uoluptatis illecebras multos ad uirtutem sanctum & deuotum gaudiũ:piasq; nõnunquã lachrymas moueat:quæ uarietas in diuer

sas sententias magna etiam sanctorum patrum traxit ingenia. Nepe Hieronymus canendi studium improbasse uisus est cum inquit deo non uoce sed corde cantatur nec in tragoediarum modum guttur & fauces medicamine leniendae sunt: ut in ecclesia theatrales modi audiantur. Vnde fit plerumque teste Gregorio ut in sacro ministerio dum blanda uox quaeritur congrua uita negligatur: & cantor minister deum moribus stimulet: quom populum uocibus oblectat. Ambrosius pietatis appetens ut caneretur instituit: Athanasius uanitatis fugitans canendi usum in ecclesiis eum approbat: qui tam exiguo uocis flexu fit ut pronuntianti uicinior sit: ne uoluptatis aut uanitatis aut lasciuientis & prostitutae uocis luxu affectuque stupentes emoliantur animulae. Augustinus dificile hinc inde sibi negotium dubietate exortum intuens ita fluctuo inquit inter periculum uoluptatis & experimentum salubritatis: magisque adducor non quidem irretractabilem sententiam proferens: Cantandi dico consuetudinem approbare in ecclesia: ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectu pietatis assurgat. tamen cum mihi accidit ut me amplius cautus quam res quae cantatur moueat poenaliter me peccare confiteor: & tunc mallem non audire cantantem: quanquam alio in loco aperte denuntiet nos non propter supersticionem prophanorum debere musicam fugere si quid inde utile ad intelligendas sacras scripturas capere potuerimus nec ad eorum theatricas nugas conuerti si aliquid de citharis & de organis quod ad spiritualia capienda ualeat disputemus: Neque enim & litteras discere non debemus quia earum deum dicunt esse Mercurium: aut quia uirtuti iusticiae templa dedicarunt & quae corde gestanda sunt in lapidibus adorare maluerunt: propterea nobis iusticiae uirtus fugienda est. Qui uero ex spiritu & ore fit modus non aliter improbandus nobis erit ac de Minerua & Alcybiade rationabiliter testantur antiqui. aiunt enim illam tibiarum repertricem eas abiecisse ob deformitatem oris infensam: huic uero ab auunculo Pericle tibiarum studio tradito similiter obtigisse: qui quom ab insigni tibicine ad id ipsum accito: oblatas tibias ori applicuisset & collecto spiritu genas inflasset: animaduersa uultus deformitate erubuit: & abiectas tibias aspernatus fregit meruitque tenera licet aetate exemplo esse: ut totius populi consensu ex tunc Athenis tibiarum usus: qui post uictoriam contra Medos assumptus & receptus adeo fuerat ut ingenui omnes adiscerent: improbaretur

Nec atheniensium modo nec ueteris illius celebratissime quondã græciæ quæ post tellus Itala est uirorum illustrium solum sed maiorum quoq; nostrorum multarumq; aliarum nationum & populorũ fides & tibias solennibus epulis: choris et concionibus adhibere ueteris ĩstitutũ fuisse comperio quom illorum laudes qui fortiter pro patria occubuissent & eorum uituperationes qui metu id agere detractassent: cantu et tibiis prosequerentur: quippe quæ etiam ludis pariter communes et luctibus. Ouidius: Temporibus ueterum tibicinis usus auorum Magnus et in magno semper honore fuit: Cantabat phanis: cantabat tibia ludis: Cantabat mœstis tibia funeribus. Et quanquã ab ingenuis et grauibus illis ad meribibulos quosdam heluones leuissimos et sordidissimos est huiusmodi tibiarũ studiũ: ut antea forte prolapsum apud multas tamen nationes et bellicosissimos populos in conserendis bellis: ueluti disciplinam quandã militarem fuisse multorum constat exemplis: Spartiatarum enim militia imprimis ad modum ad tibiam proficiscebatur: nec adhibebatur ulla sine modulo anapæsti pedis cohortatio: Itaque illorũ aspectus pulcher erat & formidabilis qui & numeris ad tibiam incederent: neq; phalangis ordinem miscerẽt neq; animis turbarẽtur: sed mansuete & hilariter a modulo in discrimen inducerentur: quom certum uideatur neq; metum neq; furorẽ nimiũ illis oriri posse qui ita se habuerint: sed firmam potius & constantem animi magnitudinem spei audientiæq; admixtam. Nec aliter Lydos alyacte etiã rege suo bellum Millesiis inferente inire prælia solitos accepim9 quõ non solum interpugnantis exercitus acies tibicines habuerit: sed fistulatores & fidicines quod Crethenses itidem non tibia sed cithara quasi magistra ac duce singulos eorum bellicos actus regẽte nõ ab re fecisse memorantur. Nam ueluti Laconicus ille poeta inquit: Serpit & in ferrum citharæ sonus ipse canoræ. Et quid aliud in nostris legionibus litui siue cornua tubæ classica buccinæ siue tympana sibi uolunt: q̃ ut & etiam in bello progressiõi & item receptui cãtentur: aut nimis remissos excitando: aut plus iusto concitatos reuocando quod poetarum maximum minime fugit dicentem: Aere ciere uiros Martemque accendere cantu: Nec cantu solum accendi remittique uirorum animos constat: Verum equorum quibus docilitas tanta est: ut uniuersus Sibaritani exercitus equitatus ad Simphoniæ cantum saltatione quadam moueri & excitari solitus ĩ

ueniatur. Cæterorum Sigismonde Pandulphe qui ex pulsu & fidium intensione fit modus quo pacto in eo quisque agat: plurimum refert. Nam si uti tu tecum aliquando soles sapientissime princeps post magnas curas difficiles & illustres bellorum occupationes relaxandi ac reparandi animi gratia uel amicorum uel propter uirtutem quis agat: non illiberaliter sed modeste ab his aliquid uoluptatis assumet: nec absurde hanc musicæ partem bellicæ fortitudini coniunxisse te quispiam admiretur: Mercurium maxime imitantem qui Palestram docuit & Lyram primus inuenit. qui uero ad ipsum propter alios ut audientes oblectet sæpe uti uidebitur turpiter ac indecore agere: quom finis cuius sit gratia improbus sit & merito improbandus usus: nec aliter quam quomodo multa instrumentorum antiquorum improbata sunt: ueluti Pentades & Barbati & quæ ad uoluptatem audientium intendebant & epthagona & cuncta quæ indigent perita manuum gesticulatione. Itaque profitendum puto non hanc quæ istis instrumentis consumitur omni dedita opera præcipi et quæ in theatris olim et in scænis effœminata et impudicis modis infracta non ex parte minima quæue nec fera nec uaria sit: sed simplex morata prudens: mascula atque modesta et qua laudes fortium canebantur quasque ipsi canebant: cuiusque qui tunc fuisset ignarus quisque ille esset habebatur indoctior: Quod Themistocli attico græcorum imperatori clarissimo eo quod lyram interepulandum recusasset accidisse Ci. testis est. Epaminundam uero thebanum hanc fortassis infamiam declinantem præclare fidibus concinentem accepimus: et Achillem Homerus inducit a pugna redeuntem in hac re acquiescere solitum non amatoria quidem sed uirorum fortium gesta modulantem Ouidius hunc non modo sed Alcydem fidibus doctum musicisque institutum disciplinis his uerbis expressit. Ille manus olim missurus hectora læto, Creditur & lyricis detinuisse modis: Venerat Alcydes exhausta parte laborum: Iussaque restabant ultima pene uiro: Nero uero quantum studio cytharæ deditus fuerit incredibile dictu est: cum neque quicquam omitteret eorum quæ eius generis artifices et industria factitare solent. Id uero eiusdem stultum penitusque ridiculum quod nocte illa quæ sibi uitæ fuit ultima: in terris inter querelas quas uicina mors et præsens mætus dolorque dictabant: crebrius atque miserabilius non quod tantus princeps: cæterum quod tantus musicus deperiret defleuit infœlix. Multa præterea possent Adriani Alexandri

Per umbrā quoq̃ turris uel erecti ſtipitis eorꝝ altitudo dep̄henditur

Inanis pila plumbea uel ænea manu cnm ferrea in hūc modū quæ in aquā demiſſa cōtinget in profundū trahi: quod ubi tetigerit mox reſiliens ſurſum aſcendet ubi igitur īmergi cœperit cōputa īmerſi one ipſa temporis momenta moxque lanceam demittens pedū alti tudinē uel cubitorꝝ quantitatē diſtribue :& ſane quod in minori aq̄ fuerit īuentū ī oī maiori copia index tibi ac certiſſim9 teſtis accedet

De Aſtronomia uaria quæ perquirendorum futurorum arte ſiqua eſt.

LIBER TERTIVS

R

Eſtat autem nobis Sigiſmunde Pandul phe profundiſſimam quandam Mathe ſeos hoc eſt aſtronomiæ rationis trade re diſciplinam: quam multi opportunā maxime putant ad bellorꝝ futurorꝝ euen tus denuntiandos. Hanc nanqꝫ inter cæ teros ſi non docuit: ſectā tamen erroris attigit Lucanus quom timorē urbis de ſcriberet: bellūqꝫ ciuile neceſſariis huius diſciplinæ argumentis ine uitabiliter appropinq̄nte Cæſare futurꝝ denūciaret Innuit enī poeta doctiſſimus ſi tamen poeta dicendus eſt qui uera narratiōe reꝝ ge ſtarum ad oratores uel hiſtoricos magis accedit: Saturni malitiam quom ſolus in ſui domicilii trono reſideret emouēdam fore quom inquit: Quod cladis genus o ſuperi quā peſte paratis Sæuitiam ex tremi multorum tempus in unum Conuenere dies ſummo ſi frigi da cælo Stella nocens nigros ſaturni accēderet ignes Deucalioneos fudiſſet aquarius imbres: Totaqꝫ diffuſo latuiſſet in æquore tell9 Si ſæuum radiis nemœum phœbe leonē: Nunc premeres toto fluerēt incendia mundo: Succenſuſqꝫ tuis flagraſſet curribus æther: Hi ceſ ſant ignes tu qui flagrante minacem Scorpion incendis cauda che laſqꝫ peruris: Quid tantum gradiue paras: nam mitis in alto Iuppi ter occaſu præmitur Veneriſqꝫ ſalubre Sid9 habet motuqꝫ celer Cy lenius heret Et cælum Mars ſolus habet cur ſigna meatus Deſerue re ſuos mundoque obſcura feruntur Enſiferi nimium fulget latus orionis Imminet armorꝝ rabies ferriqꝫ poteſtas Confundet uis om ne manu ſceleriqꝫ nephando Nomē erit uirtus multoſqꝫ exibit ī an nos Hic furor. In hac igitur reꝝ altiſſimaꝝ contēplatiōe ſi quid hu iuſmodi occurret quo talium curioſi ſtellarum ueram poſſint aſſe qui poſitionem: uel qualitatem præſcire temporum & ſpeculationis ſuæ iocundiſſimum fructum capere tanta compleri uidentur uolu ptate ut noſtra hæc omnia externa præcipue ac fortūæ mūera quæ ſinguli tanti faciunt tanquā exigua & minima ab eis contemnantur

Ex hac enim reliquaq; perquirendorum futurorum arte si modo ars ulla est potiusq̄ uanissimum cuiusq; ludibrium clarissimorum philoso phorum summorumq; uirorum conflictari uidemus ingenia: nāq; Democriti totius pene terrarum orbis peregrinatio fuit: patrimo niiq; amplissimi dissipatio Platonis Diogenisq; captiuitas & Pytha goræ longa ad uarias gentes peregrinatio: Hostanes uero & Empe docles ad rabiem non auiditatem modo eius præcipiendæ gratia na uigauere exiliis uerius q̄ peregrinationibus: hanc reuersi prædica uere: hāc in archanis habuere quanquā animaduertam præter hos summam quoq; litterarum claritatem gloriamq; ex hac ipsa abdita rum peruestigatione rerum antiquitus & pene semper spectatā atq; petitam. Talem dico Milesium: Anaxagoram: Glazomenum: Xe nophanem: Collophonium: Eudoxum calistum: Melonem: Philip pum Euchemenonem: Arathum: Hiparcum. adde his Socratē Ze nonem Dicearcum peripateticum Cratippum Cleantem Chrysip pum Antipatrum Possidonium atq; Panetiū: plurimosq; alios quo rum uoluntaria paupertas iniuriarum contumeliarumque perpessos laborum præterea itinerum uigiliarum algoris æstus inediæque su sceptio memoratur: pro quibus eorum aliqui cultus & honores di uinos uel diuinis pares meruerunt & omnes quam semper uiui cō tempserant laudem gloriam & immortalitatem nominis mortui cō secuti sunt: Nec uero solos philosophos in hac rerum futurarū co gnitione tantum studii & diligentiæ contulisse. Sed omnes fere nati ones potētissimas res pu. Imperatores quoq; maximos clarissimos reges & principes eadem mente & sentētia extitisse ut his sine quæ futura promittunt quæ uaria multiformiaque sunt ad maximas res gerendas nunquā sibi tute accedendum putarent. In qua re ꝑmi oc currunt Babylonii & Aegyptii qui quoniam neq; domiciliis tegebā tur propter æris qualitatem neq; ullis in ea regione nubibꝰ subtexi tur cælum solis & lunæ uarios cursus & meatus siderum ac effectus solo usu egregie notauere atq; inuenere quom ea sæpius ac liberius cæteris intuerentur: Caldæi deinde una cum Assyriis diuina cæli ob seruatione summo studio meditationeque scientiam credūtur effe cisse qua maxime reliquis antecellerent: dicente Lucano: Quis no scere fibris fata queat: quis probat aues: quis fulgura cæli seruet: & Assyria scrutetur sidera cura. Aruspicum aūt disciplina quo pacto i omnem cariam diffusa sit ꝑueneritq; ad thelmesiū religiosissimā

urbem:in his & in aduertendis ostentis curiosam atque diligentem non facile dixerim nec qualiter transierit ad Thessalas urbes : quã & ipsam Britanni tantis cerimoniis obseruasse dicuntur ut dedisse Persis uideri possint: Apud quos magos doctissimum hominũ genus Aegyptiis antiquiores floruisse Cicero testis est & Aristotiles in primo de philosophia libro: Druides habuit quondã Gallia religionum suarum interpretes: qui de siderũ cæliq; & terræ mnndiq; ambitu & forma: de immortalium deorum ui potestate & uoluptate differebant: & auguriis partim ac coniectura quæ essent euentura se scire profitebantur: quorũ disciplina quanquã in Britannia reperta atq; inde in Galliam translata esse existimetur : post tamẽ q diligentius eam rem cognoscere uoluerunt eo discendi causa profecti sunt: ubi annos nonnullos duo de uiginti & ultra consũpsisse memoriæ proditum est. Diuinatoribus etiam utuntur Galatæ qui apud eos tum auguriis tum sacrificiis futura prædicunt: quiq; plurimi existimantur omni eis obtẽperante plebe: quom uero de rebus magnis consulunt mirabilem incredibilemq; seruant consuetudinem: Iugulant enim ense hominem quo decidente tum ex casu tũ ex membrorũ laceratione tum etiam ex sanguinis fluxu ex quadã antiqua rerum obseruatione futura norunt. Græcia uero omnium bonarum artium nutrix ut aliquo nullam unquã coloniam misit. Sic quoque nullum belli genus ab ea sine suorum numine deorũ cœptum aut susceptum est. Quid Hetruria: nonne extorum inuentrix fuit: ac portentorũ & fulgurũ interpres: hincque propterea uel a thure & sacrificiis uel a sacrifico ritu lingua græcorum Thuscia cognominata: Phryges prætereo qui auguria inuenisse credũtur Cilicum & Arabum Piscidarũ deinde Pamphiliæ & Vmbriæ gentem missam facio: huic uni cognitioni semper intentam. Hæc de uariis gentium nationibus: nunc nobilia rerum publicarum subtexantur exempla: imprimisq; Atheniensium & Lacedæmoniorũ. hi enim augurem regibus suis dedisse collegam & assessorem: illi uero sacerdotes quosdã diuinos: quos ut ait Cicero Mantes appellant: singulis eorum publicis concionibus præfecisse dicuntur: Quotiens deinde. S.P.Q.R. quom armorũ crepitus e cælo auditus quom prodigiose lapidum: laterum: ferri: carnis: sanguinisq; pluuiæ in terrã cecidissent quum clypei ardẽtes emicuissent: Cælestes coronae arsissent: quom e fœminis mutari in mares quibus oĩbus nõ minima

R.P.detrimenta īminere sperabantur:nonne his disciplinis cū Sibyllinis uersibus usi perhibentur neq; his contenti omnia quoq; q oibus in rebus plurimū conducere posse arbitrabantur agendorū singulorum initiis quod bonum:faustum fœlix: fortunatumq; eet præfabantur:calcantem scimus tanto honore apud græcos habitū ob unam auspicii disciplinam qua profecto excellebat:licet aliis in reb9 multis esset inferior ut petentibus Illion Graiis innumerosissime classi præfectus memoretur. Amphiaraus uero & Thyresias iam illustres eodem artificio feruntur ut primum pro deo colerent secundus non modo uiuens hominibus præferetur:Sed defunctos etiam Homero dicente inferos Thiresiam solum sapere uagariq; reliquos umbrarū more:Mopsus & Amphilocus reges quoq; ī græcia augurorū fama percogniti. Hic uero mirari posse aliquos præclare uideo ubi nam scilicet urbis.R.parentem augurem optimum omiserim.Sed piget reminisci:pudet cogitare urbem Romam omnium terrarum indubitatum caput auspicio conditam & florentem porro præpotentis populi fortunam auibus credere maluisse q̄ deo quom sub regibus & imperio consulari multis quidem sæculis nihil absq; auspiciis fieri solitum sit:neq; comitia neq; patrū prouocationes nec equitum cōsilia aut peditum descriptiones nec tota deniq; res militaris.stupet animus recolens uiros illos tam celebres ac magnificos auium uolatibus garritibusq; succubuisse fallacibus : ubi nam Martios dimiserim fratres apud uetustissimos romanorū hoc in genere celebratos:Sed de his fateor nihil præter nomen habere me.Prætereo Cassandram uirginem Priami regis filiam cuius illustris ad modum & magnæ rei nuntius furor Polibū deinde quēdam Corynthium de quo est apud Homerum q multis achiuorū Troiam petentibus & imprimis filio suo an furore an aliter incertum est mortem prænuntiauit.Ego autem omne quod uel fabula ē uel fabulam reddet sciens uolensq; prætereo: Athlantē Astrologiæ fuisse peritissimum:deq; spera primum inter homines disputasse: qua ex re uisus est orbem suis humeris sustinere: Zoroastrem uero Bactrianorum regem quem primum magicas artes īuenisse nominatissimi testantur auctores:nonne ut Hermodorus etiam tradit & Dion in quinto de philosophia libro & sui nominis interpretatione astrorum constat fuisse cultorem mundi principia siderūq; motus curiosissime spectasse:qua curiosa siderū cognitione atque

contemplatione Pericles Atheniensium animos solis obscuratione territos eiusce causis redditis quas ab Anaxagoræ institutione per cæperat uano trepidantes metu liberauit. Alexando quoq; Darium insequente quom lunæ defectus matutinis horis īcidisset: Macedo nes rati numina sibi indignari tanta seditione cōmoti sunt ut armis abstinere decernerent nec eos cohibere potuisset magni ducis īpe rium:ni Aristander uates naturæ rationes absoluisset: sicut Dion si racusanus turbatis primum militum animis cum grauissimo & cru delissimo tyranno Dionysio patriam liberaret: Amyltha uate docē te & cunctis in medium rationem deficientis sideris reddente: non est tali casu deterritus: Arguuntur quoq; dissoni lunæ crepitus: cui9 pauoris causæque ignarus Nicias Atheniensium imperator uerit9 classem & pulcherrimum exercitum portui subducens perdidit eo rumque opes afflixit. Nec aliter. L. Sulpitius Gallus qui cons. cum M. Marcello fuit: defectum lunæ īminentē in. L. pauli exercitu con tra Persem regem militibus metum adimēs fore prædixit. Nō me præterit Iulium quoq; Cæsarem Astronomica ratiōe denos dies ob seruationi ueterum superadiecisse quo solis meatum partes: ccclx v quibus sol zodiacum lustrat efficerent: ut temporum ratio fluctuās facilius congrueret in annum: quam rationem unico errore com perto super intercalandis diebus emendanit Aug. & ut est scriptū ī Saturnalibus omnem hunc ordinem æreæ tabulæ ad æternam cu stodiam incisione mandauit: Neronem principē quoque scelestissi mum ac crudelissimum alioquin artis eius amantissimū fuisse con stat quæ ex aere est & stellis & aqua & speris lucernis ac peluibus ī ferorum umbrarumque colloquiis multisque aliis modis qui diui nationem promittunt: fortuna sua rerum humanarum summa ge stiente potissimumque imperare diis concupiente: Neque sum ne scius Adrianum Matheseos adeo peritum fuisse ut de reb9 suis ad supremum usque uitæ suæ exitum cuncta perscriberet: diceretque de uero Hælio Virgilianum illud Ostendent terris hunc tantum fata nec ultra esse sinent. Prætereo Alexandrum Seuerum Mathe seos & aruspicinæ artis peritissimum Horoscoptum quoq; sum mū Auidium Cassium in his quoque nil omittetem. Taceo Variū Antoniū heliogabalum qui & magorū colloquio utebatur assidue. Sunt præter hos qui diuinis numinum præsagionibus illustres ha bentur: neque id mirum quidem quom singulis omnibus in lucem

editis: salua tamen firmitate fatali genios esse quosdam eorum tutelæ: salutique assignatos ueluti actionũ suarum magistros ac rectores a nonnullis: paucis quanquã uisos multiplicium uirtutum suarum splendore conspicuis & theologi & Socraticorum Platonicorũque libri ac auctores celebres Censorinus. C. Flaccus Euclides Appuleius Thrimegistus Anneus Florus Ammianus Marcellinus. Sed Menander Comicus imprimis & Homerus docuere: quorum carminibus illud accepimus: Cælestes deos cum uiris fortibus haud quaquã fuisse locutos nec afuisse pugnãtibus uel iuuisse: Cæterũ familiares genios cum iisdem uersatos quorum adminiculis ac præcipuis admonitionibus fræti plurimi dicuntur enituisse: Socrates præcipue quẽ sæpe dicere solitũ nouimus diuini quidã numinis secũ esse quod Demonion appellat: cui semper paruerit nunquam ĩpellenti sæpe reuocanti idq; sæpe accidisse tũ maxime quom apud duellũ infœliciter cessisset Lachete prætore unaq; secũ ꝓinde fugã arriperet ac esset incõpito nec eo quo reliqui diuerteret eius rei causam sciscitantibus præmonitum se ac deterritum a deo dixit: tumq; eos qui alio diuerterant hostium incursiones incidisse: nec Socratẽ solum ut diximus in hac diuina præsagatione celebrẽ fuisse creditum est: sed Zalecum & Minoem Cimonem Zoroastrem Lycurgum & Nummã ut Pyrrhi bello Curium Fabricium Coruncanũ primo punico caratinum duellum Metellum Luctatiũ secũdo maximum Marcellum Paulum Graccum Catonem superiorẽ Aphricanum Lælium Syllã Marium: ac ut nonnulli putant Cæsarẽ quoq; Augustum: multosq; præterea & præter hos romanorum. R. P. & græcorum tulit singulares uiros quorum neminem nisi iuuante deo talem fuisse credendum est: Quæ ratio poetas maximeq; Homerum ĩpulit ut principibus heroum Vlixi Achilli Agamẽnoni certos deos discriminum & periculorum comites adiungerent. Præterea ipsorum deorum aliquando praesentiae quales supra commemoraui declarãt ab his singulis hominibus quibusdam consuli. quod quidem intelligitur etiam significationibus rerum futurarum quae tum uigilantibus tũ dormientibus protenduntur: Tam et si quidam talia prorsus tollentes asserant nulli sapientum comparuisse deum uel genios Verum uecordes quosdam ex imbecillitate homines in animi horrore aut corporis intemperie constitutos inanes & alienas opiniões attrahere qui in se ipsis esse genium superstitionẽ habent: quibus quidem

assentiendum putarem epicuri rationibus defensus nostri mutatio ne atq deceptione innixus:nisi Dion atque Brutus grauissimi uiri & sapientiæ studio dediti:nullam per affectionem morbumue aberrantes haud facile captabiles ab ipso ita dispositi genio fuissent ut amicis ac familiaribs retulerint: quare periculosum iter auertens haud facile dixerim uetustissimis ne auctoribus hunc sermonem comprobantibus assentiendum sit: An huiusmodi homines regna & exercitus resq.P.gubernantes atq regentes familiares genios ac numina sibi adesse dicentes ut infrenes difficilesque multitudines caperent nouitate ac magnitudine rei & opinionem dei uere comēti sint quæ ipsis illis quorq gratia fingebatur saluti esset: Quib9 itaq nisi mentis inops quispiam dicet non oraculis fidē daret:quom uideret non modo summos philosophos & humanæ magistros uitæ Sed latissimas nationes clarissimos populos & reges apud delphos & Dodomam & Amonem concurrentes.quis sperneret Sibyllas q̄s senatus & po.ro.in extremis periculis consulebant:quis somnia negligeret quom sciret ut reliquos sileā lacedæmonios ipsos quos nescio an proximos romanis fortissimosque omnium & præstantissimos uiros iudicare uelim usq adeo somniorum curiosos ut scribit Cicero:quod qui eis præerant non contenti uigilātibus curis ī phasyphe fano:quod est in agro prope urbem somniandi causa excubabant:quia uera inquit quietis oracula ducebāt.Quis deniq magos non susciperet sine quorum doctrina neminem quantum libet talibus rebus ornatum ad Persarum regnum prouehi posse cognosceret.His & aliis eiusmodi ut diximus tunc prouidentiæ modis agebatur insensata mortalitas fidens consultoribus infestis nec dum tempus erat ex tā profundis tenebris emergere prosequebatur humanum genus tunc diuina ultio sicque meritum premebat ut si dici fas est superstitionibus humanis cælestis patientia faueret. Nos uero quibus diuinæ gratiæ splendor illuxit:aliud uitæ genus aliosq ritus decet amplecti & modū omnem ut est cuique tributa prouintia in præpetibus gubernandis:erudiēdis oscinibus:spectādis æstis somniis conformandis:inspirandis uatibus:fulminibus iaculandis sortibus regendis:Cæterisque quibus futura dinoscimus demonū obsequio & ministerio fieri arbitrandum est Etenim deceptionum illudentium plena sunt quibus ut turbent omnia & errores humāis pectoribus infundant euenit ut istis subdolis & captiosis præsciētiæ

modis multa futura dicantur nec aliter ac dicuntur eueniãt quibus implicati homines curiosiores fiant et sese magis ac magis inserãt multiplicibus laqueis perniciosissimi erroris quod ut facilius ualeãt leuiusq; consequantur quod in nos intendunt Edunt illa persæpe q bus stupefacti homines fidem commodẽt simulacris diuinitatis ac numinis inde fit ut uitam sæpe turbent: somnos inquietent membra obtorqueant: ualitudinem frangant: morbos lacessant mentesq; ali quando territent inde est q augure actionauio Tarquiui tempore lapis nouacula incisus est hinc nonnullis regni futuri signa procu rantur. Quo fit ut. L. Tarquinio Prisco Romam petenti Aquila pi leum sustulerit et cum alte subuolasset dictu uix credibile capiti re posuerit: Quo etiam regnante tradũt Cressam uirginem reliquias quas ex omni regia mẽsa percipiebat ad uirgines uestales ferre cõ sueuisse obtigisseq; aliquando quom igni sacro eas imponeret re pente e foco genitalem cinerem uiri insurrexisse eamque quæ ibi ĩ sederat Tanaquilis reginæ ancillam Cressam captiuam consurexis se grauidam: Seruiũq; Tullum natum qui regno successit cui por ro in regia accubanti puero caput arsisse uisum creditumq; laris fa miliaris filium Ouidio in fastis dicente: Nanq; pater Tulli uulcanꝰ Cressaq; mater præsignis facie corniculana fuit: Hanc secum Tana quil sacris de more peractis Iussit in ornatum fundere uina focum Hic inter cineres obscœni forma uirilis Aut fuit aut uisa sed fuit illa magis iussa foco captiua sedet conceptus ab illa Seruius a cælo semi na gentis habet: Signa dedit genitor tunc quom caput ore corusco Contigit inque coma flammeus arsit apex: Hinc quoq; q Iuno Ve gensis migrare sese Romam uelle respondit quod claudiæ manũ nauis secuta perhibetur q in sacrilegos & Iuno nudata & locrensis Proserpina & Ceres Milesia uindicauit: Herculesque de apio. Nec aliter Hannibalis omnia orbitantem oculi cominantur Flamminio extipicia periculum cladis prædicant: uel serpens immo uero De moniarches urbem Romam pestilentia liberauit Epydauro acersi tus: aut Aeneas oraculorum indicio promissam & quæsitam ĩuenit Italiam & in ea non tam numinum q̃ demonum nutu sedem statu it. Quid aliud agit in somnis pater Anchises: Quid Iuppiter & A pollo qui ambiguitate student obnubere oracula: ut cum mendaces aut fallaces inuenti fuerint aliquando rationis uelamine suam tue ri queant fallaciam: Sicque perditos perdere & deprauatis errorem

prauitatis infundere ac fallere non desinūt donec auditores suos p̄
trudant in præceps: cui a sæculis uatum profuere responsa Chreso
ne an Pyrrho uel Laio: aut præcedentium aut subseq̄ntium cuiquā
Nonne Chresus opulentissimus Lydoꝝ rex bellum moturus ī per
sas: tali responso fertur illusus Chresus Alin penetrans magnā per
uerterat opum uim: Quo responso hostium se uim peruersuꝝ pu-
tans peruertit suam. Vtrum autem accidisset eorum ueꝝ oraculum
fuisset: Nihilo purius egisse traditur cum Pyrrho qui bellū romāis
illaturus dum Delphos consulit hoc responsum ut ait Ennius acce-
pit Aio te eacida romanos uincere posse: Demens Pyrrhus si nō in
telligeret utra pars uicisset uerum oraculum uideri: sic uersutus ar-
tifex texuerat sic in omnem euentum perfugium ueritatis occupa-
uerat hoc inq̄ adeo manifestā fallaciā præfert ut quanq̄ sicut Enniꝰ
idem ait semper fuerit stolidum genus eacidaꝝ: ab eo tamen perpē
di absq; difficultate potuerit illud etiam obscurius quod Chresū de
cepit: quod uel Chrysippum potuisset fallere. Sic enim apud Cice-
ronem scriptum est: cui tamen ad postremum tota res comētitia ui
detur & hoc a poeta fictum suspicatur illud ab historico rationes af
ferens primum enim latine Apollinem nunq̄ locutum fuisse: dein-
de Pyrrhi temporibus iam iam uersificari desiisse & hoc ultimū ut
eodem libro permulta irrisiue dictum: arbitror tamen utcunq; non
multum his rationibus moueor quoniam in latinum transferri & ī
carmen inseri potuit ambiguitas oraculi græcis & solutis primum
uerbis edita: nam si ad linguam respicio quæcūque oraculis dicta
sunt latine quidem apud nostros de his græco fonte descendūt græ
ce uel ab Apolline prolata uel ab illis memoriæ mādata nec lingua
rum uarietas obfuit ueritati. Alia igitur me Ciceronis ratio uiolen-
tius urget: ait enim hoc Pyrrho responsum inauditum græcis: itaq;
satis credi potest hoc ab Ennio suo quodam iure fictum esse. De
Herodoto autem quem Cicero ipse patrem historiæ uocat q; supe-
rioris oraculi fictor extiterit nō tam facile crediderim. In dubio igi
tur uisum est uerumque attingere: & Ciceronianam de hac re nō
præterire sententiam. Illud etiam anceps & inopinabile: quod Phi
lippus Macedo ex eodem adito accepit ut imminens sibi. S. a qua-
driga periculum prouideret: quo audito rex anxius dissolui currꝰ
per omnem Macedoniam imperauit: Quin & oppidum Boetiæ
cui quadrigæ nomen erat ut fatalē sibi perpetuo declinauit: uel q̄dā

ferunt iussit euerti: frustra tamen alio nanq; minarum spectabat oraculum. Capulus enim gladii quo eum pausanias transfodit quadrigæ cælaturam fertur habuisse Itaque Tul. eleganter illudit: neq; enim obscura tantum sed mendax admonitio quasi rex capulo & non cuspide moriturus esset: Appius Claudius is qui ciuili bello põpeianas partes secutus est: de euentu rerum dubius uicinum castris qui iam tunc neglectus obmutuerat retẽtauit Apollinem. Itaq; per hemonoe quædam templi uates ĩ antrum compulsa solitoq; extuãs furore fertur in hanc sententiam respõdisse: Magnas huius minas romane ne timeas: nihil enim ad te quoniam in pace euboeæ cola uel ut quidam alii latus euboicum possidebis Lucanus: Effugis ingentes tanti discriminis expers bellorũ romane minas solusq; quietem euboici uasta lateris conualle tenebis quo ille responso uelut in somnis accepto perplexior discessit inde q̃ uenerat: sed non multo post apud locum qui euboeæ cola dicitur ante supremum prælium morbo correptus interiit: ita subtractus bellis & sepulchro cõditus euboico fidem fecit oraculo: Eodemque modo Laio prædictum est ab Apolline: caue uetatos liberum sulcos seras generatꝰ ille mactabit te impie & omnis aula respergetur sanguine. Sed ille quidem ut pote præscius quæ sequerentur sementem iuxta fatum fieri uetabat sciens in potestate eius positum si abstinere uellet Laius non ut homo nescius futurorum ab eo qui sciret quid agendum sibi esset sciscitabatur: sæuit autem non fato eliciente sed uictus intemperantia. Similiter Argiuis per oraculum quærentibus an aduersum Persas bellum suscipi conueniret responsum est uicinis offensa deo carissima plebs armorum cohibe numina corporis omne discrimen sola capitis tutabitur umbra. Sciebat enim quid esset deligendum: q; q; optio penes hominem: id uero quod sequitur euentionem penes factum: Nero Cæsar post hos portendi sibi mutationem status a mathematicis acceperat: qui in hoc concordes in eo discordabant quænam. S. fortuna imperio deiectum exciperet: his Neronis animus eger Delphicum oraculum experiri statuit: sic enim sibi uisum est hæsitationem suam ab humano ad diuinum consilium trãsferri debere inde sibi responsum est: Annum tertium & septuagesimũ caueret: quod quom audisset homini inconsiderato & uix trigesimũ ætatis suæ annum transgresso: tanta securitas incesserat ut iam nihil metuens & prosperitatem & ætatem sibi integram spõderet qua

ſi ante prænuntiatum tempus ab Apolline mori non poſſet eo de-
niq; & inſolentiæ raptus ut pretioſiſſimis quibuſdam rebus mariti
ma tempeſtate deperditis affirmaret eas ad ſe uel piſcium obſequio
reuerſuras talibus intumuerat erroribus quom ſubito deſtitutus ab
omnibus & ad turpiſſimam compulſus eſt mortem: utique conſilia
rio dignus Apolline: quãuis uaniſſimus ille ſpiritus mendaciiq; pa-
rens nequid ineptius uideretur conſuetis ambagibus atq; arte pro-
uiderit: Quod ipſe Nero ſuprema illa nocte audito clamore milita
ri ſuum execrante & Galbæ nomen celebrante: ſero licet quiuit in
telligere: & ad infœlicitatis ſuæ cumulum auctorem oraculum ue-
ridicum appellari. Galba enim ſucceſſor tertium & ſeptuageſimũ
annum tunc agebat: admonet nos aliquis obtrectator quibuſdã cõ
ſultorẽ iſtum cõſulere quæruntur utrinq; noſtris temporibus ſacra
ſibi interdicta cerimoniaſq; ſublatas: & ob hoc ideo maxime nulla
uel perplexa & inextricabilia omnia talium rerum cõſultoribus re
ſponſa dari. Cur ergo longe ante imperium Cæſaris ac chriſti dei
ſaluatoris noſtri natiuitatem ſicut ipſorum auctores atteſtãtur abo-
lita pene fuerat Pythii oraculi fides: abolita autem quia contempta:
Porro autem quare contempta niſi quia uel uana uel falſa uel du-
bia. Vnde poeta prudenter admonuit inconſulti abeunt ſedemque
odere Sybillæ. Et ne forte parui id pendant quod contemptum abo
litum atque antiquatum fuit hoc eſſe aut numen aut ſedem Apollo
ille Pythius erat quem ferunt magno Phytone ſerpente interfecto
magnum uatem totiuſque uaticinatiõis auctorem & principem hæ
redem ſedis & diuinationis & nominis extitiſſe ibique eum redde-
re reſponſa elegiſſe: ubi orta cum auctore ipſa diuinatio uidebatur
euaſiunculas autem quærentes dicenteſque uim ſedis ac loci euanu
iſſe tractu temporis: ſic ridet Cicero ut dicat eos non aduertere qđ
de ui diuina agitur quæ ſi eſt utique æterna eſt: Sed proinde loqui
quaſi de uino aut ſalſamento quæ uim ſuam imminuunt uetuſta-
te & paulatim euaneſcunt. Itaque hæc profitentes philoſophos ſu-
perſtitioſos & pene fanaticos appellat qui excuſationes friuolas in-
eptiis ſuis malunt exquirere euanuiſſe fingentes: q̃ ueritatem in-
genue confiteri & errorem ſuum uel ſe recognoſcere qui diutiſſi
me circunuenti ſunt ſuper huiuſcemodi oraculis partim falſis ut
ipſius Tullii uerbis utar: partim caſu ueris ut fit in omni oratio-
ne ſæpiſſime: partim flexiloquis & obſcuris ut interpres egeat

interprete & sors ipsa ad sortes referẽda sit partim ambiguis & per plexis oraculis hi maxime fallunt quorum præstigias a ueritate profani intelligere non possunt. Ideoq; ab ipsis attribui putant & imperia & uictorias & opes & euentus prosperos rerum deniq; cum ipsorũ nutu sæpe rem pu. constet periculis imminẽtibus liberatam: quæ pericula & responsis denuntiauerunt & sacrificiis placati auerterunt: omnia illa meræ fallaciæ sunt. Nam quom dispositiones dei præsentiant quippe qui ministri eius fuerunt interponunt se in his reb9 ut quæcunq; a deo facta sunt uel fiunt ipsi potissime facere aut fecisse uiderentur. Et quotiens alicui populo uel urbi duci uel principi secundum dei statutum boni quid impendet illi se facturos uel prodigiis uel somniis uel oraculis uel sortibus cæterisq; id genus ut diximus pollicentur. Si sibi honores & sacrificia tribuantur quibus datis quom id acciderit quod necesse est sibi summam pariunt ueneratiõnem. Quotiens autem pericula impendent ad aliquam ineptã & leuem causam se profitentur iratos: sicuti uno Varroni q formosum puerum in templo Iouis ad excubias tenendas collocauerat & ob hanc causam romanum nomen apud Cannas pene deletum qđ si iuno alterum Ganimedem uerebatur: cur iuuentus romana luit pœnas uel si dii tantummodo duces uel principes curant cæteram multitudinem negligunt. Cur Varro solus euasit qui hoc fecit: & Paulus qui nihil meruit occisus est. Itaque siue periculum quod imminet uitari potest uideri nolunt id placati auertisse siue non potest id agunt: Sicque sibi apud homines qui eos nesciunt auctoritatem pariunt ac timorem his uersutiis & his artibus noticiam ueri dei trini & unius apud omnes gentes inuerterunt. Harum igitur disciplinarum obseruationibus superstitiosis quæ ad cognitionem siderum coniunguntur sotietas demonum formidanda atque uitanda est neque illos ab hoc genere superstitionis segregandos puto qui ab ipsa Chaldæorum natione profluxerunt: quod propria est eorum genologiæ ratio ut possint antea facta futuraque ex ratiocinationibus astrorum explicare: hoc est quos effectus habent sidera duodecim stellæ quinque sol & luna ad humanam rationem cõferre: Cuius rei primus Berosus insula & ciuitate Coho considens ibi aperuit disciplinam: postea studens Antipater iterumque Achinapolus qui etiam non enascentia sed ex conceptione rationes explicatas reliquit. Hi enim quanquã ueram stellarum positionẽ quom

quiſq̧ naſcitur conſectentur & aliquando eam perueſtigent:per eo
rum inuentas conſcriptaſq̧ regulas:tamen ꝙ inde conātur uel act⁹
noſtros uel mores uel euenta prædicere nimis errant profecto ni-
miſq̧ magna dementia detinentur & quos nō ſolum chriſtianæ re
ligionis inſtituta ac fidei noſtræ lumina uerꝝ multa quoq̧ ueterꝝ poe
tarꝝ philoſophorꝝq̧ illuſtrium clariſſimorꝝq̧ ducum & imperatorū
dicta confutent:ex quibus eſt illud ĩprimis ſacris in litteris ad Moy
ſen annotatum.Quādo ingreſſus fueris terram quam domin⁹ de⁹
tuus dabit tibi:caue ne imitari uelis abominationem illarꝝ gentiū ne
inueniatur in te qui luſtret filium aut filiam ſuam ducēs ſuper ignē
aut qui ariolos ſciſcitetur & obſeruet ſōnia atque auguria ne ſis ma
leficus uel incantator ne phitones conſulas & diuinos & ne quæras
a mortuis ueritatem:Omnia hæc enim abomĩabitur.& propter hu
iuſcemodi ſcelera delebit eos in interitu tuo:perfectus eris & abſq̧
macula quom domino deo tuo gentes iſtæ quarum poſſidebis ter
ram augures & diuinos audiunt:tu autem a domino deo tuo aliter
inſtitutus es.Quis ergo dubitet hæc non modo capitalia ſed fidei
peruerſionem:quæ tanta diligentia diuina explodit ſententia.Et il-
lud quidem Leuitici : Non augurabimini nec obſeruabitis ſomnia
nec declinetis ad magos nec ab ariolis aliquid ſciſcitemini ut pollu-
amini per eos uir enim in eodem inquit:Siue mulier in quibus phi
tonicus uel diuinationis fuerit ſpiritus morte moriatur : lapidibus
obruant eos & ſanguis eorum ſit ſuper illos.Nec minus ad Roma-
nos apoſtolicis uerbis expreſſum : Quis enim cognouit ſenſum
domini:aut quis conſiliarius eius fuit.Eſt quoque illud diuinum ac
cæleſte conſilium:Altiora te ne quæſieris & fortiora te ne ſcrutatus
fueris.Sed quæ præcepit deus tibi illa cogita ſemper & in pluribus
operibus eius ne fueris curioſus:Non eſt enim tibi neceſſarium ea
quæ tibi abſcondita ſunt uidere: Nō eſt ueſtrum alibi ſcriptum no
ſce tempora uel momenta quæ in patris poteſtate poſita ſunt:Annū
tiate quæ futura ſunt inquit Iſaias:& ſciemus quia dii eſtis uos . Si-
mile eſt illud Eccleſiaſtici : Ignorat homo quod ante ſe fuerit &
quod poſt futurum quis ei poterit indicare. Quid aliud illud Sapi
entiæ aſſerit: Cogitationes enim mortalium inquit timidæ ſunt &
incertæ prouidentiæ noſtræ : corpus quod corrumpitur aggrauat
animam & terrena inhabitatio deprimit ſenſum: multa cogitan-
tem & difficile exiſtimamus quæ in terra ſunt & quæ in proſpectū

ſunt inuenimus cum labore quae in celis ſunt aūt quis inueſtigabit ſenſum autem tuum quis ſciet:niſi tu dederis ſapientiam & miſeris ſpiritum ſanctum tuum de altiſſimis & ſic correptæ ſemitæ eorum qui ſunt in terris & quæ ſibi placent didicerunt homines: At qui te ſte Firmiano non hoc idem faciunt philoſophi qui diſputant in cælo quid agatur & eo ſemper impune id facere arbitrantur quia nullus exiſtit qui errores eorum coarguat: quod ſi exiſtimarent deſcēſurum aliquem qui eos delirare & mentiri doceret:nūquā quicquā de his rebus quas ſcire non poſſunt diſputarent. nec tamē ideo fœlicior putanda eſt eorum impudentia & audacia quia nō redarguuntur. Redarguit enim deus cui ſola ueritas nota eſt licet conuenire uideatur eamq; hominum ſapientiam pro ſumma ſtulticia com putet. Linquo Auguſtini & Ambroſii opoſiſſimos ualidiſſimoſq; tractatus ac diſputationes lōgiſſimas quas nec tempus exigit nec recipit locus nec requirit quiſquis aliquantulum legendo profecerit notæ nempe ſunt:unam Auguſtini ueram neſcio an breuem magis proferam ſententiam ex eo libro qui de dei ciuitate inſcribitur his omnibus conſideratis inquit non immerito creditur quom aſtrologi mirabiliter multa uera reſpondent occulto inſtinctu fieri ſpirituum non bonorum quorum cura eſt has falſas & noxias opiniones de aſtralibus fatis inſerere humanis mētibus atque firmare nō horoſcopi mutati & inſpecti aliqua arte quæ nulla eſt: Alteram Ambroſii ipſius ex eo libro quem de obitu Satyri fratris nobis luculenta oratione reliquit. eius enim uerba ſunt hæc: De ſolis curſu cæliq; ratione philoſophi diſputant:& ſunt qui putant his credēdū quom quid loquantur ignorent:neque cælum aſcenderunt axem dimēſi: nondum oculis peſcrutati ſunt quia nullus eorum quom deo in principio fuit:nullus eorum de deo dixit quom pararet cælum cū ipſo eram & eram cum eo cuncta componens a diuinis præter hæc ad humana deſcendenti per multa ſe īgerunt illuſtrium poetarum dicta his ſacris conſentanea e quibus illud primum antiquiſſimū & acerrimum apud Homerum proferendum: Iuppiter inquit non mortalem hominem non e communi grege deum aliquem:ſed Iunonem illam ſuam coniugem ac ſororē reginamque deum graui cōminatione deterret ne ſecretum ſuum intimum auderet inqrere aut ſciri poſſe præſumeret:poſt hunc duo litteris demandata ſunt: Duoꝝ quoq; in illa prima ætate poetaꝝ illuſtrium Pacuuius. Nam

si quae uentura sunt praeuident aequiparent Ioui. Rursum idē po
eta istis qui linguam auium intelligunt:plusq; ex alieno iecore sapi
unt q̄ ex suo magis audiendum q̄ auscultandum censeo. Acci9 Ni
hil quoq; credo auguribus qui aures uerbis dictant alienas suas ut
auro locupletēt domos. Quartū his Enniū addiderim qui uetusta
illa & uenerabili facundia hos ipsos eleganter irridet:ut uerbis etiā
suis utar. Qui sui quaestus causa falsas suscitant sententias. Nō enī
sunt hi aut scientia aut arte diuini sed superstitiosi uates impuden-
tesq; arioli aut inertes aut insani aut quibus egestas imperat qui si-
bi semitam non sapiunt:aliis demonstrant uias quibus diuitias pol
licentur ab ipsis drachmam ipsi petunt: De his diuitiis sibi deducāt
drachmam reddant caetera. Addo quinto loco spectatae auctorita
tis grauitatisq; poetam doctissimum Flaccum Horatium dicentem
Prudens futuri temporis exitum caliginosa nocte praemittit deus:
Rideique:si mortales ultra fas trepidant necnon illud quod adest
memento componere æquus:& quid sit futurum cras fuge quaere-
re: Et quem sors dierum quem que dabit lucro appone. Est & illud
eiusdem quoque poetae ad Leuconoen: Tu ne quaesieris scire ne-
fas quem mihi quem tibi finem dederint dii Leuconoe:nec Babylo
nios tentaris numeros ut melius quicquid erit pati seu plures hye-
mes seu tribuit Iuppiter ultimam. Lucanus inter hos sextus his uer
bis accedit. Sit subitum quodcunq; paras sit cæca futuri mens homi
num fati liceat sperare timenti. Statium his septimum aggregauerī
Quid crastina uoluerit hora scire nefas homini. Vltimo in loco se
quitur hos Iunius Iuuenalis aquinas & his uerbis: Spondet amato-
rem tenerum uel diuitis orbi Testamentum ingens calidæ pulmo
ne columbæ Tractato armenus uel comagenus Aruspex Pectora
pullorum rimatur & exta catelli Interdum & exta pueri faciet qđ
deferat ipse Chaldæis Sed maior erit fiducia quicquid dixerit astro
logus credent a fronte relatum Amonis quoniam delphis oracula
cessant: Et genus humanum damnat caligo futuri. Hæc religionis
nostræ īstituta & illustrium dicta poetaꝝ illis similia subsequuntur
& philosophorum sententiae socratis potissimum qui in hoc caele
stium scrutinio & causarum abditarum indagatione caeteris cor-
datior fuit quom haec intelligere non posse inueniri: Celebre illud
ab omnibus probatum in medium nobis attulit: Quod supra nos
nihil ad nos: sicq; proinde ab omni physica quaestiōe disputationē

ſuſpendens eo ſe contulit ut in uirtute atq; officio omnis eius uerſaretur intentio: Itidem Democriti phyſici non ieptus præ cæteris cō tra tales iocus quod eſt ante pedes nemo ſpectat cæli ſcrutantur plagas facetiſſimaq; illa Ciceronis irriſio temere diſputātium : nullaq; de re dubitantium tanquā modo deorum ex concilio deſcendentes quid ibi agatur oculis ſuis aſpexerint auribuſque perceperint: Sane ut idem inquit Cicero & in ſenectute ſua horæ quidem cedūt & dies & menſes & āni nec præteritum tempus unquā reuertitur nec quid ſequatur ſciri poteſt. Sunt & aliæ contra hæc hominum portēta philoſophorum clarorum ſententiæ: inter quos Fauorini eſt illa melius & Vrgentius cæteris quos legere potui philoſophis futurorum noticiam facillime repudiantis atque dicentis Nihil enim ab illis audiri poſſe dicebat niſi graue atque moleſtum quoniam aut uera reſpondebunt: quod rariſſime ſolent: ſi quidē mala miſeriā ante tempus afferre & ſuperuacuam ſolicitudinem poſita enim illic ueritate: adeſt hinc neceſſitas. Ita nihil præciſe niſi dolorē poſcēti reddere libet hoc loco ſuſtinere: & quod cōmunis rerum natura nō patitur tentare maior ſine offenſione poſſit interſeri: hoc eſt Fauorini M. T. cuius hæc ſunt ut omittamus ſuperiores. M. Craſſo putas utile fuiſſe: tum quom maximis opibus fortuniſq; florebat: ſcire ſibi ī terfecto filio publio exercituq; deleto trans Eufraten cum ignominia & dedecore eſſe pereundum. An. Cn. Pompeium cenſes trib9 ſuis conſulatibus: tribus triumphis maximarum rerum gloria lætaturum fuiſſe ſi ſciret ſe in ſolitudine Aegyptiorum trucidatum iri : amiſſo exercitu poſt mortem uero ea conſecutura quæ ſine lachrymis non poſſumus dicere. Quid uero Cæſarē putaſſe ſi diuinaſſet fore ut in eo ſenatu quem ex maiori parte ipſe coaptaſſet ī curia pompeiana ante ipſius Pompeii ſimulacrum tot centurionibus ſuis ſpectantibus: ac nobiliſſimis ciuibus partim etiam a ſe omnibus rebus ornatis trucidatus ita iaceret ut ad eius corpus non modo amicoꝝ ſed ne ſeruoꝝ quidem quiſpiam accederet: Quo cruciatu animi uitam actuꝝ fuiſſe & certe ignorantia futurorum malorū utilior eſt q̄ ſcientia: Hæc Cicero. Poſſem ego antiquos & fortunatiſſimos ætatis noſtræ uiros in huius ſententiæ teſtimonium uocare. Sed nec neceſſe nec locus hic longiorem digreſſionem recipit: & attigiſſe uidetur ille clariſſima ſin autem ut ad Fauorini argumētationem redeat oratio bona pronūtiant: duplex incommoditas

expectationis tedium & præcogniti gaudii extenuatio: Quod repē tinum gratius accumulatius obuenisset aut falsa dicent: quod quāq̄ familiare & frequentissimum apud eos est: Et si erunt infœlicia: an goribus falsoque metu: si fœlicia inani spe & gaudio tristiciaq; ubi te delusum senties torqueberis: In omnem igitur euentum hos nu- gatores sicophantas contemnendos fore ad hanc fere sententiā ut prætercam Dicearchum qui expedire omnia nobis futura nescire magno uolumine conclusit. Anaxarti philosophi ratione cōpellor Is enim quom in Byrsam urbem trans Eufratē omissam traiecisset Alexander ibi eum ut antea persæpe monuit ut tanquā falsa & īcer ta magorum prædicta contemneret: nec ab re nam si fatis inquit o Alexander constent quæ prædicuntur ignota esse mortalib9. Si ue ro naturæ debeantur īmutabilia quidem esse simile & illud Demo- nactis etiam philosophi qui uatem semel intuens publica mercede responsa praebentem: nonne uides inquit cuius rei mercedem fla- gites. Si enim tibi potestas est eorum quae fatali lege sunt constitu ta aliquid cōmutandi quodcūq; id est quod flagitas parum sane est Sin autem dei nutu & uoluntate posita sunt omnia quid tuum nos uaticinium limare potest: Demosthenes graecoꝝ armis ac tanta & tam prompta uirorum potentia confisus neq; mentē adhiberi ora- culis neque uaticinia audiri permisit: Epaminundā memorans & Periclem illa semper formidinis & ignauiæ uelamenta putasse salu berrimum & memorabile est illud omnibus horis Halicarnasi ex cellentis in astrologia & in regendis suis ciuibus principis praestā tissimi totum id quod est Caldaicum praedicendi genus repudian- tis: Magnus quidam uir ecce superuenit praemissis omnibus fide non inferior Cato ille rigidus q̧ mirari se ait ꝙ non ridet aruspex aruspicem: quom uiderit quod dictum ad omnes aeque augures sortilegos coniectores chaldaeosque & mathematicos ac totam de- niq; manticem conuerti potest: Spectatis enim tot ineptiis quib9 cre dulis homunculis illudunt occursus profecto memoriam & risum ex mutua conscientia mouere deberet: q̄ illud quoque eleganter quom esset consultus a quodam monstrum ne esset a soricibus cor rosas sibi caligas quom diceret: Respondit non esse id monstrum sed uerum monstrum habendum fuisse si sorices a caligis roderē tur: quod sequitur non minus profecto sed magnificum ac succi & pensi plenum. Nam quom apud Prusiam Hannibali exultāti &

auctori cōmittendi prælii pugnari placeret ac ille negaret quod exta prohiberent An tu Prusia inquit hannibal uitulinæ carnis mauis q̄ imperatori ueteri credere: breue sane atque amplissimum tantoque principe dignum uerbum: ut pote qui hispaniam Galliam Liguriā Italiam denique laceratam in faciem eius effuderit unius hostiæ uilissimæ ac sordidissimæ exta tot monumentis ac uictoriis rerum præponi indignum ferēs. Quid aliud Cæsar quom a maximo augure & doctissimo aruspice præponeretur ne in Aphricā ante brumam nauigia transmitteret: non ne illius dictum nihil faciens transmisit: quod ni fecisset omnes aduersariorum copiæ conuenissent e contrario Regulus nonne auguria seruauit & captus est: & Mancinus religionem tenuit & sub iugū missus est: Pullos habuit Paulus & apud Cannas tamen cæsus est. hæc & horum similia quæ cōfirmandis auspiciis & id genus erroribus afferuntur tam inepta: tā friuola persæpe sunt ut multi quidem. M. Marcelli illius quinquies cos. probandum summopere consilium uideatur: qui quom esset īperator & augur optimus: totum hoc militare auspicium omiserit: a quo ne præpediretur lectica opertus nec ab re iter facere solitꝰ uir enim fortis & sapiens desperabat posse inuulgatam diu & inbibitā ac ossibus inhærentem opinionem aperta fronte discutere. Non eo usque tamen Marcello assentiendum: nec auspicia omnino ita repudianda reor ut res magnas nullis unquā credam signis uel auspiciis præueniri: quom & uolatus auium dirigat deus ut rostrum sonans aut præteruolans penna turbido meatu uel leni futura præmōstret: ut theologi ueteres & clari quidam auctores testes sunt. Ouidius in fastis: Non ego te quāuis properabis uincere Cæsar si uetat auspicium signa mouere uelim: Sint tibi flāmineus transmænaque litora testes: Per uolucres signa multa mouere deos. Verum præclare de hoc quoque ut de aliis Cicero Signa inquit ostenduntur ab his rerum futurarum in his si quid errauerit non deorum natura sed hominum coniectura peccauit Nec etiam postremo præter hæc rerum futurarum signa est quod ratione signorum uel planetarum certiores hi futurorum nuntii de singulis quibusque polliceri possint uel audiri: in septē nanque sideribus de quibus ante diximus & quæ ab incessu uocamus errantia quom errent tamen nulla minus certæ considerationis nihil habent nisi secundum commune regimen in mundo eis debitum per intelligentiam septuplicem substantiā

extra consistente uirtute sibi coniunctam: Scimus etiam ne horum audaciam per singula prætereamus intactam eos fateri solitos ꝙ qſ quis aquarii signo in lucem editus sit: piscatoris ministerium sortiretur. Cæterum piscatores quom Zetulia nō habeat quis eorum dicere ausit: quia nemo illic in stella aquarii nascitur: Rursum quom plurimos quos nasci signo libræ norint: Trapezitas fore prædicent quas multarum gentium prouintiæ ignorant: fateantur necesse est aut in eis hoc signum deesse aut effectum fatalem nullo modo haberi. Persarum autem ac Lacedæmoniorum reges quom per gen9 dominentur: regumque filii uno eodemꝗ sidere quom seruis continue degentibus nati ad regnum proficiant quid rationis habēt ut serui qui se cum isdem momētis horarum ac temporum fuerāt geniti omnino in seruitute commigrentur. Homines etiam diuersaꝝ regionum diuersarum ætatum sub uariis & diuersis siderum motibus geniti si aut oppidorum expugnationibus aut colatis signis eadem classe fluctibus obruantur uel alio quouis modo eodem tamē genere mortis eodemꝗ momento temporis interierunt: ut in Cannensi pugna contigit: quomodo momenta nascendi singulis secundum istos attributa suas leges habebunt Aduersabitur hoꝝ iudiciiſ uastitas forsan īmensa altitudine discreta in duo & septuaginta signa per rerum aut animarum effigies in quas digessere cælum periti: Posse etiam fieri credibile est ex infinito stellarum numero ut alia signa pari maiore uel minore potestate sint: sine quibus recta ac perpetua obseruatio perfici non queat: neꝗ eos homines cernere posse neꝗ percipere exuperantiam uel splendoris uel altitudinis quom & quædam sidera & quibusdam terris conspiciantur: earūꝗ terrarum hominibus nota sint eademꝗ ipsa ex omni terra alia nō uideantur: & sint aliis ut Canopus omnino ignotissima Est enim id sidus ingens noctibus lucens: clarum & maxime mirum: cuius si aliūde fides abesset. M. Manilius libro primo astronomicon præcellentissimus testis accedit: idcirco inquit: Terris non omnibus omnia signa conspicimus nunquā inuenies fulgere Canopum: Donec hiliacas per pontum uenerit oras: Quom itaꝗ constet rerum ambiguitatem confusionemꝗ damnosam ex talium potius diuinationis prænuntiatione generari: q̃ certam conducibilem consultoribus cognitionem quom uihil rite cernant nihil percipiant nihilꝗ ueniat horum quæ isti lubricis & fallacibus coniecturis delirātes ac uelut

ebrii pollicetur:nisi rarum forte aliquid aut fortuitum qualia etiam aliquando ementiri uolentibus elabuntur & excidunt. Nullo pacto Sigismunde Pandulphe utendum esse tibi reor istiusmodi superstitiosis hominū iudiciis: quorum disciplīas tute optime calles: studiis indulges: ingeniis faues: ut argutiis apprime delectaris: maxime quom clarissimos: quosque ætatis huius mathematicos: horoscopos summos & astronomos more maiorum domi & militiæ ad futura præsagienda te semper penes habueris & habeas: Tantorum itaque uirorum tam eruditorum tam illustrium exemplis & auctoritate ac rationibus fretus non iniuria dixerim diuinationis artem qua quis de futuris omnibus soli deo cognitis ad interrogata singula uera respondeat aut omnino nullam esse: Quod Socrates & eū secuti antiqui Achademici quos eosdem & peripateticos nominamus afferunt aut esse: Sed nondum scitam aut opinionem quandā proinde uanam hominum coniecturam atque iudicia q̃ maxime fallentem.

Liber quartus & de Legibus Cap. I.

E

Vm quodque Sigismunde Pandulphe necesse est quem aliis ducem & Imperatorem præfecimus non harum quas modo diximus bonarum artium institutis solum: uerum & legitimi iuris & more maiorum cerimoniarum & sacrorum erga deos & contentionum cētrouersiarumque inter homines dirimendarum iudicem ac belli primum iuste gerendi dominum esse: bellum enim iustum est ut in re pu. inquit Cicero: quod denuntiatum & indictum atque hoc ipsum quod aut repetundarum aut propulsandorum hostium causa geratur: legitimi iuris munus etiam dicimus ea iubere quæ sunt uiri fortis ut non deserere locum in acie: non fugere: non arma abiicere: & ea quæ sunt temperantis: ut non committere adulterium: non flagitium facere: & ea quæ sunt mansueti: ut non pulsare: non iurgia exercere. Eodem modo secūdum alias uirtutes & uitia has iubere illa uetare

Esse etiam præter hæc quædam belli iura ut ineundæ pugnæ solen nitatem seruare:decreta publica:fœderum percussionem: religio- nem sacramenti:militum animaduersionem:dignitatem: ac premi orum & honorum gradum Quædam porro esse quæ uti facere ita pati sit fas ut sata exuri:dirui tecta:prædas hominum pecorumque agi:aliaq; id genus quæ de singulis cauta sunt legib9:in quarum edi tione sunt qui putent Zeleucum:alii Rhadamantum siue Lycurgũ putant:quidam omnium priorem Cererem quæ frumenta quom antea glande uescerentur inuenit:molere quoque & conficere in at tica & alia in Sicilia ob idq; dea iudicata : ut Carcinus tragœdus in suo poemate affirmat.Hanc alii gloriam illi gentis hæbreorum du ci summoq; philosopho Moysi tanquã ueritati magis consentaneũ facile concesserunt.Lycurgus enim & Zeleucus omnesq; qui apud græcos mirabiles sunt recentes atq; nouelli quãtum ad hunc ipsum Moysen comparati esse noscuntur quoniam nec ipsum nomen le- gis fuisse olim apud græcos agnoscitur & testis Homerus est: qui nusq̃ in diuino eius opere hoc usus est nomine. Non enim secun- dum legem sed indiffinitiuis sententiis & regum præceptionib9 po pulus regebatur.unde etiam multo tempore permansere tantũ mo ribus utentes & non scripto & multa horum semper secundũ euen tum casuum permittentes.Phoroneus etiam ipse secundus argiuo rum rex a quo forum forenseque dicendi genus deductum putãt ut argiui certa lege ac iudiciis regerentur:sexcentis ante bellum tro ianum ferme annis inter græcos primus ante omnes effecit.Si mo- do illa quæ apud Platonem in thimeo chricias ex Solone comme- morat de legibus satticis multis annorum milib9 ante Phoroneum fabulosa & comenticia esse credamus.Nec me præterit apud pris- cos græcos Isidem legiferam appellatam tanquam primam legum inuentricem : Aegyptiis autem prima scriptarum legum monu- menta:Mina rex siue Trimegistus dedit quem fortasse quispiam ĩ philosophorum numero computet:quanquã in deos relatus Mer- curii nomine ab Aegyptiis honoretur:Secundus apud ægyptios le gumlator dicitur uir prudentia excellens sasochis hunc & ad deum religionem cultumq; multa prioribus legibus addidisse perhibent. Tertium Sesoosim regem tradunt qui ad rem militarẽ & belli mu nera plurima contulit institutis suis.Quartus scribitur rex Bucho ris tulisse leges sapientia ac usu rerum expertus qui & uitæ regum

leges dederit & comertia hominum iudiciaq; constituerit: post hũc legibus multa addidit Amasus rex quem tradunt & de his quæ ad monarchas pertinent: deq; omni ægyptiorum iconomia præcepisse Minos mare obtinuit & paulo ante Troiam captam Cretensibus leges dedit ut Paradius memorat: quod Plato falsum esse conuincit Spartanis uero qui & Lacedæmonii sunt: Lycurgus primus leges ex Apollinis ut aiunt auctoritate consinxit. Et quanquã leges scriptas nullas Lycurgus tulerit ut alii perhibent: unã tamen ex his quæ rhetræ appellantur afferam quæ in eosdem hostes militare perhiberet ne sæpe pugnando consuefacti bellicosi redderentur: Qua in re Agesilaum regem maxime posteriori tempore accusant: utpote q continuis & frequentibus in Boetiam incursib9 ac præliis thebanos resistere lacedæmoniis edocuerit: Quare saucium Antalcides quõ intueretur pulchrã tuæ doctrinæ mercedem inquit a thebanis recipis qui nolentes ipsos neque scientes pugnandi peritiam docuisti. Huiusmodi sanctiones rhetras libuit appellare: quasi ex deo decretæ deique oracula quædam essent Epyrothis ariba epyrotharũ rex unus ex posteris Pyrrhi Achillis filii leges senatum magistratus annuos e politicæ uitæ formam primus instituit: Arianeis chathrastes Getis Zamolchis Pitacus Mitilenus qui ad sexcentos elegos uersus & carptim de legibus ad ciues conscripsit: Fuit & alter Pitacus legifer: cuius & Fauorinus & Demetrius meminit. Atheniensibus uero a quibus iura & leges ortæ atque in omnes terras distributæ putantur Tulit rigidissimus Draco quas et hoc ipso mitior Solon sapiens unus e septem et legum scriptor septem propter asperitatem magnitudinemque pœnarum abrogandas curauit: una enim fere omnibus mors pœna prædiffinita erat ut etiam qui otii dãnati eẽnt capite plecterentur: et eis qui olera aut fructus surripuissent idem supplicium quod peculatoribus aut homicidis constitutum esset: Ob quam causam illud Demadis a doctis probatur qui draconem non attramento sed sanguine leges descripsisse dixit. Inter solonis autem leges quas plures fuisse constat ac omnes quidem sapientissime latas illas præclare statuit. quibus athletarum quoque premia castigata moderatione correxit et ei qui olympia uicisset quingentas drachmas: qui uero in isthmo ei centum dari constituit eademq; ratione in certaminibus et præliis qui succubuissent præmiis esse illustrandos: eorumque filios publice enutriendos educandosque

quo sane animati singuli fortiter ac strenue in bellis dimicabant: sic Polizeus: sic Cyneagirus: sic Callimachus: sic omnes qui in Marathonis expugnatione pugnauerunt: sic praeterea Armodius Aristogiton Mylciades: innumerabilesque alii: maxime autem Alexis comicus Athenienses inquit oportere ideo laudari quod omnium graecorum leges cogunt parentes a liberis ali: Atheniensium non omnes nisi eos qui liberos artibus erudiissent. Fuit etiam quandoque in Macedonia lex: eum qui nullum hostem interfecisset capistro cingi debere. Et apud Scythas in bello ubi primum qui hominem deiecisset eius sanguinem bibere neque aliter participes praedae fieri cōsueuisse nisi ad regem necatorum omnium capita detulissent: quae nō nunquā horrendum dictu purgantes deaurantesque ad pocula deferebant: Non licere etiam eorum cuiquā solennibus epulis paterā circūlatam accipere nisi ei qui aliquem ex hostium quoque numero de medio sustulisset apud Gallos sic etiam puberes omnes & armatos cōmuni lege cogi ad bellum solere ut qui ex his nouissime adueniret: in conspectu circunfusae multitudinis affectus omni genere cruciatus necaretur: atque ut ab externis ad domestica aliquādo redeat oratio quis nescit italis leges dedisse italum quendam Oenotriae regem a quo mutato nomine pro Oenotris itali sunt uocati: oramque illam maritimam europae quae est inter syllaticum & lameticum sinum italiae nomen primo coepisse. Hunc ergo italum periti quidam tradunt agriculturā oenotros docuisse quom prius essent pastores uagi ac pallantes: illisque cōmessationes instituisse primum legesque posuisse: quas itidem nonnulli & quidem docti non italum italis: sed Saturnum: romanis uero Quirinum. Nam quom agresti quodam more in Italia etiam uiueretur: is genus indocile & dispersum montibus altis composuit: legesque dedit: latiumque uocari maluit is quoniam latuisset tutus in oris. Hic uero quom post fratrē interemptum solus potiretur imperio iura dedit populo nec re aliqua praeterquam legibus coalescere multitudinem unum in corpus arbitratus est populum itaque Ro. qui noua tunc pastorum conuenarumque omnium colluuione collectus erat: Romulus in partes triginta diuisit: quibus quoque additae sunt quinque easdemque curias placuit appellari quod publicas curas gerebant quom in illis uniuscuiusque partis populi romani quid gereretur: ita ut in sua quisque curia sacra publica faceret feriasque obseruaret quibus singulis curiis curiarum no

mina uirginum impoſita eſſe dicuntur quas uirgines quondam romani de ſabinis rapuerant: qui uero eis conſulerent ex populo nobiliſſimo centum ſenes delegit: quos ob ætatem ſenatores: ob pietatem & in ſimilitudinem curæ patres nominauit: quorumq; filii patritii ſunt appellati. Tres equitum deinde cẽturias inſtituit quas ſuo nomine Ramnes a. T. Tacio Ticienſes a Luci cõmunione luceres: quanquã huius denominatio auctore Liuio incerta eſt appellauit: Equites item armatos trecentos: qui celeres uocarẽtur: tum pace tũ bello ſui ad cuſtodiam corporis tribunum etiam qui eis præerat appellauit. Reliqua uero multitudo regem in bellum euntem ſequebatur pedes: uniuerſos autem milites appellabat. Non enim uti poſtea atque in præſentia ornati auratis calcharibus & aureo cingulo. Sed qui erant ĩ exercitu equites & pedites uulgo ſimul omnes ſine diſcrimine apud ueteres ſunt milites appellati: hunc deinde Romulum ſecutus numma Pompilius Pomponii filiꝰ e curribus Sabinorum oppido accitus ad regnũ qui romanum populum utpote ferreum religione molliuit: fidem pacis ac belli docens ſacris pluribꝰ per eum inſtitutis: nam Veſtæ fecit ædẽ & portas Iano gemino ædificauit augures: flammineis tres: Dialem Martialem & Quirinalẽ & ſalios Martis ſacerdotes pontificem maximum creauit: leges plures tulit cerimonias cultumq; deorum omnium immortalium ob quam tantam iuſticiam & religionem nemo ei bellum inferre auſus eſt: Excipit Nummam Pompilium Tullus Hoſtilius Romulo fortior: qui populum iam quieti & legibus aſſuetum ad bella & arma reduxit idem omnem militarem diſciplinam: artemq; bellandi cõdidit ac debellatis etruſcis Sellam curulem lictoreſq; & togam pictam atq; prætextam quæ inſignia magiſtratuum etruſcorum erãt primus ut Romæ haberetur inſtituit: huic ſucceſſit Anchus Martiꝰ nummæ Pompilii ex filia nepos: ac religioni Auitæ q̃ ſimilis hic ut bella geri aliquo ritu pie ac ſancte indici uiderentur: cerimonias lege quadam inſtituit quibus & fecialis & pater patratus qui eſſent ad eam rem legati hoc eſt ad res repetundas quom bellum indicerent uterentur. Regnum tenuit poſt Anchum Tarquinus Priſcus qui omnia quibus imperii dignitas eminet decora & inſignia ſumpſit: ex Tuſcia inde nanq; aureus & triumphalis currus & equi quattuor: tunicæ palmatæ faſces trabeæ currules phalere anuli ac paludamenta ſumpta ſunt frequentibus præliis Duodecim Etruriæ po-

pulis per eum ſubactis. Poſt hunc Seruius Tullus quanq̄ quaſi præcario regnare cœpiſſet imperiū tamen recte miniſtrauit: urbe quadrifariam diuiſa regionibus collibuſq; qui incoluntur & tribus eas partes ut ego arbitror a tributo appellauit. Ab hoc claſſes cēturiæq; conſtitutæ peditum et equitum huius tompore romanorum ciuiū qui arma ferre poſſent cenſita eſſe octuaginta milia Fabius pictor auctor eſt ab eodem cenſus conſtitutus. Diuiſit nanq; ciuitatem nō ſecundum regiones: uerum ſecundum cenſum unum corpus faciens eorum ciuium qui cenſum habebant ſupra centum milia æris Aliud corpus cenſum habentium a centum milibus ad ſeptuagintaquinq;. Tertium eorum qui a ſeptuagintaquinque milibus: & ita deſcendens uſq; ad quinq; milia peruenit infra eum numerum ſine cenſu reliquit quaſi tenues & impotentes. Ex cenſu autem quæ domi & militiæ ſubeunda forent onera cōſtituit: Quia uero patrimonia uel augentur uel minuuntur ſingulis quinquenniis in quinquēnium recenſeri ſtatuit idq; quinquennium: Luſtꝶ maiores dixere Tarquinus cui Superbo ex morib9 cognomen inditum eſt poſtremus omnium fuit uir iniquus cruent9: ad reſq; bellicas fortis ac præſtans ut pote qui urbes euerteret & turpi arte in deditionem redigeret. Exactis autem regibus anno ſeptimo & quinquageſimo. Ab urbe uero condita trecenteſimo & ultra creati ſunt uiri decem ad leges condendas: nouus quidem ac ſummi imperii magiſtrat9 a quibus decem tabulæ primum editæ centuriatis comitiis perlatæ ſunt: ſimulque deinde duæ ſuperadditæ ut omne ius quiritum confectū duodecim illis tabulis ad unguem abſolueretur: ſicque a decemuiris leges decemuirales: quibus tabulis duodecim eſt nomen in æs ſiue ebur inciſas in publico propoſuerunt: Quas tanti feciſſe romanum populum memorant ut illis q̄diu Romæ ſtetit honor & innocentia pudiciciæ contentus fuerit. Sed tum creſcente improbitate interpretationes prudentum per conſuetudinem receptæ ſunt: quas quidem ius ciuile non leges libuit appellare: Ex hoc fuerunt actiones quæ ius agendi ſunt ſolenniter inſtitutæ: quibus ſicut & interpretationi collegium pontificum præſidebat: Acceſſerunt ad hæc populi placita ſenatus conſulta: ſcita plebis: edicta prætorum: reſponſa prudentum: & tranſlata demum in principes lege regia romani populi poteſtate cœpit: quod principi placuit legis habere uigorem. Hoc legum progreſſu multi clariſſimi romanoꝶ conſules

tribuni aut censores ferendis legibus auctores fuere & a quibus leges denominatae ut consulares:tribuniciae:iuliae:corneliae. Ná sub Octauiano Caesare suffecti consules Papius & Pompeius legem tulere quae a nominibus eorum appellantur Papia & Pompeia.sub eodē quoq imperatore Falcidius tribunus plebis legem fecit ex cuius nomine lex extat falcidia.Aquilinus quoq legem condidit quae hactenus aquilia nuncupatur:sic Iulia:sic Cornelia:catoniana regula etiam legibus ab catonibus inserta quorum nomen quoq adeo clarū adeo celebre est ut non solum urbem : sed orbem pene totum suis temporibus praesentia postea uero memoria sna ac splendore illustrarint Nam ut Priscum & Censorinum illum praeteream tanta fuit posterior ille uticensis habitus reuerentia ut cum quom Caesar a subseliis in carcerem traheret summa cum moestitia boni ciues una cum senatu taciti atq afflicti omnes sequerentur ut quae in sacris ludisq floralibus quibus uulgati corporis meretrices nudae more ueterum mimarum fungebantur officio & in conspectu populi usq ad satietatem impudicorum luminum cum īpudendis motibus detinebā tur ueritus sit populus ro.solitae lasciuiae ludum petere quoniá forte tum Cato uenerat in theatrum unde Martialis in epigrāmatum suorū limine inquit:Nosces iocose dulce cum sacrum flore festosque ludos & licentiā uulgi cur in theatrum Cato seuere uenisti:An ideo tantum ueneras ut exires:legimus enim eum plaudēte populo postea q̄ ex Fauonio familiari & amico una sedente praesentiam suam spectaculi consuetudini impedimento esse intellexit e theatro cōtinuo abiisse abeuntemq populum priscum ludendi morem in scaenam reuocasse confessum plus se honoris maiestatis & reuerentiae illi uni deberi q̄ sibi uniuerso uendicare equestris autem ordinis & q sua litteris posteritati demandarent inter alios iurisconsultos plurimos fuisse constat:& quidem celeberrimos quorum scripta Aufidius Namusa quadraginta & centum libris complexus est. Ex his Ofilius & Nerua ambo doctissimi & equestris ordinis ambo fuere.ex his Furius Sabinus quoq fuit & publice prim9 scripsit. Mitto Tiberium Coruncanum Labeonē Trebatium & Alpheum.Praetereo & et alios innumeros q bus quasi stellis quibusdam leges fulgent quorumq consiliis multi sane principum suum imperium ad maximū foelicitatis cumulum prouexere Adrian9 enim Iulio Calso Saluio Iuliano Prisco atque neratio usus est. Antonin9 pius Vindio uero

Saluio Valēte Voluxio Martiano Vlpio Marcello & Iabobeno.M Antonius philoſophus Scæuola præcipuo iuriſperito : Alexander ſeuerus Fabio Sabino Iuliopaulo atque Vlpiano : quem inter cæteros tanti feciſſe conſtat ut Helius Lampridius litteris mandauerit: hunc principem ideo ſummum imperatorem fuiſſe ꝙ Vlpiāi præcipue conſiliis rem pu.rexerit . Horꝝ ſtudiis frætus & moribꝰ iuſtiſſime princeps Sigiſmunde quātum ſemper hæc ætas noſtra tulit regni tui ſummam regimen curam ac gubernationē tanquā optimꝰ populorum paſtor his hominibus contuliſti qui non callidi:non ſeditioſi:non ad malum idonei:non uirtutis hoſtes:non luxu perditi non truces:non facinoroſi:non ſcelerum miniſtri:non improbum ac prouintialium expilatores.ſed ſenes:ſed ſapientes:ſed ſobrii: ſeueri:pii:ſancti:& qui habeant illud ſemper in animo uetus præceptum:Deum ſequere:& qui nihil uenderent:nihil mentirentur : nihil fingerent deciperentque exiſtimationem de te bonam tuiqꝫ mandata more Perſarum qui internuntii ſunt aliud q̃ reſpondetur a pncipe ſæpenumero populis referētes:nec parthorum regum uſū imitarentur:quos non poteſt quiſquā ſine munere ſalutare:& ne poſteris ſilentio obruātur quos conſiliis tuis huiuſmodi præfeceris quorundam nomina ac dignitates recenſere non alienum erit . Merito itaqꝫ ante omnes præcipuum & primarium magiſtratus huius noſtri decus eſt iuſtus ex antiquiſſima & præcellentiſſima comitum urbis Romæ familia ea uitae ſanctimonia:ea integritate: ea religione:ea iuris ciuilis etiam & pontificii cognitione:ea deniqꝫ eximia & maternae & latinae eloq̄ntiae copia:ac ſuauitate præditus ut hac noſtra aetate ea non niſi caelitꝰ per eum nobis tranſmiſſa merito atqꝫ optimo iure exiſtimari poſſit. Effulſit inter hos porro quaſi matutinum quoddam ſidus Iacobus Aneſtaxius burgenſis iuris non ſolum ciuilis & pontificii ſcientia clarus:Caeterum omnium bonarū & optimarum artium ſtudiis peritiſſimus: ac in maximis quibuſqꝫ gerendis rebus q̃ aptiſſimus ut pote qui uafra ducum ac principum conſilia optime norit:& cuius ingenium & eruditionem ita laudem ut hac laude cum eo neminem comparem ita admirer ut magnum neſcio quid portendere in poſterum uideatur quom ad quācunque animo rem ſe conferat in ea facile ac breui ſui acumine ac mobilitate caeteris antecellat.Succeſſit Deindus equeſtris ordinis ex primariis Peruſiae urbis uir magni ac praeſtantis ingenii : multaeque

lectionis ac litteraturæ sic omnibus consiliorum præsidiis uirtutis omnis & eloquentiæ splendore conspicuus ut eo non solum urbs nostra uerum romana etiam si prisca illa maiorum gloria maneat non iniuria gloriari possit accessit quarto loco ex nobilissima uicecomitum familia Franciscus uicecomes equestris et ipse ordinis perpaucorum uir magni pensi magnoque rerum usu attritus et experientia multa perlustris. Sunt et alii plures equestris ordinis et spectatæ nobilitatis uiri doctissimi philosophi et oratores amplissimi ex quibus ad fœlicissimam regni tui diuturnitatem opportuna consilia litteratæ contiones ac docta colloquia facillime possint h̄ri atque comperiri.

De Medicina Ca. II.

NEQVE tandem medicinæ rationem intactam relinquemus tam etsi maiores nostri uirtutum omnium cupidissimi minus q̃ par erat eam celebrasse forsan uisi sunt. Est enim ut doctissimi auctores tradunt non solū ob morbum ac uulnerum remedia quoquo modo corpora debilitari contingat: uerum si cubi diutius habendus est exercitus ob salubrem castris locum deligendum huius rei habenda cognitio: Veterum ratione in hæc ipa tēpora reuocando. In his enim locis quibus superioris ætatis homines aut oppida statiua aut castra constituebāt pecoribus immolatis quæ ibi pascebantur: iecinora inspiciebant & si integram et solidam eorum naturam inueniebant ex aqua et pabulo ibi munitiones constituebant. sin autem uitiosa idem in humanis corporibus ob pestilentem loci cibique copiam fieri posse credentes transmigrabant ac regiones mutabant quærentes omnibus salubritatem: quam si propter locorum discrepantiam terrarumque dissimiles proprietates percipere haud quaq̃ poterant et fama et incolentium dispositione corporum atque eorum colore facile consequebantur: Magna dehinc etiam industria maiorum institutis quærēdi sunt et deligendi fontes qui si nusq̃ præsto et in promptu sint pluresque dies castris immorandum his signis hisque notis et rationibus ubi nam lateant poterunt internosci. Nanque uirentium imprimis herbarum copia arborumque proceritas uicinitatem indicant aquarum terris enim quibus dulcis humor non longe subest ubertas quorundam germinum semper arridet ut iuncus arundo rubus salix alnus multumque alicui loco pectore

incumbens ranā. Sunt illa huiuscæ rei inditia quom nocte adueni ente loco in altitudinem pedū quinq̧ defosso: testaq̧ e figulino ope re crudā aut peruncta pelui ærea cooperta lucernaq̧ ardente cōcre mata: sine defectu olei restincta aut & uellus lanæ madidum repe riatur non dubie promittunt aquas. Addunt quod certius multo est ante ortum solis longius intuentibus ꝙ ex edito quidam speculatur in columnæ speciem quandam nebulosa exalatione tenuissimū fu mum: qui quanta fuerit altitudine porrectus ad summum tanto in imum humorem delitescere profiteatur: Orto etiam sole intuentur loca talium rerum curiosi: & ubi nam supra terram uolitare spissitu dinem muscarum tunc promittunt facile quod quæritur inueniri. Est & peculiaris existimatio peritis tantum nota quam feruentissi mo estu sequuntur dieiq̧ horis ardentissimis qualis ex quocunque locorum repercussus splendeat. nam terra sitiente humidior est il le indubitataq̧ spe promittitur. Sed tanta oculorum intentione opus est: ut indolescant quo fugiente ad alia experimenta decurrūt. Præ dicunt etiam sapores aquarum ut nec aspera dispendioso labore de beant quæri nec dulcis necessariasq̧ inhonora relinqui. Aquā enī dulcem argilosa terra limosas exilesque sabulum promittit. Glarea incertas uenas sed boni saporis rubra saxa optimas. Hanc scientiā sequentibus accuratissime tradidit apud latinos Marcellus: inquit enim aquas quæ ad orientē austrūq̧ prūpunt: dulces atq̧ pspicuas esse & pro sua leuitate salubres. Ad septentrionem uero atque oc cidentem quæcunq̧ manant probari quidem nimis frigidas: Sed grauitatis suae crassitudine incommodas: His proinde reperti ut ad humanae uitae salubritatem magna diligentia bonae utilesq̧ ap petendae sic non minori cura earū quoq̧ uitia repudianda. Nanq̧ damnantur imprimis undecunq̧ profluxerint stagnantes pigræq̧ & amaræ: quibus odor & saporq̧ ullus insit præter unius in toto orbe fontis aquæ ut equidem inuenio iocūdæ olentisq̧ in Mesopotamia utiliores quae profluunt & excurrunt existimantur cursu enim & agitatione sua extenuari atq̧ proficere aiunt: eoq̧ miror cisternarū ab aliquibus maxime probari: quom inutiles aluo duritie ac fau cibus constet: Quod si rationem afferunt q̄ leuissima sit imbrium ut quae subire in cælum potuerit ac pendere in aere: ideo & niues praeferuntur imbribus: leuiores enim his esse & multo leuiorem aquā glatiem: Cuius ac niuis pestilentissimos ac insaluberrimos

quomodo [illegible] sub terram

[illegible]

potus prædicant: Repudiantur deinde aquæ quæ cænum & limum faciunt quæque corpora īualida malum colorem: crura uitiosa: lippentes oculos bibentibus reddunt. Culpantur etiam si uas ære corinthio uel nobili sparsæ infecerint: aut si legumina tarde percoxerint decoctaque crassis obducunt uasa crustis. Non etiā ipse aqua quæ erit in fonte si fuerit limpida & lucido cælo persimilis quoque peruenerit aut ꝑfluxerit muscus innascitur: aut iuncus & inquinat⁹ aliquo inquinamento is locus fuerit minus improbanda uidebitur interest enim plurimum utrum loca sulphure an uitro an bitumīe plena transeat. grauem enim spiritum caloremque pestiferum aut nimium rigorem ex loci uitio saporis uarietate concipit & summa celeritate corrumpit quia protinus hausta duratur nec aliter q̃ gypsum sub humore constringitur & alligat uiscera: illinc est illud de quo Ouidius ait: Flumen habent cicones quod potum saxea reddit Viscera quod tactis induci marmora rebus Medicamentum est etiam & eius naturæ habet limum ut corpora conglutinet & induretur quemadmodum puteolanus puluis si aquam attigerit saxum est: si e contrario hæc aqua si solidum quippiam attigerit hæret & affigitur: Iude est ꝙ res abiectæ in eundem locum lapideæ subinde extrahuntur: Similem uim habent mero illi lacus quos quisque faucib⁹ hausit: ut idem poeta ait aut fuerit aut patitur mirum grauitate saporem. Nam quemadmodum ebrietas donec exsiccetur dementia est & nimia grauitate defertur in somnum: Sic huius aquæ uis habet quoddam acrius ex aere noxio uirus: quod mentem aut in furorē mouet aut sopore opprimit: Contingit & non solum confectis de industria uenenis plerosꝗ necari: uerum aquas quasdam cōsueto naturalis ordinis cursu occultiorem in se pestem seruare Nanque fertur in Armenia fons cuius pisces in cibo sumpti mortem afferant: in Archadia circa Nonacrina Stix ab incolis appellata mortifera ē aduenasque fallit: quia non colore nec odore notabilis: nec sapore suspecta est qualia sunt magnorum artificum uenena quae deprehendi nisi morte non possunt in eadem regione fontem etiam esse constat: ut epigramma indicat lapide inscriptum non idoneum ad lauandum: Sed inimicum urcib⁹ quod apud eum Melampus sacrificiis purgauisset rabiem procti filiarum restituissetque earum uirginum mentes in pristinam sanitatem. Linus etiam ibi fons est qui abortus fieri non patitur e diuerso in Pyrrhea flumen: quod

affrodixum uocatur steriles facit. Est etiam noxia aqua in Thessalia circa tempe quam fera & pecus omne deuitat per ferrum & æs exit tam uis illi inest etiam duramoliendi nec arbusta ulla quidem alit & herbas necat: in Macedonia non procul ab Euripidis sepulchro dextra ac sinistra monumenti aduenientes duo confluunt riui unum accumbentes uiatores transire solent propter aquæ bonitatẽ Ad riuum autem qui ex altera parte monumenti nemo accedit qđ mortiferam aquam dicitur habere: Achaia ex saxo stillantes frigidissimos humores habet: quos neque argẽtum neque æneum neq; ferreum uas neque ulla alia materia quo minus corrodatur potest sustinere: dissilit enim & dissipatur conseruare autem eam & continere nihil aliud nisi mulina uel asinina: uel ut alii tradũt equina ungula potest quæ etiam memoratur ab Antipatro in ꝓuintia ubi erat Alexander per Iollam filium perlata esse & ab eo ea aqua regẽ nõ sine magna Aristotelis infamia esse necatũ: in Boetia sunt duo fontes quorum alter memoriam: alter obliuionem affert ĩ cilicia apud oppidum uiscum riuus fluit ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit: In ea insula fontem esse quo hebetes fiant: Cidnus etiam Ciliciæ ãnis podagricis medetur sicut apparet epistola Cassii Parmensis ad. M. Antonium in Germania trans Rhenum castris a Germãico Cæsare promotis maritimo tractu fons erat aquæ dulcis cuius haustu infra biennium dentes labefierent deciderentque ac compages in genibus dissoluerẽtur. uilla etiã ab Antonio lacu cãpaniæ puteolos tendentibus imposita littori celebrata porticu ac nemore quam uocat. M. Cicero Achademiam ab exemplo athenaꝝ exiguo post obitum ipsiꝰ tẽpore Antistio uetere possidente erupe- runt fontes calidi per quam salubres oculis celebrati laurei Tullii q fuit ex libertis eius tali carmine ꝙ tua Romanæ uindex clarissima linguæ Sylua loco melius surgere iussa uiret: Atq; Achademiæ celebratam nomine uillam Nunc reparat cultus sub potiore uetꝰ: Hæ etiam apparent lymphæ non ante reperte Languidaque infusæ lumine rore leuant: Nimirum locus ipse sui Cicerouis honori Hæc dedit hac fontes quom patefecit ope. et quoniam totum legitur sine fine per orbem Sunt plures oculis quæ medeãtur aquæ: in Italiæ etiam alpibus multis in locis est genus aquæ: quam qui potu assiduo hauserit: turgidis & prominentibus gutturibus efficiuntur. Scatent alibi denique in plurimis terris: alibi frigidæ: alibi calidæ: alibi

promiscue auxilia conferentes & e cunctis animalibus hominum tantum causa erumpentes feruntur aliæ quæ aluos inaniunt capiti auribus oculisque priuatim medentur: neruis aliæ prosunt & pedibus aliæ luxatis & fractis adiumento sunt ac uulnera sanant. Est autem utilis sulfurata neruis aluminata paraliticis aut simili modo solutis bituminata aut nitrosa maxime calens Homerus calidorum fontium mentionem non fecisse non demiror quom aliquos lauari calida frequenter induceret uidelicet quia medicina tunc non erat hæc quæ nunc aquarum profugio utitur. Cæterum quom ad huiusmodi humanæ infirmitatis remedia aquæ præsto semper esse non possint atque alio in loco inter sese maxime distantes neque ad omnia omnes ualeant. Nunc ad reptilium fugam morsusque et reliqua imbecillitatis nostræ auxilia ex simplici medicina uel composita congeramus: quod in promptu sit et inuentum tam ab ipsa natura quam ab ipsa arte perfectum quam facile ab ipsa natura filicem substerni utile locis suspectis aiunt: quoniam serpentem experientia comprobante non recipit ustaque fugat nidore: experti quoque prodidere: Si serpens ignibus et fraxini frondibus concludatur in gyro in ignem potius quam in fraxinum fugere: et quod magis est nec matutini quidem occidentisue solis umbras quamuis longissime sint ullo pacto uelle contingere uerum si ex arte ut sæpe fit & Maro inquit sub immotis præsepibus aut mala tactu uipera delituit cælumque exterrita fugit: aut tecto assuetus coluber succedere et umbræ Pestis acerba boum: pecorique aspergere uirus Disce et odoratam stabulis accendere cedrum Galbaneoque agitare graues nidore chelidros. uel plenius et uberius Pharsaliæ auctor expressit Vltima castrorum meditatus circuit ignis Hic ebulum stridet peregrinaque galbana sudant: Et tarix non læta comis eoaque costus Et Panacea potens et thesala centaurea pheucedanumque sudat flammis ericinaque tixus Et larices fumoque grauem serpentibus urunt Abrotanum et longe nascentis cornua cerui: Percussis quorundam hominum tota corpora siue partes prosunt ut Ophiogenes olim in insula paro marsi quæ alibi in italia siue quondam in terra Aphrica si modo durent psili qui uocantur a Psillo rege ut Agarchides tradit dicti: Lucanus Nam primum tacta designant membra saliua: Quæ cohibet uirus retinetque in uulnere pestem Nec marsorum solum ac psillorum sed ieiunam cuiusque hominis saliuam contra serpentum ictus præsidio esse non dubium est. Silerem in

proferēdo percussorum remedia nisi. M: Varronem scirem. lxxx uitæ annum agentem. M. q Catonem Portium prodidisse aspidum serpentum ictus hausta a percussis urina: uel Melantio in uini ueteris emina contrito & in nares infuso appositoq ad morsum stercore suillo efficacissime curari: horum etiam & scorpionum ictibus ipsi medentur si mortui & attriti illico superimponantur. Viperam etiā ferunt exustam in cineremq dilapsam mederi eiusdē bestiæ morsui. Ad huiusmodi etiam serpentum morsus Nigidius de animalibus libro secundo testis est: Gallinamq q̄primum deligi opponiq debere: ex arte quoq ea maxime probantur quæ in edis Esculapii dei limine contra animalia uirulenta ea compositiōe clarissima scripta lapide fuisse inueniuntur: Serpilli uidelicet duum denariorum pondus oppomacis ac milei tantundem singulorum trifolii pondus denarii aneti & fœniculi seminis & anesi & opii duum denariorum semi ex singulis generibus erui farinæ. xii. quæ tusa et cribata ac uino excellenti digesta dari in uini ciatis tribus consueuere: Quo genere anthidoti Antiochus magnus rex aduersus omnia uenenata usus perhibetur in sanctuariis mytridatis maximi etiā regis inuentā anthidoti quoq cōpositionem ipsius manu conscriptam legimus: & a Galieno etiam & Diascoride celebratam e duabus scilicet nucibus: Siccis ficis totidē: foliis rutæ. xx. simul tritis addito salis grano: hoc effectu deniq ut qui hoc sumeret ieiunus nullum ueneni genus profecto sciret illo sibi die nociturum. Porro uulnerum remedia ī præsentiarum attingere nec absurdum nec inutile erit uerū quoniam uulnus nec quicquā conglutationem admittit si ferrum intus maneat infixa & corpori adhærentia quonammodo abstrahi possint primum docebimus prompta & pauca quædam remedia prosequentes infixa quæq cinis abstrahit hyrūndinis in olla cōbustæ cum aceto Mus similiter dissectus & superimpositus farina e semine lini cū radice cucumeris syluestris fractis ossibus præsentaneus: Maxillarū apri cinis costis quoque fractis laudatur unice caprinum simū ex uino uetere aperit enim & extrahit atq sanat: Sanguinem porro ex uulnere fluentem sistit puluis olibani cum pillis leporis & albumine oui facto emplastro & imposito donec cadat. Aloes etiam puluis per se uel aceto undecunq fluat sanguis eum sistit uulnera recentia et uetera si brasicæ decoctione foueantur et ea trita imponantur: mire sanat uermes qui in ligno ulcera sanant omnia: uulnera uero

Celebris antidotus omne uenenum

ad abstrahendum telum uel infixum – remedia

ad sistendum sanguinem

recentia terreni adeo conglutinant ut neruos quoq; præcisos illiti so lidari intra septimum diem Democrit⁹ persuaserit itaq; in melle ser uandos censuit: inflaturam ex ictu cicuta trita imposita sanat Achil lea quæ millefolium maius uocatur cū aceto bibita ad plurima quō ualeat ad suspiria præcipue confert præcipitatis ex alto eiusmodi re mediis clara Esculapii opera fuere troianis temporibus Podalyrius deinde & Machaon ex eo geniti successere: qui & bello troiano du cem inclytum Agamēnonem secuti non mediocrem opem uulne ribus tantum medendo commilitonibus suis attulere adhibitos ī ex ercitu suo a Cyro medicos Xenophontis tradit historia. Scimus & Xersem Persarum regem a Sostene comitatū esse bello quod græ cis intulit: Itemque Alexandrum a Sostene secundo nec nisi cura artis huius ope atq; præstantia quam ab inuictissimis maiorum no strorum ducibus celebratam nouimus. Hanc enim apud nostros M. Cato magister primus solusq; diu paucis duntaxat attigit ad ar mentarios morbos medicaminibus haud quaquā omissis quæ per alios denique difiusius pertractanda sunt: post hunc illustriū & cla rorum uirorum unus tentauit. C. Eualgius litterarū eruditione spe ctatus uolumine ad. D. Cæsarem Augustum de ea edito uerum enī uero ante condiderat solus apud nostros ut equidem inuenio Pom peii magni libertus Leucus nomine: quo primum tempore hāc sci entiam ad nostros animaduersum est peruenisse. Nāque ut ad ex ternos redeam qui hui⁹ disciplinæ multarum rerum inuentiōe glo riantur: Mytridates maximus sua ætate rex & imperator quem de bellauit Pompeius omnium ante se genitorum curiosissimus me dicinæ remediorum indagator tam argumentis q̄ fama nuntia ha bitus est cui uni cum ueneno sæpe tentaretur excogitatum quotidie uenenum bibere præsumptis remediis ut consuetudine ipsa inno xium redderetur: sicq; in hūc usq; diem Anthidotum eius nomine celebratissimum extat: quod mytridaticos uocatur: alterum Anthi doti genus Zopirus regi Ptolomæo dicitur composuisse atq; Am brosiam nominasse. Præter hunc inuenit Iuba rex Ptolomæi pater studiorū claritate admirabilior q̄ regni quanquā primus utriq; mau ritaniæ imperio præfuerit euforbiam herbam quam medici sui fra tris nomine appellauit: edito de ea uolumine claro præconio: cētau rea a Cētauro chyrone dicta inuētore qua curatus chyron quō her culis exceptus hospitio pertractanti arma sagitta excidisset in pedē

Achillis quoq; Chyronis discipuli Achillea perhibetur inuentum qua uulneribus mederetur: quae ob id adachilleos uocatur hanc a pud nos millefolium uocant. Alii primum eruginem inuenisse utilissimam in plastris: ideoq; depingitur ex cuspide decutiens eam gladio in uulnus Telephi. Comperisse etiam dicitur theucer eadē ætate theucrion quam quidam ierminéam uocant: Gentianā quoq; reperisse aiunt gentium illiricoꝝ regem ubiq; nascentem illirico tā men ad plura præstantissimam. Sunt & alia medicamentoꝝ genera quæ diuino quasi quodam numine tactu ipso fiant atque leuētur ut Vespasiano principi & epyrotharum regi Pyrrho contigit: illum enim publice sedentem audientemq; quom e uulgo captus q̄ piam luminibus alter quoq; cruris debilitate pariter adirent opem implorantes a se rapide demonstratam illis per quietem redditurꝝq; alteri lumen profiteretur si oculos inspueret: confirmaturūque alteri crus si dignaretur calce cōtingere quom ridiculares primum putaretur nihil pendereturque tandem familiarium interuentu & circunstantiam quorundam suasione utrunque tentatum est: nec optatæ salutis ambobus defuit euentus. Hūc autem lienosis hoc ē sple ne laborantibus resupineque iacentibus dextri pedis pollice pressis medentem accepimus: Galli sacrificio albi facto neque quempīam abiectum ab eo fuisse cui huiusmodi genus medicaminis poscenti abnegaret. Magnam etiam medendo uim uerboꝝ inesse infirmitatibus hominum animalibus languentibus claudicantibusq; uel etiā moribundis sunt qui putent: & quanquā litteræ id nostræ respuant ad salutis remedium nihil conferre autument: profluuium tamen sanguinis uulnerato Vlixem inhibuisse carmine testis est Homerꝰ Theophrastus etiam sciaticis prodidit: Cato luxatis mēbris: Varro podagris carmen auxiliari: Cæsarem quoq; dictatorem post uehiculi casum unum ferunt semper ut primum conscendisset: id qđ pleriq; ea tempestate facere norant carmine ter repetito itineꝝ securitatem aucupari solitum īfinita eiusmodi exemploꝝ copia superest: quæ libens ponerem nisi ad gymnasticam & exercitationem reliquam quæ maximum suscepti muneris officium est ac bellicas rationes festinaret oratio. De bonarum igitur artium studiis hæc exarata sint: Gymnasticam & reliquam huiusmodi militarem exercitationem nunc ordine suo prosequemur

De Gymnaſtica equeſtriq; exercitatione Ca.III.

CAETERVM quom plurima ſint exercitationum genera probanda quidem ſolum illa nobis erunt quæ ſecundum naturæ uim ac ætatis rationem ſuſcipientur quo & ualitudo bona ſeruetur & ad labores militares perferendos robuſtiora deinde membra reddantur Vtrinque enim primis ab annis nō parum referre putandum eſt quali quiſque alimoniæ aſſuefiat: quibuſque exercitiis durioribus uel mitioribus aſſuefaciēdo urgeatur ueluti ea quæ in Lacedæmoniorum ciuitate uel ſola uel cum paucis cura a legum latoribus circa educationem & exercitationem publice uidetur adhibita:& cæteris etiam animalibus & gentibus apparet quibus cura eſt aſſidua bellicæ habitudinis nutrimentum lactis fōtiumque liquorem ad ualitudinem roburque maxime propriū eſſe corporibus:ut Lucanorum & alioꝝ plurimoꝝ.ad utrunq; etiam cōfert & utile putatur a pueritia frigori aſſuefacere:Quapropter ad amicum ſcribens monet Flaccus ut anguſtam pauperiem pati robuſtus acri militia puer condiſcat & parthos feroces uexet eques metuendus haſta uitamq; ſub diuo & trepidis agat in rebus & quōm procliuis puerorum etiam natura ſit ad omnia opera & ad oēs act9 illi ea ætate maxime ſuſcipiendi ſunt qui per ludos fiunt: Ludi uero ipſi neq; illiberales neq; illaborioſi eſſe debent neq; remiſſi: Sed quales Lycurgum ī ſpartiatarum filiis īſtituiſſe ferunt:ipſe enim q̄ primum ſeptimum ætatis annum exegiſſent aſſumēs diſtribuebat in claſſes:eoſque una ſotios atque contubernales conſuefaciebat inuicem ſimul legere & ſimul exercere quo per dimicationes mutuas & promiſcuas contemptiones diſceret quale cuiuſque ingenium eſſet qui auderet neque in certaminibus pugnam detractaret. Mirides quoq; Aegypti rex poſt ortum filii Seſooſis ex omni ægypto oībus qui eadem die quo filius nati erant infantibus congregatis nutriri educariq; ac ſingulos eadem diſciplina exercitioq; erudiri fecit exiſtimans hoc pacto ſimul educatos atque inſtructos meliores in bello fore hos continuo uſu ad maloꝝ patiētiam exercebat: nō enī licebat alicui cibum priuſq̄ curſu centumoctuaginta ſtadia confeciſſet capere quo exercitio omnes uiri euaſerant & robuſto corpore & animo præſtantes primum Seſooſis in Arabiam cum eorum qui ſimul nutriti erāt exercitu a patre miſſus aſſuetuſq; uenatui : ac

cibi potusq; abstinentia omnemq; eam gentem subiecit liberam an
tea & seruitio insuetam. Deinde in Libyam profectus maiorem ei9
partem in deditionẽ adhuc adolescentior redegit. Simili modo Ale
xander .xxx. milibus barbarorum puerorum deletis græcis eos litteris &
Macedonico more armorum exercitationumq; usibus uersari præ
cepit pluribus ad eam rem institutis magistris sicque præter litteras
quas p necessitate discebant: reliqua omnis exercitatio & disciplina
ad recte obtemperandum armorumque laborẽ tolerandum & præ
lio uincendum parabatur: hac ĩ re lacones quoq; quom efferatos la
boribus persæpe redderent adolescẽtes quasi hoc esset utile ad for
titudinem maxime fallebantur. Non enim id consequebãtur quod
intendebant neq; in aliis animalibus neq; in gentibus uidemus for
titudinem adesse maxime efferatis: sed potius mansuetioribus & le
oninis moribus multæq; sunt gentes quæ ad cædes hominum & ad
eorum comestionem insultant ut circa pontum Achei & Agniochi
& ex mediterraneis Asiæ gentes quæ quidem clanculum per insidi
as latrocinantur: ad bellica tamen opera nihil ualent. Omnes enim
istæ feritate liberæ gẽtes luporum ritu ut seruire nõ possunt ita nec
imperare. non enim humani uim ingenii habẽt sed feri & intracta
bilis lacones præterea scimus dum ipsi exercebantur præstitisse cæ
teris: postea uero fuisse aliis inferiores Non enim ob id solum præ
stabant q; iuuentutem exercerent sed q; ipsi exercitati contra non
exercitatos pugnarent. Romanæ similiter legiones nisi fuissent pri
mum assidua exercitatione attritæ. Ab exercendo enim exercit9 q;
exercendo fit melior dictus nullo pacto in pubertate ante uel post
pubertatis tempora pedibus agmen præire: subire pondera: arma
deferre: nec præclarum ac memoratu dignũ aliquid reddere potu
issent huius rei ætatisque hui9 si alia nobis deessent Scipiõis Aphri
cani superioris & Aemilii quoq; Lepidi constare põt exemplis: ille
enĩ dum prætextatus esset ut Floro placet & Senecæ pubescens aũt
ut Liuio eo prælio quo in romanos Hannibal ad Ticinũ ualido sta
tim fragore detonuit patrẽ ciuem cõsulem belliq; ducem affectum
graui uulnere & ab hostibus circũuentum periculo mortis exemit
seruatiq; parentis cumulatam suis laudem rettulit. Hic uero puer p
ductus in pugnam eodem congressu & hostem occidit & ciuẽ ser
uauit in cuius memoriam rei statua illi prætextata ex. S.C. in capi
tolio posita est ut & caeteri exemplo eiusmodi accenderentur Sed

neq; & tu quoq; hoc in loco nisi tibi tuas laudes inuiderimus Sigismunde Pandulphe silentio obruẽdus es aut ullo pacto his duobus inferior habendus quom tertiumdecimum aetatis annũ pene agẽs sub. Diuo frẽ tuo Roberto in illa pestifera atq; funesta tumultuãtiũ patricidarum conspirationis eruptiõe consternatis tuorum iam omnium animis suborta de tota malatestarum familia omniumq; ciuium statu actum esset nisi protinus hinc te raptimq; surripiens in legiõis uni9 numerum: conuocatis undecunque subditorum populorum auxiliis tecum una die confluentibus ferro ui armis cõtra q̃plurimos fortissimos & ad subuersionem urbis nostræ immitissimos uiros cum maximo capitis tui periculo dimicasses: nisi tu tibi ac fratribus patriam rerum fortunarumq; suarum pariter ac tuarum incolumitatem deperditam & pene restinctam uindicasses illa peste illo monstro ac portento seditionis auctore atque flabello a ciuitate reiecto: profligatis cæteris deinde factionis & tumultus illius primorib9 atq; complicibus & quae ad tertium usque lapidem in eorum auxilium prouenerant: Pisauriensium copiis: plurimis insuper ad custodiam tutelam firmitatẽq; ciuitatis nostræ per te accitis præfectisq; cohortibus: Sicque mirabile dictu in illa perditorum hominum cõlluuiõe unde ueterano armorum & equitandi totiusque rei militaris peritissimo euasisse satis fuisset. Tu id ætatis ob tuam uigilantiam ingenii uiuacitatem animique præstantiam utriusque fratris seruati & patriae publicae scilicet ac priuatae pietatis triplicem meruisti coronã Clarissimum inuictissimi futuri ducis initium. Quid enim fuit pn cipem in suae adolescentiae limine inspicere tam maximũ facinus committere audere: quid eoipso magnificentius: quid fortius: quid gloriosius & laudabilius: quid in antiquis maiorum tuorum monumẽtis præclarius: quid famosi9 tuis potuisses posteris relinquere q̃ una fere ac omnium uoce dici: hanc urbem nobilissimam uniuersũ populum: ius: æquitatem: leges: mores: per te uno tempore cõseruatos fuisse. Neque id sane cuiquã incredibile de te uideri debet qui annos semper tuos longe antecesseris & omnes uirtutum omnium ab ineunte æuo numeros ita colueris ut in te ante claruerint q̃ perspectæ intellectæque ab aliis fuerint. Spretis nanq; solitis puerilis ætatis illecebris magna ui astrorum fortuna tuas res maximas ad imperium disponente didicisti: non ignauia: non quiete: non otio: non desidia: non uoluptate torpere: Sed membra durare militares labores

perferre:uigilare:esurire:sitire:algere:æstuare:& cum ultimis militum & equitum dura & aspera quæq; aggredi. Doctus etiam præ cæteris tui temporis regi pariter & regere: exercitus ducere: castra metari:acies instruere:præsidia agitare:hostes ferire:machinas erigere:firmare aggeres:pila torquere:hastilia iaculari:clypeis intonare:ensem uibrando incredibilia penetrare:in scandendis equis non persico more iuuari:Sed instituto sine scansilis ferri adminiculo leniter facileq; eos insilire ac reflexis ī tergum manibus uelocissimis cursibus ad exemplum ducendi frequenter concitare nunc item flexis habenis in medio cursu leui momento præuertere nunc mõtes conscendere:nunc fossas saltu traiicere:& ita demum ad omnia rei militaris munia percallere ut non facile quisquã possit elicere miles ne an eques:tribunus uel īperator maior & instructior accedas uel habearis pluribus deinde quom adoleueris rerum eiusmodi p uniuersam Italiam inductoribus accitis qui neq; prius a te dimissi q̃ in cæteris quæ modo diximus exercendo eos aut æquaris gloria : aut superaris diuitiis plurimis & honoribus auctos Alexandrum Seuerum credo imitatus:quem post litterarum studia palestræ operã dedisse ferunt:uel potius. P. Rutilum qui armorum agitatione uitandorum inferendorumque ictuum disciplinam primus miles iussit accipere & in castra penetrare ut nedum uiribus & audacia quibus antea solis initebatur: sed etiam arte industriaq; ualeret isdem studiis initentem Paulum Aemilium legimus:qui & filios quoq; instituti õi freq̃nter intererat erudiri censuit:ac uoluit egregiis taliũ rerũ selectis præceptoribus. Marius autem isdem nec dum studiis uerũ quom esset annis cõfectus & multa corporis egritudine grauis quo filium militaribus officiis obeundis per reliquum ætatis illustrem redderet quotidie cum adolescentibus foras prodibat in mediũ una decertans:non nescius quanti hoc in pace imaginariæ militiæ genus a teneris annis imbibitæ ad maxima posterorum discrimina ac uera belli prælia ineunda conferret. Et licet hoc militiæ genus quod in eiusmodi exercitationibus quæritur longe impar sit ei quod īter bellorum tumultus per indigẽtiam rerum omnium omnesque terrores discitur:mirum tamen in modum equitatu facile & armatura leuissimum corpus reddit. Idem expeditionem agẽs copias suas assiduis laboribus cursu & longo itinere exercuit: eosque sæpenumero onera iubebat ferre & uasa & cibaria illis in fasciculos coeuntia

furcis imponi:sub quibus & habile onus & requies facilis esset unde in prouerbium postea uenit ut qui difficultate nulla infractus miles laborum esset patiens eorumque non aspernator:sed studiosus ardensque imperatoris sui iussa tacite agens Marianus mulus appellaretur. Cato etiam Censorinus filio suo magistrum se præbuit:quippe qui exercendi corporis non modo iaculandi tractandi ut arma uerum equum defricandi equitandique & pugno dimicandi: calorem & frigus tolerandi ac rapidos gurgites & asperrimos fluuios ui tranandi artes instruxit: Vticensis autem ille posterior Cato in Gymnasiis se exercens laboris ita patiens fuisse dicitur ut detecto capite seu sol seu imber esset cum amicis qui una iter faciebant equisque ueherentur singulos sæpe adiens & pariter cum singulis ambulans loqueretur pedibus ipse proficiscens. Magnum & præclarum quoque erat ad animorum fiduciam maximum ducem aspicere Pompeium duo de sexaginta annos natum saltu & cursu pedites primum equites armis deinde exercere:nudare ensem & currente equo uectum peropportune recondere:in iaculatu præterea non agilitate modo sed pro tempore robur ostendere:quem talibus insidentem ex iunioribus plerisque haud quaquam facile superabant Neque enim ille potuisset par esse Sertorio nisi se militesque suos frequentibus exercitiis præparasset ad prælia quom ad difficultates ille maximas ad longas itinerationes per aspera quæque & inuia assuefactus ex quibuscunque locis inuadendi euadendique ac exercitum ducendi peritiam quandam & summam haberet. Masinissa numidarum rex nonaginta annos natus præ cæteris hominibus hac in parte admirabilis fuit:adeo quemadmodum Cicero refert ut nullo unquam imbre nullo frigore caput suum ueste tegeret. Eundem constat aliquot horis in eodem uestigio perstare solitum nec ante moto pede quam consimili labore iuuenes fatigasset ac si quid agi ut sæpe solet a sedente oporteret toto die sæpenumero nullam in partem conuerso corpore in solio durasset & quom ingressus iter pedibus esset in equum omnino non ascendere cum equo ex equo non descendere:quinimo noctem diei sic plerunque iungendo ducere ut nihil ex his quæ adolescentes solent omittere uideretur. P. Scipio contra numantiam missus corruptum secordia ducens exercitum:exercitatione correxit cogens niues & frigora pati uada fluminum pedibus traiicere timidos subinde exprobando & ignauos frangendoque delicatioris lasciuiorisque uitæ usus & parum

necessaria expeditioni nasa. Curauit præterea Cyrus ut nunquam mili tes nisi sudore præuio prandium sumerent aut cœnam: idque aut ue natione fiebat aut alio iiuncto opere quod egens festinatione sudo rem eliceret. Mytridates rex Ponti per hyemem otio marcere mili tes nunquam passus est eos namque ac se ipsum continuo tectis haud quaquã urbanis: sed castrensibus tenuit neque uero ludis nisi acerri mis mẽbra indies exercuit assuetus feras cursu persequi & uiribus nõ nunquã congredi ne Zephiro ad bella uocante uires per blãdi menta languescerẽt: a. C. quoque Cæsare quẽ ultra quam credibile cuiquam uideatur laboris patientẽ fuisse constat: Tyrones domi per equites perque etiam senatores armorum peritos instructos legimus: ad eosque scripsisse persæpe quo singulorum curam disciplinamque susciperent nec tyronibus solum sed militibus etiam suis ac uniuerso exercitui die noctuque subtrahebat: augebatque iter quo per segnitiẽ & iertiam subsequentes defatigaret: quæ omnia silẽtibus bellis animaduertẽs probus Aurelius in negotio uersari milites suos quam in otio ne langue rent: satius fore duxit fabricis nunc urgendo nouis: altas nũc extru endo turres: nunc aquosa desiccando loca: nũc templa quæ uetusta te corruissent restaurando: aut noua & pulcherrima constituendo atque colendo: saltationem quoque domi a Lacedæmoniis admissam inter exercitationes ad bella utiles fuisse memoriæ proditur: quam Socrates apud græcos probat & maiores nostri nec inhonestã: sed necessariam simili modo putant quom apud eos saltationem in ar mis habitam & ab ipso tripudio saltatorios alios denominatos con stet: Et quanquã uno eodemque tempore tribus nobilissimis ciuibus non modo studium saltandi sed etiam peritiam qua gloriarẽtur fu isse non dubium sit: Gabinio scilicet consulari Ciceronis inimico: quod ei etiam Cicero non dissimulanter obiecit: &. M. Cælio noto in turbas uiro: quẽ idem Cicero defendit & Licinio Crasso Crassi eius qui apud parthos extinctus est filio: Crispus tamen Salustius spectata ueritate historicus Semproniam nobilissimam fœminam reprehendit: non quod saltu ualeret sed quod eiusce rei singularem quan dam peritiam & eruditionẽ habuerit: & Sci. ut Senecæ uerbis utar: eo in libro qui de animi tranquillitate ĩscribitur: Triumphale illud & militare corpus mouet ad numeros non molliter sed infringens ut nunc mos est etiam incessu ipso ultra muliebrem mollitiẽ fluen te. Sed ut illi antiqui uiri solebant interlusum ac festa tẽpora uirilẽ

in modum tripudiare non facturi detrimentum etiam si ab hostibus suis spectaretur. Nec tibi Sigismunde huius & illorum saltationis studium turpitudini fuit simili modo exercere prodireque in mediu ac modo aperta fronte modo personata nonunquam populo esse spectaculo hac ratione tua quod nulla pars corporis in saltatione uti saepe & physice quidem dicere soles otiosa sit. sed collum una & crura & manus exerceantur exercerique debeant per eum qui sit corpus agilius & ad omnem militarem motum ac celeritatem promptius habiturus. Praeter hoc Nembroth uel ut alii perhibent Apollinis Dianaeque inuentum uenandi studium summopere probare etiam soles quod parum tibi quid a iusto differre bello uideatur: Quom opus sit feras insequi fugientes locorum asperitatibus abruptis & inuiis moueri maximos labores capiendi studio subire: abstinere a multis: aestus & algores pati: sitim ac inediam tolerare: commoueri denique animo quom sint manus conferendae cum feris cominusque cogrediendum his causis honestissimis nec ad illecebras tantu & animorum relaxationes antiquorum plurimos ac quidem grauissimos isthac fuisse percelebre est: nam fixerit ceruam licet: aut erimanti nemora placarit uictor Alcides: Aprum Calydonis regionis uastatore strauerit Meleager fuderit auctor romani generis ceruorum corpora no uoluptati suae sed publicae utilitati prospexere: Cyrus simili modo publicae utilitatis militarisque disciplinae gratia eos ipsos qui aptiores bellis uidebantur uenationi assuefaciebat propterea quod id genus exercitii plurimum bellicae rei conducere ad exploranda itinera & diuersorum locorum anfractus non dubium sit. Praetereo Alexandru Sertorium. M. Antonium Alexandrum item Seuerum Hadrianu Tacitum pluresque alios superioris temporis imperatores ac duces maximos hoc exercitii genus summo quodam studio persecutos: quos uero species illa uenationis oblectat ut aues auibus insequatur: si tamen hoc genus aucupii uenationi censeas annectendum mitiori quidem studio exercentur. Sed non impari leuitate ac uoluptate. Huius autem exercitationis auctorem sunt qui Machabeum egregiu belli ducem fuisse confirment. Ab antiquis autem secularium historiarum scriptoribus fidem sumentes Vlyxem perhibent qui primus excisa Troia armatas aues attulit graeciae: quas sua ui quadam & grata intuentium admiratione duce natura incognati generis exitium animauit. Nam quom accipitres passim auibus insidientur easque ra

pia nt:alii ex terra solum:alii non nisi circa arbores uolitātes: alii se dentes in sublimi:aliqui uolantes inaperto in Thraciæ parte super Amphypolim homines & accipitres sotietate quadam aucupantur Hi enim ex syluis & arundinetis excitant aues: Illi superuolante de primunt rursus captas aues diuidūt cum his:traditumque ē missas in sublime ibi accipere eos & quom tempus sit capturæ clangore & uolatus genere inuitare ad occisionē. Piscationis autem usus & mo destior est quem nec aspernati sunt plures & quidē magni uiri Au gustus præcipue &. M. Antonius qui ob laxandum animum pisca ri sæpius hamo solitos feruntur:quanquā & honestior forte & pro banda magis illorum uita fuerit de qua inquit Naso:Piscis adhuc illis populis sine fraude natabat:Hostreaque in cōchis tuta fuere suis: nec latium norat quam præbet Ionia diues:nec quæ pygmeo sanguine gaudet auis Natandi peritia propter maritima etiam bella his adhi benda uidetur quom & periculis liberare milites ac duces plerunque soleat & ad quæque clarissima faciora audaciores reddere: ideoque ma iores nostros campum martium Tyberi finitimum delegere quo & milites tabem omnem sudoremque illū Martium atque squalorē ar morum exercitio contractum diluerent ac natando labore deponerēt Huius rei peritia Sertorius romanis aduersus Cymbros male pu gnantibus amisso equo & uulnere insuper accepto Rhodanum am nem cum thorace & scuto per aduersos fluctus & fluminis uortices toto corpore atque omnibus ungulis ut dicitur plurimum initēdo tra iecit. Simili modo Iulius Cæsar quom Alexandriæ circa oppugna tionem irrumpentisque multitudīis impetum pressus scapham cōscē disset:mox pondere sequentium pressam ac porro mersam per du centos passus ad nauem una manu elata qua litteras deferebat natā do peruenit:sicque ut sint qui paludamento in fluctibus dimisso ena tasse illum dicant:idque seu fortuito seu consulto ut hostes in illud sa gittis ac lapidibus intentos faceret: sintque qui paludamentum mor dicus trahentem ne hanc quidem gloriandi materiam hostibus re liquisset cōfirment:hæc tamen uulgatior & certioribus testibus suf fulta sententia est:nam de eo nulla est controuersia eleuata illum si nistra manu natauisse ne libellos quos ea gestabat maris aqua per tunderet huius discriminis forte memor Augustus ea in re nepo tes suos ita studuit erudiri ut & ipse plerunque per sese doceret : talia porro exercicia recipienda sunt quae ad imitationes eorum quae

postea serio erunt facienda accommodari possint nec faciat exercē tem habentēque uilis exercitii operatorem: uile autem exercitium putandum est quodcunque corpus aut animum siue mentem dete rius disponunt ut mercenarioꝝ turba plurima & quæ sordida nun cupamus: mentē enim non expeditam nec ad opera bellica utilem sed uilibus occupatam reddunt. Illud simili modo unum nec præ/ tereundum tanquā omnium utilissimum equos scilicet ad equitan dum idoneos: Sed inexpertos laboris celeriter confici necarique so lere: ꝓinde equitem oportere frequenter eos agitare & quoniā fræ na & faleræ ex loris confecta maxime usui sunt nunquā sine illis in cedere: sicque parua impensa per magnum sibi præsidium compa rare poterit & gloriosius in omni bellico certamine uictor euadere.

De otio militari Ca. IIII.

VERVM quoniam clarorum uiroꝝ atque magnoꝝ non minus otii q̄ negotii rationē extare oportet quom nihil pene sit in opere naturæ quod non exemplo dieꝝ ac no/ ctium aliquas uices feriarum uelut huic ipsi modum finemq̧ præ/ scribamus. Primum itaq̧ quom permultæ sint animoꝝ huiusmodi relaxationes quæ aliquo studio fessos leuare possint uigoremq̧ ani mi ab omni tristicia & pertinaci laboris continuatione feriarum il/ lariter discutere in otio & cessatione id potissimum erit: ne quid illi beraliter: ne quid petulanter: ne quid flagitiose: ne q̄d obscene mol liter impudenter ac improbe suscipiatur. Sed quicquid id erit sit ur banum: sit ingenuum: sit facetum: & eiusmodi deniq̧ in quo aliq̄d ꝓbi & generosi animi lumen eluceat ut quæ apothegmata & scō/ mata uocant quibus Augustus. C. Adrianus aliiq̧ permulti ferocis simi & bellicosissimi uiri maxime Lacedæmonii usi perhibentur. Apud hos enim inter cætera exactæ uitæ instituta hoc iocandi ge nus a Lycurgo institutum ē ut adolescentes & scōmata sine morsu dicere & ab aliis in se dicta perpeti discerēt: unde si quis eoꝝ ī indi gnationē ob tale delictum prolapsus fuisset ulterius ei in alteꝝ dice re non liceret: quæ res quantum utilitatis sit allatura q Lycurgi ui/ tam legerit facile inueniet: licebit etiam uarium uitæ genus habere modo ruri esse modo in urbe sæpius ī agro quiescere ac deambula re ut Scipio ille qui ꝑmus Aphricani nomē gestis rebus & uirtute

meruit. Quippe qui spiritum domitorem gentium & aures castrorum strepitu & tubarum fragoribus oppletas huc referre cõsueuerat: non ut uirtus otio langueret: sed ut sese mens uarietate negotiorum discreta colligeret: Quamobrẽ nec sibi unquã otiosus neque sibi solus unquã uidebatur. Huius nepos & ipse Aphricanus Scipio sicut laboris & exercitii supra fidẽ patiens: sic otii & solitudinis cupidus solus sæpe cum Lælio rusticari peregrinarique solitus interdumque littoribus uagabundus expugnatricem illã Carthaginis Numãtiæque dextrã ad marinas conchulas calculosque interlegendos ĩclinasse eosque ut Ciceronis uerbo utar incredibiliter repuerìscere esse solitos quõ rus ex urbe tanquã e uinculis euolassent. Q. Mutius Scæuola diuini pariter & humani iuris illa ætate consultissimus a procellis fori fugiens in otium et aleæ et calculorum ludo fertur operam dedisse ea que uicissitudine rerum mole prægrauatum ingenium releuasse: quanquã eo in genere probandi forsan magis sint idem. Q. Mutius Scæuola augur et Lycon philosophus qui optime pila lusisse dicuntur: quod forensibus causis interpretandique iuris ac rerum naturalium labore fatigati ad hoc præcipuum otii genus recreandarum uirium confirmandorumque laterum gratia sese conferebant: Dionysium quoque siracusiũ hoc etiam ludo delectari solitum accepimus: & diuum Augustum post finẽ ciuilium bellorum ab exercitiis campestribus ad pilam transisse & M: Antonium uerũ Augustum M. que Aurelium Antonium qui ut de eo scriptum ẽ pila quoque lusit apprime: calculorum quoque lusus quorundã iudicio nec indecens habẽdus: quom & pugnæ bellique speciẽ præferat hostilisque certaminis dicente Ouidio Discolor ut recto grassetur limite miles quom medius gemino calculus hoste perit. ut mage uelle sequi sciat & reuocare priorem ne cito fugiens incomitatus eat qui ludus propinde quod paucùlis lignis sit uagis ac furtim insidiãtibus atque latrocinãtibus latruncularius ludus apud ueteres dicebatur. Vnde Martialis insidiosorum si ludi bella latronum: Geminus iste tibi miles & hostis erit. Et quanquã probent hoc alii ex eo quod ingenii multa meditatiõe excitare acumen uideatur. Ex eo mihi quidem uidetur magis ĩprobandus quom nihil sit temporis amissione infœlicius: nihil deterius eo in quo minimum proficias plurimun cum labores' Posset enĩ motus animi & mentis agitatio illa quae ibi frustra distrahitur rebus magnis seriis & melioribus accomodari: unde nõ ab re præter

fr. Juan ...

Scæuolã & Augustũ apud maiores nostros hoc ludo ludere quoq; simias solere auctore Plinio memoriae proditum est. Tabularũ uero ludus nec aspernandus nobis uidetur quem Pallamedes troiano bello ut Varro tradit iccirco ĩuenisse legitur ut uel hoc negotio milites occupatos teneret taliq; ludo auerteret a seditionibus exercitũ: iocundum quoque & fructuosum est alearum nosce certamen: cuius similiter studio Claudium Caesarem libro de ipsis edito teneri quondam nouimus: legimus & Neronem & Domitianum uerum Commodum & Augustũ Cæsarẽ imprimis tantum huius rei cupidum fuisse: ut de bello siculo mordax epigramma huiusmodi ĩuulgatum sit. Postq̃ bis classe uicta naues perdidit aliquando ut uĩcat ludit Assidue alea huius etiam uoluptate certaminis Ptolomæum & Alexandrũ pluresque alios grauiores curas nouim9 delinisse idq; interludendum egisse ut cum laude & gloria maiorib9 negotiis aptiores postea redderentur: quod si autem cupiditatem sequitur minime liberale aut indecentem uiro mollitiem illam quam Athalus Asiaticus dicitur inuenisse quanq̃ Asiæ regno exciso inter manubias non sub una specie migrasse ad græcos ferunt damnosũ tanquã ac iurgii plenum fugiendũ esse & leges iubẽt & his uerbis Naso nõ reticet. Sũt aliis scriptæ quibus alea luditur artes hoc est ad nostros non leue crimen auos: Quid ualeant tali quõ posses plurima iactu Figere damnosos effugias ue caues. Alius uero aleæ lud9 cum ære quondam pueri denarios in sublime iactãtes capita aut nauium lusu testæ uetustatis exclamant quid criminis turpitudinisue in se habeat nec uideo neq; intelligo. Addit etiam Herodotus Talarium ludum & speræ lidos fame oppressos quasi solatia quadam ĩuenisse. Altera enim die ludebant alia epulabãtur atq; ita duo de uiginti annis fecisse quæ si non ad uoluptatem comparata sunt similiter ĩprobanda minime puto. Nõ igitur ad tam uarias huiusmodi ludorum species atque iocorum tanta clarorum hominum ducum ac principum cupiditas tenderet nisi uoluptatem quãdam natura insitam lusus iocusque haberent: quom constet uitam ĩ laxationem & studiũ diuidi oportere ob hocq; non solum lucubratiões & uigilias sed etiã somnos inuentos esse non turbines & tempestates sed tẽperies nec bellum rursus sed pacem & inducias nec laboriosas semper actiones: sed celebritates quasdam a legum conditoribus institutas quibus ad hilaritatem homines publice cogerentur.

De quadruplici uirtutum specie & eau distributione quiq; in his bellorum duces clarissimi habiti sint Ca. I

LIBER QVINTVS

O Mnes Sigismunde Pandulphe omniũ pene disciplinarum institutiones natu-ram & exercitationem quæ sine dubio plurimum iuuant in superioribus libris attigisse satis uisum est: Nunc uberiore quadam comprensione per omnes qui dem species uirtutũ exemplorumque ire qui poterunt magis proficient: ma-xime si ducum atque imperatorũ quisq; consilia quæ Græci stratagemata appellant: multaque multorũ gra uiter argute faceteque dicta ut ea quae a sene Catone collecta sunt quae uocant apothegmata & ratiõe & loco & tẽpore usus diligẽter inspiciet. Nam & omnium quæcunque docemus exempla potentio ra et efficaciora sunt etiam ipsis quae traduntur artibus. In his enim mirabilem quandam ac uariam illis excogitandi generandique si milia opera nostri duces et imperatores sument alimoniam: quom nihil (ut ita dixerim) ante prælium in prælio post prælium: strenu-um: memorabile: clarum: uafrum: callidum: continenter: constan-ter: benigne: liberaliter: innocenter: magnifice: sapienter: cum lau-de & uirtute dictum factumue quod non hinc legentium animos facile possit irrepere. Non alienum igitur erit ea primum uirtu-tis exempla pertingere: cuius quidem nota omnibus quadripartita distinctio est: nam & callere ducem oportet & quid agendum non solum in prælio aduersus hostem. Cæterum ubique & cum omni-bus industrium esse: neque enim semper duces pugnant immo sæ penumero per ĩdutias aut casu aliquo positis armis cum amicis aut hostibus colloquuntur: ubi in eligendis aut reiiciendis rebus falli agreste uel subrusticum aliquid & ineptum loqui imprudentis & ĩ sulsi est. Enimuero ne in id prolabamur naturae comitas: affabili-tasque praestabit: in qua primus omnium Aphricanus maior: inde Augustus Vespasianus multiq; alii ex nostris Põpilius rex roma-nus & Fabius maximus & Catones duo clari sũt. Adde his. Marcũ

Antonium longe prudētissimum:eum inquā qui physicum malu it q̄ Cæsareum cognomen ex alienigenis Cyri ambo:Pœnꝰ Hāni bal & Ponticus Mitridates. Et hæc quidem prudentiæ uirtus in tres partes distributa est:memoriam enim intelligentiam ac prouiden tiam affert quæ tres oculos in totidem quoque tēpora mira reꝝ di stantium connexione designunt:memoria quæ reꝝ gestaꝝ locorum tēpoꝝ ac personaꝝ meminit cui præter cæteros fiunt insignis haud facile dixerim permultis gloriā eius adeptis Diuo Iulio Cæsari hoc imprimis ab hostibus datum scio ut memoria polleret eximia de q̄ inquit Cicero ꝙ nihil soleret præter iniurias obliuisci : quippe qui huiꝰ rei quoqꝫ beneficio & legere simul & scribere & audire & epi stolas ex tempore tantarum rerum duobus librariis & pluribus ut Oppius ut alius historicus quidem & orator insignis inquit:Qua ternas uel ubi nil aliud ageret septenas dictare solitus sit:mirifica ꝑ fecto res tam facile singulis adesse tam fideliter omnium reminisci Nec sum nescius huius quoqꝫ rei singularem. Q .Fabio Max. lau dem contigisse inter multa nimium quæ uiri illius gloriam extol lunt hoc non in ultimis posuerim ꝙ ingenti quadam fuit notitia ue tustatis de quo est apud Ciceronem ꝙ omnia non domestica solū sed etiam externa bella memoria complectebatur:itaqꝫ minime mi ror ꝙ bello punico secundo dicta eius consiliaqꝫ tum in populo tū inter primores patrum pro oraculis habebātur.uere enim mihi ui deor dicturus qui multa superioris temporis memoria tenuerit fo re quodam modo futurorum uatem. Sed quom duplex sit memo ria altera rerum:uerborum alterā primam qualem in Fabio modo rettuli:talem ī.L.Lucullo amplissimo & imperatore & philosopho admirabiliter uiguisse comperio.Alteram atqꝫ secundam habuisse uidetur Scipio.Ex omnibus enim gentibus ac sæculis nullum ī hac re facile sibi prætulerim si modo ueꝝ est quod tradunt ipsum etiam populo ro.nomina reddidisse:quæ res quidem pene incredibilis ē nisi eam permulti clari auctores inter quos Plinius secundus in na turali historia id proprio testimonio confirmasset: fuit & Adrianꝰ ingentis & mirificæ memoriæ quippe qui & libros statim lectos & ignotos plurimis memoriter.redderet unoqꝫ tēpore cōfabularetur scriberet dictaret audiret.Ab occasu ad orientem uerso Themisto cles Graiæ gentis primus occurrit:qui inter grauissimas occupa tiones publicas & priuatas cunctorum suorum ciuium nomina &

erat Athenis natus memoria tenebat ſtupendum profecto negotiū niſi. L. Scipionis mentio præfeciſſet: Cynneas quoque Pyrrhi regis nuntius clariſſimam excellentiæ huius gloriam cōſecutus eſt: legatus enim ſenatui Ro. poſtero ingreſſus eſt urbem die nouus homo & ab ea patria alienus uniuerſum propriis ſenatum nominibus ſalutauit. Sunt qui equeſtrem ordinē: ſunt qui urbanam omnē circunfuſam ſenatui plebem adiiciant: Præclaꝶ ſane facinus operoſū ac diligens etiam ſi ob aliud Romam non ueniſſet. Cyrus porro pſaꝶ rex etſi maximis exercitibus præeſſet omnium tamē militum nomina meminerat. Mitridates deniq; ut auctori noctiū atticarum A. Gellio quinque & uiginti ut Plinio duarum & uiginti ut uero nepoti eius eo libro qui de uiris illuſtribus inſcribitur quinquaginta gentium quæ ſub imperio eius erant linguarum notitiam habuiſſe perhibetur & iura cuilibet patrio ſermone reddidiſſe & in contionibus ſingularum nationum interpretē haud quaquā illi fuiſſe: quae res & illum militibus & hunc populis ſuis acceptiſſimum fecit. intelligentia in rerum præſentium cognitione ſita eſt: hac qui fuerit præditus imperator is non aliena ſed uera & immortali mihi laude probandus uidebitur cui conſentaneū illud erit quod Actius Vlyxem probans in philocteta ſuo & in eius tragœdiæ p̄ncipio inquit: Inclyte paruā prædite patria nomine celebri claroque potēs pectore achiuis claſſibus auctor Grauis dardanis gentibus ultor: laerciade nouiſſime patrem memorat: ueꝶ omnes laudes eius uiri non laertes: nec quiſquā alius ſibi uendicat: ſed uirtus eius ducis ſotia, nec aliud in eodem Vlyxe monet Homerus qui ſemper ei comitem uoluit eſſe prudentiam quam poetico more Mineruam appellauit: q̄ ꝙ ea comite Vlyxes horrenda quæq; ſubiit: aduerſiſq; omnibus præfuit ea nanq; adiutrice Cyclopis antrum introiit uerum egreſſus eſt Carybdim & Scyllam præternauigans nec retentus nec ereptus eſt ad lothofagos profectus eſt nec remāſit: ſyrenum cātus audiit & Cyrces nouit pocula: quæ ſi cum ſotiis delinitus ſtultus cupiduſq; bibiſſet ſub domina meretrice fuiſſet turpis & excors uixiſſet canis immundus & amica luto ſus: ut Flaccus inquit. Sic Homeri in cunctis imitator Maro uirum inſignem armis & pietate deſcribens & quē dignum cenſuit ut patrem faceret romanorum in recte gerendis omnibus ei Achatem ſotiauit ut circunſpecto duci ſic negotia procedant: ut nullus inſidiarum dolis præpediatur & quaſi inuiſibilis

gerendorum uiā non uulgatā ad finem intentionis accedat: elegan ter equidem quom nec res militaris nec pietatis opus sine solicitu dine & prudentia exerceri queant hanc subdistinguere uisum est nobis. est enim quoddam hominum genus percipiendis litteris q̃ a pertum quos præcellēti ingenio & usitatiori nomine ingeniosos ap pellamus: quanq̃ in actibus humanis hebetiores sint nonnunquā mentis acumine, quom alii e contra ad res gerendas acutissimi per ceptioni litteratum inabiles habeantur: quos uel sagaces uel cautos uel solertes uel astutos non alienum est appellare quibusq; magna pars conuenit eorum quae graeco uocabulo stratagemathicon ap pellant ubi ĩ re bellica pro negotii qualitate praesens subito capitur consilium ad effectumq; perducitur: Quod quia negotio perficitur dixit quidam romanae linguae disertissimus auctor neq; illi tameu ad cauendum dolus aut astutia deerāt. Et Crispus compertum esse in bello plurimum ingenium posse. In hac itaq; ingenii & intelligē tiæ parte si recte diiudicare uoluerimus nec nosmetipsos amore no stri decipere iam uidebimus manifeste tēpora nostra haud quaquā antiquis respondere nisi forte Pyrrho & Hannibali aut Fabio Ma ximo aut Marcello aut Iulio Cæsari sæcula nostra pares aliquot aut comparandos queant afferre. Est autem quom in longum tempus consilii effectus extenditur ubi locum sibi uendicat prouidētia quæ tertia prudentiae pars est per quam non tam praesentia q̃ ex praesē tium & praeteritorum collatione futura noscuntur: sequitur fortitu do uiri fortis maxime propria. Sed hæc quoq; duplex ē: Altera ani mi de qua sermo nobis post est habendus Altera corporis: sub hac mēbroꝝ robur agilitas & quinq; integritas sensuum colligitur. neq; enim dux inualidus quanquā idem doctus obeundis muneribus bellicis aptus habebitur: utilis ille consilio non pugnae domi uer bis aptius ac fœlicius q̃ ĩ castris decertabit: Quae res aphricani ma gni filium uirtute animi patri æqualem: doctrina uero etiam altio rem inhabilem bello fecit. contra neq; præualidus Si nimia corpo ris mole grauabitur repente poterit uariis in locis ubi res exiget: co hortandis militibus propulsandisq; periculis adesse: neque rursum cæcus uel surdus ut uel hostium uel suoꝝ statum circunspicere ex dissonis uocibus clamoreq; militum quid in re quidue futurum iu dicare queat: huius proprium esse aiunt exercitus ducere: aliena ua stare: delere urbes oppida excindere: liberos populos aut trucidare

aut subiicere seruituti ex quo plura hominum milia afflixerit spoliauerit: substulerit: cruore campos inundauerit: fluminaq; īfecerit & maiora quæq; fuerit aggressa eo magis nomen eius illustrari in hac præpollentis uirtutis parte apud externos clarum nomē habet Pyrrhus Hannibal & Massinissa. ex his uero hominibus qui pdigiosa uirium ostentatione gloriantur Polydamas & Milon omniū certaminum uictores palmam secum afferunt: horum enim alter ante olympiacum certamen currus sistere currentes & manibus cōtra nitentibus iumentis obnixus retinere solitus est: alter in clypeo uncto perstare neq; solum depelli ab eo ulla ui posse: uerum nō secus ac statua quædam plumbo affixa resistere: Tritannum quendā etiam legimus qui ludo samnitum gladiatorio leui tactu aduersarios omnes uicit: eius quoq; filium Gn. Pompeii militē tam parui fecisse hostem prouocantem ut inermi eum dextra superaret: & digito uno correptum in imperatoris sui castra transferret: Firmū Saturnium robustissimum etiam adeo fuisse ferunt ut Tritannū huius parentem cuius Elius in prodigiosa fortitudine meminit uirib9 superaret: nam & incudem superpositam pectori constanter pertulit quom ipse recliuis ac resupinus & curuatus ī manus & terga pēderet potius q̄ iaceret. Ex regibus uero nostris & ducibus insignes habentur Tul. Hostilius romanus rex nec non uterq; aphrican9 & Marius Mariusque tyrannus: Iulius Cæsar & Papirius cursor: denique ac maximus: quorum alter nactus ex pedum pernicitate cognomen: alter ex uiribus quom alii Crotoniatem eum Millonem alii Herculem Antheum alii uocarent. Nūc superest ut de reliqua fortitudinis specie diseramus cuius munera hæc maxime sūt mortis scilicet doloris que & asperaꝝ terribiliumque rerum contemptio Et quanquā hanc multi ducum propriam militaremque uirtutem opinentur quom sit omnium in bello tamen clarior inter mortes & uulnera emicat hui9 uirtutis ante alios inuictum habitaculum Roma fuit proximum Lacedæmon & Carthago: hic ex nostris pmus occurrit romanæ sapientiæ princeps Cato: cæteris multorum eruditorum sententia maxime præcellens Cleātem Chrysippum Zenonem Empedoclem secutus credo qui omnes alia licet persuasione sponte sua leto caput obuii obtulere tam etsi nullam in Catone fuisse uerum omnem potius cessisse fortitudinem asserant alii præclaro ingenio & præstāti doctrina uiri quom proprium uirtutis hui9

Varii uiri q̄ fortitudine claruerunt

Viri illustres animi [illegible] tudine

partis sit a se & a recto rationis tramite non discedere nec in rebus asperis perturbari ac deiici : sed persistere fortitudinem asserentes non umbratilem eam esse quæ contra naturam mõstri uice nititur ultraq; modum eius egreditur aut stupore animi aut ĩmanitate aut insania qualem fuisse accepimus ferum quendam in ludo Cæsaris gladiatorem:qui quom uulnera eius a medicis execabantur eo fuit habitu oris ut superante lætitia dolores ridentis etiam speciem præbuerit:Sed eam ueram & probam quã Socrates & maiores nostri scientiam esse dixerunt tolerandaꝝ rerum & non tolerandarum ꝑ quod apparet esse quædam intolerabilia quibus fortes uiri aut obeundis abhorrent aut sustinendis.In hac etiam ex nostris Iulius Cæsar a nobis sæpe dictus dicendusq; nobis occurrit.Occurrũt Aphricani duo Pauli totidem Macedonicus & Cannensis Claudius Marcellus Claudi9 Nero Tib.Graccus.C.Marius Drusus & Germanicus cæsares tit9 & Traianus principes.Ex uetustissimis autem primus & tertius romani reges:nec nõ ex equestri ordine Oratius cocles.L.Siccius dentatus tribunus plebeius.M.Sergius innumerabilesq; alii.Si singulos quosq; prosequi libeat quom plures una gens in quocunq; genere eximios tulerit q̃ cæteræ terræ Externi uero lacedæmonius Leonidas atheniẽsis Mylciades supraq; nominati Themistocles atq; Epaminũdas & ex antiquioribus:liber hercules Theseus Achilles Hector Tydeus Diomedes Aiax & uirgilianus Aeneas Hannibal quoq; genitorq; Amilchar & germanus Hasdrubal Alexander Macedo & huius genitor Philippus & Auunculus Alexander Epirensis et Pyrrhus etiam ipse epyrothaꝝ rex de quo supra diximus.Hebræoꝝ insuper & imprimis Dauid Iosue deinde & Iudas porro.nec me fallit eam licet uirtutem Aristoteles ipse pertulerit quibusdã uideri posse ethicum me uirtutum perturbasse ordinem non solum prudentiam his annumerando ueꝝ etiam fortitudinem iustitiæ præferendo militarem:Quom sæpenumero iustitia longe præfulgens:perfectaque uirtus ad alium maxime censeatur:quod nõ ab re sed de industria quoq; factum esse scito.Est enĩ uiri ꝓpria maxime fortitudo sola inter cæteras mascula plena spiritus:plena uigoris & animi:honoratissimam uero eã esse omnium uirtutum Aristotelis sentẽtia ex eo patet nõ quia optima sit ueꝝ propterea quæ in ea sunt optima & utilia quas ob res imperatoꝝ simulacra defunctoꝝ militari fere habitu insigniri obeliscos columnas

& Pyrhamides arcusq; triumphales erigi & posteritati consecrari uidemus quasi præcellentissimum sit ĩ eo genere laudis ac uirtutis potissimum claruisse. Et quanquã fortitudo hominũ cætus maxime ꝓtegat nõ minus & iustitia una omnium domina & regina uirtutum etiam ducum ꝓpria censeri potest ꝙ sola hominum conuentus regit: ꝙ fœdera societatis humanæ continet: ꝙ seruare nõ amicis modo sed hostibus fidem monet: Quomq; nihil fraude utilius nec dolo efficacius in his quæ in bellis prospere atque ex sentẽtia gesta sunt quæ plurima ac maxima esse comperies & quorum gratia aut repudiãda imperia sunt aut una cum suis artibus obeũda sunt qui hac Xenophontis sententia fræti in eo libro qui equitum præfectus inscribitur licere sibi extstiment hostem ne dum bello fallere sed a diis ĩmortalibus ipsis ut posse contingat precandum omnique studio fraude uel uirtute innitendum: iuxta illud Corebi apud Maronem in illa turbulentissima nocte troianæ captiuitatis post Androgei mortẽ inquiẽtis: mutemus clypeos Danaumque insignia nobis aptemus: dolus an uirtus quis in hoste requiret: Sint licet qui detestandũ id omni tẽpore putent mutationẽ illam clypeorum & reliq̃ non grauissimi poetæ sed adolescentis ore dictum censeri debere: asserentes quod malum & antiquum & nostri temporis est seu illa ignauia est ducũ seu militum insolẽtia: auaritiæque rabies utraque sententia militantium ducumque animis extirpanda ẽ ut hostibus seruetur fides: amicis humanitas: utrisque iustitia ut & illis non nisi seruato decore noceas & his nullo penitus noceas modo. Nã quid turpius aut quid usquã sceleratius q̃ nocumento his esse quorum tutelæ ac præsidio euocatus sis q̃ ex custode raptorem ex cane lupũ fieri Huius gloriæ prima in parte clarissima habentur Fabricius & Camillus & Regulus: quorũ primi duo quom posset dolo uincere noluerunt: tertius ne aut dãmnosus esset patriæ aut infidus hostib⁹ crudelissime mori elegit: interque hostibus præstitæ fidei seruatores haud prætereundus est cassius: in altera autem hi sunt quibus modicum fuit a suorum iniuriis abstinere nisi ultro pro eis morerentur. Ex his romæ curius & duo Decii: athenis autem codrus carthagini philenes fratres sese ante alios offerunt: quorum primus ut terrorem publicum sedaret: secundi ut uictoriam labentemq; aciẽ firmarent: tertius patriam instanti excidio eriperet: quarti ut fines patrios prorogarent ad mortem uoluntariam sunt profecti utque

ciuibus suis bene esset ipsi esse noluerunt: in utraq; uero magnus pō
peius & si adhuc unum Cicero omnes bellicas laudes & quæcunq;
de his quibus egēt duces ut summi sint aut diximus aut dicturi su
mus cumulatissime comparat: iure id quidem meritoq;. Sed si cui
maxime suum tribuitur uere magni Pompeii laus est bellica iusti
tia simulque & cognita inter uictorias & triumphos cōtinētia quae
ad eam de qua hic aggrediar dicere uirtutem referenda est si unū
quod nunc ad iustitiam spectat adiecero esse beneficentiam ac libe
ralitatem pulcherrimas ducum & imperatorum uestes quibus īde
cora plurima tegi possunt: hac Iul. Cæsar præit cunctos gloria neq;
enim quisquā si Senecæ uerba teneo liberalius uictoria usus est ex
qua nihil nisi dispensandi potestatem sibi uīdicauit: Apud exteros
Alexander primum locum tenet ut græci uolunt neq; nostri obstāt
quanquā Philippus pater in Alexandro qui largitiore beniuolenti
am macedonum sectabatur profusionem illam pecuniarum his uer
bis insecutus est. Quod te malum rationis inquit in istam spem
īduxit ut eos tibi fideles putes quos pecunia corrupisses an tu ideo
agis ut macedones non te regem suum sed ministrum & præbitorem
putent: quod quidem regi sordidum esse non ambigis & corrupte
lam q̃ largitionē potius dici: fit enim deterior qui accipit atque ad
idē semper expectandum paratior. Quid autem est stultius q̃ q;
facias libenter curare ut id diutius facere non possis: largitōes īmo
deratas rapinæ sequuntur: quom enī dādo egere cœperis bonis ali
enis manus cogeris inferre: itaque quom beniuolentiæ comparan
dæ causa sis pdigus nō tanta studia assequeris eorum quibus dederis
quanta eorum odia quibus exemeris: quamobrē nec ita claudenda est
res familiaris ut eam benignitas aperire non possit nec ita referan
da ut omnibus pateat: sed utrinq; modus adhibeatur: isq; referatur
ad facultates. Quarta nunc mihi superest modestia quam tempe-
rantiam uocant: cui adiacet ipsa quam paulo ante dicebam cōtinen
tia sine qua non dicam dux: sed nec quidem uir bonus usq̃ fuit:
Quia uero nunc de ducibus sermo est: quid ōro perita litterarumq;
cognitio: quid magnanimitas: quidue omnes aliæ imperatoriæ ar-
tes profuerint: si auaritiæ: si libidinis aut gulæ imperio dux uictus
abiecto fræno quo exercitum regat se suasq; legiones præcipitet &
in pestem trahat quo sæpe multi cum omnibus copiis periere Hæc
igitur singularis & propria uirtus est Pompeii in qua si imitari en

collega eius Craſſus uoluiſſet nunquā ipſe cum filio & cū tanta ruina imperii cecidiſſet probat hanc romani ducis continentiā atq̄ modeſtiam templum hieroſolymæ opulentiſſimum. Sed ab hoc in tactum duce ab altero ſpoliatum probant & alia multa quoꝝ pars ī uerbis Ciceronis apparet quæ mox inſeram. Accedit his manſuetu do quædam & ſuauitas facilitaſq̄ animi in qua Aphricanus & Iuliꝰ Cæſar excellunt hac ad conciliandos aīos hominum nihil efficaciꝰ Eſt huic confinis æqualitas quædā familiaritaſque cū exercitu quæ res maxīe milites ducū amātiſſimos effecit ī qua notꝰ Valeriꝰ Cor uus & Marius ex noſtris: ex externis Hānibal & hæ quidem artes beniuolētia & amore ſicut obiectæ ſeueritas atque imperioſitas exercitum ac ſubiectos metu frænāt. His artibus Mar. Curius &. Q Cincinatus & Papyrius curſor & Fabius Max. notiſſimi: ſed nulluſ in ea re Iunio Bruto Manlioque par Torquato: quoꝝ primum pu blicæ libertatis amor impulit ut proprios filios a ſe depulſæ tyranni diſfauentes ſeruiliter uirgis cæſos ſecuri percuſſos ad mortē ageret Secundum uero caſtrenſis diſciplinæ ſtudium coegit ut præclara ī dole adoleſcētem filium q̄ iniuſſu eius in hoſtē pugnaſſet q̄nquā unicum & uictorem. Additur huic ſeueriſſimi facti comes Poſtu mius Tiburtus cuius ego ne præter miſiſſe potius q̄ ut aſſeruiſſe rē tantam uidear mentionem fecerim: apud quoſdam enim ſcriptorū certa res: apud alios facti eius in ambiguo fama eſt: his tam multis & patientia iungitur ea quæ multiplex hæc dolores corporis æqua nimiter perfert illa quaſi quoddam uulnus aurium atq̄ animi cōtu melias fert uerborum: utraq̄ ducibus & militaribus curis accomodata: prima quidem fortitudinem: ſecūda uero ciuilitatem reſpicit atq̄ modeſtiam ipſam de qua ſermo eſt: in prima Mutius & Marius & Pompeius clari habentur: & Actilius quidam Cæſaris miles Maſſiliæ ſpectatus &. M. Sergius cum eiſdem quibus ſupra comitibus. Ex externis uero Cynegirus athenienſis græcis hiſtoriis celebratus ī altera uero ro. īperii Iulius & Auguſtus ex noſtris: ex ex ternis Philippus & Antigonus macedonum reges & Pyſiſtratus Athenienſis tyrannus: deniq̄ noſtros atq̄ externos magnus ille Pō peius omnes ſuperat aut æquat quo admoneor ut ex oratione quae de eius imperio habita eſt ac de imperatorum ſeu ducum cōtinen tia: deniq̄ his q̄ttuor quae in duce requirimus. M. T. Ciceronis uer ba paulo āte ꝑmiſſa ſubiiciam: quae claemētiſſime atq̄ īuictiſſime

princeps uel usui uel uoluptati maxime tibi fore cōfido: Neque enī illę inquit solæ sunt uirtutes, Imperatoriæ quæ uulgo existimantur labor in negotiis: fortitudo in periculis: industria in agendo: celeritas in conficiendo: consilium in prouidendo. Et post haec nō enim inquit bellandi uirtus solum in summo ac perfecto īperatore quaerenda est: sed multae sunt artes eximiae huius administrae comitesque uirtutis ac primum quanta innocentia esse debent imperatores, quanta deinde omnibus in rebus temperantia: quanta fide: q̄nta facilitate: quanto ingenio: quanta humanitate nec longe post: propter hanc auaritiam inquit imperatorum quantas calamitates: quocunq͂ uentum sit nostri exercitus ferant: quis ignorat itinera quæ p̄ hosce annos in Italia per agros atq͂ oppida ciuium romanorum nostri imperatores fecerunt. Recordamini quom facilius statuitis q̄d apud exteras nationes fieri existimetis utrū plures arbitramini per hosce annos militum nostrorum armis hostium urbes an hybernis sotiorum ciuitates esse deletas. Neque enim potest exercitū his continere imperator qui se ipsum non continet neq͂ seuerus in iudicando qui in se alios seueros esse iudices non uult: Quibus dictis ad Pompeii laudes uersus: & miramur inquit hunc hominem tantum excellere cæteris cuius legiones sic in Asiam peruenerint ut nō modo manus tanti exercitus: sed ne uestigium quidem cuiquā paccato nocuisse dicatur: Iam uero quemadmodum milites hybernēt quotid e sermo ac litteræ perferuntur non modo ut sumptum faciat in militē nemini ius affertur: sed ne cupienti cuiquā p̄mittitur, hiemis enim non auaritiæ profugium maiores nostri in sotioꝝ atque amicorū tectis esse uoluerunt. Age uero cæteris in rebus qualis sit tēperantia: considerate unde illam tantam celeritatem & tam incredibilem cursum inuentū putatis. Non enim illum eximia uis remigum aut ars inaudita quædam gubernandi aut uenti aliquid tā celeriter in ultimas terras pertulerunt: sed eum res quæ cæteros remorari solent: nō retardarunt: non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam deuocauit: non libido ad uoluptatem: non amœnitas ad delectationem: non nobilitas urbis ad cognitionem: nō denique labor ipse ad quietem: postremo signa, tabulas, cæteraq͂ ornamenta græcorum oppidorum quæ cæteri tollenda esse arbitrantur: ea sibi ille ne uidenda quidem existimauit: itaq͂ omnes quidem nunc ī his locis. Gn. Pompei sicut aliquem non ex hac urbe missum sed de

Cicer. p L. Manilia

[T]ambien en tiempo de [C]iceron eran Oa odiosos quarteles, y alojam.[ⁱᵉⁿᵗ]o de los soldados

cælo lapſum intuentur. Nunc deniq̃ incipiunt credere fuiſſe hoīes romanos hac quondam abſtinentia quod iam nationibus exteris ī credibile ac falſo memoriæ proditum uidebatur: nunc imperii noſtri ſplendor illis gentibus lucet: nunc ītelligunt non ſine cauſa maiores ſuos tum cum omni hac temperātia magiſtratus habebamus ſeruire populo ro. q̃ imperare aliis maluiſſe: iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorꝝ ita liberæ querimoniæ de aliorꝝ iniuriis eſſe dicuntur ut is qui dignitate principes excellit facilitate par īfimis eſſe uideatur: iam quantum conſilio: quantum dicendi grauitate & copia ualeat in quo ipſo ineſt quædam dignitas īperatoria uos quirites hoc ipſo in loco ſæpe cognoſcitis: fidem uero eius inter ſotios quantam exiſtimari putatis quam hoſtes omnium gētium ſanctiſſimam iudicarint: humanitate iam tanta eſt ut difiicile dictu ſit utrū hoſtes magis uirtutem eius pugnantes timuerint an manſuetudinē uicti dilexerint: hæc Cicero: cuius ex officina tanta imperatorum & ducum monumenta poſuiſſe uelim: quia neſcio an uſquā alibi de bonis & præclaris eorꝝ moribus luculentius & uberius ſcriptum ſit: ſupereſt auctoritas quæ ex prædictis maxime naſcitur. Augetur autem fama nominis ex opinione hominum ex ducum uirtutibus & proſperitate concepta: quo in genere Iulius Cæ. Aphricanus maior & Pompeius magnus opinatiſſimi habentur: quorꝝ tanta fuit auctoritas eaq̃ ſub illis militum fidutia ut nō ſe ad prælium ac diſcrimē: ſed ad uictoriam & hoſtium prædam duci crederētur quo nihil utilius ad uotiuos ac proſperos belli euentus & quos in cōtrarium uerti ſolere diffidentia bellatorꝝ ex leuitate aut inertia ducum orta ſæpe compertum eſt. Poſtremo deniq̃ fœlicitas non ſolum in militia ſed in uita eſt expetenda: Nempe huic omnia referuntur: hancq̃ nec dare ſibi quiſquā poteſt nec augere diuinum ſane munus: ſed ita duci neceſſariū ut quanquā reliquis floreat ſi hoc unū deſit nemo cenſeat eligendum. Nam ut fœlicitatē fidutia: ſic infœlicitatem ducum ſequitur militum pauor: quo nihil propius exitio ē In hac quidem quom multi celebres ſint longe tamen Tit9 & Traianus & Theodoſius & Sylla ſiue ut fama fert Metellus ille fœlix dictus omnes ſupergreditur: & ſi iuxta ſententiam uere philoſophantium nullus hic fœlix ſit: ſed de fœlicitate bellica ſermo eſt: qua fœlicem ducem dicimus uincere ſolitum: inſuetum uinci: ī hoc numero ex externis Alexander eſt Macedo & Cyrus Perſarum rex niſi

Authoritas in duce quantum ualeat.

Fœlicitas cuique omnino [illegible] et cuique [illegible]

in Scythiam perrexisset & carthaginensium dux Hannibal si aūt Maharbali credidisset aut paulo maturius diem obiisset

Imperatorꝶ consilia quæ græci strategemata appellāt:& quæ ante bellum in bello & post bellum sapienter lepide facete ac moderatius dicta sunt Cap.II

Post hasce uirtutum species & imperatoria munera quorum illustrem esse constat effectum ut præclare factorꝶ ita dictorꝶ quæ ducem moneant:rationes etiam & exempla promissa subiiciemus:quibus egregium primo ac sane præcellēs sit illud quod ab Hesiodo usurpauit Aristoteles:ab Hesiodo uel Aristotele:Liuius dum salutē suam exercitusq̄ sui.M.Rufus Minutius beneficio. Q. Fabii Max. cognouisset eum uidelicet optimū & primum esse uirꝶ qui quæ gerenda sunt conspicetur & cōsulat:sequenti aūt gradu eum qui aliorꝶ bene monentium consilia sequatur. Extremi autem ingenii & penitus inutilis illum esse qui cōsulere nesciat alteri nec parere

Gymnosophista quispiam acri & perspicaci ingenio ad succincte respondendum ab Alexandro interrogatus quonā pacto quis late imperitans magnam sibi beniuolentiam cōparare posset,ne sit terribilis inquit,ab eodē interrogatus item quomodo mortalis quispiam se in deorum numerum reciperet,si humanis subiunxit maiora uiribus opera gesserit.

Agis rex quom Atticus quidā in laconicos enses cauillareturq̄ parui essent diceretq̄ facile eos absorberi a circulatorib9 in theatris posse:& tamē uix nos inquit attingimur hostiū gladiis longiorib9. Ego uero & laconicam orationem intueor quæ breuis uidetur esse maximas res complecti & auditorum mentem attingere.

Cyrus conspecto Cēturione ꝓpe se discūbente graui turpiq̄ corpore iocandi gratia adolescentem ne pone assidentem ob pulchritudinē more græco secum duceret rogauit annuente illo dicenteq̄ se aspectu ei9 oblectari ad modum cōiecere in eum oculos qui una cœnabant:uisaq̄ uiri inhonesta nimium facie risere omnes subīde quærentes quā sibi in re usui talis uir esset is Centurio quotiēs die noctuq̄ ab se appellaretur:ait nulla unquā excusatiōe usū cito semper obtemperasse quom quid ei demandasset nunq̄ absq̄ sudore mādata executū reddidisse quoq̄ cōmilitones suo exēplo solicitos

Idē quoq; ad imperii magnitudinem hoc adiecit inuentum ut quicquid etiam in remotissimis ageretur locis q̄primum sciret: cognito nanq; quantum die noctuq; eques itineris conficere posset dispositis in loco equitibus ut recens litteris receptis succederet fesso uelociter quid ubiq; accideret noui percipiebat prouidebatq; prout necessarium esse uidebatur: hæcq; causa extitit quāuis procul absit a uero ut uelocius q̄ grues iter facere putarentur idq; propter uelocitatem euntium creditum est.

Eschilus in Isthmo certamē spectans ubi altero uulnerato theatrum exclamauit Ionē Chium tangens: uides ne inquit quid exercitatio sit uulneratus enim tacet spectantes uero clamant.

Agesilaus interrogat9 quid facturi Lacedæmonii uictores eēnt si prudētissimus inquit imperator rē gereret, hoc item præsente duce quom quispiam Lacedæmonii muros deesse questus esset dic inquit meliora ciuitas enī ipsa nostræ urbis munitissima mœnia sunt par si quidē est non lignis aut lateribus: sed uirtute patriā deos penates: aras: focos: parentes: coniuges: liberos tueri atq; defendere.

Bhrasidas quom in charicis murē cōprehendisset morsus eū dimisit: deinde ad astantes cōuersus inquit: o Hercules nihil est tā paruū neq; tam imbecillū quod si ausit ulcisci & inuadētibus repugnare non se incolumem seruet.

Chabridas dicere cōsueuit formidabilius esse ceruorum agmē ductu leonis q̄ leonum ceruo duce. idem eos dicebat pulcherrime officio imperatoris fungi qui res hostiū maxime nosceret.

Sesostris ægyptiorum rex quom eos qui iuxta mare rubrum sunt homines classe subdidisset & in ægyptum rediens per terram omnes gentes quæ sibi īpedimento erant expugnasset harum quæcunque sibi fortis & liberis cupida uisa est in eorum regione columnas erigens in eis & nomen eius & patriæ hominisque uerēda incidit & ut sua potentia eos uicerat quos autem sine prælio & facile superasset ibi columnis positis ea scripsit nomina addēs ad ea mulieris pudibunda incisa.

Q. Mutius legatus a romanis ad pœnos duabus tesseris positis: altera pacis: altera belli optione sibi collata utrā. S.P.Q.R. referri mallet utraque sublata: Pœnorum inquit non romanorū utrā uellent esse debere.

Q. Fabi9 romanorū īpator e cōtra simili mō ad carthaginēse-

misit epistolam in qua utriusq; populi sententia par uigor amplitudo quondam fuisse deprehendi potest: ibi enim scriptum quom esset po ro. misisse ad eos hastam & caduceum signa duo belli aut pacis ex quis utrũ uellent eligerent: quodq; elegissent id unũ ut esse missum existimarent: Carthaginenses responderunt sese neutrum uelle eligere: sed posse cogere qui attulissent utrum mallent relinquere: quodq; reliquissent id sibi profecto futurũ: hæc tam & si ab elegãtissimis rerum gestarum scriptoribus dicta sint. M. tamen Varro certissimus auctor nõ hastam ipsam neq; ipsum caduceum missa dicit: uerũ duas tesserulas in quarum altera caducei in altera hastae simulacra fuerint incisa.

Carthaginenses quia spartum & nerui difidebant ad sagittas ĩmittendas tonsarũ crinibus mulierũ ad funes efficiendos usi sũt quod aliquando & apud massilienses & rhodios & aquilegiẽses & romanos in capitolio obsessos urbe a gallis occupata factum ẽ: unde & ĩ honorẽ matronarũ templũ Veneri caluæ senatus decreuit

Tarquinius Priscus quiritibus operis tædium periculũq; fugientibus nouum & inexcogitatum antea posteaq; remedium inuenit: Sex enim hominum uita defunctorũ figere crucibus corpora spectanda ciuibus simul a feris uolucribusq; laceranda iussit: Quãobrem pudor romani nominis qui prius res sæpe perditas seruauit in præliis tunc quoq; subuenit iam erubescens cum puderet sic uiros tanquam puditurũ esset extinctos

Caecilius Metellus pius ꝓconsul Trebiam urbẽ Hispaniæ ꝑmariam quom subigere nequiret: ac uagantẽ fluctuantẽque exercitũ duceret: hosque modo adoriretur modo ad illos se trãsferret: & iunior quidam tribunꝰ militum quid sibi uellet tam crebra locorũ mutatio peteret: si hanc respondit interiorẽ tunicam existimarem mẽtis meæ consciam esse: exutus eam in ignẽ continuo mitterẽ: sicque fœlicibus cœptis post tam longa itinera tam uaria peragrata municipia ad Trebiam inopinatam denno conuersus eam oppressit: & non sine omnium admiratione uoti sui compos factus est.

Celebre Metelli dictu[m] de secretis n[on] reuelandis in bello

Scipio cui ꝑmum Aphricano cognomentum extitit ut Valerio maximo uel Fabius ut Senecæ placet turpissimã aiebat & ignauiæ plenam imperatori excusationem esse nõ putaui: cõsulte enĩ quæ armis geruntur tractari debere opinabatur: quom præterita præcipitataq; magis reꝑhendi q̃ reuocari ulla ui humana uel ratione in

integrum restitui corrigi ue possint. Is etiam Scipio quom a re mili tari atque urbana studium ad litteras converteret: dicebat quō otio sus esset plura tunc negotia a se geri: Inde ubi Carthaginem in de ditionē ui accepisset ac milites quidem quam cepissent captiuā præ stanti forma ac uirginem aduehérent atque illi darent: libenter inquit acciperem: si priuatus haud quaquā imperator essem De eodē itidem licet inuulgatum sit in aciē nunquā descendere imperatorē debere nisi aut occasione se præbente aut necessitate impellente: ex Sempronii tamen Aselionis ueteris scriptoris quarto historiarū libro de. P. Aphricano Pauli filio ita proditum est: Se. S. patrem suū audisse dicere. L. Aemilium. Pau. nimis bonū imperatorem signis collatis nō decertare nisi summa necessitudo aut summa ei occasio data esset & sapienter quidem utrunq;. Nam ad totius exercitus salubritatem nihil efficacius q̄ q; uiri & ducis est non deesse fortunæ præbenti se: sed oblata casu ad cōsilium flectere: nihil pernitiosius q̄ in angustam rei bellicæ cōpulsum imbellē fieri quod nec euētus modo docet qui stultorum magister est: sed eadem ratio quæ sæpe numero fuit futuraq; est.

Augustus quom decimumoctauum annū agens hostiliter urbem inuaderet ex ipsius exercit⁹ legatis qui sibi eius nomine consulatū exposcerent cūctāte senatu Cornelius Centurio legationis pn ceps reiecto sagulo ensis capulum detegens: haud quaquā dubitauit in curia dicere: hic faciet si uos non feceritis. Idem Augustus saxo in expeditione percussum ac notabili cicatrice in fronte deformem nimium tamen sua opera iactantem sic leuiter castigauit. At tu cum fugies inquit nunquā post te respexeris: ad eum item ueteranus quispiam quom die sibi dicto periclitaretur accessit in publicum: rogauitq; ut sibi adesset Augustus aduocatū quem ex comitatu suo elegerat sine mora dedit: cōmendauitq; ei litigatorē exclamauit ingenti uoce ueteranus. At non ego Cæsar periclitāte te actiaco bello uicarium quaesiui sed pro te ipse pugnaui: detexitque impressas cicatrices quibus erubuit Cæsar uenitque in aduocationem ut qui uereretur ne superbus tantum sed etiam ingratus uideri posset: imperatori quoq; bono insuper neq; quicquā min⁹ q̄ temeritatē congruere arbitratus est: satisq; celeriter fieri quicquid cōmode gereretur: quod a Catone licet prius dictum sit: crebro tamen & familiari tanquā suum solitus erat usurpare sermone: Occurrit illud

eiusdem Aug. Cæ. postremo qui quom Alexandriæ esset & antrũ ubi Aegypti regum cineres pretiosis pyramidibus seruabantur ingressus esset corpus quidem Alexandri macedonis libẽter aspexit interrogatus uero nũ & Ptolomæi reliquias uellet inspicere: Reges se inquit uelle uidere nõ mortuos: atqui rex fuerat Ptolomæus sed quantum inter ueros reges eosq; quos regum nomine uulg9 appellat intersit: breui diffinire uoluit Eulogio sapiẽtissimus imperator.

Scipio iunior Pollibii præceptum obseruans studebat non pus e foro abire q̃ aliquem ex abeuntibus familiarem sibi atq; amicum quouis pacto effecisset. Idem quom pulcherrime ornatum quispiã scutum ostentaret: heus inquit adolescens scutum certe pulchrũ est uerum decet romanum uirum in dextra potius spes suas q̃ in sinistra collocet

Scilurus quom relictis maribus filiis octuaginta diem esset obiturus hastarum fascem cuiq; ostendens ut illum confringeret iudebat: id autem singulis se posse negantibus sigillatim hastas eductas facile omnes confregit: ita docens illos ubi una esse pseuerarent firmos ac potẽtes fore imbecillos uero si seperarẽtur ac diffiderent

Tigranes urbanum facetumque quippiam in romanorum exercitum afferre cupiens uulgatissimum illud dixisse fertur eos si legati uenirent satis multos quidem: si uero pugnaturi perpaucos admodum esse.

Amasis ægyptiorum rex quom cõtemneretur ab ægyptiis q; obscuro loco natus, & paulo ante regno potitus uas aureum quod habebat lauandi gratia ad turpesq; usus fregit: deiq; simulacrum ex eo confecit: idque ĩ celeberrimo urbis loco statuit quomq; religiose coleretur ab ægyptiis huius rei certior factus eos conuocauit: rẽq; docuit ut ex eo uase simulacrum erat ĩ quod prius Aegyptii uomebãt meiebãtque & pedes lauabant: nunc uero uenerabantur eodem sibi modo euenisse si quidem prius plebeius erat nunc eorum rex p inde sibi honores haberi iussit: sic Aegyptios induxit ad sui uenerationem.

Agatocles Figuli fuit filius qui Siciliæ dominationẽ adept9 rexq; appellatus fictilia pocula consueuit inter aurea ponere eaq; iunioribus ostendens dicere Ego quom huiusmodi pocula consuessem in præsentiarum quoniam diligentiæ ac fortitudini studuerim hæc facio: insup quom urbẽ obsideret & quidã e mœnibus per cõuitium

dicerent:o figule quo pacto militibus ſtipē ſolues:manſuete is atq; ſubridens ait quom hanc cœpero quom autem uiribus in ſuam egiſſet ditionem:captiuos uenundabat inquiens ſi conuitio me rurſus affeceritis querar apud dominos ueſtros

Antigonus quom milites quoſdam eſſet intuitus qui thoracibus & galeis ad pilam luderent gauiſus eſt eorumq; duces accerſiuit quos laudaret:ut autem audiuit eos bibere illorum ducatus militibus dedit. Is etiam poſteaq̄ longam ægrotationem euaſiſſet cōualeſceretque nihil aliud deterius accidat.hæc enim aduerſa ualitudo nos monuit uehementius nobis efferendum non eſſe quoniam mortales ſumus. Idem nocte quadam quom nonnullos ex militibus ſuis exaudiſſet oīa mala imprecātes regi qui ipſos in illud iter īextricabileq; lutum deduxiſſet:acceſſit ad eos qui maxime laborabant & quom ignorantes a quo adiuuarentur explicuiſſet:nunc inquit maledicite Antigono cuius uitio in has miſerias incidiſtis:ei autē bene optate qui uos ex hac uoragine eduxit:inſuper tā miti aīo hoſtiū maledicta q̄ ciuium tulit. Itaq; quom in paruulo quodam caſtello græci obſiderētur & fiducia loci contēnentes hoſtem multa ī deformitatem Antigoni iocarētur & nunc ſtaturā humilem nunc naſū colliſum deriderent:gaudio inquit bene ſpero ſi in caſtris meis ſilentiū habeo quom hos dicaces fame domuiſſet: captis ſic uſus eſt ut eos qui militiæ utiles erāt in cohortes deſcriberet:cæteros præconi ſubiiceret idq; ſe negauit factum fuiſſe niſi expediret his dominum habere qui tam petulantem linguam haberent. Rurſus quom ſæua tēpeſtate iactaretur ac in eadem naui ſecum ſuos oīs habuiſſet præcepiſſe liberis dicitur ut & ipſi meminiſſent & ita poſteris proderent ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubiis periclitari auderet: cuius præcepti memor Philippus quom duos ſimul filios ſecum haberet ambos ſe non cōmiſſurum in aleā eius qui præponeretur caſus: & quoniam maiorem filium ſecum duceret:minorem ad ſubſidia ſpei & cuſtodiam regni remiſſurum in Macedoniam eſſe.

Dū Antagoras poeta congrum elixaret ideq; patellam q̄ueret:Antigonus qui poſt eū ſtaret Homerum ne ait putas Antagora quom Agamennonis res geſtas ſcriberet congrum elixaſſe:& Antagoras tu aūt rex ait exiſtimas Agamēnonem quom illas res gereret curioſum adeo extitiſſe ſi quis in caſtris congrum elixaret.

Lamachus quom manipularē præfectū quēdam reprehēderet

quoniam deliquiſſet:iſq́ diceret nunquã fore ut id amplius faceret bello enim bis errare non licet.

Memnon qui contra Alexandrū pro rege Dario bellum gereret quendã qui ſub ſe mœrens multa de Alexandro maledice petulanterq́ loqueretur ubi lancea percuſſiſſet:Ego te ĩquit alo ut pugnes non ut Alexandro maledicas.

Dum Medis irruentibus Perſarū acies pulſata ĩ fugam ageretur ac omnino deficiens nec uictorem aſpicere auderet matreſfamilias eorū & uxores paſſim obuiam fugiẽtibus occurrerunt & earum denſata acie orant ut eiuſcæ fugæ notam haud quaquã ſubeant:ſed fortiter in prælium reuertantur nolentibus ſublata ueſte obſcœna corporis oſtendunt:rogantes ne in uteros matrum uel uxorū uelint refugere:hac repreſſi caſtigatione in prælium redeunt & facta impreſſione quos fugiebant fugere compulerunt.

Themiſtocles adhuc iuuenis quom marathõis uictoriã & Milciadis imperiũ animo celebratum repeteret atq́ uerſaret: inſõneſq́ noctes proinde duceret & ſolita reſpueret conuiuia interrogantibus admirantibuſq́ uitæ mutationẽ eum dicere ſolitum ferunt q́ Milciadis uictoria ſibi ſomnos eriperet:interrogatus etiam utrū Achilles mallet an homerus eſſe:Tu autem ipſe inquit utrū uictor in olympia eſſe malles an uictorū præco:Rurſus quom Adimãthus qui nauale prælium formidaret diceret aduerſus eũ qui ad id græcos adhortaretur ſuadendoq́ incitaret:o Themiſtocles:eos qui ĩ certaminibus primi irruperint cedunt ſemper ita eſt inquit Adimanthe uerum eos qui manſerint haud coronant:Quom item ad interfectorum cadauera ad mare uiſenda ſe contuliſſe:ut armillas paſſim & torques abiectas aſpexit præteriens ipſe amico qui eum ſequebatur Collige tibi inquit tu enim nequaquã Themiſtocles es: eunde etiã dicere ſolitum ferunt ſe neq́ honoribus ab atheniẽſibus afici neq́ apud eos in admiratione eſſe:Sed procella uexatos imminẽte periculo ſe ueluti platanum ſubterfugere:reddita autem ſerenitate euellere atque deiicere

Cum Antiochus rex poſteaq̃ romani aduerſus eũ traieciſſent in Aſiã pro ſoluendo bello ad Scipionẽ miſiſſet eiuſmodi reſpõſũ accepiſſe fertur:Prius enĩ oportuit non nunc quom frænũ & ſeſſorẽ ſuſceperis idẽ cum ingenti exercitu græciam petiturus eſſet cunctis ob militum multitudinẽ & armorum uarietatem quæ paulo ãte

iactabantur perterritis huiuſcemodi ad Acheos ditione eſt uſus. Quom enim apud Calchidenſem bonum quidem hoſpitē & Scitum conuiuatorem ſolſtitiali tempore comiter accepti miraremur unde illi eo tempore anni tam uaria & multa uenatio homo gloriosus renidens uarietatem ait illam & ſpeciem ferinæ carnis ex manſueto ſuefactam: ſed condimentis & apparatibus ſolum differre: ꝓinde nec uos ulla teneat admiratio circa hæc uaria nomina gentiū inauditarum Dacas & Caduſios & Elimeos & multa genera armorum haſtatos cathafractos & pezeteros hoc ē pedeſtres ſotios cūq; pedeſtribus ſagittarios auditis: nam homines omnes eſſe armis inuicem differentes aut paulo mancipiorum melius propter ſeruilia ingenia q̄ militum genus.

Lucullus in Armenia quom cathafractos tygrānis maxime milites ſui metuerent bono animo eſſe iuſſit: futuꝝ enim plus laboris in illis ſpoliandis q̄ in uincendis.

Lucius Sylla qui præneſte obſidebantur occiſoꝝ in prælio ducū capita haſtis infixa oſtendit atq; ita obſtinatoꝝ peruicaciam fregit. Sylla item cognomento fœlix inter ſuas maximas fœlicitates duas exiſtimabat: Pii Metelli amicitiam & ꝙ urbem Athenaꝝ nō æquaſſet ſolo ſed ſeruaſſet potius.

Eumenes quom in caſtra reuerteretur et epiſtolæ paſſim ī ipſis caſtris abiectæ inuenirētur quibus his qui eius caput ad Antigonū detuliſſent magna præmia diffinirentur uocatis ad contionem militibus gratias primo egit ꝙ nemo inuētus eſſet qui ſpem cruēti præmii fidei ſacramentis anteponeret tum deinde ſubiecit callide confictas has a ſe litteras ad experiendos ſuorum animos eſſe: Cæteꝝ ſalutem ſuam in omnium poteſtate eſſe nec Antigonum nec quēquā ducum ſic uelle uincere ut ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatuat. hoc facto in præſenti labantium animos concernit et in futuꝝ ꝓuidit ut ſi quid ſimile accidiſſet non ſe ab hoſte corrumpi. ſed a duce tentari milites arbitrarentur: inſuper quom ītelligeret ſi copiæ ſuæ cognoſcerent aduerſus quos ducerentur nō modo non ituras ſed ſimul cum nuntio dilapſuras hoc eius fuiſſe prudentiſſimum fertur ut deuiis itineribus milites duceret in quibus uera audire non poſſent & his perſuaderet ſe cōtra quoſdam barbaros proficiſci: itaq; tenuit hoc propoſitum & prius in aciem exercitum duxit præliumq; commiſit q̄ milites ſui ſcirent cum quibus arma conferrent: Effecit

etiam illud locorum præoccupatione ut equitatu potius dimicaret quo plus ualebat q̃ peditatu quo erat deterior hunc item Eumenem persequens Antigonus cum omni genere copiarum sæpe abundaret neq̧ unquã ad manus accedere liceret nisi his locis q b9 pauci multis possent referre extremo tempore cum consilio capi non posset multitudine circuitus est: hinc tamen multis suis amissis se expediuit & in castellum Phrygiæ quod Nora appellatur confugit: ubi cũ uideret se fortunam obsidionis subiturum: maiorem exercitus partẽ dimisit ne aut cõsensu multitudinis hosti traderetur aut obsidio ipa multitudine grauaretur: in hisq̧ qui remanserant quom ueretur ne uno loco manens equos militares perderet q̧ spatium non esset agitandi: Callidum fuit eius inuentum quemadmodũ stans iumentum concalefieri exerceriq̧ posset quo libẽtius & cibo uteretur & a corporis motu remoueretur: substringebat caput loro altius q̃ ut p oribus pedibus plane terram posset attingere: deinde posterioribus cogebat exultare & calces remittere qui motus non modo min9 sudorem excutiebat q̃ si spatio decurreret: quo factum est quod omnibus mirabile est uisum ut æque iumenta nitida ex castello educeret quom complures menses in obsidione fuissent ac si ĩ campestribus ea locis is habuisset Demades posteaq̃ ex hac luce migrasset Alexander aiebat uidere se macedonũ exercitum exceato ciclopi psimilem quoniam tali principe esset orbat9 Arctaxerses quem aliquando fugiens comeatu impedimentisq̧ direptis siccis ficis uesceretur ac pane ordeaceo cuius modi inquit uoluptatis rudis eram.

Aurelianum imperatorem ne uti statuerat in urbem Thianã desæuiret Placauit Apollonius maximæ famæ & auctoritatis homo quippe si uis o imperator inquit uincere nihil est cur sæuias ĩ ciues istos si uis imperare abstineas a cruore innocentũ oportet: si uis uiuere clæmenter age: idem thianam quidem rebellem urbẽ obsidẽs iurauit se neque canẽ in ea ullum si caperet relicturum ac pbe id quidem: ea nanque res militib9 prædæ auidis spem dedit & animũ capiẽdi: obsessis uero despationem fecit. At uero ui capta urbe quom milites iuxta illud dictum quo canem se relicturum apud thianos negarat euersionem urbis exposcerẽt respondit his canem inquit ne graui in hac urbe me relicturum canes ergo omnes occidite: quod dictũ quo præda negabatur ciuitasq̧ seruabatur: totus exercit9 quasi dictaretur accepit. Insuper Mãlio chiloni cuipiam forsan iurgãti

hominem ab eo de medio sublatum quo peruadente urbis suæ cō
silio usus maxime fuerat in hunc modum respondisse fertur: Occi
di passus sum cuius quasi beneficio thianam recepi ego uero pro
ditorem amare non potui & libenter tuli ꝙ eum milites occiderunt
neq; enim mihi fidem seruare potuisset qui patriæ non pepercit

Exercitum ducēs in Persas Iulianus apostota quem occuparet
pontem quom trāsissent copiæ omnes igne combussit ut pugnare
tur fortius militesq; in hostium terra aut mori aut uīcere oportere

Lacedæmonii magna bellicæ rei gloria cæteris præstantes nato
rum suoꝝ uerberibus publice admotis experiebantur indolem ex
hortabanturq; ut flagelloꝝ ictus fortiter ferrent & laceros & semia
nimes rogabant perseueranter uulnera præbere uulneribus. Nec
aliter matres pugnam ituros filios admonebant q̃ ut eam minus
detractantes aut superstites armatiq; corā reuerterentur aut exa
nimes una quom armis referētur: ut enī eoꝝ epygrama ostendit &
uiuendum libenter & moriendū: sed utrūq; cum uirtute censebant.
lacedæmonioꝝ etiā quispiā quom p̄sens hostis iuterloq̄ndum glo
riabundꝰ assereret solē teloꝝ copia suoꝝ & sagittaꝝ multitudīe spar
tiatas non uisuros; in umbra īmo inquit melius pugnabimus.

Cymbroꝝ probanda etiam ac celtibeꝛnꝝ animi præstantia qui
inter arma sanguinē & uulnera exultabant tanquā beati uitam reli
cturi egre ferebant: ut cæteri mortalium aliquo morbi genere con
fici tanquā turpissimum id esset & miseriæ plenum: hi etiam igno
miniæ non paruæ esse putabant præliis superesse quom is oppetis
set ꝓ cuius salute se deuouissent: proinde quod mirum dictu est læ
ti ferebant uulnera: enumerabant cicatrices & telis traiecti morien
tes etiam amabant pro quo caderent imperatorem

Alexander animo semper ingenti quanquā matris legisset epi
stolam qua admonebatur ut a ueneno Philippi medici præcaueret
acceptam potionē tamē bibit non deterritꝰ. & quia plus sibi de ami
co suo credidit dignꝰ fuit qui innocentē haberet: dignꝰ qui faceret
is etiam instructo exercitu quom militem quendam ītueretur qui
iaculum amentaret ex acie ut inutilem repulit: quippe qui nunc in
strueretur quom iam armis utendum esset insuper quō ad Arbelas
aduersus decies cētena hominum milia de summa reꝝ acie dimi
caturꝰ esset & amici eum adirent qui milites subaccusarent ꝙ intra
tabernacula interloquēdum paciscerētur ut nihil omnino spolioꝝ

in regiam relaturi forent sed sibi ipsis cōparaturi: At ille subridēs bona inquit nuntiatis oīa. audio enim his uiris uincendi non fugiendi consultationes esse: sagittæ quoqꝫ ictu ī crure uulnerat⁹ ut eorꝫ multi concurrissent qui eum appellare deū consuescēt læta hilariqꝫ facie: hic quidē sanguis est ait ut uidetis & non cruor cælicolæ qualem diui misere fluentē: idē præceptorem suum credo secutus Aristotelem: ænea concha supposita brachio extra cubile ꝓtento pilā tenebat argenteam ut quom neruorꝫ uigorem sopor laxasset infusus gestaminis lapsi tinitus somnum abrumperet. Rursus qui inter indos optimus arcu uideretur diceretur qꝫ per anulum sagittā emittere eum qnom haberet captiuum ut id ostenderet iussit: quod quō ille nollet iratus Alexander hominem imperauit interimi: ille uero quom ageretur ubi ad eos a quibus agebatur conuersus diceret multos se dies ei rei non studuisse: proptereaqꝫ ne aberraret timuisse id postquam Alexander audisset & miratum esse & muneribus donatum hominem liberasse: laboranti item ob sitim macedonum manus aquam utribus ferens impletam galeæ aquam obtulit: quā accipiens sitientemque exercitum circūspiciēs demisso capite & fixis in potum oculis ingustatam hisce probandis uerbis reddidit: Si bibero inquit hos meror īstigabit: quo audito milites adesse eū cernentes magna cum uoce ingentique spe certatim acclamauere. Non enim laborem perferre: non morti se obnoxios putare donec talem eis regem ac ducem adesse contingeret. Cuidam etiam ciuitati partem agrorum ac dimidium omnium rerum pollicenti: eo īquit Alexander proposito in Asiam ueni ut non id acciperē quod dedissetis: sed ut id haberetis quod reliquissem: illud etiam eiusdē regis dictu sane ac factu memorabile qui qnom Darii filias captiuas haberet & mirum in modum forma præstantes nec aspicere qdem uoluit, indignum ac turpe regi ac duci esse rat⁹ eos qui uiros uincerent a mulieribus uinci: hoc loco deniqꝫ non uidetur prætereundum Sigismunde consilium tuum Alexandri consilio q̃simillimum qui nō solum ultro oblatas hostium epistolas Cæsaris more non combussit: sed suorum callide perquisiuit: quanquā qd Alexandrum teqꝫ nomino quom omnium pene hominū consilia hac de re paria & Alexandrea Sigismundeaqꝫ potius q̃ Cæsarea uel pōpeiana esse conspiciantur.

Gaius Pōpilius ut fere omnes tradunt ut Plinius. P. Octauius

tos.legatus a romanis missus ad Antiochum regem qui abstinere illum ægypti & ab alexandria discederet quam obsidebat ut Ptolomæi filiorum qui pupilli essent regnũ occuparet aut si iam cœpisset excedere iuberet. Quom in ægypto Pompilium per castra aduenientẽ eminus Antiochus q̃ humanissime salutasset: osculumq́ ei postea rex obtulisset non seruata salutandi uice: nam coluerat ĩter cæteros Antiochus multum Pompilium quom obses Romæ fuisset: Tũ Pompilius facescere interim priuatã amicitiam iubet quõ mandata patriæ intercedant prolatoq́ senatus decreto & tradito ac perlecto quom rex dixisset consultatuꝝ datuꝝq́ responsum Pompilius rege in gyrum uirga circũscripto: hic ergo stans inquit consulta & responde: Cunctis autem uiri grauitatem atq́ animi magnitudinem admirantibus stupentibusq́ & Antiochum se senatui pariturꝝ respondit: & ita Pompilius & salutauit eum & grauissimis ulnis complexus est.

Hadrianus qui reges omnes muneribus suis pene uicit quom quodam tempore ueteranum quempiam notum sibi in militia dorsum & reliquum corporis in balneis uidisset atterere percunctatus cur se marmoribus detergendum daret: ubi audiuit hoc iccirco fieri ꝙ seruum non haberet & seruis eum donauit & sumptibus uerũ postridie puom plures senes ad ꝓuocandam liberalitatem ꝑncipis parieti se simili modo atterrerẽt euocari eos iussit & alium ab alio inuicem defricari: idem familiaribus quibusdam facilitatem comitatemque suam nimiam in omnes obiurgantibꝰ eiusmodi subiecit imperatorem singulis esse debere cuiusmodi esse sibi singulos imperator optaret.

Fauorinus philosophus quom ꝓ uerbo quopiam quod elegantissime protulerat ab Hadriano inepte reprehenderetur atq́ cessisset; arguentibus ac egreferẽtibus ob id illum familiaribus suis subridens, non recte quidem suadetis, inquit qui non patimini me illũ doctiorem omnibus credere qui habet. xxx. legiones.

Antonius post mutinensem obsidionem fugiens seu ꝙ naturali more sui corporis laboribus exhaustis creberrime bibebat ubi bibẽdi facultas afforet per singulosq́ passus sussistebat e uestigio deinde fugã præcipiti consternatiõe reassumebat: interrogatus ex familiaribꝰ eius quispiam quid nam Antonius ageret: subiecit quod canis in ægypto: bibit enim & fugit: memoriæ enim ꝓditũ est canes

ægyptiacos cocodrillorum cōtactu anxios atque lunaticos bibere & fugere

Theocritus ille non ſyracuſius ſed chius ad infenſum ſibi regē Antigonum altero captum oculo quom traheretur ſpem præbentibus ſuis fore ut quom ad oculos regis perueniſſet miſericordiam inueniret: reſpondit impoſſibilis ergo eſt iſta conditio actum eſt: perii: uerumenimuero hæc intempeſtiua mordacitas & Theocrito mortis & Antigono homicidii ſimul ac periurii cauſa fuit iurauerat enī ſibi parcere: ſed ioci aſperitate motus non pepercit

Mytridates ponti rex Ariaracti regi Capadocū ſub ſimulatiōe colloquii inſidias tendens gladium ſub faſciis abdiderat: crudelis licet adoleſcens & ad interitum deſtinatus: regio tamen illorum more temporum ſcrutatorem permiſit: qui dū Mytridati curioſus manum in ſecretiores partes corporis īmittit iocabundus ille: caue ait ne aliud telum q̄ ꝙ quæris inuenias: eoq; modo ſuſpitione detracta iocis texit inſidias euocatumq; regem ab amicis uelut ad ſecretum ſermonem utroq; inſpectante peremit exercitu.

Cicero quom diutius ad caſtra Pompeii aduenisset in primordio ciuilis belli reprehendētib9 amicis ꝙ nimis diſtuliſſet: minime īquit ſerius adueni: nam nihil hic paratum uideo: Pompeii tarditatem in apparatibus bellorū ludens. Idem Cicero cum poſt farſalicū prælium fugiente pompeio Nonius quiſpiam dixiſſet adhuc aquilas ſeptem apud ipſos eſſe & ob id ut bono animo eſſet hortaretur: recte inquit moneres ſi cum graculis nobis pugnandum eſſet

M. Craſſus perquirenti cuipiam quo tempore motur9 eſſet exercitum: reſpondit uereris ne tubam non audias.

P. autē Licinius Craſſus coſ. & pon. max. aduerſus Ariſtonicū Athali fratrem cum inſtructiſſimo miſſus exercitu maximis inſuper copiis & regum præſidiis fultus conſerto tamen bello uictus ē iſq; ne ſeruiret barbaro uictori uirgā qua uſus fuerat ad equum regendum impedit ad oculum tracis cuiuſpiam ut ipſum in necē ſuā irritaret: quo ita ſibi adueniente morte ſua dignitatem rei pu. & libertatem ſuam ſeruauit

Pelopidas domum egrediens lachrymante uxore & exhortante ac rogante ſeipſum ſaluum redderet inquit: o mulier priuatorū ſemper ē admonere: ducū autem ac imperatorū alios ſaluos facere Idem cum primum cognitum eſt per difficilia arctaque loca iter

habiturus esse aduersarios & accelerans quidam o Pelopida inquit incidimus in hostes quid in illos nos magis incidimus q̃ in nos illi quibus dictis tanquã futuri belli præludium equam a cauda impelli iussit: rursus quom in pharsalum uenissent aduersus Alexandrꝝ dicenti cuidam tyrannum cum ingentibus copiis aduentare eo melius inquit nam plurium uictoria nobis aderit.

M. portiꝰ Cato cos. quom celtiberos domuisset compertumq̧ haberet experientia reꝝ magistra & illustrium auctoꝝ sentẽtiis eam gentem locoꝝ natura & hominum ingeniis ad rebellandum nõ solum omnibus aliis prouintiis: sed ipsa etiam Italia aptiorẽ esse quo minus id facere posset litteras ad singulas ciuitates dedit ut muros diruerent: quod præceptum tam immite ad rebellionẽ hortari potuisset potius q̃ ad eam sedãdam si generale id quidem esse cognouissent: ueꝝ quõ quælibet sibi soli imperari non aliis putaret metu omnes imperii paruere: hæc & Plinii & historicoꝝ pene omnium habet assertio. Apud historiæ autem romanæ patrem. T. Liuiũ cõuocasse Catonem constat omnium urbium legatos atque eis ostendisse eorum rebelliones romanis q̃ laboriosas hispanis discriminũ plenas pestiferas atque funestas esse: hortatum deinde ut rebelliõibus abstinerent: utq̧ quonam id modo fieri melius quiret in commune consulerent: nil respondentibus illis aliquod dieꝝ spatiũ dedisse: quo exacto reuocatis iterumq̧ silentibus ipsum cõsilio quod ab illis quæsiuerat in se assumpto misisse per uniuersum nuntios e dictaq̧ ut uno die romanis qui in urbium præsidiis erant muri oẽs euerterentur: quo facto ipsi illico ad eos qui adhuc rebellarent cũ exercitu se conferens omnes ferme metu territos in deditionem accepit. Idem quom Eumenes rex Romam profectus esset & a senatu comiter & honorifice susceptus & clarissimoꝝ circa eum ciuiũ frequentia certatim uersaretur: Cato non obscure tantum erga regem studium suspectum habens eum declinabat uerum quom ipi diceretur Eumenem frugi uirum amicissimo animo in rem pu. romam uenisse: Esto inquit. Cæterum hæc ipsa Bellua rex scilicet natura uorax canis est. Rursus quom animaduertisset ĩ Hispania potiri se quodam oppido posse si inopinatos inuaderet: quatridui iter biduo per confragosa & deserta emensus nihil tale metuentes oppressit hostes uictoribus deinde suis causam tam facilis euentus requirentibus dixit tum illos uictoriam adeptos quom quatridui iter

biduo confecisset.

Epaminundas uxorē quom nunquā nouisset rephenderetur quod liberos non relinqueret a Pelopida qui filium haberet infamem maleque eum in eo patriæ consulere diceret: uide īquit ne tu peius cōsulas qui talem ex te natum relicturus sis. Neque uero stirps pōt mihi deesse: nanque ex me natam relinquo pugnam leutricam quæ nō modo mihi superstes sed etiam immortalis sit necesse est.

Pomponius uir insignis cum in romanorum congressu acceptis uulneribus ad Mytridatem ductus fuisset rogareturque ab eo si curatus sibi foret amicus: si tu īquit Pomponius romanis amicus fueris: sin autem me quoque inimicum habebis: Mytridates clarissimam uiri constantiam admiratus ab omni penitus in eum īiuria temperauit.

Lycurgi exemplis huiusmodi ad ciues respōsa feruntur quonā pacto hostium impetum repellere possent postulātes. Si pauperes inquit manseritis & contemptiōes mutuas omiseritis: & rursum de muris nequaquā ea urbs minus circūdata muro fuerit si quis eam uiris fortibus non lateribus cinxerit.

Paulus Aemilius cos. quom in lucanis iuxta littus angusto itinere exercitum duceret & tarentini agmen eius scorpionibus adorirētur captiuis euntium latera prætexuit: quorum prætextu hostes tela īhibuere. idē nocturnas excubias iussit sine hasta & sine ense asserurent: quo despantes qui hostibus repugnarent magis somno resisterent

Tiberius Graecus lusitanis afferentibus in decenne tempus alimoniam se habere & obsidionis incommoda non reformidare: undecimo inquit āno uos capiam: quo dicto perterriti lusitani tam & si cōmeatu muniti se dediderunt.

Lysander postquā incūbentib9 corinthiis mœnia prætergrediēs languidiores ad inuadendū Lacedæmonios cernit & interim lepus fossam transilire uisus esset: Nō pudet uos ait eius generis hostes ꝑtimescere quorum mœnibus per secordiam lepores indormiunt.

Pompeius Luculli facta detractans illū dicebat tragicum & umbratile quoddā bellum cum regibus gessisse: sibi uero certam atque sobriam hostium uim ad expugnationem reseruatā esse quom Mitridates ad enses & equos confugisset: Ad quæ Lucullus simulacra & umbras belli īmo Pompeinm accessisse expugnatū aiebat suetū

ueluti uolucrem alieno cadaueri celerem aduentare reliquisq bellorum insurgere. Sic enim Sertorio & lepido & Spartanis insurexisse eum dicebat: quom illa Crassus alia Metellus alia Lepidus bella strenue gessisset. Ad hæc Sertorii scripturis in Hiberna potitus inter quas erant multorum ducum epistolæ quibus ad mutandam perturbandamq rem pu. Sertorium Romã accersebant: illas omnes concremauit facultatem his quidem præbens ut mali ad sanitatem redirent ac meliores fierent. Idem quoq Põpeius quom omnis factionis suæ uno pene ore tanquã diuino quodam oraculo moniti ad furentem Cæsaris inuasionem pnuntiarent nulla rõne posse concipere quo se modo tueri posset cum tanta uenięte belli tempestate delectum ad resistendum neq haberet ullum neq pararet respondisse fertur fore quom Italiæ solum pede qteret ut pedestres copiæq equestresq scaterent: paulo uero post fama increbrescente & nuntiis quom percepisset Rubiconem flumen transiuisse Cæsarem Ariminumq egregiam tunc & amplam urbem illico subegisse: ac palam magisq ac magis in dies increbesceret rumor Cæsarem iratum & ĩfensum Pompeio & patribus esse atq eo aĩo aduentare ut consulatum aut sponte datum acciperet aut negatum ui armis arriperet: pindeq copias quæ Picenum quæ Vmbrorum quæ Hetruscum agrum occuparet omẽmq exercitum suum Romã traiicere: q̃q̃ id falsum erat quõ maiorẽ non haberet manum q̃ trecentorum equitum & quinq miliũ peditum metu tumultuque huiusmodi præuio qualis nunquã ante urbem inuaserat ita sunt Pompeianæ factionis omniũ deterriti animi ut ciuitas tota trepidaret nec uenire ad urbẽ Iul. cæsar Ro. ciuis ac legiones romanæ: sed pœnus ille ferusq hostis hannibal ac omnis barbaries uideretur futurus quidem si uinceret Cæsar nec Cinna clæmentior in principum cæde nec Sylla moderatior in diripiẽdis expilandisq locupletum fortunis coniectura & opinione omnium putabatur.

Aulo Torquato græcã urbẽ oppugnanti quom diceretur iuuẽtutẽ ibi iaculis ac sagittis studiose exerceri pluris eam inquit uẽdã.

Iugurta Numidarum rex corrupta muneribus senatus parte atq auro uictis belli ducibus sæpe uotorum iniquissimorum compos quom tandem pecuniæ & artibus suis fidens Romam sub fide publica uenisset atq inde præter spem uerecundia uincente cupidinẽ iussus excederet: portas urbis egressus crebroque tacitus subsistens & in tergum

uersus in fine dixisse traditur O urbem uenalem & mature perituram si emptorem iuenerit: quod uerbum ab hoste prolatum dictu mirum est q̄ late ad infamiam romanorum inuulgatum est.

Philippus Alexandri pater quom munitissimum castellum qd̄dam capere uellet ubi exploratores retulissent q̄ difficillimum esse & nullo modo capi posse: rogauit ita ne difficile esset quo ne asinus quidem auro honustus quiret accedere.

Cleomenes Atheniensis trecentos qui præsidium craterium tenebant aggressus tela quædam in quibus scriptum erat uenisse se ad liberandam eorum rē pu. inter muros iecit & eodem tempore captiuos quosdam cociliatos sibi remisit: quorum consilio seditiōe intestina apud obsessos conciliata admoto exercitu ciuitate potitus est: Idem quom quis se gallos ei daturum polliceretur qui pugnando interirent: istos mihi des inquit nolim: sed illos potius qui pugnando interimant.

Lycenes Sicionius ductum aquarum in oppidum Chryseorū labentem rupit mox factis suis restituit aquam eleboro corruptam qua utentes profluuio uentris correptos cœpit.

Pyrrhus quom ex Antigona quidem Ptolomæum ex lanossā uero Alexandrꝫ ex Tircenna Helenum filios suscepisset oēs manu promptos & bello feroces statim a pueritia ad hoc ipsum innutritos dicitur cuidam ex filiis puero patrem roganti cuinam regnū relinqueret: respondisse ei ex uobis qui gladium acutiorem habebit. Sed hoc nihil differt ab illa tragica detestatiōe acuto ferro diuidant fratres domum. Idem ex ambrachia ut quendam maledicū pelleret precantibus respondit potius apud paucos illic manens q̄ currens apud multos de nobis obloquatur.

Darius ut Scythas discessu falleret asinos canesq; in castris reliquit: quos quom rudentes latrantesque hostes audirent remanere darium credidere. Eodem modo ligures per diuersa loca bucculas laqueis ad arbores alligauere qui deducti frequentiore mugitu spē remanentium præbuerunt hostium.

Leonidas rex intēpestiue quodam de rebus militibus uerba faciente: O hospes inquit non opportune quod oportet uteris: eius quoque ducis contra Persarum exercitum q̄ fortiter commilitones suos hortantis eulogium est ut non aliter eranderent q̄ si apud inferos cœnaturi essent: mirum dictu non in ore creuit cibus: non he

sit faucibus:non elapsus est manibus:Cæterum alacres & ad prandium illi promiserunt & ad cœnam.

Periandri consilium Thrasibulo datum est supereminētes spicas decerpere tanquā opportunum fuerit eminentiores ciuium de medio tollere. Itidem Tarquinus Superbus pater apud nostros Sabinorum principes necandos censuit.

Theopompi regis dictum probari etiam solet qui dicente quodam eo seruari spartā ꝙ reges imperare didicerint: Quin ꝓpterea inquit potius ꝙ ciues imperio parent:non enim parere illis patiuntur qui nesciunt imperare:sed subiectorum obædientia disciplina est principis:nam qui recte ducit ut recte sequatur efficit. At qui sicut equestris artis est mansuetum præstare & obsequentem equū sic & regiæ disciplinæ munus obædientes efficere.

Helius Cōmodus Cæs.cursoribus suis exemplo cupidinū alas frequenter apposuit:eosque a uētorum nominibus sæpe uocitauit: Boream notum alium & item Aquilonem aut cirtium cæterisq̧ nominibus appellans & indefesse atq̧ Inclæmenter faciens cursitare.

M.sertorius acie decertantem barbarum qui ei nuntiauerat hyrculegium periisse pugione traiecit ne in aliorum notitiam perueniret:& ob hoc animi suorum infirmarentur.

Antoninus Pius pacem adeo eo usque dilexit ut Scipionis sentētiā usurpare sæpe solitus sit qua ille profitebatur male se unum seruare ciuē q̄ mille hostes occidere. Scipionis nobilis

Hannibalē uenientem in Italiam cum tria milia carpētanoꝝ reliquerent callidissimo ille astu ne & cæteri mouerētur edixit a se eē dimissos & insuper in fidem eius rei paucos leuissimæ operæ domos remisit:eiusdē quoq̧ ducis clæmentissimum sane salubreq̧ in suos consiliū. Nā quom milites eius gelu ac frigore torperent ignibus ante tentoria factis ut epularentur edixit:oleumq̧ per manipulos impartiendum ut ungerentur molirentque artus misit: & scite id quidem ac sapienter. Nam ut physicis placet oleo nihil si corporibus exterius admoueatur salutarius:si interius nihil pernitiosius est. Rursus quom apud Aufidum fluuium prope cannas castra haberet & orto die extēplo belli signum extulisset: Nam erat rubra quædam uestis supra consulis tentorium ꝓtensa:Carthaginēses ꝑspecta imperatoris romani audacia & copiarum hostiliū multitudine quom ipsi haud mediū numeꝝ attingerent principio ingenti

trepidatione perculsi sunt: Hannibal iubens exercitũ arma capere eques ipse cum paucis ex quodam humili tumulo hostes qui iam legiones in acies struxerant: speculatur quom quidam ex his qui circa ipsum erant uir haud inglorius Gisgo diceret admirabilẽ sibi hostium multitudinem uideri contrahens faciem Hannibal inquit: Alterum uidisse te puto hoc admirabilius quod e memoria tua excidit: interrogante Gisgone quidnam illud esset: respondit Hannibal q inter hos tot homines nemo præter te sit qui Gisgo appelletur hæc scomata præter opinionem accidentia oẽs in risum milites coniecerunt & qui ex colle digrediebantur & qui circa eum erãt quare quom carthaginenses prospicerent imperatorẽ eorum ĩ periculo iocari: & rem paruifacere in conserendo bello audentiores facti sunt

Claudius Nero uictis penis quos hasdrubale duce ĩ Italiam ex hispania traiicientes exceperat caput hasdrubalis in castra hãnibalis eiecit: quo factum est ut hannibal nam frater occisus erat exercitus desperatione aduentantis præsidii affligeretur.

Camillus disceptãtibus romanis obsessis cum gallis de pecunia pendenda interueniens quom optimatibus aurum arripiẽs ministris dedit truitnam reddidit hostibus abire iubens proprium inquiens esse romanis ferro non auro patriam seruare.

Domitius Corbulo quom Cretam obsideret & armeni pertinaciter uiderentur tollerare obsidionem inuaduadum ex megestanis quos ceperat animaduertit: caputq eius ĩ balista excussum ĩtra munimenta hostium misit: id forte decidit in medium consiliũ quod tum maxime habebant barbari: ad cuius conspectum uelut ostẽto consternati ad deditionem festinauerunt.

Gallorum equites pectoribus equorum ad terrorẽ suspensa romanorum gestarunt capita & lanceis infixa ouantesq moris sui carmine quanquã sint qui umbros fuisse non gallos tradant.

Appius Claudius in omni sermone negotiũ romanorum otio præferre solitus fertur: at qui nemo tam demens est qui otii dulcedinẽ negotiorum curis si securitas cum otio contingat non præferendã censeat: sed in anteriora prospiciens uir cautissimus uidebat id quod exitus approbauit: romanam uirtutem negotiis ali: segniciem marcescere.

Q. Metellus bello punico secũdo pulso tãdẽ ex italia hannibale

ac subacta Carthagine cunctis gaudio exultantibus solus in senatu graui ac circuspecta sententia usus e: ignorare se asserens ea uictoria ne lætabilior an formidabilior esset res pu. Sicut enim Hannibal alpes ingenti strepitu transgressus cocussa Italia dormitantem populum ro. excitasset securus torpor opprimeret.

Scipio Nasica uir optimus a senatu iudicatus tertio bello punico dum a sententia Catonis censorii qui uir omnium sapientissimus habebatur acerrime constanterq dissensit: & illo censente inexorabiliter delendam esse Carthaginem aduersatus est no q urbem infestissimam partius odisset: sed q patriam diligeret cuius mores prauidere se dicebat in luxuriam habituros ammoto emulæ urbis stimulo atq utinam eius tunc consilium ualuisset longioris æui forsa romana fœlicitas fuisset: nec uitiis propellentibus corruisset pace bellorum gloriam inquinante atq orbem domitum uindicante luxuria

Melanchus atheniensium dux quom prouocatus a rege hostium Xanto Boetio descedisset ad pugnam ut primum cominus stetit: iniq inquit Xante & cotra pactum pacis aduersus enim unum quom altero processisti: quomq admiratus ille quisnam se concomitaretur respexit adhortus hominem uno ictu confecit

Dionysius senior cum forte contionatores pro litterarum ordie traherentur ubi. D. littera forte ipsi obuenisset ad eum qui dixisset deliras Dionysi: dominabitur immo respondit: atq ubi contionem habuisset continuo a syracusanis prætor designatus est: accusantibus uero quibusdam hominem a se honorari & ad dignitatem prouehi: qui & improbus foret & molestus ciuibus: at uolo inquit eum esse quem magis q me oderint.

Leon Bizantius gibboso sibi oculorum uitium obiicienti: humanum inquit malum reprehendis quom ipse tergo supplitium luas

Hermocrates syracusanus superatis acie certhaginensibus ueritus ne captiui quorum ingentem manum in potestate redegerat paru diligenter custodirentur: quia ueritus euentus dimicationis in epulas in securitatemq compellere uictores poterat finxit proxima nocte equitatum hostilem uenturum: qua expectatione assecutus e ut solito attentius accuratiusq uigiliæ agerentur.

Caius Potius samnitu imp. ambos coss. atq omnem exercitum ro. forte præruptis & angustis locis icluserat: miserabile spectaculu

aligato Reig. interst tem, q quez exercitu re, ex Scipione

tot fortissimos uiros adepta pugnæ copia & armatos simul & capti uos cernere: quom interuētus noctis animos ab operibus in curas traduxisset: nec minus lætitia uictoribus q̄ inclusis dolor cōsilium ademisset: uisum est Herēnium uictoris patrem uirum & ætate & sapientia prouectum consulere. Neq; enim aberrat senex audito rerum statu consilium dedit ut abire permitteret insuper honorificis uerbis & oī obsequiorum genere prosequeretur: quod ubi in concilio castrensi apud feroces aīos iuuenū agitari cœpit nimis molle ac ꝑrsus senile consilium de tam infestis hostibus & indignū omnibus uideri: ꝑinde iussus nuntius reuerti ac uirilius responsum petere. At ille omnes ad unum occidendos censuit romanos: enimuero tum cuncti præcipue īperator delirare iam senem arbitrati sunt quippe qui de eadem re tam pugnantia suaderet quia tamen fama hominis præclara erat placuit rursum exquirere: si quod forte medium consilium haberet. tum uero senior stratis sese iussit attolli & uehiculo impositum se ad castra filii perferri cuius aduentum circūfusis omnibus nihil inquit noui consilii daturus uenio: sed eorū quæ dedi dicturus rationem. Primum quidem est romanos bello clarissimos & optimos mortalium uiros grandi & insperato beneficio astrictos ex inimicitiis ad amicitiam attrahere & uobis ac posteris uestris tam ualidæ gentis præsidium ꝓmereri quonā enim modo unquā odisse poterunt aut eos aut eoꝝ sobolem qui ab eis nascētur ꝑ quos se meminerīt uita ac libertate donatos. Secūdū si hoc uobis displicet reor uti præsenti fortuna & gentem inimicam extirpare funditus placeat: Sic enim in longum non tantum uobis consulitis sed natoꝝ natis & qui nascentur ab illis. Tertium sane quod ex me petistis consilium nullum est. nam quos inquit in manibus habetis dimittere contumeliis affectos: ea demum summa dementia ē quæ nec hostem tollit nec amicum parat: uerum tamen cecus & insolens uictoris animus utroque consilio despecto: Tertio quod ille damnauerat amplexus exercitum & consules exarmatos & sub iugum actos relaxauit armis etiam uestimentisque sublatis tantum singulis uilioribus operimentis ob pudibunda corporis tegenda cōcessit: quod quom nuntiatum esset Herennio ut audiuit eos mœstissimos abire nec amicum nec hostem posse a quoquā romano uerbum extorquere: Ei inquit misero q̄ graues minæ sub hoc silētio præmuntur: id quoque q̄ uere prodiderit subsecuta Samnitum

ſtrāge duce pāpyrio curſore repoſitumq; iugum pontio & legionī bus teſtatur. Eiuſdem etiam Caii pontii Samnitum imperatoris dictum illud memorabile fuiſſe aiunt: utinam inquit ad id tēpus me fata reſeruaſſent quo romani dona accipere cœpiſſent: non eſſem paſſus eos diuti9 regnare. Sapienter id quidē hoſtis optabat: uidebat enī imperium donis corruptibile diuturnum eſſe non poſſe

Xerſi quom exercitus ſui magnitudine multa undiq; iactarētur quæ hominem nimia exiſtimatione ſui furentē concitarēt: aliuſq; diceret græcos quibus bellum illaturus eſſet: non laturos nuntium belli & ad primam aduentus famam terga uerſuros: alius nihil eē dubii quin illa multitudine nō uinci ſolum græciā ſed obrui poſſe alius uir illi rex naturam ſufficere āguſta eſſe claſſibus maria militi caſtra explicandis equeſtribus copiis campeſtria uix patere: cælumq; haud ſatis ad emittenda omnium manu tela multaq; in hunc modum Demaratus lacedæmonius ſolus dixit ipſam illam quæ ſibi placeret multitudinem indigeſtam & grauem metuendam eſſe ducenti. non enī uires habere ſed pondus uerūq; eſſe quod diceretur maiorem belli apparatum eſſe q̄ qui recipi ab his regiōib9 poſſit quas oppugnare conſtituiſſet: quæ res contra te eſt ob hoc ipſū te Græcia uincet quia non capiet & uti toto te nō poterit. Præterea quæ una rebus ſalus eſt occurrere ad primos rerum impetus & inclinatis opem ferre non poteris nec fulcire aut firmare labētia multo ante uinceris q̄ uictum eē te ſentias: ſic deniq; ut Demaratus prædixerat ſtratus per totam paſſim græciam Xerſes intellexit quantum ab exercitu turba diſtaret.

Hanno carthaginenſis uir apud ſuos ſpectatæ ꝓuidentiæ pferuidum Hannibalis ingenium ab infantia cotemplatus ſemper ſuaſit continendum domi ſub legibus docēdum ex æquo cum ciuib9 ſuis uiuere abſtrahendum ab exercitibus ne intempeſtiuo aſſuefactus imperio poſtquā ceruicē dediſſet tyrannum ageret id ſalubriter ne præmoneret declarauit exitus: quanta enī cum Aphricæ hiſpaniæq; & italiæ ruina quantoque populorum cum gemitu ac ſanguine īperitandi dulcedinē ſemel deguſtatā perpetuā reddere puer ille nixus ſit tam notum eſt ut commemoratione non egeat.

Periclem athenienſium ducē quem uirum cautiſſimum fuiſſe cōſtabat Ariſtophanes comic9 ab inferis reuertentē finxit: cōciues ſuos monentem non oportere in ciuitate leonem educari: uerum ſi

educatus fuerit obsequi oportere persuadere uolens hinc figmẽto adolescentibus generosis ac praeferocibus habenas substringi debere postquã laxatae sint sero contrahi ĩmodica fraenum recusante licentia. Posse igitur inimicum libertati nimium fauorem petentibus negare cõsecut⁹ uero eripi nõ posse. Idẽ Pericles cũ a Themistocle uehementer dissideret: multaeq; inter ipsos & graues essent & dissonae cõtentiones dicere in contiõe solit⁹ fertur nunquã salutẽ atheniensiũ rebus fore nisi se ac Themistoclẽ in baratrꝝ coniiceret

Cimon atheniensis peloponensiaci belli temporibus qui fuisse dicitur inhumanus admodũ & hominum cõgressus fugiẽs & colloquia omnia praeter unius Alcybiadis qui ea tempestate adolescẽs erat & praestanti forma & lingua maxime ꝓmptus quom eum libẽtissime amplectaretur oscularetur q;: interrogatus ab Epemãto qd ita faceret: ideo se adolescentem amare respondit ꝙ intelligeret illum multorꝝ malorum causam atheniensibus fore

Iulius Caesar ciuili uictoria claemẽtissime usus quom scrinia deprehendisset epistolarꝝ ad Pompeium missarum ab his qui uidebantur aut in diuersis aut in neutris fuisse partibus igni tradidit & quanuis moderate soleret irasci: maluit tamen nõ posse maximũ putauit genus ueniae nescire quid quisq; peccasset: satiusq; esse rat⁹ in quibusdam rebus decipi q̃ fallacissimis suspitionis & cõiecturae irritamẽtis posse decipere: idem Põponio ostẽdenti uulnus ore exceptum in seditione sulpitiana quod ipse passum pro eo pugnante gloriabatur: nunquã fugiẽs respexeris inquit huius paterni uerbi etiam postea forte memor Augustus in quempiam simili modo iactitantem & cicatrices ostentantem inuectus est.

Antigonus secundus Demetrii filius quom bello nauali aduersus Ptolomaei praetores pugnaturus esset gubernatorq; dixisset hostium nauis multo pluris esse. At me inquit praesentem aduersus quot naues opponis inuadentibus uero hostibus quom aliquando cessisset ait nequaquã se fugere sed ipsum utile quod retro positũ esset insequi.

Alcybiades canem quom haberet optimum quem nummum septem milibus emerat ei caudam abscidit: dicentibusq; id uile ĩclyti ducis ministerium fuisse hoc ideo feci inquiens quo athenienses hac de re loquentes de me aliud nihil curiosius quaeritent

Tymoleon quom demenatus in contiõe populi de rebus gestis

eius detrahere cœpiſſet ac nonnulla inueheretur in eum dixit nūc demum ſe uoti factum compotem nanq; hoc a diis immortalibus ſemper precatum ut talem libertatem reſtitueret ſyracuſanus ī qua cui uis liceret de quo uellet impune dicere.

M.Bruto quom ſe pene tota Luſitania dedidiſſet ac ſola gentis huius Citania ciuitas pertinaciter inſtaret tentata redemptiōe ꝓpe modum uno ore legatus eius reſpondit ferrum uidelicet ſibi a maioribus quo urbem tuerentur non aurum libertatem quo ab imperatore auaro emerent relictum

Thimotheus fortunatus imperator quom putaretur atq; qui ei inuiderent pingerent urbes quæ illo dormiente ad rete ultro ſe implicarent: itaq; dicebat Thimotheꝰſi huiuſcemodi urbes capio dormiens: quid me facturum arbitramini quom uigilauero. Ad haec quom ex audacibus prætoribus quidam atheniēſibus uulnus oſtēderet: at me inquit puduit quod me prætore ueſtro in ſamo catapulta prope concidit.

Liſimachus in Tracia ſuperatus a Dromachea quom & ſeſe & exercitū ſuum præſidi dedidiſſet ubi bibiſſet in captiuitate poſitus: o dii inqt ut paruæ uoluptatis gratia memet ſeruū ex rege feci

P.Syllanus quom maxima apud hoſtes dignitate ac potentia præſtans Mario in bello ciuili foſſa circundato & obſeſſo occaſionem & tempus operiens dixiſſet o Mari ſi magnus imperator es deſcende in aciem & pugna: reſpondiſſe Marium ferunt: At tu ſi clarus imperator es certare me nolentē coge. Iteꝝ quom aliquādo hoſtes ſibi congrediendi præbuiſſent cauſam romanuſq; certamē detractauiſſet ut abiere utrinq; militibus in contione habitis: ambigo inquit an hoſtes: an uos magis eneruatos appellē. nō enim ueſtra illi nec uos eorum terga intueri poteſtis.

Laberius quom uitam omnem honeſta militia exegiſſet ſexageſimum uitæ annum agēs ad extremum Iul.Cæſaris blāditiis ac precibus quæ de ore principum armatę ꝓdeunt ꝓductꝰ in ſcenā de romano equite factus eſt minimꝰ: quam iniuriam ipſe quidem non tacitus tulit īmo multis & inter cætera his queſtus eſt uerbis: Ego bis tricenis annis actis ſine nota eques romanus lare egreſſus meo domū reuertar minimuſq; nimiꝝ hoc die uno plus uixi q̄ mihi uiuendum fuit idē diu ante clariſſimus & inuictus: tandē a Publio uictus extitit quippe a quo ea tēpeſtate nemo nō uictus extitit

quod & Iul. Cæsar diffiniuit his uerbis fauente tibi me uictus es la
beri & Laberius ipse tam æquo tulit annimo ut uictum se sine alter
catione fateretur: his sapientiæ plenis & memoratu dignis uersibus
non possunt primi esse omnes omni in tempore summum ad gra
dum quom claritatis ueneris consistes egre & citius q̃ descēdas de-
cides cecidi ego: cadet qui sequitur: laus est publica

Athenodor9 singularis & uita & doctrina philosophus quom ali
quādiu in instruendo Augusto dedisset operam & urgēte senectu
te facultatem in patriam redeundi ab imperatore oraret ac tandem
impetraret discessurus ut aliquod quasi pignus & perpetuū sui re-
cessus monumentum relinqueret in extremo abeūdi gratificādiq3
officio quom irasci inquit Cæsar tibi contigerit nihil prius dixeris
feceris ue q̃ quattuor & uiginti litteras mente percurras: quod a phi
losopho summo inuentum proinde puto quo concitatio illa uehe-
mens animi alio traducta parui temporis momēto languesceret sa
piens profecto præceptoris dictum. Non min9 benignū illud octa
uiani Cæsaris factum: apprehensa enim Athenodori dextra tua mi
hi & adhuc opus est præsentia dixit: hominemq3 apud se annū po-
stea tenuit: præfatus taciturnitatis quia sine periculo sit tutū nec me
diocre premium fore.

Belli gerendi indigendiq3 aut feriendi fœderis anti-
quorum rationes. Cap. I.

LIBER SEXTVS

SVnt aliæ bellorum rationes atque consilia permul
ta Sigismunde Pandulphe quæ tradere ardua res
quidem erit & operosa nimis quoniam quod uti
le quisque probat dux & imperator id & sequitur
& quanquā nouis ingeniorum inuentis occurrere
difficillimum etiā sit quō non præmeditata sæpenumero casus af
ferat: dabimus tamen operam ex his quæ priorib9 ad gloriam suc
cesserit uiam aperire posteris ut ex similibus elicere similia queant
consilia instituti nanque ueteris ac probati q̃diu fuisse legimus nul
lum bellum geri neq3 indici debere neq3 solere nisi quicquā prius
hostibus a sacerdotibus fœcialibus denuntiatum eēt apud quos bel
li æquitas pacisque sanctissimo ro. populi iure perscripta erat For
mula autem indicendi belli aut feriendi fœderis per fœcialem hu

iuſmodi erat:& quia nulla ut Liuio placet uetuſtior eſſe memora-
tur: Fœcialis inquit regem Tullum ita rogauit: Iubes ne me rex cũ
patre patrato populi Albani fœdus ferire iubente rege Saginia in-
quit a te rex poſco: Rex ait puram tollito. Fœcialis ex arce gramis
herbam puram attulit: poſtea regem ita rogauit Rex facis mene tu
regium nuntium populi romani uos comiteſque meos. Rex reſpõ
dit: quod ſine fraude mea populique romani Quiritum fiat facio
multiſque id uerbis quæ longo affata carmine non operepreciũ eſt
referre: peragit legibus deinde recitatis. Audi inquit iuppiter audi
paterpatrate populi Albani: audi tu popule albane ut illã palam pri
ma poſtremaue ex illis tabulis cera ue recitata ſunt ſine dolo malo
utique ea hic hodie rectiſſime intellecta ſunt illis legibus populus
romanus prior non deficiet. Si prior defecerit publico conſilio do-
lo malo: tu illo die Iuppiter populum romanũ ſic ferito ut ego hũc
porcum hodie feriam tantoꝗ magis ferito quanto magis potes pol
leſque: id ubi dixit porcum ſaxo ſilice percuſſit. Sua item carmina
Albani ſuumque iuſiurandum per ſuum dictatorem ſuoſꝗ ſacer
dotes peregerunt. Ancus autem Martius Nummæ Pompilii ex fi
lia nepos æquitate ac religione aui perſimilis qui latinos bello do
muit: ius fœciale quo legati ad res repetendas uterentur ab equicu
lis tranſtulit: quod ꝑus Heſus fertur excogitaſſe patriſpatrati uſus
eodem tempore quo Fœcialis apud Ro. prodiit. Nam & in feriẽdis
a fœcialibus fœderibus patriſpatrati opera auctoritaſque exigebã
tur: Legatus igitur idemque patriſpatratus ubi ad fines eorum ue
nit unde res repetuntur: Capite uelato filo lanæ uelamen eſt. Audi
Iuppiter inquit: audi fines cuiuſque gentis ſunt numina audiant faſ
Ego ſum publicus nuntius populi romani iuſte pieque legatus ue
nio uerbiſque meis fides ſit. Peragit deinde poſtulata inde Iouem
teſtem facit: Si ego iniuſte impieꝗ illos homines illaſque res dede
rit populo Romano mihique expoſco tu patriæ compotem nunq̃
me ſinas eſſe: hæc quom finiit ſupra ſcandit. Hæc qnicunque ꝑmꝰ
uir ei obuius fuerit hæc portam ingrediens hæc forum ingreſſus
paucis uerbis carminis concipiendique iuſiurandi mutatis peragit
Si non deduntur quæ expoſcit diebus tribus & triginta tot enim ſo
lennes ſunt peractis bellum ita indicit: Audi Iuppiter & tu Iuno q
rine: diique omnes cæleſtes uoſque terreſtres uoſque inferni audi-
te: Ego uos teſtor populum illum quicunque eſt nominat ĩiuſtum

esse neq ius psoluere:Sed de istis reb9 i patriā maiores natu cōsule m9 quo pacto ius nostrꝝ adipiscamur:Quō is nuntius Romā ad cō sulem dum rediit confestim rex ex his ferme uerbis patres consu lebat quarum rerum litium causaꝝ condixit paterpatratus po.ro. quiritium patripatrato priscorum latinorum hominibusq priscis latinis quas res dari fieri:solui oportuit quas res non dederunt nec soluerunt nec fecerunt:Dic inquit ei qui primum sententiam roga bat.Quid censes:Tum ille puro pioq duello quærendas censeo ita que consensio:consistoque indeq ordine alii rogabantur:Quan doque pars maior eorum qui aderant in eandem sententiam ibat: bellum erat consensu fieri solitum ut Fœcialis hastam ferratā aut sudem præustam ad fines eorum ferret:& non minus tribus pube ribus præsentibus diceret q populi priscorum latinorum homines ue prisci latini aduersus populum romanum quiritium fecerunt de liquerunt q populus romanus quiritium bellum cum priscis lati nis iussit esse senatus ue po.ro. Quiritium fecerunt deliquerunt q populus romanus quirtium censuit:consensit:consciuit ut bellū cum priscis latinis fieret ob eam rem:Ego populusq romanus po pulis priscorum latinorum hominibusque priscis latinis bellum in dico facioque id ubi clara uoce denuntiasset: quam clarigationem quasi claram actionem ueteres dixere hastam in fines eorū emitte bat:quæ sic deniq missa belli principiū erat:quod nec dissimulasse uisus est Maro:quom inquit:Et iaculum torquens emittit in auras principium pugnæ erat.Et ante Bellonæ templum bellica colūnæ id nomen est:supra quam hastam etiam iaciebant bellum indictu ri.Ouidius i fastis:Prospicit a tergo summum breuis area circum Est ubi nō paruæ parua columna notæ:Hinc solet hasta manu bel li prænuntia mitti In regem & gentes quom placet arma capi. hoc itaque tum modo repetitæ primum res a romanis ac bellum indi ctum moremq eum posteri & si absoluerit acceperunt.

De euocationis & deuotionis formula Ca.II.

Celebres deinde auctores habem9 quæ uel ui uel arte ex cogitari ac machinari possunt ad capiendum opprimen dumque hostem nutu deorum & auspicio fieri solere ut his propitiis & auctoribus ars efficatior esset:simili modo in oppu

gnationibus urbium ante omnia ſolitum a romanis ſacerdotibus e uocari deum conſtat:in cuius tutela id oppidum ſit promittique il li eundem aut ampliorem honorem apud romanos cultum ue:qđ haud aliter urbem capi poſſe non crederent:aut etiam ſi poſſe ne fas exiſtimarent deos habere captiuos:Propterea durauit in ponti ficum diſciplina quādiu id ſacrum conſtatque ideo occultū & mul tis ſæculis ignotum urbis latinum nomen tutæ lariſ ue dei: Sed dei quidem nomen nonnullis antiquorum inter ſe diſſidentium libris inſitum eſt. Alii enim Iouem crediderunt:alii lunam:alii opem cō ſciniam:& horum quidem fides firmior uidetur quibuſdam. Sunt qui Angeronam inter antiquiſſimas ſane religiones huius deæ ſa cellum colitur:cui ſacrificatur ante diem.xii.Kl.ianuarii:quæ Di ua præſul ſilentii ipſius prænexo ore digitoque ad id admoto ſimu lacrum habet quod ſilentium denuntiat:ipſius deinde uerum ur bis nomen & unde deductum ſit inter doctiſſimos non ſatis con ſtat. Vt enim Varroni placet & Liuio potitus imperio Romulus ſi ue Remus condita urbs eſt & conditoris ſui appellatione nomina ta. Alii ſunt qui uideri uelint Romæ uocabulum ab Euandro pri mum datum quom oppidum ubi ſita nunc urbs eſt ibi offendiſſet: ꝙ extructum antea latino nomine Valentia dicebatur:cuius uoca bulum Archades uertente in græcum iuxta prioris uerbi ſignifica tionem Rhomen pro Valentia uocauere Heraclidi placet Troia ca pta quoſdam ex Achiuis in ea loca per Tyberim deueniſſe: deīde ſuadente Roma nobiliſſima captiuaꝝ quæ his comes erat incenſis nauibus poſuiſſe ſedes:ſtruxiſſe mœnia & oppidū ab eius nomine uocauiſſe. Agathocles ſcribit Romam non captiuam fuiſſe:ſed Aſ canio natam Aeneæ neptē eiuſce denominationis cauſam extitiſſe tradit & Romæ nomen ueꝝ uetitum tamen publicari quo min9 an nuntiarētur cerimoniaꝝ archana neque ꝙ ſæpe aduerſus urbes ho ſtium feciſſe ſe nouerant. Idem ipſi quoque hoſtili euocatiōe pate rētur. Sed uidendū ne qđ nōnulli exiſtimauerunt:nos quoque cō fundat opinantes uno carmine & euocari ex urbe aliq̄ deos & ipſā deuotam fieri ciuitatem Eſt autem carmen huiuſmodi quo dii euo cantur quom oppugnatione aliqua ciuitas cingitur:Si deus ſi dea ē cui populus ciuitaſque Carthaginenſis ē in tutela teq; maxime qui urbis huius populiq; tutelam recepiſti precor ueneror q; ueniamq; a nobis peto ut uos populum ciuitatemq; carthaginenſiū deſeratis

loca:templa:sacra:urbem eorum relinquatis absq; his abeatis eiq; populo ciuitati metum formidinem obliuionem iniitiatis proditiq; Romam ad me meosq; ueniatis:nostraque uobis loca templa sacra urbs acceptiora probatioraque sint:mihi quoque populoque romano militibusque meis præpositi sitis ut sciam9intelligamusque si ita feceritis uoueo uobis templa ludosque factu℞ in eadē uerba hostias fieri oportet:auctoritatēque uideri extorum ut ea ꝑmittant futura:urbes uero exercitusque numinibus iam euocatis his uerbis sic deuouentur:Dis pater ue Iouis manes siue quo alio nomine fas ē nominare oro ut oēs illā urbē carthaginem exercitumque quē ego me sentio dicere fuga:formidine:terrore cōpleatis : quiq; aduersus legiones exercitumq; nostrum arma telaque ferent uti uos eū exercitum eos hostes eosque hoīes urbes agrosque eo℞ & qui in his locis regionibusque agris urbibusque habitant abducatis lumine supero ꝓuetis:exercitumque hostium:urbes agrosque eo℞ quos me sentio dicere uti uos eas urbes:agrosque capita: ætatesque eo℞ deuotas consecratasque habeatis ollis legibus quibus quandoque sūt maxime hostes deuoti:eosque ego uicarios ꝓ mea fide magistratuque meo po.ro.exercitib9 legiōibusque Do. deuoueo ut me meāque fidē īperiūque legiones exercitūque nost℞ qui in his rebus gerendis sunt bene saluos nos iri sinetis esse: Si hæc ita faxitis ut ego sciam sentiā intelligāque tum qsqs uotum hoc faxit ut ubi faxit recte factum esto ouibus ātris tell9mater teq; iuppiter obtestor quom tellurē dicit manibus terram tangit quom iouem dicit manusad cælum tollit quom uotum recipere dicit manibus pectus tangit : hæc est euocationis deuotionisque forma ex libro rerum reconditarum v.samonici serani ut℞que carmē hoc continētis:qđ etiam ille in cuiusdā furii uetustissimo libro se repperisse ꝓfessus ē. Liuius autē libro octauo ab urbe condita trepidationem Detii consulis se deuouentis aliam deuotionis formam his uerbis expressit. Agedum pōtifex publicus populi ro.prei uerba quibus me pro legionibus deuoueam pontifex eum togam prætextam sumere iussit & uelato capite manu subter togam ad mentum exerta super telum subiectum pedibus stantē sic dicere:Iane Iuppiter Mars pater Quirine Bellona lares diui nomen similes dii indigetes:Diui quorum est potestas nostro℞ hostiumque diique manes uos precor ueneror ueniā peto feroque ut po.ro.Quiritium uim uictoriamque prosperetis

hostesq́ po.ro.Quiritium terrore formidie morteq́ afficiatis sicut uerbis nuncupaui ita ꝓ ro.po.Quiritium exercitu legiōibus auxiliis po.romani Quiritium legiōes:auxiliaq́ hostium mecum deis manibus telluriq́ deuoueo.Hæc ita precatus lictores ire ad.T.Mālium iubet matureq́ collegæ se deuotum pro exercitu nuntiare ipse incinctus cinctuq́ gabino armatus in equum insiluit:ac se in medios hostes immisit:conspectus ab utraque acie aliquanto angustior humāo iussu sicut a cælo missus piaculum omnes deorum ire qui pestem a suis aduersam in hostes ferret:ita oīs terror pauorque cū illo latus signa prima latinorum turbauit: deinde in totam penitus aciem persuasit:euidētissimum id fuit q́ quocunque equo inuect⁹ est:ibi haudsecus q̄ pestifero sidere icti pauebant:ubi uero corruit obrutus telis:inde iam haud dubie consternatæ cohortes latinoꝝ fugam ac uastitatem late fecerunt illud etiam adiiciendum uidetur licere consuli dictatorique & prætori quom legiones hostium deuouerit non utique se:sed quom uelit ex legione romana scripta ciuem deuouere.

De religione antiquoꝝ ducum Ca.III.

NEque etiam sermo ille quem de Zaleuci Minois Lycurgi Nummæ aliorumque similium uirorū religione deorum narrant historiæ ineptū quicq̄ habet qui ut infrenes difficilesq́ multitudines gubernarent cōponerēt:caperēt:magnasq́ rebus publicis nouitates afferrēt:deorū opinionē cōmenti sūt quae ipsis illis quorum gratia fingebantur saluti essant:in qua re præter hos quos modo diximꝰnec externorum nec nostrorum similium uirorum desunt exempla.Nanq́ Epaminundas ille thebanus non aliter aduersus lacedæmonios q̄ religione fiduciā suorum adiuuandā censuit:e uestigio enī arma quæ in tēplts ornamētis affixa erāt nocte subtraxit:persuasitq́ militibus deos iter suum sequi & præliātibus ipsis adiumento fore.Pericles atheniensium quoque dux initurus prælium quom aīaduertisset:locum ex quo utraque acies cōspici poterat densissimæ opacitatis uastum alioquin & Diti patri sacrum ingentis illic staturæ hominem altissimis Cothurnis & ueste purpura uenerabilem in curru constituit:Qui dato pugnæ signoꝑ ueheretur & uoce Periclem nomine appellās cohortaretur eum diceretq́ deos atheniēses adesse:quare subito demissis ac cōsternatis

animis hostes in fugam uersi sunt: Thimolion Chorinthi9 magn9 etiã omnium iudicio uir & dux humanarum rerum nihil qđ faustum: fœlix: fortunatumq́ esset sine deorum numine geri posse putabat: pinde suæ domi sacellum constituerat idque sanctissime colebat: ad hanc quam hominis excellentem probitatem & religionẽ mirabiles accesserãt casus: nam prælia maxima natali suo die fecit omnia quo factum est ut eiusdiem natalẽ festum haberet uniuersa Sicilia: Syrus noĩe quispiã Eunus fanatico furore simulato dũ syriæ deæ comas iactaret ad libertatẽ & arma seruos quasi numinum imperio concitauit: idque ut diuinitus fieri probaret in ore abdita nuce quam sulphure & igne stipauerat leuiter inspirans flammam inter uerba fundebat hoc miraculum primo. IIM. ex obulis mox iure belli refractis ergastulis. lx. amplius milium fecit exercitũ regiis ne quid malis deesset: decoratus insignibus: castella: uicos: oppidaque miserabili direptiõe uastauit. Vtque ad nostros unde paululum discessit redeat oratio : Scipio maior clarissimum hac in re præ cæteris sibi locum uendicat. Quippe qui ab adolescentia supra quam credi posset mira quadam arte in ostentationem uirtutis ac sanctimoniæ instructus erat: prærebuerat enim fama seu consulto seu temere incertum non humana sed diuina eum stirpe progenitum: cui quidẽ in tali re usu euenit & fabularum ambages aderãt uisum serpentem insuetæ magnitudinis in lecto matris sibi infanti dracone circunfusũ nihil nocuisse: multa id gen9 uulg9 ĩdoctũ matura: hanc de se opinionem hominum tali ingenio nutriuit ut de origine quidem sua nihil sponte loqueretur: & interrogatus an uera essent quæ passim ferebantur nec affirmaret ne quam exinde uanitatis notam incurreret: nec negaret quod credi ab omnibus gratulabatur: hac taciturnitate plus assecutus q̃ si palam iouis se filium prædicasset. Addidit etiam aliud religionis genus per singulos dies antequam quicquã publici priuatique muneris ageret in capitolium ascendẽs cellã iouis solus intrabat ibique aliquãdiu perstans ueluti diuino colloqo frueretur: uulgo persuaserat inde spei plenus ad gerẽdas res digrediebatur: idq́ in multis bellis repletis superstitiõe ac sæpe militum animis quasi e cælo promissis prosperis euentib9 ad uictoriam eos contulisse certum est. L. Sylla quo paratiorem militem ad pugnãdum haberet prædici sibi a diis futura simulauit. Postremo etiam in conspectu exercitus priusquã in aciem descẽderet

ſignum amplitudinis quod delphis ſuſtulerat orabat petebatque ꝑ miſſam uictoriam maturaret. C. Marius mulierem quandam Syram nomine Martam habuit: uaticinii ut dicebatur gnaram quam lecticæ incubantem compoſitæ ornatæq; circunducebat a qua ſe dimicationum euentum prædiſcere inſimulabat. Q. Sertorius cũ barbaro & rationis & conſilii exercitu in religionem tamen prono uteretur: ceruam candidi coloris per luſitaniam ducebat tanquã donum id eſſet dianæ ſibi tranſmiſſum & ab ea quæ agenda quæ uequitanda erant pernoſcere ſe aſſeuerabat: nam quotiens hoſtium copias fines ingreſſos aut oppidum aliquod cœpiſſe occulte perſenſerat in ſomnis ſibi dictum a cerua inſimulabat ut ſuos in armis haberet. Rurſum uero ſi uictoria aliq̃ ducũ ſuorũ deferebatur occultato nuntio ceruam coronabat: ſibiq; ab ea quoq; fauſte nuntiatũ & ob id diis ſupplicandum eſſe dicebat quaſi aliquid fœliciter geſtũ audituros hac ratione illos ſibi magis ac magis parere compellebat ueluti non hominis alienigenæ: ſed dei conſiliis ac religione ſũma ducerentur: poſt hos deniq; intueri ſi libet. M. Furium Camillum uirum religione pace ac bello uere unicum: cæteroſq; romanorũ & exterarum gentiũ illuſtres ab ætatis noſtræ memoria remotos: maximarũ profecto uictoriarum & optatæ gloriæ compotes fuiſſe eos ſemper inuenies: qui res præ cæteris exactiſſimo deorum cultu auſpicioq; geſſiſſent.

Quod religioſa uſq; adeo res militia erat ut non niſi ſacramento miles fieret Ca. IIII.

VSque etiam adeo religioſa res militia fuit ut nõ niſi ſacramento fieret miles & qui miles non eſſet ei militare munus obire non liceret: cuius rei fidẽ ſi quæris in ꝓmo offi. libro. M. T. Cicero opulẽtiſſimus teſtis eſt Põpilius inquit imperator tenebat ꝓuintiam: in cuius exercitu Catonis filius Tyro militauit. Quom autẽ Pompilio uideretur unam dimittere legionẽ Catonis quoq; filiũ qui in eadẽ legione militabat dimiſit. Sed quom amore pugnandi in exercitu remanſiſſet: Cato ad Pompilium ſcripſit ut ſi eum pateretur in exercitu remanere ſecundo obligaret militiæ ſacramento: quia priore amiſſo iure cum hoſtibꝰ pugnare nõ poterat. M. quoq; Catonis ſenis ad. M. filium extat epiſtola in q̃ ſcribit ſe audiſſe eum dimiſſum eſſe a conſule quom in Macedonia bello perſico miles eſſet: monet igitur ut caueat ne prælium ineat:

negat enim ius esse cum hoste pugnare quasi miles non sit: ecce q̃ uir sapientissimus milite non credebat nisi eum qui sacramento ad militiam esset adactus

Quando ex uoluntario iter ipsos milites fœdere militare sacramentum a tribu. ac legittimã iurisiurandi ad actionẽ translatũ ẽ quidq́ iurarent se facturos Ca. V

M Vcio etiam Flac. &. C. Varrone cos. milites primo iure iurando facti sunt: antea enim sacramẽto tantummodo a tribunis rogabantur: ipsiq́ inter se coniurabant ducis aut tribuni parere edicto, militiam non deserere: strenue pugnare: defendere signa: non uitare mortem: tenere pugnando locum: eundemq́ intereundum seruare: succurrere fessis: p̃tegere saucios: die ĩ scripto adesse & citanti ĩperatori respõdere: quod & Liuium. xxii. ab urbe cõdita minime præterit: Delectum inquit ꝑfecto cos. paucos morati dies dum sotii ab nomine latino uenirẽt nunquã qđ ãte factum erat iureiurãdo a tribunis militum adacti milites iussu cos. conuẽturos neque iniussu abituros: nam ad eam diẽ nihil præter iuramentum fuerat: & ubi ad decuriatum & centuriatum conuenissent: sua uoluptate ipsi se equites decuriati centuriati pedites coniurabant sese fugæ atq́ formidinis causa non abituros neque ex ordine nõ recessuros nisi teli sumẽdi aut petendi aut hostes feriendi aut ciuis seruandi causa id ex uoluntario inter ipsos fœdere ad tribunos ac legittimam iurisiurandi ad actionem translatum.

Tribuni militaris uerba cum delectus antiquus fieret. Ca. VI.

C Incius uero de re militari quom delectus antiquus fieret & milites scriberentur iusiurandum eos tribunus militũ adigebat in uerba hæc in magistratu uerba hæc. C. Lelii C. F. cos. L. Cornelii P. F. cos. in exercitũ decẽq́ milia passuũ ꝓpe furtum nõ facies dolo malo solus: neq́ cum pluribꝰ pluris nummi argẽtei in dies singulos extraque hastã hastile põpabulum utrẽ folem: faculã: si quid ibi ĩueneris sustuleris ue quod tuũ nõ erit quod pluris argẽtei nummi erit uti tu ad C. Lelium. C. F. cos. L. ue corneliũ. P. F. cos. siue ad quẽ utrũ eorũ iusserit ꝓferes aut ꝓfiteberis in triduo proximo quicquid inueneris sustuleris ue in dolo malo aut domino suo cuium id censebis: reddes uti quod recte factum esse uoles: militibus autem scriptis tempus præfiniebatur quo die ades-

ſent & uṫ citanti conſuli reſponderent:deinde ita concipiebatur iuſ iurandum ut adeſſet his additis exceptionibus : niſi aruncæ aliqua cauſa erit funus familiare:feriæ uindemiales quæ non eius rei cau ſa in eum diem collatæ ſunt:quo is eo die minus ibi eſſet morbus ſonticus auſpicium ue:quod ſine piaculo præterire non licet ſacrifi cium ue aniuerſarium:quod recte fieri non poſſet niſi ipſo die. Si harunce aliqua cauſa erit tum poſtridie licebit:quom autem miles dies quæ prædicta erat aberat neque excuſatus erat: cæteꝶ īfreq̄ns dabatur:iurabant autē milites teſte Plinio per iouem martemque

Quod imperium belli habentibus ſceptri eleuatio iuſiurādum erat ca.VII.

IMperium autem belli habentes apud ueteres de contro uerſiis iudicabant atq; hoc alii iureiurādo:alii ſine. Erat autē illis iuſiurandū per ſceptri eleuationē ut Ariſtoteleſ auctor eſt. Et hæc de militaris ac īpatorii forma iuramēti dicta ſūt.

Gentium diuerſarum ratio in deligendis militibus

Ca.VIII

QVom autem duo ſint quæ militem efficiunt:delectus ſci licet & ſacramentum:de ſacramētoq; dictum ſatis ſupq; ſit:de altero nobis differendum ſupereſt:in hoc itaq; mi litum delectu primo cuius gentis ſint:ipſius deinde regiōis ſpectā da natura quom & uario & diuerſo terraꝶ ſitu cælique aſpectu & fa cies hominum & uoces & colores & corporum lineamenta & qua litates animoꝶq; diuerſitates prodeant:nec dubium ſit effœminari a nimos:locoꝶ amœnitate nimia aliquidque ad dandum animis ui gorē corrumpendumque poſſe regionē.Hinc enim ægyptios eſſe ſuapte natura leues:uentoſos:pēdulos:furibundos:iactantes: īiuri oſos:nouaꝶ rerum cupidos:& ad omnia fame momenta uolitanteſ Romanos graues:Græcos ſuperbos:auaros:& leues expeditiore in genio:Athenienſes callidos:Pœnos & Verſipelles inſenſatos:Ga lathas & ſi Diodoro credimus molles:minaces:detractores: opinio neq; inflatos:acutos ingenio:& a doctrina minime alienos mobileſ & infidos.Numidas Seres Perſas & Alobroges horridos:Hiſpāos furētes:Cymbros animoſos:Germanos & feroces ꝓcero corpore aīo q̄ magno magiſ q̄ firmo Gallos quorum Iulio Cel.belli gallici libro tertio auctore : ut ad bella ſuſcipienda alacer non ſolum ſed promptus eſt animus,ſic mollis ac minime reſiſtēs ad calamitates

perferendas mens eorum est:utque inquit romanæ pater historiæ horum etiam quidem corpora intolerantissima laboris atque æstus flu ere:primaque eorum esse prælia plus q̃ uirorum postrema minus q̃ fœmi narum iamque cognitū est Si primū impetum quem feruido ingenio & ceca ira effundunt sustinueris,fluūt sudore & lassitudine membra labant arma mollia corpora:molles ubi ira cōsedit animos:Sol pul uis sitis ut ferrum non admoueas prosternunt. Quid de nonnullis Asiæ partibus Phrygia Chariaque dixerim:nonne si Ciceroni cre dimus & ueteri prouerbio phryges plagis fieri solere meliores: quid de tota Charia:nōne prouerbio etiam increbuit:si quid cum pericu lo experiri uelis in Charia potissimū id esse faciēdum: quid porro de Cretensibus dicā quos Epimenidis poetæ sententia quā postea Callimachus usurpauit:& mendaces & malas bestias & uentre pi gros semper fuisse constat:denique qui proximi sunt ad axem meridia num subiectique solis cursui uel ad orientis plagas uergunt breuiori bus corporibus sunt ob cælique tenuitatē ex acuto feruore ad consili orum bellicorum cogitatiōes incredibili solertia expeditius celeriusque q̃ cæteri mouentur atque ut ingen i & artis plurimū ita & animi parum habent.propter sanguinis enim exiguitatem solis calore exhaustā ferro resistere formidolosiores sint consequens est:Lucanus : Q uic quid ad eoos tractus mūdique teporem labitur emollit gentes clemē tia cæli Illic & lassas uestes & fluxa uirorum uelamēta uides Sub septē trionibus autem quæ nutriuntur gentes ac nationes īmanibus cor poribus & sanguine plurimo ab humoris plenitudine & crassitudi ne cæli perfusi hebetes ac tardas ut habent mentes ita & animo qui dem magno sunt & elato:proinde ad armorum uehementiam procli uiores sunt:sanguinis enī copia sine timore in ferrum ruunt & uul nera Q uod si in dubium cuipiam forte ueniat ardentissimus duo bus in locis testis Lucanus accedit:in altero quidē his uerbis:Certe populi quos despicit arctos fœlices errore suo quos ille timorū ma ximus haud urget læti metus inde ruendi in ferrum mens prona ui ris animæque capaces mortis & ignauum est rediture parcere uitae is in altero Omnis in arctois populus quicunque pruinis Nascitur in domitus bellis & Martis amator Alpina etiā corpora humecto cæ lo educata simile quidpiam niuibus suis habent suoque simillima cælo utuntur ut ait poeta Quom enim mox pugna incaluerint sta tī ī sudorē eūt & leui motu q̃si sudore laxātur:quō igitur acutiores

& ad motum proniores efficiat calidus aer hominum mentes refri geratus autem contra tardiores: quod pigrum contractumq; ē fri- gus ut in ſerpentibus eſt uidere quæ ſolis incendio exploſa humo ris refrigeratione curſu & corporum dimicatione mouentur acer- rime. hyberno autem tempore ab humectatione cæli refrigeratæ ī- mobiles ꝑpemodum fiunt atq; ſtupentes: ex his itaque qui mediam quandam locoꝝ regionūque qualitatē ab origine nacti erunt eligē tur ꝙ utriuſque naturæ participes ſint ad cædē mortiſq; contemptū ad intelligentiam uigoremq; animi dimicationibus impartiendum idonei. Adde ꝙ ſalubris hæc utrinq; mixtura ad omnes actus: ritus mores: ſenſus fœcunda efficit ingenia imperii omnis totiuſq; natu- ræ capacia ut italorum omnium qui contra barbaroꝝ uirtutes forti manu: conſiliis uero contra meridianoꝝ cogitationes orbis terraꝝ imperio potitis inuictas & immortales laudes conſecuti ſunt: quas etiam inter hos ut facile conſequamur adhibendi erunt præſtanti ī genio uiri militaris diſciplinæ gnari: quos ſumma cura & diligētia niti decet ne quis militum ætate minor aut ꝗ uirtꝰ poſcat aut maior ꝗ patiatur humanitas contra morem ueterem deligatur ætatis autē huiuſmodi initium ad finem Tubero in hiſtoriarum primo ſcri- pſit Seruium Tullum prudentiſſimum ro. po. regem a. xvii. ad an num uſq; quadrageſimumſextum milites ſcripſiſſe ꝙ idoneos tūc eſſe populos ro. arbitraretur. Similiter ſenatum triumuiros binos creaſſe in hoc militum delectu ſolitum accepimꝰ: altera qui alteros alteros qui ultra quinqueſimum lapidem in plateis foris & concilia bulis omnem copiam ingenuorum inſpicerent: & ſi qui roboris ſa tis ad ferenda arma habere uiderentur etiam ſi nōdum militari æta te eēnt: milites facerēt tribuni plebis ſi his uideretur ad populū fer rent ut qui minores ſeptem & decem annis ſacramento dixiſſēt hiſ proinde ſtipendia procederent ac ſi ſeptem & decem annorum aut maiores milites facti eſſent. Nec aliter dictator ex auctoritate pa- trum dictus Iunius & T. Sempronius magiſter equitum delectu edicto iuniores ab annis decem & ſeptem & quoſdam prætextatos ſcripſere quattuor ex his legiones & mille equites efficientes Mace donum regum Philippus primo ac mox Alexander non prætexta tos & impuberes nec ſpectati roboris iuuenes tantum ſed uetera- nos etiam qui ſuperiori tempore ſæpe ac diu in caſtris uerſati eſ- ſent ad exercitum deligenos cenſuit quoſque non tam milites ꝗ ī

Etas in milit. a 17 usq ad 46.

militum præfectos & tribunos uirtutis ac ueneratione & sapientiae magnitudine deletos iure diceres: Proceritatem sunt deinde qui in hoc delectu spectari debere maxime putent: fortitudinem nanq; & uirium magnitudinem consistere quemadmodum formæ pulchritudinem in magno corpore aiunt. Non ab re igitur delectori suo Pyrrho dixisse ferunt tu grandes elige ego eos fortes reddam Nec multum id tamen refert si cætera probitatis insignia coeant proceri ne sint an statura breuiore. Præstat enim uirium q̃ staturæ ratione͂ habere unde equites ro. binum fuisse cubitoꝝ clari nec desunt auctores ut. C. Marium quom facultatem haberet deligendi exercit9 ex duobus qui sub Rutilio quiq; sub Metello ac postea sub se ipso meruerant rutilianum quempiam minorem quoniam certioris disciplinæ arbitrabatur milite͂ præoptasse. Idem Mari9 declarat9 cos. militum agens delectum capite ce͂sos militiæ asscripsit: quod gen9 hominum ab iperatoribus cæteris antea nunq̃ receptum fuerat: arma enim ueteres illi nō nisi cum ingenuis hominibus cuiusdamq; census & benemeritis partiri soliti sunt: iudicantes ce͂sum ad res bene gerendas ut pignus esse. id autem ab. C. Mario præter legem moremq; maioꝝ: alii per ambitionem consulis: alii bonorum inopia factum memorant: ueritus autem postea hanc militum electione͂ in sui nominis sugillatione͂ uerti posse: & ueluti capite censum ĩperatorem compellari eiuscemodi militiæ genus oblitterandū duxit: & quanquā adhunc usq; diem capite censum milite͂ etiam nobilem romana res publica deligendum egre tulisset: cælis aute͂ seruilibus & passoꝝ casulis mancipioꝝ ut ita dixerim colluuionem que͂dam deligere & tanquā ualidissimū robur legiōib9 suis adiicere coacta est. Bello etiam punico secundo quom deessent qui scriberentur: serui pro dominis pugnaturos se policiti in ciuitate͂ recepti sūt: & uolones quia sponte hæc uoluerunt appellari eiusdem etiam belli punici tempore infœlicibus quibusdam præliorum successib9 cōfectis: imminutisq; romanoꝝ legionibus senatus censuit: ut publice serui emerentur: proinde quattuor & uiginti milia seruorum empta fuisse constat: hosque iureiurando adactos fortiter strenueque quoad pœni uexarent italiam laturos arma in castra transmisit: Ad Cannas quoque uictis romanis similem formam noui delectus inopia liberoꝝ capitum ac necessitas dedit: octo milia nāq; iuuenum ualidoꝝ ex seruitiis prius sciscitantes singulos uellent ne militare

empta publice armauerunt: quumq; sex milia romanorum quæ in castris Hannibalis captiua erãt minoris redimi possent: maluit se res publica seruis in tanta tempestate committere in q̃ & prætextatorũ plurimos arma tulisse & abdictorum & ultimo supplitio plectendorũ sex milia etiam conscripta fuisse memorant. Sed post calamitatem apud Transimenum nocte cladis acceptam: libertini quoque in sacramentum uocati sunt bello sotiali cohortum. xii. milia ex libertinis conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit aduersus gallos. L. Furio duce quom latini qui a romanis subiugati erãt milites præstare nollent ex romanis tantum tyrones deleti sunt factæq; legiones decem: qui modus. lx. uel eo amplius armatorũ milia paruis adhuc rebus romanis efficiebat Cæsarem quom milites in amissorum locũ substitueret seruos quoque ab amicis accepisse & eorum forti opera usum esse comperimus: Cæsar Augustus ĩ germanis & illirico cohortes libertinorum complures legit: quas uolũtarias appellauit. Ac me putes hæc tantum contigisse rei pu. nostræ Boristenide oppugnante Zopyrione seruis liberatis dataque ciuitate peregrinis & factis tabulis nouis hostẽ sustinere potuerũt: Cleomenes lacedæmonius quom mille q̃ngentis soli lacedæmonii qui arma ferre possent superfuissent: ex seruis manumissis bellatorum nouem milia conscripsit: Athenienses consumptis publicis opibus seruis libertatem dederũt. Cato Censorius eo item milite q̃ quis ille esset sibi opus non esse aiebat qui ut intereundum manus ita interpugnandũ pedes agitaret quique in stertendo q̃ hostibus in clamando lõgius sentiretur: Rursus hic se iuuenibus dicebat magis oblectari qui rubescerent q̃ qui pallore perfunderentur: Idem in pinguem q̃ndam acerbe maledictis inuectus e quibus enim ĩ rebus huiusmodi corpus ciuitati fructuosum fore putas: interrogauit cuius inter guttur & inguem cuncta sub uentris ditione posita essent: neque aliter magnis atque præpinguibus dux ille thebanus Epaminũdas infestum se præbebat quippe qui & talem quempiam amouit exercitu: inquiens uix trib9 quattuor ue clypeis tegi eius uentrem: cuius magnitudine suam ipsi9 mentulam ne uidere quidem posset nimis similiter pingui homini & corpulento militi censores quondam equos adimere solitos legimus: minus idoneum scilicet ratos esse eum tanti corporis pondere ad equitis munus obeundum: Cæsar militẽ neq; armorum urbanitatẽ neq; a formæ dignitate: neque ab externorũ

bonorũm copiã:ſed ã uiribus corporis tantum deligendum probãt maiores ſuos credo ſecutꝰ:uera enim illa Romuli proles agris uil‑
liſque exercitata ut firmiſſimis per ualida corporibus:ſic ad militi
am quom opus eſſet ſemper fortiſſimos uiros & milites ſtrenuiſſi
mos ex ruſtica plebe diligens præpoſuit urbanæ: utq; omnẽ uillam
ortum ueteres appellant ꝙ ibi qui arma capere poſſent oriretur:ſic
finitis quoq; bellorũ operibus augendæ rei pu.cauſa urbes inſtitutæ
erunt:quas uictoribus militibus pro eorũ meritis aſſignarent & ab
incolendo colonos appellauere.hinc etiam ciuitates a maioribus ci
uitatibus ueluti populorum examinibus conditæ coloniæ nuncupã
tur.Sic Iulius Cæſar militem a colendo rure deductum intra ſtipẽ
diaria merita detinuit ueteranoſq; incolonias dimiſit. Diuus æque
Augu.exercitus qui ſub Antonio aut Lepido militauerant pariter
& ſuorum legionum milites colonos fecit alios in italia alios in pro
uintiis quibuſdam deletis hoſtium ciuitatibus nouas urbes conſti‑
tuit quoſdam a ueteribus oppidis deduxit & colonos nominauit : il
las quoq; urbes quæ deletæ a regibus aut dictatoribus fuerãt quaſq;
ciuilium bellorum interuentus exhauſerat:dato iterum coloniæ no
mine numero ciuium ampliauit romana quoque res pu. quom ne
ceſſaria admodum eſſet militia in urbe ad uim ui hoſtium propel
lendam uixque fieri poſſet quo idẽ ſemper militiæ munus obirent
rem ut omnibus conducibilem in urbe retinuit:munus autẽ huiuſ
modi pro cuiuſque hominis conditione intercapedine ac uiciſſitu
dine quadam curauit.Quapꝑter & agricola quom uiciſſitudo &
rei pu.neceſſitas aderat relictis agris ad arma ꝓficiſcebatur omiſ‑
ſoque agricolationis artificio quaſi alius factus militabat rurſuſq;
ad artificium redibat non ut miles uel belli dux ſed ut artifex:nec e
rat illis pudor depoſitis armis anguſtia rei familiaris coactis agre‑
ſtẽ uitam repetere:ea nanq; ætate ciuitatis ꝓceres in agris uerſaban
tur:& quom conſiliũ publicũ fieri ſolitum erat a uilis accerſabãtur
in ſenatum:quod uſq; adeo uerum eſſe conſtat ut Attilium Seranũ
imperium populi ro.ſuſcepturum dati honores ferentem inuene‑
rint:unde & cognomẽtum poſtea aranti etiam illa quattuor ſua iu
gera in uaticano quæ prius prata quintia dicebantur. L. Quintio
Cincinato uiator attulit dictaturam ex qua obſeſſi cõſules & exer
citus liberator depoſitis faſcibꝰ rurſus ad eoſdẽ boues rediit bubſe
quuſq; denuo factus eſt.C.item Fabritius & Curius dentatus. alter

Pyrrho finibus italiæ pulso domitis Alter sabinis non minori indu striá agros coluit q̃ strenue ac fortiter armis hostes quæsiuit: Nec aliud de.M.Furio Camillo multisque aliis romani generis memo rabilibus ducibus ad hoc semper duplex studium uel defenden di uel colendi patrios quæsitos ue fines incūbētibus coniectari: licet te ste Lucano quom ĩquit: Paupertas fugitur totoque accersitur orbe Quo gens quæque perit nunc lõgos iungere fines Agroꝝ & quon dā duris sulcata Camilli uomere: Et antiquos Curionū passa ligões longa Sed ignotis extēdere rura colonis: Quom distinctio honos que ciuitatis ipsius Nõ alium deesset nec prima maioꝝ cognomĩa nõ aliunde enĩ Fabios q̃ ab agroꝝ fossione fobios qdam non ince lebres pmū dictos putant mutatisque geminis litteris fabios deinde cognominatos: uel a fabaꝝ exactissimo cultu. Fabioꝝ enim lētuloꝝ Ci.que cognominationē admittebant ut quisque aliqd' optime ge nus sereret. Sic iunioꝝ familiam bubulcum noĩarunt qui bob9 ute batur: nec solum semina ac boues sed scrofam etiā & asinā uiris nõ mediocrib9 Tremelio & pncipi Corneliæ gentis cæterisque corne liis & scipionib9 cognomēta praebuisse non ē obscuꝝ: Syluius de nique a quo oēs albanoꝝ reges Syluii sunt uocati: non aliunde q̃ ꝗ syluis & rure fuerat educatus: hoc sibi apud latinam gentem nomē asciuit: & quoniam rusticæ tribus laudatissime eorum qui rura ha berent urbanæ uero in aquas transferri ignominia esset desidiæ p bro: ea porro ratione ut ex agricolis milites deligerētur factum eē reor: quoniam minime male cogitantes duratis ad omnem maloꝝ tolerantium membris & æstum & puluerem & frigora & niues pa ti: uada fluminum traiicere: celeribusque plantis montes superare aptissimi sunt. Adde ꝗ delitiarum omnium ac uoluptatum cõtem ptores iure uidentur non multifacere oportere in bello cum tot la boribus tantisque malis affecti liberentur. Nescio enim quo pacto fit ut is mortem minus reformidet qui laute minus uixerit. Neq; ta men inficiandum reor fortissimos ac optimos græcoꝝ romanoꝝq; milites cum laude & dignitate ex urbibus ad militiā fuisse delectos ueꝝ quia hi tunc non otio: non lāgore: non desidia: non luxu: non umbris: non delitiis: cæterisq; uoluptatibus infringebantur pericula subire soliti ex infamiæ pudore & gloriæ cupiditate quales Home rus aliquot ex ciuibus etiam facit ut Hectorem & Diomedem Ro. rei publi. regnique illius amplissimi salus ac fundamentum erant:

Nostræ autem ætatis milites urbani & uernæ splēdido apparatu un
cti & nitidi ac urbium illecebris deliniti cum loci disciplina seueri
or firmet ingenium aptumq; magnis conatibus reddat si man9con
serere debeant quom in leui armatura par habeant fiduciæ: in gra
ui minimum alacritatis crebro non tam ducibus suis cōferre ad ui
ctoriam q̄ hostes irritare ad prædam solent: unde & Hānibal quō
apud regem Antiochum profugii causa diuertisset: facetissime ca
uillatus est: eaq; cauillatio huiusmodi fuit: Ostendebat ei Antioch9
exercitum ingentem quem bellum po. ro. facturus comparauerat
purpura: insignibus auri & argenti fortunæ apparatibus florentē:
inducebat etiam falcatos currus & elephantes cum turribus equita
tumq; cum frænis: monilibus falerisque profulgentem atque ubi
rex contemplatione tanti ac tam ornati exercitus gloriabund9 Hā
nibalem aspicit. putas ne inquit cōferri posse ac satis esse credis ro
manis hæc omnia: tum pœnus illudens ignauiam imbelliamq; mi-
litum eius pretiose armatorum plane satis esse credo romanis hæc
omnia etiam si auarissimi sunt: nihil ꝓrsus nec tam lepide nec tam
acerbe dici poterat Rex enim de numero exercitus sui ac de existi
manda æquiparatione quæsiuerat: Respondit Hannibal de præda
tanquā ad eam huiusmodi homines expositi soleant esse: Doctus
enī erat pœnus horridum militem ferro & armis fratum eē debe-
re: nō cælatum purpura auro atque argēto illumque insignium ar
moꝝ apparatum prædā uerius q̄ arma esse utq; nitentia ante rē: sic
deformia inter sanguinem & uulnera uirtutemq; esse militis decus
& omnia illa uictoriam sequi & ditem hostem quāuis pauperis ui
ctoris premiū eē: eos si deniq; milites Naso a militari re sua ne dū
arcet sed esse procul tanquā pestē & labem quandam iubet: qs eos
credet ad robustā militiam admittendos nisi forte cum Dario uel
Thrasone potius ad imitationē expugnandæ thaidis lenonū muli
erum ac spadonū agmine cæteroꝝq; qui ministri sunt uoluptatū &
sordidi questus ac uilissimarum artium ueneri militiam suā deuo
uerit: Marte cōtēpto non solū cōtra Hannibalis: sed Catonis quoq;
ac ueteris militiæ institutum: quod Lucanus breui quodam præco-
nio his uerbis expressit: Hirtam membra cuius romani more qui-
ritis inclusisse togā: hoc ꝓfecto tantus auctor haud quaquā extulis
set: nisi durioris etiam togæ usus de q̄ritum cōsuetudine ꝓcessisset
Tales deniq; ex omni genere hominum deligi debent qui non uti

Samnites uibrent hastas ante pugnam quibus in pugnando nihil utantur: sed qui ipsis quib9 præluserint pugnare possint & ualeant

De delectu equorum Ca. IX.

NVnc quoniam de militum delectu abunde satis dictũ est equorum ad pugnam deligendorum rationẽ & signa ineam9: per quæ militiæ incumbentes excellentis equi notas intelligant ne fallantur empturi & operam simul & impensam perdant In ignauo hic probatur natura: moribus: colore: forma: & educationis loco Natura probatur si hilaris: si lasciuus: & alacer si intrepid9 Si nouæ rei haud quaquã terretur aspectu. Ex moribus qui ex placido & concitato mitissimus fit quiqꝫ ex summa quiete facile cõmoueatur uel excitatus festinatione nõ difficili teneatur hoc est honoris appetens cum temperantia ac pudore promptus cohortatione solum & ratione regatur. Alter e contra improbandus qui intortus & multiplex: inglorius: & contumax uix flagello stimulisqꝫ obtemperans nec habenis nec uerberibus coerceri potest: sed interequitandum calcitrat ac domitis frænis ne regi possit uiolentia equitem aurigamqꝫ suum mordet & in præceps quo per se timuisset descendere: perturbat & rapit: quo fit ut si quando hostibus obuia sit eundũ necesse sit equites aut postremos in agmine consequi aut eorum malignitate inutiles reddi: colores intermultiplices eorum mixtas facies hi duo tantum re uera potissimum spectandi: Cãdidus quadam nitenti luce perfusus ex omni quoqꝫ parte niger intermixtus: Alb9 deinde nigris punctis interuenientibus & spadix glaucusqꝫ hoc est ex uperantia & splendore ruboris quales sunt fructus palmæ arboris non admodum sole incocti: unde spadici fœniciei nomen est. Forma deligetur ut si arguto & breui capite & sicco: pelle propemodũ ossibus adhærẽte: ceruice ardua & erecta: auribus breuibus & acutis: oculis magnis & prominentibns nigrisque siue fellineis idest q̃si quodam splendore perfusis: naribus patulis duobus utrinqꝫ foraminibus quibus auras captare uberius faciliusque reciprocare animam possint: coma densa & in dextrum latus protendente: pectore lato: uentre substricto: paribus & exiguis testibus: rotundis clunibus: promissa cauda: mollibus altis erectisque cruribus pedibusque siccis: altis: concauis: atque rotundis: uniuerso corpore composito auriculatim distincto grandi sublimi erecto & ĩ aspero loco ut

Xenophonti placet educato. ut autem Satyra inquit: Nempe uolu crem sic laudamus equum: facili cui plurima palma feruet & exultat rauco uictoria circo Nobilis hic quocunque uenit de gramine cuius Clara fuga ante alios & primus in equore puluis.

Rationes gentium in deligendis ducibus Ca. X.

DElectis militibus & equis ad pugnam idoneis quis potissimum illis praeficiendus sit dux quaerimus uoluntates & gentium studia in his declarantes: iudaeis alienigenam lex praefici uetat ne auctoritas imperio religionis suae cultum inuertat in aliis duces & imperatores externi patria & natione nobilissimi reperti sunt unde & ex oraculo aegyptiis dictum est ut auxiliatore hebraeo contra ethiopas uterentur Carthaginenses infracti bellis & cladibus multis exinaniti Xantippum Lacedaemoniorum regem cum auxiliis ducem bello praefecerunt: qui fortiter ac strenue pugnantes romanos euerterunt tarentini gilippo duce & ipso lacedaemonio Athenienses uicere Galli Breno duce Britanno Italiam cepere. Roma insuper incensa romanos tamen quos labore & industria armis quoque ac bellicis institutis caeteris nationibus graecorum pace dixerim praefloruisse constat multi opinione ducendi regendique exercitus in caelum extulerunt. unde uir praecipuus Cynneas Pyrrhi legatus quom Romam ingrederetur regum patriam se uidisse testatus est: quam sententiam uideo poetico illi nimium conuenire Excudent alii spirantia mollius aera Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus: Orabunt causas melius caelique meatus Describent radio & surgentia sidera dicent Tu regere imperio populos romanae memento Hae tibi erunt artes pacisque imponere mores: Parcere subiectis & debellare superbos. Caeterum in hac ipsa sententia pro se ne ipsi romani fauisse illi reperti sunt quando externos quorum uirtutem romanam rem creuisse constat in supremos dignitatum gradus admisere. Sunt qui astruunt solas diuitias esse quae ducum & imperatorum gloriam concomitentur & illustrent: quibus deficientibus uolunt ac praedicant nihil arduum: nihil magnificum & excellens geri posse. Sic persas sic graecos sic romanos non sine diuitiarum copia orbis terrarum potitos esse. Alii putant ad laureas & triumphos habendos foelices duntaxat fortunatosque duces semper praefici debere. Aiunt enim quae diuitiae uel copiae gentium romanos fere subactos aduersus Hannibalem

erexisset nisi Cornelium Scipionem fortunatissimum imperatorē qui illum apud Carthaginem relicta Italia solus fudit habuissent. Quid ꝓfuissent inquiunt alii carthaginensibus thesauri exuberantissimi aut exercitus amplissimi ad oppugnandam diruendāq; tot annos Italiam nisi ipsum Hannibalē callidissimum audētissimūq; belli ducem gentibus suis præfecissent Sic Epaminundam thebani Leonidam lacedæmonii: Themistoclem athenieńses fortissimos duces sortiti sunt. Alii & qui tecum rectius sentiunt Sigismunde nō diuitiis affluentibus: non fortunatis: non callidis et audentibus ducib9 tantum. Cæterum ingenio atq; animi uirtute præditis decernenda īperia summos credendos magistratus esse putant. Parum enim ait Cicero sunt fortis arma nisi consilium sit domi neque fortuna aut uiribus aut uelocitatibus aut celeritate corporum aut excursiōe aut saltu aut eminus hastis aut cominus gladiis tantum res magnæ geruntur: sed consilio magis: sed ratione sententia: auctoritate atque scientia: Quæ omnia siue deorum seu naturæ munere quom in te esse omnes intelligant prædicent admirentur Quid mirꝶ si te ducē ad oēs belloꝶ euentus et magnifica quæq; conficienda uniuersa hīc inde deleget Italia: Quid de te autem reformident singuli refellereq; palam audeant: unum hoc est. Aiunt enim quod tamē Epaminundæ: quod Sertorii: quod Cæsaris: quod Augusti: alioꝶq; pluriū et maximoꝶ ducum ꝓprium fuisse legimus strenui militis officio fungi: fortitudinis opera manu ꝓpria edere: ac sine ulla te exceptione periculis nimis ingerere: quod quā gloriosū sit q̄q; pernitiosum ad maxima & plurima belloꝶ munera obeunda quom cōsilio polleas: uiribus præstes: & cunctis tā ducibus quā militibus in utriuslibet officiis antecellas: tuo prudentissimo iudicio existimandum relinquo. Rarissimum quidem decus: & quod inquit Crispus de Iugurtha: de te imperatorum nostri æui gloria omnium consensu dici potest. At sane inquit ille quod difficillimū imprimis est & ī prælio strenuus erat & bonus consilio: & quoniam alterum ex prouidētia timorem: alterum ex audacia temeritatem afferre plerunque solet gloriosum nomen tuum non tam fortuna & opinio q̄ uirtus: & consilium circunferat periculisque obiiciat. Caue itaque oro ac ducis ac militis officia militis distinguas obsecro: Tu enim longe melius nosti quæ sint ducis partes & quæ militū fortitudo atq; ꝓfessio debet Quæ seorsum a duce exigenda præstanda nō sunt nisi forte

cum summa necessitas incumbit: legimus fortissimum ducum Marium ꝓuocanti ipsum ad singulare certamen Respondisse se si mori uoluisset multotiens suspendio potuisse & sapientem nō quærere pugnam sed potius cogitare uictoriam. Ecce uirum gloriæ cupidissimum & romanum discernentem quid inter ducis & militis officium interesset & reputantē sæpius ducem sine exercitu saluū euasisse q̄ exercitum sine duce Vides īclyte dux Marium declinauisse singularem congressum quem nullum ferme militum legim9 recusasse: ut eius exemplo discas quæ sunt militis spernere & quæ īperatoriæ maiestati conducat adimplere: quod si te par̃ mouet ob sanguinis ignobilitatem Marius: Audi de gente Cornelia Scipionē nō quemlibet sed illum qui uirtutibus suis Aphricani cognomen adeptus. Hic enim quom a quodam ꝙ par̃ pugnax foret argueretur ignauiæ crimen: lepida responsione submouit inquit & enim recolo matrem me imperatorē peperisse non militem. Metellum quoque quom multi clamarent ut ipse singulari certamine cum Sertorio ꝓuocante dimicaret: dux cum duce: & romanus cum romano: detrectantem uero pugnam ut ignauum aspernabatur: sed ipse Metellus hæc dicentes merito contemnebat. Ducem etenim ut inquit Theophrastus non militis sed ducis obire mortem decet Nec te moueat dux præcellentissime Sigismunde ꝙ Alexandrum magnum legamus & imperatoris & militis īpleuisse munus: sed memēto ꝙ a ꝑncipe rei mili. peritissimo atque probatissimo laudatus sit solum ꝙ parua manu aduersus maximos exercitus steterit uiceritque & ī extremas mundi partes peruenerit pugnans ultra spem existimationemque mentium humanarum: nam ꝙ manu promptus & pugnacissimus fuerit quom & Gregarii militis laus sit gloriæ illi principi non asscripsit: tantus iudex ac testis quantus Hannibal cum Scipione conferens fuit. Neque Catilinam pessime factionis tibi imitandum proponas uelim de quo Salustius scriptum reliquit Interea catilina cū expeditis in prima acie uersari laborantibus succurrere ītegros ꝓ sauciis accersere omnia prouidere: & præter hæc imperatoris officia quod militis est subdit multum ipse pugnare: sæpe hostē ferire strenui militis et boni imperatoris officia simul exequebatur Alia quidem ratio est eius quod fieri debet: alia eius quod ille faciebat. pugnabat enim desperatione plenus: postquam ut ille ait: uidet montibus atque copiis hostium sese clausum in urbe res aduersas

neq fugæ neq præsidii esse sibi ullam spem: optimũ factu ratus ĩ tali re fortunam belli tentare statuit. Promittebat enim cuncta sibi si uinceret & desperabat omnia si uis hostium praeualeret: nã nec ego uelim te penitus non pugnare: sed tunc te manũ conserere probo quõ de summa rerũ agetur: quom cuncta sicut optimum ducem decet prouideris quom necessitas tulerit quom cupiã ingenti periculo ut sæpe soles uideris occurrendum. Audi Craterum Alexandrũ suum admonentẽ: Quanta libet inquit ille uis omnium gentium conspiret in nos impleat armis uirisque totum orbẽ classibus mare consternat: inusitatas belluas inducat: tu nos præstabis inuictos & subdit: Sed quis deorũ hoc Macedoniæ columen accitus diuturnum fore polliceri potest: quom tam auide corpus periculis afferas oblitꝰ tũc tot ciuiũ animas trahere te in cassum: ac post plura quocunq iusseris ibimus obscure pericula: & ignobiles pugnas nobis deposcimus: Te metipsum ad ea serua quæ magnitudinẽ tuã capiunt: cito gloria absolescit insordidis hostibus. Vides ne qua regula ducis pugna limitetur: & ubi conueniat imperatorẽ manus iniicere Et quid putas ne si quotidie te periculis obiicies non aliquãdo fortunam inuenire tuam Tragicum est iniqua raro maximis uirtutibus fortuna parcit: Nemo se tuto diu periculis offerre tã crebris potest: quem sæpe transit casus aliquando inuenit. Noli itaq in paruis ac minimis experiri fortunam: satis enim periculo tuo ĩmo nostro quantum ad gloriam attinet Sigismunde te pluribus ostendisti: satis picentibus: satis etruscis: satis insubribus: satis latinis ac barbaris ducibus: satis amicis: satis deniq hostibus te mortis omnisq periculi contemptorẽ: manú ac corpore strenuum & ad horrenda omnia quisquis casus ĩmineat expeditum: Fauit deus nunc exhibendum prudentiæ temperamentum & cautionis modus: ut quæ gessisti cõsilio & animi magnitudine: non impetu: non temere gessisse uidearer: deniq corporis habitudo & integritas formæq dignitas: nõ mũditiis culta: sed uirilis & pene militaris: ut Liuius inquit: Non nihil etiam ducibus solet conferre quæ si desit non usquequaque tamen expetenda est: uel quo minus militent aliis ue præficiantur omnino repudianda modo animo præstent & harum rerum quas modo diximus cognitione uersentur. Iure etiam diui Traiani sententia militabant qui aliqua corporis parte debilitati uel minuti sunt: idque ĩ multis sane urbis Romæ exterrarumq gẽtium ducibꝰ ẽ intelligere

Nanq; præter Marium præclarum ducem uaricibus laborantẽ legimus:& Camillũ quom prænestinos & thyrenos prælio uicit: senem pariter & egrotum & Iulium cæsarẽ dictatorẽ semel: atq; iterũ inter res gerendas comitiali morbo correptum. Q. quoq; Ciceronẽ magni Ciceronis fratrẽ tenuissimæ ualitudinis multa:& grauia bella sub hoc duce in Gallia prudẽter ac perstrenue administrantẽ Apud lacedæmonios nec minus Lysandrũ: Sæpenumero ui morbi ac magnitudine mentis uiribus & corporis destitutum Agesilaũ quoq; eorũ quõdã regẽ Claudium pinde summæ an eũ rei præficerent diu multumq; deliberasse deniq; statuerunt satius esse ingressu regem q̃ imperio regnum claudicare utq; Syllam & Cottam nõ obscuros sane duces eo habitu fuisse naturæ perhibẽtur q; uno tantum testiculo nati memorentur. Sic Sertorium: Oratium Coclitem Philippum Antigonum & pœnorũ ducem Hãnibalem qui oẽs maxime bellacissimi fuere: altero non testiculo caruisse sed oculo aliæ fideles tradunt historiæ. Quo autem ad formæ dignitatem spectat Scipio Aphricanus & Iul. Cæ. & si pcero corpore fuerint: breui tamen Antigonus Alexander Macedo & Augustus nec tamẽ eorũ magnitudini breuitas nec breuitati magnitudo obfuit nec detraxit famæ:& ad tumulum Archemori dum ludos solennes Græcia celebraret Tydæum capaneo præstitisse poetico præconio percelebre est: a quo humili admodum statura & exigua thebanos oẽs certaminibus longe superatos fuisse traditur. gerendæ igitur huius rei dignitas & summa merito illis tradetur: quibus explorata sint omnia quiq; consilii auctoritatis sciẽtiæ: multarũq; rerũ gestarũ titulis illustrati præsentes non modo prouocent ad uictoriam: sed eorum cõmemoratione posteros imitatione succẽdant.

Agminis siue incedentis exercitus ordo secundum græcam romanamq; disciplinam Ca. XI.

SVperest nunc agminis hoc est ĩcedentis exercitus ordo circa quem summa imperatorum ac ducum uersanda cõsideratio ẽ: quom sit parium impariumq; rerũ sua tribuẽs cuiq; loca dispositio: qua spreta neq; miles neq; imperator quicq̃ ualet explicare: quom pedes equitem: peditemq; eques si sint promiscui sæpe numero se præpediant: ac ueluti ex theatro confuse abeũtes se inuicẽ affligent atq; opprimant. E contrario uero ubi sit rite dispositum agmen: suoq; quidq; ordine locatum sine trepidatione

Imperator uictoriam ab omnibus optatam promittet. De hoc itaq; ipso breuiter a nobis secundum græcam ratione primo differendū est: ab romana traditione deinde sumentibus. Quom igitur ciuitas in tribus distributa sit: ex his Decuriones primum: de cuius tribuni sententia ex ipso iuuentutis flore deligendi sunt: ex his qui ætate & prudentia qui pulchrum aliquid & gerendi & audiēdi studio flagrent: hos anteire oportet. Post hæc totidem deligendi sunt ex his qui ætate & prudentia maxime antecedant: qui postremi in ipsis cēturiis collocabuntur. Decurionum uero ordo ob has præcipue causas ꝓbatur ꝙ qui priori loco collocati sunt oēs principes fiunt: quōque in dignitate sunt magis q̄ quom priuati impositum sibi esse existimant præclari alicuius facinoris gloriam quærere. Deīde quom quidpiam agendum instet efficacius est magistratuum imperium q̄ priuatoꝝ primoꝝ etiam manus promptiori alacrioriq; se animo offert: Si quidem a fronte periculum ingruat quom eam minime lateat eum locum suæ uirtuti creditum esse. Et postrema si q̄ a tergo maior uis premat quom eam haud quaquā etiam fugiat desere re ordinem turpissimum esse: qui etiam postremum agmen ducit hunc omni laude cumulatum uiꝝ esse cōuenit Si enim præstāti uirtute erit quom tēpus instabit: iubēs in hostem inuadere prioribꝰ uires adiiciet: Sin rursus pedē referre opus erit prudenter abducēs suos ꝓfecto magis seruabit incolumes: & hic secundum græcoꝝ rationemq; agminis ordo. Secundum romanam autem eiusmodi erat Nanq; auxiliares leues et sagittarii præibant primo ad festinas hostium incursiones coercendas utq; suspecta insidiis loca scrutarentur: post hos uiarum scrutatores qui aggerum maligna corrigerēt: syluasq; præciderent: ne perplexo itinere fatigaretur exercitus: deinde sua superioꝝq; sibi rectorum impedimenta ferentes & defensionis ergo plurimi cum his equitum: post quos princeps ipse equitatus peditatusq; hos postea sequebātur: qui remouendis urbibus machinarum ac reliquorum tormentoꝝ genera deferebant. Chiliarchi deinde atq; præfecti & post hos circa aquilam cætera signa militaria: postque serui singulorum ordinum cum peditatu erant agminis postrema multitudo mercenaria quam armorum actores seq̄bantur: & armati equites pedites que non pauci. Cæterum pro tempore & causis occurrentibus Iul. Cæsar octo legiones hac ratiōe & ordine intereundū disponebat quom hostem cominus sentiret: sex

legiones expeditas præponebat post has totius exercitus impedimẽ ta inde duas legiones quæ minus firmæ ad dimicandnm putabãtur ut agmen clauderent præsidioqꝫ impedimentis essent: minoribꝰ autem expeditionibus tres legiones expeditas præmittebat deinde impedimenta: nouissime legionem unam quæ agmen clauderet: Ita q̃drato fere agmine incedere ubi hostis ab omni parte suspectus eẽt Et hæc de agminis dispositiõe secundũ utranqꝫ disciplinã dicta sint

Acierum instruendaꝝ uaria ratio Ca. XII.

C Aeterum si conflicturæ coeant utriqꝫ hostium copiæ primum optimi & sapientissimi ducis munꝰ esse uidetur cõstituere atqꝫ disponere qui prudẽter fideliter strenue ac uiriliter hostem inuadant Quod si omnem ciuium equitatum celeriter ad mille equitum numeꝝ cõpleri necesse sit: ad ducẽtos præterea peregrini constituẽdi sunt equites & inter ciues collocandi: hi enim adiuncti uidentur mihi & firmiorẽ uniuersum equitatũ præstare: & magis emulatione quadam ad laudis & gloriæ cupiditatem incendere ut certatim se inuicẽ uirtute superare nitantur. Nec uero me præterit lacedæmonios rei militaris ꝑitissimos bellicosissimosqꝫ tum primum equestri gloria maxime clarere cœpisse: quom peregrinos equites asciuerint: & in aliis quoqꝫ belloꝝ euẽtibus diuersisqꝫ nationibus constat peregrinas copias magnũ sibi & præclaꝝ nomẽ peperisse: usus enim ad promptitudinem plurimum cõfert: uidetur præterea peditatus equitibus adiunctus ad rẽ gerendam efficacissimus esse: maxime si his hominibus constituatur qui hostibus ĩfensissimi sint: Sunt qui putent pro ratione acieꝝ illud Nestoris apud Homerum esse qui iubebat per tribus atqꝫ partes eorum cohortes aciesqꝫ græcorum coordinari ut & tribus tribubus & pars parti auxiliaretur: satius & salubrius alii censent amatorem iuxta amatum collocari debere: nam ordo secundum tribus non multum rationis in periculis habet: uerum si cuneus ex amicis inter se amantibus existit indissolubilis & inseperabilis ad perferendos iuferẽdosqꝫ ictꝰ efficitur: Quom hi amatorum mirabili amore ferrea & adamãtina ut ita dixerim cathena teneantur & sacram ut aiunt cohortem efficiant: quemadmodum Sesoosis in Arabiam ut ante diximus: quom eorum qui eadem die geniti qua ipse simulqꝫ nutriti erant exercitu

ā patre miſſus:atq̃ in hoc quoque ad primos ictus ſuſtinendos ſūt qui ſuos cohortentur & eo ipſo ſuperiores ſe putent quo non inferiores in occurſu primo reperiuntur:hac arte ſiue ratione uſus Pompeius farſalicis in campis:acies enim ab equo animaduertēs ut hoſtes nouit cum ſilentio congrediendi tempus ex ordine expectare: ſuumq̃ exercitum ſine ſtrepitu non eſſe:immo turbulentum & īperitia tumultuantem extimuit:ne in ipſo pugnæ initio penitus diſſolueretur:unde quom utriq̃ concurrendi ſigna danda eſſent: acierū pirmos monuit ut in locis ſuis ſtarent & denſa confertaq̃ manentes ſerie hoſtilem incurſum accitus donec intra pili iactum eſſent ſolidiſſime exciperent: Qua quidem in re ſi Lucano creditur: ſteterit licet ordine certo infœlix acies Cæſar tñ erraſſe Pōpeiū aſſerit:Plagarum enim ictus impetu curſuque illatos ſubſiſtendo reſtingui īquit:feriendo enim & initio confligendo magnas uires īpetu & curſibus adiici:& animos perinde ac flatib9 excitatos omni ex parte ſuccendi.Cæſar itaque quom ſiniſtrum Pompeii cornu conſpexiſſet tot munitum equitibus timens armaturæ ſplendorem quinque ſiue ſex ut alii ferunt obliquas poſt ſigna cohortes: quibus cum orbem terrarum congreſſus eſt e legionibus eductas legioni decimæ a tergo locauit:iuſſitque eas quietem agere: hoſtibuſque ignotas eſſe. Sed quom irrueret equites admonuit:quod neque ut ſolitum eſſet iacerent pila:feſtinarentque quemadmodum robuſtiſſimi ad perſtringendos enſes:ſed ferire eos altius iuſſit oculoſque fronteſque hoſtium ad uulnera impetere:Non enim permanſuros eos fulgētes floridoſque inſultatores inquit neque cōtra ferrum inſpecturos in oculo illatum illos iuuenes parum bellis ac uulneribus aſſuetos: hoc itaq̃ impetu hac acieꝝ ſerie ratione & ordine inſtruitur utrinq̃ acies.Pompeius octoginta & octo cohortes triplici ordine locauit: fuerunt autem peditum.xl.milia:equites in ſiniſtro cornu. cccccc. in dextro:ccccc.Præterea reges multi ſenatores equiteſque ro.plurimi abſque leuis armaturæ magna copia.Cæ.ſimiliter octuaginta cohortes triplici ordine diſpoſuit:cui fuerunt minus.xl.M.peditū: equites mille.His explicitis obſecrantibuſque militibus Cæ.pugnæ ſignum dedit:erat forte in exercitu eius.C.Craſtinus qui priori tēpore honeſto gradu ſub Cæſare militaſſet: tunc uero non militiæ ſacramento quo ſolitus erat:ſed iure quodam amicitiæ euocat9 aderat uir bellica fortitudine memorabilis: Cæſaris nanque contione

intellecta & ut ab his utrisq; signa dari uidit : alacri uultu e Cæsaris phalange ꝓcurrens:sequimini me inquit manipulares olim mei & īperatori nostro quam debetis operā exhibete ultimū hoc præliū est:quo peracto ille suam dignitatem: nos nostram recuperabim⁹ libertatem:Dehinc uersus in cæsarem:faciam inquit hodie imperator:unde uel uiuo mihi uel mortuo gratias agas:hæc dicens ī hostes irrupit: eumq; delecti milites circiter centumuiginti sua spōte ꝓsecuti sunt. Erat nempe ut aliqui tradidere:nec dissimile ueri est quidam utrinq; in ipso pugnæ principio pius torpor qui strictos iā gladios contineret quom germanis suos fratres ab aduersa acie: patres filios & parentes filii uiderent:donec crastinus hic præcipitanti rabie uocem tolleret:pilumq; torqueret:itaque prælium cœptum ē quod nisi huius furor hominis acies miscuisset:poterat fortasse ducibus ipsis patientibus circa romāi imperii humanique generis excidium mutua pietate componi. Sed proh dolor inuentus est q cæsare ipso differente ꝓperaret:imperiūque supremū irreparabili clade ꝓterreret. Steterunt enim acies ante magno ordine utrinq; & bello cœpto quom aliquādiu equis uiribus hinc inde dimicaretur. Et Pompeius multitudine fisus ad circūueniendum cæsarem equitatū effunderet:ab utroq; cornu cæsar suis equitib⁹ quos intentos in hāc rem fecerat subito signum dedit: Qui dicto citius in effusos facto impetu:uere illos effuderunt ac dare terga coegerunt: Et secuta est equitatum ardentissima legionum adeo conglobata ut quasi una manus omnium uideretur. Accessit & magni instar exercitus Caesar ipse ubique praesens utrunque simul exhibens & fortissimi militis & summi ducis officium & feriens & exhortans: Duæ ex omnibus illius per omnia discurrentis uoces annotatæ litterisque mandatæ:ferox altera. Sed ad uincendum utilis miles faciem feri: altera autem pia:& hanc licet ad iactationem Cæsaris compositum in hunc modum Florus dicat:Miles parce iam ciuibus : Pompeio tamen interhortandum tribuit Eutropius. Illa enim ut Floro assentiar Cæsaris uincere satagentis hæc eiusdem uincentis seu iam uictoris miserentis uox fuit:illa in medio prælii ardore ac iam uictis & in fugam uersis hostibus usus est:ille etiam pie non consentaneus actus fuit quod cuilibet suorum uni hostium quem optasset uitam dare permisit. Nec minus ille ꝙ in tanto conflictu nullus inuentus est nisi armatus in acie cecidisse : Pompeius turbatis ac territis

suorum ordinibus tantæ ruinæ molem nec sufferre uales nec attollere tanq̄ insano attonitoq́ tātū similis abiecit pond⁹ īperii seq́ in castra recepit:nimis illi quod de alio est carmini conueniens: Iuppiter ipē pater currus exterruit altos Aiacis stetit ille amens clypeumq́ tumētem Tergore septeno post terga immania iecit Hincq́ oculos uoluens mœstus se auertit ab armis. Hæc ubi īgressus est castra tādiu secum tacitus perstitit q̄diu confligendo plurimi cum fugientib⁹ simul in cædem corruissent: ruptoque silentio tandem uocem hanc unicam emisit: Ergo ad cōgressum aliudque nihil locut⁹: surgit ueste que sumpta: præsenti cladi accomodata castra excessit: seque fugæ credidit: nō tā uiuere cupiens q̄ metuens mori ne secū reliquae legiones in cassum traherētur: quo submoto nemo amplius in acie stetit: sicq́ uniuersus Pompeii fugit exercitus: cladesq́ ī castris per magna facta ministrorum eorumq́ qui cōtubernia defenderent: & quāq̄ facta cæsorum ratione milites tantum ad sex milia cecidisse clarissimus testis sit Asinius Polio qui tunc cum Cæsare militauit. Cōpertum est autem per alios nobilissimos auctores de legionib⁹ & equitatu Pompeii. xv. M. cecidisse. nam exterarum gentium & auxiliorum quæ ex magna orbis parte cōfluxerant: īnumerabiles strages fuit: & eorum qui uagi & inermes nullo ordine ad satietatem cædētiū sunt oppressi. Eorum uero qui deditione in potestatem Cæsaris uenerant numerum. xxiiii. M. & eo amplius fuisse litteris traditum ē: signa militaria centum octuaginta &. lxxx. aquilæ. Inter cæsos fuit Crastinus ut dictum est ardentissime dimicans: quē Cæsar eo prælio mira uirtute rem gessisse & de se optime prædicauit: atq́ ita ut prædixerat uel mortuo gratias egit. Pompeianorum enim multos quom strauisset in cōfertissimam aciem inuectus unius gladio ꝑ ora illi ad oppositum latus adacto perfossus occubuit: notatumque oris uulnere oris impetum punitum ultiōe iustissima periit. Domitius is qui ad cōfinium captus fuerat ac dimissus ex his qui Cæsaris partes secuti non nisi ducenti milites sunt desiderati: Centuriones xxx. uiri excellentes: Mirum dictu romanis ab utraq́ parte pugnātibus eam fuisse cladis imparitatem: sed puto diis placuisse ut Pompeium sua illa uetus fortuna relinqueret: Pyrrhus in instruēda acie apud Asculum Homerici uersus sententiam insecutus fertur: quo equidem minus bellicosi in medio collocantur: Elephantos & equitatum omnem in subsidiis esse iubens. Xantippus lacedæmoniorū

rex in auxiliũ aliquando euocatus a Carthaginensibus quos romani sæpenumero ꝑtriuerãt: inspectis pœnoꝝ copiis atque in campũ deductis: quom in ꝑcunctãdo quemadmodum romani secum pugnando semper superiores euasissent: ꝑcepissetq́: ac errata subinde quibus res eoꝝ subuersæ forent q̃si disciplinam quandam aperiens edocuisset in instruenda acie: sic equitum: sic peditum: sic elephantorum ordinem disciplinamque digessit ut qui modo ne conspectum quidẽ romani exercitus sustinere possent ultro iam postularent ut ad hostes ducerentur. Cognito igitur militum ardore carthaginensium fortunam prælii ratus Xantippus aduersus romãos carthaginensium acies sic instruxit. Prima enim fronte elephantos constituit: paulopost urbanam multitudinem dextro ac læuo cornu: deinde mercenarium militẽ ueteranorũq́ robur distribuẽs expeditos quosq́ ac celeres utrinq́ inter equitum alas certare iussit: E contra utq́ solidam romanorum aciẽ perspexisset qui aduersus elephantos ex omni exercitu expeditos & delectos opposuerant: multiplicíq́ subsidio firmauerant: equitatu in utroq́ cornu diuiso ne ab elephantis perrumpi agmen posset. Xantippus quo romanoꝝ aciẽ labefactaret circũire equitatum ac extremos a tergo lacessere iussit hoc quom pluribus in locis faceret: ac legiones romanæ necessario extra equites conuersæ illis resisterent ac propellerent: interim rare facta acies ac disiuncta ab elephantis perrumpitur cõfligiturq́ quo in cõflictu. xxx. romanoꝝ milia cecidere. Regulus dux eorum cũ quingentis interceptus & duo milia in clyꝑeam urbem fugata sunt Hannibal imperator maximus directa acie ad cãnas milites fortiores bellicosioresq́ in extremitatibus disponens ipse cum debilioribus medium: ubi multi ex fortibus & strenuis uiris præerant: tenuit sexcentos deinde equites numidas transfugere iussit: qui ad fidẽ faciendam gladios & scuta romanis tradiderunt & in ultimũ agmẽ recepti ubi primum concurri cœpit strictis minoribus quos occultauerant gladiis: scutis iacentium assumptis romanorum aciem cecidere. Ad hoc etiam miscendarum acierum discrimen: Scipio aduersus Hannibalẽ in terra Aphrica quom ordinaret exercitũ hastatos prima fronte locauit: principum deinde cohortem: quam quidẽ triariis deniq́ clausit: nec densas suoꝝ acies instruxit: sed quodã interuallo distantes quo elephanti recepti absque ulla suorum permixtione ac ordinis perturbatione transmitti quirent. Velitum etiam

plurimi præsto erant iussi in ipso belluarum impetu eorum terga dextrum læuumque latus telis confodere: equites deinde distrixit in cornua & cum italis equitibus Lælium ab læuo Massinissam uero numidis instructum dextro cornu opposuit: quæ ordinatio magnā sibi peperit uictoriæ laudem. Hannibal uero e contra cum decernendum sibi necessario esset & ad illud supremum gloriæ certamē quo nullum unquam perniciosius: nullum magis terribile uel memorandū quoque quom uel omnium gentium imperium: uel perpetuum seruitutis iugum suis fore uideret. Ex Scipionis hostis sui sentētia omniumque qui armorum uel militarium rerum gnari erant id laudis assecutus ut suorum cohortes mirabili hastu & diuina potius q̄ humana ratione disponeret: elephantos enim octuaginta trementes ī terga turres militibusque refertos habentes in prospectu romanorū exercitus præsepsit ut inde suo terrore impetu atque ui hostiū ad suos tanquam clypeus & murus æneus accessum prohiberent auxiliaribus gallis lyguribus mauris atque balearibus ante pœnorum suorumque ciuium cohortem: Deinde subsequentibus ne mercenariis diuersarum nationum militibus quos non fides: nō patriæ pietas ulla fortes ac strenuos redderet: fugiendi facultas daretur: utque primo post elephantos loco positi pugnæ impetum admittentes extinguerent: tum suorum ac macedonum multitudinem ut ītegri cum fessis hostibus pugnando uictores euaderent. Italicos uero & Brucios tanquam infidos quod mœsti coactique magna ex parte terra Itala excedere imperiū ducis & castra sequerentur in postremā summouit aciē: ad suos postea quom ambo se duces utrinque recepissēt hortarenturque uariæ & ignauiæ notas & præmia militibus præponerent: interim ad initū pugnæ classica romanorum cecinere tanto quidem omniū clamore ut elephanti quos primo agmine anxia tanti ducis cura in præsidiū locauerat fortuna consilium peruertēte ī suas acies redirent: īpetuque suo loco adeo turbarent ut equitibus in fugā uersis primā tantæ ruinæ tantæque stragis causam præbuissēt Equitibus enim imminuta pœnorum acies: pedes in hostes concurrit primoque nixu loco moueri contigit: hos ut motos romani sensere partim sese ad suos recipientes ac terga dantes carthaginensiū aciē adorti sunt. Re autem bene ac fœliciter gesta tot iam fugatis equitibus: tot elephantibus fusis: primisque ordinibus in secundos iā pulsis interpugnandum Laelius ac Massinissa qui pauloante pedem

referentes aliquãtiſper ꝓfugos inſecuti fuerant opportune redeun tes & quidẽ equites hoſtilis exercitus quotquot ſupererant a tergo incurſant:iſq; quaſi inopinatus impetus hoſtilẽ impetum aciẽ tanta compleuit formidine ut ancipiti undiq; pugna circũuente funderẽ tur cæderẽturq; nullo pudore nulla reuerentia tanti ducis ualẽte fu gam ſiſtere. Et quanquã ſane ab utroq; ipſoꝝ ducum & ab aliis ſæ penumero maiores alibi ſtrages æditæ ſint:grande tamen præliũ ĩ primis meritoq; ſeu ducum claritate ſeu gentium potentia ſeu mili tum uirtute ſeu ancipiti cæſoꝝ diſcrimine ſeu denique uictoriæ ef fectu inter illuſtria referendum:quom auctore etiã Floro non fue rit maior ſub ĩperio ro. dies q̃ ille quo hæc geſta ſunt. Ex carthagi nenſib9 & ſotiis.xx.M.& eo ampli9 hac in pugna cecidere totidem fere capti:ſignaque militaria.C.xxxii.cum elephantis.xi. interce pta. Romanis uero qui ſuperiores euaſere nec incruẽta uictoria fu it:decẽ nanque milia ꝑiere. Dux autẽ ipſe Hannibal mœſtus & eq tibus paucis ad modum comitat9 haſdrumentum id oppidi nomen eſt fuga ſe cõtulit ſingula tã ante prælium q̃ in praelio quae queli bet magnanimum ꝑncipẽ decet ꝑuſquam inde abiret expertus: Car thaginẽ patriam deinde ſuam ꝓfect9 uel reuocatus coram ꝑmori bus & ſummatibus urbis ſe nõ praelii modo:ſed belli uniuerſi glo ria inferiorẽ euaſiſſe & a Scipione uictum & ſuperatum eſſe nõ iu it inficias Cornelius Scipio cognomento Aphrican9 aduerſus Haſ drubalem pœnorum ducẽ in Hiſpania bellum gerens & ꝑ aliquot dies nõ quo dimicaturus eſſet ordine duxiſſet exercitum ac hoſtes pari ordine ſeruato ꝓficiſcerentur eodem die quo man9 conſerere ĩ ſtituerat inſtructionis mutauit ordinem & quibus ipſe præualebat infirmiſſimas hoſtium partes una acie aggreſſus facile fudit Theo genes Athenienſis quom exercitum megaram duceret petentibus acierum ordinem:reſpondit ibi ſe daturum deinde clam eqtes præ miſit:eoſq; hoſtiũ ſpecie ĩpetum in ſotios retorq̃re iuſſit: quo facto tanquã ad hoſtium occurſum præpararentur ꝑmiſit ita acies ordĩa ri ut quo quiſq; loco uoluiſſet cõſiſteret:ut ĩertiſſimus quoq; quiſq; retro ſe dediſſet:ſtrenui autẽ in fronte ꝓſiluiſſent ut queq; inuene rat ſtantem ita ad ordinem milites prouexit. Adderem his ego Ar cturi regis placita cuius apud nos neſcio q̃ uerax: ſed noua utique & ob id ipſum ſuſpecta mihi eſt fama:& quanquã hiſtoriis miſce re fabulas nihil ſit aliud q̃ mendatio ueri fidẽ ĩminuere:eius tamẽ

hac in re gesta uel quę geri potuerunt conducibilia plurimum nō siluisse equidem q̄ affirmasse maluerim. hic enim in acie ut aiunt ī stituenda peditatum quidem omnē per se ponebat: equitatū quoq̧ Quomq̧ pedites pugnā iniissent equites superuenietes aduersam aciem dissipabant. Præter hos autem seorsum quosdā manipulos militares collocabat: qui praelio feruescente superuenientes hostes impeterent. Ita cum fessi integris a tergo urgerentur suo comento nunquā non uictor in omni praelio fuit Alexander peditatū in me diam aciē cōiiciebat: equites a dextro laeuoq̧ cornu dispones. Idē aduersus Archelaū quom hostium copias multitudinēque uerere tur uirtute autē suoꝝ fideret: aciem in omnem partē spectantē ordi nauit ut circunuentis undique pugnandi facultas esset. Hic idē ali quando omnibus ad pugnam structis quom praetores militum in terrogassent ad haec aliud ne quicquā iuberet: nihil respōdit nisi ut barbae Macedonum abraderentur. Parmenone uero admirante an ignoras inquit ansam in praelio nullā esse q̄ barbae meliorem. M. Antonius aduersus parthos qui infinita multitudine sagittarū exercitū eius obruebant subsidere suos & testudinē facere iussit su pra quā transmissis sagittis sine militum noxa exhaustus ē hostis: Quod si hostilis acies insolubilis sit ut plerisq̧ mos est: scutorū te studine cuneos insolubiles efficere inuenti sunt. Aliq̄ndo iuuenes militiae romanae qui supra insilirent & scuta manibus euelletes de super uulnerarent. Scipio Aemilianus ad Numantiā nō cohortib⁹ tantum sed Cēturiis sagittarios & funditores interposuit. Fuit et mi rabilis romanorum aduersus latinos: latinorumq̧ aduersus roma nos in omnibus pene par in instruenda acie ratio: cum equis ante omnia utrinq̧ uiribus eodem animorum ardore hisdem militari bus institutis eodem armorum genere congruentes: milites militi bus: centuriones centurionibus: tribunos tribunis compares colle gissent: Quomq̧ in unum manipuli plures coissent plures hastati & scutati & principes antepilarii uexilarii triarii & rorarii & accēsi hisq̧ omnibus quom munitus esset exercitus hastati omniū primi prælium inceptarunt: qui si hostibus pugnando inferiores redde bantur ipsi sese ad suos recipiētes a ꝑncipibus excipiebantur: tūcq̧ principes qui dicti sunt decernebant & subsequebantur hastati: qđ si a principibus quoque infœliciter dimicatum esset ad Triarios qui postremos claudebant pedetentim referebantur: qui quom in

acie tertio ordine extremis subsidio locarentur consurgẽtes hostes incessebant hi quanq̃ spei nihil suis post relinquerent: hostibus tamen formidinis plurimum afferebant: quom uelut fusos profligatosq; hostes insecuti: & uictoriæ compotes inopinatã ex templo aciem scutis & hastis horridam munitamq; & militum numero auctã intuerentur: instructis itaque sicut ante dictum est ordinib9 aduersus latinos romani in aciem processere & Manlius & Decius eorũ dextro ac læuo cornu præfuere: Adiectum est aliquid romana disciplina per. Q. Neuium Centurionẽ ĩ exercitu Fuluii Flacci ꝓcos. contra campanorum multitudinem ad instruendam aciẽ præter eã quæ est ex equitib9 peditibusque pugnã lecti nanque agilitate corporis iuuenes leuibus armis tecti galeiculis gladiisque ac septenis hastis quaternorum circiter pedum armati post terga equitum insidebant & cum ad hostẽ uentũ erat equis desilientes hostẽ ex ĩprouiso confodiebant: uelites ipsi huiusmodi pugnatores appellant Sãnites præter cæteros belli apparat9 ut acies sua fulgeret nouis armorum insignibus fecerunt: duo nanque illis exercitus erant: & scuta alterius auro alterius argento cælata spongia pectori tegmẽtum & sinistrum crus ocrea tectum galeæque cristatæ quæ speciẽ mãgnitudinis corporum adderent: tunicæ auratis militibus uersicolores argentatis linteæ: quibus apparatibus formidinis plurimum & terroris aduersæ parti redderetur: Fidenates & Fasilici Veientes itẽ & Tarquinienses quia pares armis non erant ad terrorem in acies hostiles mouendum cum plurimis suorum noua acie irrumpente & inaudita & ante id tẽpus inusitata in habitu sacro sacerdotis faces & angues fanatico uelut instructa cursu præferentibus romanorũ pari modo aciem exterruere: Sciticæ gentis Amazones exercitum ad pugnã ingressuræ tegmenta corpoꝝ ꝓ armis habuere serpẽtum magnoꝝ coria quorum & quidẽ præter fidem ingentium copia in Libya superest: utebantur longis ensibus: hasta & arcu quo non solum ex aduersum pugnantes uulnerabantur: sed fugiẽdo feriebãt insequentes. Aduersus Carolum quoq; in hispanis Arabes mirabili arte in instruẽda acie usu perhibentur equitatu nanq; in acie directo Arabes contra laruarum insuetam faciem obiicientes simul & tympanorũ strepitus cõcitantes equis pauefactis equitatum omnẽ pepulerunt: nec fuit resistendi facultas donec equoꝝ facie uelata auribusque obturatis milites rigidis personaꝝ simulacris repugnarẽt

Baleares tribus fundis quiq; in prælíis armantur una caput cingunt altera uentrem.iii.in manibus gestatur in prælio multo maiores la pides q̄ reliqui ita iactant robuste ut ab aliquo tormento lapis uide atur emissus in urbium expugnatione lapidum iactu eos qui desu per ex ꝓpugnaculis tuentur mœnia uulnerant:in pugna uero scuta galeas omneque armorum genus confringunt:tantaque uis ac peri tia his ē ut creberrime grandinis modo in aduersam partē & ꝓpin quantē iam terræ classem effusa intrare portū sinant neminē:quod cunque enim uolunt lapide missili facile contingunt. Nec est quod gentis huius quispiam certissimos miretur ictus quom hæc sola gē tis arma sint idq; unum ab infantia studium:nā cibum puer a ma tre non accipit nisi quē ipsa monstrante funda percussit Trogodite ethiopum gens tantæ uelocitatis quom sint ut feras cursu pedū asse quantur:in aciem arma hæc ferūt:hi scutum ex corio crudo bouis rotundum & ferratā clauam:arcus alii lanceasq; nec ut græci ob irā aut ambitionē:sed pabuli gratia bellantur inuicē in eorum concer tationibus primum iactis lapidibus quoad aliqui uulnerentur con certant cum arcu quo admodum exercitati sunt pugnantes mutuis uulneribus cadunt eorūq; certamina dirimunt quæ ætate præcedant fœminæ quibus nullo periculo in medium ꝓdeuntibus:nefas ē enī has ullo pacto ledere:ex templo a certamine cessant Mace qui cir ca Syrtes habitant inter cæteros libyos quom sint corporibus etiam agiles:patria uero ut plurimum plana:neq; ense neq; galeis neq; ali is armis interpugnandum utuntur:tantum ferunt hastas lapidesq; in uasis ex corio factis delatos cum his certantes tum in congressu tum etiam abeundo primo ferire hostem conantur ad cursum & la pides recte iaciendos longo usu edocti:ergaq; externos nullum ius nullam omnino fidem seruant.Germani acies suas rhedis circun dare soliti sunt ne cui spes in fuga relinquatur hisq; impedimenta ī ponunt:Idem equestrem aciem sic struunt equitum quot milia le ctissima:suntque totidem numero pedites uelocissimi & fortissimi quos ex omnibus copiis singuli in singulos salutis suæ causa dele gerint. Cum his in prælíis uersantur & ad eos se equites recipiunt hi si quid sit durius concurrunt:Si quis grauiori uulnere admisso equo deciderit circunsistunt:si quo sit longius aut celerius recipien dum prodeundi tanta est celeritas:horum exercitatione ut iubis e quorum subleuati eorum cursum adæquent. Celuberorum quidē

ſcutis leuibus certant alii rotundis umbonibus magnitudine clypei cruribus ocreas ex pilis factas euoluunt:galeas ferunt æneas cristatas palmis gladios inſuper ex ferro puro ad palmæ menſuram: qui inconferta pugna ferrum ſuo more ad conficienda arma præparãtes:nam ferreas laminas in terra abſcondentes ibi tam diu eſſe ſinunt quoad debiliore parte ferrugine abſumpta ualidior ſuperſit: ex eo tum enſes fortiſſimos tum cætera ad belli uſum arma neceſſaria componunt:hoc pacto fabricata adeo cædunt omnia ut neque ſcutum neque galea neque aliud quid eis abſiſtat:duob9 gladiis fulti cum equeſtri certamine ſuperiores euaſerunt:ex equis deſiliunt pedeſtremque adiuuant pugnam Sueuorum gens quæ longe maxima & bellicoſiſſima germanorum omnium eſt equeſtribus prælus ſæpe & equis deſiliunt ac pedibus præliantur equoſque eodẽ remanere ueſtigio aſſuefaciunt ad quos ſe celeriter quom uſus fert ſe recipiunt.Galli equitum aciem inſtructuri inter equites raros ſagittarios expeditoſq; leuis armaturæ interponunt qui ſuis auxilio ſint atque impetum equitum ſuſtineant:pedites autem pugnaturi nudabantur:uel nudi ſuper umbilicum uaſtis ſcutis & pralongis gladiiſ accincti in pugna perſiſtebant Ad hæc cantus inchoantium præliũ & ululatus & tripudia & quatientiũ ſcuta in patrium quendam modum horrendos armorum crepitus omnia de induſtria compoſita ad terrorẽ ueꝝ hæc quibus inſolita atq; inſueta erant aduerſus græcos & phryges & chares multi ad uictoriam momẽti erant. Aduerſus autem romanos quibus gallici tumult9 uanitates notæ erãt nullius uel q̃ parui.Nam tam & ſi ſemel atq; iteꝝ ad cremerã & ad aliã olim fuderint maiores noſtros in deterius tamẽ eoꝝ quotidie data res eſt:quom ex eo tempore per ducentos iam annos pecoꝝ in modum cõſternati cæſi fugatiq; ſint:ac plures quoq; de gallis uictoriæ q̃ de toto orbe terraꝝ per romanos habitæ ac litterarũ cuſtodiæ traditæ memorentur:gallatæ in pugna iugis utuntur quæ Redarius & Aſſeſſor ducunt in bellis obuium hoſtem iaculo ex curru primũ appetunt:tum relicto curru pedites enſibus certant.Quidam adeo mortem contemnunt ut pugnent nudi cuſtodes corporis ex liberis hominibus pauperes eligunt qui & pro aurigis in pugna ſeruiãt & ferant ſcutum inſtructa acie præire conſueuerũt & ad ſingulare certamen hoſtium fortiſſimos prouocare:arma ut hoſtẽ terreãt quatientes capita hoſtium in acie cadentium abſciſſa equorum alligant

collo hostium: spolia sanguine perfusa famulis tradunt in foribus domorum cum cantu atque hymnis effigenda quemadmodum feras solent uenatu captas hostium nobiliorum capita aromatibus uncta in terris condunt summa diligentia ostendentes ea hospitibus: nulloque pretio ea uel parentibus uel aliis reddunt: Britannis uel belgis Galliæ populis sua cura hæc inuenta etiam sunt: essedis et carris apud ipsos primum repertis struunt genus pugnæ: quod eiusmodi est equis enim huiusmodi curribus iunctis & bellatoribus impositis omnes primo partes perequitant inter media equitum agmina tela iacientes atque ipso terrore equorum & strepitu rotarum superstans hostis insolitusque eius tumultus non nunquam romanorum conterruit equos: aliorumque ordines plerunque perturbauit. Cæterum hi quom se inter turmas immiserint essedisque disiliunt & pedites præliantur. Interea aurigæ paululum e prælio excedentes ita se locant ut si ab hostibus suis præmantur tutum receptum ad eos habeant: ita mobilitatem equitum peditum stabilitatem in præliis præstant usu quotidiano & exercitatione instructi ut & decliui & præcipiti loco equos sistere moderari ac flectere per temonem percurrere et iugo insistere & in currus quam ociosissime se recipere consuerunt: Quod genus pugnæ ab orientalibus sumptum puto qui curribus falcatis utuntur in præliis: ex quibus est pugna haud dissimilis. Multa in his spes orientalibus fuit: Filii Ioseph multo tempore ab hæreditate prohibiti sunt: curruum falcatorum metu Sisara noningentos in expeditione contra israhelitas produxerat: Darius eam speciem obiecit Alexandro: quos ille laxis ordinibus suos iussit excipere & non impune uagari. Hos in bellis & rex Mitridates & rex Antiochus aliique plurimi nobilissimi duces habuerunt ex equo acie sub armis ad pugnam instruere Thessali prius docuere: hos postea omnes pene secutæ nationes equis ad certamina usæ sunt ac in dies magis magisque utuntur: uerum Scitæ non equos pro bello sed equas malunt: quoniam urinam cursu non impedito: Colofoni & Castabolenses canibus in bella ductis primas acies instruebant: tutissima ac fidissima hominum auxilia non eris alienæque stipis indiga nec dominorum fidem detractantia: Dominos enim constat canum auxilio a crassatoribus sæpe defensos & pugnasse eos aduersus hostes pro dominis Garamanthum regis exemplo: quem ducentorum canum acies obiicientes sese contra resistentes propter bella ab eo quo de-

tinebantur exilio reduxere. Seianꝰ perfidus miles acerrimos canes ut sibi uni mansuetos & mites hostibus uero in acie feros & immanes habere posset sanguine pascebat humano: Bactros credo secutus qui canibus humana carne nutritis obiiciunt senes quod quom Alexandri præfectus Siasanor emendare uoluisset: pene amisit ꝓuintiam. Aduersus Hamilcarem hispani: non canes: sed boues uehiculis adiunctos in ꝑma fronte locarunt uehiculaq; rhedæ sulphuris ac sæpi plena ubi eneatores pugnæ signum dedere incenderunt actis deinde & exagitatis sic bobus consternatam ac dissipatam hostium aciem reliquere: neq; enim ludibriis præcipitiq; furore sed alta consilii meditatione his inuentis maiores bella tractabant: deserta quoq; requirentes ut elephantos ac terrificas feras etiam ad pugnam cogerent. Equidem de natura elephantoꝝ non operose tractandum quoniam in remotis orbis partibus reperiuntur. Quæ autem ad belloꝝ usum attinent his instãdum. Capti q̃ ocissime mitificantur ordei succo truncos gratissimo in cibatu habent: palmas quoque cælsiores fronte prosternunt atq; ita latentium fructum assumunt manduntq; & si pabulum in præsepio positũ attingi a mure quem maxime animalium odere fastidiunt: in potu quoq; hausta hirundine quam Sanguisugam uulgo appellant: cruciatum maximum sentiũt: & quoad docilitatem attinet minimi æthiopis iussu discunt subsidere: in genua ambulare per funem militare turres armatorum in dorsis ferre magna ex parte persarum & orientalium regum bella conficientes. Ad acuendos uero eos in prælium linteũ uuæ uel mori sanguine tinctum eis ostendunt: & prosternant licet acies proterant armatos: suis tamen & muris animantis exigui stridore ac uisu tanta est rerum natura terrentur territi uulneratiq; retro semper cedunt haud minore quandoque suarum partium pernitie Semiramis bellum indis motura: inferior illis elephantorũ apparatu rẽ excogitauit qua terreret indos cogitantes nequaquam extra indiam elephantos esse. Occisis igitur .ccc. boum milibus carnes operariis distribuens coria insui fecit elephãtorum instar quæ postmodum fœno referta ueri elephanti speciem præ se ferebant: intus hominem: camelumque super quo sedẽs formam belluæ duceret: Inclusit hæc in loco semota oculosque acta nequa exterius emanare possent: utque inde improuisa reperculsi ueras bestias existimarent: his biennio confectis tertio in Bactris coegit: Fueruut

præter aliam infinitam multitudinem currus ad milia centū:erant totidem numero homines supra camelos cum gladiis cubitorum quattuor:assuefecit autem equos ne eis simulacris terrerentur: qđ & Perseus Macedonum rex multis post annis in eo bello imitatus uerum neque illi in bello neq̄ Semiramidi profuerunt. Audita enī rex indorum tum exercitus magnitudine tum ingēti apparatu belli conatus ē excedere Semiramidis uires:accitis maioribus q̄ quæ erant Semiramidis copiis:elephantorumque syluestrium uenatione facta plurimos ad bellum instruxit ut uerum terrorem quem intulerunt aspicientibus iniicerent. Pyrrhi bellis hi primum in italia uisi fuerunt. Quippe qui usque ad id temporis inuisos romanos numero.xx.in italiam primus inuexit. L. Metellus pōtifex uictoria de pœnis captos.xlii.ut quidam.clx.transtulit ratibus quas Doliorum consertis ordinibus imposuerat Antiocho regi: Antipatre auctore duo fuere celebres in bellicis rebus cognominibus suis appellati atque distincti. Etenim nouere ea certe Cato quom imperatorum nomina annalibus describeret:eum qui in acie punica fortissime præliatus est surum tradidit appellatum:altero dēte mutilato:Antiocho uadum fluminis eis aliquando renuit experienti. Aiax aliquando dux agminis semper tunc pronuntiatum est eius fore principatum:qui transisset ausumque Patroclum ob id faleris argenteis:quibus maxime gaudent & reliquo omni primatu donauit ille qui notabatur inedia uitam finiens mortem ignominiae prætulit. Mirus nanque his pudor est:uictique uocem fugiunt uictorꝝ terramq̄ ac uerbenas porrigunt pudore:idem rex quom in præalti fluminis transitum elephantos cōpellere non posset nec nauium copiam haberet:iussit ferocissimum elephantū sub aure uulnerari & eum qui uulnerasset statim transnato flumine ꝑcurrere elephantus exasperatus ad sequendum doloris sui auctorē tranauit amnem reliquisque idē audendi fecit exemplū Antiochus quē eupatorem dixerunt.xxxii.in acie contra iudæos ꝑduxit ī subsidiū cuiusque bestiæ quingentis equitibus deputatis in singulis turrib9 fuere pugnatores.xxxii.electi: Hannibal aduersus Scipionem in Aphrica quom exercitum dirigeret:elephantos octuaginta in prima fronte locauit : ut auxiliares gallos & lygures mauros & baleares pœnis a tergo stantibus a fuga arcerent hostiumque aciem terrore peruerterent Cæsare dictatore tertio cōsulatu suo uiginti etiā

elephanti contra pedites quingentos pugnauere: Itemq; totidē turriti cum sexagenis ꝓpugnatoribus eodem quo priore numero pe ditum & pari equitum ex aduerso dimicante prima inter regē Pyrrhum & Leuinum consulem apud Heracleam campaniæ urbem: fluuiumq; Lyrim pugna commissa introducti inter concurrētia agmina elephanti forma truces: odore graues: mole terribiles ut uiderent romani nouo pugnandi genere circunuenti & territi equis maxime pauitantibus difugerūt. Sed postquam Minuti9 Cēturio quartæ legionis primus hastatus protēsam in se haud improprie belluæ manū appellatam gladio deseruit atq; in suos sæuire coegit: eius immoderato discursu perturbari ac permisceri ordīes cœpere finisq; pugnæ beneficio etiam noctis impositus est: Secūda inter Pyrrhū eundem & romanos pugna fuit. P. Sulpitio Decio mure consulib9 ubi elephanti qui prima pugna uulnerati atque in fugam posse cogi deprehensi fuerant subiectis inter posteriora & molliora ignib9 exagitati: ardentes insuper machinas furore trepidi circunferentes exitio suis fuere. Tertio inter Pyrrhū & romanos pugna fuit Currio Dentato consule ubi elephantibus in subsidium missis Romani assueti iam pugnare cum belluis cum maleolos stuppa inuolutos ac pice oblitos insuper aculeis tenaces præparauissent eosque flagrantes in terga belluarum turresque uibrassent non difficile furentes: ardentesque belluas in eorum excidium quorum subsidio fuerant retorserunt: eosdem aliquando uelites a uolitando dicti uel a græco .i. iaciendo: Quod genus militiæ paulo ante repertum fuerat fabrili scalpro inter aures adacto retro agebāt & quom a suis regi non possent necabantur id genus occidendæ belluæ cū opus esset Hasdrubal Hannibalis frater primus inuenit unumque uno ictu confectum accepim9 telo in uitalia capitis per oculū recepto ipsi tela cætera q̄ hæserint corpori olei potu decutiunt: cōtra hos diuersa resistendi ratio fuit bini equi cathefracti ad currum iungebantur: Quibus insidentes longissimas sarissas in elephantos dirigebant muniti enim ferro nec a sagittariis quos elephanti uehebāt ledebantur: & ipsorum impetum equorum incursatione uitabant: Cathefractos alii mittebant milites ita tamen ut aculei ferrei undecunque in eorum armis prominerent: ne uenientem in se militem sine uulnere elephanti possent excipere: Alii uelitum aciem his obiecere: dato eis præcepto ut q̄primū elephanti ab hostibus acti spa-

acti spatio intermisso reciperentur ad elephantorum impetũm uel retro uel post uel ad latus contunderent: equitatum permulti quoq; quo nihil tutius erat eminus fundis eos per quos regebantur elidebant: sicque in suos plerunq; lapidibus adactæ belluæ & amissis rectoribus sæuire cogebantur: uenientibus nonnulli quasi terrore q̃terentur continuas detrahebant cohortes: manipulisque inter se distantibus spatium dabant: cumq; agminis medium attigissent circũ fusa militum multitudine obruebantur: illesiq; una cum rectoribus aliquando intercipiebantur: Camelos uitiliani in terra Aphrica & aliquot clari etiam duces in aciem produxere: qui ante leginoes positi aut cum legionariis mixti cum cominus pugnaretur hostiũ sæpe acies peruertere: Cresus numeroso ac præpotenti hostium equitatu eos obiecit: quorum nouitate aspectus odore atq; horrore trepidantes equi nec dum equitum: uerum etiam peditum suorum acies peruerterunt uincendosque hostes præbuerũt Cameli item cum Scipione Antiochum deuicere & cum Archelao itẽ ad orchomenum & cheroniam conseruisse camelos memoriæ proditum ẽ: horum qui in pugna præstent nonnulli gibbum duplicẽ in dorso habent: duos quoq; in bello in certamen sagittarios ferunt dorso inuicem contrariæ residentes: alterum a fronte uersus hostem: alterum contra persequentem pugnantes. Tentarunt etiam pœni ut Lucretius inquit: Tauros in munere belli expertiq; sues sæuos sunt mittere in hostes Et ualidos partim præ se misere leones: Cum doctoribus armatis sæuisq; magistris qui moderarier his possent uinclisque tenere: Ne quicq̃ quoniam permixta cæde ruentes Turbabant sæui nullo discrimine turmas Terrificas capitis quatientis undiq; cristas: Nec poterãt equites fremitu perterriti equorũ Pectora mulcere & frænis conuertere in hostes

De Religiosis hoc est infaustis uel infamibus mensium quorundam diebus ac tempore ad bellum idoneo Ca.I.

LIBER SEPTIMVS

H Actenus Sigismunde Pandulfe de instruenda acie secundum diuersos ducum astus uariasque rationes de impugnatione huiusmodi atq expugnatiōe si quādo usus tulerit ad præsentium ac posterum instructionem dicta sint. deinceps ut erat ꝓpositum de religiosi tēporis diebus ac mensibus præsenti materiæ subiacentibus: quos infames atros uel infaustos in.xi.comentarioꝝ grammaticoꝝ Nigidi9 appellauit: pauca memorare exempla forsan non incōgruū erit seu recte seu perperam id fiat. Mensis itaq octobris pridie nonas Romanos primo quidem a Cymbris sub Scipione exercitu priuatos fuisse constat: postea uero imperatore Lucullo Armenios & Tigranem uicisse. Lucullus enim in Armenia cum decem milib9 peditum & mille equitum aduersus Tigranem qui cētum quinquaginta milia hominum in expeditione haberet hoc die profectus cū esset quo Scipionis copiæ consumptæ sunt a Cymbris & quidam dixisset romanis illum diem infastum esse atq formidabilem. Pugnemus igitur inquit hodie impigre: quo hunc quoq romanis diem ex atro & tristi hilarem iocundumq reddam9: atque quom pugnasset illosque fugasset romanos quinque leto interceptos amisit: hostium uero supra centum milia occidit. Mensis nouembris clades barbar s magnas euidenter intulit: hoc nanq mense Alexander regis ductores ad grannicū uicit: & carthaginenses septimā & uigesima die apud Siciliam a Thimoleonte uicti sunt: sub quā diē Ilion captū uidetur sicuti Ephor9 & Calisthenes & Damasches & Philarcus perhibent Boetiis quidē contigit mensis Ianuarii quīta die binas præclaras & insignes uictorias cœpisse: utpote quib9 græciæ libertatē restituerēt Februarius græcis haud quaq̄ æquus extitit: huius septimo die pugna cum Cranone ab Antipatro uicti funditus periere & in Cheronia antea aduersus Philippū haud fœliciter pugnauere hac eadem

die februārii eodēque ānno qui cúm Archidāmo trāſiere in italiā ab illius loci barbaris fœde conſumpti ſunt: uigeſimamnonam Carthaginenſes obſeruant: utque pluriuias eis & maximas calamitates intulerit. Menſis Martii ſexta quidē die marathone tertia uero i plateis ſimul & apud Michalem Perſæ a Græcis deuicti ſunt. Quinta uero & uigeſima die Arbelis atheniēſeſ nauali pugna circa Naxon uictores fuere ſub ipſam præterea eiuſdem menſis uigeſimā diem Macedonū atheniēſes præſidium cœpiſſe: quo die myſtico luſtrāt Baccho. Apud romanos præliares etiam dies ſunt qui ab iuſtis nō ſegregantur: ſiquidem iuſti ſunt continui .xxx. dies quibus exercitui imperato uexillum rufi coloris in arce poſitum eſt: præliares autem omnes quibus fas eſt res repetere uel hoſtem laceſſere eligendi enī ad pugnandum diem romanis tunc fuiſſe licentiam conſtat ſi ipſi inferrent bellum. Atrum exciperent nullum obſtitiſſe diē quo minus uel ſalutem ſuam uel publicam defenderēt dignitatem: uitabant & ad uiros uocandos dies qui eſſent notati rebus aduerſis Dies autem qui ſunt poſtridie Kl. nonas idus: quanquā ad rem ſane militarem nihil attinere notet Varro: ſed ad ſolas actiones reſpicere priuatas: ad omnia tamen maiores noſtri cauendos putauerūt quos etiam atros uelut infauſta appellatione damnarunt ob hanc cauſam dictos habitoſque atros Seruius Flaccus ſcribit: ꝙ urbe a Gallis Senonibus recuperata. L. Actilius in Senatu uerba fecit. Q. Sulpitium tribunū militum ad aliam aduerſus Gallos pugnaturum rem diuinam dimicandi gratia poſtridie feciſſe cum exercitu populi romani occiſum. Item apud Cremeram multiſque aliis temporibus & locis poſt ſacrificium die poſtero celebratum male ceſſiſſe conflictum: & poſt diem tertium eius diei urbem præter capitolium captam fuiſſe q̄pluresque alii ſenatores recordari ſe dixerunt. Quotiens belli gerendi gratia res diuina poſtridie Kl. nonas idus populi romani facta eſſet eius belli proximo: deinceps praelio rempubicam male geſtam eſſe tumque ea re per ſenatum in pontifices reiecta ut ipſi quid uideretur ſtatuerent: pōtifices decreuerunt ut hi dies neque præliares neque puri neque comitiales eſſent: nullumque his diebus ſacrificium recte futurum: Quod nec doctiſſimum poetam Ouidium præterit primo faſtorum dicentem: Vendicat auſonias Iunonis cura Calendas Idibus alba Ioui grandior agna cadit: Nonarum tutela adeo caret omnibus iſtis Ne fallare

Caue proximus ater erit: Omen ab euentu est illis nam roma diebus damna sub aduerso tristia marte tulit: hæc tibi dicta semel totis hærentia fastis: Ne seriem rerum scindere cogar erunt: Ante diem tertium nonas octobris & ante diem sextum idus nouembris nihil in re pu. ma ores nostri geri uoluerunt. Itaque hos dies nō cum hoste manus conserebantur non aliud quodcunq; in re pu. non exercitus scribebantur: non comitia habebantur: non aliud agebatur nisi qđ ultima necessitas exegisset administrabatur. Ante diē quoq; quartū kl. uel nonas uel idus tanq̄ inominabilē diem pleriq; uitant: cuius obseruationis an religio ulla sit memoriæ proditum nihil inuenio nisi q̄ Claudius annalium quinto cladem illam pugnæ cannensis uastissimam factam dicit ante diē q̄rtum nonas sextiles: ante diem insuper. xv. Kl. sextiles a romanis haud p̄cul fluuio qui Allia nuncupatur ac. xi. milib9 passuum uia Sabbaria ab urbe distat instantibus gallis male pugnatum est: fusaq; extemplo romana acies ad ripam fluminis quo sinistrū cornu defugerat a celtis tanta strages facta ut urbi subito subsecuta ruina & patrum cædes atque capitolinæ arcis obsidio: eorū fuga uero nocturna fuit eo tempore quo commissa est: pugnatumq; est circa æstatis finem circaq; pleniluniu m quo dies ingens & antea clades in fabios ad cremeram flumen inter urbem & uehios acciderat: sex & trecēti nanq; patritii milites omnes ex eodem genere eademq; familia una die a uehientib9 casi sunt. Pompeius etiam fugientem Mitridatem ad prælium compellere cupiens noctis tempore expugnationem fieri statuit: Quem Pompeius insecutus ut luna tunc orta a tergo romanis erat: Mitridates exercitus longitudine umbrarum proximitatem hostium ratus cūcta in irritum tela fudit: illi inermes aggressi sine labore certaminis uicerunt & castra cœperūt. Hannibal apud Cannas hac militari temporis ratione & astutia usus non noctis tempore sed orto iam sole aduersus romanos dimicaturus ita suos ad pugnam struxit ut contra solem orientem exercitum romanum pugnare cogeret: contraque Eurum uentum quem nostri uulturnū uocant. nam in morem ardentis fulminis mane more suo perflare solitus tunc flabat: rapidumque puluerem ex patentibus torridisque campis eleuabat: & supra Carthaginensium phalanges ad ora romanorum impellebatur: sicque cum Euri uel Vulturni uenti adiutorio ac fulgoris oculos hostium perstringentis Hannibal illam memorabilē

& immortalem cannẽsis pugnæ gloriã sibi adeptũs ubi ipse quom esset crudelissimus romanisque infestissimus tanta tamen inimicorum atrocissimorum cæde satiatus parci iussisse perhibetur. Par postea ratio romanos iuuit. Marius enim et Catullus cons. contra Gallos pugnaturi uirtuti dolum addiderunt: primum nebulosũ nacti diem ut hosti inopinanti occurrerent: tum uentosum quoque & puluis in oculos oraq; ferretur tunc acie conuersa in orientẽ ut qđ ex captiuis mox cognitum est ex splendore galearum ac repercussu ex aduerso uisum eorum puluis oppleret: & splẽdor hebetaret totam terribilem gallorum multitudinem minima romanoꝝ clade profligauere. Est etiam præterea sua sabbatissimi ratio iudæis qua quom eis nefandum sit quicq̃ serie rei facere: Diuus Augustꝰ Vespasianus adortus eos superauit: eosdem alia atq; huic dissimili ratione subegit Antiochus: is enim quom Hierosolymam obsideret iudæis ad maxima illa solennia petẽtibus dierum septem indutias non eas modo dedit: sed etiam tauris auratis cornibus odoribusque et pigmentis affatim præparatis ad portas usque pompam egit atq; sacrificio illorum sacerdotibus tradito ipse ĩ castra rediit: iudæi uero admirati continuo sese post solẽnitatem dedidere: est & aliis gẽtibus alia quoq; temporis ratio. Nam Mylciades quom persas triduariæ legionis ocio teneri didicisset: improuisos inuasit & obtinuit. Athenienses quom subinde a Lacedæmoniis infestarentur diebus festis quos sacros Mineruæ extra urbẽ celebrabant armis ueste celatis peracto ritu suo non statim reuersi athenas sed potius inde raptim acto Lacedæmonẽ uersus agmine eo tempore quo minime timebatur agros hostium quibus subinde prædæ fuerant ultro depopulati sunt. Athenienses simili modo ubi aduentare Darium compererunt quanquam auxilium a lacedæmoniis poposcissent: tamẽ quom detineri persas quatriduanæ religionis ocio compertum haberent spẽm religionis occasione sumentes instructis tantum decẽ milibus ciuium & platheensibus auxiliaribus mille aduersus sexcenta milia hostium campis marathoniis perruperũt: Mylciade eiꝰ belli duce: qui celeritate magis q̃ uirtute fretus alacri satis expeditione prius hosti cominus hæsit: q̃ posset expedito sagittarum ictu propulsari: tanta in eo bello diuersitas certandi fuit ut ex alia parte uiri ad occidendum parati: ex alia pecudes ad moriendum præparatæ putarentur. Ducenta enim milia Persarum apud campum

Marathonios ea tempestate ceciderunt. Germanorum etiam animos quom sortilegarum uaticinia mulierum obtunderent, ut puta quae fluuiorum cursus uortices strepitumque coniectantes futura praedicerent assererentque siue arioiusti eorum regis instituto siue lege non esse fas superari eos si ante lunam nouam contenderent: Caesar satius esse duxit circa tempus inuadere quam idoneum illis tempus expectando sedere: facto itaque in eorum munitiones & tumulos impetu non antea stimulare ac incessere destitit quam ira deducti pugnam capesserent his ac de re denique in fugam uersis Caesar stadiis.cccc.ad Rhenum usque persequens terram omnem cadaueribus spoliisque refersit: Ariouistus cum paucis praeueniens Rhenum traiecit: caesorum numerum.lxxx.milia fuisse perhibent

De loco metationis insidiisque hostium deligendis: quid speculator et quid explorator in quoque differant Ca.II:

SIc deinde locus castris idoneus deligatur necesse est: ea enim res maxime rationis est bellicae ut hostis hostem si petierit e sublimi repelli non possit: aut sane collectis uiribus excipi: siue igitur ex itinere quiescendum sit siue castra castris obiicienda In deligendo loco hanc rationem haberi oportet ut locus arte uel natura munitus sit et necessariis sufficiens: arte ueluti fossa: uallo uel aggere: natura munitus ut sunt tumuli ascensu difficiles: colles ardui: locaque edita et aspera quae uerucas Cato appellat: ut loca fluminibus uel paludibus cincta: necessariis sufficiens: ut materies: aqua frumentumque de proximo peti possint: Quod si & horum comparatio habenda sit loca munita quam opulenta uiros illustres quaesisse magis inuenio: quod & Mario uenit in successum. Is enim tertio consulatu suo bello cymbrico quom collem occupasset qui campo & fluuio imminebat ubi hostes se diffuderant: quomque aqua exercitui deesset ad potandum: querelisque omnium coargueretur: aquam in prospectu esse respondit sed eam ferro uindicandam. Primis itaque calonibus in pugnam cum clamore ruentibus subsecutus exercitus mox iusto certamine compositis agminibus bellum gestum est: & uicere Romani. Iulius Caesar loca eminentia in omnibus approbauit: quae si negasset facultas: irrigua praeferebat. Inuenitur etiam Gallicis expeditionibus aliquando iuxta fluuium

axonam castra posuisse: Quae res & latus unum castrorum ripis fluminis muniebat & post eumque erant tuta ab hostibus reddebat & comeatus ut a proximis ciuitatibus sine periculo aduehi possent efficiebat. Cn. Pompeius in Capadocia locum delegit castris ponendis editum ab imo paulatim procliuem: unde adiuuante procliui impetu militum facilem ipso decursu Mitridatem superauit. Q. Metellus in hispania citeriore in castra hostium humili loco posita ex superiori parte flumen immisit: & subita inundatione turbatos per dispositos insidiatores cecidit: tanto itaque locus utilior iudicabitur quanto fuerit editior: in subiectos enim uehementius tela torquentur: maiorique impetu pars editior obnitentes propulsat & impellit quom hi qui humili sunt loco castrametati duplex subeant cum loco primum deinde cum hoste certamen.

De oppositi loci positione multitudine uoluntate studiis ac consiliis Ca. III

ET quoniam praecellentis est ducis munus tum pace: tum maxime bello hostium regionem exploratam planeque cognitam habere: ne omnes ordines temere uagari errareque contingat: considerandum quoque oppositae ipsius regionis quae sit naturalis positio: rupibus ne in uia aut fluminibus cincta uel paludibus impedita inhabitantium praeterea multitudines quantae: quae uoluntates: quae studia: quae consilia perquirendum: firmis an infirmis: natura uel arte munitis praesidiis contineantur: quae singula in ducis considerationem deducta: si minus per se praestare queat alios quorumcunque locorum peritissimos adiungere oportet: haec autem tute ac commode poterit si ex utrorumque amicis ciuitatibus atque mercatoribus futuri sint qui explorent: Ciuitates enim omnes qui importent aliquid quam liberaliter semper accipiunt: sunt qui haec per hostes aut per suos uel etiam per seipsos imperatores quidam scrutati sunt M. Cato in Hispania quia ad hostium consilia alio ingenio peruenire non poterat: iussit trecentos milites simul impetum facere in stationem hostium: raptumque unum ex his in castra perferre incolumem: tortusque ille omnium suorum archana confessus est Iulius Caesar missis equitibus his quos in agris repperisset hostium res & consilia scrutabatur & ut concordi eorum sententia repperisset quod agendum in consultatione deliberabat & scite & sapienter

id quidem: Speculatores deinde exploratoresq́ de suis mittere uniuersorum ducum institutum esse: et quanq̃ duo hæc usus sæpe cõfundat: discernit tñ ratio: et doctissimorum hominum auctoritas ut speculator is sit qui hostilia silentio perspiciat quom explorator clamore peccata cognoscat. explorare enim antiquos pro exclamare legimus usos: sed postea prospicere et certum cognoscere cœpit significare Persæ quoq́ nullo extrinsecus adminiculo explorandi modus quidã est quo et ipsi duces usi sæpe perhibentur: sicut Aemilius cons. bello etrusco: hic enim dux apud oppidum Colonia multitudinẽ auiũ procul contemplatus citatiori uolatu ex sylua consurexisse intellexit illic aliquid insidiarum delitescere: Quod & turbatæ aues & plures simul euolarent. Præmissis igitur exploratoribus decem milia coloniorum comperit excipiendo ibi romanorum agmen in itinere: eaque alio q̃ expectabatur itinere latere missis legionibus circũfudit. Thianicus Horestis filius similiter quom audisset iugum ab hostibus munitum præmisit sciscitaturos quid rei foret: referentibus que non esse uerum quod opinaretur: ingressus iter ut ex eo loco uidit magnam uim auium simul euolasse arbitratus ẽ ibi hostium agmen residere: itaque circunducto exercitu illusit ĩsidiatores: per sese autem hostium res scrutati sunt Alexander Sertorius. M. Volusius edilis plebis & Maximianus quoq́ eum Diocletiano postea imperauit: & mutato habitu quidem. Iulium uero Cæsarem & habitus mutatione & per alium & per sese etiam explorasse constat. Nam quom Britanniam expugnare illi mens esset & insulæ statum moresque hominum percunctari explorassetque per. C. Volusenum ut communis habet historia: sunt tamen nõ ignobiles auctores qui Cæsarem per seipsum portum & nauigationem et accessum ad ĩsulam explorasse confirmẽt: et quanquã illi fortunam suam experti forte probauerint: omnino tamen audaciæ et temeritatis mihi maxime eẽ uidetur consilium et subsidium totius exercitus periculis obiicere: quom hi omnes aut uitæ suæ aut alienæ necis cupidi sint q̃ huiusmodi uel ipsi substinuerint ut uel alios perpeti coegerint maxime quom id quod Scipio et Valerius Lauinus cons. et Xerses p̱ sua nobilitate memorabile posteris reliquerunt exemplum non sæpe sed per raro contingat. Ille enim captos tres Hannibalis exploratores circunduci per castra iussit: ostenditque his totum exercitum nihil de hostibus percunctatus: mox etiam prandium dari

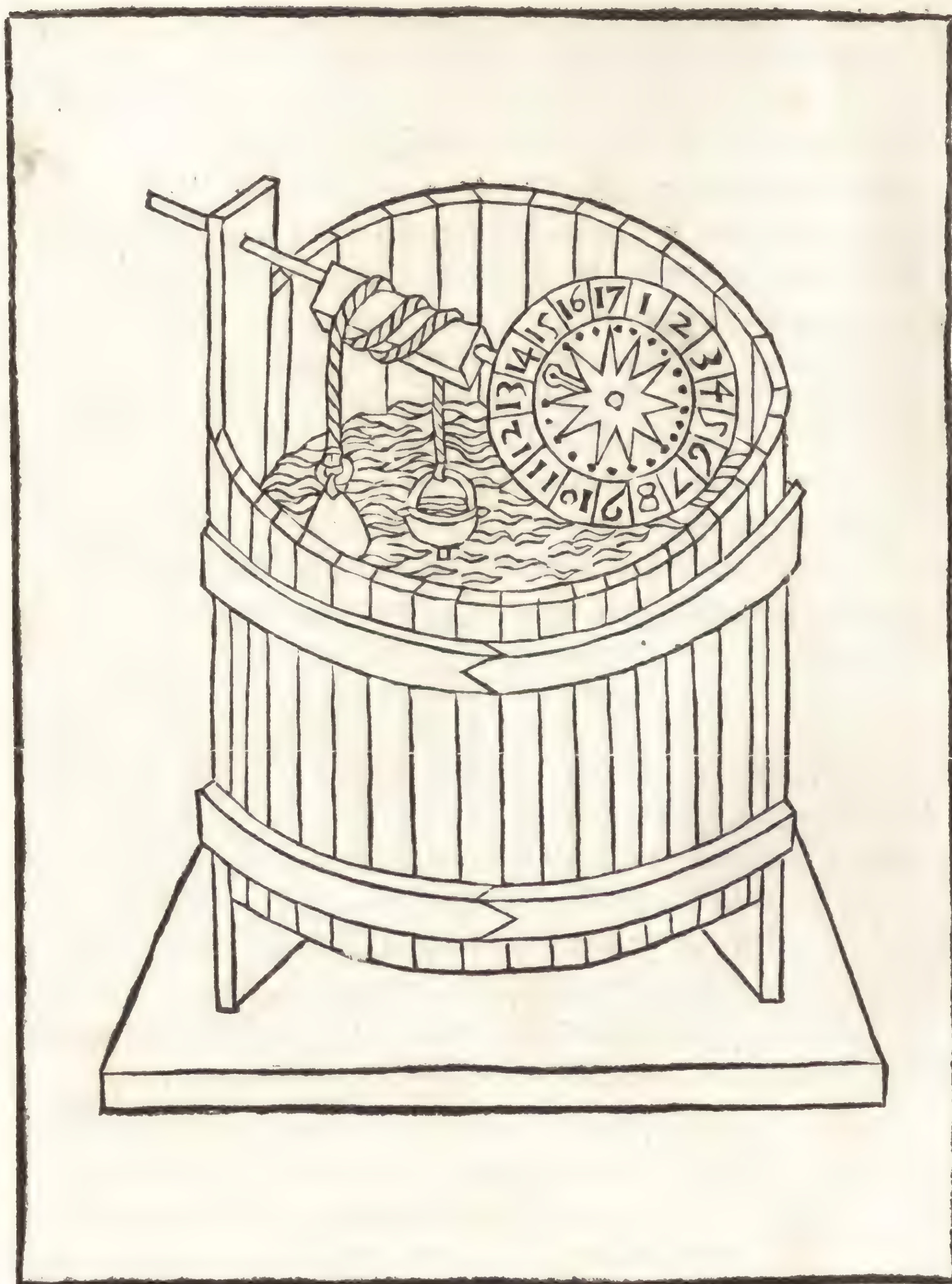
iussit: eisque refectis impune redire ut quæ apud romanos uidisset Hannibali renuntiarent: hic uero quom non secus intra castra sua exploratorem hostium deprehendisset: magnamque cop arum suarum fidutiam haberet circunduci eum iussit terrēdique hostis causa exercitum speculatoribus eorum quotiens uoluisset patere Postremo Xerses similiter Darii filius quos in castris speculatores græcorū deprehendisset nullo affecit supplitio quin ubi iussisset eos circūduci ut audacter intuerentur exercitum cuius gratia uenerant libere quo uoluerunt dimisit incolumes: præterea non usquequaq etiam obuiis & transfugis quibusq credendam salutem suam plurimorū periculis edocemur. Babylon ingens enim quam exercitus capere nulla ui poterat Zopiri arte capta est: se nanq plagis affici: auribusque ac naribus mutilari consulto iussit: ac deformis ueluti transfuga urbem ingressus se cum omnium audiētium intuentiūque consensu ita Darii iussu cæsum se mutilatumque finxit: inde populum cohortatus forti animo ut eēt ac mœnia tueretur pateretur q se una cum suis recentiore ira & iniuria lacessitum bellum contra darium inire: His nanque et aliis huiusmodi Babylonii decepti fraudibus sūmam gerendarum rerum omnium curam & potestatem liberam Zopiro tandem omnium transfugio tribuerunt: augendam uero ad fidem sæpe is profligauit hostes: ac postremo creditam multitudinem in hostium manus duxit. sic urbs Babylonia quæ ui non poterat: fraude capta est. Quom autem Darius postea punicum malum quoddam & id quidem permagnum aperuisset quærenti cuidam qdnam tantū habere uellet quanta eēt granorum multitudo zopiros se uelle respondit: Erat autem zopirus nō modo comes illi uerum uir tum probus tum amicus qui ubi sese ipse cecidisset: naremq & aures obtruncasset & ita creditus Babylonios fefellisse ac Dario tradidisse urbem sæpe dicebat: Darius zopirum male integrum q̄ centum capere Babylonias. Iulianus quoq in Parthos expeditionem agens quom in desertum primo captiuorum habuisset ductorem: postea quidem senior transfuga sub scemate proditoris ei se compendiosum iter ostendere pollicitus quom triduo ambulantes ad maiores solitudines peruenissent in insidias inciderunt: & mox quidem illum senem fustibus occidere confitentē se hoc pro patriae libertate fecisse & libenter aspera quaeque pati uelle: in quo bello imperator concidit: & exercitus in conditionem

adductus est: Valerianus item Augustꝰ doctrina & eloquētia clarꝰ ingentem exercitum in Persas agens et incaute quidem suorum ac aliorum ductu a Sapore persarum rege captus ignominiosa apud persas seruitute consenuit: donec damnationem sortitus ut ipse accliuis humi: regem ascensurum equum non manu sed dorso semper attolleret. Ad postremum quom nulla præda hostibus pulchrior nec præstantior q̃ exploratorum uel speculatorꝝ si capi eos contingat: quod sæpe fit quō persequantur quodcunq; se illis peruium obtulerit non usq; ita fides habenda illis ut custodia negligatur: sed instructa semper omnia et parata esse oportet æque ac si hostem instare uel imminere nuntiatum sit.

Castrorꝝ forma officiorꝝq; castrensium ritus Ca. IIII.

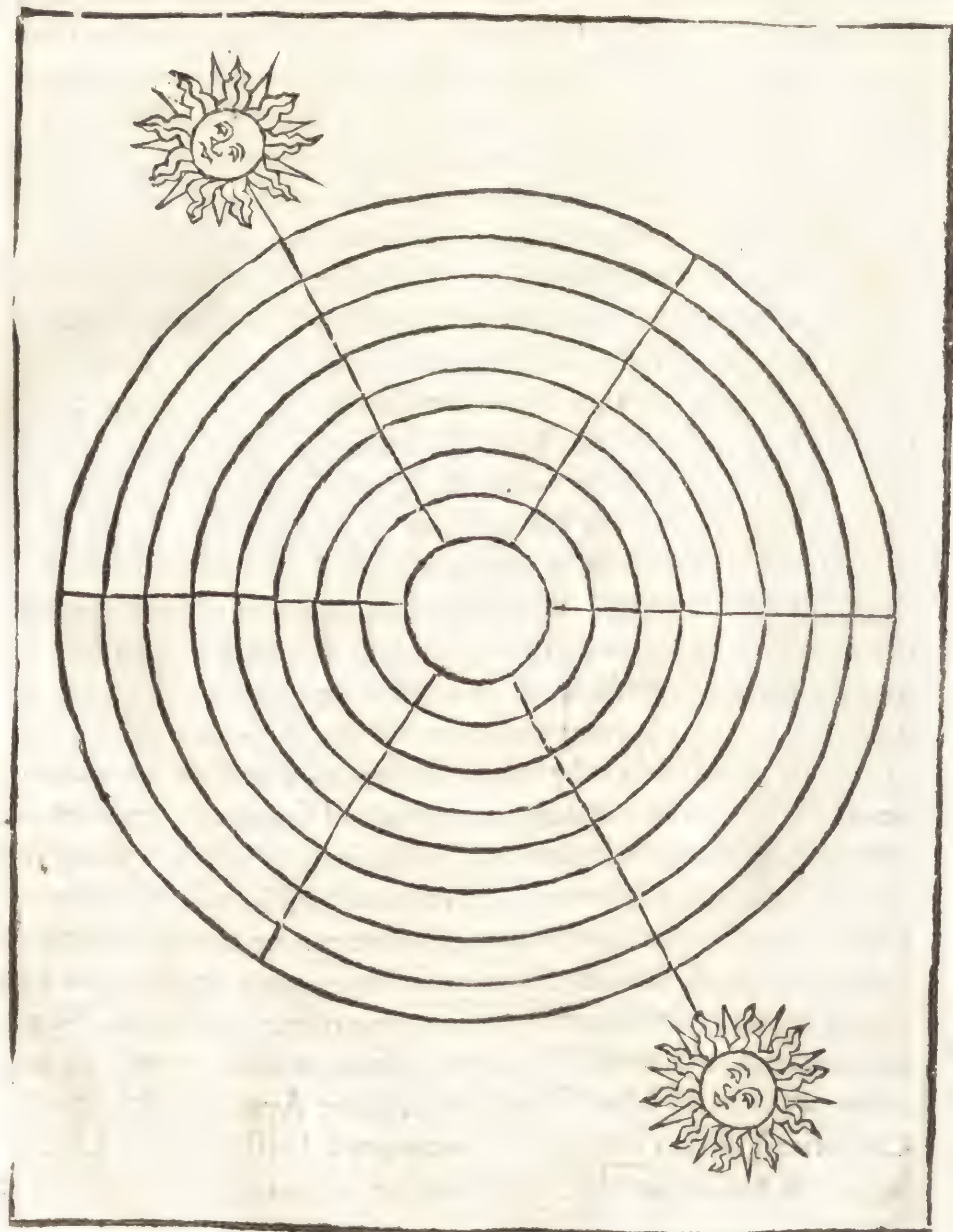
His pro loci qualitate hinc inde rite peractis: castrorū formam secundum maiorum disciplinam officiorꝝq; castrēsium ordinē ritus ac rationes ex reliquo ꝓseq̄mur: quattuor nanq; angulis eorꝝ dimensio designabatur: nam et fabrorꝝ multitudo & ferramentorꝝ copia quæ usus extructionis poscit sequitur exercitum: & interior quidem pars castrorum tabernaculis distribuitur. Ambitus autem eorum extrinsecus muri faciē præferebat: ordinatis etiam turribus pari spatio dispositis: quarum interualla telis atq; balistis aliisque machinis saxa torquentibus omnibusque instrumentis missilium complent ut cuncta scilicet iaculorum genera in promptu sint. Ex omni deniq; muri parte quattuor portas edificant tam iumentis aditu faciles q̃ ipsis si quid urgeat intro currentibus latas: intus autem castra uici spatiis interpositis dirimunt: mediaq; castrorum tabernacula collocant & inter hæc imperatoris ac ducis maximi medium templo similimnm ut quasi repentina quædam ciuitas existat: forumque & opificum stationes & sedes militū primatibus ordinumq; principibus ubi si qua sit inter illos ambiguitas iudicet: ipse uero ambitus & omnia quæ in eo sunt multitudine simul & scientia & fabricantium opinione quom opus est dicto citius communitur: Qui si res urgeat fossa extrinsecus cingitur depressa cubitis qnattuor: parique spatio lata: Castris etiam sic munitis aut muniendis armata custodia deesse non debet. Numerus cohortis extimatione nunquam inferior per singulas portas si piculū

immineat ducis arbitrio augetur:hicq per uices quaternis horis die noctuq sibi succedent. Horarum autem discretionem ueteres aqua & umbra denuntiarunt & ad posteros in hunc modum noscenda transmiserunt. Duo nanq illis uasa erant ænea:siue ut Clesbius alexandrinus primum instituit ex auro perforata aut ex gemma terrebrata: ea enim nec teruntur percussu aquæ nec sordes recipiunt ut obturentur:non ubique tamen ea usui:Nam alibi alteri fundus erat in modum clepsidræ foratus & quod erat itegrum uacuū subiecerunt:pleno aquæ altero supposito alibi superioris uasi uacui fundus erat simili modo perforatus:alterum quod subiecerunt integrum ac aquæ plenum altero superaddito & aquam contingēte sed aquæ meatu ante hinc inde munito quæ ubi pmū cœpit sursū uel deorsū emergere uel effluere uel influere mox munitione subducta permiserunt influere uel effluere fluxique in noctis ipsius & sequentis ipsius diei finem atque id usque ad principium noctis secundæ sic sibi mensuram temporis in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt:ac in partes quas.xii.sub fida dimensione diuisa decreuerunt in ipso ciclo cōstituere & diuisioīb9 ānnotauere ut certi eēnt horarum numeri in quos eas ingredi morari & egredi nuntiarent Tuncq post ægyptiorum retro maiores quos constat primos oīum cælum & temporis momenta scrutari & ausos metiri:siue horus ille fuerit quem solem appellant:& unde horæ dictæ sunt siue q horus Apollo sit qui præ cæteris horas īuenisse perhibetur. Scipio nāsica collega Lenati primus apud nostros aqua diuisit eas æqua noctium ac dierum:idque horologium in hunc modum sub tecto dicauit:Anno urbis quingentesimo quadragesimoquinto.

V Mbrarum autem rationem apud græcos Anaximenes mileſius Taletis diſcipulꝰ īuenit: ꝑmuſqꝫ horogiū lacedæmoniis oſtēdit hæc ipſa rō interdiu mō horoſcopi inſtitutio die nubilo nō uacet ꝑ ſolē internoſci maxīe poterit ſi in loco plano ſtans qſpiā dorſū cōtra ſolis rectitudinē poſuerit: ſuiqꝫ umbrā corporis pedibꝰ metietur a.xxiiii.die mēſis decēbris cum ianuario inchoando in quo eſt numerꝰ in ſua hora ꝑma & in decima pedum

xxix. Nã decembrẽ cũ ianuario in horis cauſa diſpar adiunxit cũ linea ſimili alter augeatur: alter uero decreſcat Nouembrẽ & februariũ ratio tp̃is per hocas duxit æq̃liter. October martiũ concordib⁹ umbris aſciuit & parẽ ſibi fecit: ſeptẽbris et aprilis dies horis ſimili I is cõferuntur: auguſtum maio par ſolis curſus æquabit: iunius & iu ius horarum ſibi æqua ſpacia contulerunt ut de ſingulis menſib⁹ in uinſmodi circũſcripta numerorũ deſcriptione continetur.

H Ac horarum uicissitudine uigilū sors successiue per oēs æqualiter currat in hos acerbissima sanctio ut qui loco q̄ libet causa cesserit de medio tollatur: & die quidē ꝑ portis armatæ stationes disponuntur: Nocte autē per castella uigilare mos est: sed & præter publicas custodias aliquot in castris disponere non erit inutile ne quid tecti facinoris admittatur: Brutus enī ex captiuitate græcorum quom per notos sibi uigiles euocasset totum exercitum suum in castra græcorum induxit hostesq̧ cōfecit: ideo prudentioribus consuetum fuit ut circitores castris præficere quos olim circuitores appellabant qui uigilias circuirent ac renunciarent si quos immerserit culpa uel aliquando per se uigiles reuisere. Titus hierosolymorum obsidione primam uigiliam noctis per castra & castellorum spacia circuiens explorabat: secunda secundo a se principi Alexandro permiserat: tertiam agminum ducibus Alcybiades Atheniensis ciuibus suis a Lacedæmoniis obsessis ueritus negligentiam uigilum his qui in stationibus erant denunciauit: ut lumen obseruarent quod nocte ostensurus esset ex arce & ad conspectum eius ipsi quoque lumen attollerent: Quo munere qui cessasset pœnam passurum: dum sollicite itaque expectaretur signū ducis peruigilatum ab omnibus & suspectæ noctis periculum euitatum est. Iphycrates Atheniensium dux quom sub aduentu hostium ipse uigilias circuiret: uigilem quem dormientem uiderat teli cuspide perfodit: quod inclæmentius factum nonnullis increpantibus: qualem inueni inquit talem reliqui. His itaque omnibus simul somnum & excubiarum & uigiliarum tempora buccinæ significent nec quicq̄ præter ordinem sine ducis geratur edicto summo mane officiis pro religione celebratis mox milites ad centuriones ad chiliarcos illi ueniant cum quibus ad summum omnium ducem uniuersorum ordinum pricipes quibus ille signa det aliaq̧ pro negotio præcepta perferenda subiectis quæ cū in acie fuerint recognoscant: ut si res exigat in cursibus: itemq̧ reuocationibus uniuersi obsecundent & pareant Signum ab imperatore dandum quod deferant subiectis quod nemo non sciat in ordine constitutus. Nemo sciat externus eiusmodi est: quum quid memoriter tenendum indicitur: uti in bello Marii Bardeus: in syllæ: Apollo Delphicus: in Caesaris: Venus Genetrix: Græcorum Christianorum Chirieleyson & alia atque alia: prout cuique uisum est: id enim quo se

hostibus discernant maximi usus in bellis est siue in luce pugnetur siue in tenebris. Nam si hostis i armis domesticis latere uelit signū interrogatus sotium uel hostem illico se prodit: id alii symbolū uocant probati auctores Liuius & Maro texeram.

Legationes cum hostibus si agendæ sunt quales esse debeant. Ca. V.

LEgationes cum hostibus si agendæ sint: illud animaduertendū ut hi mittantur qui astu uel multaꝝ reꝝ cognitiōe hostium latebras atq; consilia metiri queant. Scipio enim Aphricanus occasione mittēdæ ad Syphacem legationis capta cum Lælio seruorū habitu tribunos & centuriōes electissimos ire iussit: quibus curæ esset regios uiros inspicere qui ut liberius castrorum positionem scrutarentur: equum de industria dimissum tanquā fugientem prosecuti maximam partem circuierunt munitorum: quæ quom nuntiassent incendio confectum est bellum: itidem carthaginenses misere qui per speciem legatorum Romæ morarentur exciperent consilia romanoꝝ. Cato autem Censorius postquā tres ī Bythiniam legati romæ delecti quorum articulari morbo & podagra unus capite alter uulneribus confosso tertius uecordia laborare uidebatur. Ridens populus romanus inquit legationē mittit: quæ nec pedes nec caput nec cor habet. Apud eum populum autem legati si quando incogniti uenire nuntiabantur: primo quid uellēt ab exploratoribus requirebant: postea ad eos egrediebantur magistratꝰ minores: & tunc demum senatꝰ extra urbem postulata noscebat: & ita si uisum fuisset admittebātur.

Qua cautione consultatiōes cum hostibus habendæ Ca. VI

SI autem consultationes hostium admittendæ sunt quā cautione id fieri debeat: Cæsaris & Arioiusti germanorum regis monemur exemplo: Hi enim quom occurrisset dies colloquii utriusq; consensu indicta placuit equitatu tantum armato conueni re. Cæsar quom salutem suam non omnibus committere uellet gallis auxiliaribus equis subtractis milites eis legionarios decimae legionis: cui maxime propter uirtutem confidebat: imposuit hos ducentis passibus ab Arioiusti præsidiis in tumulo collocans ut ex equis colloquerentur: pari quoq; interuallo aberāt equites Arioiusti ubi uero interloquendum Cæsari nuntiatur germanos adequitare

lapidesq́ & tela in suos coniicere loquendi finem fecit: seq́ ad suos recepit. Nam & si sine ullo periculo decimæ legionis præstãtia hostes superari uideret a suis tamen prælium committendum non putauit ut posset dici pulsis hostibus a se per fidẽ in colloquio circunuentos: Castris item & loco & manu munitis si ex consultatione similiter cum hostibus agendum sapientis ducis esse statuo ne se incaute illis ingerat ad loquendum. Agrippa enim rex cum Gamalẽsibus de traditione loqueretur Vespasiano iubente ad dextrum cubitum lapide ictus egre de medio sublatus est: Titus quoq́ ad Hierusalem quom putaret iudæos hominis gentilis oratione flecti: iosepum misit oraturum: qui grauiter in capite ab eis saucius nisi mature ab ipso Cæsare in castra subreptus fuisset oppetiisset

Armorum hostilium ratio habenda. Ca. VII.

ADhuc armorum habẽda ratio: eorum enim habitus plerisque gentibus alio atq́ alio tẽpore noxius ẽ: uti Numidis hastilia telorum: quæ manu sine amentis intorqueri solent: pluuiis ingruentibus lubrica ac per hoc inutilia fiunt. Scuta etiã quæ elephantorum corio extento atq́ durato habilia & tuta gestabant: quorũ ea natura est ut acceptum imbrẽ tanq̃ spongia ebibant: ac per hoc intractabilia repentino pondere fiant quia circunferri non poterant defendere nequiuerunt. Orientales qui maxime sagittis bella conficiunt oderunt uentos & imbres qui inter illos pacem esse cogũt proinde. P: Scipio in Lydia quom die ac nocte imbre continuo uexatũ exercitum Antiochi uideret: nec homines tantum aut equos deficere: uerum arcus quoq́ manantibus neruis inabiles factos cohortatus est suos ut subsequenti quanquã religioso die cõmitterent prælium: quam sententiam secuta extemplo uictoria est.

Multitudo partium spectanda quæ maximi exercitus præter hominum opinionem a minimis fusi profligatiq́ sint Ca. VIII.

RVrsus in multitudine partium disciplinæ studiũ uel ratio utrinq́ aĩaduertenda ne pugnantibus & disciplinæ tenacioris militibus rudẽ & indoctam multitudinem misceas putans in uniuerso exercitu Xersis exemplo belli robur consistere. hic enim præclarus Asiæ rex cum armatorũ septingenta milia persarum: trecẽtaque de auxiliaribus præter classem maximam uixq́

credibilem habuiſſe narretur. meritoq́ꝫ inopinato exercitui uix ad potum flumina:uix terra ad ingreſſum:uix maria ad curſum cælū ipſum uix patere ſagittis putaretur:huic tam incredili temporibus noſtris agmini cuius numerꝫ nunc difficilius ē aſtrui q̃ tunc fuit uinci Leonidas rex ſpartanorum cum quattuor milibus hominum in anguſtiis thermophilarum obſtitit: triduo continuo manu conſerens.quatriduo deinde cum iūgi bello uideret hoſtem undiq́ꝫ circūfundi dimiſſis ſotiis auxiliaribus ut ad meliora ſe tempora reſeruarent hortatus:ſpartanos ſuos admonet de gloria plurimum de uita nihil ſperandum;neque expectandum uel hoſtem uel diē, ſed occaſione noctis perrumpenda caſtra:commiſcenda arma conturbāda agmine fore:nunquāq́ꝫ uictores honeſtius q̃ in caſtris hoſtium eē perituros.Perſuaſi igitur plus ſe patriæ debere q̃ uitæ:ac mori malle cum gloria q̃ ſupereſſe ſine. Mirum dictu:ſexcēti uiri caſtra ſex centorum milium irruperunt.Poſtremo inter ſtragem & cadauerꝫ aceruos inedia:uigiliis:& labore longæ cædis feſſi cū duce ſuo multo cruore graues inuicti æterna uiuentes gloria cecidere.Xerſes uero eo tumultu terreſtri ac perturbatione territus & a Themiſtocle nauibus quibus omne mare compleuerat ſpoliatus incognitus & ſautius fugit:nec aliter ſane ut Satyrus inquit q̃ una naue cruētis fluctibus ac tarda per denſa cadauera prora Xerſes itidem a trecentis Lacedæmoniorum ad thermophilas uexatus cum uix eos confeciſſet;hoc ſe deceptum aiebat q̄ multos quidem homines:habebat uiros autem diſciplinæ tenaces nullos.uel q̃ pauciora a.xiiii.M. Græcorum:qui numerus in auxiliis Cyri aduerſus Artaxerſem fuit cētum milia Barbarorum ſuperata ſunt . Cyrus bello aduerſus Perſas.xiiii.milia armatorum immenſas difficultates ſuperauit:Alexāder Macedo.xl.milia hominum iam inde a Philippo patre tantae diſciplinæ aſſuefecit ut terrarum orbem aggreſſus innumeras hoſtium copias ſuperaret. Primo nanque cæteris omiſſis Alexandri cum Dario rege congreſſu ſexcenta milia perſarum in acie fuere: quæ non minus arte Alexandri ſuperata quā uirtute Macedonum terga uerterunt.In exercitū Alexandri.cxx.equites &.ix. tantum pedites defuere. Secundo prælio a Dario cum.ccc.M.peditum & centum milibus equitum in Alexandrum pugna cōmittitur:quoad Darius fugeret & Perſarum cædes ſecuta:ibi enim tunc peditū octīgenta milia equi tum.x.milia cæſa ſunt.capta autem.xl.milia fuere

Ex macedonibus uero cecidere pedites.cxxx.equites.cl.inter capti uos castrorum mater & uxor eademque soror & filiæ duæ Darii fu ere:quarum redemptionem Darius tum etiam oblata regni dimi dia parte non impetrasset. Tertio cunctis persarum uiribus sotio rumque auxiliis contractis bellum īstaurat spe pacis amissa &.cccc milia peditum &.c.milia equitum Alexandro ab Aegypto reuertē ti apud Tarsum bello oppōit.Sed Darius post anceps diu prælium cum uinci suos uideret mori in bello paratus persuasu suorum fu gere compulsus est:quo prælio Asiæ uires & regna ceciderunt: to tusq; oriens in potestatem Macedonum esset imperii : atque ita at trita est in hoc bello Persarum omnis fidutia ut post hoc rebella re ausus sit nullus æquoq; animo Persæ post imperium tot annorū iugum seruitutis acceperunt in tanta malorum multitudine difficil lima dictis fides tribus præliis totidemque annis quinquies decies centena milia peditum equitūq; cōsumpta & hæc qdē ex eo regno illisq; populis unde iam ante annos nōmultos plures decies nouies centena milia profligata referuntur. Epaminundas thebanorū dux quattuor milibus hominum:ex quibus quadringenti equites erant Lacedæmoniorum exercitum uigintintiquattuor milium peditum equitum mille sexcentorum uicit.Mylciades Atheniensium dux ī paucis suorum omnibus persarum copiis occurrens prius hosti co minus hæsit q̄ posset sagittarum ictibus propulsari:itaque in.xi.M suorum ducenta milia persarum occidit.Lucullus in Armenia cum decem milibus peditum & mille equitum aduersum Tygranē: qui centum quinquaginta milia hominum in expeditione haberet re mine illorum suorum impetum sustinente dum illos fugat roma nos quinq; læto interceptos amisit:hostium uero supra centum mi lia occidit.Idem Lucullus transgressus Eufratem & Tygrim cum Mytridate & Tygranne cōgressus minima suorum manu magnū numerū hostium occidit:triginta milia hostium in eo bello cæsa re feruntur. Tygrannes uix cum.cl.equitibus aufugit: diademate ne egnosceretur abiecto.Fabio maximo Decio mureno conss.quattu or fortissimi florentissimiq; italiæ populi:etrusci:umbri:samnites & galli in unum agmen fœdusq; conspirantes romanos delere conati sunt:Cumq; samnitibus & gallis bellum inirent & in eo bello gal lorum impetu romani premerentur: Decius cons.occisus est. Fabi us cum magna decianæ partis strage uicit eo prælio.xl.milia samni

tum & gallorum cæsa: romanorum uero septem milia: ex Decii tantum modo parte qui occisus est referuntur fuisse autem usque etruscis & umbris quos astu romani bello uocauerunt gallorum & samnitum peditum cxl.milia &.cccxxx.equitum uero.xlvii.milia. Liuius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem stetisse romanam a romanis aduersus Mytridatis exercitum in minore Armenia quadraginta milia hominum cæsa uel capta sunt: romani uulnerati mille uix autem quadraginta interfecti: a romanis item penes Methaurum flumen uictus est Hasdrubal caputque eius ante Hannibalis castra proiectum: deque exercitu suo sex & quinquagita milia occisa: capta autem quinque milia & quadraginta cum ab exercitu Romanorum sociorumque octo ferme milia cecidissent: Cum Theuthones & Cymbri italiae plana peruasissent Marius & Catullus aduersus eos missi ita pugnarunt ut tanta atque terribilis multitudo minima romanorum clade sua autem ultima internitione cæderetur. cl.milia eorum tunc in bello cæsa quadraginta milia capta dicuntur. L.aemilio Catullo.C.acilio Regulo cons. formidine magna consternatus senatus defectione cisalpinæ galliæ cum etiam ex ulteriore gallia ingens aduentare exercitus nuntiaretur maxime gersatorum: quod nomen non gentis sed mercenariorum gallorum est: ita permoti consules totius italiæ ad præsidium imperii contraxere uires: quo facto utriusque consulis exercitu octingenta milia armatorum fuisse referuntur: sicut Fabius historicus qui eo bello interfuit memoriæque demandauit quæ nec saltem tanta quanta eos terrere debuit cæsa sui parte fugierunt: nam tria milia eorum tunc interempta historici tradiderunt: quod ideo ignominiosius turpiusque est tam paucis amissis tanta agmina diffugisse: Sylla post partam atheniensium urbem cum Archelao conflixit. cx.milia cæsa uix decem milia superfuisse referuntur: hac coperta clade Mytridates lectissima septuaginta milia militum in subsidium Archelao misit e Asia: Secundo prælio sexaginta milia ex his interfecta sunt Tertio bello omnes copiæ quas Archelaus habebat extinctæ sunt: nam uiginti milia militum eius in paludem pulsa quom Syllæ fidem implorarent in satiabili uictoris ira interfecta sunt: totidemque alia in flumen coacta ac necata: reliqui miserorum trucidati sunt: Parsodes Persa dux belli exercitum maximum ad.cc.milia hominum milia coegit: castrisque in finibus cadusiorum positis arseum medorum ducem se aduersus cum octingentis milibus hominum profectum pugna inita superauit

ad quingenta milia interfectis reliquos extra cadusiorum fines abigens hac uictoria insignis a cadusiis rex creatus in mediam transiit: omnique prouintia uastata magnam gloriam assecutus est. Crothonienses italiæ quondam potentissimi populi: bello sunt a locrensibus fusi: quanquam militum illis centumuiginti milia his non milia. xv. modo essent Heraclianus cui immensam & satis incredibilem classem nauium fuisse perhibent: quippe qui tunc tria milia septingentas haberet: quem numerum apud Alexandrum magnum uel quenquam alium regem præter Xersem fuisse historiæ ferunt simul ut cum agmine militum ad urbem pergens littore egressus est occursu comitis marini territus: & in fugam uersus arrepta naui solus Carthaginem rediit: atque ibi continuo militari interemptus est.

Obsessorum exploranda studia Ca. IX.

IN obsessis item studia multitudinis exploranda: si enim dissensorium partes intercidant auditus: aperitur uiro forti dum trepidant: ait ille nullo firmatæ robore partes tolle moras semper nocuit differre paratis. Titus proinde dum taricheas bello fugasset in ciuitatem regressus aduenas cum indigenis diffidentes audiens mox armato milite ciuitatem ingressus obtinuit: itidem si ad deditionem offeratur assensus cauendum ne sententia plurimorum in dolo obtineat. P. Licinii proconsulis exemplo: nam quom pagos sub specie deditionis oblatos accepisset qui in postrema receptique acie collocati sunt romanorum terga ceciderunt: proinde Cæsar numquam dedititiis credidit nisi armis: obsidibusque traditis & ipsis ex nobilioribus lectis ueluti filiis ac fratribus principum numero pro amplitudine loci plerunque ad quingentos quo & fidutiam hostibus adimeret & sibi munimenta conquireret.

Quid si oppugnari castra contingat Ca. X

SI oppugnari castra ut uaria sorte plerunque contingat quod id ratione fiat horum monemur exemplis. Scipio Aphricanus aggressus hyberna pœnorum castra atque munitiones nocte concubia fecit incendi: pœni trepidi quom casu ignem accidisse uel affuisse putarent inermes ad extinguendum aduolarunt qui facile ab armatis oppressi sunt: in utrisque castris. xl. milia hominum

igni ferroq; consumpta:capta quinq; milia:duces ipsi miserabiliter adusti egre effugerunt.Crassus ex ducib9 Cæsaris hostium castra hac arte expugnauit ipse in Aquitania res gerens quom aduerteret hostes consuetudine rei publicæ loca capere:castra munire: cōmeatus suos includere:non cunctandum existimauit quin pugnā decerneret hac re ad consilium delata quom omnes idem sentirēt postero diem pugnæ constituit: pma luce pductis copiis auxilia in mediam aciem coniectauit:sicque acie instituta quid hostes cōsilii caperent expectabat:illi &si multitudine sua & romanorum paucitate tuto se dimicaturos arbitrarentur:tutius tamen esse rati sunt obsessis uiis commeatu intercluso sine uulnere uictoria potiri:Quod si se Romani recipere cœpissent firmiori animo sub sarcinis adoriri cogitabant.Hac re percepta Crassus cum hostium cunctatione suos alacriores effecisset ad hostium castra contendit: ubi quom alii fossas complerent:alii telis coniectis hostes repellerent : auxiliares quibus non multum confidebat lapidibus telisque subministrādis & ad aggerem cespitibus deferendis constituit quom his intenderent equitesque Crasso renuntiarent non eadem diligentia ab decumana porta castra munita illi Crasso iubente eductis quattuor cohortibus quæ præsidio castris erant in hostium castra peruenerūt. Quomque bellum anceps esset & ultro citroque ferirētur hostes seq; per munitiones eiicientes fugam peterent equitatus eos apertis campis consectatus ex hominum milibus quinquaginta uix quartam partem reliquit.Propter huiusmodi casus animaduerto Cæsarem satis cauisse ne castrorum munitionibus ampliores unq̄ latitudines includeret q̄ suis copiis implere sufficeret.Eidem una consuetudo etiā fuit nunq̄ castra deserenda esse nisi cum munitionibus effractis hostes uallo prohibere nō possent ast eruptio quando necessaria sit.Galba eiusdem Caesaris dux documentum nobis sit: hic enim quom ad radices alpium hyberna castra locasset & commeat9 causa plurima pars suorum abesset:Galli subito alpium culmina occupare cœperunt.Rebus cognitis Galba concilio conuocato sententias exquirit placet interim rei euentum experiri & castra defendere:Tunc signo dato hostes ex omnibus partibus concurrunt: Hi quom primo integri uiribus & qua parte castra nudata defensoribus erant concurrentes auxilium ferent . Tandem hostium multitudine & suorum paucitate languidiores effecti sunt :

uallum hostes scindere:fossam complere cœperunt ut res ad extremũ casum perduci uisa est. Primorꝝ ordinum princeps ad Galbã conuenientes experiri extremum remedium suadent atque eruptione pugnare:princeps suos subiectos centuriões faciunt ut paulisper missa tela excipientes sese ex labore reficiant:postea uero signo dato atque omnibus portis eruptione facta:nulla sui colligendi hostibus facultas fuit:sed circũuenti omnes fusique sunt:romani uero se incolumes receperunt. Aemilius similiter Paulus uniuersis lyguribus ex improuiso adortis castra eius simulato timore diu militem continuit:fatigato deinde iam hoste a quattuor portis eruptione e uestigio facta strauit cœpitq; lygures Titurius quoq; sabinus aduersus amplum gallorum exercitum continendo militem intra munimenta metuerit suspitionem ei præstitit:cuius augẽdi causa per fugam misit:qui affirmaret exercitum romanorum in desperatione esse:ac non nisi de fuga cogitare Barbari oblata uictoriæ spe concitati lignis onusti quibus fossas implerent ingenti cursu romanorũ castra petierunt. Vnde in eos titurius uniuersas imisit copias:multisq; gallorum cæsis plurimos in deditionem accepit.

Quod rebus bellicis quisquis finis obuenerit nunquã negligendus. Ca.XI.

AD hæc rebus bellicis quisquis finis obuenerit nunquã is negligendus. Si enim pari sorte dissessum ẽ: paribus annis repetere licet:si autem hostilis pars superior sit rebus labentibus & in fugã uersis maturo consilio succurrendum est. Sertorius enim a. Q. Metello pio acie pulsus:quom neque fugam sibi tutam arbitraretur:milites dispersos abire iussit admonitos in quẽ locum uellet conuenire. Viriatus dux lusitanorum romanoꝝ copias locoꝝq; iniquitatem euasit:eadem quã Sertorius ratiõe sparso exercitu primo deinde collecto. Tryphon autẽ Syriæ rex uictus p totum iter fugiens pecuniam sparsit:eumque sectantes Antiochi eq tes morãdo effugit. Rex item callidus Mytridates romanæque auaritiæ gnarus qua sequentes moraretur spargi similiter a fugiẽtibus sarcinas & pecunias iussit. M. Marcellus cons. quom in manus galloꝝ incidisset omniaque infesta uideret in medio hostium irrupit: quibus inopinata audacia exterritis regem eoꝝ occiditatq; ubi spes salutis uix fuerat inde maxima spolia reportauit

Quid si bello pulsi munitionibus recepti sint Ca.XII.

QVod si bello pulsi munitionibus recepti sint ubi delibe rationi opus est nunq̃ animus dimittendus: nanq; cartha ginenses quom syracusanos graues infestosq; paterētur: ab atheniensibus auxilia īpetrauere. Athanienses magna classe in structa lycia & lamacho ducibus tantis uirib9 siciliā petūt ut suffra gia sua ipsi timerent: duobus præliis secundis successibus factis ho stes in urbem concludunt & obiecta classe terra mariq; cingunt: sy racusani fractis fessisq; rebus auxilia a lacedæmoniis petūt a quib9 mittitur Gylippus solus quidē sed in quo omnium præsidioꝝ īstar præferebatur: qui ueniens ut audiuit inclinatum iam belli statū au xiliis contractis opportuna bello præoccupauit loca: deinde duobus præliis uictus in tertio lamachum congressu occidit: hostes ī fugā uertit: sotios ab obsidione liberauit: athenienses nauali certamīe cō gredi parant. Gylippus classem instructam a lacedæmoniis accer sit auxiliaq; sotioꝝ athenienses prima congressione uincūtur: castra cum omni pecunia publica uel priuata amittunt. Sic Gylippus opti mus dux licet bis uictus nec animo tamen consternatus nec fract9 in statum optimum res reduxit: & si quidem uiribus dissipatis nul la manus bello supersit: hoc ipsum sotiis rei gerendæ occasionē of fert. Aristonicus Asiæ rex Licinium Crassum cum multis auxilio rum copiis bello obtinuit. huic Crasso Perpenna cos. successor ue niens Aristonicum recenti uictoria exultātem improuiso bello ad ortus nudatum omnibus copiis in fugam uertit. Cūq; Stratonicē ur bem ad quam ille confugerat obsidione cinxisset cruciatum famae ad deditionem coegit.

Quid si hostes bello sine munitionibus pulsi Ca.XIII.

VErum si hostes bello sine munitionibus pulsi fuerint oīo instandum erit ad reliquias cœpti prælii consumēdas uti Mari9 qui deuictis prælio theotonicis eoꝝ reliquias quia nox bellum circumuenerat continuis subinde circunsedens clamo ribus perpaucis suorum perterruit insomnemque hostem detinu it ex eo assecutus ut postero die inrequietum facilius hostilem de bellaret exercitum infinita haec negligentibus damna contigere. Ethius cons. romanus dumonorum centum octuaginta milia uni9

diei quota parte prostrauisset facillimumque sibi foret reliquos cō ficere bellum consilio nimis imprudenti diremit:ac totius galliæ ex cidium hoste impunito reliquit. Par huic pompeio contigit quo si- bi ipsi mortem consciuit:Nam cum Cæsare torquatum eius lega- tum legionemque unam ut expugnaret aggressus est hoc periculo sotiorum pompeius cognito omnes eo copias contraxit in qua se il lico Cæsar omissa obsidione conuertit. Torquat9 autem e uestigio prorumpens Auersum insecutus est:ita Cæsaris milites ancipiti pe riculo territi ipso Cæsare frustra obsidente fugerunt: euasit tamen Caes. quia nocte interueniente pompeius prosequentem reuocauit exercitum qui Cæsaris testimonio uictor tunc erat:cū diceret: erat hodie profecto uictoria apud hostes se que tantum ea die ab eis po tuisse superari si uincendi gnarum ducem habuissent: denique di- lapsus contractis copiis cum pompeium farsalicis campis uicisset fugientem insecutus est: Protinusque obtinuit in omnibus bel- lorum negociis semper in consumationem intendebat: nil actum credens cum quid superesset agendum : ipse nanque cum belui- tiorum trecenta quinquagintaocto milia bello cecidisset centum tri ginta milia quæ superfuerant nulla noctis parte itinere intermisso die quarto in fines lingonum peruenerūt cum romani propter uul nera & occisorum sepulturam triduo remorati fuissent Cæsar ad lingonas litteras nunciumque misit ne commeatu ne ue alia re adiu mento illi essent:qui si iuuissent se eos hostium loco habituꝝ. Ipse autem triduo intermisso cum omnibus copiis insecutus est heluitii rerum inopia adducti deditionem sui obtulerunt atqꝫ ad pedes Cæ saris obortis lachrymis prouoluti pacem petiere:quibus cum obsi- des armaque tradere præcepisset : dum ea conquiruntur nocte in- termissa sex milia diffugerunt:quos ille insecutus hostium nume- ro habuit:reliquos in deditionem accepit ac suis locis restituit. idē cum Belgas bello fugasset illi in finibus suis pugnari domum re- uerti statuerunt:quibus secunda uigilia profectionem parantibus cæsar ueritus insidias quod causam nondum cognouerat exerci- tum continuit. Prima luce re ab exploratoribus confirmata equita tum præmisit qui nouissimum agmen moraretur ipse cum instru- ctis legionibus insecutus tantam multitudinem interemit quantum dei spacium sufficit:Mox antequam hostes se ex fuga reciperent ī fines eorum progressus sine difficultate ulla munitiones eorum

obtinuit omni gallia deuicta cum quædam ciuitates belli cõſilia re nouare nuntiarentur in eorum fines exercitum traduxit: repentino eius aduentu accidit ut prius ab equitatu opprimerentur q̃ diffuge re in oppida poſſent: nam & illud incurſionis ſignum quod incen diis aedificiorum fit Cae. edicto fieri uetuit: tum ut praecaueri non poſſet ac ne pabuli frumentiq; copia deficeret: Itaque Cae. omnib9 hoſtium conſiliis magnis itineribus aduolando contendens occur rebat nec dabat ulli ciuitati ſpatium de aliena potius q̃ de domeſtica ſalute cogitandi hac celeritate & fideles amicos retinebat & dubitan tes terrore ad conditiones pacis adducebat.

Non eſſe multorum ducum ſententia pertinaciter neq; omni no uſq; ad pernitiem fugientibus inſtandum Ca. XIIII.

E Contra uero non eſſe etiam pertinaciter neq; omnino uſq; pernitiem hoſtibus inſtandum multorum ducum ſenten tia pſpicuum eſt. Nanq;. M. Liuius fuſo Haſdrubale hor tantib9 eum qbuſdam ut hoſtẽ ad interemptionem uſq; proſeque retur reſpondit: aliqui ut ſuperſint qui de uictoria noſtra hoſtibus nuntient neceſſe eſt: Scipio Aphricanus dicere ſolitus eſt hoſti nõ ſolum dandam uiam ſed etiam muniendam. Pyrrhus quoque epy rhotarum rex inter cætera præcepta imperatoria memoriæ pdidit non eſſe pertinaciter neq; uſq; ad perniciem fugiẽtibus inſtatures uictores Quod ſtratagematis genus & ab ipſo & ab aliis etiam ple riſque clariſſimis ducibus in expugnandis quouis modo hoſtibus obſeruatum inuenio: ipſe enim cum ciuitatem quandam occepiſſet clauſiſque portis ex ultima neceſſitate fortiter dimicãtes eos qui in cluſi erant animaduertiſſet uiam illius ad fugam dedit. Hannibal cum incluſi germani ad tranſimenũ acerrime pugnarent deductis ſuorum ordinibus abeundi facultatem reliquit abeunteſq; ſine ſuo rum cæde & ſanguine ſtrauit. Ageſilaus Lacedæmonius aduerſus Thebanos cum acie confligeret intellexiſſetq; hoſtes locorum con ditione clauſos ob deſperationem fortius dimicare ſuorum ordini bus aperta thebanis ad euadendum uia rurſus in abeuntes contra xit aciem & ſine iactura ſuorum cecidit aduerſos ob deſperationẽ fortius dimicare ſuos pontem irrumpere prohibuit cum docuiſſet ſatius eſſe eum expelli ab europa q̃ cogi ex neceſſitate pugnare mi ſitq; idem ad eum qui iudicaret quo in diſcrimine ſua res ſita eſſet

nisi fugam maturaret: Antigonus Macedoniæ rex ex etholis qui in obsidione ab eo compulsi fame urgebantur statuerantque eruptiõe facta commoti uiam fugæ dedit: atque ita fracto impetu eorum isecutus aduersarios fudit. Titus eques romanus & cui duobus Scipionibus occisis exercitus imperium detulit: cum circũuenti ab eo pœni ne multi morerentur acrius pugnarent lassatis manipulis ex concesso fugæ spatio dissipatos sine periculo suorum trucidauit. C. Cæsar Germanos inclusos ex desperatione fortius pugnantes emitti iussit fugientesque aggressus est. C. Manlius coss. cum ex acie reuersus capta ab etruscis romana castra inuenisset omnibꝰ portis statione circũdatis inclusos hostes in eam rabiem efferauit ut ipse in prælio caderet: quod animaduertẽtes legati eiꝰ ab una parte remota statione exitum etruscis dederunt & effusos persecuti occurrente altero consule ceciderunt.

Dolabra hostẽ esse uincendum nullamq; rem summo duci magis conuenire q̃ moram cunctationemque nullam minus q̃ festinationem ac temeritatem Ca. XV.

ACcedit ad hæc Domitii etiam Corbulonis consiliũ qui Dolabra hostẽ dicebat esse uincendum quod multis nõ secus præclaris ductoribus id seruãtibus in successum & nominis sui gloriam uenit & Fabio maximo imprimis Nam cum aduersus Hannibalẽ missus nollet cum eo acie confligere sed cunctando exercitum eius terere: qui tum pecuniæ tum annone præmeretur ĩopia per summa montium iuga & abditos nemorũ saltus castra ponens Hannibalem sequebatur & sese e latere egressus opponebat: cumque a multitudine rideretur & Hannibalis uocaretur pedagogus id minimi pendens cogitantibus suis atque consiliis utebatur & ad amicos sæpe conuersus dicebat eum sibi timidiorẽ uideri qui cauillationes conuitiaque timeret q̃ qui hostem fugeret: insuper cum de collega Minutio quoniam hostes aliquot ꝓstrasset magnus rumor esset: quasi uir esset nomine romano dignissimus Magis se inquit secundam Minutii fortunã q̃ aduersam pertimescere: pauloq; post cum insidias incidisset Minutius & simul cum exercitu periret ubi ipse auxilium tulit: tum magnum hostium numerum perdidit tum illum seruauit unde & Hannibal uictus & impetu suo fractus ad suos & amicos dixisse fertur: Nunquid non dixi uobis fore aliquando ut hæc montana nubes maxima nos in campo ui tẽpestatis

obrueret: Eodem modo aduersus Philippum Sertorius cum trans hyberꝝ amnē ad eum cōflueret undiqꝫ multitudo & barbara turba quæ feritate & superbia sua cuncta turbaret nec ducis iussum expectaret sed temeritate in hostes ferretur ꝓmum rationibus & uerbis instruere eos conatus esse: deinde ut uidit eos nihilominꝰ temereꝑ perantes statuit sic eos obiicere hosti ut non omnino frangerentur sed uulnera acciperent: sperans per hæc ipsis in reliquū tēpus mansuetioribus usurum: Gesta itaque re ut ipse cogitauerat opportune affuit & fugientes suscepit reduxitqꝫ in castra ac paucis post diebus ut eoꝝ mentes erigeret consolareturqꝫ aduocata totius exercitus cōtione duos equos in mediū adduci iussit: alteꝝ ī acie senioqꝫ confectum: alterum fortē & nitidū caudāqꝫ ꝓmissam habentem. Astabat autē iuxta gracilem illū uir magnus & robustꝰ admodum iuxta nitidum & præpotentē uir paruꝰ & imbecillis: dato autē signo uir ille magnus ut ei mandatū erat caudā uniuersam gracilis equi ambabꝰ manibus captā aduellere temere ac uno conatu adnixus est. Paruꝰ etiā uir præpotētis equi caudā paulatim depilabat. Tandē uero ille frustra simul totā caudam trahens sibi quidē molestias inanes circunstantibꝰ uero risum præbens defessus est: & ille paruus euellendo paulatim setas caudam fortis equi spatio perbreui nudauit Tunc assurgens Sertorius uidetis inquit cōmilitōes ingenium plus posse q̄ uires: multaqꝫ quæ uno impetu superari non possunt sensim paulatimqꝫ superari. Scipio iunior cum effrenatam hostium demētiam esset intuitus dicebat tempore securitatem emi: Nam boni imperatoris ueluti medici officium esse ut ferri curatione utatur ad postremum: Veꝝtamen tēpestiue adortus Numantinos infugam uertit. Cumqꝫ uictos grauiter seniores ferrēt, exprobrātes q̄d eos fugissēt quos totiens fugassent, Numantinum quempiam dixisse fertur, pecudes quoqꝫ easdem nunc esse, at pastorem alium, proinde nullā rē summo duci magis conuenire q̄ moram & cunctatione nullam minus q̄ festinationem temeritatemqꝫ his duabus maxime cōtrariis rebus oēs qui diuturno bellorum usu peritissimi hoc tempore iudicantur. Magnis īmo ingentibus te Sigismunde Pandulfe laudibus in cælum tollunt: utpote qui duos florentissimos potentissimosqꝫ regios apparatus mora ac celeritate ꝓtriueris Alphonsum enim clarissimum & illustrissimū Taraconensium regem cum plurimū uigeret & Francisci Sfortiæ soceri tui copias primo persequeretur: tu

c. lebri Sigismi

pii filii functus officio:socerum gentesque eius oẽs intra munitiones phani fortunæ & mœnia positis castris recipiens id mora cunctandoque assecutus es:quanquã hostes portas urbis sæpenumero excurrerent:obsessoque similis uiderere ut & soceri tutela fueris & huiusmodi regis uires conatumue omnẽ sapientia tua & animi magnitudine faciliter eluseris & irruptione tandem in eũ facta ex piceni finibus exegeris:Eundẽque quinquennio post Regẽ populonia expeditione longa & graui illius metatione aggressus nõ armis & gentib9 sed armorum umbra potius:ignium nocturna significatione illucescentium transsfugarumq; crebro rumore nuntiantium auxiliorum populorumque totius etruriæ tecum ne id oppidum dederetur confluentium forti denique & aĩosa repentinaque tuorum militum eruptione muros habentem exultantẽque iãiã & spoliantem uno ut sic dixerim:nõ toto incursu more fulminis obtriuisti: quod uno eodemq; momento adiuisti percussisti abscessisti:nec uana de te prædicatio est regem abste ante uictum esse q̃ uisum sicq; quod paucis unquã ducibus conduxisse accepimus Fanestrium Sfortientiumque expugnatione ad agendum cunctatione populonia ad tuendum succurrendumque audacia irruptiõe ac festinatiõe usus es.

Cauendum ne successu rei quisquam elatus in periculum pniciemque trahatur. Ca.XVI.

ET quanquam audentes deus ipse iuuat ut Naso inquit & usu sæpenumero cõprobetur:illud tñ summopere cauẽdum ẽ ne successu rei quisquam elat9 in periculum suoꝝ pernitieq; trahatur:Hoc qdam ĩperatores cõsiliũ minime seruantes dũ audacter magis q̃ caute feruntur in hostes in magnam se ac suorum ruinam cladeq; ppe miserabilem iniecerunt:quod si non aliunde constaret Cyri potentissimi & præclarissimi Imp.ac afrorum monemur exemplis.Cyro enim Scythiam ingresso Thomiris regina quæ genti præerat transitum Araxis fluminis cum posset prohibere transire permisit pmo ppter fidutiam sui ppter opportunitatẽ obiecti fluminis & hostis inclusi:mittit igitur tertiam partẽ copiaꝝ cum filio ad insequendum hostem:Cyrus castra instructa uino epulisque deseruit quasi territus refugisset Barbari quasi ad epulas inuitati pmo ebrietate uincuntur mox reuertẽte Cyro uniuersi obtruncãtur:Thomiris exercitu ac filio amisso uel matris uel reginæ

dolorē sanguine hostiū diluere potius q̄ suis lachrymis parat diffidētia igitur dissimulata despatōe cladis illatæ paulatī cedēdo supbū hostē in insidias uocat: cui cū iter montiū āgustias occurrisset ducēta milia psarꝝ cū ipso rege deleuit addita sup oia illi9 rei admiratiōe qđ nec nūti9 qdē tantæ cladis iterfuit. Aduersus afros rebellātes hānibal a carthaginēsib9 missus cū sciret gentē auidā eē uini uinum: qđ illi erat ī castris mādragora pmiscuit cui9 inter uenenum & soporē media qdā uis ē: tunc plio leui cōmisso ex īdustria cessit nocte deinde intēpesta relictis intra castra qbusdā sarcinis & oī uino ifecto fugā simulauit: Cumq̧ barbari occupatis castris in gaudium effusi medicatum uinum hausisset & in modum defunctorꝝ strati iacerēt: reuersus cœpit eos & trucidauit. Idē cum sciret sua & romanorꝝ castra in eis locis eē q̄ lignis deficiebāt ex īdustria regiōe deserta plurimos armētorꝝ greges ītra uallū reliqt: quib9 uelut præda romani potiti in sūmis lignatōis angustiis īsalubrib9q̧ se cibis onerauerūt. hannibal aūt reducto nocte exercitu subito oppssit: histri cū seqrent etholos qui bellantes eos nup adiuuerant: īitia pugnæ psꝑa hosti fuerūt eadēq̧ exitii causa. nam cum. Gn. Mamlii castra cœpissent optimæq̧ prædæ incubarēt epulantes & ludibūdos plerosq̧ ac ubi essent nescientes præ oculis Appi9 pulcher īuadit: sic eum sanguine & spiritu male partam reuomuere uictoriam: ipse rex epulo equo impositus cum sum subinde crapula & capitis errore lassaret captum sese uix & egre postquam experrectus est didicit.

De Conuiuatorum apparatu in castris uitando Ca. XVII

ACcuratiōes pinde cōuiuiorꝝ & apparatus nobilissimi duces castrēsib9 phibuere. Sic Massinissam po. Ro. amicū centesimū uitæ annum agentem stantem uel ambulātem meridie ante tabernaculū solitum cibos sumere nouimus: Hannibal nequam diei ptem intermitteret nō nisi crepusculo cenabat: Scipionem & Alexandrꝝ simplici pane in itinere cum amicis cōtentos fuisse tradunt. Vrius fortissimus dux romanus qui ualidissimam italiæ gentem, qui ditissimum græciæ regem uicit: ut de eo scriptum est: Paruo quæ legerat orto ipse focis breuib9 ponebat oluscula; eadē leguminum rō pmultis placuit: quib9 Seuerꝝ pncipē inter tot diuitias uti solitum accepim9 singulas etiā delitias fastidientem: Seuerum septimum nobilem ducem legimus cum esset ī castris. nā cum uinum iussisset in expeditiōe neminem bibere sed aceto uniuersos eē cōtentos pistoresq̧ sequi castra phibuisset buccellato iubēs oēm militarem turbam cōtentam esse aā omnes ipse cōi & militari cibo

usus coráq; & ante papylionẽ nec sibi unquam uel cõtra solẽ uel imbres tecti q̃siuit suffragia. Põpei⁹ uero cũ aduersa ualitudĩe laboraret: & ut turdo uesceret medic⁹ iuberet. illũq; sui frustra tũc q̃reret: erat. n. p̃ter anni tp̃s diceretq; quidam fore: ut apud Lucullum turdi quẽ penes annum itegrũ nutrirẽtur inuenirẽt ergo inq̃t ni lucullus studeret delitiis uiuere Põpeius nõ posset ac dimisso medico ꝑatu facillimis uilib⁹q; cibis usus ẽ. Julio cæsari facilitas circa uictum tãta fuit ut cum appositis asparagis ꝑ oleo unguentum instillaretur idq; q̃ p̃mum aĩaduertisset facile comãducasset increpuissetq; qui id moleste tulisset: milites eius radicẽ cuiusdã herbæ euellẽtes ea lacte cõmixta uescebantur factumq; ex ea panẽ intra hostium stationes p̃currentes iaciebãt addebantq; se q̃diu herbam huiusmodi terra nutriret obsidionem Põpeii haud quaquam deserturos. Eum autẽ panẽ eumq; s̃monẽ ne hostium patientia ac ꝑtinatia suorũ animi frangerentur asportari in mediumq; ꝓferri uetuit Põpeius. Augusto ẽt quem minimi cibi fuisse cõstat & fere uulgaris secundarium panẽ pisciculos caseum manu p̃ssum ficusq; biferas & uirides placuisse legimus. Transrhenum etiã Tyberium eum uitæ genus obtinuisse ferunt ut sedens in cespite nudo cibũ cœpit sine tentorio ꝑnoctarit. Diuus Adrianus cibis castrensibus caseo & larido in ꝓpatulo libenter est usus Scipiõis æmiliani Metelli & auctoris sui Traiani fraetus exẽplo. Cambisi nõ ꝓuisis comeatibus nõ exploratis itineribus ꝑ inuia & arentia suũ trahenti exercitum cum deessent necessaria nec quicq̃ subministraret sterilis & inculta humanoq; uestigio destructa regio tenerrima p̃mo frõdium & cacumina deinde coria igne molita necessitas cibum fecit postea cu inter harenas radices quoq; & herbæ defecissent apparuissetq; inops etiã aĩalium solitudo decimum quẽq; sortiti alimentum habuerunt: cumq; ꝑtẽ exercitus amisisset partẽ cõedisset timuissetq; ne uocaretur ad sortẽ ꝓindeq; tunc demum signum receptui dedisset seruabantur interim generose illi aues & instrumenta epularũ camelis uehebantur cum sortirentur illos milites eius q male perirent pei⁹q; uiuerent. Illud deniq; Sigismunde Pandulfe nõ siluerim inter hæc summa ducum & imperatorũ uitæ ornamenta tantã uideri in te sĩlitudinem ac cõsonantiam: ut nihil excogitari possit similius nihil maius dici cum omne gen⁹ hoc hoĩum ducum & imperatorũ laborũ patiens: uigiliarum sitis inediæ & oĩs angustiæ imitando aut æquaris aut excesseris. Quis. n. nescit cum per omnem uitam nullum uilissimi cibi genus asperna us sis una cum tuis militibus populonia expeditione nõ secundo

istorum more nō cibario tantum pane te usum sed atro sed duro sa xi instar uirentiq̧ q̄dam lanugine atq̧ mucore quē canes aīalia ad cibū semp ꝓna ac iumenta singula fastidirent. Prætereo glandes e subere q̄ tibi tuisq̧ militib⁹ītanta famis acerbitate tanquam sapore & cōdimēto quodam īmixto opes regiæ uidebantur. Taceo stagnantiū fontiū calentes ac sulphureas aquas:& quanquam uini habendi facultas oīs abesset ac eiusmodi aquæ nauseam prius q̄ndam afferrent q̄ sitim restinguerēt:nihil tamen tibi ac tuis cū omniū admiratione incolentium uisum est unquam illis aquis bibisse iocundi⁹ Maxime igitur rationis est bellicæ sese delitiis continere maxīe rursus in prædam leui momento nō ruere ambitiosa licet ac certa uideatur:sæpenumero enim fit ut dum delitiis: dum exuuiis hostium: dumq̧ spoliis miles occupatur hostem in se reuocet: sicq̧ q̄multos præclaros duces cum ingentia prælia maximosq̧ exercitus confecissent huiusmodi rerum uoluptate subactos confectosq̧ fuisse

Quæ usui uideantur utrinq̧ ad danda uel euocanda subsidia si exercitum nostꝝ castris aut locis munitis obsideri cōtigerit aut alios obsidere:deq̧ notis militarib⁹ quo ue tempore qui notarii appellantur denominationē acceperint Ca.XVIII

SAne post hasce q̄s modo diximus bellorum rōnes si exercitum nostrum castris aut locis munitis obsideri contigerit aut alios obsidere:quæ usui uideantur utrinq̧ ad dāda uel euocanda subsidia:uel certe ad hostium artes clandestinis cōsiliis & rōnib⁹ dep̄hendēdas nō erit īutile scire & maiorum exēplis euoluere.Cicero Cæsaris dux castris hybernis obsessus nuntios attentius de statu rerum significare cupiens mittit ad Cæsarē & cum aliq in hostium manib⁹ lapsi & sub oculis suorum crudelibus supplitiis affecti reliquos merito terrore cōpleuerint:inuētus ē tandem seru⁹ unus ex Gallia q libertate & magnis p̄miis & pollicitationib⁹ lr̄as Iaculi amēto insertas quia gallus & gallis mīme suspectus tulit ad Cæsarē Illius ergo solicitus Cæsar gallum eqtē q̄ndam ꝓmissis ingentib⁹ īpellit ut litteras suas ad Ci.referat:& si castra ingredi nequeat alligatas iaculo intra uallum iaceat paret ille: & ad castra cum uenisset accedere metuens ut iussus erat litteras iaculatur quæ casu q̄ndam in turrim inciderunt:neq̧ a quoquam ante diē tertium uisæ sunt: Tunc cōspecte a quodam milite detrahuntur & ad ipsum cui inscriptæ erant Ciceronē perlatæ atq̧ in concilio militum recitatae

magna oēs fidutia & gaudio repleuere. Erat aūt perbreuis epistola ne a barbaris posset intelligi litteris graecis in hanc sententiam per scripta: ego iā cū legionibus iter arripui cōfestimq; adero: Tu uirtu tem tuam ꝓstinam ut retineas q̄so uale: Iosephus uelleribus ouium nuntios tegens multo tp̄e uigiles romanoꝝ fefellit specie canū dece ptos fuerunt: q. inflatis utribus litteras intus insutas habentibus per nuntiū mitterent qui cruribus uelut gubernaculis cursū dirigētib9 ꝓcul aspiciētes qui in castris erant maxime specie belluæ decipent Arpagus occasionē uindicandæ iniuriæ q̄rens litteras Cyro nepoti apud Medos in exiliū demoranti exenterato lepore per seruū mi sit rete quoq; deferre iussit: quo suspitiōe uiaꝝ custodib9 umbra ue natus auferret: factūq; est ut secrete hinc inde missis epistolis Cyr9 auū Astiagem regno & Syro & medo ꝑuaret: nōnulli uaginaꝝ inte riora scripserunt arundine: alii dolonib9 ue & baltheo: alii clādesti nis nūtii sui corporis iumentoꝝq; suoꝝ ꝑtibus circūplicatam mittūt epistolā colūbæ quoq; internuntiae in magnis reb9 fuere epistolas annexas collo uel earū pedibus obsidione mutinēsi Hyrcio cōsule ad Decium Brutum ac Decio Bruto rursus ad Hyrcium mittente ubi disposito cibo quibusdā eminentissimis locis colūbas tenebris ꝑus inclusas & fame plurima affectas illinc inde uolare instituerāt. Cæcilius uolateranus eq̄stris ordinis hyrundines cōprehensas ī ur bem secū afferens uictoriae nuntios amicis mittebat in eundē nidū remeātes: Tradit Fabius pictor cum obsideretur p̄sidiū romanoꝝ a lygurtinis ad se allatis lino ad pedes alligato nodis significare quo die adueniente auxilio eruptio fieri deberet: Est litteraꝝ græcaꝝ u sus inter latinos Latinoꝝ & aliorum inter græcos: Græcis.n. litteris scriptas epistolas Symachus Dionysio regi mittens patefecit cartha ginenses: Duce Hannone ad bellum arma parare ob quā rē insidi is cognitis carthaginenses edicto publico uetuere ne quis suorum græce loq̄retur aut scriberet: Est Aegyptioꝝ quoq; usus atq; q hunc sequuntur uarias aīalium species ꝑ litteris notant eorum more. nō enī syllabarum cōpositiōe aut litteris uerba eorum exꝑmuntur sed imaginum huiusmodi forma earum significatione usu memoriae hominum tradita. Nā ut Lucan9 inq̄t: Nōdum flumineos mēphis cōtexere biblos Nouerat: & saxis tantum uolucresq; feræque Scul ptaq; seruabant magicas aīalia linguas: ut & in obeliscis adhuc Ro mæ stantib9 est uidere: per uulturē nanq; naturæ uocabulum īdicāt

nam mares nullos posse inter huiusmodi uolucres inueniri physi ci tradunt ac per speciem & figuram apis mella conficientis regem aculeosq; per accipitrem rem denotant cito factam quoniam haec aliarum ferme omnium auis sit uelocissima transferturq; hæc notatio ad domesticas res quæ uelociter fiant: Cocodrillus malum significat: dracōe autem caudam suam mordente & in sese recurrente an nus per eosdem indicatur sicut apud nr̄os clauum indicem annorum numeri fuisse diligens talium modo numerorum auctor Cincius affirmat. Leonis etiam capite apud eos mōstratur præsens tp̄s quia cōditio eius inter præteritum futurumq; actu p̄senti ualida feruens que est. sed præteritum tempus lupi capite signatur q memoria rerum transactarum rapitur & aufertur. Canis item blandientis effigies futuri tp̄is designat euentū de quo nobis spes licet incerta blanditur terram: insuper ægyptii significare cum uolūt bouis figuram ponunt. Osirim cū solem esse afferunt sceptrum sculpunt: inq; eo speciem oculi exp̄munt & hoc signo osirim monstrant significantes hunc deum solem esse regaliq; potestate sublimem cuncta despicere quia solem iouis oculum appellauit antiqtas. Oculus item iustitiæ seruatur & totius corporis interp̄tatur custos reliq̄rum corporis p̄tium dextra manus digitis passis liberalitatē designat. sinistra uero cōpressis tenacitatē atque auaritiam eodem modo & cæterarum corporis p̄tium figuræ atque instrumenta aliquid certum notabant quæ memoria hominum lōga ac meditatiōe obseruata e uestigio quid ea exp̄merent internoscebant. Sunt & iuris militaris notæ de quibus dicere necessarium eē duximus in breuiculis enim quibus militum nomina inscripta cōtinebantur apud ueteres quo inspicerētur quanti ex militibus superessent quantique in bello oppetissent. T. lr̄a in capite uersiculi posita superstitē designabat T ita uero defunctum unde illud. O. p̄mum ante alias infœlix littera T ita. cum autē imperitiam significare uellent huiusmodi nota. A. usi perhibentur: cum uero silentio quid agēdum. S. Notas etiam litterarum inter se ueteres factitabant imperatores ac magistratus ut quicquid occulte inuicē in scripturis significare uellent mutuo scriberent cæteris ignorantibus quid nam eiusmodi sibi litterarum uellet ordo huius rei testes sūt libri epistolarum. C. Cæ. ad. C. Oppium & Balbum Cornelium quibus rerum gerendarum eius in remotis p̄sentiam exhibere cura erat: in eiusmodi. n. epistolis inuenire erat lr̄as

absq̃ ullo syllabarum coiugio cum occulto tñ ipsarum lrarum permu tatiõis ordine ut in scriptura quidẽ alteri9 altera & situm & nomen occuparet ut in Bart9 & Felipo uocabulis his ad cuiusq̃ notãdi nõis integritatẽ lrĩs quæ deessent ex reliquo elemẽtorum numero super additis aliisq̃ p scribentium arbitrio nihil significantibus. Iulius itẽ Cæ.in his quæ aperta nõ oĩbus esse uoluit per notas scripsit atq̃ eo elementorum situ ut dictio nulla cõponi quiret:hũc uero litterarum ordi nẽ si quis imitatione dignũ censeat.D.p.A. & sic deinde reliqs cõ mutabit & transferet super eodem Augusti quoq̃ Cæ.ad filiũ extat epistola in hunc modũ:Quoniã quidem innumerabilia assidue q̃ scribi alterutrum oporteat & esse secreta habeam9 ĩter nos notas si uis tales ut cũ nobis aliquid scribendũ erit p una q̃q̃ littera scribam9 se quentem hoc modo.B.p.A.C.p.B.ac deinceps eadẽ rõne cæteras p.Z.littera redeundũ ad duplex.A.A.sed & ipsa carta in rõne est Ea enim si succo cepæ inscribatur igni opposita reddit litteras.Titu nalii quoque quã nostri lactariã herbã:alii lactucã caprinã uocant albissimo succo inscripto corpore cũ inaruerit si cinis spargitur ap parere litteras & eis qdẽ alloqui maluisse ueteres q̃ codicillis. Simi li modo alii alios fallunt lacte recenti cartis inscriptis fatiscentib9de inde litteris aspsæ carbonis puluisculo q̃les apud ingeniosum poetã in sua rẽ militari dicentẽ inuenies:Cũ possit e rure cartas celare liga tas & iuncto blandas sub pede ferre notas Cauerit hæc custos p car ta cõscia tergũ præbeat in quæ suo corpore uerba ferat.Tuta quoq̃ ẽ fallitq̃ oculos e lacte recenti littera carbonis puluere tange leges Fallit & humiduli quæ fiet acumine lini efferret occultas pura tabel la notas.Cartã alii calidissimo astu nulli9 momenti uerbis de reb9 seriis ac familiarib9 attramento pmũ inscribunt cũ alia quæ cupiũt esse secreta urina notent:quæ desiccata ut intuentiũ oculos fallit cũ litterarum pspicue etiã intuentib9 nihil conspiciatur si sic igne calescat litteras aboriri undiq̃ ac legi posse nõ dubium ẽ. Legim9 quoq̃ De maratum lacedæmonio regno pulsum & apud persas degentẽ para tum exercitum contra Græciam a Xerse persarum rege lacedæmoni is callido studio patefecisse:scriptas nanq̃ tabellas superducta recẽ ti cera texit easdemq̃ per seruum nescium facti misit:delatæ autem magistratibus stuporẽ attulerunt:scriptum enim uidẽtes nihil qui dam delusionẽ esse putabãt:Alii mittentis ingenium suspicati sunt ac eo rẽ maiorẽ quo esset occultior arbitrati sunt demum rẽ oĩbus

dubiã: Leonide regis ſoror aperuit ceræ cũ tegmine abraſo & ſublato litteras occultas inuenit: ac Xerſem. vii. milia trecentaq; de auxiliis regno armaſſe nec aliter pœnorũ quiſpiã a carthaginenſib9 miſſus ad cõſilia hoſtium exploranda fingens ſe patria pulſum militẽque ſe expeditionis offerens pugilaribus uacuis noua deſuper illita cera ciuibus ſuis omnia perſcribebat. Quidam barbarica calliditate & aſtu plus q̃ punico uſi abraſa hoĩum capita inſcribunt domique q̃diu capilli fructificent eos obſeruãt qui tandẽ ad amicum ſecreti illius conſcium miſſi abraſiq; deliteſcẽtes crinibus litteras ꝓdunt. Lacedæmonii aũt & Ephori cum reipu. ſecreta non oĩbus eẽ cõmunia litteris publicis aut ad claſſis præfectos aut ad ĩperatores ſuos miſſis: uolebant ne ſi in manibus hoſtium inciderent archana publica ꝑderentur ea hoc modo in ſcripta mittebant. Haſtilia duo terretia erant eadẽ longitudine pari craſſamento ornatuq; cõſimili adeo ut uiciſſim cõiuncta congruerent: ex his alterũ cum domi ſibi reſeruent: alterũ tribuant præfecto uel imperatori in bellum deſcendenti cũ archanũ quicq̃ & arduum inſcribere cupiunt cartam lori ĩſtar ꝓlixam & anguſtam haſtili ſuo circumplicãt & inuoluunt nullum oris cohærentibus facientes interuallum haſtilis ſuperficiẽ undiq; carta occupante Quod ubi factum eſt in circumplicata carta ꝑ tranſuerſum iuncturarum uerſibus a ſummo ad imum proficiſcẽtibus deſcribunt dempto de hinc codicillo ad præfectum uel imperatorem cõmenti illius conſcium abſque ligno ſcripta mittunt quæ cum his accepit & lectione nihil ualeat litteris truncis & mutilis & ita undique hinc deinde ſparſis & diſſipatis ut nullus prorſus ſenſus coniecturam habeant ſuo quod penes ſe habet ſumpto haſtili Codicillum ſic ꝑciſum a ſummo ad imum ut fieri debere ſciebat. circumplicatum inuoluit adeo ut eiuſmodi circunductione ſimilem inſeriem conſtituta uerborum continuatio reperiatur. Eſt & circa perſcribendas uoces uel paucioribus litteris notandas ſtudiũ neceſſarium: quod partim prout cuique uiſum eſt fit: partim pro uſu publico & obſeruatione communi nanque apud ueteres cum uſus notarum nullus eſſet praeter ſcribendi facilitatem maxime in ſenatu ut hi qui ſcribendo aderant celeriter dicta comprehenderẽt quædam litteris notabant & ſingulæ litterae quid ſignificarent in promptu erat hoc modo unicam Catonis orationem ut de coniuratis ſupplitium ſumeretur ſeruatam & litteris demandatam ferunt

buona cifra de los Lacedemonios

Cicerone cōsule uelocissimos scriptores disponēte atq; docēte ut p signa q̄dam breuesq; notas huiusmodi multarum litterarum uim hn̄tes dicta colligerēt quo tp̄e nondum reperti erant hi qui notarii appellabantur: sed tunc pmum hui9 rei uestigia ferunt extitisse au ctoreq; ad Lucillium Seneca uilissimorum mancipiorum cōmēta fuisse hanc itaque publicā & occultam litterarum significationē q̄ in monumētis ueterum curiarum: tribuum: comitiorum: potestatū magistratuum: p̄fecturæ: sacrorum ludorum: rerum urbanarum: rerum militarium: collegio℞: decuriarum: fastorum: numerorum mēsurarum: historicorum deniq; & oratorum libris sparsim repit q lati9 & uberi9 scire uolet pbi Valerii grāmatici Tullii Tirōis Ci ceronis Liberti Philargii Samii. L. Annei Senecæ & Petri Diaconi comētarios de ea re satis curiose cōscriptos inqrat. Sunt & aliæ q̄dā digitorū notæ & oculorum & aliarum ue ptium quibus secum taciti pculq; distantes colloquunť: sicut militaris etiā mos ē ut quotiens cō sentit exercit9 quia uoce nō pōt manu pmittat. Alii quia uoce non pn̄t gladiorum motu saltant: Enni9 de q̄dam īpudica q̄si in choro pi la ludens datatim dat sese & cōmunē facit alium tenet alii nutat alibi man9 est occupata alii puellit pedē alii dat anulum alium inuocat cū alio cantat attamē aliis dat digito lr̄as. Ouidius similiter more ma- io℞ apud quos hoc loq̄ndi genus freq̄ntissimū fuisse cōpio īpudicā aliam & amicam suam his notis & nutibus monet in uirum cum p̄ mit inquit: Ille thorum uultu comes ipsa modesto ibis ut accumbas clam mihi tange pedē: me specta nutusq; meos uultumq; loquacem excipe furtiuas & refer ipsa notas: uerba superciliis sine uoce loq̄n- tia dicam uerba leges digitis uerba notata mero Cum tibi succurrit ueneris lasciuia nostræ purpureas tenero pollice tāge genas si quid erit de me tacita quod mente loq̄ris: pendeat extrema mollis ab au- re manus: Cum tibi quæ faciam mea lux dicam ue placebunt: Ver setur digitis anulus usque tuis: tange manu mēsam: Tangunt quo more p̄cantes: Optabis merito cum mala multa uiro. Idem poeta la sciuissimus alibi in impudicam aliam & amicam ab alio corrupta Ipse miser uidi cum me dormire putares sobrius apposito crimina uestra mero: Multa supcilio uidi uibrante loquentes Nutibus in ue stris pars bona uocis erat Non oculi tacuere tui conscriptaq; uino Mensa: nec in digitis littera nulla fuit: Sermonem agnoui quod nō uideatur agentem: uerbaq; p certis uisa ualere notis.

Vocabula rei militaris publici honoris prisca atq; præclara Ca.I

LIBER OCTAVVS

Q

Vanto ingenio ac studio Sigismūde pā dulse apud plerosq; sparsim publici honoris rei militaris pncipatuū magistratuumque mētiri habita sit tanto labore sum psecutus eorꝫ uocabula origines & officia locis pmultis sic diffusa in unum hunc seqntēq; librū q̄si unū in corp9 redigens ne qd tuæ cognitiōi pfessioniq; deesset:qd dignū scia uideret: Et quoniā regia q̄dē dignitas ex augurali familia pmū cōstituta supma ē oīum dignitatum humanarum:poetæ ueteres iouē nō impatorē appellant sed regē:tribuētes deo id nomen qd est apud hoīes maximū atq; amplissimum respu.Ciuitates & gētes tanquā oīum supmi ac dii quidā inter hoīes excellentes bōitate sapiētia & uirtute reges rexerunt:sicq; reges a regendo & recto qd reges maxīe decet dicti nō ut quorundā temeritas usurpauit a regnādo:horum plura sunt genera:nec ē regum oīum modus un9 potestatis. In lacedæmoniorum.n.repu.uidet esse maxime sm leges:neq; enī potestatē habet oīum sed cum egreditur extra regionē impium habet eorum quæ ptinēt ad bellum præterea sacrificia deorū q; cerimoniae ei cōmissa sunt. Hæc igitur regia potestas ē q̄si auctoritatē belli perpetuam habere:uitæ enī necisq; alicui9 non habet potestatē nisi dum bellum gerit ut etiam apud antiquos fuisse uidetur:quod ostendit Homerus:Nam Agamēnon in cōtionibus maledictis & iurgiis uexabat: sed cum a contiōe digressus in prælio erat occidendi hēbat potestatem. Est alia insup species regni qualia sunt apud quosdam Barbaros regna uim habentia pximam tyrannidi : licet sint legittima & secundum morē patriae:ob id enim quia magis aptae sunt ad seruiendum nationes barbarorum q̄ graecorum & eorum qui incolunt Asiam q̄ eorum qui europam pferunt seruile iugum æquo aīo Tertia est species ut antiquitus in Græcia fuere quos uocabant Esynetas:est enim haec ut simpliciter dicamus electiua tyrannis differens a barbarica non eo quod legittime sed eo q; non cōsuete:potestas autē huiusmodi aut uiuente durabat:aut tēpore:aut reb9 gestis finiebatur qualem elegerunt q̄ndoq; mitilenei pictacum: aduersus

exules suos : Quarta species est quales erant heroicis temporibus spõtaneæ & s̃m morẽ & legẽ: ꝓpter bñficia.n.a ꝑmis collata ĩ pp̄los uel p ptes uel ꝑ bellũ ul̄ ꝑ cõgregationem ĩ unũ uel p acquisitionem regionis delatũ fuit eis regnum de pp̄loꝝ uoluntate & successoribꝰ id erat s̃m patriæ morem: s̃m patrium etiã morem apud taprobanẽ alteꝝ terraꝝ diu existimatum orbẽ eligi regẽ a pp̄lo senecta clæmẽtiaque insigni liberis carentẽ solere cæteꝝ si postea gignat abdicari ne fiat hæreditariũ regnum rectores: qr etiã ei dari a populo.xxx nec nisi plurium sententia quenquã capite dãnari sic quoqꝫ appellationẽ esse ad populũ.lxx.iudices dari si libertꝰ: si rex ãplius trigĩta ex Aphricæ q̃dam etiã ꝑte sunt q s̃m morẽ canem ꝓ rege hñt motu eiꝰ impia augurantes: ꝑmo autem regia ptãs fuit apud cretam teste Aristotele: Diodoro licet ubi nam cœperit incomptum sit cum nulli oĩno historici eam tradant illam postea sustulerunt ĩpio in bello ad Cosmos translato: ad alias deinde atqꝫ alias natiões defluxit inter se habitu cultuqꝫ distantes ut apd̄ ꝑsas a quoꝝ regibꝰ mos erat thiaram geri: in cuius summitate gẽma erat ꝑmagna & lucens in auro illigata. Aegyptios uero apud reges mos erat aut leonis aut tauri aut draconis ꝑorẽ ꝑtẽ in capite ferre insignia ꝑncipatus: q̃nqꝫ uero arborẽ aliq̃n ignẽ q̃ndoqꝫ redolentia supra caput unguenta. Aethiopum reges sceptꝝ in aratri formã gerunt: ac pilleos oblongos circa finem umbilicum habentes serpẽtibus quos aspidas uocant circunuolutũ monumẽtum insigne eos q cõtra reges insurgere audeant mortiferis morsibus subesse. Apud romanos aũt insignia erant Sella curulis & Trabea iuxta maroneũ illud: Et Sellã regni trabeãqꝫ insignia nr̃i: Nã diadema ut aliaꝝ gẽtiũ reges ꝑmo nõ hẽbant: cæteꝝ hastis q̃s græci sceptra dixere ꝓ diademate usi ꝑhibent: atqꝫ hæc apud excellentissimũ quoqꝫ uatẽ Homeꝝ non cẽs reges a Ioue sumebant: sed solũ q bonum & qui summum studium adhiberẽt ut subditi q̃ beatissimi essent hæc diuersa regum ĩsignia tum ad decorẽ spectabãt atqꝫ ornatũ tum stuporẽ ac supstitionẽ q̃ndã aspiciẽtibus iniiciebant. Ad postremum quoniã rex ĩ tyrannum regni trãsgressiõe ꝓlabitur: tyrannꝰqꝫ & rex non noĩe sed factis distant auctore Seneca fit ut regis appellatio q̃ndoqꝫ in tyrãnum cadat: tyranniqꝫ in regẽ: inde ẽ illud quo potuit ciuẽ populꝰ ꝑducere liber ascẽdi supraqꝫ nihil nisi regna reliq & illud spes mihi pacis erat dextrã tetigisse tyranni ĩterregnũ deiñ appellatũ id tp̃s quo regia uacabat sedes nã cũ ꝑmũ

initum est post Romulum regem uita functum totus ille ann9 per quinos dies cētum senatoribus deputatus est: decem decuriis factis singulisq; in singulas decurias creatis qui summæ rerum præessent ne aliquis sub æquabili dignitate romani expers remaneret imperii decem itaq; imperitabant & unus duntaxat qui & lictores haberet: dicendiq; iuris potestatem ac regis & imperii insignia idque imperium quinq̄ dierum spatio finiebatur ac per omnes in orbem ibat: annuumq; interuallum regni fuit id ab re qđ nunc tenet nomen in terregnum appellatum est: Huc accedit q̄ etiam sub cōsulibus præditi imperio cōsulari si qn̄ interregnum initum est inter reges fuerunt: nec unq̄ ita uacua fuit hoc nomine res pu. ut nullus interrex biduo saltem triduo ue crearetur: uideo mihi hoc in loco posse obiici currules mḡratus apud maiores nr̄os q̄drienniū in re pu. nō fuisse sed erāt tribuni plebis cū tributia ptāte q̄ ps maxīa regal' īperii ē tn̄ nō est ꝓditum inter reges eo tp̄e non fuisse: qnin etiā uerioribus historicis referentibus declaratū est: cōsules ab interregibus ꝓcreatos qui hērent reliquoꝝ comitia magistratuū in hoc autē regis delectu decreuerunt ut cū populus regē iussisset id sic ratum eēt si patres auctores fierent tum interrex cōtione uocata quod bonum faustum fœlixq; sit inquit: quirites regē create ita patribus uisum est patres deinde si dignum q secundum a Romulo numeretur crearitis auctores fiēt. Dictator etrusco more creatus tremēdus ꝓfecto magistratus atq; seuer9 sūmæq; potestatis erāt quippe q̄ cæteros oēs magistratus dissolueret p̄ter tribunitiā potestatem: auctore Plutarcho quodq; dicto ei9 parendū esset nec ab eo ad populū uti a cōsuli prouocare liceret: insignia erant huic cōsularia oīa ac speciē quodammodo regiæ potestatis p̄ferebat: ueꝝ rege existēte coss. p̄tores ac cæteri magistratus in repu. manere nō poterant. Dictatura aūt simul atq; inducta fuerat in rēpu. cæteri magistrat9 oēs interibant & abrogati p creationē dictatoris p̄ter tribunos plebis censebātur: & ī hoc differebat dictatura a rege q̄ rege regnāte tribunitia ptās plebisque auctoritas oīs oīno soluebat: dictatore manēte plebs plebeiq; magistrat9 uim auctoritatēq; suā retinebāt. Dictator idē nec alio q̄dē pacto creari cōsueuit siue ad bellū designari q̄ cū uis aliq̄ maior de improuiso aborta ingentē urbi cladē minitare uideret: sicque duos quōdā uno tp̄e in urbe fuisse dictatores q̄ īmoderata fors necessitas & tēpus effecerunt. xxiii. urbis con. auctor est Liuius. Huic æquitate fas non erat sed ueteri lege prohibitum siue q̄ maiores uires in esse pedes manū cōserere debētib9 arbitraret siue ꝓpter hoc īperatorē

in phalange pmanere oportere nec locũ deserere siue quod ad alia etiam tyrannica magnaq; sit pncipatus potentia Fabius autem dicta tor designatus magistrum equitum.L.Minutium primum a senatu petiit ut equo uti sibi dictatori liceret.Præterea eũ quem nos dicta torem diximus in historiis ita nomiãri legimus apud antiquos ma gistratuũ populi uocatum posteaq; ĩ auguralib9libris ac in honorũ finibus scriptum esse & Cicero & Seneca ad Lucillium clari testes nondesunt testimoniumque est ꝙ qui ab illo nominatur magister equitum est quem uti uolebat ipse dicebat.Non autẽ post reges ex actos anno dignitas hæc siue potestas ꝑ tempore maior q̃ consula tus cum magistro equitũ qui ei obsequeretur creata est & apud pa tres esse cœpit:nec amplius q̃ semestri tempore duratura nisi si qui forte illam potentiam adepti per uim diutius tenuerit ut.L.Sylla & C.Cæ.qui perpetui dictatores tyrannidis odiosum atq; infame no men uitare uolentes rempu.oppresscere.Quis autem primũ dicta tor creatus sit non satis constat auctore Liuio apud uetustissimos ta men auctores siqua eidem auctori fides est & Eusebio Cæsariensi T.Largium dictatorem primum Sp.Cassium magistrum equitũ creatos ĩuenio:quod autem uel futuros dictare hic magistratus soli tus sit uel a consule diceretur:cui dicto obædiẽtes omnes essent. M Varrone teste dictatorem appellatum constat: uel ut inquit Plutar chus in uita.M.Marcelli cum dictator a populo aut a senatu deligi non possit:uerum alter consulum aut ĩperator ꝑgressus ad populũ quem censeat dictatorẽ dicit:& quia dictus sit dictatorem appellãt nõnulli ab eo dictatorẽ dictũ aiunt ꝙ non ppl'i suffragio aut assen su uerꝝ ꝙ is cẽseat impat siquidẽ iussa mgr̃atuum quæ græci.G.ro mani uocant edicta & imperiosissimi duodecim fasces licet fuerint utpote penes quos senatus & eqstris ordinis & uniuersæ plebis sum mum decus esset quorumq; nutu latium ac totius Italiæ uires rege rentur contusi tamen atq; fracti dictatorie huic se animaduersioni persæpe substrauerunt ac ne multa foret læsa gloria militaris cõsul delecti omnis uindex a dictatore nõnunquã punitus est.

Magister equitum dictus ꝙ ut est summa populi dictator sic sũ ma huius potestas in equites & accensos siue quod in bello eque stres ipse copias duceret:Qui uero dictator esset & si præesset om nibus:legiones tamen solum pedestres more maiorꝝ ducẽdas hẽret Reliqui quidem minores q̃ hi mgr̃i dicti mgr̃atus ut ab albo albat9

Magistri appellantur quibus præcipua cura reꝝ incumbit qui que magis q̃ cæteri obligãtur.Nec solum doctores artium sed etiã

pagorum sotietatum uicorum collegiorum equitum magistri dicuntur quia omnes hi magis cæteris obligantur & possunt: quin etiam & ipsi magistratus qui per īperia potetiores sunt q̄ priuati per derivationem a magistris cognominationē ascifcunt: Est enim magistratus potestas uni uel pluribus hoībus a populo uel a pncipe cōmissa: Vnde prætores pro coss. Tribunos plebis & ædiles currules & præfectos annonæ aliosq; qui maiorum ut diximus arbitrio puintias regunt nō pncidatum dicimus habere sed magistratum. His enim datum est deliberare de qbusdam & statuere & iubere & intelligere se gerere personam ciuitatis debereq; eius dignitatē & decus sustinere: seruare leges: iura describere: & ea suæ fidei cōmissa meminisse Ad hos palatii quoq; pertinet disciplina per quā insolentium mores pcelosi multorumq; ordine moderatione sua sine aliqua confusione cōponūtur per eos legatorum: quanquā festinantium prænuntiatur euectus his potestatē eam decernit antiquitas ut nemo iudicum per puintias fasces assumeret nisi hoc & ipsi fieri decreuisset tantaq; eorum officium auctoritate decoratur ut militiæ præfuctus muneribus ornetur nomine principatus: Miroque modo inter prætorias cohortes & urbanæ præfecturæ milites primatum inuenisse uideantur. Principatus autem maior est quædam supereminentia cui cæteræ oēs potestates parent sic Octauianum Claudium & Vespasianum pncipes fuisse dicimus: Senecam uero qui cos. fuit temporibus Nerōis nemo principem appellasset. Erat enim Nero princeps nō Seneca neq; consulatus Senecæ principatus erat sed magistratus: & neque īperium Neronis magistratus dicebatur sed principatus. Cum uero quidam magistratuum & non omnes pertractent multa negotiorum publicorum necesse est esse alium magistratum qui rationes repetat atque corrigat: ipse uero nihil tractet: uocant uero hos alii correptores: alii rationales: alii scruptatores: alii procuratores: præter uero hos homines magistratus unus est maxime principalissimus omnium: idem enim plerunq; habet finem & introductionē qui præsidet multitudini ubi populus dominatur: oportet autē id quod cogit summam habere in re pu. auctoritatē: appellāt uero quibusdam in locis præconsultores ex eo quia ante deliberant ubi uero multitudo est consilium magis: Ciuitatum igitur magistratus fere tot aliqui sunt: Nec id præterea subticendum Marci Varronis sentētia libro rerum humanarum uigesimo pmo in magistratibus

inquit habent alii uocationem ut consules & cæteri qui habent imperium: alii prensionem ut tribu. plebis & alii qui habent uiatorem alii neque uocationē neque prensionem ut questores & cæteri qui neq; lictorē habent neq; uiatorē: Qui uocationē habent idem prendere tenere adducere possunt: & hæc oīa siue adsunt quos uocant siue acciri iusserint tribuni plebis uocationē habent nullā neq; minus multi imperiti pinde atq; haberent ea sunt usi huius ergo iuris quod. M. Varro tradit Labeonem arbitror una tunc fidutia cū priuatus esset uocatum a tribuno non isse: sed quærētibus quā ob causam tribuni qui haberent summā coercendi potestatē ius uocandi non habuerint facile est respondere q; tribuni plebis antiquitus creati uidentur non iuridicendo nec causis querelisq; de absentib9 nocendis sed intercessionibus faciendis: quibus qui præsens fuisset ut iniuria quæ coram fieret arceretur ac ppterea ius aduocandi ademptum quoniā ut uim fieri uetarent assiduitate horum & præsentiū oculis opus erat. Moris porro erat magistratum petentibus prehensos dextra ciues benignis orare uerbis & absq; interiore tunica in forum opertos ueste descendere: siue ut eo habitu ad supplicandum humiliores accederent: siue ut qui cicatrices haberent manifeste signa fortitudinis aperirent: hæc cū plura ostenderent quæ assidue multos per annos egregii bellatores exceperant uniuersi illoꝝ uirtutem tacita ueneratione psequebantur: magistratum deniq; ultra q[illegible] que dies nisi qui iurassent in leges non licebat gerere. Legati teste Varrone sunt qui lecti publice quorum opera consilioq; uteretur peregre magistratus qui ue nuntii senatus aut populi essent.

Imperatores semper multi quotānis re bene atq; fœliciter gesta aduersus hostes a militibus honoris causa appellabantur: unde & ī ter cæteros ætatis suæ duces & imperatores cum circunfusa multitudo hispanorum & ante: deditorum & pridie captorum regem Scipionem ingenti plausu ac consensu appellassent: tum Scipio silētio per præconem facto sibi maximum nomen imperatoris esse dixit quo se milites sui appellassent regiumq; nomen alibi magnum Romæ exosum & intolerabile esse regalem animum in se esse si id honoris ingenio amplissimum ducerēt taciti iudicarent uocis usurpatione abstinerent: Inter principes etiam ciuitatis. M. T. Cicero pro cōs. dum parthos tripartito exercitu hostes īuaderet ac post magnā eorum cædem Amanum eius gētis caput: Sepiram item & castella

cōplura ui cœpiſſet:ab exercitu imperator appellatus eſt. Iulius autem Cæſar cum ſæpius poſt partam uictoriam eēt imperator ab exercitu appellatus non imperatorꝝ aut regum ſed dictatoris nomen uſurpauit tantum odium ſibi regis nomen in urbe contraxerat.Cū autem regis nomen cuperet uereretq́ꝫ populi indignationem molitus expeditionem in parthos aſſerens in libris fatidicis cōtineri nō niſi a rege parthos ſuperari poſſe ſe regem dici procurauit qui maturandæ mortis ſuæ cauſam præbuit coniurationis.Nullus autē ſequentium cæſarum ſe regem romanoꝝ dicere auſus eſt:imperatoris autem appellatio perpetua cæſarum non erat ſicuti nec conſulis nec prætoris nec tribuni plebis:nam & priores illos uario numero quoſdam ſepties quoſdam maiori quoſdam minori numero inuenimus appellatos imperatores:ſic coſſ.ſic tribunos plebis: dignitatis enim non officii id nomē fuit.Nam re proſpere aduerſus hoſtes geſta ſic erat a maioribus inſtitutum ac repu.libera perpetuo cuſtoditum ut coſ.ꝓcoſ.prætor ſiue quis alius fuerit romanus qui hoſtiū numerum q̄maximum cæderet aut permagna contra hoſtes uictoria potiretur:is quodam pro excellenti honore ad uirtutis teſtimonium uel decus imperator ab exercitu uocaretur.Nondum erat ꝗ nunc uiget mos ut quem romanoꝝ imperatorem gentes uniuerſæ uocant is ſit unus orbis ꝑnceps & poteſtate ſumma rerum domin9 uideatur:id enim dum.S.P.Q.R.conſilio pu.rēpu.gubernarunt ducibus nomen honoris ꝓ uictoria parta non poteſtatis fuit:a quo autem primum hæc noua imperatoris noſtri tēporis coronandi nominandiq́ꝫ conſuetudo uel abuſio potius defluxerit nō ſatis ītelligo Max:cum romanum Cæ.antiquis illis temporibus coronatum fuiſſe nullum unquam audierim aut legerim.Non enim Iul.Cæ.non Aug.non Tiberius:non Calligula:non Nero: & erant hi duo potiſſimum extremi intolerandæ ſuperbiæ ac luxuriæ: coronam imperii nunquam ſuſcepit aut habuit aut uſus fertur niſi forte laurea cū triumphaſſet:aut quapiam alia ciuica uel caſtrenſi quæ non cæſarꝝ erant magis q̄ quorumcūq́ꝫ triumphantium aut uincentium.Exiſtimo autem hoc a barbaris deriuaſſe qui cum priſcas hiſtorias ignorarent neque uerborum uim imperatoris & regis probe noſcerent eſſetque frequens apud eos regis nomen:utpote ſub regibus uiuentes imperatorem uero rarū uiderent id excellentius arbitrati ſūt qđ rarius ac inſuetius cōſpiciebant:utꝛque tamen hoc adoleuerit id

plane constat uel a barbaris ut ante diximus non scite: aut a doctis parum modeste hanc sublimē imperatoris idest dei appellationē ut inquit Cicero magis q̃ regiam post coronationem usurpatam & a posterioribus introductam esse regibusque concessam Primum autem apud maiores nostros imperatorem appellatum utpote cui armorum exercitusq; ad tutandam augendamque rempu. cōmissa sit auctoritas: Lucium Lucullum fuisse in descriptione temporum testis est Eusebius.

Ontifices aliqui auctore Plutarcho dictos putant quoniam deos colunt potētes ac omnium dños: alii uero inquiunt nomen confictum esse ad potentum profligationem tanquam iubēte legumlatore sacerdotes obire potentia sacra debeant: pontifices uero ut Varro inquit. Q .Mutius Scæuola dicere solebat a posse & facere appellatos esse: sed ea descriptio a Varrōe nō satis ꝓbatur: nam a ponte & facio potius dictos existimat ꝙ ab his ꝑmum pons Sublicius factus & sæpe restitutus sit: Secundum alios a sanctissimis & uetustissimis sacrificiis quæ ad pontem fierent: Pōtifices quattuor ex gente patritia totidemq; plebeia a romanis ꝑmū creati. quoꝝ ordinem & constitutionem Nummæ tribuunt: Maximus uero appellatus ꝙ & minores pontifices essent Liuius. L. Cantilius Scriba pontificis quos nunc minores pontifices appellant qui cum Floronia stuprum fecerat a pontifice maximo eo usque uirgis in cōmitio cæsus erat ut inter uerbera expiraret: hic maxim9 ex pōtificibus ueluti interpretis & prænuntiantis quin hierofante poti9ordinem & locum tenet: qui quidem non solum res quæ publicæ fiūt curato sed etiam priuatim sacrificantes obseruat: impedimentoque est ne quis legittima transgrediatur: docetq; qua quispiam re ad uenerationem deorum uel ad postulandam ueniam īdigeret. Erat & sacraꝝ uirginum custos quas Vestales appellant & iudex & punitor sacrilegii. Habebat etiam penes se idem pontifex sacra oīa: designabatq; quibus hostiis quibus diebus ad quæ templa sacra fieri deberent: cuiusmodi diuinis in rebus & unde erogandæ pecuniæ sumptus fieri deberet. Pontificibus etiam permissa est potestas memoriam rerum gestarū in tabulas cōferendi & hos annales appellant equidem maximos quasi a pontificib9 maximis factos: proinde maiores nostri antiquissimi præsertim rerum gestarum memoria delectati: hanc diligentiam habuerunt ꝙ historiam scribere auderet

nemo qui minus id datum sibi de publico non haberet: id uero daretur nulli nisi esset uir probitate fidei singularique uirtute aliq̃ praeditus ac dignitate cæteris anteiret: Hebræo nanque populo ut ab illis initium summã qui uetustate generis: qui magnitudine rerum: qui dignitate historiæ se cæteris præponunt: hanc legem fuisse cõperimus ut quæ ab his gesta pace uel bello essent ea scriberet nõ nisi q propheta esset: prophetam cum is populus habere desiit: tum maximũ ad pontificem qui auctoritate honore dignitate præstaret: hãc ipsã scribendi curam & officium detulerunt hunc morẽ a uetustissimis traditum perdiu & eo usque dies quibus est Hierusalem excidium suum passa diligentissime custoditum. Iosephus in Appionẽ scribens tradit: Chaldæi quoque & Aegyptii & q oriundi sunt ab illis Fœnices Syriæ nobilissimi populi summo studio & diligentia asseruarunt ut qui magno sacerdotio potiretur his modo populi sui gesta perscriberet. Plato itẽ philosophus & Aristotelis præceptor suo in thimeo adducit Sacerdotẽ ægyptium hoĩem apud suos uenerabilẽ & multarum rerum notitia excellẽtem qui Soloni interroganti de gestis & uetustate gentis ægyptiæ responderet: Apud græcos qui militari disciplina qui imperio qui sapientiæ studio plurimũ floruerunt: ea lex perdiu mansit quod deligeretur de publico uir bonus atque doctus quispiam qui eo pacto & dicta & facta oĩa memoraret: ut nihil inseret quod aut ipse oculis non uidisset suis aut uerum esse certo & ĩdubitato testimonio non haberet. Romanis uero & maioribus nostris qui orbis tandẽ imperium uendicarunt hoc institutum ab initio urbis ad multos annos fuisse memorant Ci. & Liuius: ut qui pontifex esset maximus sacra publica ab Numma instituta siue res oẽs singulorum annorum manderet litteris easque in altum efferret atque domi praeponeret in publico tabulas ut populo esset potestas cognoscẽdi nihil gratia: nihilque odio scriptum esse. Illud nec minus prætereundũ quod si maiorũ religiones & eorum monumenta reuolueris inuenies apud illos non humilibus & inopibus: sed opulentis hominibus & principibus ciuitatis summum sacerdotium mandari solitũ esse: Imprimis primi cum se ĩgerant persarum sacerdotes q erant & dicebantur magi ægyptiorum deinde Assyriorum aliarumque nationum quantis diuitiis opibusque præpollerent his qui aliquam rerũ gestarum notitiam habuerint satis constare potest: quod si parum ista te mouent quod externa & peregrina sunt: maximeque a nr̃is legibus

abhorrent. Reputatur summi hæbreorum sacerdotes quorum uetustissimi Aaron Eleazar Phinees Heli Abiathar: sic omni copiarum genere abundarũt ut dictũ ĩcredibile cuiquam uideatur: si deniq; ad romanos redeo unde cœpet oratio. M. Fabium primum ex patribus lectũ. L. q; post Metellum præclarꝝ uirum põtificem factũ maximum duosq; eum &. xx. annos ei sacerdotio præfuisse cõstat Cæsares quoq; legimus & plerosque alios qui romæ tẽporibus illis gloria rerum gestarꝝ opibus & potentia plurimũ præstare putabantur: summos sæpe sacerdotes fuisse hanc dignitatẽ pontificum augurum quæ Romulo regnante nulla erat Nummam Põpilium a rege ad alios detulisse accepimus: ne quando rege bellicis rebus occupato diuinus cultus intermitteretur: pontifices denique ueteres ut in tertio de oratore testis est Ci. ꝓpter sacrificiorum multitudinem tres uiros epulones esse uoluerunt cum essent ipsi a Numma ut etiam illud ludorꝝ ac epulare sacrificium facerent: instituti epulões festo teste dicebant antiqui quos nunc epulões dicimus datumq; his nomen q; epulas indicendi Ioui cæterisq; diis potestatẽ haberẽt: de his etiã Lucanus in ꝑmo uirque epulis septem Festus titiiq; sodales

Cæterum cum aliqua species curationis sit circa rem diuinã ceu sacerdotes & æditui circa templa ut conseruentur quæ sunt & erigãtur ruinosa aedificia & cætera omnia quae pertinẽt ad diuinum cultum: Euenit alicubi curam hanc esse unam ut in paruis ciuitatibus: alibi uero seperatis a sacerdotio ut sacrificuli æditui & custodes sacrarum pecuniarum huic consequens est cura illa quæ est circa sacrificia publica quæcunq; quæ ex sacerdotibus lex non cõmittit sed ex publico fiunt: uocant autem eos qui istis præsũt alii reges sacrorum: alii põtifices maximos: Maiorum enim consuetudo tunc erat ut rex esset etiam sacerdos uel pontifex sic postea uel reges uel ĩperatores pontifices dictos Maro nullius religiõis expers his uerbis ostendit: Rex Annius rex idem hominum phœbiq; sacerdos.

Fœciales quorum pater patratus princeps erat sacerdotes dicebantur qui faciendis præerant fœderibus: hi ut Pomponio placet a ferendo dicti ut. M. Varroni a fide & faciendo: ut aliis fœciales q̃si fœdiales a fœderibus faciendis quorum ius ab equiculis ad romanos translatum esse non dubium est.

Caduceatores pacis legati dicuntur: sicut enim per fœciales bella indicebantur: ita pax per caduceatores. Est autem caduceum uer

bena & pacis ſignum: quod non ab re Mercurii uirgam poſſumus exiſtimare: Mercurius.n.orationis deus dicitur & interpres deoꝝ: unde ſicut uirga ſerpentes diuidit hoc eſt uenenum: ita bellantes interueniẽte oratione ſedantur: bellumque cadit atque dirimitur.

Aediles quidem publicis ludis ac ædibus præerant nomẽ ab ædibus huic magiſtratui datum ut Feſto placet Varrõi & Paulo ꝙ ædium non tam ſacrarum q̃ priuatarum etiam curam haberent ac illis præeſſent in quibus ſcita omnia ſua plebs deferret: duo quidem primum & ex plebe conſtituti ac proinde plebei appellati: exactiſque regibus anno propemodum ſeptimodecimo cum plebs a patribus ſeceſſiſſet tribunos ſibi in mõte ſacro creauit qui eſſent plebei magiſtratus: deinde cum uellet ex ſuo quoque corpore coſſ. creare & patres recuſarent: factum eſt ut tribuni militum crearẽtur: tum ex plebe: tum ex patribus conſulari poteſtate: paulopoſt cum placuiſſet creari ex plebe conſules cœperunt ex utroque corpore cõſtitui tunc ut aliqui pluris partes haberent: placuit duos ex numero patꝝ conſtitui: & ita facti ſunt aediles currules unde ortum ut ædiles alii plebei alii currules appellarentur. Sella enim quaſi ſeda a ſedendo dicta eſt. Regia quidem ſedes erat currulis a curuitate pedum ipſius ſellæ in qua ſedetur ſic dicta: uel quod in ea qui eſſent reges cũ ueherentur curru ad eminentiam uterentur. Poſtea uero cum regibus libera Roma fuiſſet: Magiſtratus maiores ut conſules dictatores & plerique alii regio more ſella curruli uectabantur: unde magiſtratus hi ſunt currules: cæteri uero plebei ſeu pedanei ꝙ pedibꝰ irent appellati: nec curru neque ſella curruli ueherentur: quod autem duo fuerint aediles his uerbis in Piſonem oſtendit Cicero: Me cum inquit quæſtorem imprimis aedilem priorem prætorem primum cunctis ſuffragiis populus faciebat aedilem priorem dixit ꝙ duo erant tantum ædiles ſicut duo conſules: huius rei ſi quis fidem poſtulet bini ſemper aediles in argumentis comœdiarum nominãtur a Terentio: Hi etiam ſiue plebei ſiue currules ludos faciebant inſtaurabantque Liuius belli Macedonici libro primo: Ludi Romani ſcænici eo anno magnifice apparateque facti ab aedilibꝰ currulibꝰ Idem in eodem paulum poſt: & plebei ludi ter toti iſtaurati ab ædilibus plebis aedilium enim partes in ludis inſtituendis quãtum impenſae & in quibus ſpectaculis fierent haud quaquam minime fuere: id etiam erat potiſſimum aedilitatis munus ut ſua quiſꝗ ædilis

impensa ludos pro modo patrimonii ac dignitatis suæ celebrãdos curaret: huius instituti .M.T. Cicero in officialib9 cum suae & Cn. Pompeii aedilitatis meminit testis est. Asconius etiam Pedian9 Põpeium aedilem factum theatrum quod summa impensa ædificauerat magnificentissimis ludis in quos curr9 cum elephantis induxit aedificasse asserit: Valerius item maximus ĩ libris dictorum factorumq memorabilium scripsit Attilium Seranum &.L. scribonium ædiles senatus plebisq loca secreuisse: Quod si Vlpiano auctore mancipium fugitiuum erronemque aut iumentum morbo aut uitio aliquo affectum quispiam pro sano uenundederit dolis ac fallaciis uendentium occurrendo aedilium edicto emptori succurritur redibeturq: Porro ut urbis cloacæ aquaeductus & ædificia quaeq publica & priuata munda lota integra expeditaq asseruarentur ad ædilium officium pertinere non dubium est: ut Cicero noster cum factus esset aedilis actione in Verrem septima cæteris more suo lõge uberius ac melius attestatur: Nunc sum inquit designatus ædilis habeo rationem quid a populo romano acceperim mihi ludos sanctissimos maxima cum cerimonia cereri: libero: libereq faciẽdos mihi Floram matrem populo plebiq romano ludorum celebritate placandam mihi ludos antiquissimos qui primi romani sunt nominati maxima cum dignitate ac religione Ioui Iunoni Mineruæque esse faciendos: mihi sacrarum ædium procurationem mihi totã urbem tuendam esse commissam ob earum rerum laborem & solicitudinem fructus illos datos antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum togam prætextam sellam currulem ius imagines ad memoriam posteritatemq prodendã. Sunt præter hos ædiles plebeios & currules duo alii qui frumento præerant & quorum creãdorum auctor fuit. C. Iulius Cæ. hiq ut inquit Pomponius a cerere cereales dicti æditiui præterea appellatione ædiles intelligimus. est enim æditu9 idem q ædilis custos sacræ scilicet ædis uel templi q̃si ædem tuens uel ædis tutor dictus is enim est cui sacrarii custodia cõmissa erat ubi statuæ seruabantur & simulacra deoꝝ gentilium quae op9 erat exorare si quid optasset aliquid apud illa deprecari & impetrare quod multi factitabant credentes exaudiri si uerba sua simulacrorum auribus instilassent. Seneca episto. li. v. non sunt ad cælum eleuandæ manus nec exorandus æditiuus: ut nos ad aurem simulacri quasi magis exaudiri possimus admittat æditu9 quoq idẽ quod

æditúus:sed.M.Varro in secũdo libro ad Marcellum de latino ser mone : æditimũ dici oportere censet magis q̃ æditúũ:quod alteꝝ re centi nouitate fictum:alteꝝ antiq̃ origine incorruptum Lauinius in Prothesilao Claustrinũ dixit qui claustris ianuæ præe ssset eadẽ.s.fi gura æditi nũ dici iubebat qui ædibꝰ præest:in Verrẽ.M.Tul.ĩ ex emplaribus fidelissimis ita inueniri scriptum æditimi custodesque maturæ sentiunt. In libris aũt hoc uulgariis æditiui scriptũ est Pom ponii fabula atheliana ẽ:quæ ita inscripta est æditimus in q̃ hic uer sus est:qui postq̃ tibi appareo atq; æditimo in tẽplo tuo. T.aũt Lu cretius in carmine suo ꝑ æditúis æditúentes appellat.

Flamines permultos fuisse cõperio & tot deniq; ꝙ deos colerent usos ueteres romanos.M.Varro in his libris quos de origine lin guae latinae scripsit testis est:ut Dialem Martialem Quirinalẽ Vol canalem caeterosq; eiusmodi: uerum flaminem Dialem Numma Pompilius Romae rex creauit cum antea reges pontificũ ac regum munera ꝓmiscue gererent ut de Priamo & Aenea apud Maronem & a minoribus tandem ut a.C.Cæ.diuo Augusto multisq; aliis ꝓn cipibus quos maximi pontificatus titulis insignitos in multis quae adhuc extant monumentis cernimus obseruatum esse. Caeteꝝ Nũ ma plures in urbe romuli q̃ sui similes reges fore ratus qui relicta religionis cura belloꝝ negotiis implicarentur sacerdotes quos fla mines appellant quiq; rei diuinae iugiter adacti essent multis deoꝝ instituit flaminem unum Ioui insigni ueste & curruli regia sella ad ornatum quem Dialem uocant : huic duos flamines adiecit Marti unum:Quirino alteꝝ:dicti autẽ primo flamines ut Plutarcho pla cet ab his qui circum caluaria sunt pileis quibus ad tegendum ca pita utuntur quasi pileamines quidam essent:Lucanus in primo:& tollens apicẽ generoso uertice flamen:uel ut Varro inquit ꝙ i latio capite uelato erant & caput filo lanae praecinctum habebant a quo flamines quasi filamines uocabãtur. Dialis uero a dio a quo uita da ri putabatur hominibus:uel a Ioue quod ẽ iuuans deus.Caeteri enĩ quiq; cui praesunt numinis eius titulo decorantur:hic solus ut Var ro ait lib.ii.reꝝ diuinaꝝ: album habet galerum uel eo ꝙ maximus est uel eo ꝙ ioui ĩmolari alba hostia opus sit. Multiplices etiam ce rimoniae fiunt quas in libris qui de sacerdotibus publicis composi ti sunt.item in Fabii pictoris libroꝝ ꝑmo scriptas legimꝰ unde haec ferme sunt quae cõmeminimus:equo enim dialem flaminem uehi

religio est:irē iurare dialem fas nunquā est ignem & flamina idest flaminis dialis domo nisi sacrꝶ efferri ius non esset:uinctū si aedes eius introierit solui necesse est & uīcula per īpluuiū in tegulas sub duci atq; inde foras in uiam dimitti hæderam neq; tangere neq; no minare fas erat ꝓ eo ꝙ hædera uincit ad quodcunq; se applicat: sed ne anulum quidem gerere ei licebat solidum aut aliquem in se neq; in apice neque in cinctu neque alia in parte nodum habere si quis ad uerberādum ducatur:si ad pedes eius supplex ꝓcubuerit eo die uerberari piaculum est:Capillum dialis nisi qui liber homo est nō tonset capram & carnem incoctā & fabā neq; tangere diali mos est neque nominare ꝓcinctam classem idest paratam ad bellum mili-tum multitudine diali flamini uidere non licet ꝓpagines e uitibus altius prætentis non succidet pedes lecti in quo cubat luto tenui cir cunlitos etiā oportet unguis dialis & capilli segmēta subter arborē ilicem terra operientur:Dialis quotidie festatus est sine apice sub di uo autem esse licitum non est:sub tecto utiliter & non pridē a pon tificibus constitutum:Mansurius Sabinus scripsit & alia cerimonia rum genera in hunc modum farinā fermento imbutam attīgere ei fas non erat:neq; tunicam intimam nisi ī locis tectis exuisse: sub cæ lo tanquam sub oculis iouis nudus ne sit:super flaminē dialem ī cō uiuio nisi rex sacrificulus haud quaquam alius accumbit uxorē si amisit flaminio decedit:Flaminis matrimonium nisi morte dirimi non est ius locum ī quo bustum est nunquam ingreditur: mortuū nunquam attingit:funus tamen exequi non est religio

Salii sacerdotii genus quod ex huiusmodi causa institutum di citur:nam annum iam octauum regnante Numma morbus pesti fer italiam occupans Romā quoq; inuaserat:mœrentibus uero cun ctis traditur peltam Aeneam e cælo delapsam in nummæ manꝰde-cidisse & in ea mirabilia quædam dixisse regem:sed ex egeria mu sisq; audisse ac peltam in urbis salutem missam oportereq; eam ob seruare aliis undecim ad illius figuram:magnitudinemq; & formā effectis quo dubium furi ob similitudinē sit cælestis illius adipiscen dæ:peltam itaq; ex eius auctoritate atq; imperio effingere artifices cum certassent diffidentibus ac desperantibus cæteris: Vecturium Mamurium unum ex summis opificibus usq; adeo similitudinem effinxisse struxisseque omnes similes ut neq; Numma iam ipse di gnosceret:harꝶ autem custodes ac ministros constituisse dicitur sa-

lios sacerdotes alii uero uocati sunt non ut quidam fabulantur a ui ro Samotrace seu Mantiacho Salo nomine qui saltationem quae in armis dicitur edocuerit cum eam re uera teste Plinio.vi. naturalis histo. Dardanus instituerit:sed ab ipso tripudio saltatorio:Ouidius iii.fastorum: Iam dederat saliis a saltu nomina dicta: quod nec uehæmentius robustiusq; per urbem currentes saltarent:tum ad mensem Martium sacras peltas susciperēt induti puniceis tunicis æneis balteis latisque succincti æneas capitum galeas portantes & æneum super tunicam pectori tegmē paruisque gladiis arma pulsantes. Reliquum uero saltationis pedum est opus:mouetur enim suauiter cōuersiones ac mutationes in celeri ac crebro numero robuste ac leuiter reddentes:Mamurio autem artis illius suæ mercedem fuisse p hibent memoriam quandam per saliorum carmen simul cum pirichii modulo absolutum. Alii uero Vecturium mamuriū qui canebatur fuisse aiunt.

Senatoriam dignitatem a Romulo institutam fuisse nemo ambigit. Romulus enim urbem conditurus pastores inter quos adoleuerat conuocauit:cunque is numerus condendæ urbi parum idoneus uideretur:constituit Asylum quo passim confugerent ex finitimis locis pessimi quique sine ullo conditionis discrimine ex his quae omnibus populum conflauit:legitque in senatu eos qui ætate anteibant & patres appellauit quorum consilio gereret omnia: De hoc etiā senatu Propertius elegiarū scriptor hæc loquitur: Buccina cogebat priscos ad bella quirites Centum illi in pratis sæpe senatus erat: Curia prætexto nunc quæ inter alta senatu pellitos habuit Rustica corda patres. At qui ut apud lacedæmonios senes siue seniores appellari eos qui summum quendam magistratum gerunt Cicero auctor est:sic nisi consilium ratio sententia senibus inessent: non summū consilium maiores nostri senatum appellassent:quod & Ouidius ī fastis non reticet dicens: Magna fuit quondam capitis reuerentia cani: Inque suo pretio ruga senilis erat: Martis opus iuuenes animosaque bella gerebant Et pro diis aderant in statione suis: Viribus illa minor nec habendis utilis armis consilio patriæ sæpe ferebat opē Nec nisi post annos patuit tunc curia seros Nomen & ætatis miræ senatus erat: iura dabat populo senior finitaque certis legibus:ē ætas unde petatur honos. Ab honore ergo patres:ab ætate senatores appellati. Alii senatores a sinendo quod facultatem darent dictos putant

uel ꝙ agrorum partes tenuioribus ac liberis propriis attribuebãt: huic centum ſenatorum numero plures ac diuerſis temporibus additos inuenio. Brutus enim quo plus uirium in ſenatu etiam frequentia ordinis faceret diminutum parum numerum primoribus equeſtris gradus electis ad trecentorum ſummam expleuit traditumq; inde fertur ut in ſenatum uocarentur qui patres quiq; adlecti atque conſcripti eſſent patres ut diximus uocati uel ꝙ ſunt patritii generiſ adlecti quod propter inopiã ex equeſtri ordine in ſenatorum ſunt numero aſſumpti: Conſcripti autem ꝙ in ſenatu quẽ nouũ effecerunt ſunt ſcripti: uerum poſt Cæſaris obitum excreſcentem hunc numerum deformi incondita ac indigniſſima turba: Mille enim exceſſerant: & nonnulli per gratiam: nonnulli præmiis electi qui abortiui uulgo appellabantur: Auguſtus admodum priſtinum & ſplendorem redegit: Præter hæc ſenatorum nomina ſunt qui pedarios ſenatores opinentur appellatos ꝙ ſententia in ſenatu non uerbis dicerẽt ſed in alienam ſententiam pedibus irent tanquam ſententiæ dictiõe carentes aliorum dicta confirmarent & quaſi pedibus in alienã ſententiam deſcenderent. Alii uero differentia quaſi quadam ꝙ eſſent plerique qui magiſtratus curules adepti ſella curruli honoris grã tia in ſenatum ueherentur: qui uero iter pedibus facerent pedarii appellabantur. Marcus autem Varro equites quoſdam dicit pedarios appellatos: uideturq; eos ſignificare qui nondum a cenſoribus in ſenatu lecti quidem erant: ſed honoribus populi uſi quidem erant in ſenatum ueniebant & ſententiam eius habebant: Nam et currulibus magiſtratibus functi qui nondum a cenſoribus in ſenatum lecti erant ſenatores non erant: etiam quia in poſtremis ſcripti erãt non rogabantur: ſed quas principes dixerant in eas ſententias deſcendebant. De more autem habendi ſenatus Marcus Varro rogatu Pompeii librum edidit cum ille coſſ. primum. M. Craſſo fuiſſet deſignatus creditur: quia foris militiaeque ad eam ætatem occupatus ciuilis conſuetudinis expers eſſet uelletque caeteris non indoctior uideri: in hoc libro id genus multa ſcribere Varronem Gelius atteſtatur: primumque illud fuiſſe per quas perſonas haberi ſenatum liceret: nominans dictatorem conſules: praetores: tribunos plebis: interregem: praefectum urbis: neque alii praeter hos ius fuiſſe dixit facere ſenatuſconſultum: quotienſque uſu ueniſſet ut omnes iſti magiſtratus eodem tempore Romæ eſſent: tum quoque

supra ordinē scripti essent qui eorum prior aliis esset ei potissimū senatus cōsulendi ius fuisse: Addit deinde ex ordinaria in re tribunos militares qui pro consulibus essent: decēuiros item quibus tū imperiū consulare esset: Itē triumuiros reipu. constituendæ creatos ius consulendi senatū habuisse. De loco aūt habendi senatus aut senatusconsulti rogandi nisi in locis per augures constitutis quae tēpla appellātur haberi rogari ue potuisse negabat. Moris etiā erat ut eo ī loco senatus īiussus assidua statione cogeretur q senatulum appellabatur unde accitus deinde q̄ primū in curiā proficisceretur: De tēpore autē habendi senatus ita diseruit: ante exortū inquit solē aut post eius occasum senatusconsultū irritū: opus etiā cēsoriū fuisse per quos & quo tēpore factū senatusconsultum esset excutere. De ætate autem senatoria ne cui paucioribus. xxv. annis nato senatum ingredi liceret ut in uita magni Pompei auctore Plutarcho constitutum est: cæterum minoris ætatis senatum aliquando ingredi moris fuisse uetera legētibus nō dubium est: ueluti. M. Valerio Coruino cōtigisse nouimus cui tertium & uigesimum annum ingresso consulatum largiti sūt: Quo minus autem senatum introirent cum prætextatis filiis senatoris ut moris antea fuerat decretum postea factum est papyriique praetextati factum in causa fuit: qui etiam senatum habiturus esset auspicari primo atque immolare hostiam debere idem Varro censebat. Docuit etiam de diuinis rebus prius q̄ de humanis ad senatum esse referendum: idem senatusconsultum duobus modis fieri aut per discessionem si consentiretur aut si res dubia esset per singulorum sententiam de pignore quoque capiendo deque multa irroganda senatori: qui quo tempore uenire in senatum debuit non uenit: in quo & illud animaduertendum de more quod sicut lex a quinquagesimo anno militem non regit: ita a sexagesimo senatorem non citat: hunc etiam morem apud ueteres necessitates publice repierunt ut si forte aliqua uis ab hostibus immineret quae cogeret uel humilia captare consilia uel aliqua constituere quae non prius oporteret dici q̄ effici: uel si nollent ad amicos aliqua permeare senatusconsultum tacitum fieret ita ut nō scribæ: non serui publici: non censuales illis actibus interessent: senatoresque exciperent omnium officia censualium scribarumque complerēt: Horum & ars erat de irato facere beniuolum: de suspecto placatum: de austero mitem: de aduersante propitium. Et quanquam ut dictum est senio confecti armis

minus ualerent: binos tamen ſenatores ſingulis cohortantib9 prae- poſitos tertio ab urbe con. libro teſtis eſt Liuius. Patritiorũ familia ioui noſcitur fuiſſe dicata ſi origine dignitatum antiquitatis ordinẽ perſcrutemur quo ſummi dei ſicut putauere cultura locum prima- rium poſſideret patriciatuſq; nomen ipſum ut quidam ueridicorũ a patribus dictum eſſe uoluerunt.

Conſularem exactis regibus dignitatem regii nominis faſtum declinantem cum plenam pene eorũ inſtar adminiſtrandae reipu- bli. facultatem haberent accerſitam fuiſſe antiquitatis monumenta declarant: Duo hi erant pro uno rege creati ut alter malus eſſe uo luiſſet ab altero ſimilem poteſtatem habente cohiberetur: his ꝑmũ omnia iura ex regia poteſtate erant omnia deĩde eiuſmodi inſignia pomparumque fercula & officii ſui ornamenta: Nam ambobus fa- ſces erant coſſ. quattuor & uiginti lictores totidẽ cum ſecurib9 quae proinde tantae poteſtati cathenarum nexibus præceptæ ſunt alliga ri ut cum tardius ſoluerentur moram deliberationis acciperẽt: ma- xime ſi de cæde aut hominis nece aliquid cenſuiſſent: Cunctator enim eſſe debet qui iudicat de ſalute. Alia enim ſententia corrigi po teſt de uita hominis haud quaquam: arma quin etiam iſta iuris ſũt non furoris & contra noxios ſic inſtituta ut plus terror corrigat q̃ pœna conſumat. Ciuilis eſt etiam pauor iſte magis q̃ bellicus: utpo te quae abactores timeant reformident fures latrones exhorreãt in nocentia tantum læta reſpiciat: inſtitutumque ne etiam eſt ut dupli- catus terror uideretur ut eorum tantum alter faſces haberet: nõ am bo iſque penes quem faſces eſſent maior cõſul diceretur: uel is qui prior factus eſt praetor aut maior urbanus minores caeteri quibus quod plerunque in maximis urbibus ſolet ſenatus decreuit ut da- rent operam ne quid reſpub. detrimenti caperet: permiſitq; eorum alterum uel ambos cum opus eſſet exercitum parare: bellum gere re: coercere omnibus modis ſubditos atque ciues domi militiæque imperiũ ac iudicium ſummum capitis dicere: ſed ciuis non romani quem ſolum cohibere & in publicam cuſtodiam duci iubere illis fas erat: Sella Curruli pro ſui magnitudine utebantur multis gra- dibus enixi ut ibi locati nihil abiectum nihilque humile meditarẽ tur utque in otio ſubiecti mererẽtur quod alii poſt maximos labo- res aſſumunt imperatores: manus porro uictoriali Scipione muni ta erat quo Romanae reipubli. uiri fortis dextra tueretur fortunas

omnium ac liberos in augumentum etiam publicæ gloriæ famulos solueret iugo seruili calceis auratis: præterea pdibant in publicum tanquam auri materiā quā mens ad inane uolans tanti putat paruifacere non solū sed pessum etiā dare uiderentur: inter cæteras etiā reipu. dignitates soli meruerunt pictos habere humeros uario colore palmatæ uestis quam fœlicitas dabat præmio uincentium qꝫ autem candidis uestibus induti pcedebant candidati appellabantur qꝫ denique populo cōsulerent & patriæ: cum oīa eorꝫ traderentur arbitrio ne insolescerent aīo a consulendo consules dicti sunt nisi illinc potius: unde Actius ait in Bruto: Qui recte consulit consul ciatur: uel ut Quintilianus cons. sit a consulendo uel a iudicando: nam & hoc consulere ueteres appellauere: Magistratus huius imperiū annuū erat quo ne diuturna potestate insolentes facilius in errorē prolaberentur se custodirent: hi quanquā breuis eēt eorꝫ magistrat9: nihilomin9 tñ si haud eēnt idonei īfra ānū admouebātur: illud quoqꝫ de more fuit consulatū petentib9 ut per se ipsis comitiis interessent: nulliqꝫ .xxv. annis minores quæ senatoria ætas erat admitterentur.

Suffes consul etiam pœnorꝫ lingua dictus ē: auctore Calidio: Liuius belli macedonici libro quarto Postero die cū suffetes ad ius dicendum consedissent: conspectæ tabellæ demptæqꝫ & lectæ. Alii a sufficio quod est subministro uel in alteri9 locū substituto suffectos dictos putant quasi sub alio factos. Liui9. xxxi. M. Aureli9 coacta decemuir sacrorꝫ mortuus in eius locum. M. Attilius glabrio suffectus Cicero p Murena unus erit cos. & is non in administrando bello sed in sufficiendo collega occupatus. Illud deniqꝫ nec prætereundū: nam cum duæ res possint eodem auctore puehere hoīes in hunc amplissimū consularis dignitatis gradum & honorū populi finem una iuris altera militis non dubium est quin ad eam adipiscēdam multo plus conferat res militaris q̄ iuris ciuilis gloria: uigilat enim alter nocte ut suis consultoribus respondeat: alter quo intēdit mature cum exercitu perueniat: illum gallorꝫ: hunc buccinarꝫ cantus exuscitat: ille actionem instituit: hic aciem instruit: ille cauet ne consultores. hic ne urbes aut castra capiantur: ille ut aquæ pluuiae arceantur scit: hic scit & timet ne hostium copiae: ille in regendis: hic in propagandis finibus exercitatur.

Procōsularis dignitatis creādae morem ac necessitatem induxit imperii ro. amplitudo quod nec adesset ubiqꝫ ad bella gerenda oēs

obire ꝓuintias cõsules q̄ui mõ essent duo possent his cõsularia insi gnia cætera p̄terq̄ ꝙ sex dūtaxat lictores relicti fuere cõcessa sunt numerus aūt ꝓcõsulum diffinit⁹ erat nullus utꝗ præsidiū nomē ge nerale quod & proconsules & oēs ꝓuintias regentes senatores licet essent præsides appellabātur: sic ꝓconsulum appellatio specialis ē qui deniꝗ ꝙ cõsulum iuribus fungerentur ꝓcõsules noīati sunt

Lictor crudelitatis minister cousulis ꝓconsulis pretoꝝ qui fascē uirgarum alligatum cum securi portat: sunt qui lictores cõsules.xii Aliorum seni lictorem autem Valgius Rufus in secundo librorū quos inscripsit de rebus per epistolam quæsitis dicit a ligādo appel latum esse ꝙ cum magistratus populi romāi quempiam uerberari iussisset: crura eius & man⁹ ligari uinciriꝗ a uiatore solita sint isꝗ q̄ ex collegio uiatorum officium ligandi haberet lictor sit appellatus: utiturꝗ ad eam rem testimonio.M.T.uerbaꝗ eius refert ex oratio ne quæ dicta est pro.C.Rabino lictor inquit colliga manus: Liuius li.viii.lictor deliga ad palum: hæc ita a ligādo Valgius rufus.M.T Liuius Festus ac omnis ātiquitas putat & nos sane cum illis sentim⁹ sed Tiro Tul.M.Tullii.C.Libertus lictorem uel a Lino uel a Licio dictum scripsit: licio enim transuerso quod linum appellatur a uete ribus qui magistratibus inquit præministrabant cincti erant ad reo rum manus ligandas & crura ut diximus uinciēda: Male itaque & inscite qui lictorem a litando dictum putāt.C,interposita quia rē lictat & interficit illudque inepte addunt quasi legis ictorem dici ꝙ iciat idest percutiat reum iuxta legis mādatum: quod antiquitas nõ approbat colorata licet ratio uideatur. Numero autem duodecim li ctores sumptos a Romulo: alii a numero uulturum qui regnum si bi protenderant augurio: Alii putant & melius ab etruscis finitimis unde sella currulis: unde toga prætexta sumpta est ad imitationem regum suorum ꝙ duodecim ex populis creato regi singulum sin guli populi lictorem darent.

Quæstura in qua esse debet sciētia iuris summa litterarum glo ria: cautela sermonis: firmitas animi: continētiæ domicilium & uir tutum omnium sedes: Actione inuerrem.ii.auctore Cicerone: pri mus est gradus honoris dignitatumque omnium genitrix Varro lib.vi.teste Cassi.officium autem eius & origo per quam uetus est & pene ante omnes magistratus quorundam & quidem erudito rum sententia: Gratianus Iunius lib.vii.de potestatib⁹ apud ipsum

Romulum & Nummam Pōpilium binos quæstores fuisse auctor est Pōponius hunc magistratum cæpisse tunc asserit cum ærarium po.ro. arctius & cumulatius esse cœpisset ut eēt qui illi præesset: qđ Romuli tempore fuisse cum res tenues & perexiguæ tunc essent haud quaq̄ putandum est. Cæterum sicut in dubium uenit an Romulo & Nūma regibus quæstor fuerit: ita etiam Tullo Hostilio rege a quo census in ciuitate & descriptio centuriaꝝ & classium quæ prius non erant est facta quæstores fuisse ac tunc initium habuisse ueri magis simile est & sane crebrior apud maiores opinio est Tullum Hostilium primum in rempu. induxisse quæstores: hos autē a quærendo quæstores initio dictus Pomponius & Iunius & Trebacius & Fenestella & Varro scribunt: uerum quia de capite ciuis romani iniussu populi non erant: lege permissum consulibus ius dicere: propterea quæstores cōstituti sunt a populo qui capitalibus rebus præessent quæ triumuiri postea capitales ꝑquæsiuere hiq̄ appellabantur quæstores parici Festo teste uel Pomponio paricidii quoꝝ meminit lex. xii. tabu. dicti: quoniam paricidæ non utiq̄ hi qui parentem occidissent: sed qualemcunq̄ hominem dicebantur. Idem etiam fuisse indicat lex Nummæ Pompilii in his composita uerbis Si quis hominem liberum morte sciens eluit paricida est: hoꝝ officio iniunctum erat ut ꝓuintias ex senatusconsulto sortirentur utq̄ extra urbē aduenientibus regibus obuiam irent & hastæ subiectos captiuos uenderent. Erant & candidati principis quæstores alii qui libris duntaxat in senatu legendis operam darent: quiq̄ litteras eius in senatu legerent.

Prætores initio erant quorundā iudicio qui postea cōsules & hi bella administrabant: proinde sic dicti ꝙ præirent & anteirent iure in exercitu. Auctore etiam Pomponio tunc creati cum cōsules bellis finitimis auocarentur: neque esset qui in ciuitate ius reddere posset. Numerum autem prætorum habuit Roma pro tempore Varium primum quidem urbanum: deinde post aliquot annos eo nō sufficiente Peregrinum sic dictos ꝙ ius alter peregrinis: alter ciuibus diceret. Deinde uero plures augēdo numerum ad octo usque creatos inuenio: unde Cicero ꝓ Milone: septem prætores: octo tribuni plebis illius aduersarii defensores mei: captis denique prouintiis totidem praetores quot prouintiae in deditionem uenerant creati sunt: partim qui urbanis rebus: partim qui prouintialibus prae-

essent horum autem prætorum insignia sex fuisse secures: Plutarchus in uita Pauli æmilii auctor est: Ad hoc enim bellum inquit æmilius missus non cum sex ut cæteri prætores: sed cum duodecim securibus ita ut dignitas consularis imperio eius inesset.

Censores ad cuius censionem idest arbitrium censeretur populus uel ab re ipsa ꝙ præessent faciendo censui appellati: uel ꝙ rem suam quisque tanti estimare solitus sit quantum illi censuerint uel ꝙ censere pro arbitrari ueteres cognatione quadam sotia ac simili esse uoluerint: sunt qui a censendo idest constituendo & præcipiendo: unde etiam dicere solemus censeo hoc facias & senatum aliqd censuisse inde Modestino auctore censoris nomen uidetur esse tractum hoc munus instituisse primum Seruius Tullus legitur postea uero ut sunt reges exacti ius omne faciendi census & cætera quæ regiæ maiestatis huius fuerant ad cõsules delatum erat. Creandi uero noui magistratus huius dedit causam quod bellis urgentibus neque populus sine censu esse nec qui essent cõsules nauare operam commode censui faciendo possent res quidem ut parui admodum momenti ꝓus uisa ꝙ nihil iuris haberet ni censendi modo populũ ita illustris magistrat⁹ hic maxĩe omnium reuerentiæ plurimæque potestatis ac seueritatis pœna fuit: eo autem uenit ut haud quaquã de opibus modo uerum de militari disciplina moribusque cẽseret: Mos nanque Romæ apud equestres erat auctore Plutarcho cũ per legittimum tempus a quoquam militatum esset equum per mediũ forum duci coram uiris duobus publice præsidentibus quos censores nuncupauit: illisque quemlibet ducum ac imperatorum sub quibus militatum sit recenseri: Deinde censorum iuditio subigi qui iuxta cuiusque meritum uel laudem uel infamiam tribuũt huic præfecti curæ tunc erãt uiri dignitate ornatuque insignes ad hos curruli insidentes equites subituri iuditium ritu cum prodirent: censorũ alter qui senior erat interrogabat si militias omnes iuxta disciplinã militarem absoluisset: omnesq; qui sub ipso imperatore meruissent quod si non secus ac dixerat foret inuentum ingenti lætitia plaudẽtibusq; amicis domum illum admittebant sin minus censoria eum inurebant nota ꝙ ex tenuissimis causis licebat illis qui flagitiose ac intemperanter degerent ac loquerentur equum adimere & exercitu demouere. Horum etiam erat uectigalia populi romani augere minuereq; lustrum completo quinquennio cõcedere & soli taurilia

ſacrificia de ſue:oue:tauro facere de nuptiis:de liberoꝝ ꝓcreatiōe: de uiuendi ratione:de cōuiuiis diligēter inquirere ne quis patriā ac conſuetam uiuendi diſciplinā tranſgrederetur: ad hæc etiā mune ra duo cum eſſent alter patritius:alter uero plebeius eis licebat ſena tu principem deſcribere īmeritos ſenatu quoq; amonere ut.C.Fa bricium feciſſe ferunt qui.P.Cornelium Ruffinū patritium uirum ꝙ decē argenti facti pondo in cōuiuium adduxiſſet ſenatu amouit ſiue ut.M.Catonē cenſorē qui.C.Flaminiū.T.Flaminei fratrē ꝙ exhortatus a Puello quem deperibat teſte Plutarcho uel a ſcorto ali orum ſententia cum eſſet conſul in gallia ut aliquem ex his qui ī uī culis rei capitalis damnati erant ſecuri percuteret obtēperauit ſena tu eiecit. Valerius ancias non ad pueri ſed ad mulieris cuius amo re teneretur arbitriū id ab.L.perpetratum affirmat Liuius autē ſcri ptum in oratione Catonis aſſerit Gallū tranſfugam cū uxore ac li beris ueniſſe & ab.L.inter epulas exceptū:mox ut ſcorto quod ar debat obſeqretur ab eo ꝓpria manu confoſſum hoc ad exacerban da Lucii crimina iure dictū a Catone crediderim:ipſum autē occi ſum minime tranſfugā ueꝝ ex dānatis unum in uincula coniectū extitiſſe:cum alii q̄plures:tum uero teſtes ſunt Valeri9 ma.& Ci.in eo q eſt de ſenectute libro ubi oēm Catōis ſermonē & ipſi9 rei nar rationē tribuit:ipſi deinde cēſores ſacrificioꝝ pretia curabant & de ſcriptionis genera & reipu.officia diſtinguebant Cenſionē enim fa cere dicebantur cum multā equiti irrogabant:cenſioq; haſtaria di cebatur cū militi multæ nomine ob delictum militare ꝙ haſtas da ret dicebatur. Multas præterea poteſtates hic magiſtratus habet q̄s ponit Iulius Capitolinus ī uita Valeriani:Suſcipe inquit cenſuram quam tibi detulit romana reſpu.quam ſolus mereris iudicatur9 de moribus hoīum:iudicaturus de moribus nr̄is:tu eſtimabis qui ma nere in curia debeant:tu equeſtrē ordinem in antiquum ſtatum re diges:tu cenſibus modū pones tu uectigalia firmabis:diuides ſtatū reſpu.recenſebis:tibi legum ſcribendaꝝ auctoritas dabitur: tibi de ordinibus militum iudicandum eſt:tu arma reſpicies: tu de noſtro palatio:tu de iudicibus:tu de præfectis eminētiſſimis iudicabis: ex cepto deniq; præfecto urbis Romæ exceptis conſulibus ordinariis & ſacrorum rege ac maxima uirgine ueſtalium ſi tamen incorru pta permanſerit:de omnibus ſententias feres: illud deniq; nec præ tereundum cum alios magiſtratus annuos fuiſſe cōſtet qnquēnalē

quondam censuram extitisse: quod q̄a per tot annos graue diuturnū insolensq̧ nimis uisum est ne plus q̄ annua ac semestris cēsura esset consensui īgēti populi factum est atque hoc teste Asconio tam triste seuerꝝque nomen po. ro. sic oderat ut intermissum esset non nunq̄ per plurimos annos nōnunquam ꝓpter īfamiam corruptorꝝ iudicum plebē ipsam quod ante recusauerat poposcisse.

Tribunos celerum ꝑmus Romulus creasse fertur. Nam cū eodem tp̄e in tres tribus tota ciuitas diuisa esset ramnenses a noīe suo a Tatio Tatiēses: tertiæ autem tribus homines Luceres dicti a luco Asyli: in quem multi fuga delati ciuitate donati sunt ut Plutarchus inquit & Plinius testis est noua Quanquā tertiæ huius tribus denominatio auctore Liuio incerta sit: Tribus aūt ipsas tres fuisse numero nomē ipsum declarat quibusq̧ qui præerant tribunos uocitabāt ꝙ terni tribus ex tribubus olim ad exercitum mittebantur: Celerū autem tribunum proinde appellari quidam opinati sunt ꝙ uel celeriter occurrerent si qn̄ eorꝝ opera respu. indigeret cum equitibꝰ ille præesset & ueluti secundum locum teste Pōponio a regibus obtineret: uel a celere remi īterfectore quod celeres antiqui dixerūt quos nunc equites dicimus horꝝ tribunorꝝ militarium ut inquit. Q. asconius pedianus duo sunt genera: primum qui Rufuli uocētur & hi quidem in exercitu creari solent a consule non a populo: de quorū iure ut Festus etiam inquit ꝙ Rutilius Rufus legem tulerit: Rufuli ac postea rutuli sunt uocati Alii sunt comitiati qui comitiis designāt ad gubernandam rempu. consulum loco. Aliquando sub consulibus ut essent in exercitu ad ordines ducendos instituti: horum officium uel eorum qui exercitui præsunt in libro de re militari Marcello teste milites in castris continere ad exercitationem producere claues portarum suscipere: uigilia interdum circuire: frumentatiōibus cōmilitonum interesse: frumentum ꝓbare: mensuræ fraudem coercere: delicta secundum suam auctoritatem his modis castigare: principiis frequēter interesse: q̄relas cōmilitonum audire: ualitudinarios inspicere. Flauius Vopiscus in uita Aureliani ī epistola ad uicarium suum per multa his adiicit ad tribuni officiū maxime spectantia. Si uis inquit tribunus esse immo si uis uiuere: manum militum cōtine: nemo pullum alienū rapiat: ouem nemo cōtingat: uuā nullus auferat: segetem nemo deterat: oleum salē lignum nemo exigat: ānona sua contentus sit: de præda hostis nō de latrociniis ꝓuin

tialium habeat:arma tersa sint:ferramenta samiata: calciamēta fortia:uestis noua:uestem ueterem excludat:stipendium in balteo nō in popina habeat: torquē brachialē ānulum apponat: equum & saginarium suum defricet:alter alteri q̄si seru9 obsequatur : a medicis gratis curentur : arispicibus nihil dent:in hospitiis caste se agant:q litem fecerint uapulent. Tribunus autem plebis creandis initium fuit secessio plebis a patribus in sacꝝ montē facta ubi Menenii agrippæ opera pace inita conuenit ut plebeios magistratus in urbe haberēt:Sicq̄ duos tribunos tum habere plebs cœpit a Virginio &. T Vetusio coss.alia postmodum secessione tres additi Appio Claudio &. T. Q .coss.mox quinq̄ alii coss. Q .Minutio &.M.Oratio Puluino:hoc pacto.x.tribunis in plebem ro. fuit iurisdictio : sicq̄ plebi concessum est conditiones inire concordiæ ut plebs suos magistratus haberet sacrosanctos quibus auxiliis latio aduersus consules esset ne ue cui patꝝ capere eum magistratum liceret: Tribunoꝝ tandem tantum īmodum creuit auctoritas ut quicquid senatus decreuisset ita demum ratum haberetur si tribuni approbassent.Stabant autem hi in uestibulo curiæ ubi habebatur senatus:nam templum siue curiam ingredi non licebat:& quæcunq̄ senatores decreuissent tribunis præferebantur ut quæ e repu.fore uiderētur approbarent cætera ad arbitrium reiicerentur:tum quæ senatuscōsulta approbassent .t.litteram in tergo adiiciebant haud aliter rati iudicatū iri.De potestate autem tribunitia Labeonis antistii iuris peritissimi extat sententia cuius uerba quemadmodum scripta apud Gellium offendi ita illa ipsa scripsi: In epistola inquit Athei Capitonis scriptum legimus Labeonē antistium legum atq̄ morum &.P. iurisq̄ ciuilis doctum apprime fuisse:sed agitabat inquit hominem libertas quædam uecors usq̄ eo ut diuo Augusto iam principe & rēpu. obtinente ratum pēsumq̄ nihil haberet:nisi quod iustum sanctūq̄ esse in romanis antiquitatibus legisset:ac deinde narrat quid idem Labeo per uiatorem a tribuno plebis uocatus responderit: Iussit.n eū qui missus erat redire & tribunis dicere ius eos non habere neq̄ se neq̄ alium uocandī quodāmodo moribus maiorum tribuni præhēsionē haberent uocationem non haberent:posse igitur eos uenire & prehendi iubere:sed uocandi absentem ius nō habere:idque etiam apud Varronem in libris rerum humanarum scriptum asserit.A.Gelius qui quidē Varro cum triūuir esset asserit se a tribunis

plebis uocatum nō esse & cum tribunus plebis esset uocari neminē fecisse: ea etiam tribunis plebis auctore Plutarcho potestas est ut si præsens sit dictator secunda sit: sin autem absit prima ac ferme sola huic præterea magistratui nullum integꝝ diem abesse Roma licere ius erat: ius etiā huius tribunitiæ potestatis magis ad impediendū est q̄ ad agendum: quippe quæ cæteris omnibus collegis uolētibus & si plures sint: unus qui nolit & se opponat plus possit. Fuit etiam ut aiūt tribunitia potestas prius apud romanos publice dignitatis insigne: Postmodum quoque iudicialis ordinis obtinuit rationem inde nanq; & decretum illud senatus ut Augustus Cæsar moꝝ legumq; regimini ac æque in perpetuum tribunitiæ præesset potestati unde apud eos tribunus dictus est ꝙ tribꝰ præesset ordinibus: patritio: equestri: & plebeio: dicti etiam simili modo tribuni ple. a tribu ꝙ uel tribuum suffragio crearentur: uel ꝙ in tres partes populus diuisus eēt cū plebs a patribus secessisset & ex singulis singuli crearētur: tribuni autem ærarii a tribuendo ære sunt appellati ꝙ ærarium sane populi ro. in æde Saturni habuit.

Scriba a scribendo nomen accepit officium exꝑmens uocabuli qualitate. Liuius ab urbe con. li. ii. Ibi cum stipendium forte militibus daretur & scriba cum rege sedēs pari fere ornatu multa ageret cum milites uulgo adirent: timens sciscitari utrū Porsenna esset ne ignorando regē semet ipse aperiret quis esset quo temere traxit fortuna facinus scribam ꝓ rege obtruncat: Probus Aemilius de excel. Du. exter. gen. in uita Agesilai: Itaq; eum habuit ad manum scribæ loco quod multo apud graios honorificentius est q̄ apud romanos Nanq; apud nos re uera sicut sunt mercenarii scribæ existimantur: & apud illos econtrario nemo ad id officium admittitur nisi honesto loco & fide & industria cognita quod necesse est omnium consilioꝝ eum esse participem: Cicero in Verrem actione. v. Sæpe enī nostri imperatores superatis hostibus optime repu. gesta scribas suos ānulis in contiōe donarunt: ab epistolis uel ab secretis etiam is ītelligi dicitur cuius secreta scribit uel epistolas. Suetoniꝰ ī uita Claudii: Sed ante omnes Narcisum ab epistolis & Pallantē a rationibus quos decreto quoq; senatus non præmiis modo ingentibus sed quæstoris prætoriisq; ornamentis ornari libens passus est. Flauius Vopiscus in uita Carini quoꝝ uitam singulis libris Claudius Eusteniꝰ qui Diocletiano ab epistolis fuit scripsit: Notarius item secretorum

ſcribitur: Flauius Vopiſcus in uita Aureliani ĩcidit autem ut ſe res fataliter agunt ut mneſteum quendam ꝑnotario ſecretoꝝ habuerat libertum ut quidã dicunt ſuum inſenſorem ſibi minando redderet Caſ. primo Varro pater enim Canditati ſub Valentino principe ge ſſit tribuni & notarii laudabiliter dignitatem: honor qui tunc dabatur ægregiis cum ad imperiale ſecretum tales conſtet eligi in quib9 reprehenſionis uitium nequeat inueniri

Cancellarius uel a cancello ala palatii ſic dictus ꝙ olim ibi officium ſuũ exerceret iuxta theſauꝝ ĩperatoris cuius ſibi cura demãdata erat: uel a cancello ſecundum eam ſignificationẽ qua dicitur iter ſticium a paleſtina regione tractum ubi tecta cacuminata nõ erant ſed iacebant in planum ꝓſtrata: interſticia igitur illa inter ꝓpugnacula ſita parietibus hinc inde erectis cancelli ꝓprie dicuntur: Qui uero epiſtolas miſſas recitare uolebant populo in dicta regiõe ſuꝑ tecta aſcendebant & de cancellis recitabant: unde inoleuit uſus paucoꝝ tamen eruditoꝝ ut qui populo litteras principis habent miſſas exponere cancellarii appellatione nominentur. Cæ. li. xi. Var. Reſpice quo nomine nuncuperis: latere non poteſt quod inter cãcelloſ egeris tenes quidẽ lucidas fores: clauſtra patentia: feneſtras ianuas & quãuis ſtudioſe claudas: neceſſe eſt ut te cunctis aperias: nã ſi foris ſteteris in eis non emẽdaris obtutibus: ſi ingrediaris obſeruantium non potes declinare conſpectus: uide quo te uoluerit collocari antiquitas: ũdiqꝫ conſpiceris qui in illa claritate uerſaris. Flaui9 uopiſcus in uita Carini Amicos optimos quoſqꝫ relegit aut tenuit: præfectum urbi unum ex cancellariis ſuis fecit quo fœdius nec cogitari potuit aliquando nec dici.

Populares & optimates inter ſe differunt. Nam populares teſte Priſciano li. artis grãmaticæ. v. hi ſunt qui defẽdunt populum: optimates q defendunt ſenatores: Cicero ꝓ. P. Sextio: Duo genera ſemper in hac ciuitate fuerunt eoꝝ qui uerſari in repu. atqꝫ ĩ ea ſe excellentius gerere ſtuduerunt alteri populares: ſe alteri optimates & haberi & eſſe uoluerunt qui ea quæ faciebant quæqꝫ dicebant multitudini iocunda eſſe uolebant: populares qui ita ſe gerebant ut ſui conſilia optimo cuiqꝫ ꝓbarentur optimates habebantur idem in eadem omnes optimates ſunt qui neqꝫ nocentes ſunt neqꝫ natura ĩprobi nec furioſi nec malis domeſticis impediti: idem in eadem quod eſt præſtantiſſimũ maximeqꝫ optabile ſanis bonis & beatis & cũ dignitate

otium hoc q̃ui uolunt oẽs optimates qui efficiunt ſũmi uiri & cõſer uatores ciuitatis putantur: Ariſtoteles li.v.ethi.ex dignitate quoque id apparet:iuſtum enĩ illud quod in diſtribuendo cõſiſtit ſecundũ dignitatẽ quandam eſſe oportere oẽs fatẽtur: ipſam uero dignitatẽ non eandẽ oẽs eſſe aiunt:ſed populares quidem libertatẽ: potentes uero opulentiam aut genus:optimates autem uirtutem dicunt. Idẽ li.iii.polli. uocare autẽ cõſueuimus cum unus ad utilitatẽ cõem reſpiciens gubernat regiam poteſtatẽ:cum uero pauci gubernãt plu res tamen uno optimatum gubernationem: uel ex eo quia optimi præſunt:uel ex eo quia ad optimum publicum adminiſtrant.idem in q̃rto: Videtur autem optimatum eſſe maxime honores tribuere ſecundum uirtutem:finis enim optimatum uirtus:paucoꝝ uero gu bernationis diuitiæ:popularis autem libertas.idem in eodem:Quo enim ab optimis uiris ſimpliciter per uirtutem eſſe gubernatio rei pu.& non ad ſuppoſitionem quidam bonorum uirorum eam ſolã iuſtum eſt optimatem appellari.

Proceres teſte Varrone ꝑncipes ciuitatis quia eminent in eã ſicut in ædificiis mutili quidam.i.capita trabiũ quæ ꝓceres noĩantur q̃ſi ꝓcedes hinc facta tranſlatio eſt ad quoſdam ut ꝓceres dicantur qui ante oẽs honore præcedunt.Sunt qui ꝓceres q̃ſi procul a carie hoc eſt putredine ac uitioꝝ corruptione dictos putent:quod tam & ſi ꝑncipibus conuenit maxime ꝓpter excellẽtiam & egregiam qua præditi eſſe debent ꝓbitatẽ:falluntur tamen inſcitia lr̃aꝝ nec tam ꝗ eſt q̃ ꝗ eſſe debet autumant huiuſmodi ſingularẽ numeꝝ raro eſt inuenire:Iuue.lib.iii.Agnoſco ꝓcerẽ ſalue getulice ſeu tu Syllanus quocunq; alio de ſanguine rarus:in plurali frequentiſſimũ ẽ. Liui9 ab urbe con.li.iii. Et nos ut decet ꝓceres ut Fabio nomini eſt nõ ĩdi gnũ pugnando poti9 q̃ adhortando accẽdam9 militum aĩos.Lucanus in.v.Fata uocent procerum motus hæc cuncta ſequuntur.

Primores ſicut hi ꝓceres uel qui ꝑmates qui inter reliquos maioris poteſtatis & digniores in populo:Liuius in primo:ipſe ad primores Romulus peruolat.

Summates uiri potentes:Satyrus in comœdia piſcatoria Sũmates uiri ſimplices facti ſunt ganei:Macrobi9 li.i.de ſomno Scipiõis Sed ſummatibus tantum uiris ſapientia interprete ueri archani cõſciis contenti ſint:reliqui ad uenerationem figuris defendentibus a uilitate ſecretum.

Præſidum noīe oēs puintias regentes licet ſenatores ſint appel-lantur iure pſes is dicitur qui maius in puintia habet imperiū poſt principē:hinc præſidium dictum auxilium pncipale ſicut ſubſidiū id quod in auxilium ſuccedit dicitur & milites qui in alioꝝ tutelā militum oppidi uel caſtelli ſimiliumq̨ collocati ſunt præſidium uocā-tur:uel ut inquit Varro præſidium dictum q̨ extra caſtra præſide-bat in loco aliquo quo tutior regio eſſet:uel q̨ pro utilitate & ſalute alicuius auxilii gratia præponitur:ſicut ſubſidium quod poſtpoſitū eſt ad ſubueniendum laborantibus.

Satrapes uel ſatrapa is eſt qui locoꝝ præfect⁹ deſignatur:Plutarchus in uita Eumenis Tū capto Ariarate rege & regione in poteſtatem redacta ſatrapes hoc eſt locoꝝ præfectus deſignatur Regum libro primo:Et non inueni in te quicquā mali ex die qua ueniſti ad me uſq̨ ad diem hanc:ſed ſatrapis nō places:idem in eodem Reuertere ergo& uade in pace & non offendas oculos ſatraparum.

Princeps ordinis nomē ē dictus q̨ pmus capiat ſicut municeps ab eo q̨ munera capiat idem & dignitatis cui hæc tuenda ex officio & capitis piculo defendenda religiōes auſpicia poteſtates magiſtratus ſenatus auctoritas leges mos maioꝝ iudicia iuriſdictio fides prouintiæ ſotii imperii laus res militaris ærariū:haꝝ rerum ac tantaꝝ eē defenſorem atq̨ patronū.Spartianus in uita Adriani Tunc enī mos ut princeps cauſas cognoſceretur & ſenatores & equites romanos ī conſilium uocaret & ſententiam ex omni deliberatione præferret Caſſ.ii.Var. uocabulum principis nulla ſorde maculaſti ſeruās dignitatem nominis exercitatiōe uirtutis:Ouidius de Romulo & Cæſare ſecundo faſtorum:Tu rapis his caſtas duce ſe iubet eſſe maritas:tu recipis luco repulit ille nefas Vis tibi grata fuit floret ſub Cæſare leges Tu domini nomen principis ille tenet Te remus incuſat ueniam dedit hoſtibus ille Cæleſtem fecit te pater ille parem

Domini uero appellationem præclariſſimos in repu.pncipes & duces inuenio declinaſſe:nam & Scipio ipſe pus Italia Hiſpaniaq̨ recuperata cum Aphricā quoq̨ ſubegiſſet Hānibale pulſo:nullo tamen ſucceſſu dominum ſe paſſus eſt appellari niſi a pœnis q p æq̄s conditiones totiens rupto fœdere fraudulenter iugum abiecerant non obtemperantes militia abiecit quaſi reipu. hoſtes infamia no-tans:Auguſtus quoque romāi decus īperio nec ſerio nec ioco ſe paſſus ē a quoquā tali noīe appellari:Tertulian⁹in apollogetico cōtra

gentes: Augustus imperii formator nec dominum quidē dici se uolebat: Et hoc enī dei est cognomen: dicam plane imperatorē dominum sed more cōi: Sed quando non cogat dominum dei uice dicā: hoc cum declinaret August9 meruit ꝑfecto patris patriæ cognomē quod uniuersi repentino maxīoq; consensu ei detulerunt quod gratius esset pietatis nomen q̄ potestatis utq; sciret datā sibi potestatem patriæque tēperatissima est liberis consulens: quid autem inter patrem & dominum sit ostendit ꝓbe Terētianus ille mitio hoc patriū est inquit potius consuefacere filium sua sponte recte facere q̄ alieno metu hoc pater hoc dominus interest.

Dux a ducendo dictus esse enim debet præ cæteris dux in ducēdo agmine præcipue solers ubi iter quopiā fecerit & cum ad difficilē transitu saltum uenerit contēplari secum aīo ab omni parte loci naturam comites deinde ueterāos si quos habet quærere & percunctari si hostes eo loco q d si a frōte quid si a latere q d si a tergo adorirentur capiendum cōsilii foret utrū ne pergeret q̄ occepisset ire uiā an eā qua uenisset repetere satius esset. Castris autē deligēdis quantum munimento loci cōplexurus: q̄ opportuna aquatio: qua pabuli lignorūque copia: qua comeatus expedire: quo tpe pugnā inire: acē struere: subsidiis firmare: magnifice adhortari: perterritos milites a metu reuocare nec uerbis tantum ferocē & strenuū esse sed operum militariū haud quaquā expertē qui & ipse cū op9 sit tela tractare ꝓcedere āte signa: uersari media mole pugnæ sciat: sciat quoque cōsilia sua celare: tacere: dissimulare: insidiari: ab īsidiis præcauere hostiū cogitatiōes ꝓripere: speculari & explorare eorū ubi copiæ sint quantæ quoue genere armorum: plurimum enim interesse usuris quæ deinde turba inermis quæ leuis armaturæ: quæ impedimenta: quanto ea aut q̄li præsidio custodiant: deinde dicta ne tantum q̄ facta milites sequi iubere: nec disciplinam modo sed exēplum q d diligentiæ genus rectissima fortasse ratione ꝓbabitur quotiēs licebit uerumsi mutabitur natura loci: si mons occurret: si flumen obstabit: si collibus: syluis asperitateq; alia ꝓhibebitur mutabit hostiū genus īminentis conditio discriminis & nunc acie directa: nunc cuneis: nunc auxiliis: nunc legione pugnabitur: Ad hæc insuper intueri & scire quo auspicio ineunda pugna sit: nec deesse fortunæ præbenti sed oblata casu flectere ad consilium debet: illud ad postremum præ cæteris in animis ducum habendum nihil in bello. s. debere cō

temni neq́ sine causa dici matrem timidi flere nõ solere: hoꝝ igitur oĩum qui sunt memores & usu & expientia cõpotes eos duces dixerim cæteris iure ptulerim modo a populo nõ a militib9 creati sint.

Comes sotius sodalis comisq́ & collega in quo conueniant quo ue differant: auctorum sententiis illustrium ex his accipe. Comitẽ dicere debemus auctore uul. ac Labeone eum qui comitetur & sequitur: quiq́ frequentandi cuiuscunque gratia ut sequeretur destinatus est: minores etiam comes & ducem habet: ut Cicero Non comitem se inquit sed ducem præbuit. & alibi: Neq́ princeps tunc ad salutem esse potuissem si esse alii comites uoluissent: soti9 uero nõ minor sed par est: ideoq́ duces in bello quotiens milites alloqũtur conciliandae beniuolẽtiae gratia non fere appellant comites sed sotios cõmunicantes quodãmodo eoꝝ dignitatẽ cum illis ut e diuerso cum eosdem commilitones uocant communicantes eorum conditionem atq́ sortem cum ipsis: neq́ enim dux cõmilito est militũ sed milites inter se cõmilitones ut apud Virgilium Aeneas de militib9 suis: O sotii auctor est ipse in sua persona loquens de Achimenide Comes infœlicis Vlyxi: & iterum uno graditur comitatus Achate: Neq́ scite dixisset de Vlyxe & Aenea hunc esse comitem Achate illum Achimenidis. idem tamẽ ait: Arma deosq́ parant comites: & iterum: Sacra deosq́ tibi commendat Troia penates: Hos cape fatorum comites: Nũq̃d dii erant comites græcorum atq́ aeneae an duces certe dii penates comites erant confessiõe tum aeneae tum ipsorum quoque deorum. nam li. i. aeneas ait uictos qui ab hoste penates: classe ueho mecũ: & in. iii. Dii aiunt nos te dardania ĩcẽsa tuaq́ arma secuti Nos tumidum sub te permensi classib9 aequor sub te id est duce: & te secuti sumus idest tui comites fuimus. Idem de graecis quidẽ dicendum & de eorum deis: idẽ etiam de Sybilla & aenea quanq̃ modo hic modo ille dux erat aut comes tũ seq̃batur aeneae uoluntatem Sybilla & quasi ministram se praebuit comes erat quia uero ducebat praemõstrans iter & declarans ea quae ille ignorabat dux eadem dicitur: tam & si aliquando comitem pro sotio dicimus ut Cicero in rhetoricis: De uiatore qui cum ante lucem surrexisset comitem inquit suum inclamauit & semel saepius cum de eodẽ antea dixisset in itinere quidem proficiscentem ad mercatum q̃ndam & secum aliquantum nummorum ferrẽtem est comitatus idest secutus: quare in praefatiõe artis grammaticae psci. monit9 imprimis

aliosq; monens monēdus tñ plurimum i hæc uerba ad iulianū scri bens: Tibi ergo hoc op9 deuoueo oīs eloqntīæ præsul ut qntūcūq; mihi de9 annuerit suscepti laboris gloria te comite q̄si sole quodam dilucidius crescat: sed quid magis deli℞ absurdumq; q̄ quem dicas tuū solē eundem appellare comitē tuum hoc ipso q; sole est p̄terea alia inter comitē & sotium differētia q; comes ē quicūq; sequitur alterius ductum: sotius plerunq; in negotiis seriisq; rebus & fortunæ arbitrio subiectis: Cæsar in comētariis itaq; Androsthenes praetor Thessaliæ cū se uictoriæ Pōpeii comitē eē malet q̄ sotium Cæsaris in reb9 aduersis oēm agris multitudinē seruo℞ ac libero℞ ī oppidū coegit: ue℞ huiusmodi differentia aptior inter sotiū & sodalē est: sodalis enim p̄pe in rebus leuioribus ac sæpe uoluptuosis: Quintilianus quo tandē poteris aīo si delicatus adolescens præsertim splendidis opibus uel ex ætate mores uel ex fortuna traxissem & tempestiua cōuiuia & p uigiles iocos aduocata sodaliū turba solut9 atq; affluens agerē. M. T. epulabor modice cū sodalibus: sodalitates enī ma quæstore sunt institutæ: idem alibi ego Plautium laterensem & ip̄m gratiosum dico & habuisse in petitiōe multos cupidos sui gratiosos quos tu si sodales uocas officiosam amicitiā nomine inquinas uitio so: Caius aūt sodales inquit sunt qui eiusdem collegii sunt quos græci uocant a quo non sane discordat. M. T. Antonius qui norbanum quæstorem suum appellat sodalem: at collega℞ appellatiōe hi continentur qui eiusdem potestatis sunt: comis uero benign9 est homo & facilis qui aliis non egre inseruit.

Chiliarchæ q singulis militū milib9 præerant: Curtius histo. iiii his inquit cōpositis in regione quæ satrapōe uocatur p̄uenit fertilis terra copia re℞ & oī cōmeatu abundans itaq; diutius ibi substitit ac ne desides otio dimitteret aīos iudices dedit præmiaq; præposuit de uirtute militari certantibus nouem fortissimi iudicati cum eēnt singulis militum milibus præfuturi erāt Chiliarchos uocabant: tunc p̄mum in hunc numerum copiis distributis: nanq; antea qngenariæ cohortes fuerant: nec fortitudinis præmia gesserant.

Centurio is erat ut inquit Liuius. vii. ab urbe con. quem nūc primipilum appellant & auctore Festo qui nunc centurio antea centurionus dicebatur a centum dictus ut inquit Varro q; centenari9 ei9 iustus sit numerus: Quintilianus libro p̄mo insti. Diu deinde reseruatū ne consonantibus aspirarent ut in gracchis & in triumphis

eripit breui tempore nimius usus ut coronæ centuriões adhuc qui busdam inscriptionibus maneant.

Succenturiati milites sunt nõ qui in pma sed qui in secũda cẽturia sunt ut si pma defecerit isti quos subesse dixim9 laborantib9 primis subueniant:unde ad insidiandũ ponitur succẽturiat9 q̃si armis dolosis instruct9: Terẽ. ĩ eunucho: Ego ĩ subsidiis ero succẽturiat9

Decuriones sunt qui denis præsunt equitibus quidã dictos aiũt ex eo ꝙ in initio cum coloniæ deducerẽtur decima pars eoꝝ qui ducerentur cõsilii publici gratia scribi solita sit. Alii pinde dictos putant ꝙ sint ordĩe curiæ cui9 officiũ administrarẽt: decuriæ pluribus distinctæ nõibus fuere tribunoꝝ & iudicum ppter hoc nõgenti uocabantur ex oĩbus selecti a custodiendo suffragiorũ scita in comitiis & diuisus hic quoqꝫ ordo erat superba appellatione nominũ cum alius se nongentum alius selectum alius tribunum appellaret.

Quaterniões a quattuor militum quibus præerant numero dicti Actuum apostolorum.xii.tradẽs eum quattuor quaterniõibus militum custodiendum

Milites dicti quia mille erant ante in numero quos Romulus pmus ex populo sumpsit & milites appellauit ut in libro pmo historiarum inquit Eutropius: Varro milites dictos asserit ꝙ trium milium legio primo fiebat atqꝫ singulæ tribus Tatiensium Ramnensium ꝙ Lucerum milia militum mittebant: Vulpianus apud Iustinianum li.xxvii. Militẽ inquit quasi millesimum queqꝫ dictum hoc est omnem qui est ex millenario numero sint licet nonnulli nostri tẽporis iuris periti latini sermonis ignari qui dictum putant ex mille maxime strenuũ: Alii iuter idoneos rerum scriptores ut helius a mollicie per antifrasim dictum putant eo ꝙ nihil molle sed potius asperũ quid gerat sicut ludum dicimus in quo minime luditur uel a græco uerbo quod duritiem sonat: unde Maro: Durum a stirpe genus natos ad flumina primum deferimus sæuoqꝫ gelu duramus & undis: Alii a multitudine uel a malo arcendo militem militiamqꝫ quasi malitiam uel multitiã dictam recte arbitrantur cum eius muneris sit multitudinem malum malitiamqꝫ hostium arcere tuerique ciuilis potentiæ partes ac iura ne quid mali ab illis ciuibus suis inferatur: sicque ille non solum militat qui in acie stat & cornu dextrũ læuum defendit: sed qui portas tuetur & statione minus periculosa non otiosa tamen fungitur: uigiliasque seruat & armamento

præest: quæ mysteria quãuis incruenta sint in numerũ stipendiorũ tñ ueniunt illud nec obruẽdum silentio uniuersos q erant in exerci tu q pedib9 & qui equo mererent sine discrimĩe ueteres appellasse milites & cõi genere ꝓtulisse nõnunquã: quanquã q equo nõ mili tes mõ sed eq̃stri gradu & honore p̃starẽt: cui9rei si fidẽ facit q᷒ mi lites dicim9 etiã nõ satis honesto exercitio p̃ditos ut qui reos custo diunt & q ad supplicium ducunt Valeri9 max. li. ix. Gn. Carbo: Ma gnæ uerecundiæ est latinis annalib9 Terentio in cõsulatu suo iussu Põpeii in Siciliã ad suppliciũ ductus petiit a militibus dimisse & fe biliter sibi aluũ leuare ꝑus q̃ expiraret liceret: quo miserrime lucis usu diutius frueretur: unde & illud etiã militẽ & reum eadem strin git cathena: q̃re apud oẽs ꝓpemodum inuulgatum uidemus ut mi les peditem designet: eques autem cum honore dicatur.

Tumultuarii milites dicti a tumultu. i. italico bello uel gallico quando uicinũ piculũ & subitũ & ĩprouisum bellũ ingruit & nõ est spatiũ nec tp̃s consilii quod singulos iurare patiaꝛ ut inter fabios fu it: sed p̃nceps patratus siue cõsul intrat tẽplum & arripit uexillum & inquit: Qui rẽpu. saluam uult: me sequatur. Euocati milites nõ sũt uerum ꝓ milite ingruit necessitas & ꝓprie uires non suppetũt aliun de euocantur. De his Crispus Ne quis miles neu quis ꝓ milite & ab his alibi omnes euocatos & centuriones.

Auxiliares dicũtur in bello sotii romanoꝝ exterraꝝ nationũ ci cti ex græco uocabulo qđ nos dicimus reꝝ crescentium auctionẽ

Sacramẽto rogati hi sunt q plenã militiã hñt & . xxv. annis ĩ mi litia tenebantur: quiqꝫ in rẽpu. iurant se non redire nisi præcepto cõ sulis post completa stipendia ideſt militiæ tempora.

Legimus apud Iul. Cæsarẽ aliud militiæ genus ĩ gallia fuisse pe cunia conductum solidurios ipsi uocant qui neqꝫ nunc ibi neqꝫ ali bi usquã sunt: hoꝝ condictio eiusmodi erat ut cum his quoꝝ amici tiæ se deuouissent omnem subire fortunam & ad ultimũ etiã mori uellent: nec post ipsos uitam ullã pati possent: quin si aliter mori nõ daretur mortem sibi ipsi manu propria consciscerent Mirum gen9 militum his nostris temporibus aduersum neqꝫ quisquã ex eo nu mero inuentus a sæculis ferebatur qui hoc facere rẽnuisset.

Mercenarii a mercede dicti ut his quos anno ab urbe con. circi ter. d. xl. Sempronio Graccho Fabio maximoqꝫ cõsulibus Scipiõis fratres res in hispaniis gerentes ex celtiberis militibus pecunia soli

citatis ab hostium sotietate in sua castra traduxere quo primum tē pore externa manus in castris romanoꝝ cœpit haberi: nihil enī Liuio teste in Hispania memorabile gestum præter q̄ ꝙ celtiberū iuuentutem eadem mercede qua facta cum carthaginensibus erat imperatores romani ad se perduxerunt & nobilissimos hispanos supra trecentos inde in italiam solicitandos populares qui iter auxilia Hannibalis erant miserunt: id modo eius anni in Hispania ad memoriam insigne est ꝙ mercenarium militem in castris neminē anteq̄ tum celtiberos romani habuerunt.

Equites dicti ꝙ eis in legatiōes ituris equi dabantur de publico uel cū militandū foret ut non pedites ipsi quēadmodum plebs sordida reliq̄ sed digniori militiæ genere maioriq; honore regē ac imperatorē in bellū euntē equites seq̄rentur: Liui⁹ hæc ubi inter signa peditū dicta dedit aduolat deinde ad eqtes: agite iuuenes inquit p̄state uirtute peditē ut honore atq; ordine præstatis. In his quoq; qui ad equitatū trahebantur nomen sæpe uariatū inuenio: Prius enim sub Romulo regib⁹q; appellati sunt celeres uel a celeritate uel a duce Celere qui dicitur Remū occidisse: in cuius gratiæ uicē a Romulo fieri tribunus militū meruit: hiq; trecenti fuere quos Romul⁹ tū bello tum pace ad sui custodiā corporis habuit: hi deinde flexumenes dicti postea trosuli cū Trosulū oppidum in tuscis citra uulsinos sine ullo peditū auxilio cæpissent: huiusq; noīs appellatio durauit ultra C. Gracchum: Iunius postea qui ob amicitiam eius gracchianus ē appellat⁹ scriptum reliquit his uerbis: Quod ad equestrem ordinē spectat antea trosulos nunc equites uocant: ideoq; quia nō intelligūt trosulos nomen quid ualeat: Multos pudet trosulos uocari: quo aūt honore equester locus uel gradus apud maiores fuerit ostendit. M T. Cicero in oratione ad iudices pro Plantio. Video inquit quid dicam hic familia consulari est ille prætoria: reliquos uideo esse in eq̄stri loco sunt omnes sine macula sunt æque boni uiri atque integri sed seruari necesse est gradum cedat consulari generi prætorium nec contendat cum prætorio equester locus idem Cicero: Demum equestre nomen in consulatu stabiliuit suo catilianis rebus ex eo se ordine profectum esse celebrans quo tempore hoc. iii. corpus ī re pub. statutum factumque est: cœpitque adiici senatui populoq; romano & equester ordo.

Desultor is ē qui de uno equo ad aliū se transfert: Liuius. ii. belli

pu.li.iii.Nec oẽs numidæ in dextro locati cornu ſed quibus deſultoꝝ ĩmodum binos trahentibus equos inter acerrimã ſæpe pugnã in recentẽ equum ex feſſo armatis tranſultare mos erat tanta uelocitas ipſis tanq̃ docile equoꝝ genus cum hoc modo inſtructi ſtarẽt

Procurſatores a ꝓcurrendo dicti:Liuius belli punici ſecundi li. ix.uelites ſubſidio miſit a quibus ubi per ꝓcurſatores cõmiſſa pugna eſſet Lælium cum equitatu impetu ex occulto facere iubet.

Pedites ꝙ pedibus non equis initirentur dicti horum nomẽ ſemel tantum uariatum inuenio & ab iphicrate athenienſe qui multa in re militari noua attulit multaq̃ meliora fecit nanq; pedeſtria ille arma mutauit & cum ante illum ĩperatores maximis clypeis breuibus haſtis minutis gladiis uterentur e cõtrario ille peltam pro parma fecit a quo poſtea peltaſtæ pedites ſunt appellati ut ad motus cõcurſuſq̃ eſſent leuiores

Accenſus.Q.Aſconio teſte nomen eſt ordinis & ꝓmotionis in militia ut nunc dicitur princeps & cornicularius:accenſos Cato ad miniſtratores eſſe ſcribit:alii accenſos militiæ genus eſſe adminiſtrantibus ꝓximum perhibent:Varro ut coſſ.ut p̃tores qui ſequuntur in caſtra accenſi dicti ꝙ ad neceſſarias res ſæpiꝰ aciantur uelut accerſiti quos nunc dicimus deputatos:uel accenſi dicebantur qui ĩ locum mortuorum militum ſubito ſubrogabantur ita dicti ꝙ ad cẽſum adiiciebantur

Adſcripticii ueluti quidam ſcripti dicebantur qui ſupplendis legionibus adſcribebantur hos & accenſos dicebant ꝙ ad legionum cenſum eſſent adſcripti:uel ꝙ olim inermes armatis militibꝰ adſcribebantur qui ſuccederent ſi quis eorum deperiſſet

Leuis armaturæ ſiue leues.viii.ab urbe con.teſte Liuio ꝗ haſtã tantum geſſaque gererent uocabantur.

Expediti & ĩpediti ab eodẽ denominationẽ ſibi uẽdicant aut ex ſolutis militibus aut illigatis Siſenna his li.iii.inermes armat impeditos expediti ſine ullo ſuoꝝ uulnere cunctos interficiunt uel expediti & ĩpediti dicti ꝙ milites ac bellatores expeditos curis & domeſticis affectibus abſolutos eſſe oportet & impeditos ac ligatos.

Ferentarii qui leui ſunt armatura milites inſtructi ad bellum ut fundis & lapidibus enſe telis & his armis quæ ferunt non quæ tenẽtur: Saluſtius in Catilinario: poſtea q̃ eo uentum eſt ut a ferentariis prælium committi poſſet maximo clamore cum infeſtis ſignis

concurrunt pila emittunt & gladiis res geritur: hos Varro a ferēdo etiam dictos putat uerū eodem teste equites dicti sunt ferentarii qui eo modo hēbant arma quæ ferūtur ut iaculum eiusmodiq; equites pictos uidisse inquit se in Aesculapii æde uetere & ferentarios ascri ptos. Cato autem eos referentarios dixit q tela ac potiones militib9 pugnantibus ministrabant.

Pygmeos montana Indiæ incolentes quib9 est uicinus oceanus exiguæ adeo pceritatis homines esse quidam auctores nō leues tra didere ut cubitalē mensuram non excedant: belligeros tamen: hos enim aiunt arietum caprarumq; dorsis armatos insidentes cōtinuū bellum gerere cum gruibus. Iuuenalis Ad subitas tracum uolucres nubemq; sonoram pygme9 paruis currit bellator in armis Moxq; imp. hosti raptusq; per aera curuis unguibus a scæua fertur grue si uideas hoc gentibus in nostris risu quatiere: sed illic Quanquam eadem assidue gerātur prælia ridet: Nemo ubi tota cohors pede nō est altior uno.

Arimaspi hoīum in ponto genus uno oculo in fronte media cū grifis aurum custodientibus assidue bella gerentium quosq; fama est nō incelebris Pompeii contra Cæsarem philippicis in cāpis par tes ac signa secutos fuisse. unde Lucanus in tertio: Hinc & sydoniae gentes auroq; ligatas substringens arimaspe comas.

Amazones scythicæ mulieres bellicosissimæ quæ excidio cōiu gum & pace tū armis quæsita nę gen9 interiret cōcubitum finitimo rum ineant: si qui mares nascantur interimant: uirgines in eundem ipsi9 morē nō otio neq; lanificio ut cæteræ mulieres: sed armis equis & uenationib9 exerceāt: inustis infantium dextris māmillis ne sagit tarum iactus īpedirētur: unde & a græcis eo q māmis careant ama zones appellantur: Curtius li. qrto uestis nō toto amazonum obdu citur corpori: nam læua pars ad pectus ē nuda cætera deīde uellan tur. nec tamen sinus uestis modo colligunt infra genua descendit al terna papilla intacta seruatur qua muliebres sexus alant aduritur dextra ut arcis facilius intendant & tela uibrēt: nam ut poeta memi nit: pulsant & pictis bellantur amazones armis.

Argiraspides ob arma deargentata sic dicti milites qui sub Ale xandro militabant: Horosius tertio historiarum: Quare ultimo cō silio Argiraspidas ob arma argentea sic dictos hoc est milites qui sub Alexandro militauerant i auxilium rogat Iustinus epithomat.

Trogi Pompeii.xii.cui gloriæ ut etiam exercitus ornamenta cōue nirent faleras equorum & arma militū argento inducit: exercitūq; suū ab argenteis clypeis argiraspides appellauit Liui9 ab urbe con. xxxvii.ab eadem parte paulum ꝓrupto cornu regia cohors erat ar giraspides a genere armorum appellabantur

Capitecensi milites uocabantur q nullo uel qui q̃ paruo ære cen sebantur:hi nanq; nisi in tumultu maxīo & asperis reipu.tp̄ibus cū iuuētutis inopia esset in militiā tumultuariā legebantur: armaque his sumptu pu.præbebantur & non capitis censione: sed ꝓsperiore uocabulo a munere officioq; ꝓlis ædendæ proletarii appellati sūt q cū re familiari parua haud quaquā possent rēpu.iuuare: sobolis tn̄ gignēdæ copia ciuitatē freq̄ntarēt capitecēsos ꝑm9.C.Mari9ut qdā ferunt bello cymbrico uel potius ut inqt Crisp9 bello iugurtino mi lites scripsisse traditur cum factum ante in nulla memoria extaret

Cathefracti equites hi dicūtur qui & ferro muniti sunt & equos similiter munitos habēt Liuius.xxxv.ab ur.con.his ut pleriq; quos opes alunt uaniloquiis maria terrasque inani sonitu uerborum cō pleuit equitum innumerabilem uim traiici helesponto in europam partim loricatos quos cathefractos uocant.idem.xxxvii.præter re ctorē quaterni armati ad latus dextrum phalāgitarum mille & q̇n gentos gallo graccorum pedites opposuit:his tria milia peditum lo ricatorum cathefractos ipsi appellant adiunxit

Geloni ut inquit Pomp.mella histo.li.ii.non loricis sed hostiū cutibus equos seq; uelabant illos reliqui corporis se capitum.

Cetrati a cetris hoc est breui scutoꝝ genere muniti & armati mi lites dicti Liuius ab ur.con.xxxv.Nauigia parua in statione occul tam agri argiui contraxit:in ea expeditos milites cætratos plerosq; cum fundis & iaculis & alio leui genere armaturæ īponunt:Idem ī eodē Cetrati itaq; quantum latitudo uallis patiebatur instructi sede rent ut facile per interualla ordinum fugientes suos acciperēt.

Pilani teste Varrone dicti q pilis a ꝑncipio pugnarent post cō mutata re militari min9 illustres facti:Ouidi9.iii.fastoꝝ. īde pares centum denos secreuit in orbes Romulus hastatos instituitque de cem:& totidem princeps totidē pilanus habebat.corpora legittimo quisque merebat equo.

Velites expediti & leui armatura milites a uolitādo ob celeritatē dicti teste Orosio libro q̄rto hist.uel a græco idest iaciendo hi tripe

dalem parmam hñt & in dextra hastas quibus eminus utuntur gla dio hispanensi accincti cum armis suis post terga equitum conside rabant:cõtinuoq; pedites ipsi ex alia parte equitibus per quos aduecti fuerant dimicantibus hostem perturbabant: Quod si pede collato pugnandum sibi erat translatis in læuam hastis gladium stringebant ut uelites etiam in legionibus essent:auctore peditum equitibus immiscendorum centurionem.Q .Neuium ferunt eo bello pri mum quo Capuam nobilissimam ac potentissimam quondam ur bem Fuluius Flaccus imperator obsedit

Velatos appellant uestitos & inermes milites qui exercitum seq̄ bantur quiq; in mortuorum militum loco sustinebantur

Volones dicti sunt milites qui post cannensem plagam usq; ad octo milia cum essent serui uoluntarie se ad militiam obtulerunt:& cum sponte hi uellent uolones appellati.

Tituli milites proinde sic appellantur q; patriam tuerētur unde & Titi prænomen ortum est: Titulum autem dici ait Numma Põpilius de pontificalibus scribens: Pallium quo sacerdotes caput tutã bant cum ad sacrificium accessissent sicut & Virgilius & capite ante aras frigido uelamus amictu

Rorarii milites qui leui armatura p̄mi præliū cõmittebant q; ut ante imbrē:sic illi ante grauē armaturã q; p̄dibant rorarii dicti.

Beneficiarii dicebantur milites qui uacabant muneris beneficio sicut econtra munifices uocabantur qui nõ uacabant: sed mun⁹ rei pu.faciebant:uel beneficiarii militum genus qui ex eo ita appellan tur quia promouētur ad honores beneficio tribunorū ut inquit Ve getius:idque confirmatur auctore Cæsare in commentariis suis cu ius uerba hæc sunt: Hæc erant milia.xlv. euocatorum circiter duo quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant quæ tota acie dispersa erant.

Duplicarii milites dicti ut Varro inquit quibus ob uirtutem duplicia cibaria ut darentur institutum est.

Latrones conducti milites uocantur: Moris enim erat ut hos im perator circa se haberet & primo mitteret ad oē discrimē & q̄nquã græcum est nomen: Varro tamen dicit hoc posse habere etiam lati nam ethimologiam ut latrones dicti sint q; circa latera erant regi q̄ si laterones:atq; ad latera habebant ferrum quos postea a stipatiōe stipatores appellarunt:& quia conducebantur & ea merces dicitur

græce ab eo ueteres portæ nonnunquã milites mercenarios appellant latrones:aut ꝙ latrocinari militare est mercede aut ꝙ latent ad insidias faciendas quos nunc satellites uocant.

Siccarii latrocinantium genus siccas & gladios sub ueste deferẽtium: Iosephus bello iudaico li.ii.Sic enĩ regione purgata aliud genus latrocinantiũ in Hierosolymis oriebatur:hi autem siccarii uocabantur:die claro & in media ciuitate passim quosq; interficientes potissimũ uero diebus festiuis miscebantur uulgo & siccas sub ueste gestantes his diuersos quosq; interficiebant ac deinde collapsis hõibus illis inter reliquos de scelere quærebant qua fraude extra suspitionẽ manebant:idem in eodẽ: Inter infirmiorẽ aũt uulgũ multi irrũpentes siccarioꝝ:sic enim uocant latrones gladios in finibus gerentes audacissime utebantur opere quod adorti erant.

Desiderati milites secundum consuetudinẽ deperditi uel qui perierunt uel secundum rationẽ dictos puto ꝙ absentium reꝝ nec dũ iuentaꝝ sint desiderium:Cicero pro.Acluentio Asinius uero breui illo tempore quasi in ortulos iret in harenarias qua solma extra portam aquilinã ꝓductus occiditur qui cum unum iam & alteꝝ diẽ desideraretur neq; in his locis in quibus ex consuetudine quærebatur inuenirent ut & cætera Cæsar siue alius ꝑ eo.xi.duobus his unius diei præliis Cæsaris desiderati sunt milites.d.ccccLx.idem li.xii.eodemq; die Larissam peruenit in eo prælio non amplius trecẽtos milites desiderauit.Q.Curtius quarto cecidere persaꝝ quoꝝ numeꝝ uictores finire potuerunt milia.xl.macedonum minus trecenti desiderati sunt:idem in transitu tigris nec quicquã præter paucas sarcinas desideratum est.

Triarii milites teste Varrone sic dicti ꝙ in acie tertio ordine extremis subsidio ponebantur:quodq; hi subsidebant ab eo subsidiũ dictum:Plautus Agite nunc subsidite oẽs triariis Liuius ab urbe cõdi.xxxvii.hastatoꝝ prima signa deinde principum erãt triarii postremos claudebant.Idem in octauo:Triarii sub uexillis considebant sinistro crure porrecto scuta innixa humeris hastas subrepta cuspide in terra fixas haud secus q̃q; uallo septa acies inhorreret tenentes si apud ꝑncipes quoque haud satis ꝓspere esset pugnatum a ꝑma acie ad triarios rediisse cum laboratur ꝓuerbio increbuit

Retiarii nomen ab armaturæ genere ortum perhibetur.contra enim pugnantẽ mirmilonẽ retiarius ferebat occulte rete qđ iaculũ

appellatur ut aduersarium cuspide insistentē operiret implicitumq́ uiribus superaret: huic retiario pugnanti aduersus Mirmilonem cātabatur: non te peto: piscem peto: quid me fugis galle: quia mirmilonicū genus armaturæ gallicum est: ipsiq́ mirmilones ante galli appellabantur in quorum galeis piscis effig es inerat: quod genus pugnæ institutum est a pythaco ex septem sapientibus uno & exercit9 iperatore qui aduersus Phrynonen atheniensium ducē qui Pācratiastes & Olypionices fuerat dimicaturus ꝓpter cōtrouersias finiū quæ erant inter atticos & mitilenos rete sub clypeo occulte lato ipediuit Phrynonen & dum non cauit inuoluit.

Gregarii humilis militiæ ac uulgate milites qui ex minorib9 & extraordinariis sunt cum alii maiores & ordinarii dicantur. Iustin9 epitg. trog. Pom. xiii. prima Ptolomæo ægypt9 Aphricæ Arabiæq́ pars sorte uenit quē ex gregario milite Alexāder uirtutis causa prouexerat. Idem. xxxviii. His auditis Antiochus occupandum bellū ratus exercitum quē multis finitimoꝝ bellis indurauerat aduersus parthos ducit: sed luxuriæ non minor apparatus q̃ militiæ fuit: quippe octoginta milia armatorum secuta sunt trecēta lixarum ex quibus coquorum pistorum scortorumq́ numerus fuerit maior: argēti certe auriq́ tantum ut etiam gregarii milites auro caligas figerēt ꝓculcarentq́ materiam cuius amore populi ferro dimicant.

Optiones appellantur hi milites quos decurio aut centurio optat sibi rerum priuatarum ministros quo facilius obeat publica officia optiones autem dicti ꝙ sint electi nam optare eligere: sicut est illud Optauītq́ locum regno idest elegit.

Optices quoq́ ab optādo appellati eo ꝙ antecedētib9 ægritudīe ꝓpeditis tanquā adoptati eorū atq́ uicarii solent uniuersa curare

Excubitores dicti pro eo ꝙ excubias semper agunt: sunt enī ex numero militum

Procubitores autē dicuntur qui noctu custodiæ causa āte castra excubabant cum castra hostium īꝓpinquo essent

Strenuus: efficax: gnauus: uigilans: fortis sic dictus ꝙ sternēdo aduersa renuat. Liuius. viii. ab urbe cōdita. Cn. C. Cornelio Lentulo. P. Philone iterum coss. palepolim ad res repetendas missis cum relatum esset a græcis gente lingua magis strenua q̃ factis ferox responsum: Iustinus epi. trog. Pomp. xii. Nam & manu strenuus & ī contionibus perfacundus habebatur.

Transfuga Vlpiano teste non est solus accipiend9 qui ad hostes aut bello transfugit sed & qui per induciarum tēpus aut ad eos cum quibus nulla amicitia est fide suspecta transfugit.

Fugitiuus ut Ofili9 inquit is est qui extra domini domum fugæ causa ut se a dño celaret mansit: Cælius aūt fugitiuum esse ait eum qui ea mente discedat ne ad dñm redeat tam & si mutato consilio ad reum reuertatur Nemo enim tali peccato īquit pœnitētia sua nocēs esse desinit. Cassius quoq scribit fugitiuum esse qui certo proposito domū relinqt apud Iul. Item relatum est fugitiuū fere ab effectu animi intelligendum esse: non utique a fuga. Nam eum qui hostē aut incendium latronem ruinam ue effuger et quanuis fugisse ē uerum non tamen fugitiuum esse: apud Labeonem & Cælium quærit si quis in Asylum confugerit aut eo se conferat quo solent uenire qui se uenales postulant an fugitiuus sit: Ego puto non esse eum fugitiuum qui fecit id quod publice facere licere arbitratur nec eū quidem qui ad statuam Cæsaris confugit fugitiuum arbitror: nō.n fugiendi animo hoc fecit: idem puto & in eum qui in asylum uel qd aliud simile confugit quia nō fugiendi aīo hoc fecit: si tamen āte fugit & postea se contulit non ideo magis fugitiuus esse desinit. item Cælius scribit placere eum quoq fugitiuū esse qui eo se conferat unde eum dñs recuperare non possit: multoq magis illum fugitiuum esse qui eo se conferat unde abduci non possit.

Tirones dicuntur fortes pueri qui ad militiam deliguntur atque armis gerendis abiles existunt: unde & tirones dicti: Tiro etiam rudem & ignarū significat pinde Cæsar tirōes neq in ludo neq per lanistas sed in domibus per equites romanos atq etiam per senatores armorum peritos erudiebat: hi enim antea probantur sicut mos fuit Romæ puberes exercere armis & sub custodibus esse postea militare de quibus poeta nobilissimus & primo flore iuuentus inde tirunculus per diminutionem paruus tiro dicitur.

Veterani legionarii dicuntur quiq iā in usu prælii nō sūt postq multos militiæ labores quietis suffragium cōsequuntur: Veteranus etiā Modestino auctore esse creditur non solum legionari9 sed oīs qui qlitercunq militauerit & honeste est ipse absolutus.

Emeriti dicuntur soluti militia & quia merere militare dicitur ob stipendia.s.quæ merētur sicut emeriti stipendii uel emeritæ militiæ qui militia perfuncti sunt noiantur qui extra meritum stipēdii

& militiæ positi sicut miles olim post.lx.uel.lxx.annum qui a labore solutus non cogebatur militare agro uel uilla donatus: Non nullarum enim rerum publicarum hic mos est ut post sexagesimum ad militiā nemo cogatur: in plurib9 detur remissio iusta post.lxx. Iustin9 epi. trog. Pomp. li.xi. Alexander cum contra persarum tam periculosum bellum exercitum non legeret: non iuuenes robustos nec primum florem ætatis sed ueteranos plerosq̧ etiam emeritos militiæ qui cum patre & patruis militauerāt elegit. Quintilianus: Emeritis hinc bello stipendiis & per translationem a poeta præclaro emeriti boues dicuntur in georgicis quoque

Armiger est qui tela gerit & arma tantum domini sui ut scutū pilum arcum cæteraq̧ id genus ut quidam perhibent qui eos īperitiae quoq̧ arguunt qui armigerum uocant armatum equitem quod a clarissimis rerum gestarum scriptoribus haud quaq̄ obseruatum inuenio: Liuius ab urbe con.xxii. donec insuper eques cui ducario nomen erat facieq̧ noscitans cos. inquit hic est cum popularibus suis qui legiones nostras cecidit agrosq̧ & urbem est depopulatus: iam ego hanc uictimam manibus peremptorum fœde ciuium dabo subditisq̧ calcarib9 equo per confertissimam hostium turbam impetū fecit obtruncatoq̧ prius armigero qui se īfesto uenienti obuiam obiecerat: consulem lancea transfixit spoliare cupientem : Curtius atarras ante cum trecentis armatis intrauerat regiam: huic decem satellites tradūtur quorum singulos deni armigeri seq̄bantur: hi ad alios coniuratos comprehendendos distributi: Seneca tragicus in hyppolito de amazonib9 & prorsus iste gentis armigeræ furor odisse Veneris fœdera & castū diu uulgare populis corpus: Suetonius in uita Octauiani Cæterum numerum partim in urbis: partim ad suam custodiam adlegit dimissa calliguritanorum manu quā usq̧ ad deuictū Antoniū item germanorum quā usque ad cladē uariam inter armigeros circa se habuerat.

Lixæ qui exercitū sequūtur q̄st9 gratia dicti ꝙ extra ordinē militiæ sunt eisq̧ liceat qđ libuit. Alii eos a lixa appellatos dicunt ꝙ & ille Herculē sit secut9: uel ꝙ lixæ militib9 aquam ad castra uel tentoria solerent ferre quam lixam ueteres dixere quāque coctam elixā dicim9 q̧dā a liguriēdo q̄stū Liui9.xxiii. lixæ calonesque & alia turba custodiæ īpedimētorū opposita ut paucitatē maxīe spnētib9 pœnis ingētis repēte exercit9 speciē fecerit Calones Nonio teste militū

serui dicti q̄ ligna militibꝰs subministrẽt siue ligneas ferãt clauas

Gacula etiã militis seruus: Plautus uideo gaculã militarẽ & dici tur a græco q̄ fustibꝰ clauisque ligneis ad tutelã dñoꝝ armari solíti sũt isq̄ q̄ huiusmõi claua & telí genere utitur clauator appellatur

Auctoratus miles is dicitur q̄ obligatꝰ & subiectus est: Sueto. li. iii. de legendo uel auctorãdo milite ac legionum & auxiliorum de scriptiõe ex quo fit auctoramentũ qđ q̃si obligatio est reꝝ uel stipẽ diũ quoddã uel pretiũ cuiusdam militiæ ac pugnæ actionisq̄

Exauctoratus insignibus militaribus amotus: exauctorare. n. ẽ insignia militaria detrahere auctore Vlpia. Si enim Iuliano accedi mus si quis militẽ exauctorauit inter infames effecit licet non addi-disset ignominiæ causa eũ exauctorasse: exauctorare quoq̄ iuliani pace dixerim est non solum infamẽ militem reddere uerum ducẽ ab ĩperio suo dimittere uel missum militẽ facere illũq̄ hõesta missi one militiæ plerunq̄ donare. Liuius ab urbe con. li. xxix. ubi ex his unus ausus est dicere se ꝓrsus se sibi utrunq̄ uelit liberum esse nol le militare: tum Scipio ex quo igitur adolescens quid sentires nõ di ssimulasti uicarium tibi expedit iam cui tu arma equumq̄ & ĩde cæ tera instrumẽta militiæ tradas & tecum hinc ex templo domum du cas: exerceas docẽdum cures equo armisq̄ læto conditionẽ accipiẽ ti uni ex. ccc. quos ĩermes habebat tradidit: ubi hoc modo exaucto ratum equitẽ cum gratia imperatoris cæteri uiderunt se quisq̄ excu sare & uicarium accipere: iulius Frontinus stratagem. quarto Diuꝰ Augustus Vespasianus cum quendam adolescentem honeste natũ militiæ inabilem angustiarum rei familiaris gratia eductum ad lõ giorem ordinem erexisset censu constituto honesta missione exau ctorauit: iam hucusq̄ perductus liber iste claudendus est eiusq̄ ꝓ-lixitatis modus adhibendus: uerum quia nõnulla etiam mihi ĩ hoc adhuc uideo ponenda esse quæ sint illa: ꝓximus liber cõmodius in dicabit ne hunc tam prolixum ulterius oneremus

Quid quotuplexq̄ bellum & unde cætera bellici exercitus uo-cabula acieꝝ singularumq̄ denominationum causæ.

LIBER NONVS

Voniam superiori uolumine Sigismũnde Pãdul fe uocabula militaris ac publici honoris prisca & præclara per uarias eoꝝ origines & officia mõstra uimus: bellici nunc exercitus intactũ ne q̄d alioꝝ

relinquatur:is sequens liber patefaciet causasque singulorum ac de nominationes seorsum aperiet & explicabit

Bellum quod est multiplex suisque distinctum nominib9:cum aliud internum sit:aliud externum:aliud seruile uel fotiale uel pyraticum ut ãte diximus dictum a belluis ꝙ belluarum sit pernitiosa dissensio:uel ut Seruio placet sicut a lucendo lucus dictus est : sic a nulla re bella bellum eo ꝙ econtra sit horridum & pessimum unde bella horrida:bella alii a Belo qui primum gladium ferreum ꝓduxit Cassi. idest Varro postea Belus ferreum gladium primus produxit a quo bellum placuit denominari:& est bellum tempus omne quo præparatur aliquid pugnæ necessarium illis quo pugnetur: uel bellum est totum tempus quo in militia sumus:quod indocti nostri temporis guerram uocant:ut bellum gallicum:bellum punicũ: bellum macedonicum

Duellum bellum uidelicet quod duabus partibus de uictoria cõtendentibus dimicatur ut inquit Festus: bellum enim ãte duellum uocatum ut alii perhibent eo ꝙ duæ sint partes dimicantium: uel ꝙ altera faciat uictorẽ:altera uictum:postea uero mutata & detracta littera dictum est bellum:Horatius ꝑmo epi.Græcia Barbariæ lento collisa duello Stultoꝝ regum populorum continet æstum: Ouidius.vi.fastorum:Hac sacrata die thusco bellona duello: dicitur & latio ꝓspera semper adest:Liuius primo ab urbe condita:Dic ĩquit ei quẽ ꝑmum sententiam rogabat quid censes Tũ ille puro pioque duello q̃rendas censeo.idẽ.xxxvi.Si duellũ quod cum rege Antiocho sũmi populus iussit id ex sententia senat9 populiꝗ romani confectum erit:Tum tibi iuppiter populus & ludos magnos dies decẽ continuo faciet.

Tumultus grauius urget q̃ bellum:potest enĩ teste Cicerõe esse bellum sine tumultu:tumultus esse sine bello non potest. Quid ẽ enim tumultus nisi perturbatio tanta ut maior timor oriatur: unde etiam nomen ẽ ductum tumultus:itaꝗ maiores nostri tumultũ italicum quod erat domesticus:tumultum gallicum quod erat italiæ finitimus:præterea nullum tumultum nominabant:grauius autẽ tumultum esse q̃ bellum hinc intelligi licet ꝙ bello gallico uacationes ualent:tumultu non ualent:ita fit quemadmodum dixi ut bellum sine tumultu eẽ possit:tumultus sine bello esse nõ possit

Turbã appellari labeo ait ex genere tumult9 idꝗ uerbũ ex græ

to contractũ:turbã aũt ex quo numero admittim9 si duo rixã cõmi serint utiq̃ nõ accepim9 in turba id factũ quia duo turba nõ ꝓpe dicuntur:enĩuero si plures fuerint decẽ aut q̃ndecim hoĩes turba dicetur:quid ergo si tres aut q̃ttuor turba utiq̃ nõ erit & rectissime labeo inter turbã & rixã multũ interest ait:nanq̃ aũt turbã multitudinis hoĩum esse perturbationẽ & cætum sed rixam duroum

Prælia cõgressiones armatoꝝ certamina belli pugnæq̃ ptes dicũtur:Lucilius.xxvii.ro.po.uictus ui & supatus præliis sæpe est multis bello uero nõnunquã.Liui9 ab urbe con.ix. Quãtalibet magnitudo hoĩs cõcipiatur aĩo unius tamen ea magnitudo hoĩs erit collecta paulo plus decẽ annoꝝ fœlicitate q̃ qui eo extollunt q̃ po.ro.& si nullo bello multis tamen præliis uictus est. Dicitur autem præliũ ab impmendo hostes unde præla ligna quibus uua præmitur uel a præludendo:bellum enim quasi præludendo inceptabant

Pugna a bello differt & prælio.est enĩ unius diei & belli pars: ut cannẽsis cremerensis:multaq̃ cõtinet prælia cũ aliud in cornib9 aliud in media aliud ĩ extrema acie geritur & a pugnis dicta uel q̃ ab initio usus fuisset in bello pugnis cõtendere q̃ pmo bellũ pugnis ĩceptabant. Lucretius li.iii.reꝝ na. Arma antiq̃ man9ungues dẽtesq̃ fuerunt:Cassio.li.i.uariaꝝ.Inter ipsos quoque aduersarios ut scitis nõ erant plus armata certamina sed pugnis se feruida quælibet lacessebat intẽtio:unde & pugna nomen accepit:Pugnare etiã est man9 cõserere:expugnare uero pugnando uincere:expugnare nauem similiter teste Calistrato est eã aut spoliare aut mergere aut dissolue re aut ptundere aut funes eius excidere aut uela conscindere aut anchoras ĩuoluere de mari:quo equidem miror illud psalmigraphũ Sæpe expugnauerunt me a iuuẽtute mea dicat nunc israhel etenim non potuerunt mihi.pro eo quod ẽ oppugnauerunt siue impugnauerunt:si enim non potuerunt mihi ꝑfecto non expugnauerũt sed oppugnauerunt:græce autem magis est oppugnauerunt siue impugnauerunt q̃ expugnauerunt ꝓ eo significato accepit interpres nisi librariorum uitio ita scriptum sit.

Gymnicũ certamen uelocitatis est ac uirium gloria cuius locus gymnasiũ dicitur ubi exercentur athletæ & cursoꝝ uelocitas cõprobatur:hoc alii ueteꝝ pentathiũ alii quinquastium dixerunt: id autẽ genus exercitationis in his quinq̃ artibus constat:iactu disci: cursu saltu:iaculatione:lucta:Ouidi9 ĩ fastis. Cestibus & iaculis & misso

pondere saxi Brachia perlusus experienda dabant.

Luctatio laterum cōplexus quibus cominus certantes utuntur.

Exercitū militum copiā dicimus nō unam cohortē tantum neque unā alam sed numeros multos militum legionem uel legiōes cū suis auxiliis continentē: nomen autem exercitus ab exercitatōe traxit uel ut Varroni uisū est exercitus quod exercitando melior fit

Copias plurali tantū numero de exercitu: copiā uero aliarū dici rerum testis ē Serui9 in comento .ii. æneī. in hoc tñ numero cōtra Seruiū usu uenit eruditorum. Salustius in catili. Postremo ex oī copia Catilinæ neque in prælio neque in fuga pus q̄ ciuis ingenu9 captus ē. Idem in eodē: Dum ea Romæ geruntur Catilina ex oī copia quā & ipse adduxerat & Manli9 habuerat duās legiōes instruit. idē in eodē sed ex oī copia erat q̄rta pars instructa militaribus armis: Liuius belli mace. li. v. ipse paucos post dies sex milia suorum militum & ex ea copia quæ lamiæ repēte colligi potuit nō ita multos ætholos ducit. Statius. vii. the. Premit indigesta ruētes copia & quæ sint mecum: teste Virgi. copia lustro Teren. in eunucho teste Donato in comēto: sex homines copias ducit militē. s. parascitum doracē Siricum Simalionē Sangā cum inquit militē secum ad te quātas copias adducere

Expeditio dicta quod milites ac bellatores expeditos curis & domesticis affectibus absolutos esse oportet.

Legionis proprietatem ut ab eligendo uel ab electione militum maxime & Seruius & Varro de uita patrum libro tertio dictam interpretantur: ita circa eius numerum omnes pene uariant: Seruius im primis nobilis grammaticus uariis in locis Virgilii mentem interpretando: Nam in legionē inquit non nisi. ccc. equites erant Virgi. in septimo: Equos numero pater eligit omni stabant trecenti nitidi in præsepibus altis: unde & alibi Trecenti scutati omnes noti idem legiones proprie peditum sunt: turmæ uero equitum Virgili9 in nono: Cætera tum legio campis instructa moratur: Varro de lingua latina Milites dicti quod trium milium primo legio fiebat atque singulæ tribus Taciensium Ramnēsium Lucerum milia militum mittebāt. Cintius autem de re militari libro sexto auctore Gelio no. atti. xvii. ita scriptum reliquit: in legiōe sunt centuriæ sexagīta manipuli tringinta cohortes decē: Flauius uegetius. ii. de re militari Macedones græci dardani phalanges habuerunt in unaque phalangæ nouē milia armatorum censebant: galli celtiberi pluresque barbaræ natiōes

Leguones

caterulis utebantur in quibus sena milia armatorum erant: romani legiones habent quibus singulis sena milia & eo amplius iterdum eo minus censuerunt esse: Plutarchus in uita Romuli legiones singulæ sex milium peditum & sexcentorum equitum cōplebant numerum: Liuius li.xxxviii.ab urbe con.cum eas legiones q̄ttuordecim scripsissent ꝗ plus q̄ quinqꝫ milia peditum trecenti equites ī singulis legionibus essent: idē in eodē: ob ea nouos exercitus cōscribi placuit quattuor legiones in ligures uti singulæ quina milia & ducētos pedites.ccc.haberet equites sotiorum itē latini nois q̄ndecim milia peditum addita & octingēti equites.idē trigesimosexto: Romana acies unius ꝑpe formæ & hominum & armorum genere duae legiones: romanæ duæ sotium ac latini nominis erant: quina milia & quadrigenos singulæ habebant: idē li.octauo: scribebantur q̄ttuor fere legiones quinis milibus peditum equitibus in singulas legiones trecētis: idē li.xl.& præterea supplemento adducta quo āpliꝰ duabus legionibus q̄.x.M.& quadringenti pedites sexcēti equites essent & sotium latini nominis duodecim milia sexcenti eq̄tes: quorum forti opera duobus aduersus celtiberos præliis usus.Q.Fuluius esset quos si uideretur secum deportaret: legionem autē sex milium & ducentorum hominum primus.C.Marius Pomp. Festo teste descripsit: cum antea quattuor milium fuisset unde etiam uocabatur quadrata: Eusebius in ecclesiastica historia: Nostroꝝ uero & Tertulianus hæc memorat & apud græcos Apollinaris qui etiam ipsam legionē pro insignis facti miraculo mutato nomine uocitatā dicit ab imperatore fulmineā Tertulianus uero.M.impe.epistolas etiam nunc haberi dicit quibus de his apertius indicabit: unde autē tanta inter doctissimos rerum gestarum scriptores uarietas aborta sit Seruius in cōmento.xi.li.æneí.a seipso pene dissentiens his uerbis ostendit: Legio autē habebat duodecim cohortes: sexaginta centurias: licet in his rebus accessu temporis ducū uarietas semper immutauerit militiæ disciplinam: unde Liuiꝰ belli punici libro secūdo Numero quoqꝫ peditum equitumqꝫ legiones auctas milibꝰ peditū & centenis equitibus in singulas adiectis

Legio linteata samnitum fuit sic dicta ꝗ samnites intrantes singuli ad aram uelis linteis circundatam non cessuros se romano militi iurauerunt: Liuiꝰ libro decimo: Primoribus samnitum ea destinatiōe obstrictis decē noiatis ab imperatore eis dictum ut ius uisū

legerent donec.x̄vi.M.numerum cōfecissent:eo legio linteata ab i tegmento consepta quo sacrata nonitas appellata est.

Phalanx lingua macedonū legio ē auctore Seruio in cōmento li.ii.ænei. Liui9 ab urbe con. xxxii. & cohortes inuicē sub signisq; cuneū macedonū phalangē ipsi uocant si possent ui perrumperent emittebant.idē.xxxvii.decem & sex milia peditum more macedonum armati fuere qui phalangitæ appellantur.

Agmen ordinata proprie multitudo dicitur ut est ambulātis exercitus ab agendo idest eundo dictum:neq; enim in uno loco stans agmen uocatur aut si inuentum fuerit usurpatum est.

Cohors inquit Varro q᷑ ut in uilla pluribus tectis cōiungitur ac quidam fit unum:sic ex manipulis plurib9 populatur cohors a cohærendo q᷑ cohæreat cuncta quæ interius sunt ut in uilla q᷑ circa eū locum pec9 cogeretur uel q᷑ coerceat obiectu suo extraneos & adire p̄hibeat:huius numerum uarium esse inuenio: Plutarchus ī uita Pelopide p̄mus gorgia ex quadringentis electis uiris quibus ciuitas exercitationem dietamq; in arce thebana militantibus præbuit sacram cohortem ut ferunt:ordinauit & p̄pter hoc cohortem ex ciuitate uocauerunt. Ephorus autem cohortem quingētos esse uiros affirmat:Calisthenes uero septingentos:Quidam alii quod Polybius sensit nonagīta milium idoneum numerum perhibēt alii aliter Iosephus belli iudaici li.iii.Decem autem cohortum singulæ mille pedites habebat:in cæteris uero.xiii.sexcenti pedites & centeni uiceni equites erant.

Cohors prætoria est dicta q᷑ a prætore non dissidebat.Scipio.n Aphricanus primus fortissimum quenq; delegit qui ab eo in eo bello nō discederet & cætero munere militiæ uacaret & sexquiplex stipendium acciperet.

Manipulus ducentorum militum est & militum parua quoq; manus sex uel septē in unumq; collecti uiri qui unum signum sequuntur sic dicti:siue q᷑ bellum primo manu incœptant: uel q᷑ anteq̄ signa essent manipulos idest fasciculos alicuius herbæ p̄ signis habebant a quibus manipulares milites postea dicti sunt.

Globus ut īquit Vegetius tertio de re militari is dicitur qui a sua acie superatus uago superuentu incursat inimicos contra quem alter populosior uel fortior mittitur globus:Liuius libro.ii.ab urbe con.in eum hæc gloriantem cum globo ferocissimorum iuuenum

Cohorte

Romulus impetum fecit:idē li.xxi.alii fugientes pugnantiū globo illati hærebāt alios redeuntes ī pugnā auertebāt fugientium agmen

Cuneus est collecta ī unum militum multitudo: unde ꝓpter qđ in unum coit huiusmōi coitio in unū cuneus q̃si coneus ꝙ in unū omnes coeant atq; cogantur in tria milia ea nec est equitum sed peditū multitudo quæ iuncta cum acie ꝑmo āgustior deinde latior ꝓcedit & aduersarioꝝ ordines ꝓrumpit:quia a pluribus in unum locum tela mittuntur:nec est cunei determinatus militum numer9sed ordinatio acierum in modum cunei.

Cuniculum autem foramen dicimus subterraneum occultū aut a cuneorum similitudine omnem materiam nodosam quam subintrant scindentium:aut potius ab animali quod est lepori persimile appellatum:quod sub terra fossa latere solitum est. Martialis:Gaudet in effossis habitare cuniculus antris monstrauit tacitas hostibus ille uias. Sunt qui non cuniculum sed cuniculos plurali tantum dici numero debere arbitrētur:quod a quodam nostræ huius ætatis alias doctissimo historiarum suarum libris contra multorum usum eruditorum depromptum admiror: Vegetius inuentum est remedium per noctem sub fundamentis muri cuniculum fodi. Item alibi:Aliud genus expugnationis est subterraneum atq; secretum qđ cuniculum uocant a leporib9 qui cauernas sub terris fodiunt ibique conduntur:Sic & Cæsar scriptor elegantissimus de tertia uigilia animaduersum est aggerem fumare:quem cuniculo hostes succenderant:sic Liuius belli macedonici libro.viii. ibi commissis operibus cum e fossa in cuniculum pateret iter:Sic Curtius ultima pestis urbis fuit cuniculo subruptus murus per cuius ruinas hostis intrauit: quod ut nequeat Apollonia nobilis quondam ciuitas documēto nobis sit:Nam cum ingenti admodum obsideretur exercitu & cuniculis milites minus ambigerent intra mœnia penetrare:id cum apolloniatibus per speculatores denuntiatum esset:eiusmodi nuntio perturbati:consternatique sunt omnes ꝙ nec tempus nec locum scire posse uidebantur quo emersuri forent hostes: Tunc uero Tripho Alexandrinus qui ibi fuerat ingenio summo intra murum plures specus designauit & fodiēdo terram progrediebatur extra murum dūtaxat per sagittæ emissionem & in omnibus uasa ænea suspendit ex his in una fossura quæ contra hostium specus fuerat uasa pēdentia ad plagas ferramentorum sonare cœperunt: ita ex eo tumultu

intellectum est q̃ urbis parte aduersarii cuniculos agentes intra pe netrare cogitabant: Sic liniatione cognita tẽperauit: Aenea feruẽtis aquæ & picis desuper & stercoris humani & arenæ coctæ candentis deinde noctu pertulit crebra foramina & per ea repente pfũdẽdo q, in eo opere fuerunt hostes oẽs necauit. Masiliẽses simili modo per cuniculos obsessi cum numero supra triginta speculatum misissẽt: ab his eo præcepto loco quo cuniculi agebantur intra murum bara trum amplissima longitudine & amplitudine uti piscinam fecerũt: eamq; et puteis & e portu impleuerunt ita cum specus esset repente naribus apertis uehemens aquæ uis immissa supplantauit fulturas: quiq; intra fuerant & ab aquæ multitudine & a ruina specus sũt opp ssi: Ambrachienses pauidi ne etiã subrutis muris facta in urbẽ uia per cuniculum esset silentio facto pluribus locis aure admota soni tum fodientium captabant: quem ubi acceperunt aperuere rectã in cuniculum uiam nouaq; haud magni operis aduersus hostes qui in cuniculo erant excogitata res est. Dolium enim ferreum a fundo pertusum quo fistula modica et ferrea inseri posset: operculumq; etiam ferreum etiam ipsum pluribus locis perforatum fecerunt te nuiq; pluma completum ore in cuniculum uerso posuerunt p ocu liq; foramina prælongæ hastæ ad submouendos hostis eminebant sintillam leuem ignis plumæ inditam fole fabrili ab caput fistulae ĩ posito flando accenderũt inde non solum magna uis fumi sed acri or etiã fœdo quodam odore ex adusta pluma cum totum cuniculũ adimplessent haud durare cõsistereq; quisquã intus potuerat

Forficem ordinationem militarem uocant cuneo oppositam nã ex lectissimis militibus in. v. litteram ordo componit & illum cune um excipit atque ex utraque parte concludit frõs dicta q̃ aduersus hostes spectat hæc in pugna publica si sapienter disponitur pluri mum iuuat. si imperite quanquã optimi bellatores sunt mala ordi natione franguntur

Serra præliari dicitur cum assidue acceditur recediturq; neq; ul lo tẽpore consistitur dictaq; pinde serra hæc a strenuis direpta ante frontem opponitur hostibus ut turbata acies reparetur.

Alæ exercitus ordines qui circum legiones dextra sinistraque tanquã alæ in auiũ corporibꝰ locabantur ut li. vi. de re militari apud Cintium scriptum est: Virg. iii. æneі. Dũ trepidant alæ saltusq; inda gine cingunt: Liuius ab urbe condi. xxviii. sinistra ala ab romanis

& cohortes quæ admiserant signa in prima acie pugnabant & sunt alæ.xxx.equites ĩ exercitu sint licet qui pluribus quã.xxx.equitib⁹ alam constitui censeant:Liui⁹ab urbe con.xxxviii.his ala mille ferme equitum hoc gemmam uocant.

Turma teste Festo & Varrone q̃si trina e in.v.abiit ꝙ terni equites ex tribus tribubus Ticiensium Ramniũ & Luceꝝ fiebat: Romani enĩ equites in una tribu trecenti fuere. De singulis enim cẽturiis decem dabantur & fiebat turma:itaque si Põponio credimus singulaꝝ decuriarum decuriones dicti quidã uolunt quorum est fronto decurionem esse turmæ quæ constat ex duobus &.xxx.equitibus Cyaxares aũt pm⁹ Herodoto teste Asianos dicitur p turmas diuisisse:iussisseque sagittarios ab equitibus aliosque ab aliis seorsum eẽ antea cum permixti & confusi essent.

Nodus ꝓpe est densa peditũ multitudo sicut turma equitũ ut lectũ ẽ ĩ disciplina militari sic dictũ ꝓ difficultate ꝙ uix possit resolui

Acus exercitus instructio dicitur ꝙ ea pars militum uehementissima est ad hostem uulnerandum acumine teloꝝ.

Acies exercit⁹ ĩstruct⁹ dicta ꝙ ferro armata sit & acumĩe teloꝝ

Classes equites dicebantur ob diuisionẽ exercitus qui postea manipuli dicti uel pro turmis equestribus a quibusdam classicis quæ habent unde non ab re nobili a poeta dictum:classibus hic locus ẽ classes etiã partes populi:Liuius primo ab urbe condita tum classes centuriasque & hunc ordinem ex censu descripsit uel paci decorũ uel bello & his qui centum milia æris aut maiorem censum haberet.lxxx.fecit cẽturias quadragenas seniorum ac iuniorum : prima classis omnes appellari:seniores ad urbis custodiam ut præsto essent iuuenes ut foris bella gererent:Classici ut inquit Gelius.vii.noc.at. dicebantur non omnes qui in classibus erant:sed primæ tantum classis homines qui centum.xxv.milia æris amplissimæ censi erant:ĩfra classem autem appellabantur secundæ classis cæterarũque hominũ qui minore summa æris q̃ supra dixi censebantur:Columella classes non maiores q̃ denum hominum faciũdæ quas decuriae appellant antiqui:Quintilianus primo insti.Non inutilem scio seruatum esse a præceptoribus meis cum pueros in classes distribuerent ordinem dedi secundum uires ingenii:dabant classes nauium postea subiere uetustiusque fuit Pomp. auctore multitudinem hominum quam nauium classem appellari Diodoro enĩ teste ab ipso

orbis primordio animantia omnia esse generata eodemq; modo & homines a principio genitos dicunt in agris pastum quærentes sylvestri & incondita uita uixisse quibus herbæ & arborum fruct⁹ ultro uictum præberent: belluas insuper his fuisse infensas quib⁹ ut obsisterent classes & cœtus hominum ob timorē factos aiūt cōmunis utilitatis gratia auxiliaque ĩuicē præbita & loca habitaculis quæsita: classes clypeatas antiqui dixere quas nunc exercitus uocamus classis uero procincta exercitus instructus & parat⁹ ad bellum maxime cum exercitus cinctus erat gabino ritu siue cinctu confestim pugnaturus.

Castra pro exercitu tantum pluraliter. Liuius punici belli lib. v. Valerius ancias una castra magonis capta tradit. idē in eodē: Exuitur castris atque ita nocte ac die bina castra hostium oppugnata bina proinde nō duo castra dixit. idem libro ix. Sed cum una castra in fines altera in finitima terra etruria prope in conspectu habebāt castra autem quasi casta ob hoc dicta q; illic castraretur libido q; si ab ea origine ortum traxit apud nostros inane nomen esse quis dubitat: Quotus enim inter hos homines inuenitur qui pudorem pudicitiam castitatemque colat qui non prorsus cupiditatibus cuncta irrideat atque contemnat quotus qui non prostibulo congredi malit q̃ cum hoste manus conserere: quotus qui nō libentius de expugnanda adolescentulorum pudicitia: de uirginibus uiolandis: de ui inferenda ingenuis: de suis stupris sceleribus flagitiis sermonem conferat q̃ de hostibus inuadendis: de excipiendis uulneribus: de morte pro dignitate appetenda: de ignominia fugienda: de gloria comparanda: de tolerantia: de patientia: & de labore: quod si quando forte contigit ut te quisque es lector in horum hominum castra uel potius lustra conferas: uidebis ibi super lectulis non continentissimos duces Fabricium: Aemilios: Scipiones: Hannibalem: Alexandrum: sed militares homines & eos qui cæteris dignitate excellunt iuxta meretrices exoletos: scorta: & pueros meritorios accubantes mollissimis uerbis & flagitiosissimis & ad concitandam Venerem nedum castrandam accommodatis inter se colloquētes: ubi autem calere iā res cœperit hic alius ructet & uomat mingat alius & pedat: ibi luditur: hic bibitur: atque ut ex huiusmodi euenire solet saepenumero rixa exorta est. Nullus ut summatim reliqua complectar pudor in eorum uerbis: nulla in rebus temperantia: nulla

religio:nulla modestia:nullum conuiuio maiorum dignum silētiū sed sūma obscœnitas:blasphemiae:clamor:confusio: perturbatioq; rerum omnium quod ueterum disciplina nefas quidē erat aut deli catum aut parum pudicum inferre sermonem:ibi non modo uer bis non abstinent turpibus sed cætera etiam faciunt quæ a uerecun do homine dici non possunt.

Metari castra diuidere & loca militibus in castris assignare uel ponere castra uel mutare:Lucanus in primo Audax hesperios ue niam metator in agros

Tabernæ appellatio Vlpiano teste declarat omne utile ad habi tandum ædificium non ex eo q tabulis claudatur: inde tabernacu la & contubernales. Tabernā etiam domicilii gen9 antiquissimum romanis fuisse testimonio sunt exteræ gētes quæ adhuc tabulatis ha bitant ædificiis:unde etiam tecta castrensia militumque tētoria qui bus solis ardores tempestatesque imbrium ac frigoris iiurias uitāt quāuis pellibus tegerentur tabernacula dicta sunt:Liuius belli ma cedonici li.iii. Tabernaculum regium p uallo in conspecto maxīe tumulo ut terrorem hostibus suisque spem & fidutiam faceret po situm:Cicero in Verrem ac.vii. Nam in ipso aditu atq; ore portus ubi primum ex alto sinus ad urbem ab littore inflectitur tabernacu la carbaseis intenta uelis collocant.

Tentoria p eo dicta q tendantur funibus atq; palis: unde & ho die prætendere dicitur ut olim Ouidius in heroi. Illic eacides illic tendebat Achilles. Virgili9 in primo ænei. Nec procul hinc resi ni ueis tentoria uelis Agnoscit lachrymans

Papyliones simili mō tentoria dicuntur auiculæ puolantis simili tudine:Helius Spartianus in uita Seueri septimi idem in omniū ex peditione ante omnes militarem cibum sumpsit ante papylionem

Hybernacula caſtrenſia ad obſidionem potius q̃ ad oppugnati onem hyemando ædificia: Liuius libro quinto ab urbe condita: cũ ſpes maior imperatoribus romanis in obſidione q̃ in expugnatiõe

esset:hybernacula etiam res noua militi romão aedificari cœpta cõ siliumq̃ erat hyemando continuãdo bellum

Impedimenta castrensem supellectilem dixere:impedire enim quasi irretire est & in pedicã trahere:Liui9uigesimonono Interim romani impedimẽtis quoq̃ omnibus traductis cõtractisq̃ in unum locum quia iam moueri uidebant hostẽ nec spatium erat castra cõ muniendi aciem instruxerunt:Idem uigesimotertio: Lixae caloes que & alia turba custodiæ impedimentoꝝ opposita

Comeatus ꝑ cibariis ad alimoniam reipublicæ aut exercitus aũt alicuius multitudinis comeantis dicimus:Liuius trigesimosexto ab urbe condita Cum exercitibus comeatus quoque omnis generis ex Asia uẽturos in præsentia curæ esse etholis debere ut copia frumẽ ti suis & annona tolerabilis reꝝ aliaꝝ suppeditentur comeatus priua tim etiam dicitur:Cicero pro lege Manili iama comeatu & priuato & publico prohibemur:Ab imperatore etiam militibus comeat9dã ri dicitur idest tempus quo ire & redire commode possint uel facul tas ad tempus a militia recedendi eundiq̃ quo uelint ad præscriptũ diem reuersuri.

Munimenta munitiones sunt castrorum cæterarumque rerum quæ contra aduẽtum hostium muniunt siue uallo & fossa siue alio quouis modo quo sint milites ab hostium ut dixi aduẽtu uel incur su muniti.

Monumenta i mutata in u & ũ in o sepulchra statuæ tituli libri cæteraq̃ q̃ nos alicuius rei præteritæ moneãt recordari: nam quod de futuro quidam uolunt ideo sepulchra appellari monumenta q̃ nostræ mortis moneant falsum arbitror:in honorem enim mortui illa tantummodo fiunt non in publicam praeceptionem.

Athleta uir fortis uenatorq̃ qui perũcta corporis flexibilitate cũ bestia dentata luctatur ut motibus suis spectantib9 placeat & sangui ne suo uoluptatem populo præstet:Liuius belli punici li.xi. Athle-tarum quoq̃ certamen tum primo Romanis spectaculo fuit & ue-natio data leonum & pantherarum & prope huius sæculi copia ac uarietate ludicrum celebratum est:Sabinus autem & Cassius & ge neraliter omnes artem ludicram non facere Athletas opinantur: horum spectaculum fabricis tam clarum & actione tam tetrum in honore Scythicae Dianae quae sanguinis effusione gaudebat ab

athenienſibus repertum ē:damnoſa ꝓfecto publice priuatimq́ no cens delectatio:quod facile colligi poteſt ſi in mētem uenerit ex hi ſtoriis rei huius initium progreſſuſq́ apud noſtros quanto publici cenſus impendio : quantaque inſaniæ proxima dictu cura quanta demum populi ſtudio plauſu ac labore conſtiterit:tot milib9 ſimul gladiatorum paribus tanto elephantorum precio tygridumq́ & le onum ac pardoꝝ gregibus onagrorum quoq́ equorum ferocium atq́ animalium diuerſi generis e toto orbe terrarum omniū trāſmi ſſis ſyluis omniq́ gentium uenatibus romano famulātibus theatro adde illam ædificandi luxuriem cunctas terra pelagoq́ marmore-as columnas in ludorum uſum & artificum ſummis ingeniis expo litas cuius princeps inſaniæ haud conticendus eſt Scaur9 is qui edi lis in theatri ſcænam opus dierum pa ucorū & quod paucis lignis ac funibus attolli poterat ſuffecturum oculis populi talibus gaudē tis trecentarum ſexaginta talium monſtra columnarum intulit fe-citque opus ut ſcriptum eſt:maximum omnium q̄ unquam fuere humana manu facta:Curionem quoq́ ex ſuperioris æui monumē tis accepimus qui ciuili bello pro Cæſaris partibus in Aphrica occu buit ut Scaurum quem opibus æquare nō poterat ſuperarit īgenio non marmoreum ut ille ſed ligneum theatrum duplex tamē ac pē ſile meditatus populum uictorem gentium:ludis uictum & pericu lis plaudentem ſuis mira arte ſuſpendit ut ridentes interius ſtupen teſque ipſi exterius ſpectatoribus riſui fierent & ſtupori iam īde ab exordio primus regum noſtrorum Romulus fuit omne qui in his rigidam thetricam illam Sabinorum pudicitiam circumuenit inde porro Titi potentia principali diuitiaꝝ ꝑfuſo flumine cogitauit ædi ficium fieri unde caput urbium cerni potuiſſet cum theatrum qđ ē emiſperium græce dicatur amphitheatꝝ quaſi in unum iuncta duo uiſoria conſtet eſſe nominatum qui ſpeciem eius area conclu-dens ut & currentibus aptum daretur ſpatium & ſpectantes oīa fa-cilius intuerentur:dum quædam ꝑlixa rotunditas uniuerſa collige ret: quæ autem latini certamina agones alii uocant ab a ,quod ſine ſonat & agonia angulus quia ut Feſto placet locus in quo huiuſmo di ioci facti ſunt ſine angulo ſint. Alii aliter atque aliter dici putant: Ouidius primo faſtorum:Nominis eſſe poteſt ſuccinct9 cauſa mi niſter Hoſtia celitibus quo feriēte cadit:Qui calido ſtrictos tinctu rus ſanguine cultros:ſemper agat ne rogat nec niſi iuſſus agit: pars

quia non ueniant pecudes sed aguntur ab actu : Nomen Agonalẽ credit habere diem pars putat hoc festum priscis agonalia dictum una sit ut ꝑprio littera dẽpta loco:An quia præuisos in aqua uidet hostia cultros An pecoris lux est ipsa notata metu Fas etiam fieri solitis ætate prioꝝ Nomina de ludis græca tulisse diem:Et prius antiquus dicebat agonia sermo:ueraq́ iudicio est ultima causa meo

Bellona Martis soror & belloꝝ dea cui ꝑprio sanguine sacerdotes sacrificabant Lactantius atq́ Lucanus testes sunt tunc quo sectis bellona lacertis sæua mouet cecinere deos: & est dicta a bello bello na:nunc quæ duellona a duello ut inquit Varro

Minerua uirtutum præsul quam principem & inuentricem belli ferunt dicta ꝙ bene moneat.hanc enim pagani pro sapientia ponebãt. Cornificius uero ꝙ figuratur pingaturq́ minitans armis eã dẽ dictam putat galeatã.n.hastam tenet & clypeum:alii nõnulli uel ꝙ minueret uel minueretur dictã putent:quamobrẽ eadẽ capta siue capita dicta sit incertum est. Variæ enim sunt huius nõis causae Ouidius tertio fastoꝝ:Cælius ex alto qua mons descendat in equũ hic ubi non plana est sed ꝑpe plana uia ẽ:Parua licet uideas captæ delubra Mineruæ:Quæ dea natali cœpit habere suo: Nominis in dubio causa est.Capitale uocamus ingenium solers ingeniosa dea est An quia de capitis fertur sine matre paterni Vertice cum clypeo ꝓsiliisse suo : Aut quia perdomitis ad nos captiua faliscis Venit & hoc signo syllaba prima docet:Aut ꝙ habent legem capitis quæ pẽdere pœnas exilio iubeat furta reperta suo A quacunq́ trahas rõne uocabula pallas pro ducibus nostris egida semper habet hæc eadẽ & tritonia dicta est ꝙ temporibus Ogigii ad lacum uel ripam Tritonis fluminis in uirginali fertur apparuisse habitu.

Pallas autẽ secundum Victorinũ a Pallene insula Thraciæ uel a gigante quem occidit:& sane duo hæc anthonomasia sine ꝑprio sunt nomine nonnunquã a poetis prolata. Virgi.ii.æneí. Tritonia respice pallas Insedit nymbo effulgens & gorgone sæua

Mars ab eo ꝙ maribus præest ĩ bello ut Varroni placet licet tria sint genera consuetudinum sicut apud Xamantes thanais fluminis hostio proximos ubi easdẽ artes fœminæ quas uiri exercent adeo ut ne militiæ quidẽ uacent:uiri enim pedibus inhærent sagittisq́ depugnant:ille equestre prælium ineunt nunc ferro dimicant:sed qđ laqueis intercœpe trahendo conficiunt uel apud Amazões ubi solæ

fœminæ uel apud romanos aliasq́ gentes multas ubi soli mares dimicant: uel mars dictus q Sabinis arreptus ibi & mamers qd' idem est osca lingua quod mars.tis.& enim cum scæuit gradiuus dicitur cum tranquillus est dicitur esse Quirinus: Huius in urbe duo erãt templa: unum quirini intra urbem quasi custodis idest trãquilli: alterum ĩ appia uia extra urbem prope portam quasi bellatoris idest gradiui: in bello enim gradum inferunt qui pugnãt aut ĩpigre gradiuntur: Ac sicut Epaminũdas Boetium agrum Martis Orchestrã & Xenophon ephesum belli officinam appellat: Sic romani tũc belligeri templum Martis quem ferocissimum omnes deum & armigerum dicunt: & ob id bellis armisq́ præesse hunc & liberum unũ eundemq́ deum arbitrantur nõnulli romaniq́ utrunq́ patris appellatione uenerãtur: alterum liberꝝ patrem: alterum marspitrem idest martem patrem cognominantes. Hinc etiam liber pater belloꝝ potens probatur qd' eum primum ediderũt auctorem triumphi: hoc etiam apud lacedæmonios simulacrum eius hasta insigne nõ tyrso demonstrat: sed cum tyrsum tenet quid aliud q̃ latẽs telum gerit cuius muro hædera labente protegitur: qd' ostendit uinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. Habet etiam hædera uinciendi obligandiq́ naturam nec non & calor uini cuius liber pater est auctor homines ad furorem bellicum usq́ propellit. propter cognatũ ergo utriusq́ effectus calorem martem ac liberum unum eundẽq́ deum esse uoluerunt.

Mauors figuratum est ut induperator auctore Seruio in comẽto primo ænei. ab aliis q magna uertat sic dictus.

Gradiuus mars siue mauors dictus est a gradiendo eo q ĩ bello gradum inferant qui pugnãt aut impigre gradiantur uel a gradiendo in bella ultra citroq́ siue ab uibratione hastæ quod græci dicunt uel ut alii quia gramine sit ortus quod interpretatur quia corõa graminea in re militari maximæ est honorationis

Feretrius iuppiter dict9 ẽ a ferendo q pacem ferre putaretur ex cuius templo sumebant sceptꝝ per quod iurarent & lapidem silicẽ quo fœdus ferirent. Alii cum Acron ceninẽsium rex a Romulo uictus & infesto telo traiectus esset eiusq́ spolia ioui uotis nũcupatis Romulus ad urbẽ reuersus dicaret: hoc tropheum ioui statutũ cognomen deo addidit feretrio ioui a feriendo hostem est & a ferendo ut ante diximus. Propertius: Nunc spolia in templo tua condita

causa feretri omine q certo dux ferit ense ducẽ seu q̄s uicta suis hu meris hæc arma ferebat: hinc feretri dicta est ara superba iouis

Ianus faciendis fœderibꝰ præest. Nam postq̄ Romulus &. T. Tacius in fœdera cõuenerunt Iano simulacrum duplicis frõtis effe ctum est quasi ad imaginem duoꝝ populoꝝ Ganius Bassus in eo libro quem de diis composuit ianum bifrontem fingi ait quasi supeꝝ atq inferum ianitorẽ: Ouidius in fastis: Quicquid ubique ui des cælum mare nubila terras: Omnia sunt clausa nostra patentq manu: Me penes est unum uasti custodia mundi & ius uertẽdi car dinis omne meum: Omnis habet geminas hinc atq hinc ianua frõ tes: E quibus hæc populum spectat & ille larem Vtq sed et uester p̄ mi quoq limina tecti Ianitor egressus introitusq uidet: sic ego pro spicio cælestis ianitor aulæ Eoas partes hesperiasq simul. Eundem quadrifrontẽ legimus quasi uniuersa climata maiestate complexũ Nec mirum sane apud aliquos bifrontem quadrifontem apud ali os esse: nam alii præter hæc eum dici deum uolunt in quo ortus est & occasus. Horatius: Matutine pater seu iane libẽtius audis. Alii an num totius deum quem in quattuor tempora constat esse diuisum anni autem esse deum illa res probat q ab eo prima pars anni nũc nominatur: nunc iam chaos patulicium & clausium etiam appella uit antiquitas: Ouidius in fastis: Me chaos ãtiqui nam sum res pri sca uocabant nomina Ridebis modo nãq patulicius idem & modo sacrifico clausius ore uocor: hoꝝ duorum nominum ratio haec est Quia bello caulæ eius patent pace claudũtur huius etiam rei hæc cã narratur cũ bello Sabino quod uirginum raptarum gratia com missum est romani portam quæ sub radicibus collis uiminalis erat quæ postea ex euentu ianualis uocata est claudere festinarent quia in ipsam hostes irruebant postquam est clausa mox sponte patefa cta est: cumq iterum ac tertio idem contigisset armati plurimi pro limine qua claudere nequiebant custodes steterunt: cumq ex alia parte acerrimo prælio certaretur subito fama pertulit fusos a Tatio romanos quam ob causam qui aditum tuebãtur territi profugerũt: cumq sabini per portam patentem irrupturi eẽnt fertur ex æde iani per hanc portã magnam uim torrentium undis scatentibus eru pisse multasque per duellum cateruas aut exutas feruenti aut deuo ratas rapida uoragine deperisse ea re placitum ut belli tẽpore uelut ad urbis auxilium profecto deo fores reserarentur: Ianualis porta

ut alii perhibent ab iano dicta:ideoq ibi positum iam signũ & ius institutũ a Põpilio ut scribit in annalib9 piso ut sit aperta semper nisi cum bellũ sit:nusquã tamẽ traditũ ẽ memoriæ ut inqt Varro Põpilio rege fuisse apertam sed post eius regnũ teste Liuio. T. Mãlio cos.bello carthaginensi pmo cõfecto bello itẽ actiaco finito ab ĩperatore Cæsare Augusto pace terra mariq parta: hunc autem apud nos ianum oĩbus præesse ianuis nomen ostendit:quod ẽ simile: nã et eum claui & uirga figuratur quasi & rector uiarũ & omniũ portarũ:custos belli licet geminæ sint Virgi.in.i.æneι.Sunt geminæ portæ belli sic nomine dicunt religione sacræ & scæui formidine Martis:Centum ærei claudunt uectes æternaq ferri robora.nec custos absistit limine ianus:Has ubi certa sedit patribus sententia pugnæ: Ipse quirinali trabea cinctuq gabino insignis reserat stridentia limina consul:ipse uocat pugnas sequitur tum cætera pubes æreaque assensu conspirant cornua rauco hæc & tum æneadis indicere bella latinis More uidebatur tristesq recludere portas.

Pactum a pactione dictum auctore Vlpiano:inde & pacis nomen appellatũ ẽ:sed ẽ pactũ duorũ consensus atq cõuentio: pactio uero duorũ plurium ue in unum placitum atq consensus.Liuius li. vi.ab urbe condita:Cuius spei morem pati cum fortuna obsessorũ non potuisset:confectaq paucitas oppidanorum opere uigiliis uulneribusque semper eosdem urgebat per pactionem urbe hostibus tradita:inermes cum singulis emissi uestimentis miserabili agmine penates reliquerant.

Pax significatiõis notam habet: Virgi.in septimo:pars mihi pacis erat dextrã tetigisse tyranni: pax uenia.idem i.iii.ænei. sed uotis precibusq iubent exposcere pacẽ:pax ppiciatio. idem in eodem exorant pacem diuum:pax beniuolentia.idẽ in.iiii. pacemq p aras exquirunt:pax quoq teste prisciano li.v.tam singulariter q̃ pluraliter plata idem potest significare:sed pluraliter non utimur quia auctoritas deficit:quod a grammaticorum principe dictum non parũ admiror:maxime cum apud nõnullos & quidem probatos & summa auctoritate præcellentes latina lingua uiros pluraliter platũ ĩueniam:Lucretius rerum naturalium libro quĩto: Veniorum pauidis paces animasq secundas. Varro de uita patrũ li.iii. Animaduertendum primum quibus de causis & quemadmodum constituerũt paces secundũ qua fide & iusticia eas coluerint:Horati9 pmo episto.

bella quis et paces longũ diffudit in æuũ.idẽ li.ii. Hoc paces habue re bonæ uẽtiq; secundi.hoc de pacis uocabulo et ei9 usu dictũ satis sit ĩpræsentiarũ. Effectus autẽ sunt ut in ea populi pficiãt: utilitas gẽ tium custodiatur:ut hæc bonarũ artium decora sit mater: hæc eadẽ mortalium genus:reparabili successione:multiplicans facultates p tendat:mores excolat:tantumq; boni in se contineat ut terrenis in re bus nihil gratius soleat nihil cõcupisci:desiderabilius nihil postre mo melius possit inueniri:pinde non ab re post triumphos et Ro mani ĩperii firmissimũ statũ.D. Vespasianus tãrquillitatis pacis & concordiæ tẽplum ædificare decreuit quo ea diuitiarũ largitate usus ut oĩa in illud phanum collecta essent quorum uisendorũ studio p orbem totum qui eum ante fuerant uagabatur.

Fœdus lex nonnunq̃ pax quæ fit inter diffidentes sic dictũ uel q; inter fœdera interponatur fides:unde Varro:Per hos etiam nũc fit fœdus quasi fidus Ennius scribit dictum in re militari uel a fœci alibus idest sacerdotib9 per quos fiunt fœdera uel ab hirco uel hæ do.f.littera addita quod ueteres in graui significatione ponebant ut sanguine fœdantem quos ipse sacrauerat ignes:uel a porca fœde et crudeliter occisa lapidibus cuius mors optabatur ei qui a pace resi lisset unde poetarum doctissimus Post idem inter sese posito certa mine reges armati iouis ante aram paterasq; tenentes stabant et cæ sa iungebant fœdera porca.Arabum in huiusmodi iungẽdis fœde ribus non porcam sed interiorem manus partem iuxta pollicem in cidere mos fuit accipereq; ex utriusq; ueste filum et ex utriusq; san guine lapides septem in medio iacentes perungere Dionysium ac Dianam inuocantes:hisque peractis deniq; hospites eos uel amicos nuntiare.Scitæ et Lydii in hui9mõi similiter Herodoto teste se sau tiant haustuq; mutuo sanguinis fœdus fulciunt non suo tãtum mo re sed Medorũ quoq; usurpata disciplina. Bello enim quod gestum est anno post Ilion captum sexcentesimoquarto ĩter Lyricẽ Lydiũ et Astiagem mediæ regem:hoc pacto confirmata sunt fœdera:Ro manis autem cum ætholis his legibus fœd9 ictum est imperiũ ma iestatemq; populi romani gens ætholorum cõseruato sine dolo ma lo ne quem exercitum qui aduersus sotios amicosq; eorum ducet p fines suos transire sinito ne ue ulla ope iuuato hostis eosdem habe to quos populus ro.atq; in eos ferto bellumq; pariter gerito: per fugas fugitiuos:captiuos reddito romãis sotiisq; præterq̃ siq; capti

cum domos rediſſent iterum capti ſũt: aut ſiqui eo tempore ex his capti ſunt qui tum hoſtes errant romanis cum intra præſidia romãa ætholi eſſent aliorum qui ccomparebunt inter dies centum Corcyra eorum magiſtratibus ſinne dolo malo tradantur: Q ui non comparebunt quando quiſq priimus eorum inuentus erit reddatur obſides. xl. arbitratu conſulis rromani dato ne minores duodecim annorum neu maiores. xl. obſſes ne eſto prætor præfectus equitũ ſcriba publicus neu quis qui annte obſes fuerit apud romanos Cephalania extraa pacis leges eſto. DDe pecuniæ ſumma quam penderent pẽſionibuſq eius nihil ex eo qquod cum conſule conuenerant mutatũ pro argento ſi aurum dare rmalent dare conuenit: dum pro argente is decem aureus unus ualereet: Quæ urbes qui agri qui hoĩes ætholorum iuris aliquãdo fuerurnt qui eorum. T. Q uintio Cn. Domitio coſ. poſt ue eos coſ. aut arrmis ſubacti aut uoluntate inditione populi romani uenerunt nequee eorum ætholi recepiſſent uel in ætholia decem: urbes agroſque AArcananum ſumpto Alia etiam inſigniſ fœderis forma auctore Liuiᴄo ex decem legatorum ſentẽtia iu hæc uerba cum Antiocho conſcrripta eſt amicitia rege cum populo Romano his legibus & conditiconibus eſto ne quem exercitum qui cũ populo romano ſotiis ue belllum geſturus erit Rex per fines regni eorum ue qui ſub ditione eiius erunt tranſire ſinito: ne comeatu neu qua alia ope iuuato idem Roomani ſotiique Antiocho & his qui ſub imprrio eius erunt præſtent: belli gerendi ius Antiocho: ne eſto cũ illis qui inſulas colunt ne ue in Europam tranſeundi excedito urbibus agris: uicis: caſtellis: ciſtaaurum: montem uſque ad Tanai amnem: & a ualle tauri uſque acd iuga qua in Licaoniam uergit ne qua arma efferto ex his oppidis aagris caſtelliſque quibus excedat ſi qua extulit quæ quoque oportebiit recte reſtituito: nec militem neu quẽ alium ex regno eumenis reccipito ſi qui earum urbium ciueſque ab ſedunt regno cum rege Antiiocho utraque fines regni ei9 ſunt: apameam omnes ante diem cerrtam redeant qui ex regno Antiochi apud Romanos ſotioſque ſuunt his ius abeundi manendique eſto ſeruos fugitiuos ſeu bello capptos ſeu quis liber captus aut tranſfuga erit reddito: Romanis ſotiiſqque elephantos tradito omnes neque alios parato tradito & nauess longas armamentaque earum neu plures q̃ decem naues nullaa plus q̃ triginta remis agatur habeto neue minorem ea belli cauſaa quod ipſe illaturus erit: ne nauigato

citrā calicādnū neū sarpidonium ꝓmontoriā extrā quæ siquā nauis pecuniam stipendium aut legatos aut obsides portabit milites mercede conducendi ex his gentibus quæ sub ditione populi ro. sūt antiocho regi ius ne esto Ne uoluntarios quidem recipiendi & Rhodiorum sotiorum ue quæ ædes ædificiaq̧ intra fines regni antiochi sunt quo iure ante bellum fuerunt eo Rhodiorum sotiorum ue finito si quæ pecuniæ debentur earum exactio esto: si quid ablatum est id conquirendi cognoscendi repetendiq̧ idem ius esto si q̄s urbes quas tradi oportet hi tenent quibus Antiochus dedit & ex his p̄sidia deducito utiq̧ recte tradantur curato: argenti probi talenta actica. xii. milia dato intra duodecim annos pensionibus equis talentum neue minus pondo. lxxx. Romanis ponderibus pendat & tritici. xl. milia modium eumeni regi talenta. ccc. l. intra quinquenniū dato & pro frumento quod estimatione fit talenta. c. xxvii. obsides romanis. xx. dato & triēnio mutato ne minores octodenum annorum neu maiores q̄ quadragenum si qui sotiorum populi romani ultro bellum inferrent Antiocho uim ui arcendi ius esto dū nequā urbem aut belli iure teneat aut in amicitiā accipiat cōtrouersias īter se iure ac iudicio disceptent aut si utrisq̧ placebit bellū de Hānibale pœno & ætholo thoante & miluna simacho & carnane & a calchidēsibus eubolida & philoppomenæ dedendis in hoc quoq̧ fœdere cōscriptum est: ut si quid postea addi immutari ue placuisset ut id saluo fœdere fieret. Esse etiam tria fœderum genera quib⁹ integre pacifcerentur amicitias ciuitates regesq̧ apud probatissimos auctores inuenio unum cum bello uictis dicerentur leges: ubi enim omnia ei qui armis plus posset dedita essent quæ ex his habere uictor quibusq̧ mulctari eos uelit ipsius ius atq̧ arbitrium esse. Alterum cū pares bello æquo fœdere in pacem atq̧ amicitiam uenirent: tunc. n. repeti reddiq̧ per conuentionem res & si quarum turbata bello possessio sit: eas autem iuris antiqui aut partis utriusq̧ commodo cōponi. Tertium esse genus cum qui nunq̄ hostes fuerint ad amicitiam sotiali fœdere integre iungendam coeant eos neq̧ dicere neq̧ accipere leges: id enim uictoris & uicti esse: & quanquam auctore Liuio nulla uetustior fœderis memoria sit q̄ eius qđ īter albanos romanosq̧ ictum est: Thæseum tamē primo fœdera inuenisse. vi. natu. histo. li. testis est Plinius

Sancta proprie dicimus auctore Vlpiano quæ nec sacra neque

pphana sunt sed sanctione quadã sunt confirmatã ut sanctæ leges sanctione eni quadã subnixæ sunt:quod enim sanctione quadam subnixum est id sanctum est & si deo non sit consecratum.

Sanctum teste Martiano ẽ qđ ab iniuria hoĩum defensum atq; munitum ẽ:Liuius belli mace.li.ix.Iam ne a legatis quidem q iure gentium sancti sunt uiolandis abstinere insidias positas eũdi ad.T Quintium sanctum autem dictum est a sanguinibus.

Sagmina autẽ dicebant herbas uerbenas quæ ex loco sancto ar cebantur legatis pficiscentibus ad fœdus faciendum bellumque idi cendũ.Liui9 li.i.ab urbe con.iubẽte rege sagmina inquit te rex po sco:Rex ait puram tollito fœcialis ex arce graminis herbam puram attulit.Idem belli punici li.x.Fœciales cum in Aphricam ad fœdus feriendum ire iuberentur ipsis postulantibus senatus consultum in hæc uerba factum est ut primos lapides siliquos primasq; uerbenas secũ ferrent ut uti po.ro.his ĩparet ita fœdus ferirent:illi prætorẽ sa gmina poscerent herbæ id genus ex arce sumptum dari fœcialib9 solet:has etiam herbas legati.P.R.solebant ferre ut ab his defensi atq; muniti essẽt ne quis eos uiolaret:sicut legati græco℞ ea ferebãt quæ ceritia uocabantur

Obsides ab obsidio qa ppe ab obsidib9 dantur: uel obsides p ob fides quod ob fidẽ patriæ præstandã datur teste Festo: Vas idẽ qđ obses a uado dictus qa dato uade licet abire & uadere: inde uadat9 dicitur obstructus uel sub fidei iussione ambulans:sicut Fenestella ait:penes quem uadatus amicitiæ nodulo tenebatur

Hostis apud antiquos peregrinus dicebatur & qui nunc hostis perduellio Varro: hostis ante eo uerbo dicebant peregrinum qui suis legibus uterentur:nunc dicunt eum quem tunc dicebant perdu ellem.Cicero primo officiorum:Et quod etiam illud animaduerto q; qui proprio nomine perduellis esset is hostis uocaretur:uerbi le nitate rei tristitiam mitigante:hostis enim apud maiores nostros is dicebatur quem nunc peregrinum dicimus indicant duodecim ta- bulæ aut statutus dies cum hoste:itemque aduersus hostem æterna auctoritas quid ad hanc mãsuetudinem addi potest:eum quo cum bellum geras tam molli nomine appellare:quanquam id nomẽ du rius efficit iam uetustas:a peregrino enim recessit: & proprie in eo qui arma contra ferret remansit.Gaius de uerborum significatio- ne:Quos nos inquit hostes appellamus eos ueteres perduelliones

appellabant:per eam adiectionē indicantes cum quibus esset bellū Vlpianus uero ubi ad legē iuliā maiestatis:Plane qsquis īquit lege iulia maiestatis reus est hostili aīo aduersum rempu. uel prīcipem animatus est:hostes etiam dicūtur & sunt qui nobis aut quibus nos publice bellum decreuimus:cæteri prædones aut latrones appellantur:hostire æquare ē:hostimentum æquamētum:unde & hostes dicti sunt quia ex æqua causa pugnam adeunt

Hecathombem Iul.cap.teste:Sacrificium eiusmodi est centum aræ uno loco cespititiæ extruuntur & ad eas centū sues centūq; aues mactabantur iam & imperatorꝝ sacrificium sit centum eōe s centū aquilæ si cætera huiusmodi aīalia centena feruntur: quod quidem etiam græci quondam fecisse dicuntur cum pestilentia laborarent.

Hostiæ sacrificia dicuntur quæ ante ab his fiūt qui in hostē pergunt dictæ ab eo ꝙ & hostire est ferire:harꝝ gratia Trebatius lib.i. de religionibus docet esse duo:alterꝝ in quo uolūtas dei per exta disquiritur:alterꝝ in quo sola aīa deo sacratur: unde & aruspices animales hostias uocant:utrunq; hostiarꝝ gen9diuino carmine suo Virgi.ostendit & primo quidem id quo uoluntas numinum per exta monstratur:Mactat inquit lectas de more bidentes:& mox pecudūque reclusis pectoribus inhians spirantia consulit exta:Alterum id in quo hostia animalis dicitur quo his tantum anima sacratur ostēdit:Cum facit entellum uictorem erici:mactare taurum Nā ut explorct animalis hostiæ causas ipso usus ē nomine hanc tibi erix meliorem animam pro morte daretis & ut nuncupata uota significare ait persoluo quod de uoto proprie dicitur:utq; ostenderet persolutū diis significauit dicens:Sternitur exanimisq; tremens procūbit humi bos.idem circa hostiam animalem sanguine placastis uentos & uirgine cæsa cum primū iliacas Danai uenistis ad oras: sanguīe quærendi reditus animaque litandum argolica: Nā cū aīam.i.hostiæ nomen posuit & litare quod significat sacrificio facto placasse numen.

Victimæ uero sacrificia quæ post uictoriam fiunt dictæ sūt uel ꝙ uinctæ ad aras ducebantur uel ꝙ ictu percussæ uictriciq; dextra cadebant:de hoc superioreq; uocabulo quæ licenter plerunq; confidit auctoritas.Ouidius primo fastorum: Victima quæ dextra cecidit uictrice uocatur:hostibus a domitis hostia nomen habet. De altero tantum Liuius ab urbe condita.xxii.donec insuper eques cui

Ducario nomē erat facieq; noſcitans conſulē inq̄t: hic ē cū popula-
rib9 ſuis q legiōes nr̄as cæcidit agroſq; & urbē ē depopulat9: iā ego
hanc uictimā manib9 peremptoꝝ fœde ciuium dabo.

Poſtliminium Scæuola.P.filius iūnctum eſſe putat uerbū ut ſit in eo & poſt & limen ut quæ a nobis aliena ſunt cum ad hoſtem ꝑuenerint & ex ſuo tanquā limine exierint hinc cum redierint poſt ad idem limen poſtliminio rediiſſe uideantur.

Præda teſte Varrōe ab hoſtibus capta ꝗ manu capta dicta quā ſi parida.

Manubiæ ut.Q.Aſconio Pediano placet ſunt præda īperatoriſ ꝓportione de hoſtib9 capta: manubias aūt a præda ut in libris rerū uerboꝝq; ueteꝝ ſcriptum eſt in hoc diſtare exiſtimauerūt ut ſit præda ipſa reꝝ quæ captæ ſunt: Manubiæ uero appellatæ ſunt non præda ſed pecunia per quæſtorē po.ro.ex præda uendita cōtracta per quæſtorē aūt qđ dictum ē oportuit præfectū ærarii ſignificari: nā cura æraria a quæſtorib9 ad præfectos tranſlata ē.Liui9 ab urbe cōdita.xxxvi.P.Cornelius Scipio Galliam ꝓuintiam ſortitus priuſq̄ ad bellum: quod cū bois gerēdum erat ꝓficiſceretur poſtulauit a ſenatu ut pecunia ſibi decerneretur ad ludos quos prætor in Hiſpāia inter ipſum diſcrimen pugnæ uouiſſet nouum & iniquū poſtulare eſt uſus.Cenſuerunt ergo quos ludos in conſulto ſenatu ex ſua unius ſentētia uouiſſet eos ut idē manubiis ſi quā pecuniā ad id reſeruaſſet uel ſua ipſe īpenſa faceret.Eſt tamen nōnunquā inuenire ita ſcripſiſſe quoſdā non ignobiles ſcriptores ut aut temere aut incurioſe prædam ꝓ manubiis & manubias ꝓ præda poſuerint: aut tropica quadam figura mutatiōe uocabuli fecerint quod facere cōceſſum ē ſcite id periteq; facientibus: ſed eum qui ꝓprie atq; ſignate locuti ſūt ſicuti plures &.M.T.auctor diligentiſſimus in oratione quā dixit de lege agraria manubiās pecuniam dixerunt. in libris quoq; etiu ſcoꝝ lectum eſt iactus fulminum manubias dici. Manubies deniq; dicuntur ornamenta regum.unde & Petronius: Arbiter tot regum manubies penes fugitiuum repertæ.

Reſignatum æs dicitur militi cum ob delictum aliquod iuſſu tribuni militum ne ſtipendium ei detur in tabulas refertur: ſignare.n dicebant pro ſcribere.

Aerarii milites ab ære dicti teſte Varrone ꝗ ſtipendia facerent hinc ipſum ſtipendium a ſtipe dictum ꝗ æs quoq; ſtipem dicebant

& milites ſtipendii ideo ꝗ eam ſtipem pendebant: ab eo etiam Ennius pœni ſtipendia pendent: ſtipem autem eſſe nummum ſignatū teſtimonio eſt & pro eo quod datur in ſtipendium militi et ꝗ ſpōdetur pecunia quod ſtipulari dicitur.

Pecunia quem belli neruos eſſe non dubium eſt ut inquit Ci. teſte Varrone dicta ꝗ in pecore cum paſtoribus conſiſtebat. Plinius natu. hiſto. xxxiii. Seruius primus ſignauit æs ſignatumq; nota pecudum unde & pecunia appellata: Caſſi. li. vii. uar. pecunia a pecudis tergo nominata gallis auctoribꝰ ſine aliquo adhuc ſigno ad metalla tranſacta.

Aes alienū miles etiā habere dicitur et q̄ aureos debet & qui corium forma publica percuſſum q̄le apud lacedæmonios fuit quod uſum numeratæ pecuniæ præſtat ut de beneficiis libro quinto inq̄t Seneca

Denarii q̄ſi denari teſte Varrone qđ denos æris ualebant ſicut q̄narii qui quinos: Victruuius Archi. li. iii. noſtri aūt ꝓmo fecerūt antiquum nummū et in denario denos æreos cōſtituerunt & ea re cōpoſitio nominis ad hodiernum diem denarium retinet

Didimus autē a decima libella dictū putat Pliniꝰ na. hi. xxxiii. & placuit denariꝰ pro decē libris æris: quinarius ꝓ quinq;: ſeſtertiū pro dipondio & ſemiſſe: libræ autem pondus æris imminutū bello punico primo cum ī penſis respu. non ſufficeret cōſtitutūq; ut aſſes ſeſtario pondere ferirentur: ita quinta parte facta lucri diſſolutūq; æs alienum nota æris. Fuit ex altera parte ianus geminꝰ ex altera roſtrum nauis: in triente uero & quadrante æs quadrās ante triuncis uocatus a tribus unciis. Poſtea Hannibale urgente. Q. Fabio Maximo dictatore aſſes unciales facti placuitq; denarium. xvi. aſſibus permutari & quinarium octonis ſeſtertium quaternis ita respu. dimidium lucrata eſt: in militari tamen ſtipendio ſemper denarius ꝓ decem aſſibus datus. Nota autem argenti fuerunt bigæ atq; quadrigæ & inde bigati quadrigatiq; dicti: paulo poſt lege papiriana emiunciales aſſes facti Licinius Druſus in tribunatu plebis octauā partem æris argento miſcuit qui nunc uictorianus appellatur lege clodia percuſſus ē: antea enī hic nummꝰ ex ilirico aduectus mercis loco habebatur: eſt autē ſignatus uictoria & inde nomen aureꝰ nummus poſt annum ſexageſimum ſecundum argenteus auctore icerto percuſſus eſt: qui anno urbis q̄ngenteſimo octuageſimo quinto

Q.Fabio cos.quinq; annis ante bellū punicum signatus est:eoque po.ro.ne quidē ante Pyrrhum regē deuictū usus fertur fuisse etiā aurei nūmi & argentei & æreí apud alias gentes usum & originem Lucanus his uerbis expressit primus Thessaliæ rector telluris ion9 in formam calide percussit pondera massæ fudit & argentum flammis aurumq; moneta fregit & imensis coxit fornacibus æra

Nummus non a numero nec a Nūma Pomp.dictus sed a noma quod principum nominibus prisco more effigietur: uel potius Aristotele.v.ethi.teste ob hoc uocatur q non a natura sed a lege q̄ nomos dicitur est inductus

Sestertius teste Pris.de figuris numerorum & ponderibus nūmus est duarum semis librarum unde sesterti9 dicitur semistertius de quo arū tius sesterti9 olim dupōdus et semis q̄si semisterti9 quo tēpore denarius decussis pretiū ualebat. Varro de lingua latina li.v.Sēsterti9 q semis tertius dupōdus.n.& semis antiqu9 sestertius ē. Victruui9 li. iii.archi.quod efficiebatur ex duobus assib9 & tertio semisse sestertium uocauere. Plinius na.hi.xxxiiii.& placuit denari9 p decem libris æris quinarius p quinq; sestertius pro dipondio ac semisse: Plutarchus in uita. M.Antonii.xxv.milia romāi decies sestertiū appellant: Helius spartianus in uita Heliogabali idem nunquā minus cē tum sestertiis cœnauit hoc est argenti libris triginta

Talentū quanti sit qa de eo uariant scriptores necessariū existimaui diuersorum auctorum dicta subiicere: Liui9.xxxiiii. ab urbe cōdita Ingens numer9 bello punico captiuorum quorum Hannibal cū ab suis nō redimerētur uenunderat multitudīs eorum argumētū ē q Polibi9 scribit centū talentis eā rē acheis stetisse cū q̄ngētos denarios p̄ciū in capita q redderentur dominis statuissent mille enim ducētos ea rōne Achaia habuit captiuos italicos: adiice nunc pportiōe quot uerisimile sit græciā totā habuisse q̄ rōne ostenditur sex milia denariorū habere talentū: nā q̄nq̄geni denarii p mille ducētis captiuis dati colliguntur sex centa milia denariorum centū ea ostendit fuisse talēta: centesima autem pars sexcētorum milium sex milia inueniūtur: denarii autem illo tempore nummi argentei erant quod in eodem ostendit Liui9: Signati inquit argenti. lxxxiiii.milia fuere atticorū tetragma uocant: trium uero denariorum argēti in singulis ē pōd9 idem Liuius.xxxvii.ostenditur magnum talentum atticum.lxxx. habere libras & paulo plus cū supradictorum computatio manifestet

lxxxiiii.libr͞as & quattuor untias habere talētū quod ē sex milia de nariorum:Liuius talentum ne minus pōdo.lxxx.Romanis pōderibus pēdebat similimodo ægyptium ut Varo & Plinius īquit.xxxiii.na. hi.idem Liuius sic decreuit:senatus ut nō plus q̄ ternæ libræ & qua/ ternæ untiæ singulis desint talentis:& sciendum secundum Liuii cō putationem centum Minæ atticæ quarum singulæ.lxxxv.dragmas habent faciunt talentum magnum:nam minas.lx. habet secundum dardanum quod autem est magnum & minus ostendit Terentius in formione:siquis daret talentum magnum:Seneca in.x.epi.xxiiii sestertia idest talentum atticum paruum: Priscianus de ponderibus talentum atheniense paruum mine.lx.Magnum minæ.lxxxiii.& untiæ quattuor.A.Gelius noc.att.lib.iii.Aristotelem quoque traditur libros pauculos Speusypi philosophi post mortem eius emisse talē/ tis atticis tribus:ea summa fit nummi nrī sestertia duo & septuaginta milia.Idem libro quinto:Equus Alexandri regis & capite & nomi ne buccephalas fuit emptus.Cares scripsit talentis.xiii. & regi phili ppo æris nostri summa est sestertia.ccc.xii. Seruius autem in com/ mento.v.æneí. talentum secundum uarias gentes uarium pondus ē Apud romanos est septuaginta librarum sicut Plautus ostendit in mustel.qui ait duo talenta esse.c.xl.libras:Legimus etiam talentum esse paululum:nā Homerus in ludis funebribus patrocli ultima præ mia dicit duo talenta quod cogit nos aliquid minimum intelligere: nam sicut primus uictor bouem accepit consequens non est ut dica mus quod ultimus magnum accepit.

Pondo singulari numero caret teste Foca.Dicimus tamen duo pondo tria pondo nō bina pondo aut terna Quītilia.li. pmo insti. Quid quod quædam singula proculdubio uitiosa sunt iuncta sine re prehensione dicuntur: nam duo tres & pondo diuersorum generum sunt:Barbarismi aut duo pondo & tripondo usque ad nostram æta tem ab omnibus dictum est & recto dici Messalla confirmat & idē est duæ tres & quattuor libræ quod duo tria & quattuor pōdo ut qui dam uolunt & ex multis colligitur quod quidam auctores non usque quaque probant:Liuius.xxii.li.Argenti pōdo bina & sex libras in militem praestaret:Idem libro tertio:Dictator coronā aureā librae pondo ex publica pecunia populi iussu in capitolio ioui donū dedit

Spolia cum proprie ea tantum sint quibus hostis spoliari potest ut lorica uel uestis abusiue:tamē iam spolium dicitur quicquid ab

hostibus tollitur: Liuius Marcellus captis syracusanis cum caetera i Sicilia tanta fide & integritate composuisset ut non modo suā gloriam sed etiam maiestatem po.ro.augeret: ornamenta signa urbis tabulasque quibus abundant Syracusae romam deuexit hostiū quidem illa spolia & parta belli iure Caeterum inde primum initiū mirandi graecarum artium opera licētiaeque hinc sacra prophanaque omnia uulgo spoliandi factum est

Opima spolia sunt quae dux duci detrahit dicta ab ope ut inquit Varro: uel ab opere ut alii ferunt & quidē doctissimi: cum sit opus egregium & clarissimū belli ducē parem sibi ductorē superare

Exuuias & spolia & hominū tegmina aut uestes dici posse. Virgi. auctor est exuuias inqt indutus Achillis: & cū de serpente in geor. simili modo cōpositis nouus exuuiis nitidaque iuuenta inuoluit & Lucretius: Nam saepe illorꝝ spoliis uolitantibus auctus.

Excubiae diurnae sunt uigiliae autem nocturnae quas pmo Palamedes troiano bello auctore Pli. na. hi. vi. inuenisse traditur

Induitiae quid sint duobus modis. M. Varro in libro humanarū qui est de bello & pace diffinit: indutiae inqt sunt pax castrēsis paucorum dierum. idem alio in loco: indutiae inquit sunt belli feriae sed lepidae magis atq iocundae breuitatis: utraq diffinitio q̄ planata aut approbata esse uidetur: nam neq pax est indutiae: bellum nanq manet: pugna cessat: nec in solis castris nec paucorum tantum dierum indutiae sunt Quid enim dicemus si indutiis immensum aliquid factis castris concedatur: nonne ideo indutiae sunt aut rursus quid eē id dicemus quod in primo annali quadrigarii scriptum Cn. Pontiū Samnitē a dictatore romano sex horaꝝ indutias postulasse: Quid esse id dicemus quod a Liuio ab urbe con. x. scribitur tres ualidissimae urbes etruriae captae Volscum Perusia Aretium pacem petiere & uestimentis militum frumentoq pacti cum consule ut mitti Romam oratores liceret indutias in quadraginta annos impetrauerūt: Quid illud quoq eiusdem libro primo eaq clade haud minꝰ q̄ aduersa pugna subacti uehientes pacem petitum oratores Romā mittunt agri parte mulctatis in centum annos: indutiae datae si indutiae tantum paucorum dierum appellandae sunt. Graeci autem significātius consignantiusq cessationem illam pugnae dixerunt nam qđ eo tēpore nō pugnetur & manus cohibeātur appellau runt: sed pfecto id nō fuit Varroni negotiū & indutias suꝑsticiose diffiniret

& a legibus rationibusq; omnibus diffinitionum inseruiret idutiarū autem uocabulū qua sit rōne factum ex multis quæ iam legimus ꝓbabilius id quod dicam uidetur: īdutias sic dictas arbitror quasi tu dicas indicta otia ut in diem certum uel incertum tempus non pugnetur nihilq; īcōmodi detur: atq; is dies iduæ tempus ubi uenit ide uti iam pugnetur iccirco ex his quibus dixi uocibus quasi per quendam coitum & copulam nomen indutiarum connexum est. Aurelius autem Opilius musaꝝ li.i. indutiæ dicunt inquit cum hostes īter sese utrinque alteri ad alteros impune & sine pugna ineunt: inde ab eo inquit nomen esse factum uidetur quasi iniæ has licaonem inuenisse troiano bello auctor est Plinius.vi.na.histo.

Suppetiæ illa sunt auxilia quæ maxime petuntur ab aliis quæ maxime præcipue dantur qui sub alioꝝ detinentur potestate: suppetias etiā auctore Fabio placiade auxiliū uel ad auxiliū dicim9 Memos in tragœdia Herculis: Ferte inquit suppetias optimi milites: Suetonius de Vespasiano legatum insuper Syriæ consularē suppetias ferentem rapta aquila fugauerunt: Plautus in epid. Sed memento si quid sæuiunt senes suppetias mihi non sorori ferre. L. Apuleius li. sexto meth. Et occipit statim clamans ululatibus auxilium ualidioris manus implorare sed frustra fletibus tumultum cōmouebat: Quippe cum null9 afforet qui suppetias ei ferre posset nisi sola uirgo illa captiua: Augustiuus.viii. de ciuitate dei: Qui huic deferunt petitiões nostras inde referunt deoꝝ suppetias ad auxilium Cæ.xii. cōmen. & nuntiabantur auxilia magna equitatus oppidanis suppetias uenire. idē in eodem: Suisque rebus timens elephantisque.xxx. relictis suis finibus oppidisque suppetias profectus est. idem quoque in eodem: Atque suis fugientibus suppetias ire contendit.

Stringa castrense nocabulū interuallum turmaꝝ in quo eq̄ stringuntur: uel stringæ appellantur ordines reꝝ intra se cōtinuatæ collocatæq; a stringendo dictæ unde & stringosi nominantur ut aiūt corpore macilenti: uel stringosus apud ueteres morbus dicitur iumentorum qui corpora stringit aut fame aut alterius uitii causa q̄si strīgosus: Masurius Sabinus li.xxvii. censores inquit. P. Scipio Nassica &. M. Pompilius cum equitum censum agerent equū nimis strīgosum & male habitum: sed equitem eius uberrimū & abilissimū uiderunt. Liuius.xxvii. Morem pugnæ attulit quod Hasdrubal ꝓuectus ante signa cum paucis equitibus scuta uetera hostiū notauit:

quæ ante non uiderat & strigosiores equos multitudoq; maior so/lita uisa est: Stringere in re militari etiam nudare unde ensem stri/ctum idest nudatum dicimus: Liuius ab urbe con. vii. piloq; posito stricto gladio in hostē impetū facit: Idē in nono: Fluctuantēq; & ī stabilem aciē reddente grato clamore strictis gladiis hastati & pn/cipes inuadant: Suetonius de Cæsare Vtq; animaduertit undique se strictis pugiōibus peti toga caput obuoluit

Defendere & offendere non ex uulgari cōsuetudine sed admo dum ppe & latine accipienda sed eorũ alterũ significat incurrere in aliquid & incidere alterum est aduertere atque depellere: quod hoc in loco a Quinto Claudio dicitur cum a pœnis inquit hostis defendebant facillime. Cernere dicebant antiqui cum aliqui pu gnarent inter sese de re aliq̄ quam quisq; suam diceret: Virgi. ingē tis genitos diuersis partib9 orbis inter se coiisse uiros & cernere fer ro: quod nunc clarissimo teste ad Lucillum Seneca decernere dici/mus simplicis illius uerbi usu amisso

Recipere recuperare uel periculo liberare: Cicero in Catone: nā nisi tu amisisses ego nūquā recepissem: Virgi. Frugesque receptas & torrere parant flāmis Receptus is dicitur quo se exercitus recipit unde & signa receptui canere dicuntur: Liui9. xxxvii. ab urbe con dita Coact9 ergo periculo militum prætor receptui cani iussit ne ob iiceret incautos furentibus desperatione ac rabie

Prandium tam & si ex græco ē dictum cum meridianum cibū cœnā uocarēt negare nō possum aliunde a plerisque dici debere & a parando maxime quasi parandium quod milites siue bellatores ad bellum uel pugnā paret huic rei argumētum ē præter auctorem cōprobatum uetus illud Leonidæ eulogium: hic enim lacedæmoni orum dux clarissim9 cum esset in bello aduersus Xerxem qd su/premum sibi atque hostib9 fuit cum sexcentis suis famosissima illa incitamenta dixit prandete cōmilitones tanquā apud inferos cœna turi: Cato in qnto orig. exercitum suum pransum paratum cohor tatus eduxit foras atque instruxit

Subpileis seruos uenum solitos ire quorũ nomine uenditor nihil præstaret Cælius sabinus scriptum reliquit Cuius rei causam eē ait q; eiusmodi conditionis mancipia insignia esse in uendendo debe/rent ut emptores errare & capi non possent: neque lex uēdēdi ope rienda esset sed oculis iam perciperent quid nam esset iam manci/

cipiorum genus ſicuti inquit antiquit9 mancipiorum iure belli capi ta coronis induta ueniebant & iccirco dicebantur ſub coronis ueni re:nãque ut ea corona ſignum erat captiuorum uenalium: ita pile9 impoſitus demonſtrabat eiuſmodi ſeruos uenundari: quorum no mine emptori uenditor nihil præſtaret: Eſt etiam alia rationis opi- nio cur dici ſolitum ſit:Captiuos ſub corona uenundari ꝙ milites cuſtodiæ cauſa captiuorum uenalium greges circundarent eaque circunſtatio militum corona appellata ſit:enĩuero id magis uerum eſſe quod ſupradixi:quod Cato in libro quem compoſuit de re mi litari docet:Catonis uerba hæc ſunt ut populo ſua opera poti9 ob rẽ bene geſtam coronatus ſupplicatum eat q̃ re male geſta coronatus ueniat:Iuſtinus epit.trog.pomp.xxxiiii.urbs ipſa Corĩthus dirui itur populus omnis ſub corona uenditur in hoc exemplo cæteris ci uitatibus metus nouaꝝ rerum incuteretur ſerui ex eo deinde appel lati de hominum ſtatu Floro auctore ꝙ imperatores captiuos uẽde re iuberent:& per hoc ſeruare neque occidere ſolerent. Auguſtin9 ciuitatis dei libro undeuigeſimo:Origo autem uocabuli ſeruorum in latina lingua inde creditur ducta ꝙ hi qui iure belli poſſent occi di a uictoribus conſeruabantur:ſeruiq; fiebant a ſeruando appellã ti ſub haſta captiui ueniebant haſtæq; ſubiiciebantur eaque publice uenundabant.Liuius ab urbe con.iiii.Hoſtes præter ſenatores oẽs uenundati ſunt præda pars ſua cognoſcentibus latinis atque herni- cis reddita partem ſub haſta dictator uendidit: ſub iugum mitti di cuntur hoſtes cum duabus haſtis in terra defixis tertiaque ſuperli- gata inermes diſcinctiſ pectoribus terra tenus ſub ea tranſire cogũ tur.Liuius ab urbe con.ix.Si quidem etiam ꝙ quibuſdam in anna libus inuenio Pontius herennius ſamnitum imperator ut expiaret conſulis ignominiam ſub iugum cum cæteris eſt miſſus.ſub uitem præliari dicuntur milites cum ſub uinea militari pugnant: Lucilius Neq; ꝑdire in altum præliari procul ſub uitẽ:ſub uitẽ haſtas iacere cum eas ſub manu miles ſurſum mittit: Lucilius: Vt uelles bonus ſub uitem qui ſubmiſit haſtas.ſub uineam iacere dicuntur milites cum centurionibus aſtantibus iacere coguntur ſudes

Deditio eſt quando uicti hoſtibus ſe tradunt ſpontanea traditio in qua rex ſi Liuio credimus interrogabat eſtis ne uos legati orato reſq; miſſi a populo collatino ut uos populumq; collatinum dederi tis illis annuentibus: tum rex:Eſt ne populus collatin9 in ſua ꝑtãte

ita esse illis denuo respondentibus subiungebat rex: Deditis ne uos populumqꝫ collatinum urbē: agros: aquam: terminos: delubra: utēsilia diuina humanaqꝫ omnia in meam populiqꝫ ro. deditionē cum omnia hæc illi dederent: Tūc ille demum: At ego recipio & hæc secundum ueteres in re militari deditionis formula.

Victoria dicta qꝫ ui ideſt uirtute adipiscatur: nam uictoria dolo quæsita turpis est: & apud ueteres maxime habebatur. iustin9 epit. trog. pomp. xv. Et ut apparet non odii sed dignitatis gloria accensos donisqꝫ muneribꝰ inter ipsa bella contendebant: tanto honestiꝰ tūc bella gerebant q̄ nunc amicitiæ coluntur. hāc quoqꝫ uictoriā & uirginem & deam cōmunem cum Bellona & Marte finxit ātiquitas qꝫ hi in bello utriqꝫ parti possent fauere. Claudianus: Ipsa duci sacras uictorias panderet alas & palma uiridi gaudens & amica tropheis custos īperii iugo quæ sola mederis uulneribꝰ nullūqꝫ doces sentire laborē. Tibullus elegiaꝝ scriptor: Ecce super fessas uolitat uictoria puppes: tandē ad troianos diua supba uenit. Ouidi. viii. meth. & pēdebat adhuc belli fortuna diuqꝫ īter utrāqꝫ uolat dubiis uictoria pennis. Armilustrum teste Varrone ab ambitu lustri locus ideſt circus maximus dictus quo circūspectaculis ædificatus ibi ludi fierēt & quod ibi circum methas ferretur pompa & equi currerent & ludentes ancilibus armati: lustrum autem ut idem inquit nominatum tempus quinquennale a luendo ideſt soluendo qꝫ quinto quoqꝫ anno uectigalia & ultro tributa per censores persoluebantur

Armamentarium ubi tormenta & arma & tela quæcunque sint illa ponuntur ac seruantur. Liuius. xxxi. Aucto etiam tumultu qđ circa forum ignis tectis iniectus erat conflagrauerunt & ora regia & armamentarium cum ingenti apparatu machinarum & tormentorumque: Idem uigesimonono: Tormenta machinasque aduexerat secum & ex Sicilia missa cum commeatu: erant & nouam in armentario multis talium operum de industria inclusis fiebant

De Militari cultu qui pro consuetudine gentium & inuentu hominum uarius reperitur Ca. I.

LIBER DECIMVS

Elatis in militiam honore pu. dignis Sigismunde Pandulfe & pro uirili mea eorum ac totius exercitus muneribus expressis sui singuli cultus ornamenta reddemus & primo quidem quae a maioribus circa hoc tradita sunt ornamentorum genera armorum deinde tormentorum machinarumque rationes: materias: genera: species: & formas signa porro cognoscendi in bellis quae superiori etiam tempore in usu fuere & intellectum & significationem quampiam uideantur habere. Gradus igitur honorum ordinumque ac magistratuum diuisiones habitus ipse secernit: qui pro consuetudine gentium & hominum inuectus uarius reperitur Apud romanos toga uestis erat qua primum sexus omnis & omni tempore interdiu & noctu uteretur siue sicut in consuetudine habebatur quia in foro amiceretur: & a tegendo dicta quod exterior ac longa uestes alias tegeret: Eius forma rotunda erat & fusiore & quasi inundante sinu & sub dextro ueniens: super humerum sinistrum obuoluta ponebatur ut in operimentis simulacrorum Romae est aspicere utque a Valerio Maximo de Scipione Nassica in mutium Scaeuolam litteris traditum est: quoniam inquit consul dum iuris ordinem sequitur id agitur ut cum omnibus legibus romanum imperium corruat: Egomet me priuatus uoluntati uestre ducem offero: ac deinde laeua manum apertae togae circumdedit sublataque dextra proclamauit: Qui rempublicam saluam esse uult: me sequtur

Toga candida eademque creata in qua candidati idest magistratum petentes ambiebant addita creta quo candidior insigniorque esset utque magistratuum huiusmodi competitores innocentes uiderent ex habitu & non per ambitionem uelle magistratus exposcere: Gabinus cinctus est toga sic reiecta & una eius lacinia reuocata hominem cingat Hoc autem uestimenti genere utebatur consul bella indicturus: ideo quia quom Gabii Campaniae ciuitas sacris operiretur bellum subito euenit tunc ciues cincti togis suis ab aris ad bella profecti uictoriam adepti sunt: unde is ortus est mos. Virgilius: ipse quirinali trabea cinctuque gabino insignis Reserat stridentia limina consul.

Toga palmata ea dicebatur qua triumphantes & qui palmam meruerunt utebantur uocatur & toga picta eo quod uictorias cum palmis intextas haberet: hanc palmatam tunicam & togam pictam ut inquit iulius Capitolinus Gordianus senior primus romanorum priuatus suam

ꝑpriam̃ habuit cum ſuperiori tempore etiam̃ imperatores de capi-
tolio acciperent uel de palatio. pretexta & toga picta quæ inſignia quondã magiſtratuum etruſcoꝝ erant: Primꝰ Tullus Hoſtiliꝰ rex romanoꝝ tertius debellatis etruſcis ut Romæ haberetur ĩſtituit: ſed ꝑtextam illo ſæculo puerilis nõ uſurpabat ætas: erat enim ut cætera quæ enumeraui honoris habitus: ſed poſtea Tarquinus demarthi exulis Corinthii filiꝰ Priſcus: quẽ quidẽ Lucinonẽ uocatum ferũt: Rex tertius a Hoſtilio quintus a Romulo de ſabinis egit triumphũ quo bello filium ſuũ anno. xiiii. natũ ꝙ hoſtẽ manu percuſſerat: & ꝑ contione laudauit & bulla aurea prætextaꝗ donauit: inſigniẽs pu erum ultra annos fortẽ premiis uirilitatis & honoris: Alii putant eũ dem Priſcum cum is ſtatũ ciuiũ ſolertia ꝓuidi principis ordinaret: cultum quoꝗ ingenuoꝝ pueroꝝ inter præcipua duxiſſe inſtituiſſe que ut patritii bulla aurea cum toga cui purpura prætexitur uteren tur: duntaxat illi quoꝝ patres currulẽ geſſerãt magiſtratum cæteriſ autẽ ut prætexta tantum uterentur indultum: ſed uſque ad eos quo rum parentes equos ſtipendia iuſta meruiſſent: libertinis uero nul lo iure uti prætextis licebat: Ac multo minus peregrinis quibus nul la eſſet cum romanis neceſſitudo ſed poſtea libertinoꝝ quoque fili is prætexta cõceſſa eſt ex cauſa tali quam. M. Lælius augur refert qui bello punico ſecundo duumuiros dicit ex ſenatuſconſulto pro pter multa ꝓdigia libros ſybillinos adiiſſe & ĩſpectis his nuntiaſſe in capitolio ſupplicandum lectiſterniumque ex collata ſtipe facien dum ut libertinæ quoque quæ longa ueſte uterentur in eam rem pe cuniam ſubminiſtraſſent. Acta igitur obſecratio pueris ingenuis itemque libertinis. Sed & uirginibus patrinis matriniſque ꝓnuntiã tibus carmen ex quo cõceſſum ut libertinoꝝ quoque filii qui ex iu ſta duntaxat matrefamilias nati fuiſſent togã prætextã & loꝝ in col lo ꝑ bullae decore geſtarent. Verrius Flaccus ait: Quom po. ro. pe ſtilentia laboraret eſſetque reſponſum id accidere ꝙ dii reſpicerẽt anxiam urbem fuiſſe quia non intelligeretur oraculum eueniſſet que ut in circenſium die puer de cœnaculo pompã ſuperne diſpli-
ceret & patri referret quo ordine ſecreta ſacrorum in arca pilẽtia cõ poſita uidiſſet: qui quom rẽ geſtam ſenatui nuntiaſſet placuiſſe ue lari loca ea qua põpa ueheretur atque ita peſte ſedata puerum q̃ am biguitatẽ ſortis abſoluerat togæ praetextae uſum ĩpetraſſe uetuſta-
tis peritiſſimi referunt in raptu ſabinarum unam mulierẽ nomine

Herſiliã dū adhæreret filiae ſimul raptam: quam quom Romulus oſco cuidam ex agro latino q in aſylum eius cõfugerat uirtute con ſpicuo uxorē dediſſet:natū ex eo puerū antequam ulla alia ſabinarum parium aederet eumque ꝙ prim9 eſſet in hoſtico ꝓcreat9 oſcū Hoſtilium a marte uocitatum & eundem a Romulo bulla aurea ac ꝑtextae inſignibus honoratum:is quom raptas ad conſultandū uocaſſet ſpopondiſſe fertur ſe eius infanti quae ꝑma ſibi ciuem romanum eſſet enixa illuſtre mun9 daturum:Nōnulli credunt ingenuiſ pueris attributum & cordis figuram ĩ bella ante pectus annecterēt quam inſpicientes ita demum ſe homines cogitarent ſi corde ꝑſtarent totamque praetextam his additam ut ex purpurae rubore ingenuitatis rubore tegerentur

Paludamentum ueſtis quae nunc chlamis dicitur inſigneque palium ducum & imperatorum:albo uel colore ſanguineo purpureum & auro diſtinctum hoc belli ꝙ tēpore impatores indui mos erat:ꝓinde teſte Varrone ſic dictum ꝙ eo indut9 palam faceret bellum futuram paludati arma & etiam ornati omnia enim militaria ornamenta paludamenta uocabant

Trabeæ ueſtes regiæ harꝝ tria eſſe genera Suetonius in libro de genere ueſtium auctor eſt unum puriſſima purpura tãtum diis ſacratum:aliud regium quod eſt purpureum:habet tamen albi quippiam tertium auguriale croceo & purpura

Læna ueſtimentum militare quod ſuper oĩa ueſtimēta ſumitur & ꝙ de lana ſit teſte Varrone ſic dicitur: quidã thuſce appellatam exiſtimant qdam græce quam chlenam dicunt obbas non lænas: ſed chlenas eſſe ait:cuiuſmodi enim ueſtis genus quo ue colore ſit oſtendit his uerbis Maro:Tyrioꝗ ardebat murice læna.

Sagum ſagã ſiue ſagulum ueſtē breuē & idoneã bello cõſtat ac militiæ Liuius li.octauo ab urbe con.Non oĩa ſagulo regali amict9 centurionibus:item manipularium militum habitu ductis ne ducē circũuenire hoſtes notarēt perluſtrauit.Liui.xxi.de Hanibale multi ſæpe inquit militari ſagulo opertum humi iacentem inter cuſtodias ſtationeſꝗ militum conſpexere ueſtitus nihil ĩter æquales excellens arma atꝗ equi conſpiciebantur.Sunt & qui militare pallium q̄dratum & a gallorum ſagacitate contra aeris intemperiem inuentū ſic dictum appellant.

Penulam militare palliū pendentib9 cū fimbriis ſic dictã ut q̄

dam uolũnt ꝙ a pœnis initium hũerit qui tali ueste maxīe ũtebātur Seneca ad Liberalē de benefi.li.v.Meministi quidē sub q̄dā arbore minimũ umbræ spargente quom uelles residere feruentissimo sole & esset asperrim⁹ locus:in quo e rupibus acutis unica illa arbor eruperat quendā ex cōmilitonib⁹ penulam suā substrauisse. Spartianus in uita Adriani:Penulis uti tribuni plebis pluuiæ tp̄e solebant imperatores aũt nunq̄:undeq; imperatores sine penulis a togatis uidentur Helius Lāpridius in uita Alexandri Seueri:Penulis ītra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit quom id uestimenti genus semper itinerariũ aut pluuiale fuisset.Iuuenalis in p̄mo:Scilicet hoc fuerat:ꝓpter quod sæpe relicta coniuge per montē aduersum gelidasq; cucurri Exquilias fremeret sæua cum grandine uernus Iuppiter & multo stillaret penula nymbo Lacerna pallium fimbratum quo olim soli milites utebantur:unde ī distinguēda castrēsi urbanaq; turba hos togatos illos lacernatos uocabant indeq; lacernæ quasi amputatis fimbrarum capitibus dictæ.

Mastruca ut Cōsentius inquit est sardoꝝ uestis quæ fit ex pellibus ferinis sic dicta ut quidā uolunt q̄si monstruosa:quia q̄squis ea induitur q̄si fera monstratur.Ci.ꝓ Scauro:Quem purpura regalis non cōmouit eum sardorum mastruca mutauit ex industria q̄d sardum illudēs Ci.mastrucam dixit teste Quintiliano.

Stragulas uestes pellicias nōnulli licet habeant ueluti etiam sarmataꝝ populi qui pellib⁹ teguntur:nec dubium sit ut Labeo inquit: Qui stragula uestis sit oē paliũ:Magnopere me mouēt Pomponii & Cassii multorũq; auctoritas ut stragula uestis sit nec sordida quidem sed pretiosa ut Liui⁹ bel.macedo.li.iii. Quom tibi inquit uiro liceat purpura in ueste stragula uti.idem in eodē li.ix.Luxuriæ peregrinæ origo ab exercitu asiatico inuecta ī urbē est lectos auratos uestem stragulam pretiosam. Cicero in Verrem actione.iiii. dicebat siphorum paria complura hydrias argenteas pretiosam uestam stragulam:Valerius maxim⁹ lib.iiii. Age si quis hoc sæculo uir illustris pellibus ꝓ stragulis utatur.Horatius secundo sermonũ ũde octoginta annos cui stragula uestis:rectius tamen et ꝓpe magis arbitror Varrone opulentissimo teste ubi de culcitra loquitur ī lingua latina:Quicquid insternebant a sternendo stragulum appellari.Seneca episto.libro.xv.culcitra in terra iacet ego in culcitra ex duabus penulis altera stragulum altera opertorium facta est

Val.Martialis in apophoreta:Stragula purpureis lucēt uillosa tapetis:stragulas etiam & Basionica quæ equis insterni solent non puto uestes esse est sua etiam apud lacedæmonios tunica quam nōnulli puniceam dicunt:nōnulli coccineam hanc ab his repertam constat ad celandum coloris similitudine sanguinē quotiēs quis in acie uulneraretur ne contemplanti aduersario animus augesceret hac sub cōsulib9romani usi sunt Vnde solebat etiam pridie q̄ dimicandum esset ante principia præponi quasi admonitio & īdicium futuræ pugnæ esset ꝙ ita esse Plutarchus ī uita Fabii maximi auctor est:Hannibali inquit quem apud aufidum fluuium castra haberet ꝓpe cannas orto die extēplo belli signum extulit:nam erat rubra quædam uestis supra cōsulis tentoriū ꝓtensa:q̄re Carthaginenses ꝓspecta īperatoris romani & audacia & copiaꝶ multitudīe quom ipsi haud ad medium numerum attingerent principio ingenti trepidatōe perculsi sunt.idem in uita Pompeii:Tum Cæsar exoptatum inquiens aduenisse diē in qua cum uiris non cum inedia non cum egestate pugnandum esset extēplo coram contubernio tunicam rubram poni iussit:hoc enim romanis pugnæ signum erat.

De armis & unde dicta sunt Ca.II.

Re ipsa nunc graui labore monemur armorum species uniuersas instrumētorum tormentorumq; muralium ignorantibus circūscripte monstrare:& quoniam sua cuiq; gentium placita sunt & artificum recentia ingenia nouis semper inuentis gaudent: proinde singula pro uirili nostra prosequemur nusquam ingeniis hominum præscribentes:Quin liceat cuique & referre quæ uiderit & suis inuentis gratulari:Arma ut inquit Cicero tuscula. li.ꝑmo membra militis eē dicuntur:quæ quidē ita geruntur apte ut si usus foret abiectis oneribus expeditis armis ut mēbris pugnare possint Lucretius libro.v.de rerum na.Arma antiqua manus ungues dentesque fuere:& lapides & item syluarum fragmina rami & flāmæq; ignes postquā sunt cognita primum:posteri9 ferri uis ē ærisq; reꝑta & prior æris erat q̄ ferri cognitus usus arma Vlpiano teste sunt oīa tela:hoc est fustes & lapides nō solum gladii hastæ & frameæ idest romphеæ.Caius de uerborum significatiōe: armorum appellatio non utiq; scuta & gladios significat:sed & fustes & lapides: & quoniam his arceri potest hostis:arma ab arcendo dicta cēseri possunt uel arma dicuntur ab armis ꝓprie idest humeris dependētia ut scu

tũm gladius pugio ſicca cum ea quibus ꝓcul prælíamur tela dicantur: Armatos Cicero ꝓ.A.Cecina ſi latine loqui uolumus quos appellare uere poſſimus opinor eos q̃ ſcutis teliſque parati armatique ſint: Quid igitur ſi glebis aut ſaxis aut fuſtibus aliquẽ de fũdo præcipitẽ egeris iuſſuſq; ſis quẽ hoĩbus armatis deieceris reſtituere: reſtituiſſe dicis te uerba ſi ualent: ſi cauſæ nõ ratione ſed uocibus põderantur: Me auctore dicito uinces ꝑfecto non fuiſſe armatos eos qui ſaxa iacerent: qui de terra ipſi tollerent non eſſe arma ceſpites neq; glebas non fuiſſe armatos eos qui prætereuntes ramum defringerent arboris: arma eſſe ſuis nominibus alia ad nocendum alia ad tegendum quæ qui nõ habuerint eos inermes fuiſſe uinces.

De armis quibus tegimur. Ca.III

E his igitur quib⁹ tegimur ꝓmo dicendũ nec temerariũ ſuperioris temporis patrium quendam gallorũ morẽ tuum eſt imitari: qui corporis uiribus fidentes tanquã glorioſius dimicaturi nunq̃ niſi in pugna nudabantur undique uerſabantur in acie unde multa pericula ꝓbatiſſimis contigerunt Arma igitur quib⁹ tegimur ſunt caſſides tunicæ: uarii generis clypei & id genus plurima: ferrum autẽ in arma conuertere & armis corpus tegere. Sunt qui Mineruæ: ſunt qui ioui Theſſaliæ regis ferant inuentum.

Silæ galeæ dictæ ſunt a ſimilitudĩe Sili. Silus enim ut Feſto placet naſus appellatur ſurſum uerſus atq; repandus: Eſt autem galea quam Curetes reperiſſe perhibẽt teſte Diodoro criſta capitis de corio quom ſit caſſis de lamina: dictaque galea ut inquit Varro a galero quo multi antiquorũ uſi ſunt conũ curuaturam galeæ quæ in ea præeminet dicimus ſuper quã criſtæ ſunt: Virgi.iii.æneí. Et conũ ĩ ſignis galeæ criſtaſque comantes: buccula galeæ pars eſt. Iuuenalis in.iii. Et fractæ de caſſide buccula pendens: Comantẽ autẽ galeam quom legimus aut criſtatã q; de caudis aĩalium habeant criſtas ut Criſtaque hirſut⁹ equina aut comas habentem. Statius: Non ergo in terga comantes abanciadas: & ibi deinde Comantem Androgei galeam: Simili modo qui ſe de uelocitate iactabant pinnas in galea ſua ponebant in ſignum uelocitatis quas deuictis hoſtibus auferentes collo ſuo in ſignũ uictoriæ ſuſpenſas ferebant: maiorẽque illis rapiendo profeſſi uelocitatem Pinnirapi appellati ſunt. iuuenalis in ꝓmo: inter pinnirapi iuuenes: iuueneſque laniſtæ.

Torques colli induuias & ornamenta tam maſculino genere q̃

fœmineo idoneos quoſdã & præ cæteris illuſtres latinæ linguæ au-ctores ꝓtuliſſe inuenimus. Ouidius ꝑmo faſtoꝝ: Ex uno quidã celebres aut torquis adempti Tul.iii.officioꝝ: Atq. T. Manlius is eſt qui ad anienem galli quẽ ab eo ꝓuocatus occiderat: Torque detracto cognomen inuenit. Liuius li.vii. ab urbe condita Iacens ĩde, corpus ab oĩ alia uexatione intactũ uno torque ſpoliauit quẽ reſperſũ cruore ſuo collo circũdedit. A. Gellius noc. atti. li.ix. ubi eum euertit: caput præcidit: torquem detraxit eã ſanguinolentiã ſibi in collũ imponit. Hieronymus in expoſitione Danielis.ii. Rẽ quidẽ facito ridiculam ut in expoſitione ꝓphetaꝝ de uerborum generibus quaſi grammaticus diſputem: ſed quia a quodam nihil ſciente & omnia pollicente reprehenſus ſum: quare torquem fœmineo genere tranſtulerim breuiter annotabo quod Cicero in Mario Torquem genere fœminino Titus Liuius maſculino dixerunt

Armillas ex armo quas uiri militares ab imperatoribꝰ donati gerunt dictas eſſe exiſtimant quod antiq humeros cum brachiis uocabant armos: unde arma ab his dependentia ſunt uocata & ſunt armillæ humeralia ſiue ornamenta brachioꝝ in circuloꝝ modũ quae græce dicuntur. A. Gellius noc. atti. libro nono quom iter gallus quidam nudus præter ſcutũ & gladios duos torque atq armillis decoratus ꝓceſſit. T. liuius additur fabula ꝙ uulgo ſabini aureas armillas magni ponderis brachio læuo gẽmatoſq magni ſpecie annulos habuerunt pepigiſſe eam ꝙ in ſiniſtris manibꝰ haberent. Ouidi.ii faſtorum: Fregerat armillas non illa ad brachia factas

Cæſtus quom pugilum arma ſignificet & quartæ ẽ formæ coriũ eſt cum plumbo inſuto rigentiq ferro quo manus ſuas & brachia pugiles muniunt & uinciunt & apud plurimas nationes maxĩe ſauromathas ſe inuicem pugnando cædunt unde & cæſtus nomen inditum·Cicero.ii.tuſculanarum: Pugiles etiam quom feriunt aduerſarium in iactandis cæſtibus ingemiſcunt nõ ꝙ doleant animoque ſuccumbant: ſed quia in ꝓfundenda uoce omne corpus inceditur uenitque plaga uehementior. Virgi. in quinto ſic deinde locutus: in medio geminos immani pondere cæſtus: ꝓiecit quibus acer erix in prælia ſuetus: Ferre manum duriq intẽdere brachia tergo: Obſtupuere animi tantoꝝ ingentia ſeptem terga boum plumbo inſuto ferroq rigebant. idem in eodem: Ante omnis ſtupet ipſe dares longeq recuſat: Magnanimuſque Anchiſiades & pondus: & ipſa huc

illuc uinclorum immensa uolumina uersat. idem in eodem: Tum satus Anchisa cestus pater extulit equos: & paribus palmas amborum innexuit armis: constitit indigitos extemplo arreptus uterque: brachiaque ad superas intentus extulit auras: Adduxere retro longe capita ardua ab ictu: Immiscentque manus manibus pugnamque lacessunt. Idem in eodem Durosque reducta librauit dextra media inter cornua cæstus: Arduus effractoque illisit in ossa cerebro. Statius: Et didici quo pœne arma rotatu: Quo massagete sua bella cient: quo turbine cæstum: sauromate: Isculponeas etiam dici uoluerunt cæstus plumbo illigatos: ut & Neuius in philemporo comœdia. Isculponeis bactuenda huic sunt latera plumbo. Plautus in cassina. simili modo ait: Melius isculponeis quibus bactuatur tibi os senex nequissime

Pectorale ferreum pectoris tegimen: Pli. na. histo. xxxiiii. Fecit & Spurius cauillius iouem qui est in capitolio uictis samnitibus sacrata lege pugnantibus e pectoralibus eorum ocreisque & galeis

Thorax humanum pectus proprie uel eius eminentior pars est: Plinius. xxvi. na. histo. isopi quinque ramis cum duobus rute & ficis tribus decoctis thoracem purgant: cæterum pro eo quod ferreum est & quo uelatur pectus & corpus nõn unquam ponitur Plutarchus in uita Luculli: Erat ipse thoracem ferreum indutus splendidum atque squamosum quos super punicam gestabat ephestridem.

Tunicas quibus nudum tegitur corpus pro usu & existimatione plerique uaria habent serico uel bysso plurimis plicaturis impenetrabilia audio: Alii spumam ferri solutam in puluerem & plicaturis iniectam omnem ferri aciem repellere dicunt: nonnulli thuris puluerem probant eo modo congestum: corium apud alios ceruinum succo maceratum probari maxime comperio Lanas denique aceto coctas ferro resistere in naturali historia auctor est Pli. proinde milites nullum præsidium habentes in gladio totum subsidium in huiusmodi tegimine ponunt laminis ferreis & loricis uniuersum corpus tegentibus confisi

Phaleræ & epyphia equorum siue hominum uel bellorum munimenta siue ornamenta: Virgi. in. v. Primus equum phaleris insignem uictor habeto. Salustius in iugurtha: Ac si repostulet hastas uexillum phaleras & alia militaria arma. Virgi. x. Curiales phaleras rauetis & aurea bullis cingula. Iuuenalis in. v. Vt læti phaleris omnes & torquibus omnes. Horatius in epi. Optat epyphia bos piger optat

arare caballus.

Lorica quam mydias messenus reperisse dicitur:est ppe tegmē de loro factum quo maiores dolo uti cōsueuerant. Varro de līgua latina:lorica ꝙ e loris de corio crudo pectoralia faciebāt:postea succidit calibs ferro sub id uocabulum ex annulisqꝫ ferream tunicam fecere:quæ tātum pectora apud maiores tegebat : postea uniuersū corpus:unde triplici seruantur pectora ferro: nā tergo tunc nullus erat metus .& Lucanus.vii.quærit iter quo torta graues lorica catenas opposuit:totoqꝫ latet sub tegmine pectus.hæc pro diuitiis materia uel opere pretiose ut Maximiani adolescentis & Ptholomæorū regum aureæ quædam æneæ & cōmunes ferreæ : Simplices quidā habent bilices ac trilices:alii loricas squāmatas iuncturis adopertis siue plumatas alii probant illisqꝫ teguntur crispus equis paria operimenta erant quæ lintheo ferreis laminis in modum plumæ annexu erant:uirgi'quoqꝫ spumantemqꝫ agitabat equum quem pellis aeneis in plumam squammis auro conserta tegebat.Iustinus epi.trog.pōpe.li.xli.munimētum ipsis equisqꝫ loricæ plumatæ sunt: quæ utrūqꝫ toto corpore tegebant.

Baltheus ē non tantū militare cingulum siue cingulus militaris quo cinguntur milites sed etiam a quo arma dependent nec ad humilitatem solum uerum ad insultationem nonnunꝙ & iactantiā ut Turnum habuisse constat Virgi.ī.xii.Infœlix humero quō apparuit alto: Baltheus & notis fulserunt cingula bullis Pallantis pueri uictum quem uulnere Turnus Strauerat: atque humeris inimicū insigne gerebat.

Clypei peditū tegmina sunt:scutā uero equitū. Virgi.in.ix . Et clypeum superintonat ingens:aut ipse ingens clypeū supra ipsū aūt lectum ē & hoc clypeum ut pbat caper quod magis debem9 accipere nam Homerum imitatus est:neutro nanqꝫ genere & masculino a doctissimis artium scriptoribus usurpatum inuenimus

Trabellius pollio illi clypeus aureus uelut grāmatici loquuntur: clypeum aureum senatus totius iudicio in romana curia collocatus est:Neutro quoqꝫ Liuius.xxxv.ab urbe con. Aedilitas insignis eo anno fuit.M.Aemilii Lepidi &.P.Aemilii Pauli multos pecuniarios dānarunt:ex ea pecunia clypea īaurata in fastigio Iouis ædis posuerunt.Idem.xxxviii.Et duodecim clypea aurata ab ædilibus curulibus.p.Claudio &.p.Sulpitio Galba sunt posita ex pecunia qua

frumentarios ad ānnonā cōprehensam dānauerant Pacuui9clypea currum reliquit chlamyde cōtorta:appellarunt quoque clypeū anti qui ob rotunditatē & corium bouis in quo fœdus gabinoꝝ fuerat de scriptum cum romanis. Apud maiores enim fortium uirorū picta erant scuta:econtra inertium & tyronum pura erant:unde ē parma que inglorius alba idest non picta scutis etiam qualibus apud troiā pugnatum est:auctore Plinio natu.histo.xxxv:continebantur ima gines:unde & nomen habuere clypeoꝝ:non ut peruersa gramma-ticorum subtilitas uoluit a cluendo: cluere enim antiqui pugnare dicebant. Clypei maiora scuta secundum Seruium ab eo dicta ꝙ ce lent corpus a græco:masculino autem genere frequentissime prola tum inuenimus: Verum clypea ut alii uolunt neutro ad imaginem uel picturam uel ornamentum masculino uero genere ad scuta re feruntur:'Clypeos Prot9&Atrius inter se bellātes siue Calth9 Atha mantis filius inuenisse produntur:Chares quoqꝫ fuisse tradit Hero dotus qui ꝑmi scutis signa fecerunt & ansas quibus scuta tenentur : quom antea sine illis uterentur loris ex corio ad collū & ad sinistrū humeꝝ appendentibus. Hoꝝ autem materia commendatur ex for ma pœni ex auro factitauere. M. Aufidius docuit maiores suos ar-genteos clypeos habuisse: Alexāder rex iudæoꝝ octo milia pugna torum Ptolomæo opposuit quos hecathomatos appellabat: hoc est contra centum pugnantes:eo ꝙ clypeis æneis uterentur. Numidae coriis elephantoꝝ scuta fecisse traduntur impenetrabilia quidē iacu lis:sed ea casu inutilia fiunt:corii nāqꝫ ea natura est ut imbrē spon-giæ modo ebibat quo pondere pressa circūferri non possunt: ligne is faciendis præstant: ligna frigida aquis innutrita ac leuia quoꝝ pla ga contrahit se ꝓtinusqꝫ claudit suum uulnus & ob id continuatius transmittit ferrum in quo sunt genere fici salix tilia sambucus popu lus:leuissima salix ideo utilior sed formæ placido singulis ce ssere oblonga sunt peditibus nonnullis recurua testudinesqꝫ uocant : alii rotunda ut cætra pelta uel parma.

Cætra scutum breue loreum quo utuntur Afri & Hispani. Vir-gi. læuas cætra tegit. Pelta scuti genus breuissimi in modū lunæ iam mediæ cætræ haud dissimile unde Maro Ducit amazonidum lunatis agmina peltis.

Parma scutum breue etiam sic dictum teste Varrōe ꝙ e medio in omnes partes sit par. Ancile scutum breue cælo regnante

Numma Pompilio delapſum ſit dictum propter figuram:circulus enim non eſt neq̄ ueluti pelta circunferētiam reddit: ſed exciſurā habet lineæ helicoidis cuius apices curuaturam habentes & denſitate in ſe conuerſæ ancilis figuram faciunt: Ancile ſcutum etiā breue inquit Feſtus ꝙ ideo ſic appellatur quia ex utroq̄ latere erat reciſum ut ſummū infimumq̄ eius latus medio pateret:uel dictum ancile ab ambeciſu teſte Varrōe ꝙ ea arma ab utraq̄ pte ut tharacū inciſa ſunt.uel ut Seruio placet in comento li.viii.æneí. Ancile ſcutū breue atq̄ rotundum ſic dictum uel ꝙ undiq̄ circunciſum eſt : aut a græco ideſt undiq̄ labrum habens . Ouidiꝰ.iii.faſtoꝝ:atq̄ ancile uocāt quod ab omni parte reciſum eſt qđ q̄ motis oculis angulus omnis abeſt:Alii ex an quod eſt circum & cilio uoluo dictū putant aut propter anchona ideſt cubitum ad quem circunferunt:hoc enī Iobbas inquit cupiens nomen a græco deducere poſſet primū hoc cognomen ab eo uel motu uel impetu deſcendere qui anathen id eſt ſuperne factus ſit: ſiue ab aegrotantium curatione quæ a cæſis dicitur ut ab anchinombyſeos hoc eſt ſiccitatum ſolutiōe: præterea a triſtium amotione quam Anaſcheſim uocant ex quo Caſtorem & Pollucem Anachas athenienſes appellant:ſi quid eſt in græcum eloquium deducendum ſit hoc eſt a cubito quo deferri conſueuerunt poſſe uocari etiam aſſerunt. Sariſſa clypeus æneus. Q. Curtius li.ix.ingens hic militum multitudo inter quos erant græci qui Dyoſippo ſtudebant:Macedo iuſta arma ſumpſerat æneū clypeum quem ſariſſam uocant:læua tenens dextra lanceam gladioq̄ cinctus ueluti cum pluribus dimicaturꝰ. Tholos græcum eſt: & proprie ueluti ſcutum breue quod in medio tecto eſt in quo trabes coeunt & ad quod dona ſuſpendi conſueuerant.Statius.ii.theb.Hic ego maiorum pugnas uultuſq̄ tremendos: Magnanimum effigam regum figamq̄ ſuperbis Arma tholis quæq̄ ipſe modo quæſita reuexi:Sanguine quæq̄ dabis captis tritonia thebis. Vmbo ſcuti ꝑs media quaſi umbilicus:umbo etiam ſcutum ſæpe ſignificat: nam a parte totum intelligimus. Virgi.in.x.Inde aliud ſuperque aliud figitque uolatque:ingenti gyro ſed ſuſtinet aureus umbo. Ocreæ crurum tegmina ꝙ opponebantur ob crus dictæ.Liuius.ix.ab urbe con.& ſiniſtrum crꝰ ocrea tectum galeæque criſtatæ quæ ſpeciē magnitudini corpoꝝ adderent:eas uero & criſtas galearū feruntur chares tradidiſſe:ſed galeam Lacedæmonii inuenerunt.

Pero rusticum calciamentum a græciæ more ubi hoc armorum fuerat genus tractum & hernicis a poeta nobilissimo assignatū unde isti transierant:proinde sunt in li.vii. Virgilii illi uersus quibus hernici populi & eorꝝ nobilissimi ut tunc erat ciuitas Anagnia enumerantur:quos diues Anagnia pascit:Quos amassene pater non illis omnibus arma:Nec clypei currus ue sonant pars maxima glādis Liuentis plumbi spargit pars spicula gestat Bina manu fuluosq̧ lupi de pelle galeros Tegmen habent capiti uestigia nuda sinistri Instituere pedis crudus tegit altera pero:Hunc morem in italia fuisse ut uno pede calciato & altero nudo iretur ad bellū:nusq̄ adhuc qđ sciam reperi sed eam græcorum nonnullis consuetudinem fuisse: Locupleti auctoritate iā palā faciā in qua quidē re imitari ē poetæ inclyti occultissimam diligentiam qui quom legisset hernicos quorū est Anagnia a pelasgis oriundos:appellatosque ita a Pelasgo quodam duce suo qui hernic9 nominabatur morem quem De ætholia legerat hernicis assignauit qui sunt uetus Colonia pelasgorꝝ & hernicum quidem hominem pelasgum ducem hernicis fuisse. Iulius higinus in libro secundo urbium nō paucis uerbis probat:morem uero ætholis fuisse uno tantummodo pede calciato in bellum ire ostēdit:clarissim9 Euripides scriptor tragicus in cui9 tregœdia quæ Meleager inscribitur nuntius inducitur describēs quo quisq̧ habitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum conuenerant:in eo hi uersus sunt animaduertitis diligentissime uerba Euripidis a Marōe seruata:ait enim ille & eundem pedem nudum: Virgilius quoque dixit uestigia nuda sinistri instituere pedis: In qua quidem re quo nobis studium nostrorum magis comprobetur nō reticebimus rē paucissimis notam reprehensum Euripidem ab Aristotele secūdo de poetis libro qui ignorantiā isti9 Euripidis fuisse contendit:æthołos enim non læuū pedem nudū habere sed dextrū : quod ne affirmem potius q̄ probem Aristotelis uerba sunt ex eo libro quem de poetis secūdo scriptum reliquit in quo de Euripide loquens sic ait: G.hæc quom ita sint Virgilium tamen Euripide auctore q̄ Aristotele uti maluisse constat:nam ut haec ignorauerit uir tam anxie doctus minime crediderim:iure autem prætulit Euripidem:est enim ingens ei cum græcarū tragœdiarꝝ scriptoribus familiaritas quod ex multis dictis ei9 licet opinari

Scansilis ferri in equos usum adminiculum apud ueteres tam

graecorum q̃ latinorum fuiſſe haud inuenio: Virgilius in duode-cimo: Infrænant alii currus aut corpora ſaltu ſubiiciunt in equos & diſtrictis enſibus adſunt. idem in eodem: Turnus ut Aeneā cedentem ex agmine uidit: Turbatoſq; duces ſubita ſpe feruid9 ardet: poſcit equos atq; arma ſimul ſaltuque ſuperbus Emicat in currum & manibus mollitur habenas: Vegetius libro primo: Non tātum a tyronibus ſed etiam a ſtipendiariis militibus ſalitio equo diſtricte eſt ſemper exacta: quem uſum uſque ad hanc ætatem licet iam cum diſſimulatione perueniſſe manifeſtum eſt: equi lignei ſub tecto hyeme æſtate ponebantur in campo ſuper hos tyrones primo inermes dum conſuetudinem perficerent: deinde armati cogebantur aſcendere tantaq; cura erat ut non ſolum a dextris ſed etiā a ſiniſtris partibus & inſilire & deſilire condiſcerēt: euaginatos etiam gladios uel contos tenentes: hoc enim aſſidua meditatione faciebant ſcilicet in tumultu prælii ſine more aſcenderent qui tam ſtudioſe exercebantur in pace. Liuius ſecundi belli punici li. iii. Nec omnes numidæ ī dextro locati cornu: ſed quibus deſultorꝝ in modum binos trahentibus equos inter accerrimam ſæpe pugnam in recentem equū ex feſſo armatis tranſultare mos erat: tanta uelocitas ipſis tāque docile equorum genus Xenophon ſocraticus in eo libro qui equitū præfectus inſcribitur: poſtquā uero equites quales eſſe oporteat dictum eſt: quā nam parte equites optimi comparentur hoc in medium conabor exponere. Ex his igitur iuniores impellere atque adhortari debemus ut in equos inſilire diſcant. Huius autem rei magiſtrꝝ præceptoremque qui adhibuerit iure laudabitur: natu autem grandiores aſſuefacere ut in ſcandendis equis perſico more ſe inuicem adiuuent. Plutarchus in uita graecorum: Dimenſo præterea uiarꝝ ſpatio ſingulis miliariis: eſt autem miliarium paulo minus q̃ octo ſtadia: columnas lapideas ſpatii ſigna proferentes conſtitutos: alios in ſuper lapides parum inter ſe diſtantes ex utraque uiarum parte diſpoſuit ut ex illis faciliter & ſine ſaltu in equos eſſet aſcēdere. Hui9 rei præter hæc teſtes & iudices ſunt etiam arcus in urbe romana triumphales ac æneus apud lateranum equus abſque huiuſmōi ſcandendi adminiculo cum equite & ſeſſore ſuo.

Calcar agitandi cōcitandique equi ſtimulus eſt a calce denominationem aſciſcens: Ouidi9: nō nocet admiſſo ſubdere calcar equo in eo autem quod. vi. æneī. ſcribitur: ſeu quom pedes iret in hoſtē:

seu spumantis equi foderet calcaribus armos: speciē pro genere posuit maro :hoc est equi Armos pro equo quom non possint Armi calcaribus fodi:utq; hoc ad concitandum sic uirga ad regendū equum diuersarum gentium institutum fuisse proditur: Valeri9 maxi.li.tertio de.P. Crasso inter eleam inquit: & smirnam exceptus ne in deditionem eius perueniret dedecus Arcessita ratione mortis effugit: Virga enim qua ad regendum equum usus fuerat in unius barbari oculum direxit:qui ui doloris accensus latus Crassi sicca confodit. Lucan9 in quarto Et gens quæ nudo residens massilia dorso Ora leui flectit frænorum nescia uirga

Quæ arma ad nocendum apta instrumentaq; bellica quib9 nominibus explicentur Ca.IIII.

Væ suis nominibus ad tegēdum sunt arma dixisse uidemur:nunc ad nocendum quæ sunt reliqua ꝓsequamur.

Acinacis gladius militaris lingua parthoꝝ uel medoꝝ ut inquit Acron pro quolibet licet poni possit. Q.Curtius li.vi. sed ꝑter clypeum eius putrem & arcus duos scithicos & acinacē nihil reperit. Hieronimus lib.i.contra Iouinianum:strato regulus sidonis manu propria se uolens confodere ne imminentib9 persis ludibrio foret:gladium quem arripuerat circūspectans hostium pauidus expectabat aduentum quem iam iāque capiēdum uxor intelligēs extorsit Acinacem e manu & latus eius transuerberauit.

Ensis & gladius huius naturæ sunt auctore Quintiliano insti.libro.ix.ut idem pluribus uocibus declarent:ita ut nihil significationis quo potius utaris intersit. Macrobius.i.de somno Scipionis: nūc uideamus quæ sunt hæc duo nomina quorum pariter meminit cū dicit:Quæ sidera & stellas uocatis neq; enim hic res una gemina appellatione monstratur ut ensis & gladius.

Gladius quem auctore Plinio.vi.natu.histo.a lacedæmoniis cōstat inuentum teste Varrone.c.in.g.commutato a clade dicitur qđ sit ob hostium cladem utq; dupondii nomen quod dicitur a multis duobus modis:hic duopondus & hoc duopondium:sic hoc gladiū & hic gladius: Quintilianus lib.i.histi: Et gladia qui dixerunt genere exciderunt:sed hoc quoq; notare contentus sum ne arti quorū dam culpa perpauicatium perplexe uidear & ipse quæstionem addidisse Spata ensis siue gladius nomina sunt omnibus pene nota

Liuius trigesimonono:ubi omnia fuga completa uidit Cato ipse ad secundam legionem quæ in subsidio posita erat reuehitur & signa præ se ferri plenoq; gradu ad castra hostiū oppugnanda succedere iubet si quis extra ordinem auidius procurrit & ipse inter equites spata percutit & tribunos centurionesq; castigare iubet: hoc uocabulum in ueterum etiam libris scriptum inuenies & apud. A. Gelium noctium suarum libro decimo Harpe falcatus ensis quo usus est Perseus in occisione Gorgonis: Lucanus in nono: harpem alterius monstri iam cæde rubentem: idem in eodē: Perseos aduersi cylenida dirigit harpem: Lata colubriferi rumpens confinia colli. Maro in septimo: Læua sceptra tenet falcati cominus enses

Linguam ueteres dixere gladiolum oblongum in speciem linguæ factum: cuius meminit Neuius in tragœdia exiona

Machera gladius longus ex altera parte acut9 a græco nam græci longum uocant: Cæsar. ii. comen. Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum est propterea quod pro uallo carros obiecerant & e superiore in nostros uenientes tela coniiciebant: nō nulli inter carros rotasq; macheras & stragulas subiiciebant nostrosque uulnerabant: Seneca libro quinto de benefi. ad Liberalem: Nec galeam illam si uideris agnosces: machera enim hispana diuisa est

Dolones gladii sunt: Plutarchus in uita Gracchi: Nec secus paratis clam percussoribus necem Tyberio machinabantur: ille uero palam gladium quem dolonem uocant accinctus ambulabat. Dolones aliorum sententia flagella sunt intra quorum uirga pugiones latent: aut secundum Varronem ingens contus cum ferro breuissimo a dolo uel a fallendo dicti ꝙ decipiant ferro quom speciem præferant ligni: Sunt & qui uelint perteretes mucrones dolones dici: & Maro inquit: Pila manu sæuosq; gerunt in bella dolones

Sicca a secando dicta: est enim gladius breuis quo maxime utūtur qui apud italos latrocinia exercent a quo & siccarii dicti quanq̄ auctore Quintiliano libro nono institutionum per abusionē siccarios omnes uocamus qui cædem telo quocunq; cōmiserint.

Pugio gladius breuis & bis acutus lateri adhærens sic dict9 Festo teste ꝙ eo punctim pugnatur: est & pugio secundum Varronē ingens contus cum ferro.

Clunadum cultrum sanguinarium dictum est uel ꝙ ad clunes dependet uel ꝙ clunes bestiarum diuidit.

Secespitam cultrum ferreum dicunt oblõgum manubrio ebur neo rotundo solido iuncto ab capulum argento auroq́ fixo clauis æneis ære cyprio quo pontifices flaminesq́ ad sacrificia utebãtur a secando secespita dicta: alii securim alii dolabram æneã esse putant

Mucro ensis & gladius idem sunt: Priscianus artis grãmaticæ li. ii. synonima tam ꝓpria q̃ appellatiua inueniuntur sicut ensis gladi⁹ mucro unum atq́ idem significant sicut. P. Cornelius Scipio Aphricanus unum atq́ idem significant. Boetius de trinitate: In reꝝ enim numero non facit pluralitatem unitatum repetitio: ut si de eodẽ dicam gladius unus: mucro unus: ensis unus. potest enim unus tot uocabulis gladius agnosci. hæc enim unitatum iteratio potius est: non numeratio: ueluti si ita dicamus ensis mucro gladius: repetitio q̃dã eius non numeratio diuersoꝝ: uelut si dicã sol sol sol un⁹ sol nõ tres soles effecerim sed deuuo totiens prædicauerim. Idem in eodẽ: Recte repetitio magis de eodẽ q̃ enumeratio diuersi uidetur esse quõ dicitur: Deus pater deus filius deus spiritus sanctus: atq́ hæc trinitas unus deus uel ensis atq́ mucro: unus gladi⁹ ueluti sol sol sol un⁹ sol. Idem paulo infra in eodẽ: Non uero ita dicitur ac filius ac spiritus sanctus quasi multiuocum quidam: nam mucro ensis ipse ẽ: & idem uero pater ac filius & spiritus sanctus idem quidẽ est: non uero ipse. Liuius li. vii. ab urbe con. Gallus uelut molles superne eminens proiecto læua scuto in aduenientis arma hostis uanum cæsim cum ingenti sonitu ensem deiecit: Roman⁹ mucrone surrepto quõ scutum scuto percussissent: mucro ensis quoq́ uel gladii uel cuiuslibet rei acumen dicitur. Liuius ab urbe con. xxii. Gallis Hispanisq́ scuta eiusdem formæ erant fere dispares & dissimiles gladii. gallis prælongi ac sine mucronib⁹: hispano pũctim magis q̃ cæsim assueto petere hostem breuitate habiles cum mucronibus. Seneca ad Lucil. li. xi. Gladium bonum dicere non cui auratus est balthe⁹ nec cuius uagina genus distinguit: sed cui & ad secandum subtilis acies est & mucro munimentum omne rupturus. Macrobius li. i. de somno Scip. Nam & Dionysius aulæ sidereæ inclæmentissimus incubator familiari suo cuidam solam beatam existimãti uitam tyrãni uolens q̃ perpetuo metu miseram quanq́ impendentiam semper periculoꝝ plenam ostendere: gladium uagina raptum & capulũ de filo tenui pendentem mucrone demisso iussit familiaris illius capiti iminere inter epulas: unde etiam a poeta clarissimo dictũ est in. xii

illa manu moriens telū trahit ossa sed inter ferre9ad costas alto stat uulnere mucro.oēs hæ denique gladioꝝ species uaginis abduntur

Aclides auctore Seruio tela sunt quædam antiqua adeo ut ne q̄cquā cōmemoretur in bello.Legitur tamen ꝙ claue cubito semis eminentibus hinc & hinc acuminibus quæ in hostes ita iaciūtur re ligatæ loro uel lino ut peractis uulneribus possint redire:putātur tā men esse teli genus quod in flagello immensum iaci potest dicente Marone: Teretes sunt aclides illi tela: sed hæc lento mos est aptare flagello. Telum uulgo id appellatur qđ ab arcu mittitur manu ut lapis lignum fustis hastis lanceæ pilum & quodcunque in lō ginquū mittitur græca uoce significatum q̄nquā etiam legimus de gladio Liui.li.i.Arma his impata galea clypeus ocreæ lorica oīa ex ære:hæc ut tegmenta corporis essent:tela in hostem hastaq; & gladius.Seneca li.xv.epi.de diuitiis loquens ille inquit neminem lædunt nec sua nocet cuiquam stulticia aut aliena nequitia: sic quemadmodū gladius neminem occidit & occidentis telum est. Virgili9 At non hoc telum mea quod ui dextra uersat effugies

Verutrum telum breue & angustum Nonio teste Mar.Liuius ab urbe con.decem quibus plerisq; in scuta uerutis in corpora ipsa fixis sternitur cuneus.Idē in p̄mo:Arma mutata nihil præter hastam & uerutum datum:Vegetius li.ii.Quom de missilibus loqueretur & de uno ac maiore dixisset Aliud inquit minus ferro unciarum quinq; hastili pedum totidē & semis quod tunc uerutulū nunc uerutum dicitur Fustes sunt quosq; palos rustici uocāt quiq; īter prima humani generis arma fuere. Baculus a Bacco secundum Rabanum & plerosque alios repertus & appellatus usu communis mas est significationem habens notissimam.Liuius li.i.Augur ad læuam eius capite uelato sedē cœpit:dextera manu baculū sine nodo aduncum tenens quem lituum appellarunt: diminutiuū tamen neutro genere bacillum habet:Cicero.ii.de fin.bono. Bacillum aliud inflexum:aliud ita natum:primitiuum etiam quod est baculus baculum neutro genere prolatum inuenimus.Appuleius magie li. i.Veꝝ tamen hoc Diogeni & Antisteni pera & baculum quod regī bus diadema quod imperatoribus paludamentum quod pontificibus galerum quod Lituus Auguribus Ouidius.xv.meth.esse solet baculumque tenens agreste sinistra. Vindicta uirga prætoris q̄ serui percussi liberantur & libertatem acquirunt:a uedico dicta qa

per eam uendicent libertatem Persi9ad dominum ignoras nisi quē uindicta relaxat: Liuius li.ii.ab urbe con. Ille primum dicitur uindicta liberatus quidam uindictæ quoque nomē tractum ab illo putant uiridatio ipsi nomen fuisse post illum obseruatur ut qui ita liberati essent in ciuitatem accepti uiderentur

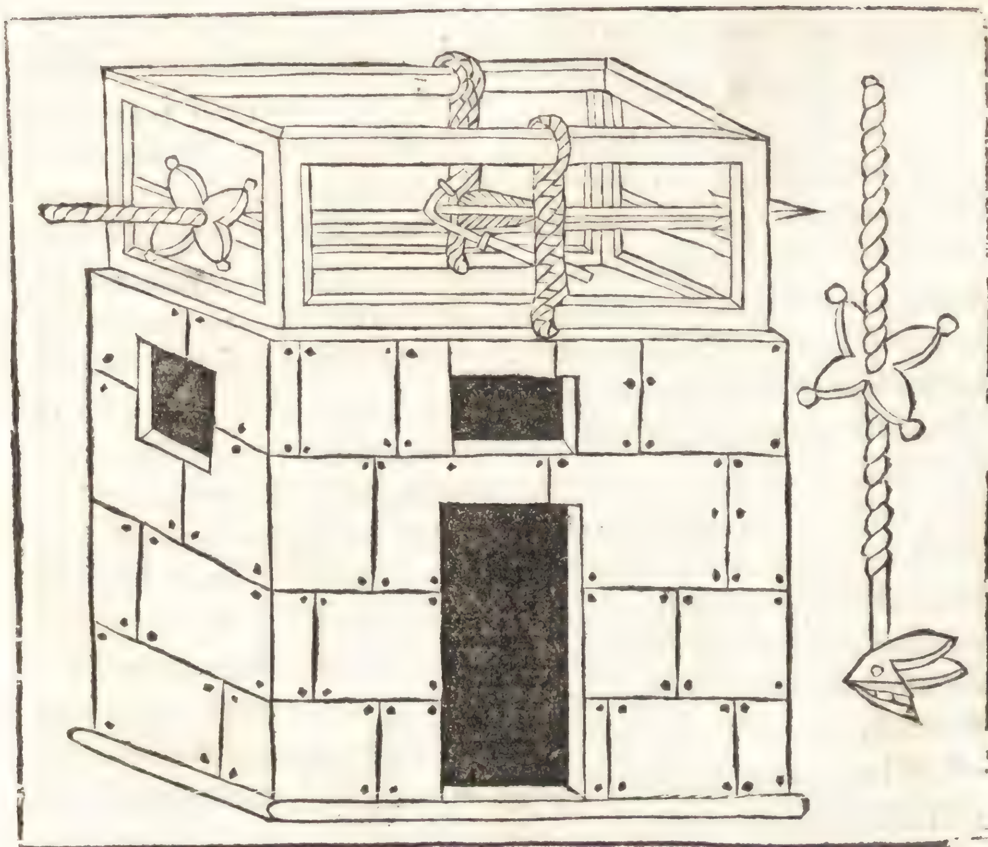
Verbera pro uerberatione licet nōnunquā accipiantur: rē tamē corpoream proprie significāt ut flagella quæ sunt ꝓprie sarmentorum summitates. Quintilianus: Ignes ex proximo raptos & uerbera quæ casus obtulerat: Iustinus epi.trog.pomp.li.ii. Admonentur Scythæ mutare genus pugnæ memores non cum hostib9 sed cum seruis præliandum: nec armoꝝ sed dominoꝝ iure uincendos uerbera non arma in aciem afferenda: omissoque ferro uirgas & flagella caeteraque seruilis metus instrumēta paranda Hastas quas lacedæmonios inuenisse dicitur Fraxinus obædientissima corilus melior sorbus lentior: ea Homeri præconio Achillis hasta nobilitata est Hastilia minores lanceæ sunt ferro ꝓducto & quas manu iacere ars est Conti hastæ longiores sunt & robustæ sine ferro sed acuta cuspide: Iuuenalis. Nocte iter ingressus gladium contumque timebis Lancea quam ethiolos inuenisse.vi.na.histo.testis est Plinius ut hasta manifestam habet significationem: latinum licet nomen non sit scriptumq; est in li.M.Varronis reꝝ diuinarū xxiiii.quo in loco Varro quom de pectorico dixisset esse id uerbum gallicum lanceam quoq; dixit non latinum sed hispanicū uerbum esse: alii a geæco dictum putant quam græci uocant

Pilum Panthasileæ licet inuentum hasta romana ut gesa galloꝝ & larissæ macedonum id auctores dicunt maximi usus in bellis ꝙ huiusmodi hasta amento æqua lance si pendeat & ponderata uibretur ubi excusso lacerto ualide intorta fuerit uix armatura īuenitur quæ uibrantis ictum sustineat eminus intortum ubi armis hæserit agitatione & motu continuo penetrare contendit: nec subitum euitari potest aut repelli sed nec euelli hoste præmente: his Britanni maxime usi & circumiacentes etiam insulæ Gesa galloꝝ telæ siue uiriles hastæ: nam & uiros fortes galli gesos uocant: Liui9.ix. lere pastorali habitu agrestibus telis falcibus gesisq; binis: armati sunt qui a cædendo cæsa dici rectius putant Ruma pilū rumata pilata rumex telum sparo gallico ꝗ simile: Iaculum quod cum amento etholum Martis filium inuenisse ferunt telum etiam quod ut iaciatᷓ

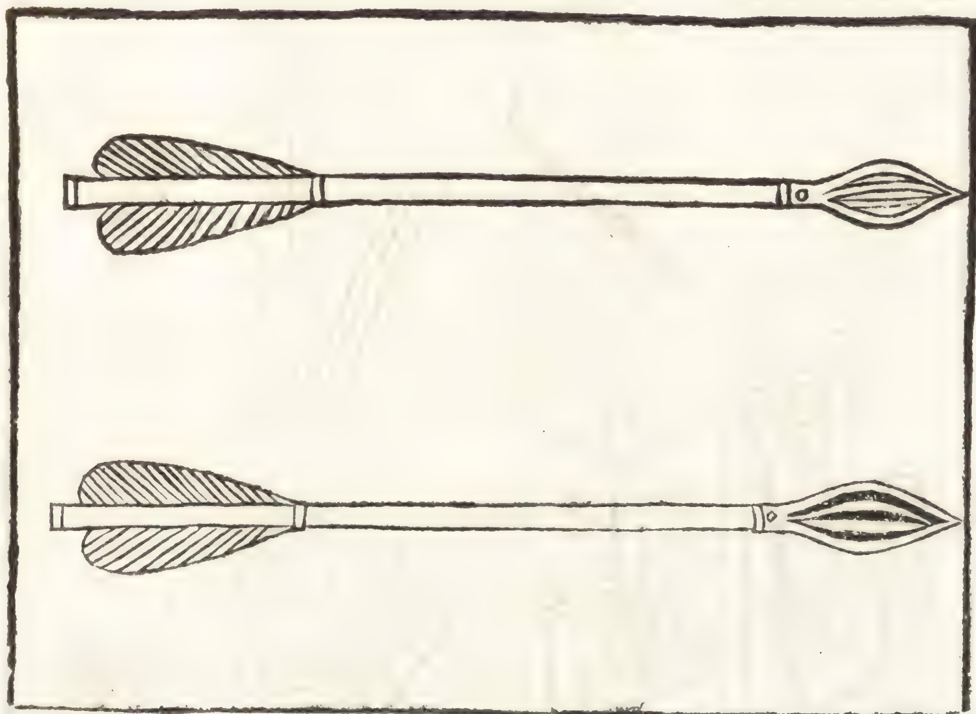
fit teste Varrone dictum. Spara Pomp.teste minimi generis iacula agrestia & rustica a spargendo dicta: Aemilius de excellētib9 ducibus exterarꝶ gentium Epaminundam pugnātem & sparo eminus percussum concidere uiderunt.Lucilius: Tum spara tum murices portantur stragula porro Sparos mas.etiam genere legim9 Salustius in Cati.Sed ex omni copia quarta pars erat militaribus armis instructa cæteri ut quosqꝫ casus armauerat sparos & lanceas alii præacutas sudes portare. Sarissa ut Pomp.placet te seruio ē hasta macedonica Liuius ab urbe con.li.ix.Arma clypeus sarissæqꝫ illis idest hastæ:idem.xxxvii.ibi simul perturbari ordines & impeditus intercursu suorꝶ usus prælongarꝶ hastarū sarissas macedones uocant intulere signa romanæ legiones: Idem.xxxviii. Per oculi foramina perlongæ hastæ quas sarissas uocant ad submouēdos hostes emittebant. Q.Curtius li.vii.Prior Barbar9 emisit hastā quā exiguus modica capitis declinatiōe uitauit atqꝫ ipse infestā sarissam equo calcaribus concito in medio barbari gutture ita fixit ut p ceruicem emineret præcipitatus ex equo barbarus adhuc tamen repugnabat:sed ille extractam ex uulnere hastam rursus in eos dirigit.

Gibinam appellant illirici telum uenabulo simile: Ennius Illirici restant siccis sibinisqꝫ fodentes Securis quasi semicuris uel semiquiris quod est hasta:uel a græco a cocrano qui regem significat: constat autem romanos græcos fuisse & erant secures signa quæ ante consulem ferebantur. Tragula est hasta ferro præacuta: & ut Varro inquit a traiiciendo dicta ut Pomp.teli genus dictum ꝙ scuto infixum trahatur:Cesar li.v.cōmētariorꝶ monet ut tragulam cū epistola ad amentū deligata intra munitionem castrorꝶ abiiciat: Liuius.xxv.ibi signis collatis pugnatū per quattuor ferme horas egre gieqꝫ uincentibus romanis signum receptui est datū : quod Cn.Scipionis ferrum tragula confixum erat Claua teli genus quo Hercules utebatur sic dicta ꝙ sit clauis ferreis īuicem religata: claua enī & leonis pelles antiquo Herculi conueniunt:quo tempore arma nōdum erant adinuenta:sed fustibus homines iniurias propulsabant ac ferarum pellibus tegebant pro armis corpora: hanc quidam Cathegiam quam & Horatius Caiam uocat dictam etiam putat estqꝫ Cathegia gallici teli genus:quod si ab artifice mittatur rursus uenit ad eum qui mittit:huius Virgili9 meminit theotonico ritu solito torquere catheias:theotonico ritu dixit quia theotonici galliæ comatæ

ſunt populi. Bipennis dicitur quod ex utraq; parte acutam habet aciem quaſi duas pennas:penum autem antiqui acutum dicebāt:unde & auium pennæ quaſi acutæ:Quintili:li.i.inſtitu. Quare diſcat puer quid in litteris proprium quid cōmune quæ cū quibus cognatio nec miretur cur ex ſcāno fiat ſcabellum aut a pinna quod ē acutam:ſecuris utrinq; habens aciem bipennis ne illorum ſequatur errorem qui quia a pennis duabus hoc eſſe nomē exiſtimāt pinnas auium dici uolut. Dolabra quaſi duo labra q; duo habeant labra ad dolandum & delendum demoliendumq;:Liuius belli punici lib.ii. Tunc Hannibal occaſionem ratus quingentos ferme Aphros cum dolabris ad ſubruendum ab imo murum mittit. Idem in eodem li. quarto:Dolabræ calonibus diuiduntur ad uallum proruendum:foſſaſq; implendas intra munimenta inſtruit acies. Idē in eodem lib. viii. Eademque porta ſigna infeſta in urbem illata & aliis partib9 ſecuribus dolabriſque cædebantur portæ:Iuuenalis libro tertio:Nodoſam poſt hæc frangebat uertice uitem ſi lentus nigra muniret caſtra dolabra Falarica genus teli miſſilis quo utuntur ex falis id eſt ex locis extructis dimicantes ut Seruio placet ingens telum torno factum ferrum habens cubitale & rotunditatem de plumbo in modum ſperæ:in ipſa ſummitate dicitur & ignem habere affixum hoc autem telo pugnatur de turribus quas falas dici manifeſtum ē: a falis dicta falarica ſicut a muro muralis ſane falaricam Lucan9 dixit neruis mitti tortilibus ex quadam machina:hunc aut tortilib9ui brata falarica neruis:obruit aut uaſti muralia pondera ſaxi. Virgilius uero in nono ſic ait : Turnum manu iaculari potuiſſe : quod a poeta uel poetice uel in laudem & uirtutem Turni forte dictum eſt qui talem haſtam manu iaculatus eſt:Liuius ab urbe condita.xxii. li. Falarica erat ſaguntinis miſſile telum haſtili ab ligneo & cætero teretri præterq̄ ad extremum unde ferrum extabat id ſicut in pilo quadratum ſtuppa circūligabant liniebantque pice. Ferrum autem tres in longum habet pedes ut cum armis tranſfigere corp9 poſſet: ſed id maxime ſi exiſſet in ſcuto nec penetraſſet in corpus pauorē faciebat quod quom medium accenſum mitteretur conceptumque ipſo motu multo maiorem ignem ferret arma admitti cogebat:nudumque militem ad inſequentes ictus præbebat.

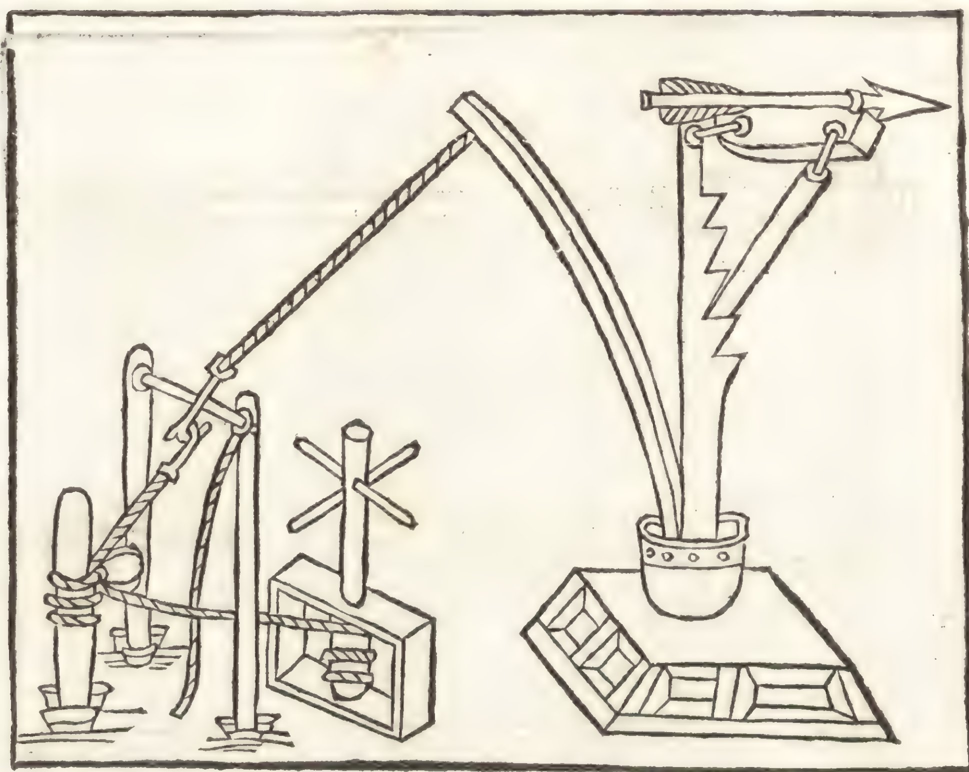

Maleoli tela sunt in muliebris coli formam. Ammianus Marcellinus. xxiiii. rerum gestarum Maleoli autem teli genus figuratur hac specie. Sagitta est cannea inter spiculum & arūdinem multifido ferro coagmentata quæ in muliebris coli formam ocnentur lintea stamina concauatur uentre subtiliter & plurifariam patens atq̄ ī alueo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento & si emissa lentius arcu inualido arcus ictu enim rapidiore extinguitur æstus incendiorum nec remedio ullo q̄ superiecto puluere uel amurca consopitur: Liuius xxxviii. ab urbe con. alii cum ardentibus facibus: alii stuppā piceq̄ & maleolos ferentes tota collucente flammis acie aduenere in huiusmodi autem maleoli concauo glutinum ignisq̄ fomentum ē inextinguibile ex colofonio sulphure sale quem nitrum appellant omnibus in lauri oleo liquefactis secūdum alios oleo petroleo adipe anatis medulla cannæ ferulæ sulphure ut aliis uisum ē ex oleæ oliuo sepo collophonia camphora resina stuppa hanc ueteres compositionem bellatores incendiarium appellant

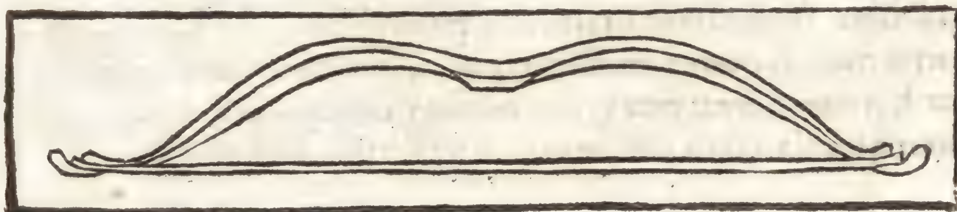

Miſſilia haſtilia tela a mittendo dicta: Liuius.xxxii. magna tormentorꝫ etiam uis ut miſſilibus procul arcerent hoſtem. Cathapulta quã Plinius.vi.na.hiſto.Cretes inueniſſe perhibet: iaculum eſt celer uel ſagitta ut Nonius inquit Cæſar ſiue alius pro eo cõmentariorꝫ.x.Bentoneſq; inſuper iniecerunt ne aut tela tormentis miſſa tabulationem perſtringerent aut ſaxa & cathapulta lateritium diſcuterent: Liuius belli punici li.i.Collatiſq; eo cathapultis ſagittis baliſtiſque ut caſtellum in ipſa urbe uelut arcem ĩminentem haberent murocircundant: Plautus in gorgulione: Atq; ita te neruo torq̃bo ut cathapultæ ſolent: idem in captiuis: Nam mens eſt baliſta pugnus cubitus cathapulta humerus aries: Cathapultam etiam organũ bellicumque inſtrumentum quo tricubitalia tela iaciuntur uſu doctiſſimorꝫ comprobatur auctorꝫ Pomp. Trifax telum lõgitudinis triũ cubitorꝫ qđ cathapulta mittitur: Victruuius li.x.Ex ratione grauitatis proportiones ſumuntur quemadmodum cathapultis de longitudinibus ſagittarum: Liuius belli punici lib.i.Ipſe Hannibal qua turris mobilis omnia munimenta urbis ſuperans altitudine agebatur: hortator aderat quæ quom admota cathapultis baliſtiſque per omnia tabulata diſpoſitis muros defenſoribus nudaſſet

Pars catapulthæ quæ fune trahitur debet eſſe ex calibe

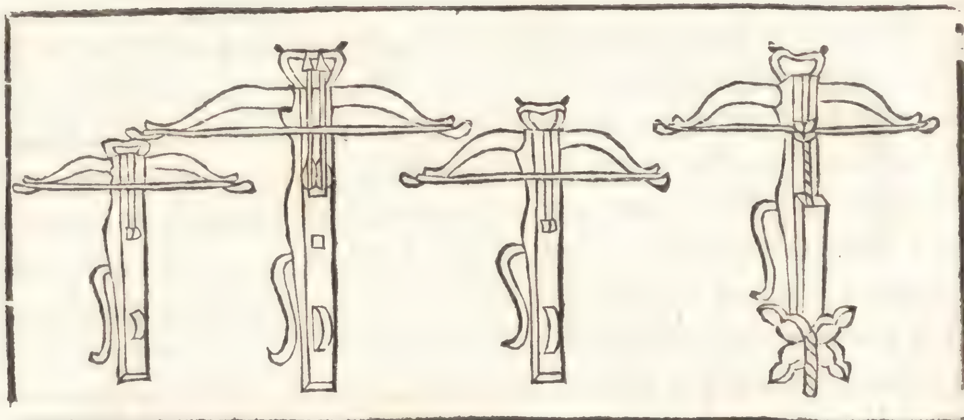

Romphæa teste.A.Gelio no.atti.li.ix.gen⁹ teli ē thracæ natiōis apud alios frameā spatā & gladiū:licet sonet hoc uocabulū in.Q. Ennii annaliū.xiii.positū īuenies:Liui⁹ab urbe con.xxxi.Tiratas quoq; rōpheæ ingētis & ipse longitudinis inter obiectos undiq; romanos īpediebant. Arcus q̄rtæ formæ ad iaciendas sagittas bellica instrumēta & ueluti ances quæ ptes urbis excelsæ atque munitae sunt:ab arcēdo hoste dicti q̄nquā quantū ad arces spectat sint cū q̄bus ē Serui⁹ q ꝙ archana secreta dicūtur arces dictas putēt q̄si res secretas:uel sint alii licet teste Solino li.i.memorabiliū.Qui uideri uelint quom Archades in excælsa parte mōtis habitassent deriuatū deinceps ut tutissima urbiū arces nominarentur Arcus insuper sagittandique Apollinē ferunt extitisse repertorē: q̄ de causa cretēses præcipue arcu delectati sunt quem sciticum nominarunt

X

Coriti proprie sunt arcuum tecæ: dicuntur tamen esse sagittarũ foruli quos & pharetras nominamus: Virgilius in.xii. Quid tela sagittæ coritiq; leues humeris & letifer arcus. Ouidius metha. Exuit hic humeros pharetram lentosq; tetendit arcus. Scorpiones ut ĩquit Vegetius libro quarto dicebantur quos nũc manu balistas uocant ideo sic nuncupati q; de paruis subtilibusque spiculis inferant mortem: Regum li.i. & statuit illic balistas & maculas & ignis iacula & tormenta ad lapides iactandos & spicula & scorpiones ad mittendas sagittas & fundibula: Cæ.comen.li.vii. Quidã ãte portam oppidi galus per manus sæui ac picis traditas glebas in igne & regionem turris ꝓhibebat scorpione a latere traiectus exanimatus concidit: Sunt & qui scorpionum ictibus non sagittas tantum sed lapides mitti annuant: Ammianus Marcellin9 reꝝ gestaꝝ.xxv. Et scorpiones quocunq; manus perite duxissent rotundos lapides euibrabant: idem uigesimo q̃rto: Scorpioni onagri uocabulũ indidit aetas nouella ea re q; asini feri cũ uenatibus agitantur: ita eminus lapides post terga calcitrando emittunt ut perforent pectora sequentiũ: aut perfractis ossibus capita ipsa displodant: Vegetius Renati9 libro q̃rto: Per scorpiones spiculis saxis item grauioribus per onagꝝ destinatis non solum equi eliduntur sed etiam hostium machinamenta frangnntur: Nonins Marcel. scorpionem teli genus esse asserit: alii a Nonio minus diffidentes scorpionem sagittam sed ueneno oblitam esse aiunt: quæ uirus quo figitur infũdit unde & scorpio nomẽ accepit: scorpiones huiusmodi a scythis originem traxisse arbitror illi enim uipera sanie & humano sanguine tinctis sagittis quolibet uulnere leui licet tactu sed irremediabili illico mortem afferunt: de his Lucanus: spicula nec solo spargunt fidentia ferro stridula: sed multo saturantur tela ueneno: uulnera parua nocent fatumq; in sanguine summo est: Ad postremum siue scitha siue cretẽsis siue alio cælo genitus fuerit qui scorpionem ad mittendas sagittas primus inuenit aut ꝓditor sane fuit aut nocendi auidus aut metuẽs hostis cogitauit eum quod idem Lucanus inquit Longe tendere neruos & quo ferre uelit committere uulnera uentis.

Sagitta a sagaci ictu idest ueloci uocata ut quibusdam placet: siqui dem ut ocius mors praeueniret ad hominem alitem illam fecimus pennasq; ferro adiecimus quo scelere humani ingenii ac fraude inuentum arbitror has primum cretenses ut inquit Solinus: alii ut refert Plinius na.hi.saterem iouis filium uel persem Persei filium ĩ uenisse asserunt frequensque circa haec oriẽtalium usus hi calamis spicula addunt irreuocabili hamo uarieque mortem accelerat penna calamis addita: fitque ex ipsis telum aliud priore facto in uulneribus: hanc barbaram sagittam appellant huiusmodi telis solẽ ipsũ obumbrant: propter hoc maxime serenos dies optant oderuntque uentos & imbres qui inter illos pacem esse cogunt. hic usus in creta bellatores suos praecipitauit in hoc ut in caeteris uicis italia ĩ agro maxime bononiensi ac penes flumen rhenum quoniam sagittis nullus aptior calamus est quibus pondus uoluere & contra flatus quoque peruicax. Spiculum sagittae praeacutae ferrum. Curtius li. septo quos dum obsidet rex inter promptissimos dimicans sagitta ictus ẽ quae in medio crure fixa reliquerat spiculum: idẽ ĩ nono: Medici lignũ sagittae scilicet corpori ĩfixũ ita ne spiculũ moueretur abscĩdit corpore deinde nudato animaduertũt hamos esse telo nec aliter id sine pernicie corporis extrahi posse q̃ ut secundo uulnus augerent

Murices tribulos aiunt ferreos qui tribus radiis abiecti quo quo modo situentur stant & erecto quarto infesti sunt. Q. Curtius lib. quarto: Quom homo quidam transfuga quãto maximo cursu ad regem peruenit nuntians murices ferreos in terram difiudisse Darium qua milites emissurum esse credebat: notatumq; certo signo locum ut fraus euitari a suis posset.

Scalprum præacutum ad feriendum ferrum :Liuius. belli pu. li.vii.elephanti plures ab ipsis rectoribus q̄ ab hoste interfecti fabrile scalprum ;cum maleo habebant:id ubi sæuire beluæ ac ruere in suos cœperant magister īter aures positum ipso ī articulo quo iūgitur capiti ceruix quāto maximo poterat ictu adigebat ea celer rima uia mortis in tantæ molis bellua inuēta erat scalpellum a scal pro īminutum Cicero.ii.de diuina.aut quorꝫ linguæ sic īhaerent ut loqui non possent hae scalpello resectæ liberarentur Hieremiæ xxxvi. cūq; legissēt ludi pagellas tres ul' quattuor scidit illud scalpello scribe & proiecit ī ignem Veruina genus iaculi lōgi teste Fabio Placiade:Plautꝰ in Bacchide si tibi machera est foris:at mihi ueruina est intus qua te & illos confodiam. Soliferum genus teli hoc est totum ferreum:ollos enim græce dicitur id quod nos totū uocamus:Liuius belli macedo.libro quarto.Et cohortes a tergo stā tes pauidi respiciebant ut emissis solliferis falaricisque gladios strin xerunt. Funda ꝙ ea fundantur lapides idest mittantur hoc telū habena uolutatur in iactu glansque librata quom sederit uelut ner uo missa excutitur.Liuius.xxviii.fundis ut nunc plurimū ita nunc solo eo telo utebantur ne quisquā alterius gentis unius tantum ea ar te quantum inter omnes alios baleares excellunt apud quos ut inq̄t Flauius matres a teneris unguiculis ita natos erudisse produntur ut nullum cibi genus contingere sinerent nisi quem ex funda īmisso lapide percussissent:proinde sunt qui balearium insularum ha bitatores huius teli usum primos iuuenisse asserant:quanquā Plini us.vi.natu.histo.hoc idem apud syrophenicas dicat inuentum

Glans uel glandis telum est siue massa plumbea īstar glādium quæ funda balista ue ꝑiicitur.Claudianus li.vii.Hnnc spicula cornu tēdere nūc glandes baleari spargere fūda.Salustiꝰ ī iugur. pars eminꝰ glānde aut lapidibꝰ pugnare Virgi.ī.vi.pars maxīa glandes

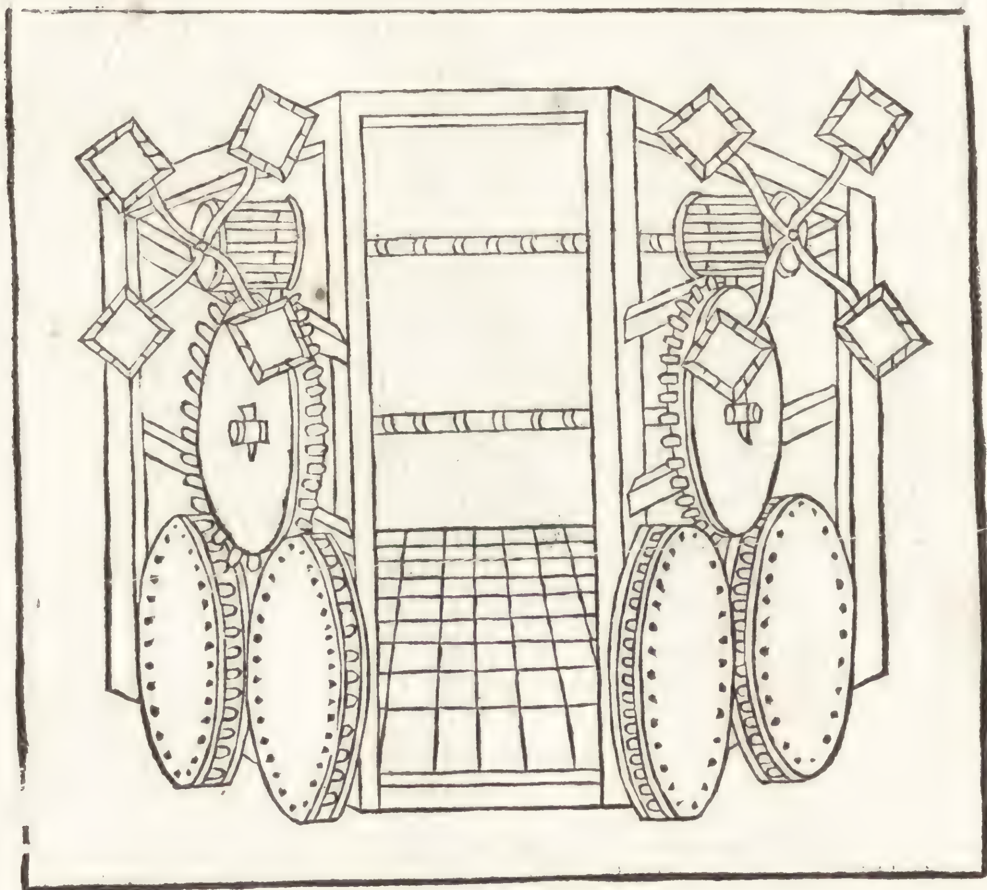
liuentes ſpargit plumbi: Ouidi9 in.xiiii.metha. ut lată plũbeă fũdă miſſa ſolet medio glans intabeſcere cælo: ſimiliter Lucretius protulit & Liuius.xxvii.ab urbe condita: Nā quod apud Virgiliũ in.iiii. georgicoꝝ inuenitur glandis in dubium uenit utꝝ nominatiuus ſit anſigurate genitiuus Nec de concuſſa tantum pluit ilice glādis: pōt enim tantum glandis intelligi ut hoc regni & tantum lucri Cælidonium auctores uocant ipſi ſalcaſtrum altera parte tantum acie tenuiſſima ſed latiore ulnae longitudine cauda biſurca ſeu hyrundinis: unde & nomen habet uaginis non conditur ſed unco dependet a cingulo Danicæ ſecures productiores quibus acies ſubtilior quibuſq; non modo Dani ſed etiam aliae gētes iam uti cœperunt: ī uniuerſum autem quae pro re militari circa haec cōſideranda ſunt ferramentorum genera ſi oleo reſtinguantur delicatior ſit acies a qua duratur in fragilitatē hircorum ſanguinis tanta uis eſt ut ferramentoꝝ ſubtilitas nec alio acrius induretur: ferrum autem omne a rubigine tuetur oleum ceruſa aut liquida pix. Falx lunatum ferrum haſtæ affixum militare quondam nunc agreſte telum: Valerius libro quinto Vnumquēq; ex his falce percuſſum in cædem ſuā compulit: Liuius.ix.ab urbe condita Iere.paſtorali habitu agreſtib9 telis falcibus geſiſque binis armati: Martialis: Fraus me certa ducis quondā curuauit in uſus Agricolæ nūc ſũ militis ante parma fui. Fuit & quondam falx nedum terreſtris militiæ ſed nauticæ inſtrumētum: erant enim romanis inaudita magnitudine falces Quas cum artificioſo quodam impulſu rudentibus hoſtiũ inieciſſent nauigio remis in aduerſum acto & rudentes uelut cultri acie tonſorii ſcindebantur & antennæ ſimul ac ſuperba ruebant armamenta erantque ſuis impedimento nauibus quibus fuerant præſidio adiumentoque a falce falcati etiam currus dicti: falcibus nanque præmuniebantur atque in hunc maxime modum falcibus armati prodibant i bella cuſpides circa temonē ab iugo decem cubita extēſas uelut cornua habebāt quib9 quicquid obuium daretur tranſfigerent ī extremis iugis binæ circa eminebant falces altera æquata iugo: altera inferior in terram deuexa illa ut quicquid a latere obiiceretur abſcinderet: hæc ut ꝓlapſos ſubeunteſque contingeret. item in axibus rotarum utrinque binæ eodem modo figebātur falces ex omni parte acie prominente ut in ſubiecta huiuſcemodi currus deſcriptiōe cōtinetur

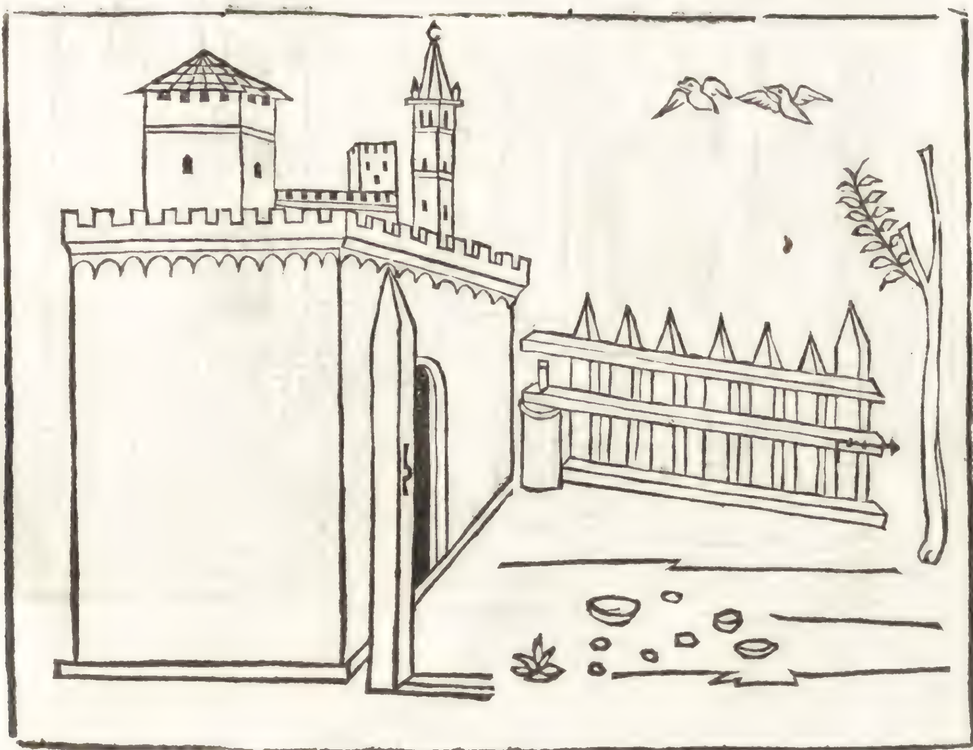
Is quadrigis ut semper duces hostium acies perturbaturos se credebant in suas terrorē persæpe uerterunt ut Antiocho maxime cōtigit: Nam Eumenes ubi eas uidit haud ignar9 pugnæ et q̃ anceps esset auxilii gen9 si quis pauorem magis iniiceret q̃ iuxta adoriretur pugna: sagittarios funditoresq; et iaculatores equitū non confertos: Sed q̃ maxime posset dispersos excutere iubet ex omnibus simul partibus tela ingerere: Hæc uelut procella partī clamoribus dissonis ita cōsternauit equos ut repente uelut effrenati

passim incerto cursu uagarent: Romani murices ferreos interram fundebant Quia hostes emissuros quadrigas arbitrabatur: in quos cum incidissent paulo post saucii. pigri inutilesque redebant: EST & alia mirifica bellici currus non falcati fora flabellis uentoque in hunc modum adacti

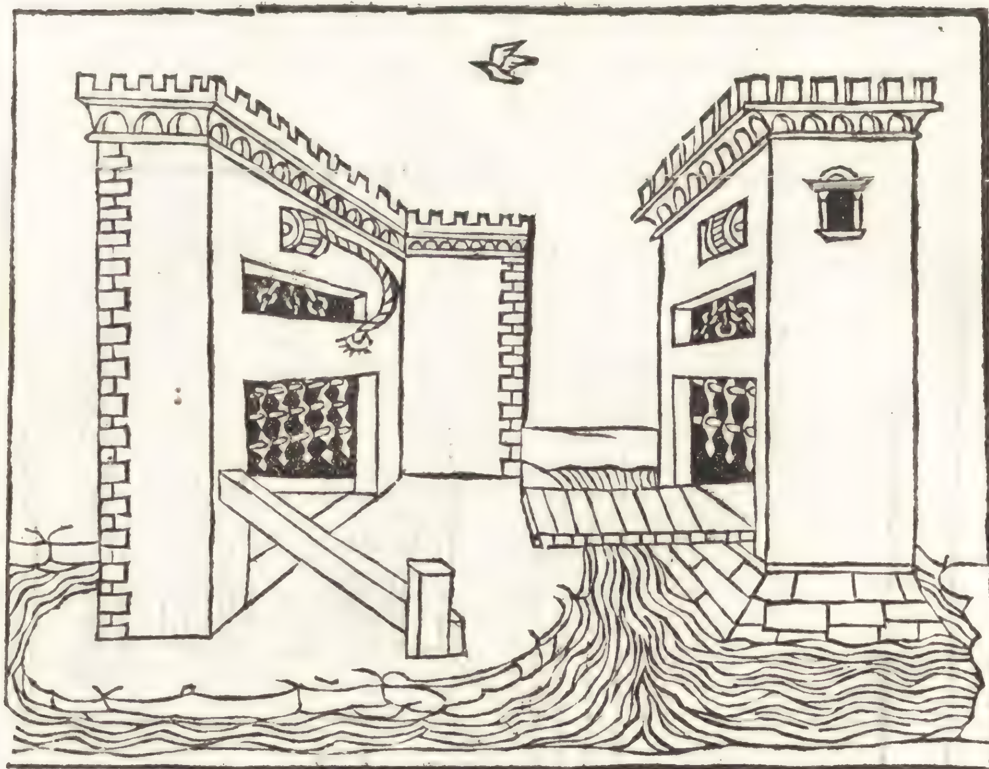

ALLOS & sudes idem esse constat auctore Seruio quamque bis idem dictum sit a uir .ii geor. his uerbis quadrifidasque sudes & acuto robore uallos: ualli namque fossarum fustes sunt: quibus uallum præ munitur: Nam munitio ipsa proprie uallum dicitur neutraliter licet

masculino genere Albius Tibullus posuerit: Non arces non uall9 erat somnumq; petebat. Valli etiam denominatio teste Varrone inde est ꝙ ea uaricare nemo posset: uel ꝙ singula ibi extrema bacilla furcilatam habent figuram litteræ. v. Terra autem illa quæ uallo facto propius ponitur: agger proprie dicitur. Abusiue tamen & muros & munimenta omnia & omnem e terra lignisq; coaceruationē ad subruendas urbes ꝙ agantur & ducantur aggerem dicimus. Liuius li. iii. bel. macedo. Thaumatos eo tēpore sūma ui expugnabat: aggeribus uineisq; & iam aries muris admotus erat. Idē in eodē Omnes inde spes pugnantibus in ui & armis & operibus erant undiq; aggeres haud facili aditu ad mœnia admouebantur. idem ī eodem lib. vi. Hæc maior difficultas macedonibus erat ꝙ romani aggere & uineis & omnibus supra terram operibus aut in præliis eēnt subter macedones cuniculis oppugnabant. Idem in eodem: Sed armati frequentes quidam ignes etiam quos aggeribus iniicerent: ferebant. Idem in eodem lib. vii. Vtrinq; uineas & aggerem muro iniunxit & cum testudinibus arietes admouit.

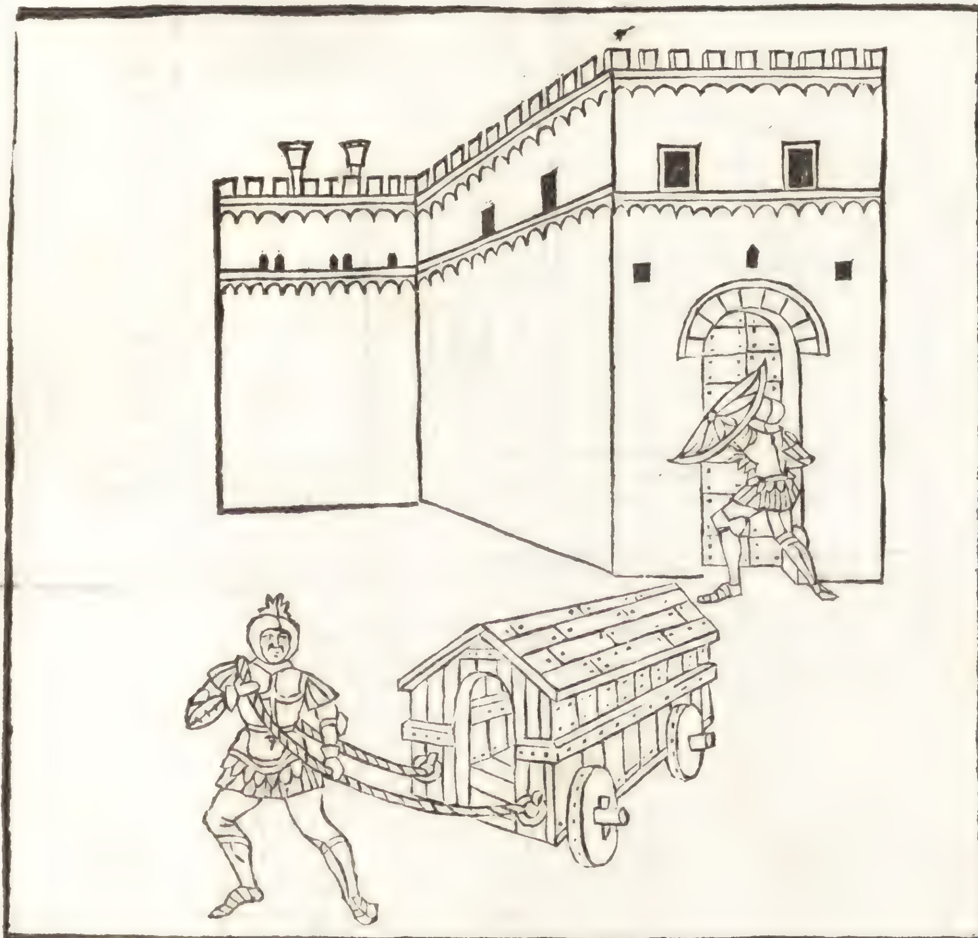

Ratheracta phenestra uel porta ferrea crati persimilis quae annulis & clauis ferreis a funibus pendet: ut si hostes intrauerint demissa eadem extinguantur inclusi. Liuius. xxvii. Hannibal quarta uigilia ferme ad urbem accessit primi agminis erant perfugæ romanorum & arma romana habebant: hi ubi ad portam ē uētum latine omnes loquentes excitant uigiles apeririq; portam iubēt consulem adesse uigiles uelut ad uocem eorum excitari tumultuanti trepidatione moliri porta cratheracta clausa erat eam partim uectibus leuant: partim funibus subducunt in tantū altitudinis ut subire recti possent uix dum satis patebat iter cum perfugæ certatim ruunt per portam & quom quingenti ferme intrassent remisso fune q̄ suspensa erat cratheracta magno sonitu cecidit.

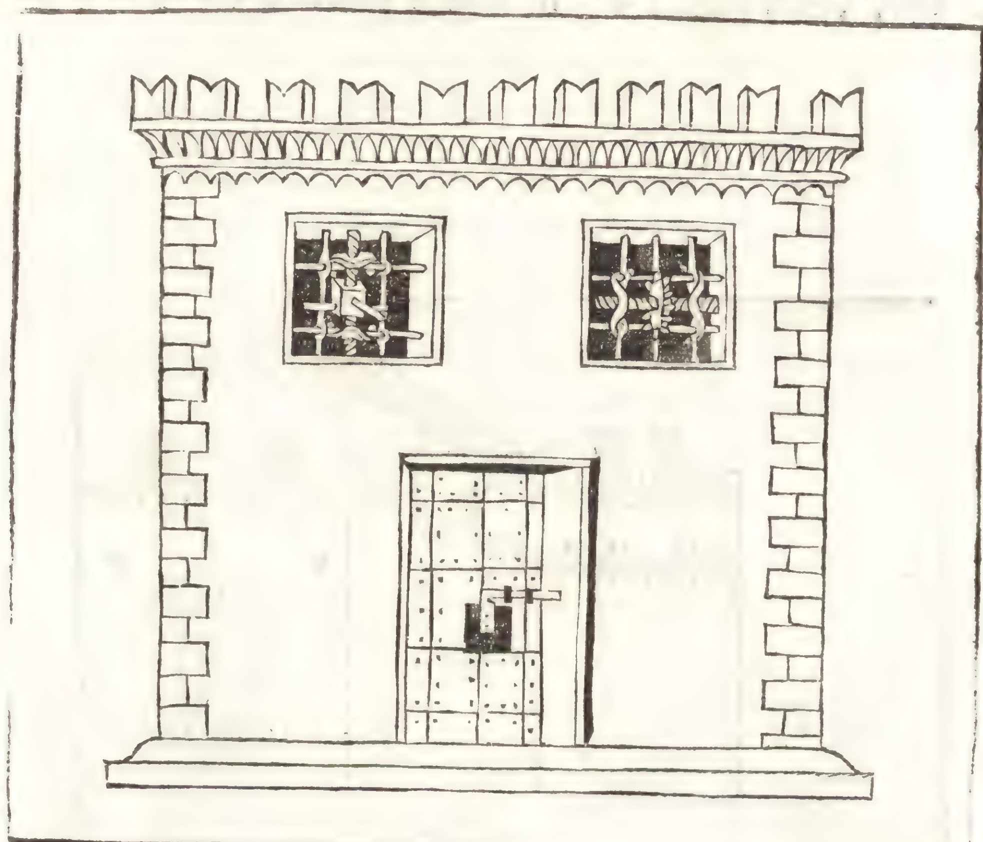

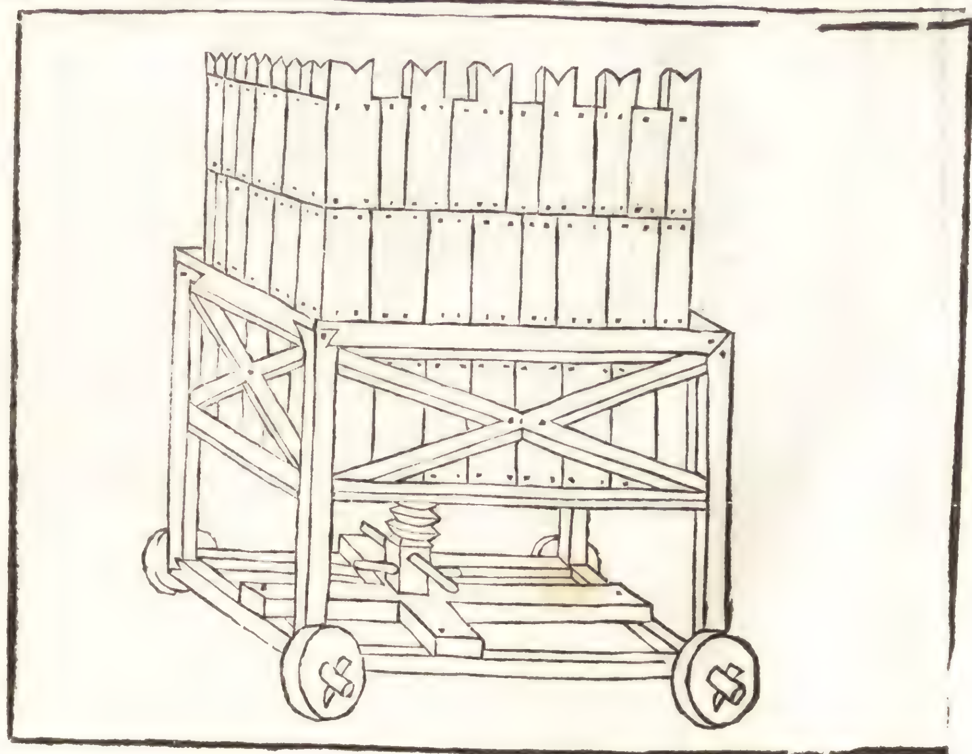
X

INSTRVMENTVM EXVRENDI PORTAM

Inſtrumentum perfrīgendi catharactām uel feneſtrām ferream

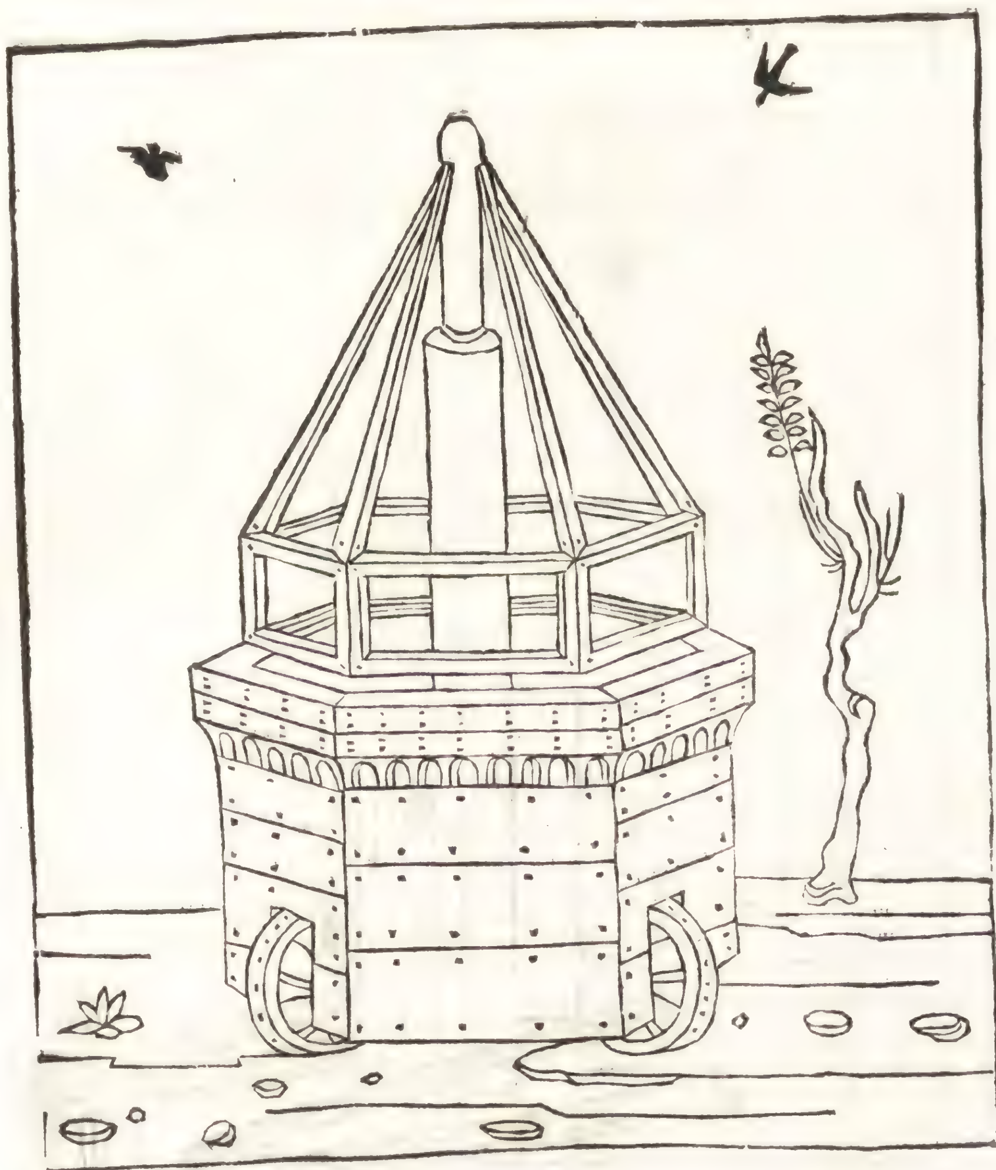

Turris in ſublime ductilis

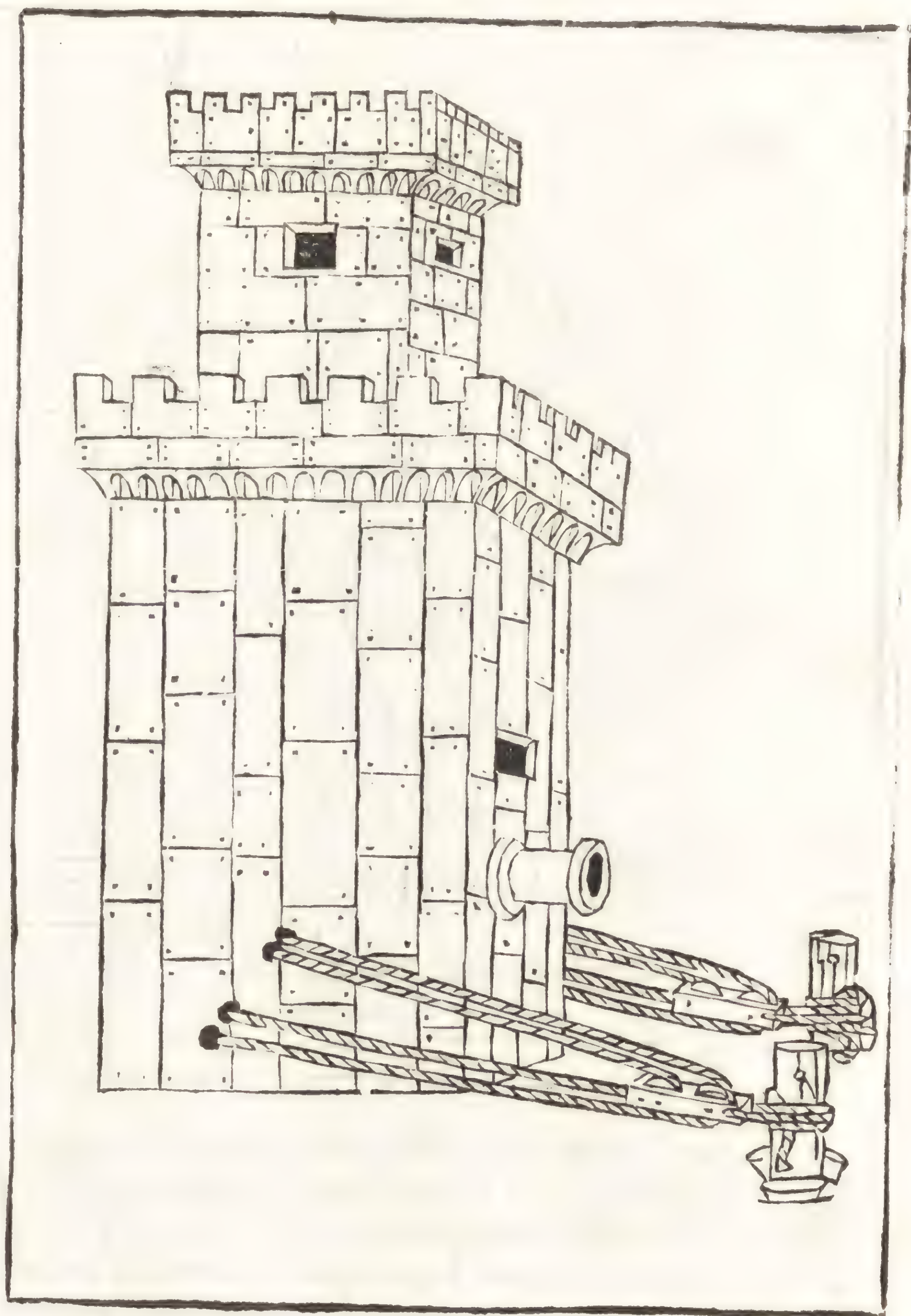
Turis mobilis ac uersilis omnia munimenta aduerse urbi superans altitudine sua q̄ admota cathapultis balistisq; per omnia tabulata dispositis hostiū muros defēsoribus nudat

Machina urbium expugnatrix Plutarchus in Demetrii uita

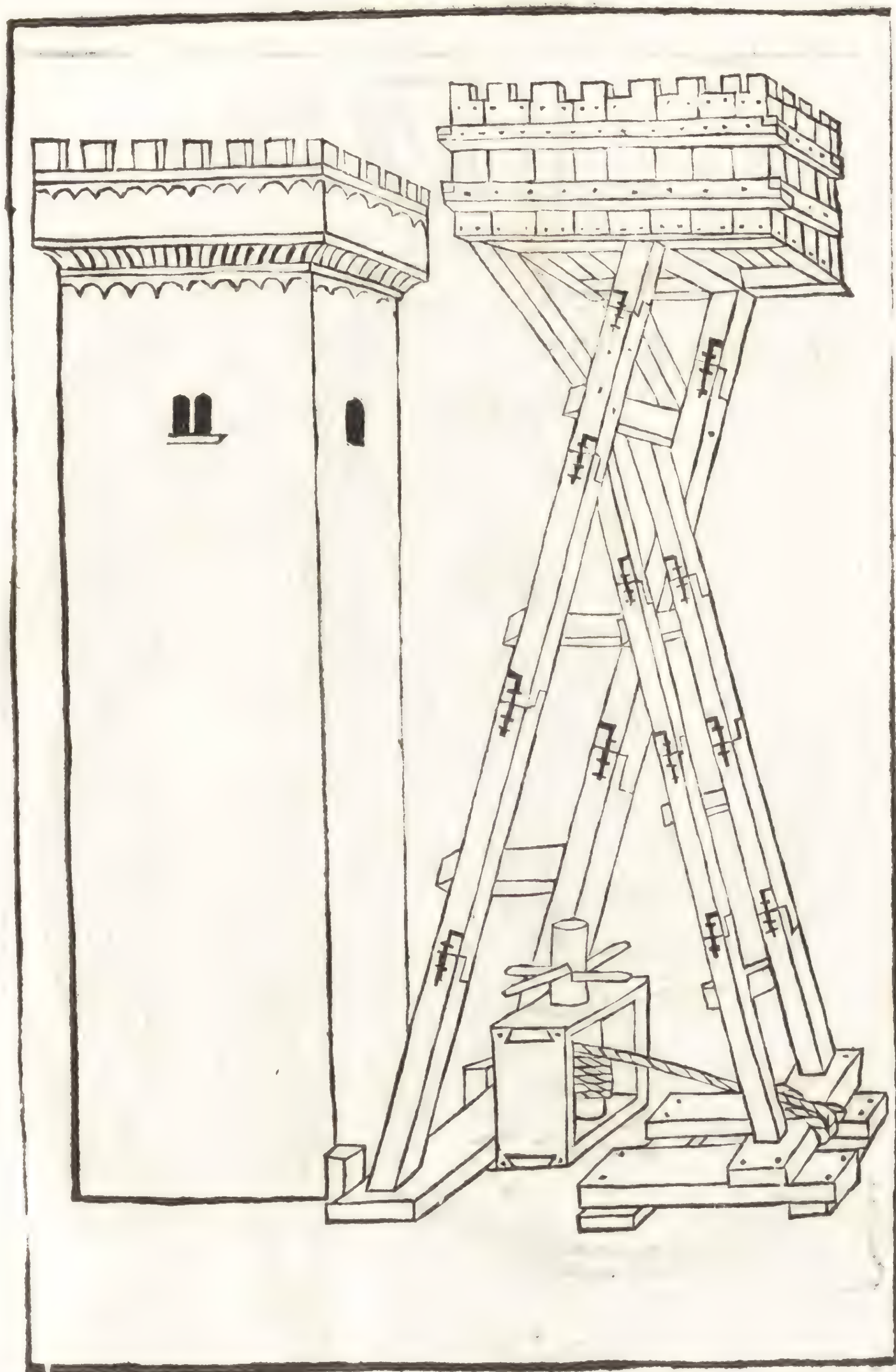
Halae turres sunt ligneæ quæ apud ueteres ꝑpter spectatores a lignis erigebantur ꝙ si ex materie larigna fiant atque uersiles tutissime sunt: flammam enim missilem et ictus qualitate materiæ ac uertigine sua non admittunt Turres autem a tornis dictæ teste uarrone: uelut alii ꝙ terretes sint et recte: hæ enim tam etsi quandoque quadratæ sint: procul tamen uidentibus rotundæ existimātur: ideo

quia oĩs cuiusq; anguli simulachrũ p longũ aeris spacium euanescit atq; cõsumitur &t rotũdũ uidetur. Rotundæ itaq; aut poligoneæ sũt faciẽdæ quadratas enim machinæ celerius dissipant ĩ rotunditatib9 q; ad centrum adigendo ledere non possunt.

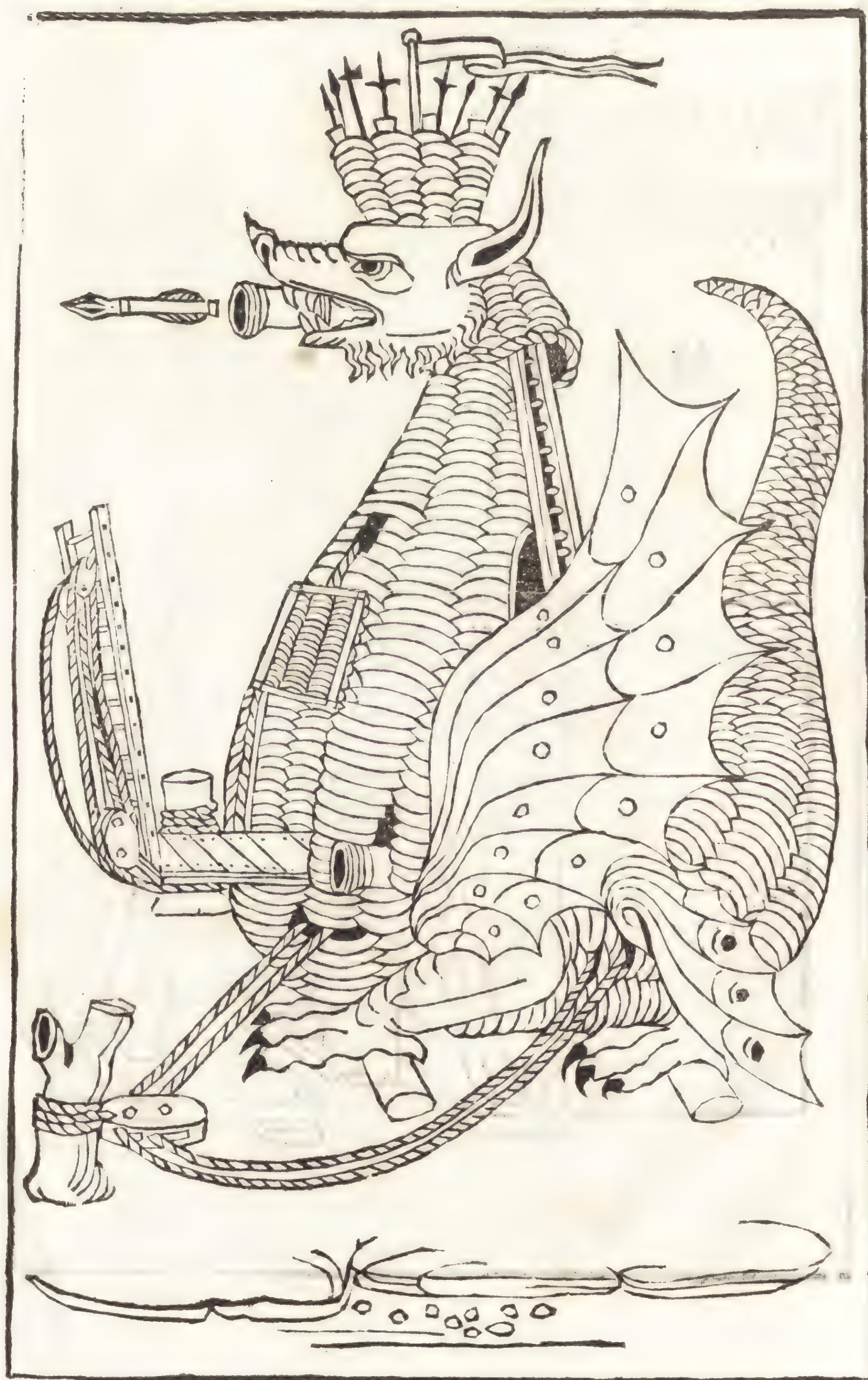

X

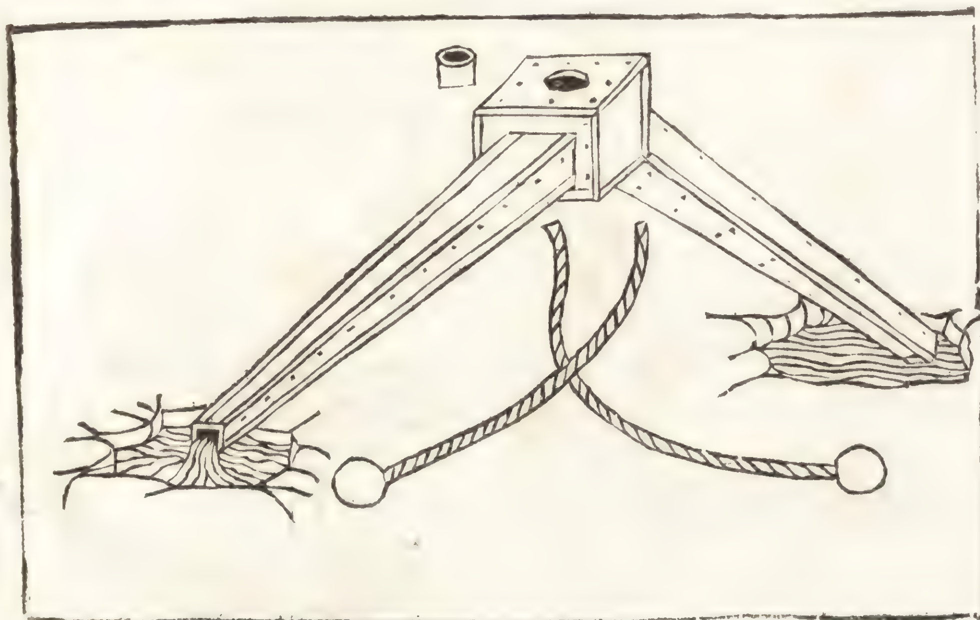
EXPVGNANDETVRRISINSTVMENTVM

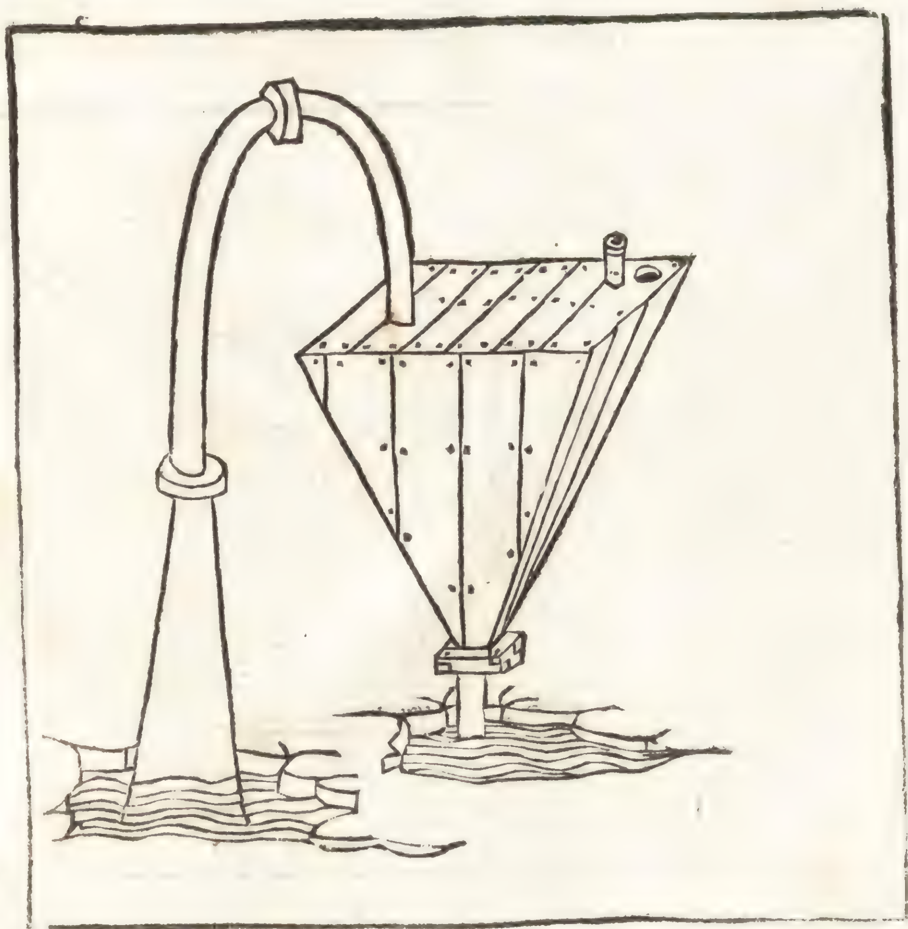
Arabica machina ad expugnationem urbium magna et ingens ti rispontibus ſchalis uariiſque inſtrumentis bellicis refecta

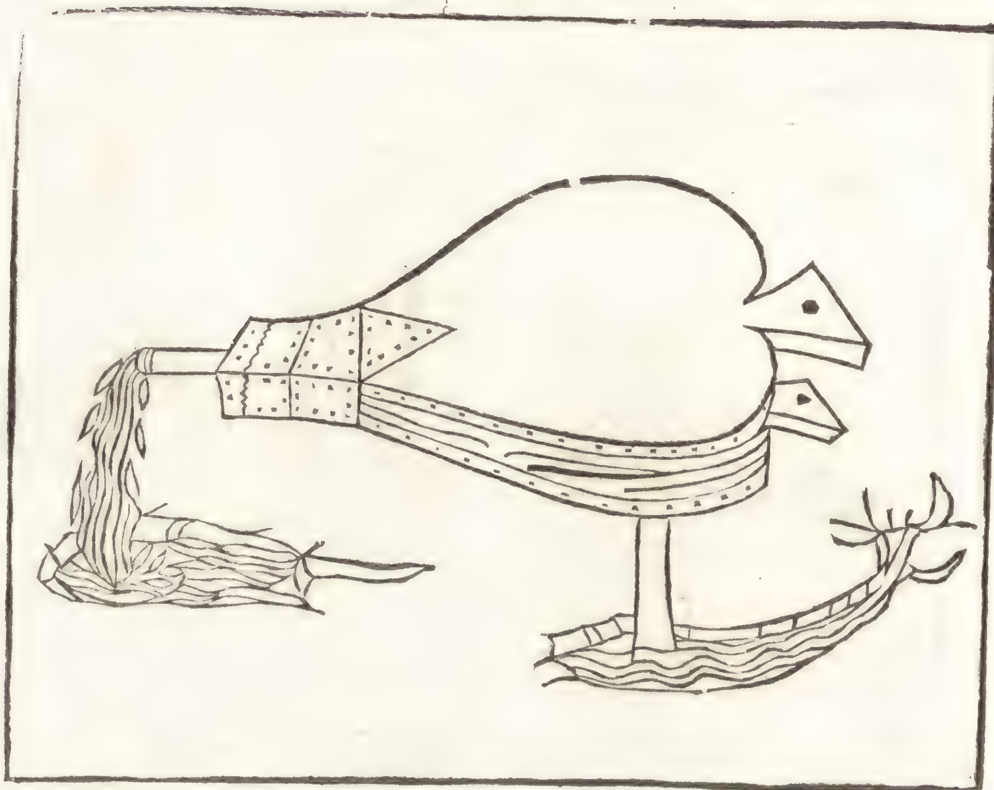

Fistula per quam a fossa a uel castello aquam exhauriendo educas

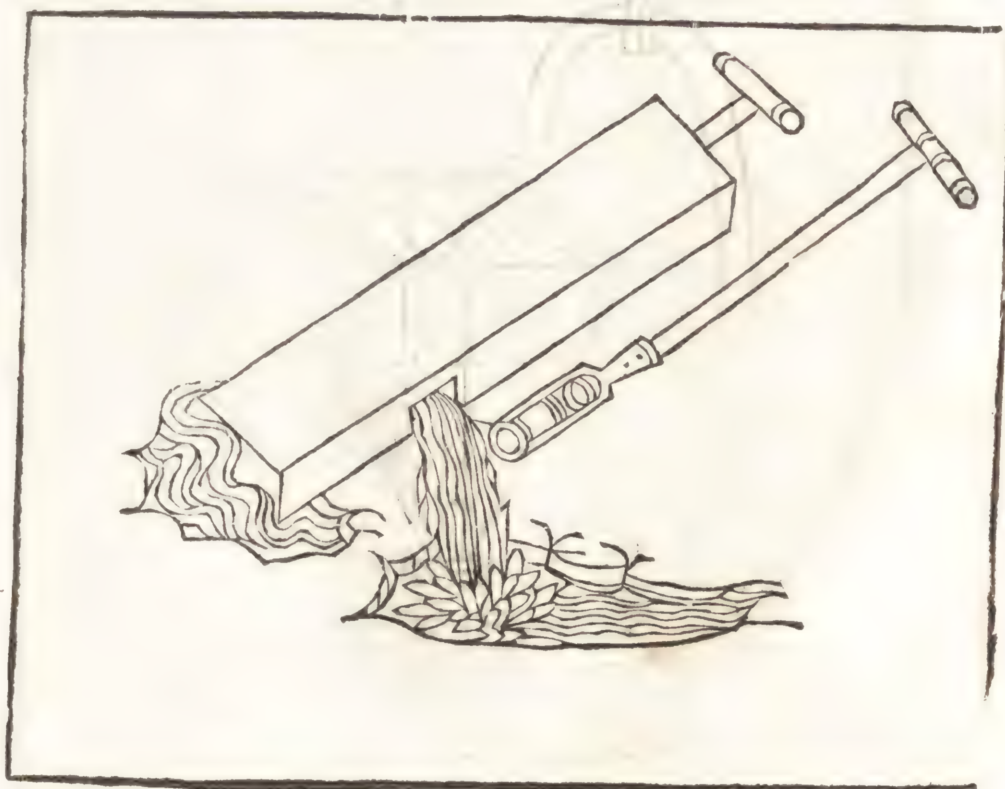

Aliud educendi aquam instrumentum

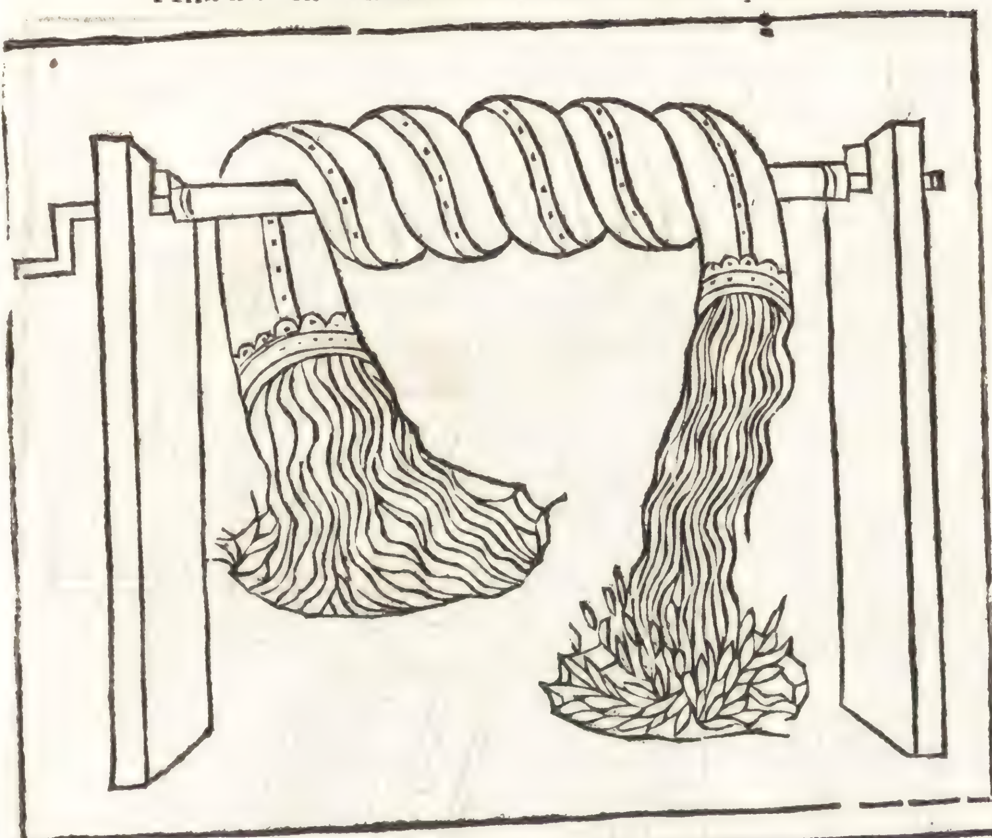

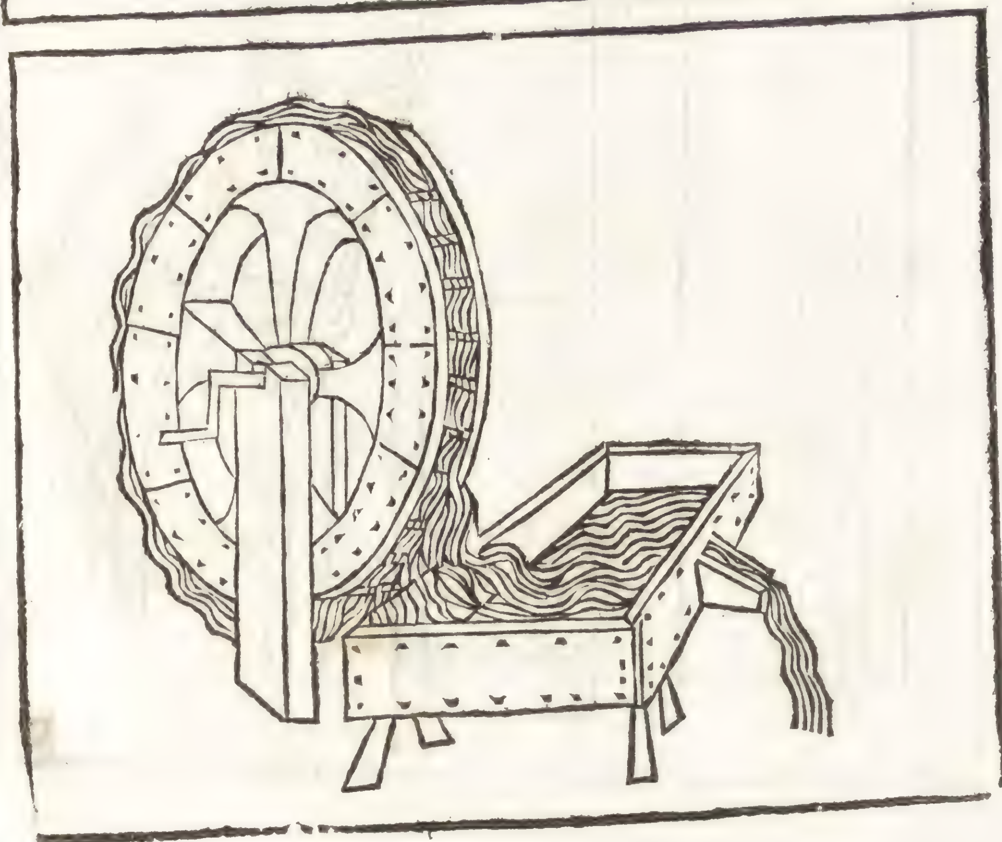

Alia duo ad exhauriendum aquam instrumenta.

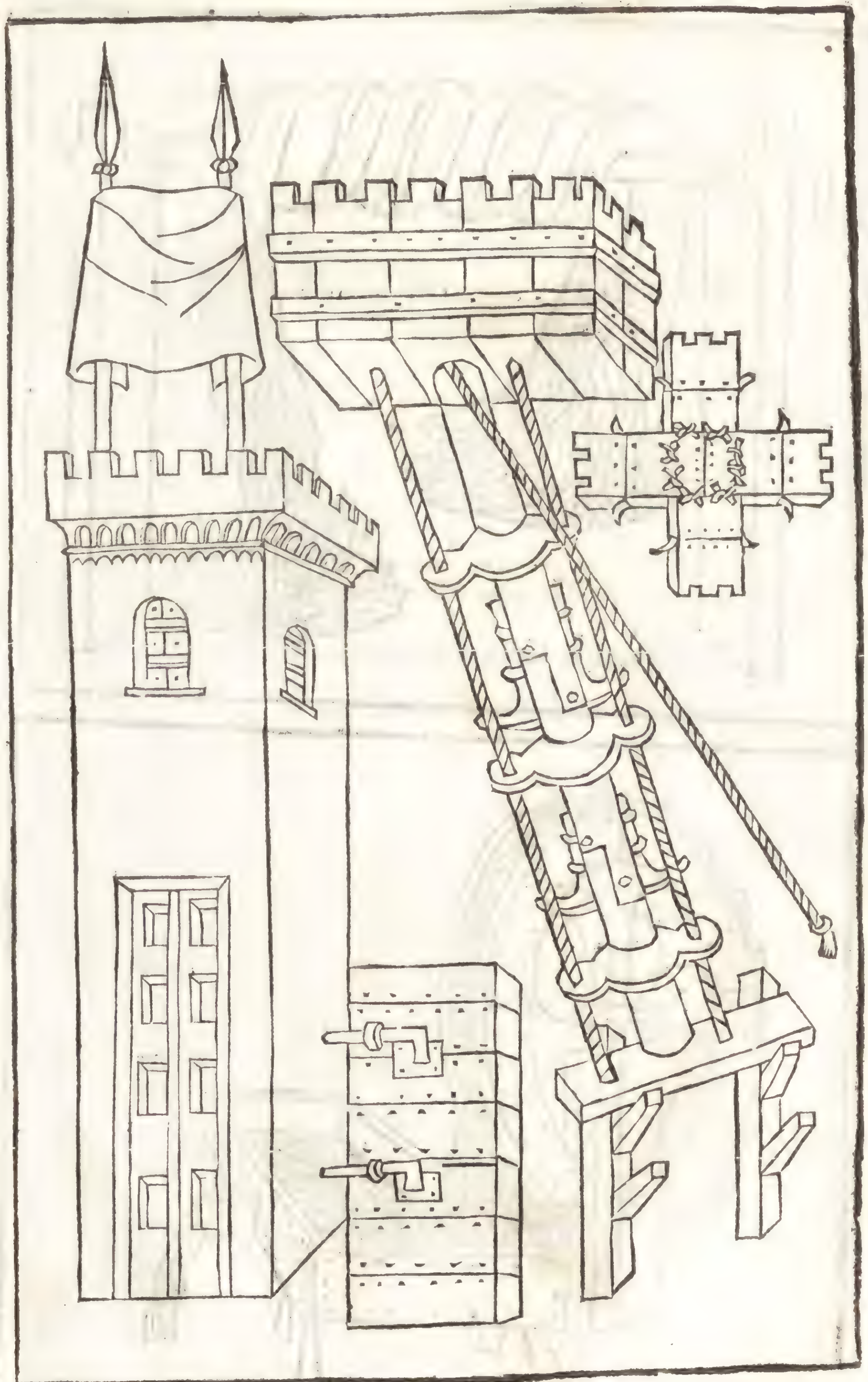

Alia duo instrumenta ad hauriendum aquam

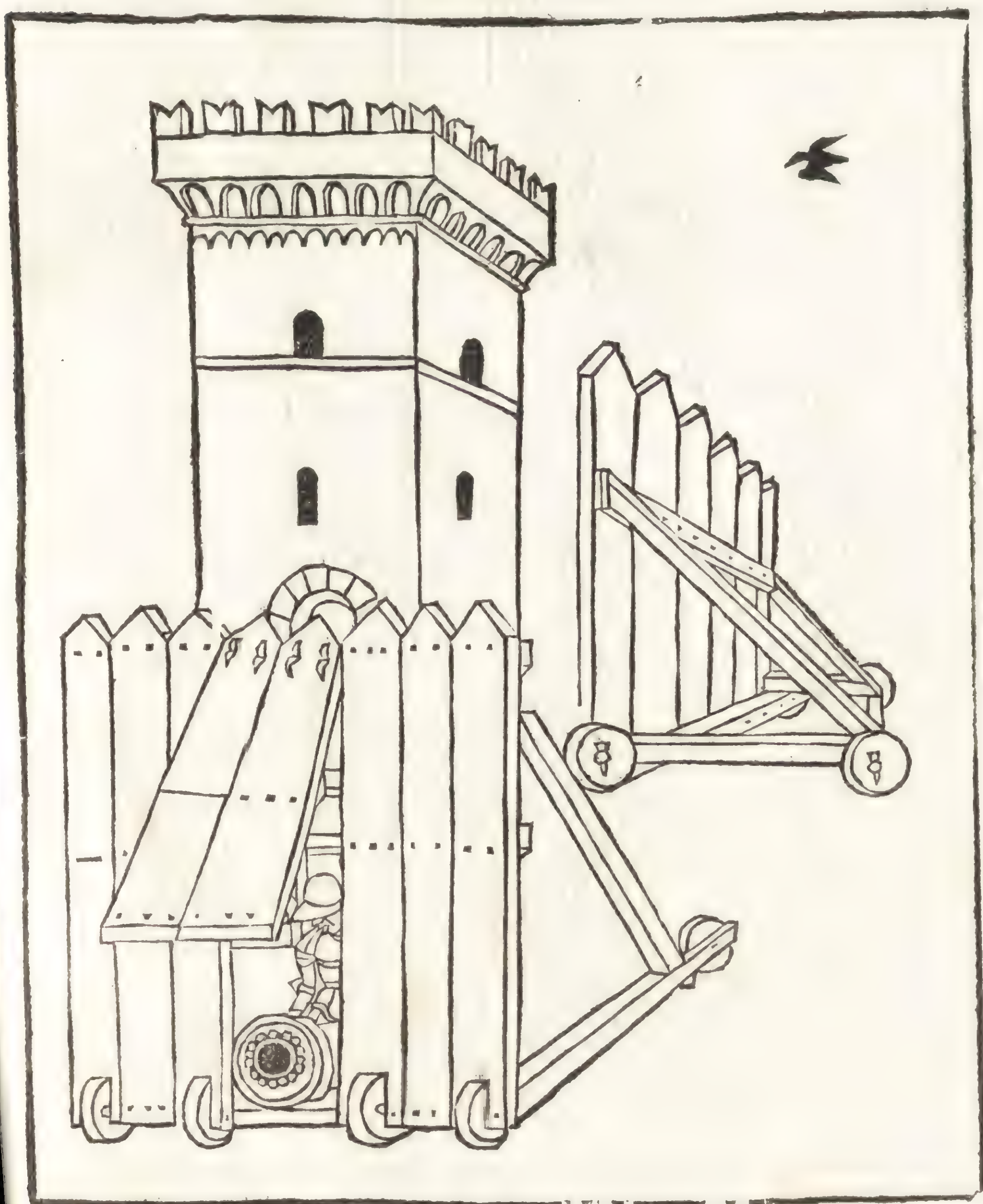

Pons pro defensione.

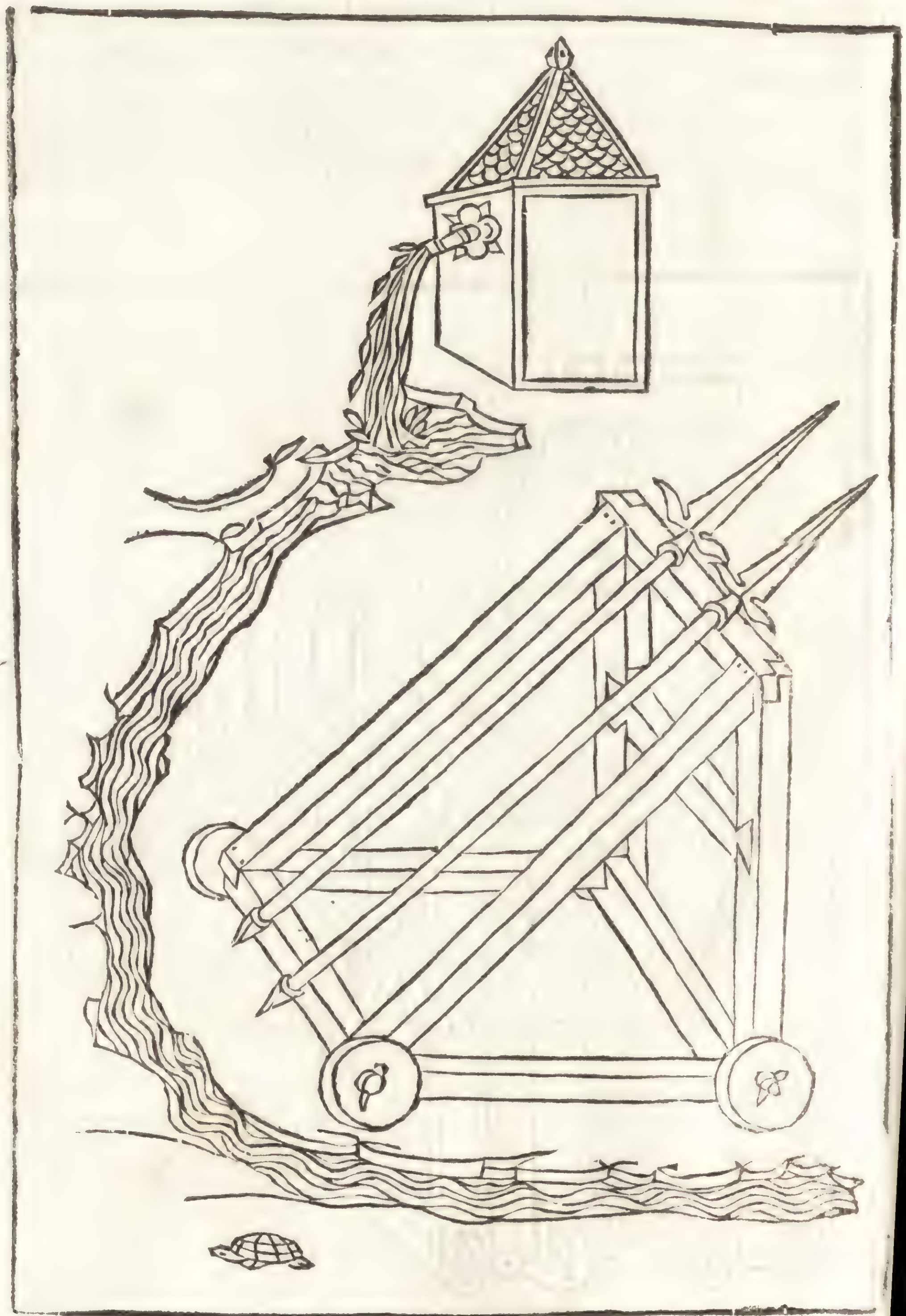

V

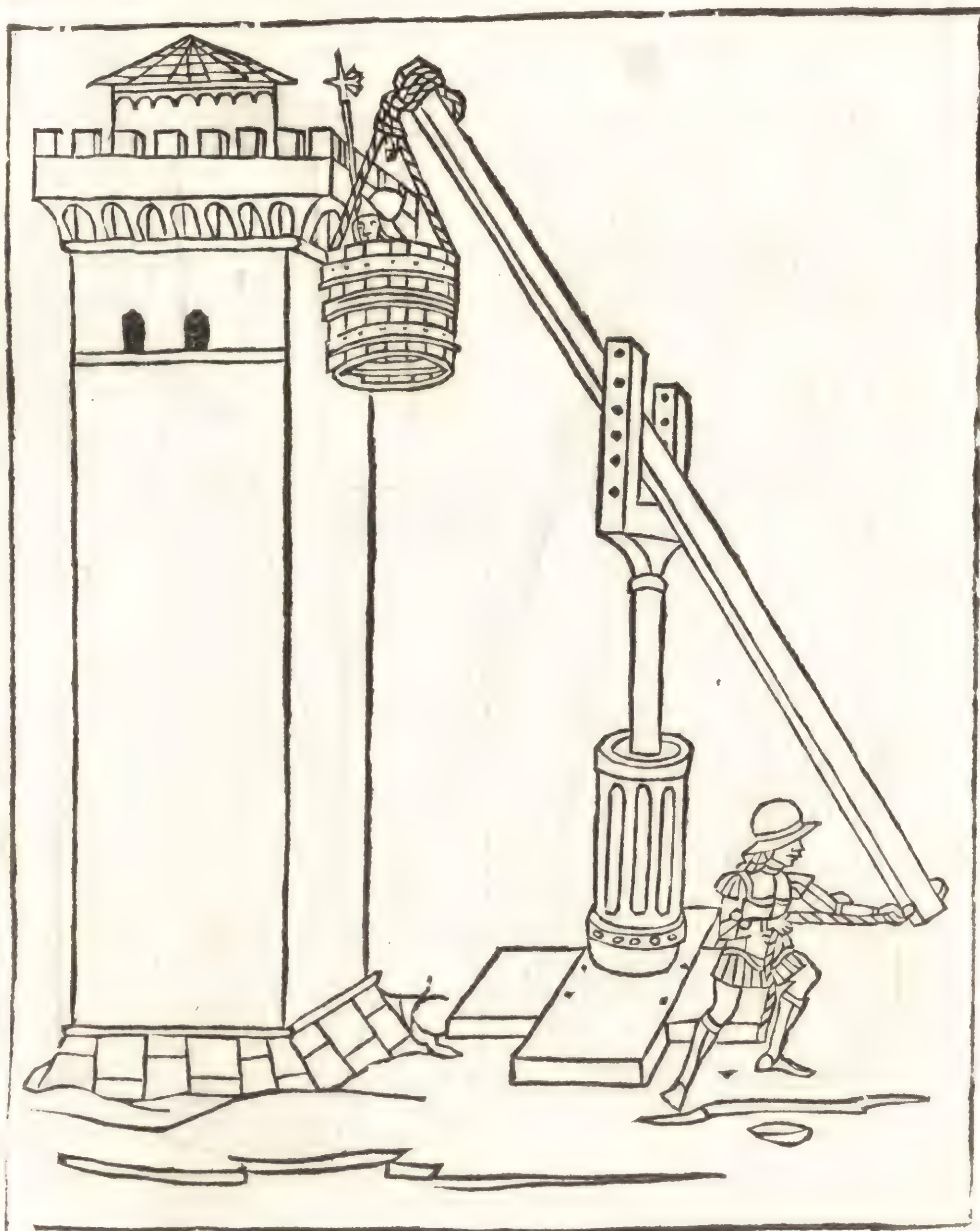
LVTEI crates e uimine sunt quæ solebant opponi militibus opus facientibus et apellabātur militares: nūc & tabulæ quibus quid præsepitur eodem nomine sequntur hi e uimine sunt et ciliciis uel coriis crudis proteguntur Trinisq rotulis consistunt quarum una in medio duæ in capitibus apponuntur: ut inquacumq uis parte ad moueri more carpenti possint: hos pluteos obsidentes muris appli cant eorum munitione protecti sagittis siue fundis uel missilibus de fensi res omnes de pugnaculis ciuitatis exturbant ut scalis ascendē di facilior detur occasio

Instrumentum angusti loci eundi hostib9 obuiam uelint nolint cui pone stet funditorꝝ sagittarioꝝ qꝫ tela missilia spargentium manus

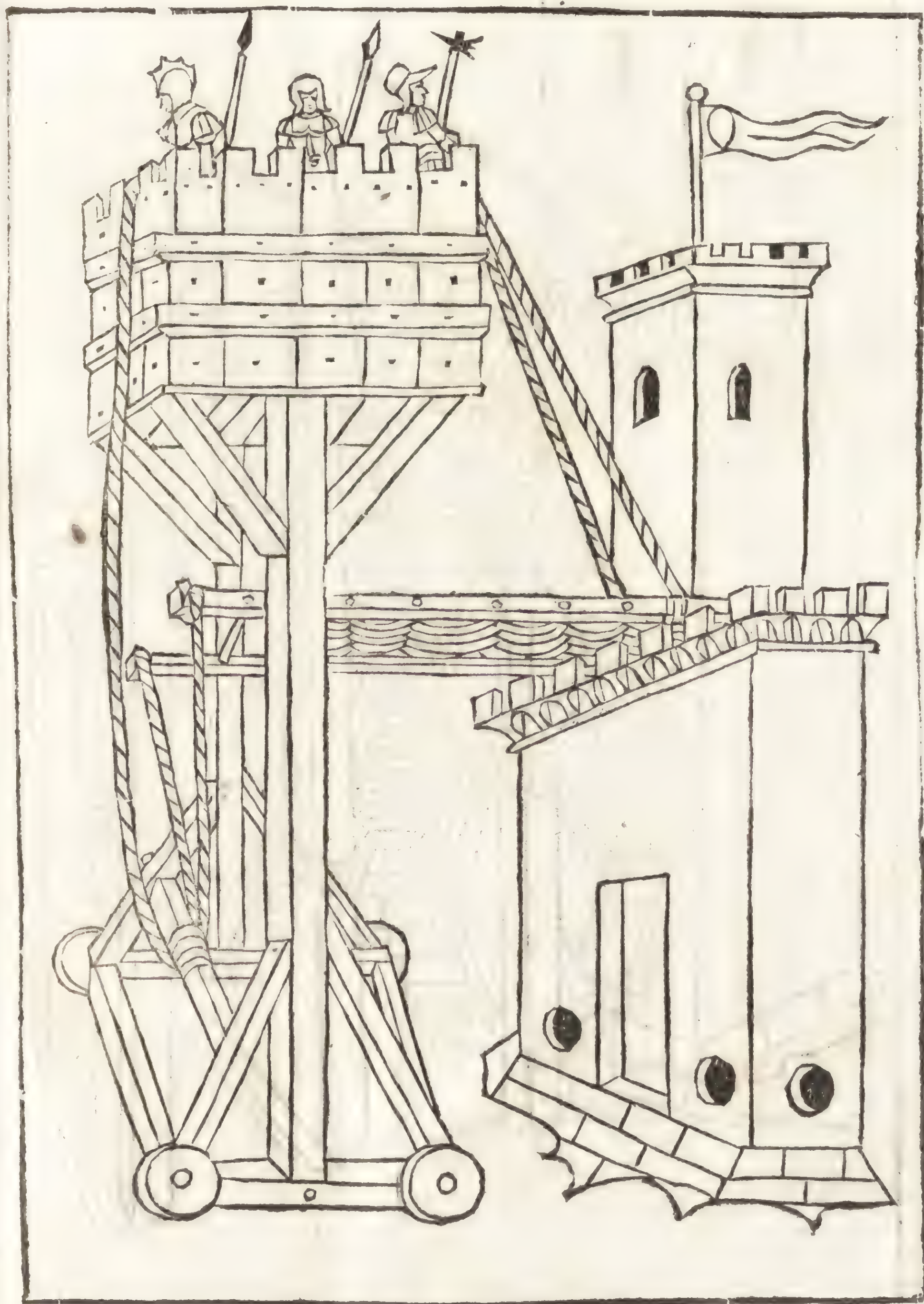
Telonum dicunt à longitudine quotiens una trabs in terrã praeaera defigitur quom in summo uertice alia transuersa trabs longior dimensa medietate connectitur eo libramento ut si unum caput dimerserit aliud erigatur: in uno ergo capite cratibus siue tabulatis contexitur machina in qua pauci collocantur armati: tũc per funes attracto depressoq; alio capite eleuati imponuntur in murum ubi tuto stantes & hostibus nocere & prospicere possint & renunciare q̃s res aduersarii conentur efficere. Telonis autem forma hæc est.

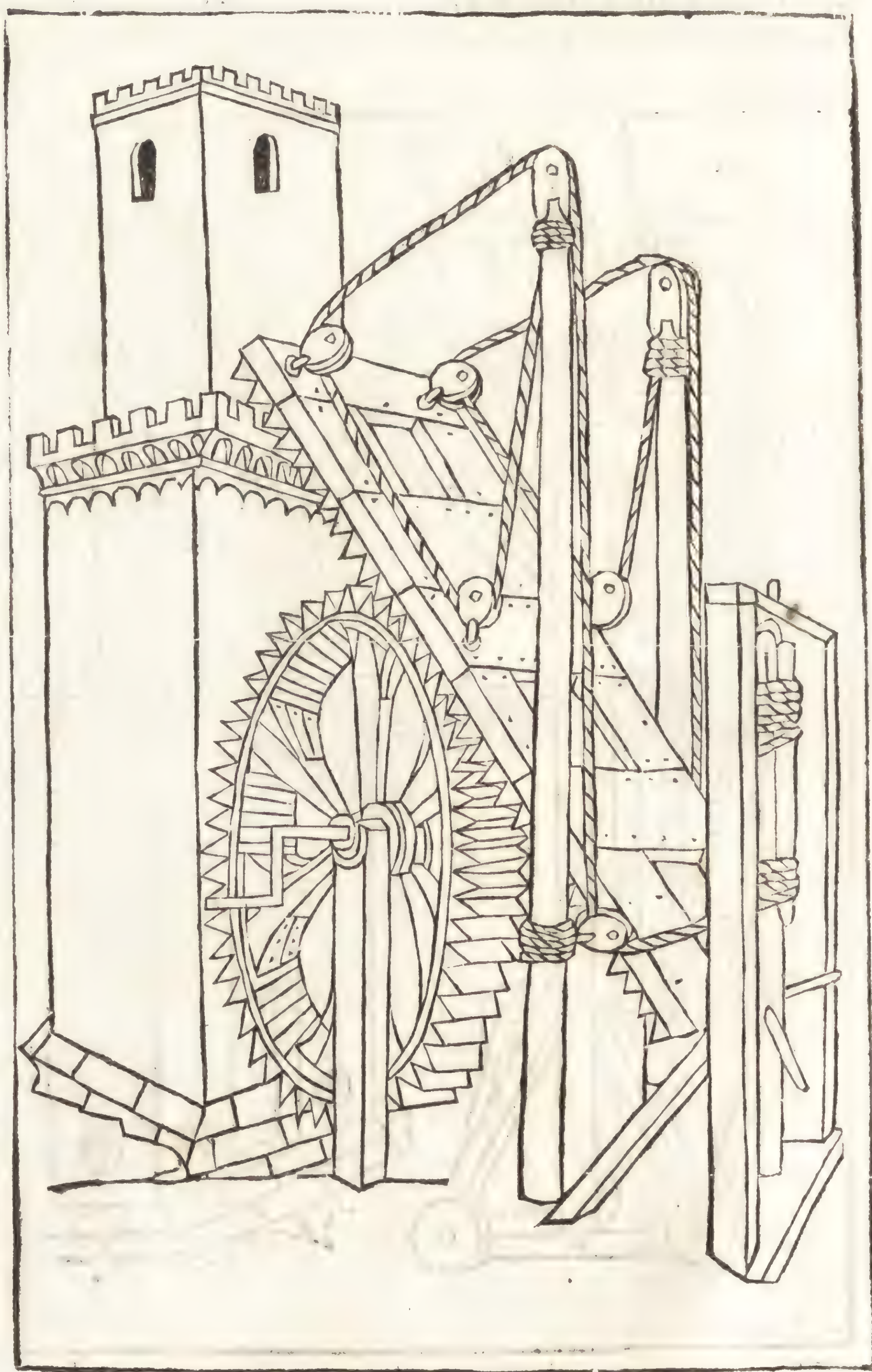
Sambuca dicitur ad similitudinem cythare uel organi machi-
na: qua urbs opugnatur. nã quemadmodum in cythara uel organo
cordæ sunt: ita in trabe quæ iuxta trabem ponitur funes sunt inter-
dumq; qui de superiori parte turricule pontem laxant trocles ut de
scendant ad murum statimq; de turri exeunt bellatores & per eam
transeuntes mœnia urbis inuadunt.

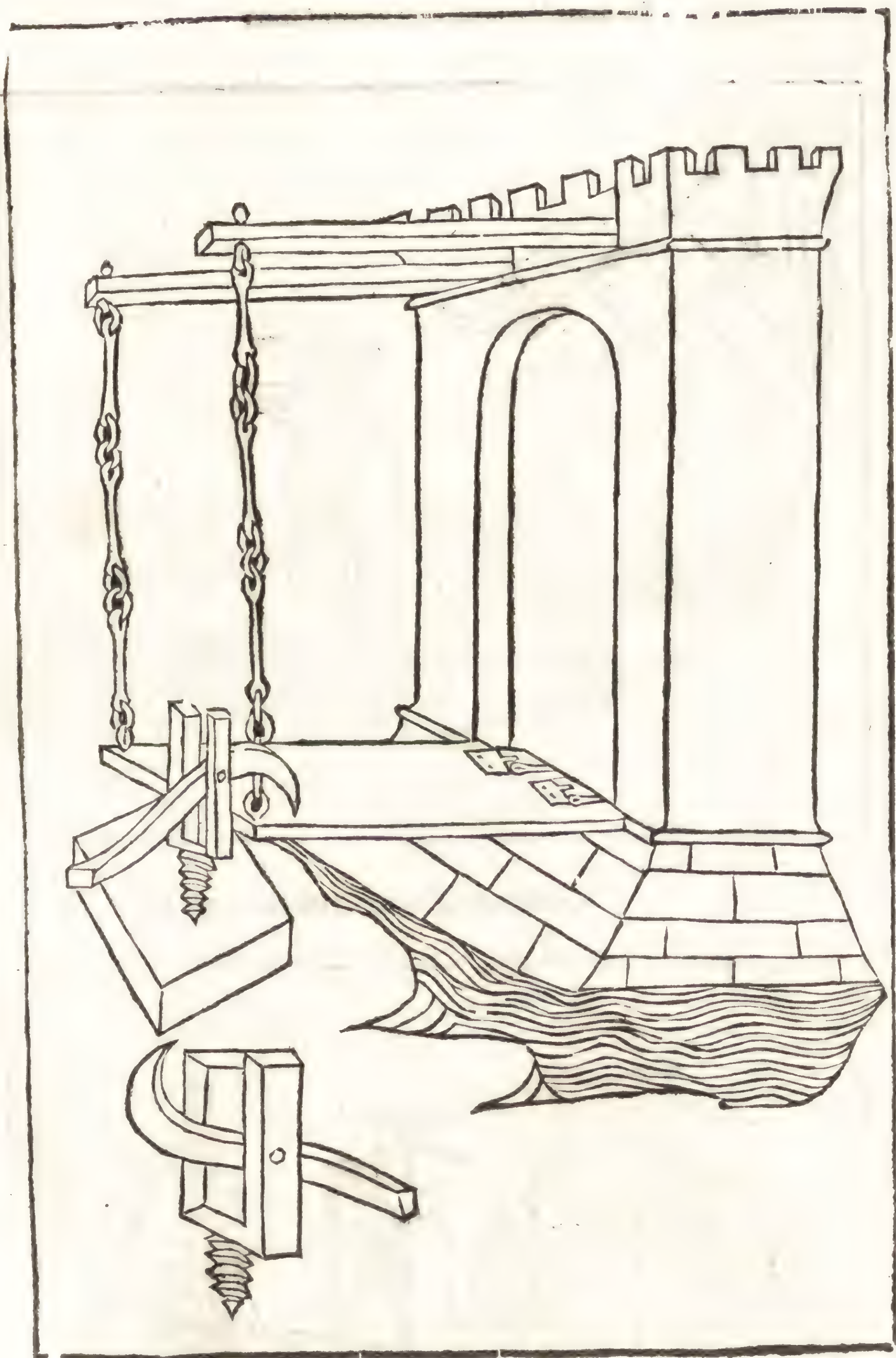

Exoſtra pons dicitur qui de turri lignea in murum repente producitur: factus eſt duabus trabibus ſeptuſq; uimine: quem ſubito ꝓlatum inter turrem murumq; conſtituunt & per eã egredientes machinam bellatores in ciuitatem tranſeunt & muros occupant.

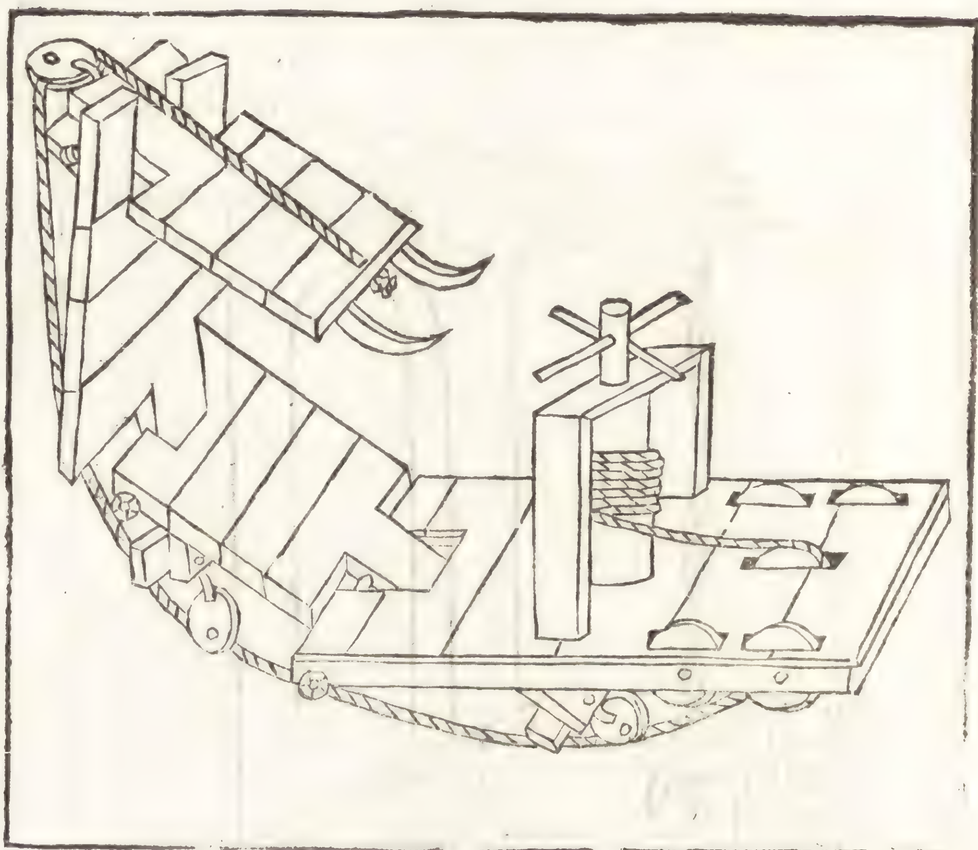
Rota dentata pontem producẽs cum gradibus quibusdam intus ad motum & hominum ascensum per eam.

Terebra ferrea ſiſtendi pontis uerſisq; in ipſius caſu quo minus erigatur in ſublime hoſtibusq; urbis ingreſſus.

Erigendi pontis inſtrumentum

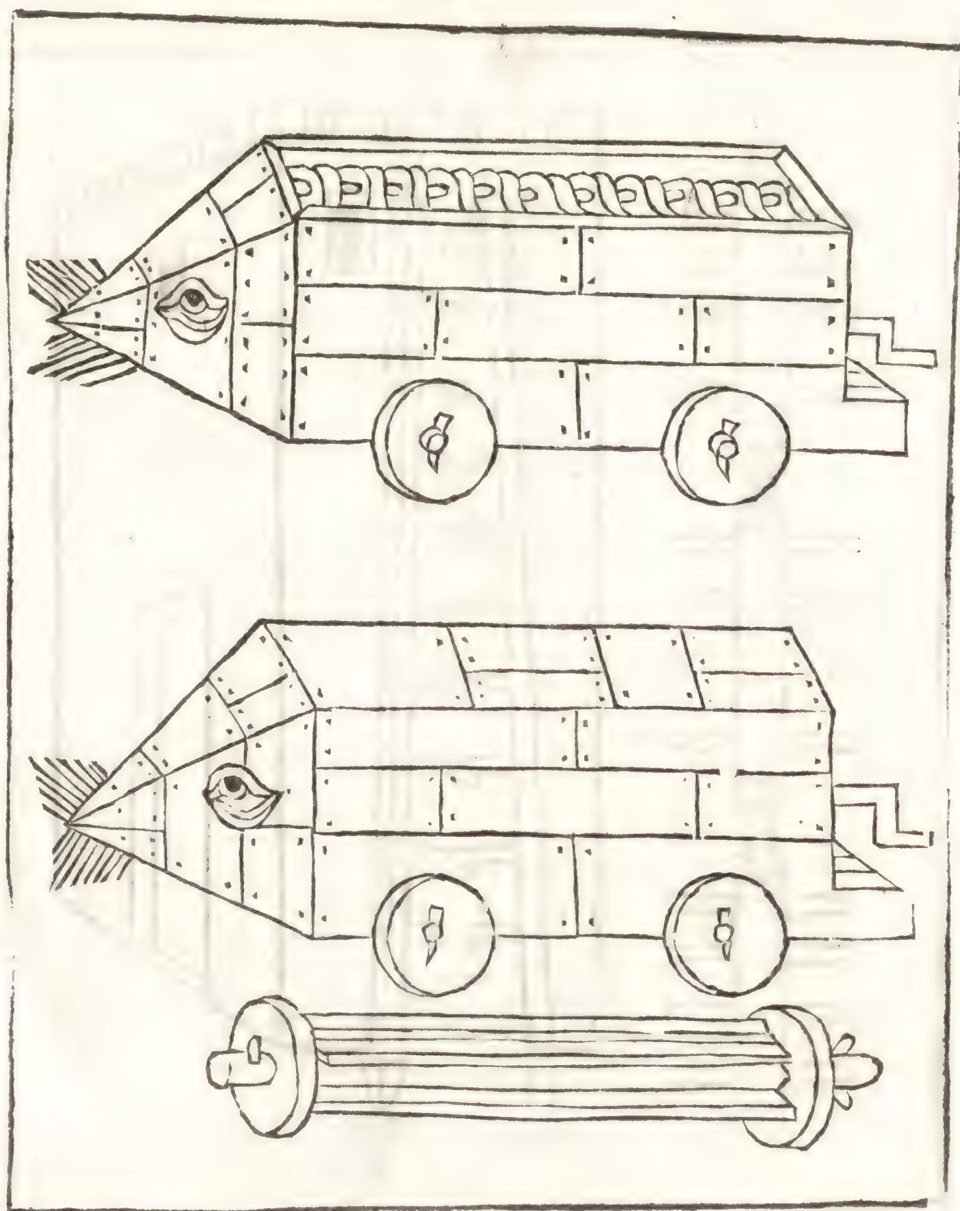

Producendi pontis inſtrumentum.

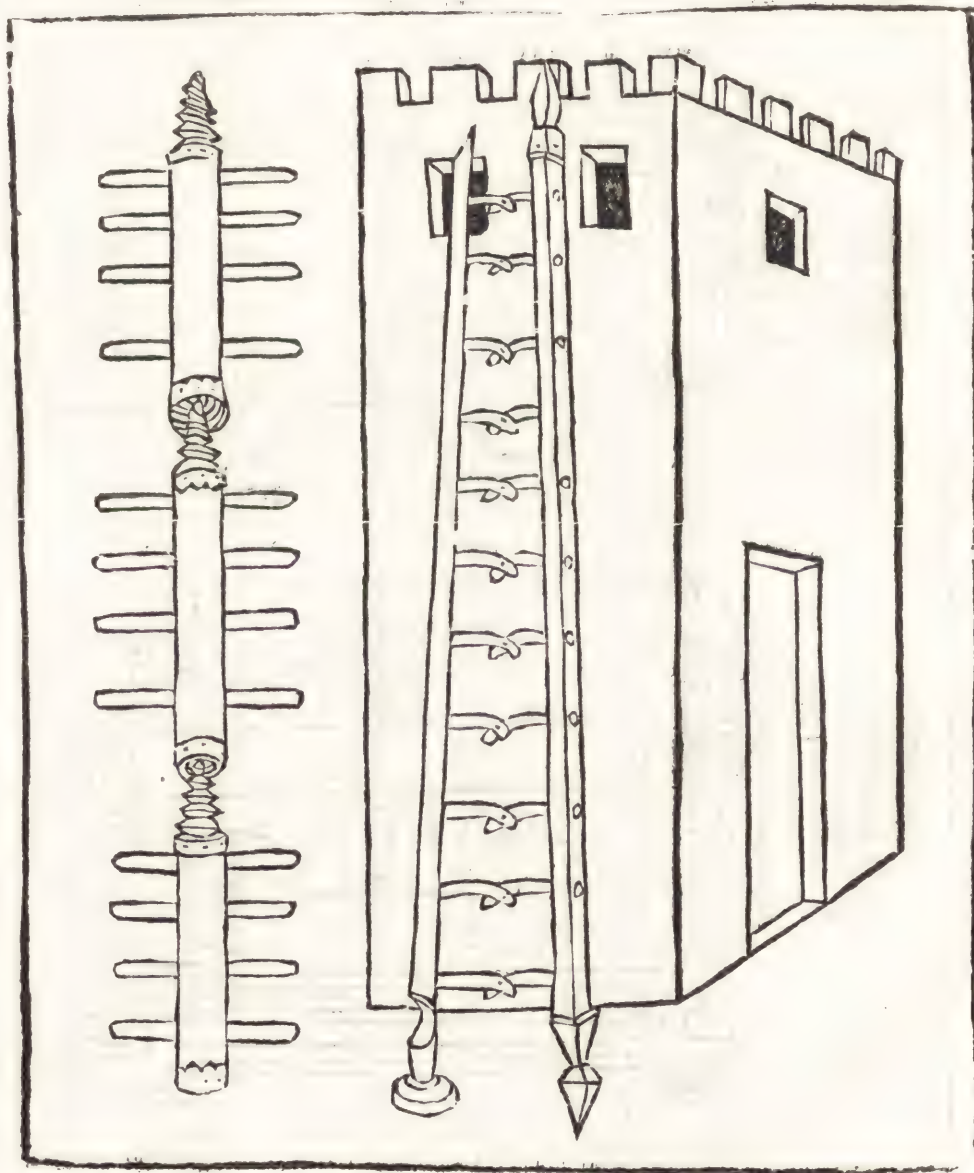

X

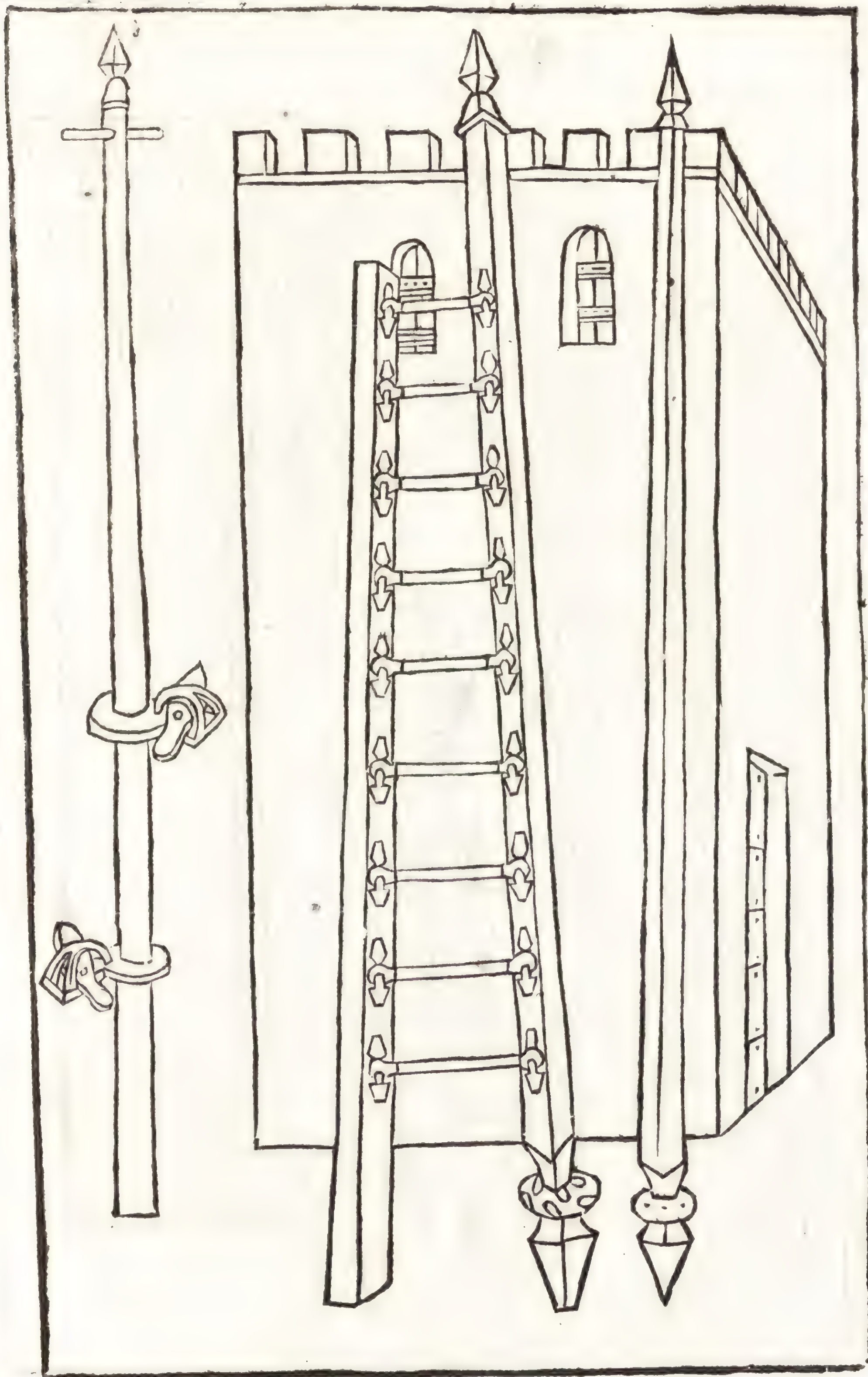
Musculus cuniculo fit similis: quo murus præfoditur: exquo & appellatur quasi murusculus: uel musculi : ut inquit Vegetius renatus a marinis belluis nomen sibi uendicant: Nam quemadmodum illi quũ minores sint: tamen balenis auxilium adminiculũq iugiter exhibent:ita isti quum sint machinæ breuiores uel deputatæ turribꝰ magnis aduentu illarum parant uiam itineraq præmuniũt. Musculum autem appellauit antiquitas machinas minores:quibus protecti bellatores sudibus præ munitas oppidorũ fossas demoliretur : Quibꝰ turris ambulatoria sine impedimento iungeretur ad murum.

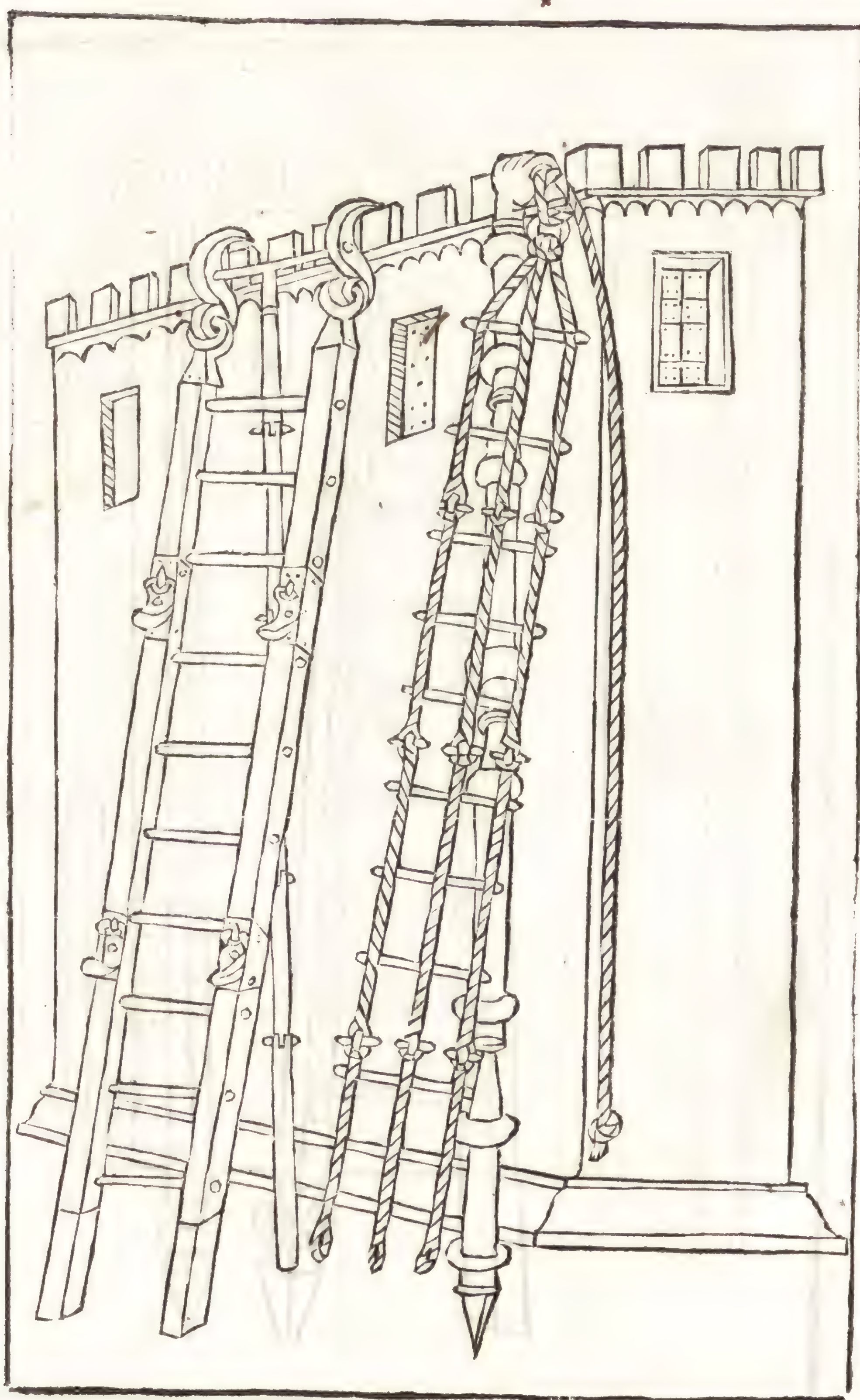
Scala licet a quibusdam singulariter usurpetur & sacris in litteris In libro Gene. uidit Iacob scalam : scriptum sit : scalæ tamen secun dum Varronem Quintilianum & Focam dicuntur ꝓprie aut latine magis siue unæ sint siue plures quia numeri tantum pluralis est no men: ut literæ quom epistolam significant. Salustius in iugurthi no: deinde ubi unæ atq; alteræ scalæ communitæ sint qui superstete rant afflicti sunt: non dixit una atq; altera. har autem formam uari am licet ac multiformem facile qsq; intelliget Siquæ sunt infra pictu ræ lineamentis oculis subiecta prospiciet.

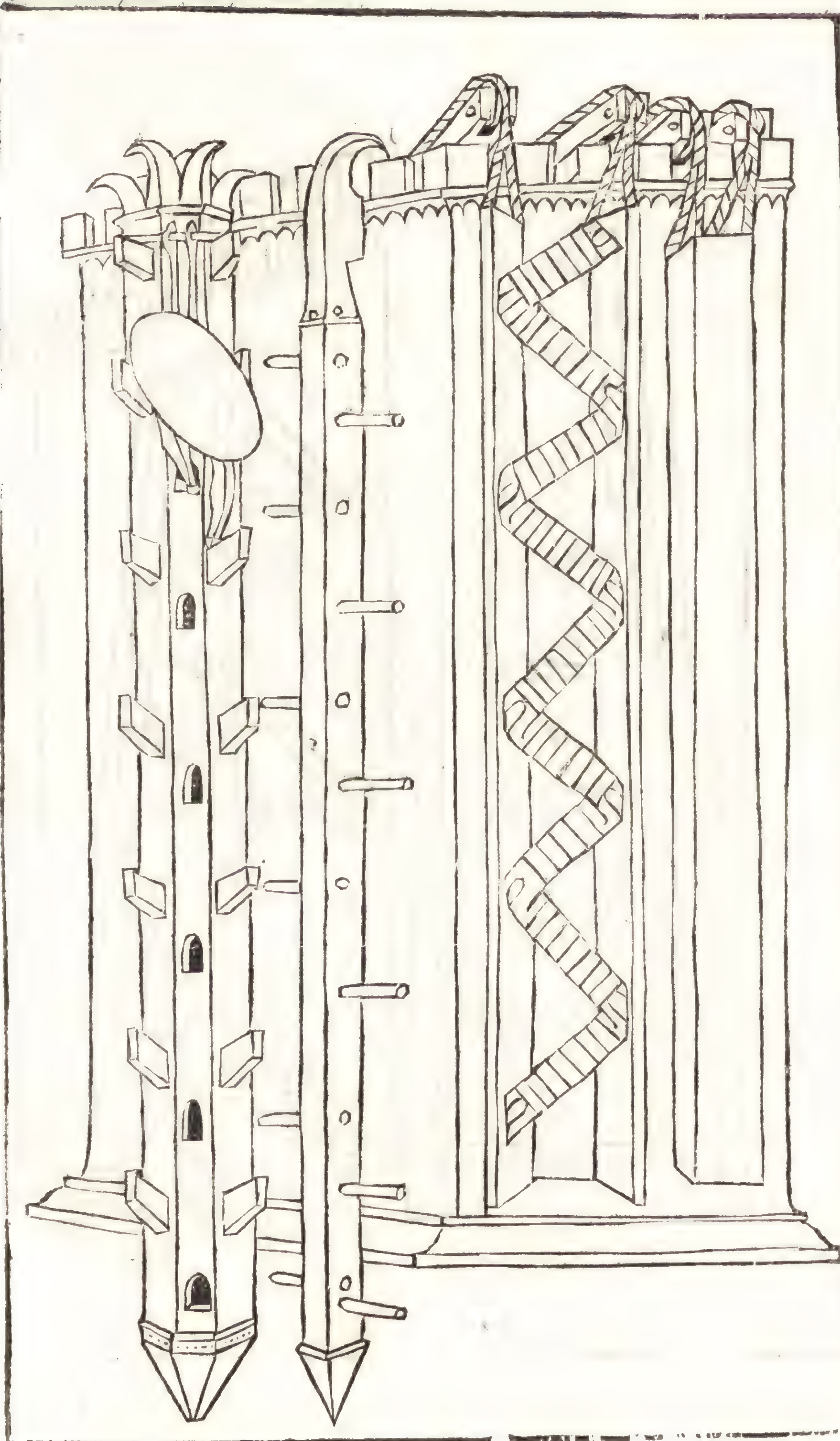
Calceus cum annulo ferreo. Aliud genus scalæ.

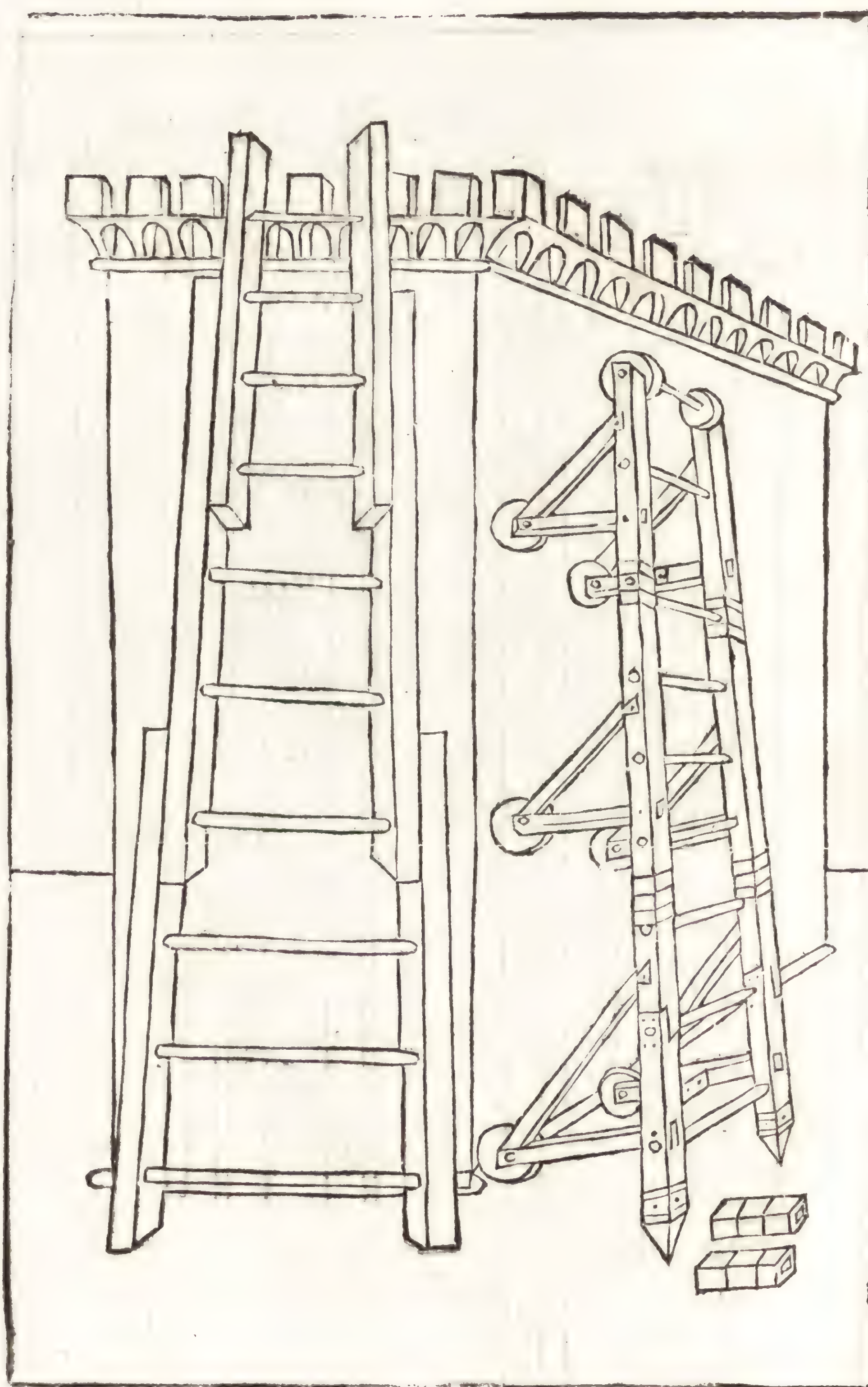

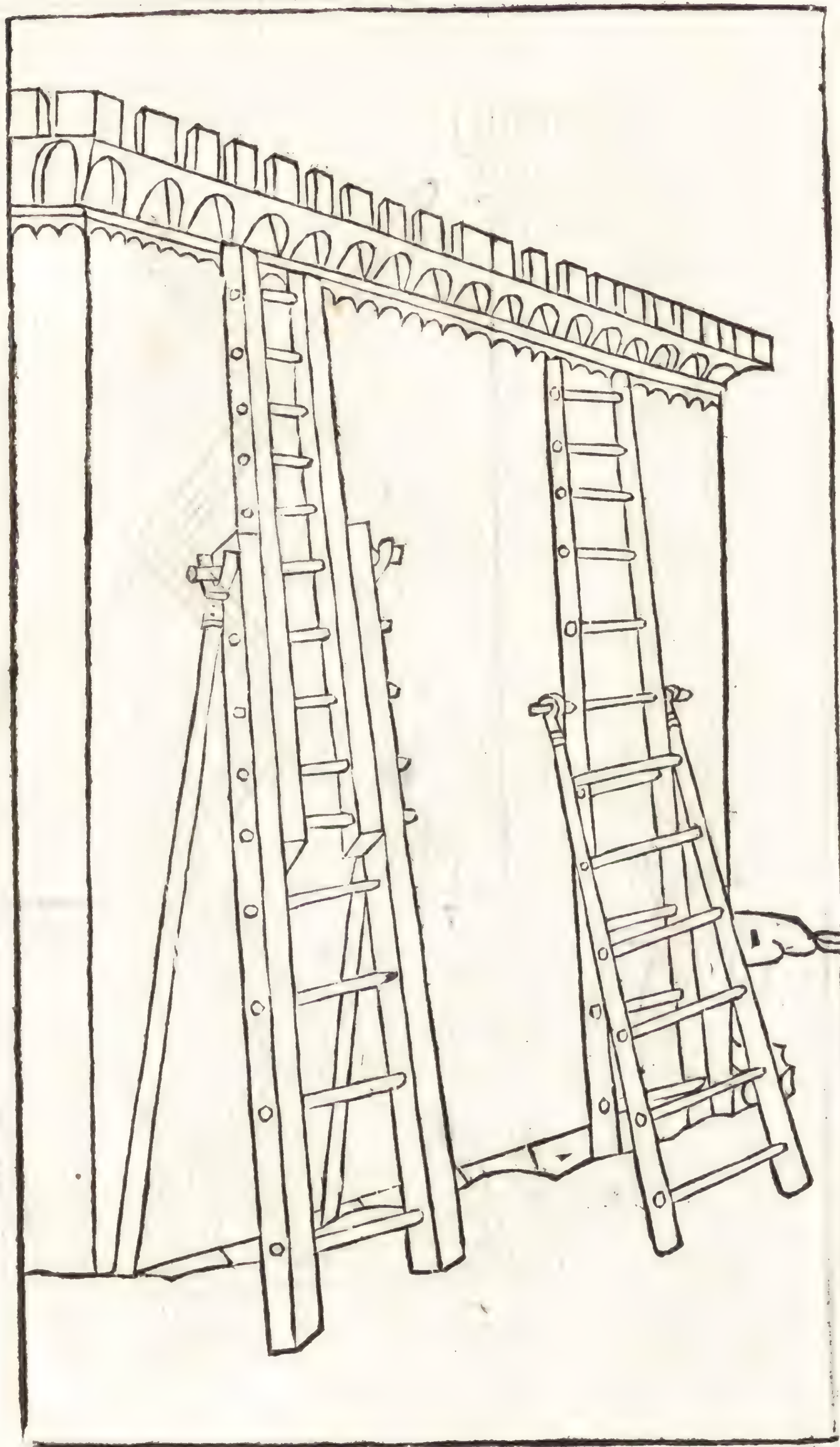
Aliæ ſcalæ diſiunctæ

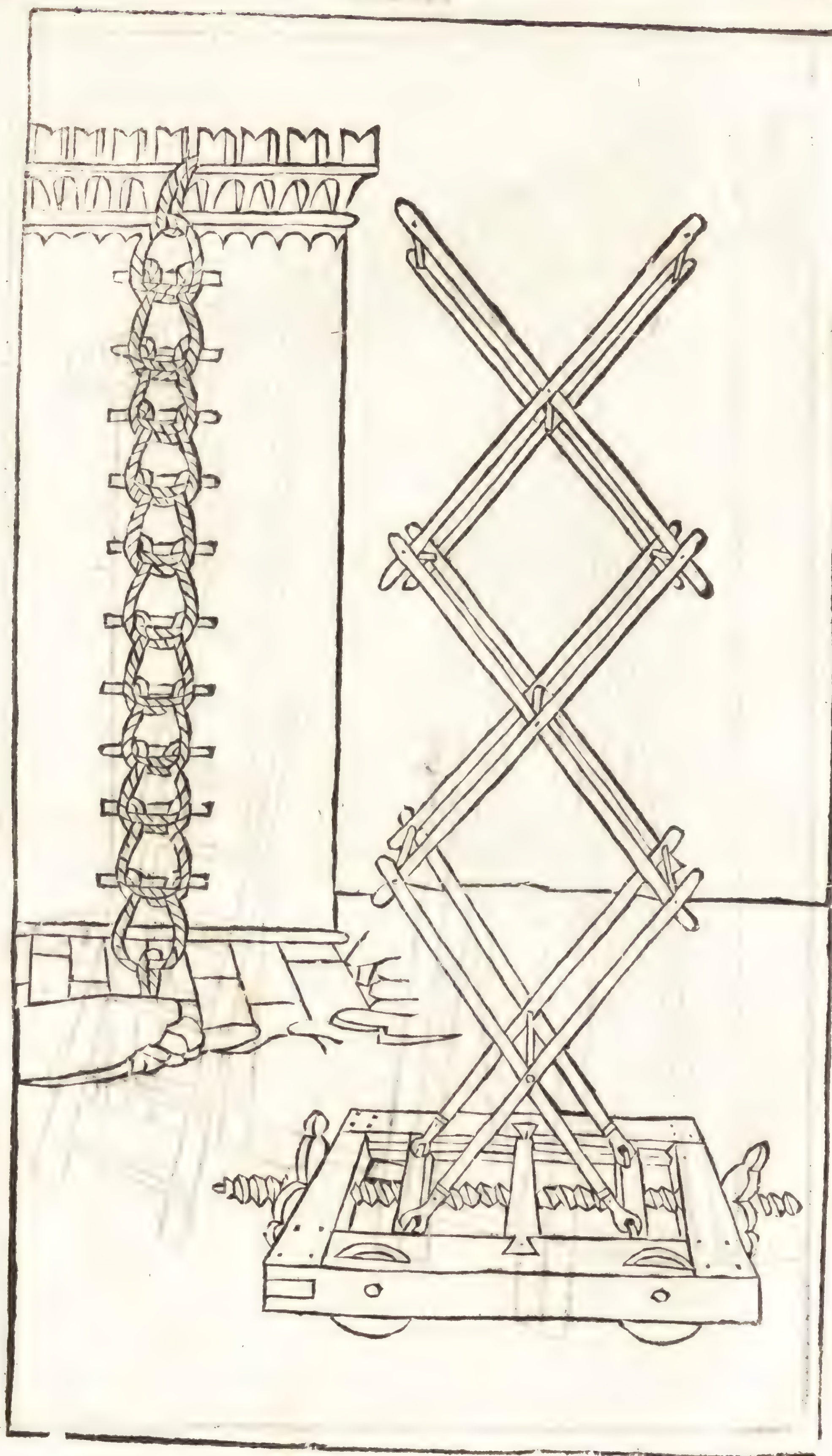

Alia genera scalarum

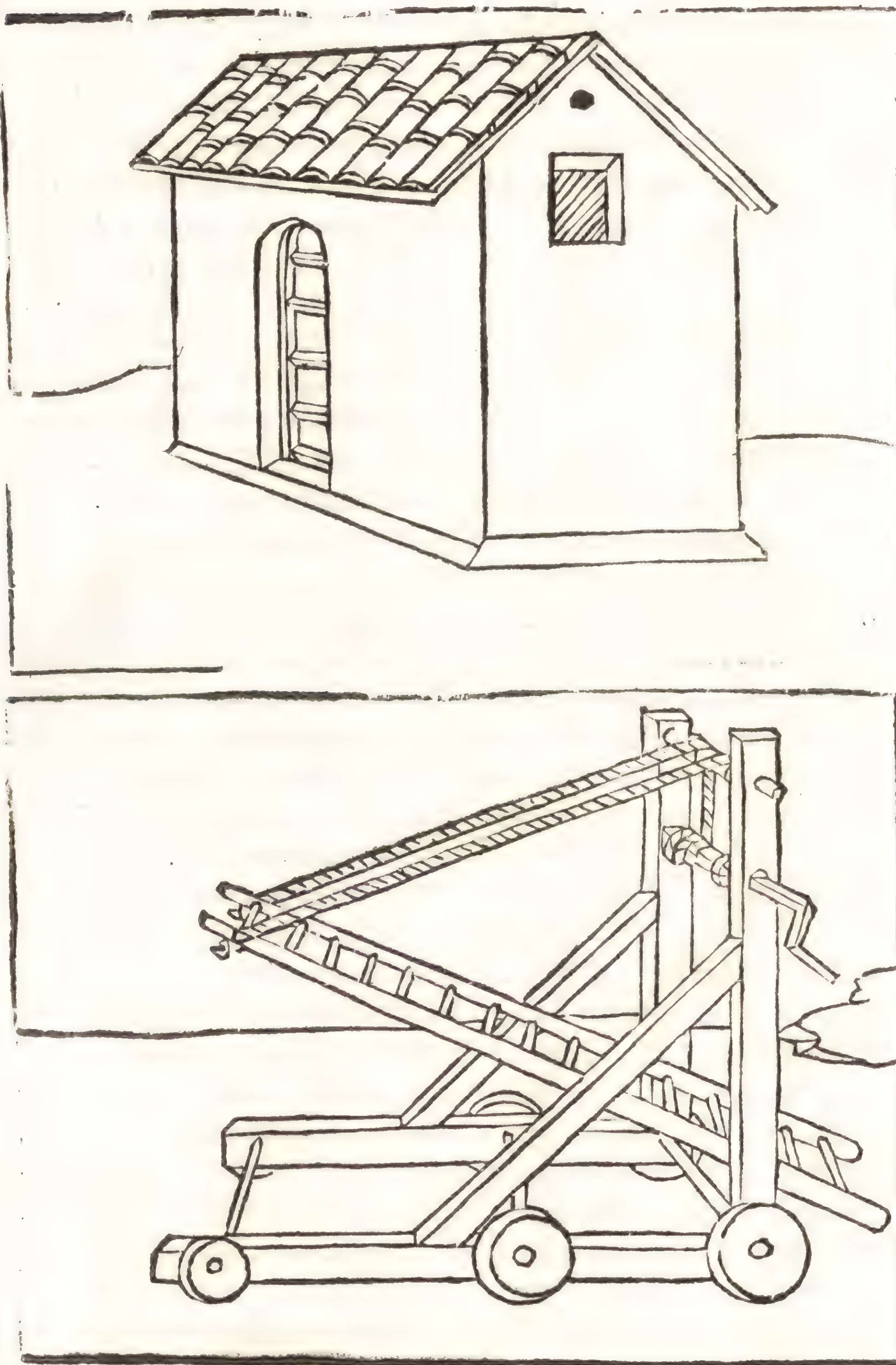

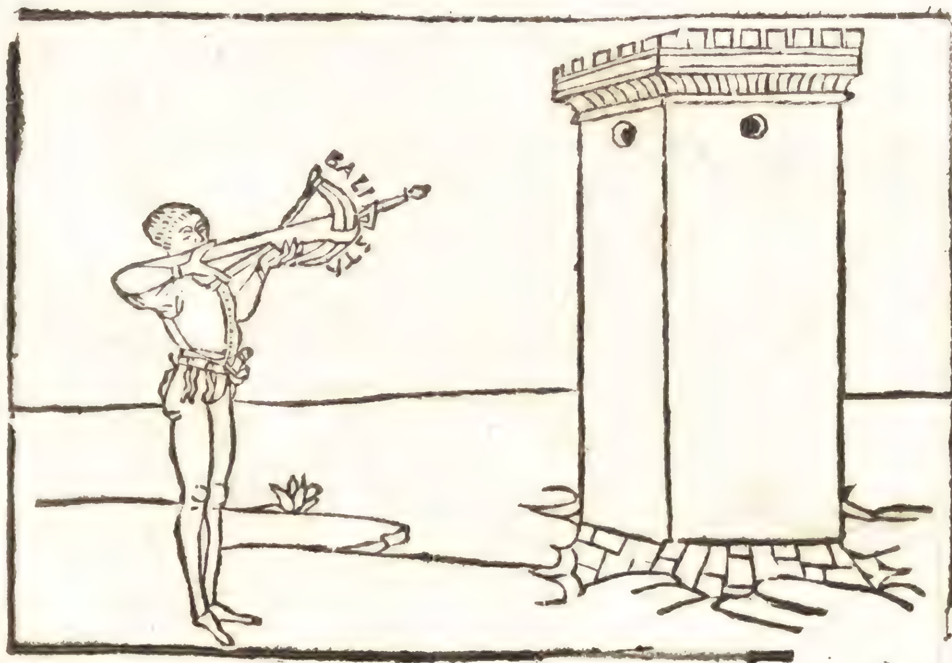
Aliud ge nus ſcalarum quod rotis & canto uehitur

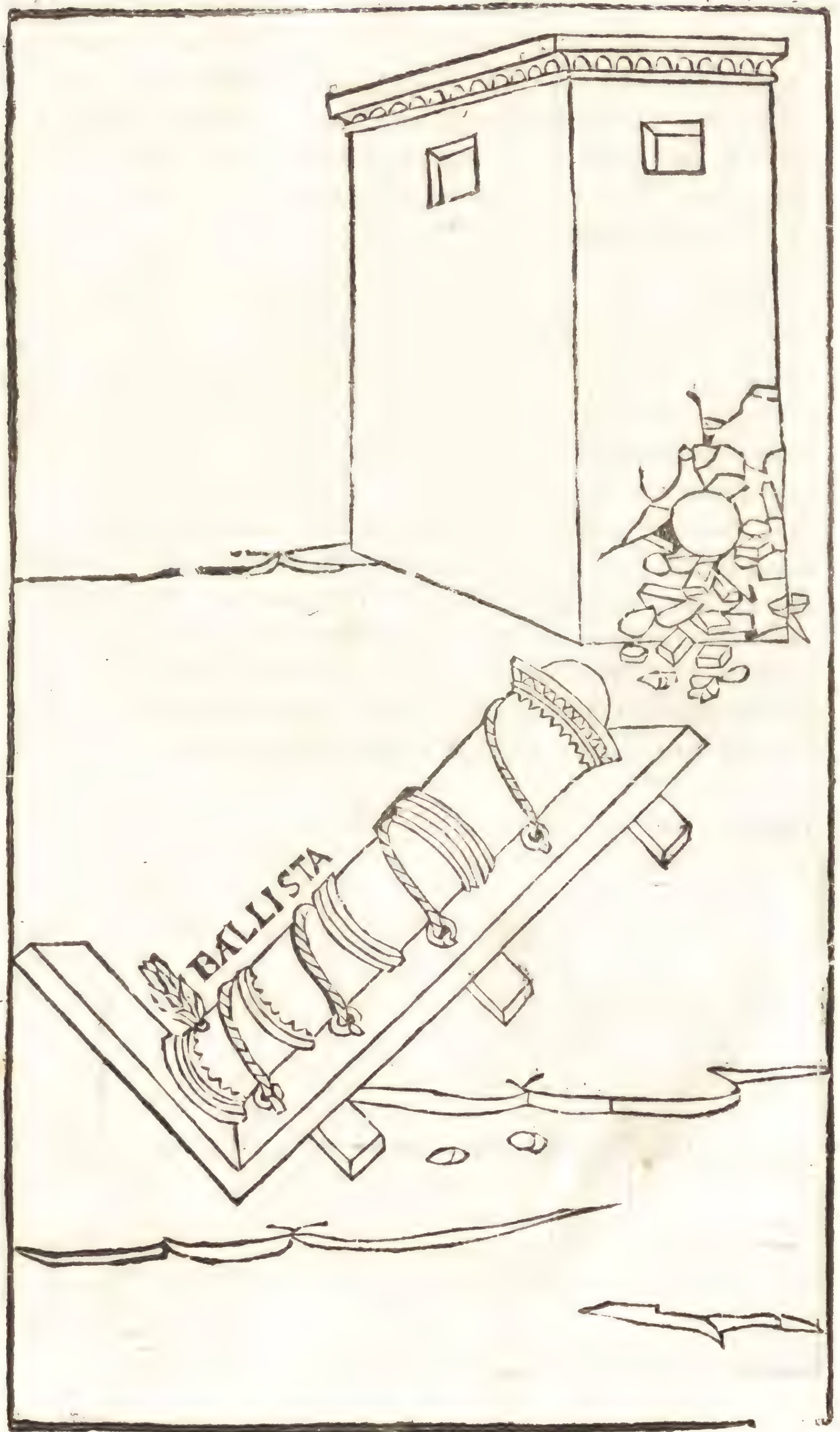
Bombarda ut uulgo dicitur metallica machina est quæ ignis in cendio & sulphureo puluere imo tartareo magis glandes eneas flā measq; pilas & globosa grauioraq; saxa conuolues horisono frago re ac tonitru longe lateq; iactat: muros urbiū quatiens & obstantia q̄q; demolliens. Archimedis ut putatur inuentū eo tēpore quo Marcellus syracusas obsidebat ut suo℞ ciuiū libertatē tueretur: patriæq; excidium uel auerteret uel differret: & quo nostri tēporis duces ac imperatores ut liberos populos uel iugo uel excidio præmant utuntur. Hoc autem nomen bombarda apud idoneos latinæ linguæ scriptores nusquā inuenio: q̄q̄ huiusmodi nominis impositio a sonitu tracta mihi nequaquā uideatur absurda. Quid enim aliud ē bombarda q̄ bombus siue bombizatio quædam ardens: sed nolim eiusdem dictionis originem aliquam ab aliis doctissimis intactam scriptorib9 pertinaci nimis sensu atq; iudicio asserere ne cui forte uidear argutior: id autē audacter dixerim balistæ uel tormenti uel machinæ appellatiōe contineri. balista enim a græco uerbo deducitur quod latine dicitur iacio: quicq̄d igitur siue saxa iacit siue sagittas recte balista potest appellari. Noni9 Marcell9: Balistæ sunt maiora saxa & grauiora quibus iaciūtur. Victruuius li. x. arch. Sed tñ nulla balista perficitur nisi ad præpositam magnitudinē ponderis saxa quod id organum mittere debet. Horosius li. iii. historia℞: Regul9 bellum carthaginense sortitus iter cum exercitu faciens haud p̱cul a flumine Bragada castra cōstituit ubi quom plurimos milites aq̄ndi necessitate ad flumen descendentes serpens miræ magnitudinis deuoraret: Regulus ad expugnandam bestiam cum exercitu profectus est sed nihil in tergo eius proficiscentibus iaculis atq; omni telo℞ ictu irrito: quæ per horrendam squamma℞ ætatē quasi per obliquam scuto℞ testudinem labebantur: mi℞q; in modum ne corp9 lederent ipso corpore pellebantur: quo insuper magnā multitudinē morsu cōminui impetu proteri alitn etiam pestifero exanimari uideret: balistas deferri impetrauit per quas murale saxum spinæ ei9 incussum compagem totius corporis soluit. Valerius maximus de eodem serpente li. i. quom telo℞ iactu perforari nequiret ad ultimū balista℞ tormentis undiq; petitam silicum crebris & pōderosis uerberibus procubuisse. Ouidius de tristibus li. i. Nec leuius tabulæ la erum feruntur ab undis: quam graue balistæ mœnia pulsat onus: dem in nono metaph. Nec leuius pulsata sonat quam teruens olim

X

Quom laceras aries balistaq concutit arces. Seneca quest. na. libro secondo: Nam balistæ quoq & scorpiones tela cum sono expellũt sicq non imitabile fulmen ut Maro inquit: humana rabies quodam magno auctore teste imitata est: q autem sagittas iaciat balista auctor est Amianus Marcellinus rerum gestarum. xxiiii. Assistit inquit artifex contemplabilis & subuliter apponit in temones cauamine sagittam ligneam spiculo maiore conglutinatam & cum ad extremitatem neruorum acumẽ uenerit summum percita interno pulsu a balista ex oculis aduolat: interdum nimio ardore sintillans: & euenit sæpius ut antequã telum cernatur dolor letale uulnus agnoscat: Idem. xxv. Tum aptare ligneis sagittis balistæ flexu stridore toro uebantur creberrima spicula funditãtes. hieronymus libro primo contra Iouinianum: Balista q̃nto plus retrahitur tanto fortius emittitur. Lucanus in secondo. Tortaq per tenebras ualidis balista lacertis Multifidas iaculata faces. hanc & græci R in fine addentes balistram dicunt quã & syrophenicas inuenisse. vi. na. histo. Plinius auctor est. Ancon aũt antiquissimus historiarum auctor scribit pulsum a ioue Saturnum fugisse in græciam ubi monstruosorum hominum exercitum congregauit contra quem iupiter alpestrem partẽ occupans balistarum usum docuit: proinde uictoria potitus fingitur a poetis iouem de cælo pepulisse & Cretæ regno priuasse.

p

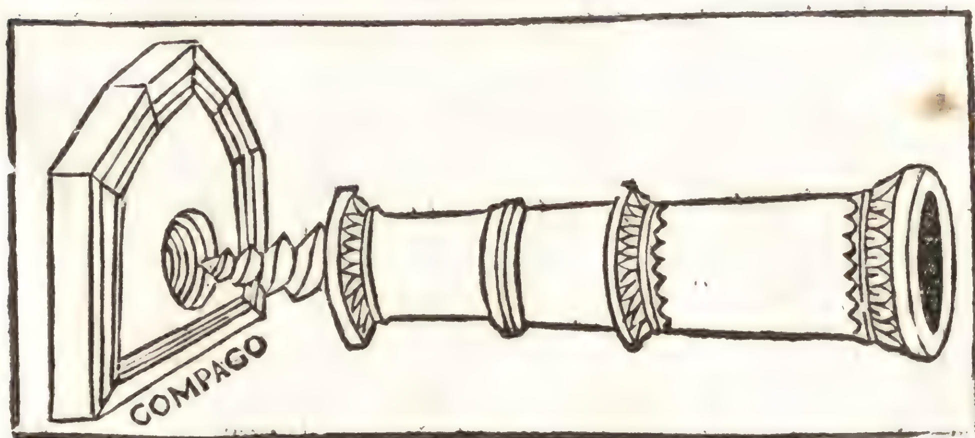

BALLISTA

Tormenta instrumenta bellica ad diruenda oppida euertēdasq; urbes sic dicta q tela torqueant hoc est gyro celeri saxa rotent iaci ant et mittant. Liuius.xxiiii.ab urbe condita. Aduersus hunc naualem apparatum Archimedes uariæ magnitudinis tormēta in muris disposuit in eas quæ pculerant naues saxa ingenti pondere emittebant. Iosephus belli iudaici li.vi.habebant etiā balista.ccc.et.l.tormēta saxorum quibus difficiliorem aggerum extructionem romanis efficiebant. Cicero antonianarum.vii. Quid ille faceret inducias ante consules oculosq legatorum: tormentis Mutinam uerberauit. Virgilius in undecimo: Continuo aduersis tyrenus et acer aconteus connixi incurrūt hastis primiq ruinam dant sonitu ingēti perfractaq; quadrupedantum pectora pectoribus rumpunt percussus aconteus fulminis in morem aut tormento ponderis acti præcipitat longe et uitam dispergit in auras. Idem in duodecimo: Murali concita nunquam tormenta sic saxa fremunt: Nec fulmine tanti desultant crepitus. Seneca quest.na.li.ii. Nubium intra se compressarum angustiæ medium spiritum emittunt et hoc ipso inflammant ac tormēti modo eiiciunt. tormenta etiam missilium instrumenta sunt a torquendo dicta: Virgi.ii.geor.ictireos taxi torquentur in arcus Firmianus libro secundo contra gentes urbe a Gallis occupata obsessi in capitolio romani cum ex mulierum capillis tormenta fecissent ædem Veneri caluæ consecrarunt. Seneca de ira libro primo: Quorum opus est concitatur remittiturq; non aliter q̄ quæ tormentis exprimuntur tela in potestatē mittentis sunt quantum torqueantur.

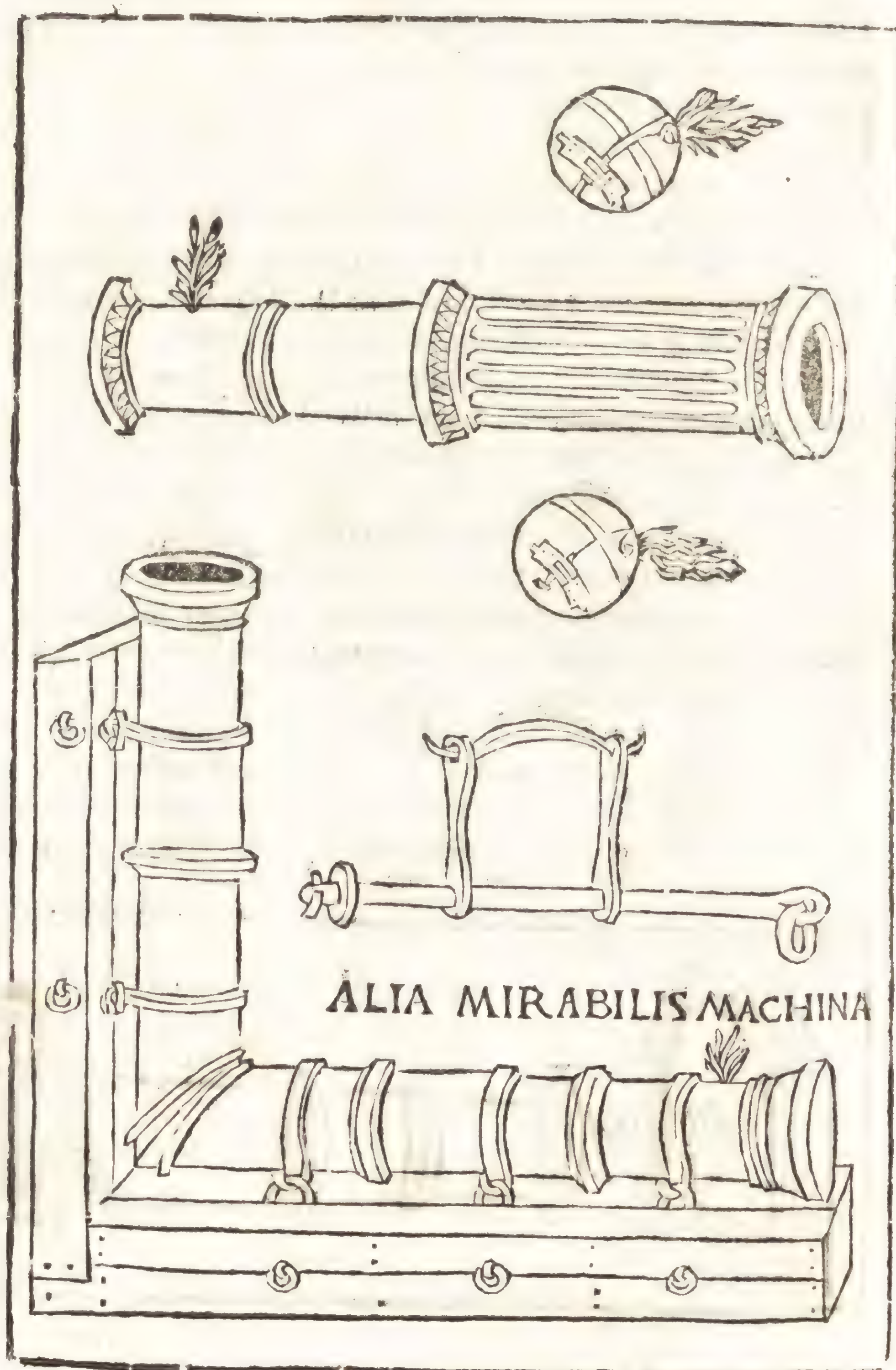

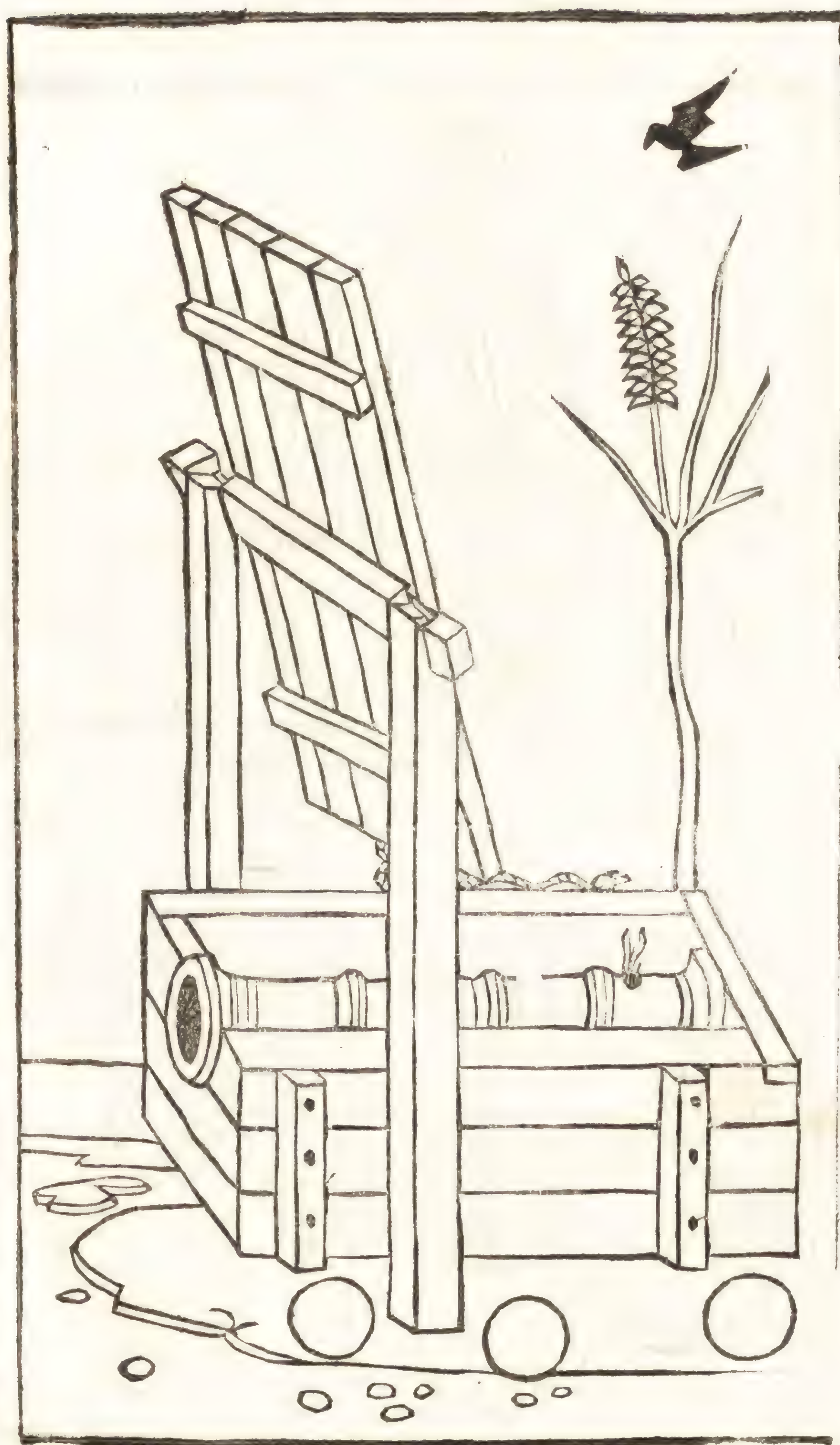
Machina tormentum murale urbes labefacies & oppidum mœnia. Tragicus in thieste Admotis nihil est op⁹ urbes externere machinis longe saxa rotatibus: Valerius maximus libro quinto. Q. uero Metell⁹ celtibericū in hispania gerens bellum quom urbē cētobricam obsideret & iam admota machina partem muri quæ sola conuelli poterat disiecturus uideretur humanitatem propinquæ uictoriæ prætulit. Nam quom Rectogenis filios qui ad eum trāsierat Centobricenses machinæ ictibus obiecissent ne pueri in conspectu patris crudeli genere mortis cōsumeretur quāquā ipse rectogenes negabat esse īpedimento: quo minus etiam per exitū sanguinis sui expugnationem perageret per obsidionem discessit: quo quidā tā clæmenti facto & si non unius ciuitatis mœnia: omnium tamen celtiberaꝝ urbium animo cœpit effecitq; ut ad redigendas eas in deditionem populi romani nō multis sibi obsidionibus opus esse. Seneca epi. li. xvii. Multi inueniuntur qui ignem inferant ui bi qui inexpugabilia sæculis & per aliquot ætates tuta prosternant qui equum arcibus aggerem attollant & muros in miram multitudinē addi ctis arietibus ac machinis quassent. idem decimoquarto. Philosophia circūdāda est inexpugnabili muro quem fortuna multis machinis lacessitum non transit. Plutarchus in uita Marcelli: Ut uero machinas instruxit Archimedes uaria missilium genera & īmēse magnitudinis saxa incredibili fragore & celeritate iacula aduersum terrestres emittebat copias. Ioseph⁹ li. iii. belli iudaici: missaq; machinis saxa & muroꝝ minas auferebant & frangebant angulos turrium: Viroꝝ autem nulli tam fortiter constipati erant ut nō usq; ad extremam aciem saxi magnitudine & uiolentia sternerentur. Sciet autē aliquic huius machinæ uis quantum ualet ex his quæ illa nocte cōtingere in muro cuidā ex circūstantibus Iosippo caput auulsum est eiusque ad tertium stadium ueluti funda excussa caluaria. Interdiu quoq; pregnantes fœminæ icto utero ad dimidiū stadiū infans abactus est tanta tormento uis fuit. Ergo machinis terribilior erat impetus & missilium strepitus: idem in eodē libro sexto: Cunctis q; agminibus contra excursus erāt machinæ cōparate mirabiles præcipue uero legioni decimæ: balistæ uero uehementiores & tormenta saxoꝝ quibus non solum irruentes sed etiam super muri m stantes euertebantur: Nam & singula saxa talenti pondus æquabant et

ultra modū stadii torquebantur ictus aūt non solum primis quos offendissent: sed aliquando posterioribus quoq intollerabilis erat iudæi primo cauebant a lapidibus q erant candidi: nec tantū sono & fremitu noscebāt sed claritudine prospiciebantur deniq specu- latores in turribus præsidentes praedicebant quando impelleretur machina saxumq ferretur patria lingua clamātes filius uenit itaq prædicebant in quos ueniret atq ita uitabant & hinc eueniebat ut il lis declinantibus lapis irritus intercideret proinde contra Romani excogitabant attramento decolorare lapides: tunc enim missi non similiter incertos ictus habebant multosq simul unius impetu cor rumpebāt. idem in eodem: Ad Antonianam uero ab ipsis sociis cū multitudine zelotarum non solum q de loco superiore pugnabant uerum etiam q machinis uti didicerant. Paulatim enim usus alu- it peritiam. Aristoteles li. vii politi præsertim hoc tempore in quo tormenta & machinæ ad obsidiones urbium cū omni subtilitate sūt adinuenta. Laertius Diogenes libro de uita philosophorū. de metal licis inquit machinis scripsit Strato philosophus. Claudianus libro secondo. hæc si nota forent frueremur simplice cultu: classica non fremerent non stridula fraxinus iret: Non uentus quateret puppes non machina muros: utq in his bellicis instrumentis tua tibi Sygis munde Pandulphe quandoq memorem inuenta memorem & cæ- teris quibus illa usui fore non ambigo. Ponitur ante oculos machi- na prius inuisa a sæculisq inaudita: quippe quæ secundo sine subsel lio aliarum præter omnium morem dicta mirabile librata īnixaq solo ac grauitate post sua præssa persistit. Egregiū sane inuentū au ctore te praeclarisq ducib9 præsentib9 ac posteris q̄ maxie dignum

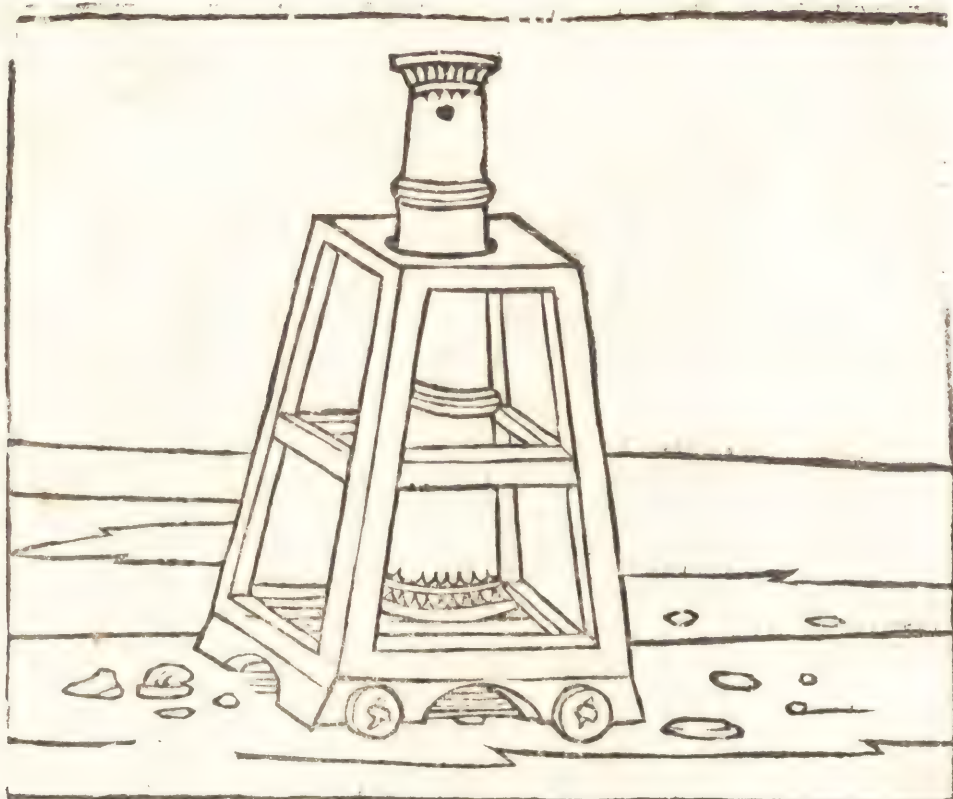

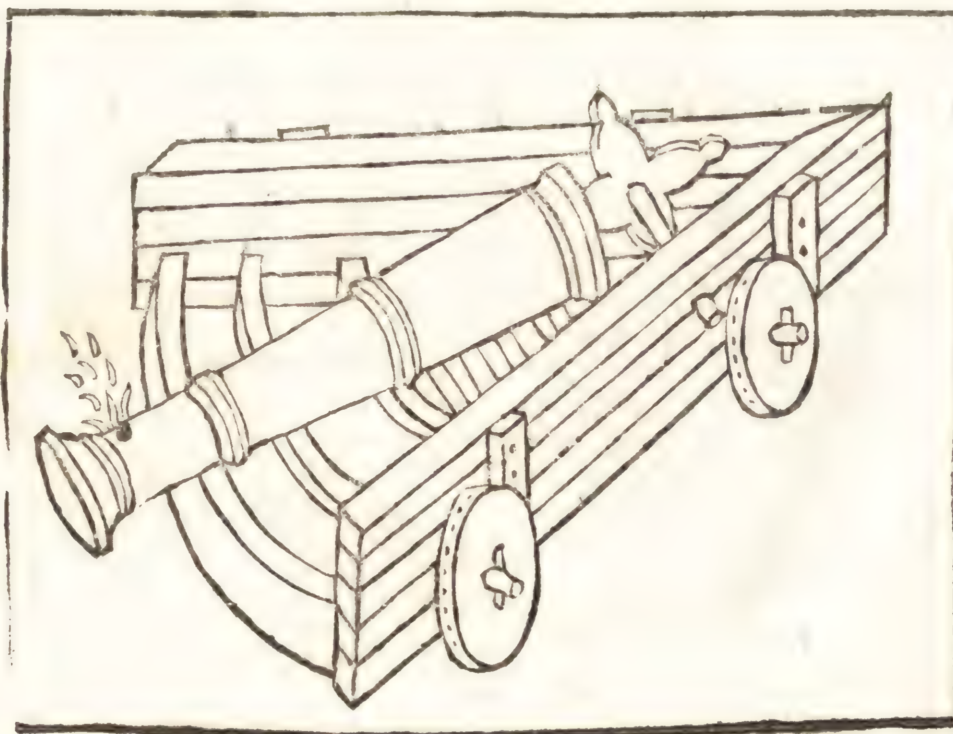
Inuentum est quoq machinæ huiusce tum Sigismonde pandulphe qua pilæ æneæ tormẽtarii pulueris plenæ cũ fungi aridi fomite urientis emittuntur.

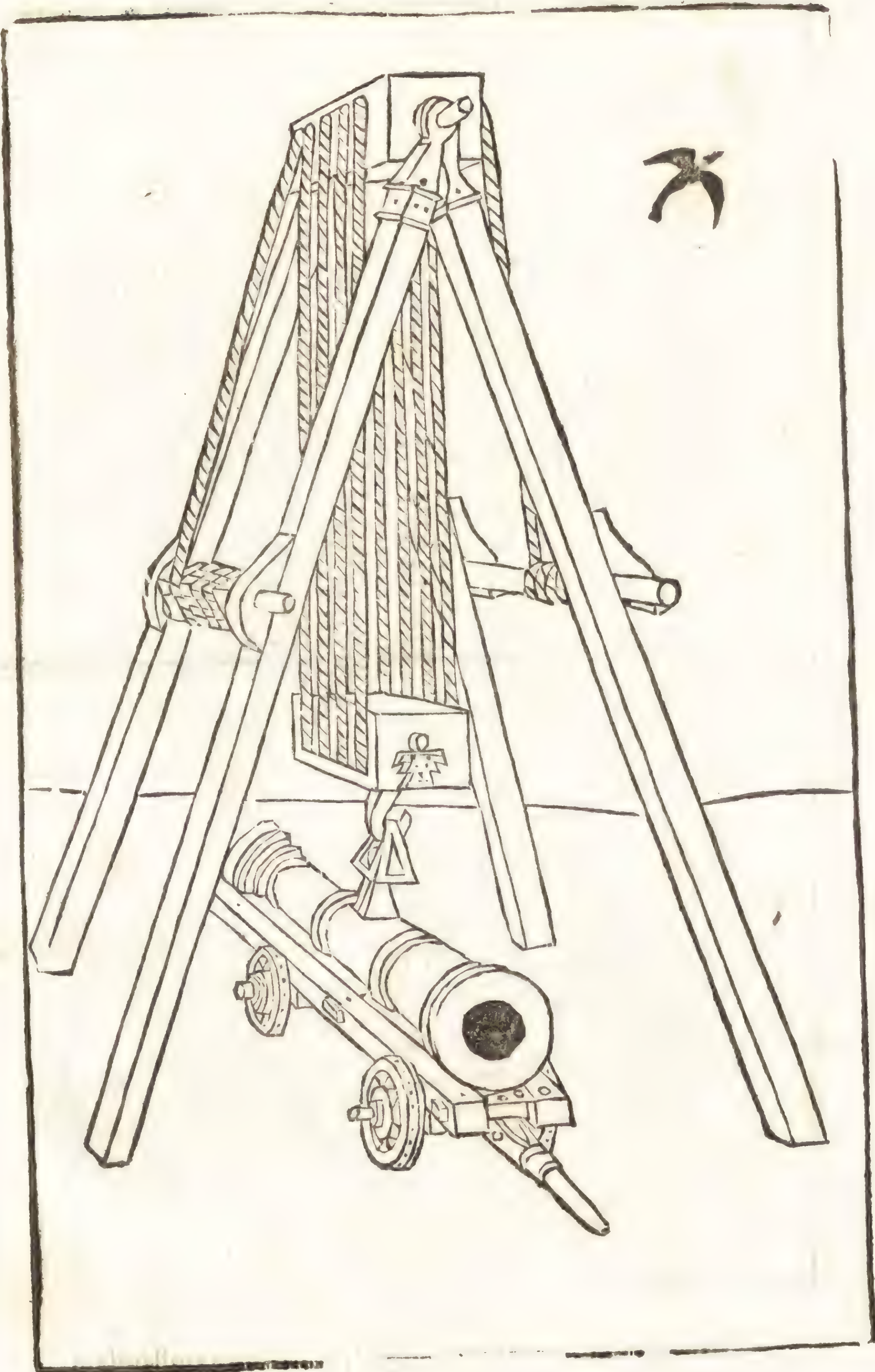
Vericula duo tormentaria

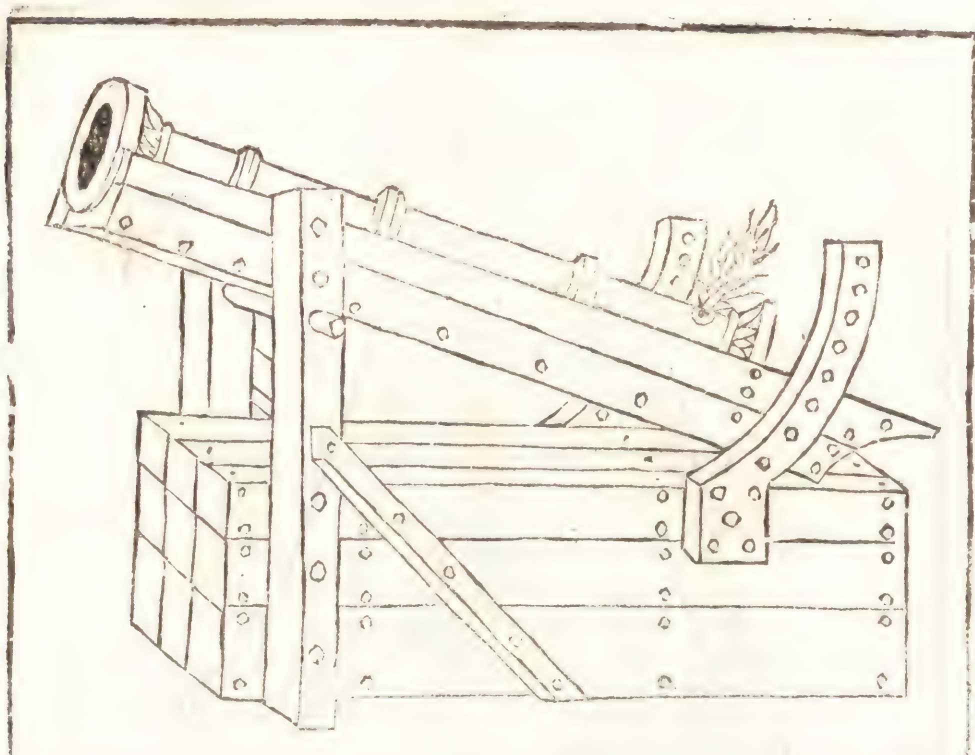

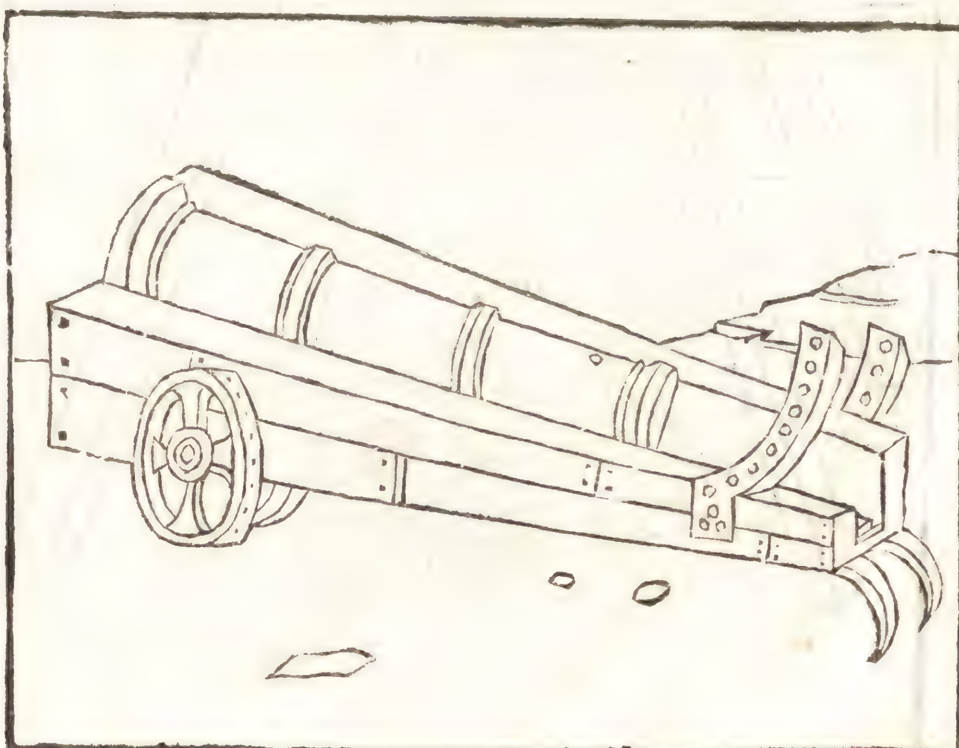
X

Inſtrumentum erigendi machinam in ſublime

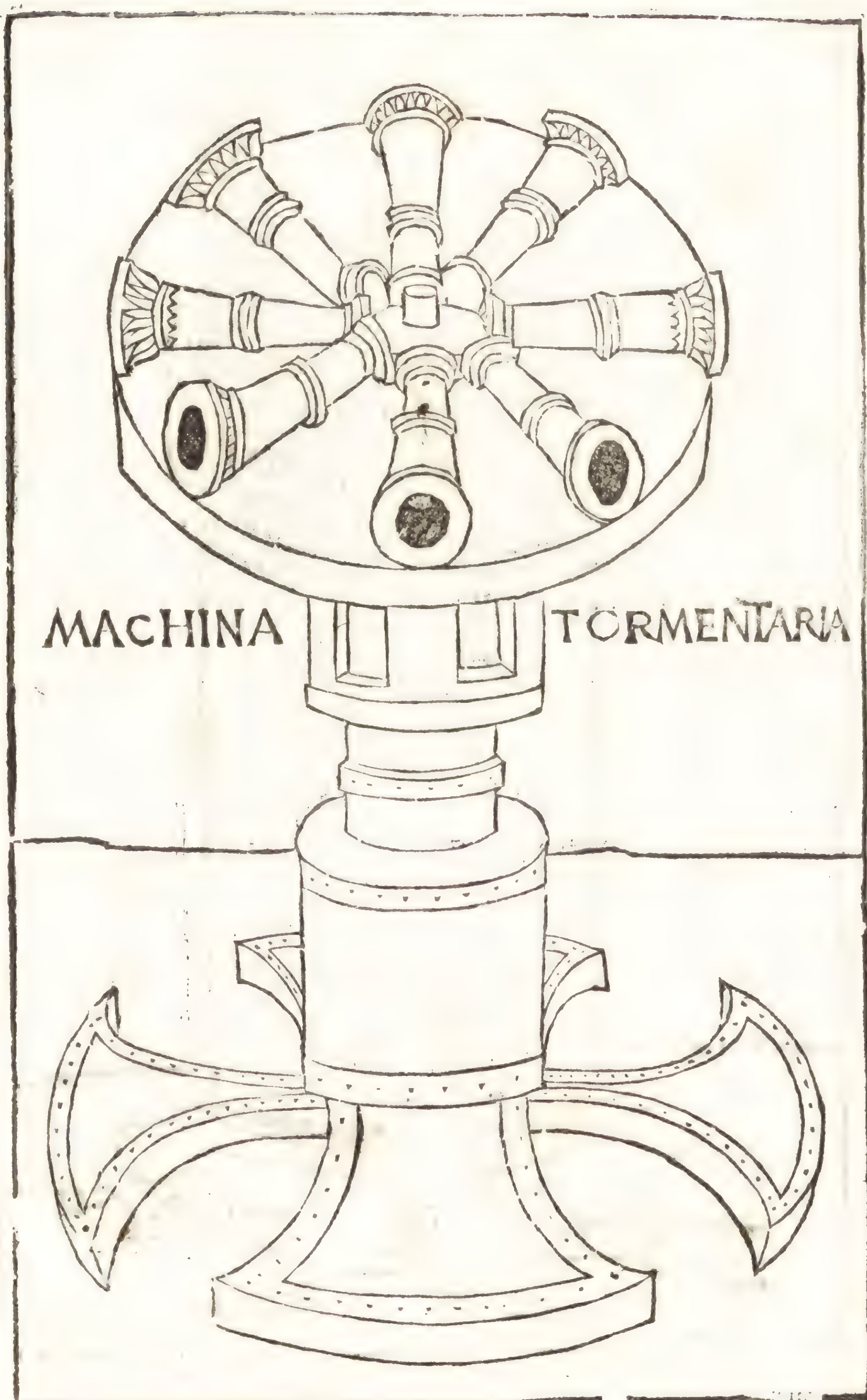

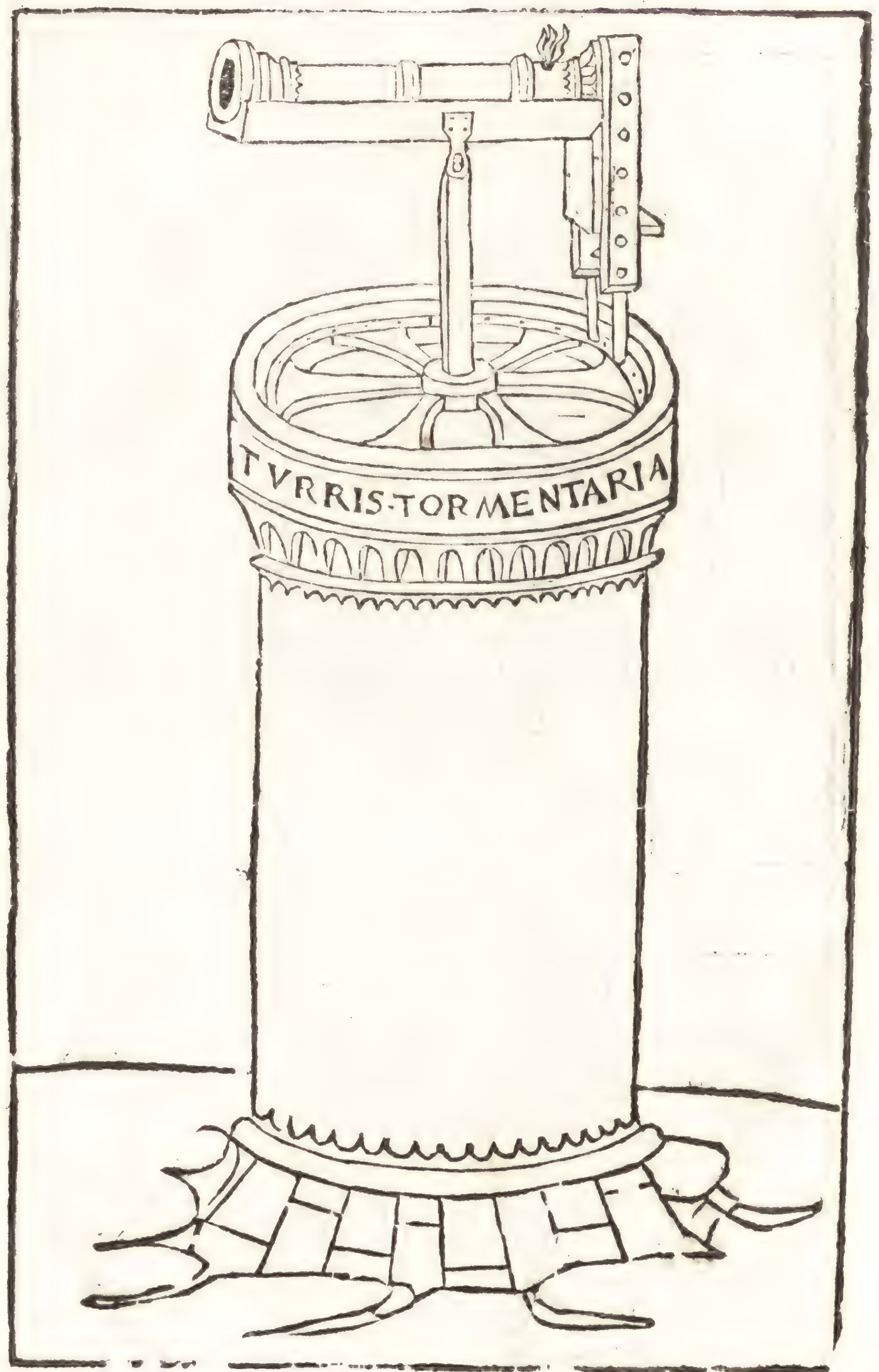
Instrumentum erigendi pone machinam deprimendiq;

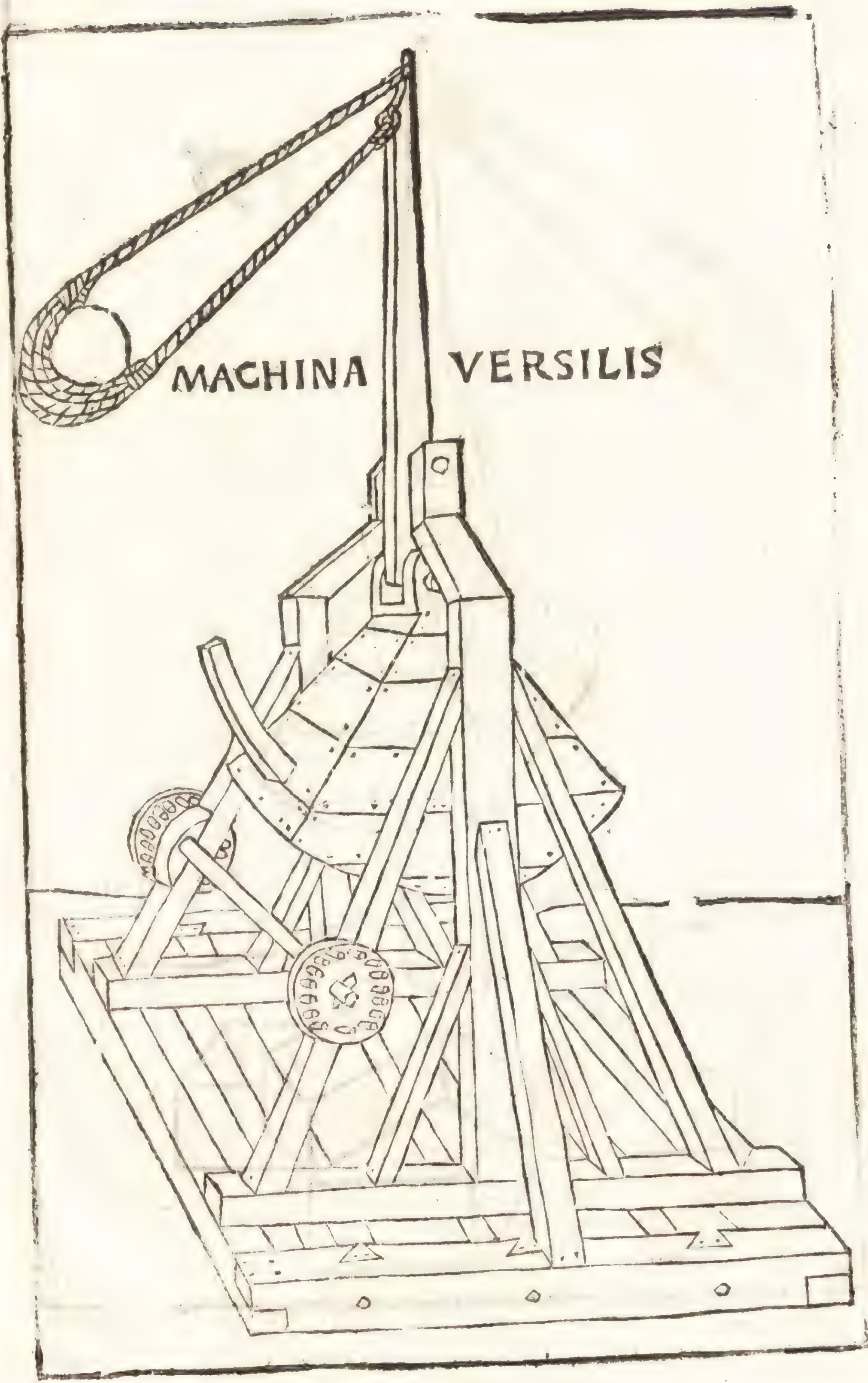

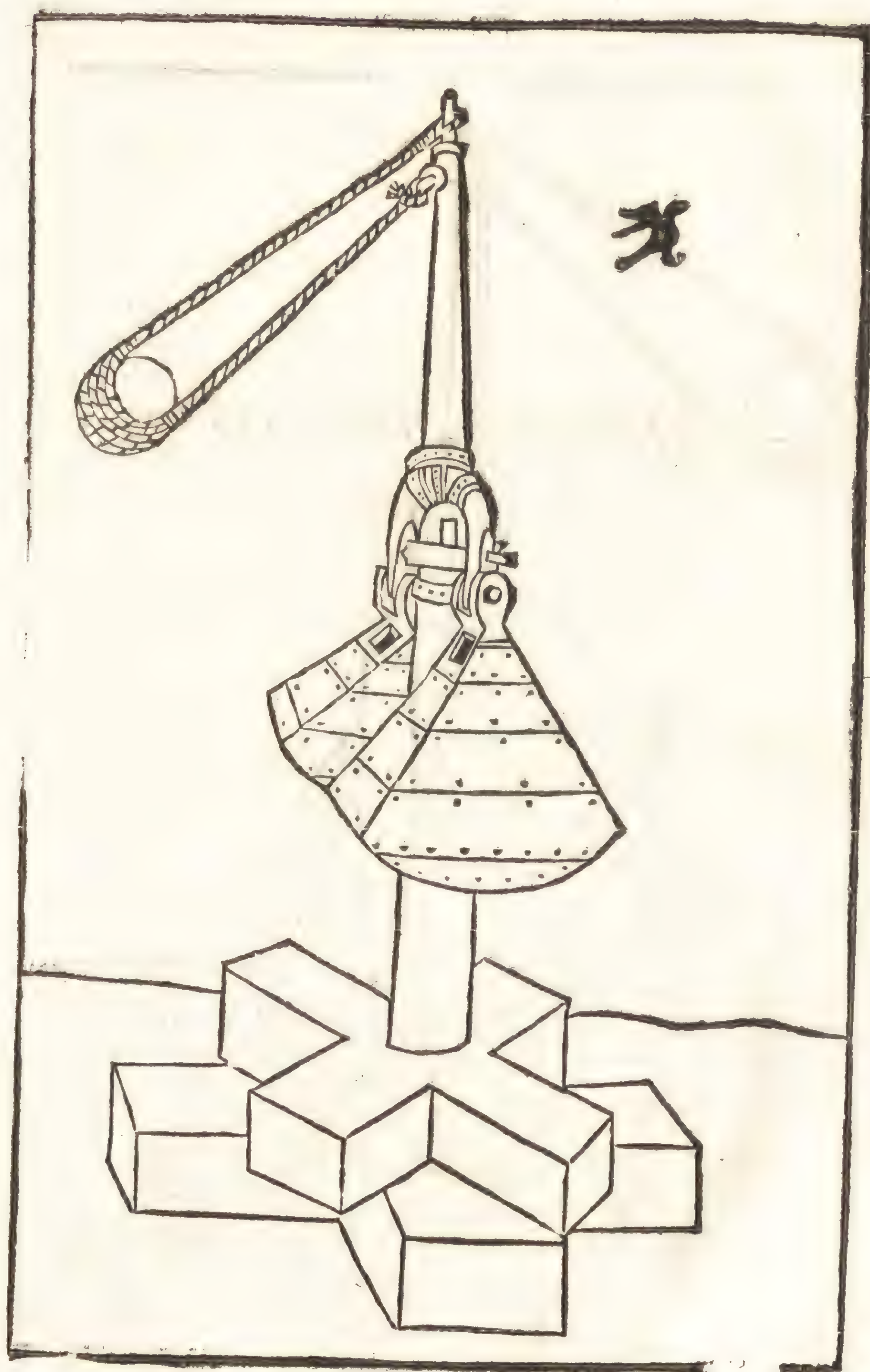

Instrumentum ad tormenta deprimenda extollendaq;

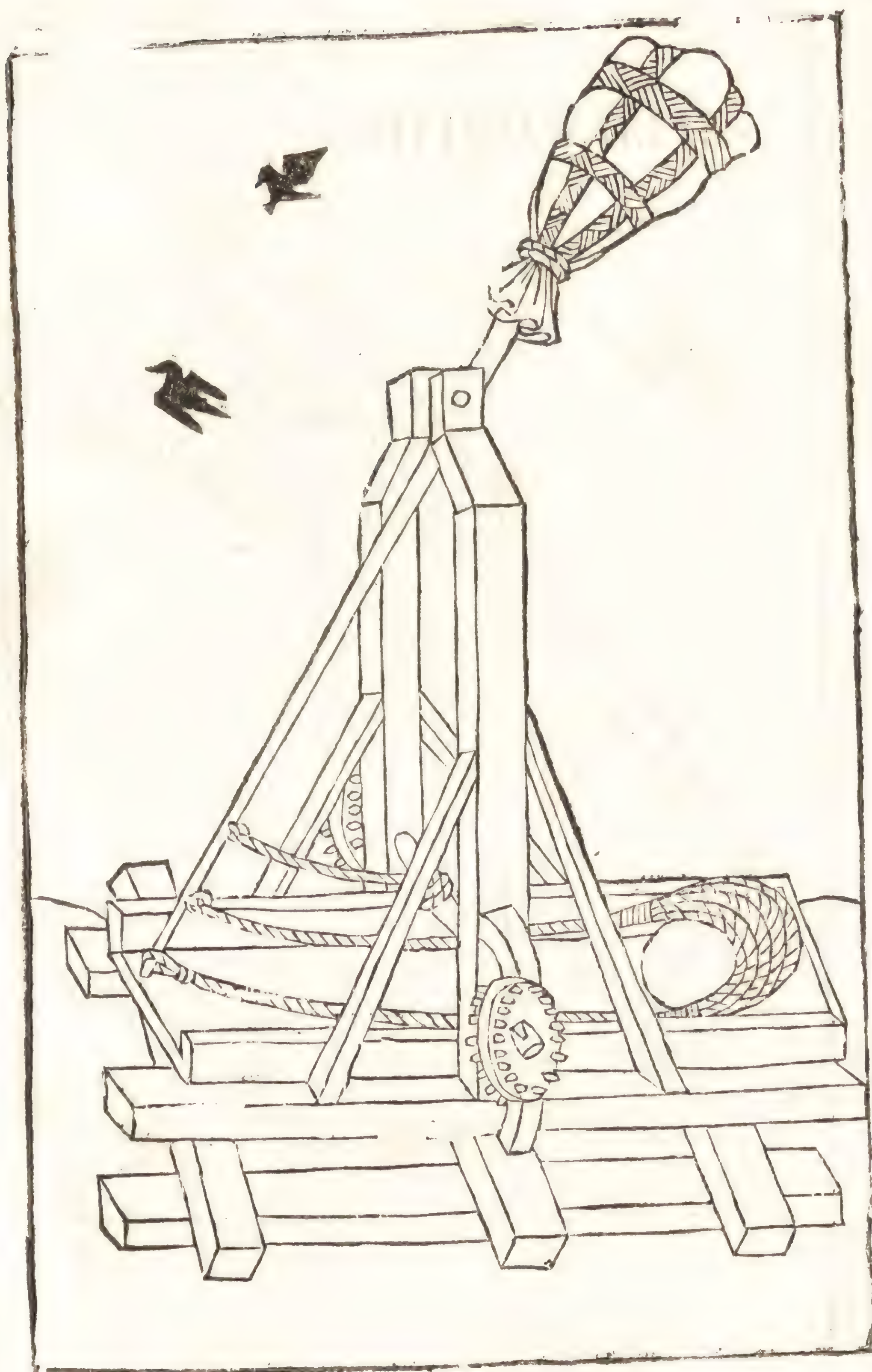

MACHINA TORMENTARIA

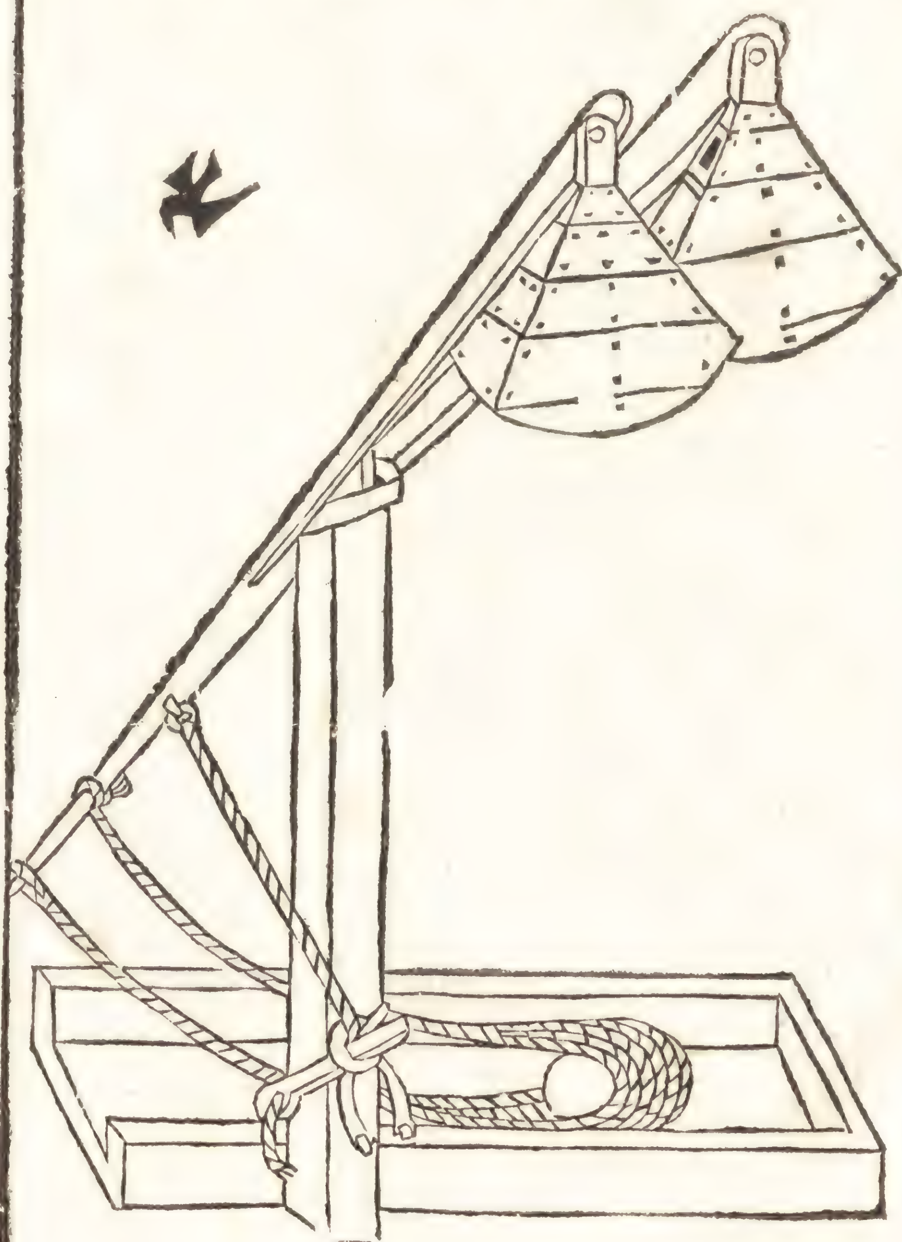

TVRRIS·TORMENTARIA

MACHINA VERSILIS

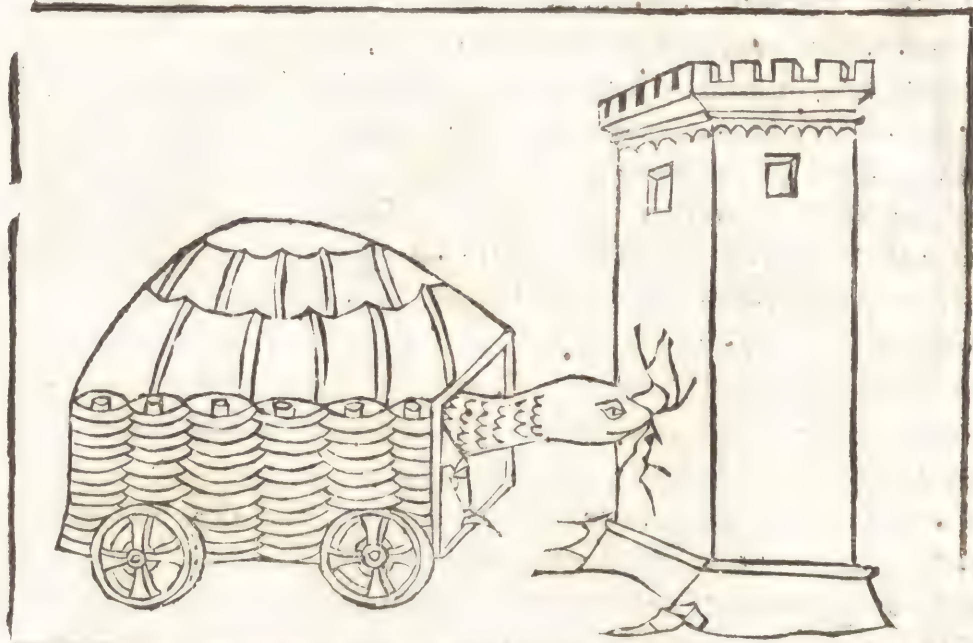
X

ALIA MACHINA.

Vinea machina ex lignis leuioribus colligatur latitudine pedū octo: altitudine septem: longitudinis uero. xvi. cuius tectum munitione duplici tabulatis cratibusq contexitur latera uero minime sepiuntur unde nomen ortum putant ne saxorum telorumq impetu penetrentur. Extrinsecus autem ne imisso cōcremetur incēdio crudis uel recentibus coriis uel cētonib9 operitur. quomq plures factæ fuerint iunguntur in ordine ac rotis ducūtur: his deniq tuti obsidētes ad subruenda muro⁊ penetrant fundamenta. Lucan9 in. iii. Tūc adoperta leui procedit uinea terra: sub cuius pluteis et tecta fronde latentes Moliri nunc ima parant et uertice ferro Mœnia nunc aries suspensa fortiter ictu: incussus densi compagem soluere muri Tentat et impositis unum subducere saxis. Liuius ab urbe con. xxi. aduersus eum uineas agere cōstituit per q̄s aries mœnibus admoueri posset. idem in eodē: itaq acrius de integro ortum est bellum pluribusq partibus uix accipientibus quibusdam opera locis uineæ ceptæ agi admoueriq aries. Testudo est scuto⁊ cōnexio in modū testudinis: nāq in armo⁊ generibus sumunt milites ab animalibus nomina ut aries: testudo. hæc ex materia & tabulatis etiam cōtexitur quæ ne exuratur incendio coriis uel ciliciis uel centonibus uestitur & ad similitudinem ueræ testudinis uocabulum sumpsit. nam sicut ubi collecta in suum tegmen est tutam ad omnes ictus uidem9 esse ubi uero caput nudat & modo reducit modo profert ictibus patere ita machinamenti hoc genere inclusi tuti sunt interdum dum reducunt trabem: interdumque eferunt ut fortius cedant detecti persæpe ceduntur. Testudo etiam qua accessus ad murum potest haberi sic erit facienda; Basis compaginatur quadrilatera cui in quib9 uersantur supponuntur rotarum axes laminis ferreis conclusi ita ut habeant cardines & foramina quo uectes traiecti uersationes ea⁊ expediāt uti ante & post ad dextrum læuumque latus: siue oblique ad angulos opus fuerit ad id uersatis progredi possit. Possunt autem si opus fuerit hi maxime ex octo rotis esse quibus agatur uerum secundum loci naturam opus erit temperare. Tegatur autem testudo hæc ex omni materia quæ maxime uim habere possit resistendoque robur præter pinum uel alnum uel aliud id genus: haec enim fragilia sunt & ignem facile admittentia ueluti ignis omnino non possit huic machinæ obesse. Argilla insuper cum capillo subacto ad eam quam decet crassitudinem inducatur circa tabulata col

locentur crates ex tenuibus uirgis creberrime texta maximeque recentibus percrudis coriisq duplicibus consutis fultis alga aut paleis in aceto maceratis circũcirca tegatur machina tota ut a plagarũ ictibus & incendiorum impetu tuta sit.

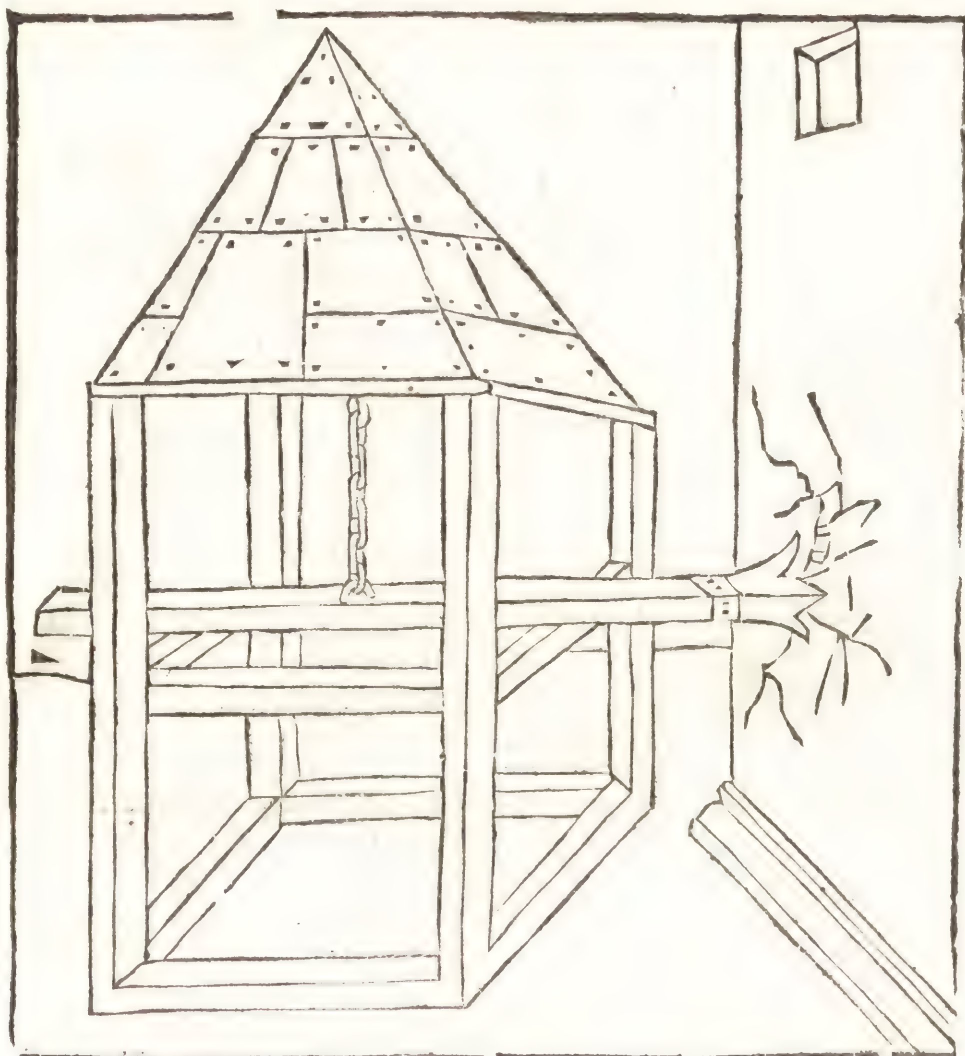

Non mihi etiam uidetur alienum de testudine quam Hector byzantius fecit: quibus rationibus sit acta exponere. Frons eius erat quemadmodum anguli trigoniorum uti a muro tela cum in eos mittantur non planis frontibus excipiant plagas: ut hic

X

Est aliud quoq genus artificio non minori et terrificum, quidē in hunc modum compaginatum;

Aries machinationis gen9 est cuius forma hæc erat; ualidæ enī et nodosæ arboris caput ferro uestitur eaq suspensa multoꝝ manu ad murum impellitur: deinde retrorsum ducta maiori impetu destinatur: sicq crebris ictibus concussum muri latus cedit. Victurinus archi.li.x. Aries sic memoratur esse carthaginenses ad Gadis pugnāda castra posuere. quom aūt castellū ante cœpissent id demoliri sunt conati postq̄ non habuerunt ad demolitionem ferramenta sumpserunt tignum idq manibus sustinentes capiteq eius summū murum continenter pulsantes summos lapidum ordines deiiciebāt et ita gradatim ex ordine totam communionem dissiparunt.

Poſteā quidam faber Tyrius nominē pheſarſemeños hāc ratio ne & inuentione inductus malo ſtatuto ex eo alterum tranſuerſum uti trutinam ſuſpendit & in reducendo & implendo uenientibus pla gis deiecit Gaditanorum murum.

X

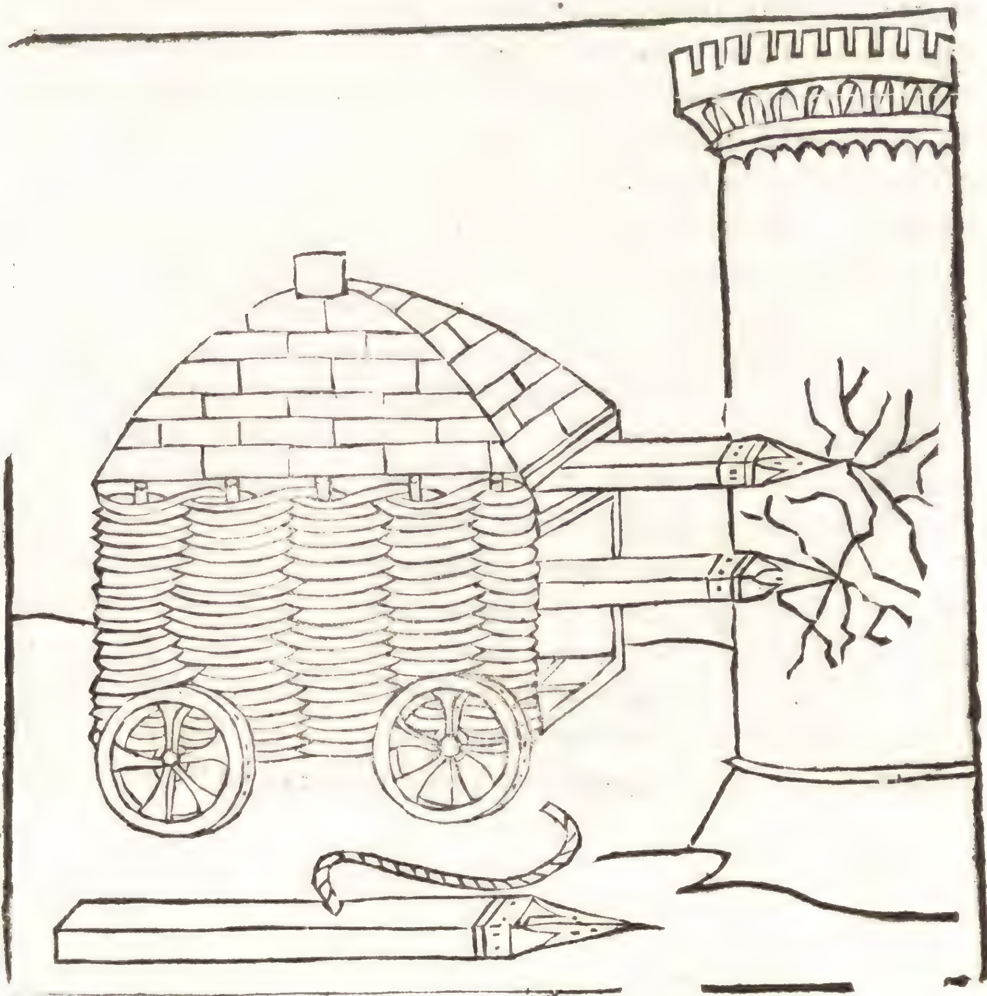
Tetras autem Calcedonius de materia primum baſim ſubiectis rotis fecit ſupraq; compegit & in his ſuſpendit arietem coriiſq; bubulis texit ut tutiores eſſent: qui in ea machinatione ad pulſandum murum eſſent collocati: id autem quod corios habuerat teſtudinē arietariam appellare cæpit: his tunc primis gradibus poſitis ad id genus machinationis

Est aries quoq; belli iud. li. iii. auctore Iosepho immensa mate ria malo nauis assimilis cuius summum graui ferro solidatum ẽ in arietis effigiem fabricati unde etiam nomen accepit. dependet autẽ funibus medius ex trabe alia uelut ex trutina palis utrinq; fultis bene fundatis: retrorsum autem magna uirorum multitudine repulsus hisdemq; simul rursus impellentibus missus in fronte prominẽte ferro mœnia percutit. Nec ẽ ulla tam ualida turris aut murorũ ambitus adeo latus ut & si priores ictus fortiter sustinuerit assiduos uincat. Cæsar siue alius pro eo commentariorum suorum. xiii. litteras in Siciliam nuntiosque mittere ut sibi crates materiesque congeri posset ad arietes cuius inopiam Aphrica esset. Ammianus Marcellinus rerum gestarum quarto. Ad arietem ueniem9 eligitur abies uel ornus excælsa cuius summitas duro ferro concluditur & prolixo arietis efficiens pronam illam speciem quæ forma huic machinamento uocabulum indidit: & si suspensa utrinque transuersis asseribus & ferratis quasi ex lance uinculis trabis alterius continet ea que quantum mensuræ ratio patitur: altitudo retropellens rursus ad robora quæq; rumpenda protendit ictibus ualidissimis instar assurgentis uel cadentis armati: qua crebritate ueluti reciproci fulminis impetu ædificiis scissis in ruinas concidunt: structuræ laxatæ murorum. Huiusce autem arietariæ trabis formam romæ i. L. septimi triumphali arcu marmoreo lapide celatam inuenies. Alii quoq; arietẽ non muros demoliri sed saxa rotari perhibent. Claudianus. Tum tua murali libretur machina pulsu: Saxa rotet preceps aries ꝓtecta que portas testudo feriat ruat emersura iuuentus Illud etiam nec de nuo prætereundum eum qui equ9 tunc appellabatur: nunc arietem in muralibus machinis nominari: equo uero uehi gradiente qui & ipse militare instrumẽtum est. Bellorophontem tradunt equorum frenos & strata equosq; insternere: pelletronium pugnare: denique ex equo thessalos. ad huiusmodi autem crebros equorum uel arietum impulsus quominus murus percussiõe lederetur. Maiores nostri demittebant laqueum & eo constricto circum agentes suspẽso capite eius declinabant ictus muroq; nec patiebantur infringi: simili modo saccos paleis aceto maceratis refertos qua semp arietis impetum ferire uiderent demitti iubebant ex muro ut eo modo secundi ictus errarent aut exceptas plagis laxitas frustraretur. helepolim muralem machinam ad expugnandas urbes dicim9. Amian9

Marcellinus rerum gestarum.xxiiii.pro his arietum meditamentis iam crebritate despectis coditur machina scriptoribus historicis nota quam helepolim graeci cognominamus cuius opera diutina demetrius Antigoni regis filius Rhodo aliisque urbibus oppugnatis Polio Cretes est appellatus.aedificatur autem hoc modo. Testudo compaginatur in magnis asseribus roborata longioribus ferreisque clauis aptata et cotegitur coriis bubulis uirgarumque recenti textura atque limo aspergutur autem eius suprema ut flammeos detractet et missiles casus. conseruntur autem eius frontalibus trisulcae cupidis praeacutae ponderibus ferreis trabes. Qualia nobis ostendunt pictores fulmina ut quicquid praeterierit aculeis exertis abrumpat:hanc ita ualidam molem rotis et funibus regens numerosis intrinsecus miles languidiori murorum parti uiribus admouet concitis:et nisi desuper praepugnantium ualuerint uires collisis muris aditus patefacit ingentes. Ad haec repugnantium licet uires plurimum possint eorum non minus ualent ingenia quod rhodiensibus memoratur usui inuenisse.diogenes enim fuerat rhodius et ei de publico quot annis certa merces pro arte tribuebatur ad honorem ea tempestate quidam praestati ingenio nomine callias rhodium quom uenisset exempla protulit muri superque eo machinam in carchesio uersatili constituit quae helepolim ad moenia accedentem corripuit et trastulit intra murum hoc rhodii quom uidissent admirati ademerunt diogeni quod fuerat quotannis ei constitutum eumque honore ad calliam trastulerunt. Interea rex demetrius contra rhodium bellum coparando epimacum athenien sem talium instrumentorum summum artifice secum adduxit is autem coparauit helepolim sumptibus maximis industria laboreque summo cuius altitudo fuerat pedum centum.xxv.latitudo sexaginta cilicis et coriis ita cofirmatam ut pati posset quodlibet ictus a balista missos: quom autem Callias rogaretur a rhodiis ut contra eam helepoliam machinam parare et ut illam uti pollicitus erat transueheret intra murum negauit posse. Nonnulla enim sunt quae in exemplaribus paruis uidentur uerisimilia:quom autem crescere ceperunt dilabuntur et quod pollicetur desinunt ut etiam possumus hic animaduertere terebratur.terebra foramen semidigitale uel digitale si eodem modo eademque ratione uoluerimus palmare facere no habet explicatione eodem modo eademque ratione rhodii decepti iniuriam cum cotumelia diogeni ita fecerunt itaque postquam uiderunt hoste pertinaciter

infestum periculũ seruitutis machinationem ad urbem capiendam comparatam uastitatẽ ciuitatis expectandam ꝓcubuerunt diogeni rogantes ut auxiliaretur patriæ primo q̄a lacessitus iniuria negauit se facturũ: posteaq̄ ingenuæ uirgines et ephœbi oẽs cũ sacerdotibus uenerunt ad dep̄candũ: tunc est pollicitus uerũ his legibus ut si eam machinam cæpisset sua esset: omnibus uno ore annuentibus ita uelle q̄ parte machina incessura erat ea murũ ꝑculit et iussit oẽs publice et priuati q̄ quisq̄ habuisset aquæ stercoris et luti per eã fenestrã p̄ canales ꝑgrediẽtes effũdere ante murũ quom ibi magna uis aquæ luti stercoris nocte ꝓfusa fuisset. postridie helepolis accedẽs anteq̄ appinq̄ret ad murũ in humido uoragine facta consedit nec ꝓgredi nec egredi postea potuit. itaq̄ demetrius quom uidisset sapiẽtia diogenes sedeceptũ delusum atq̄ frustratũ esse cum classe sua discessit: tunc rhudii diogeni solertia liberati bello publice gratias egerunt: honoribusq̄ omnibus et ornamentis exornauerunt. Diogenes aũt helepolim reduxit in urbẽ et in publico collocauit et inscripsit: Diogenes e manubiis id populo dedit munus ita in repugnatoriis rebus non tantum machinæ sed etiam consilia maxime sunt cõprobãda:

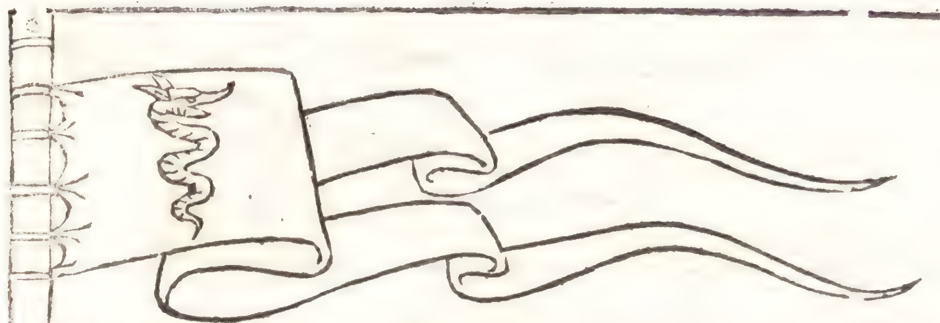
X

Sunt præter hæc quæ castris usui esse perhibent alia innumerabilia et pene infinita instrumentorum & machinationum genera structuris et demolitionibus quam maxime necessaria: et ne singula enumerando sim longior uniuersa quæ in quacunque urbe opportuna esse creduntur duci præsto esse debet ut in quouis loco castrametabitur munitam omnium rerum ciuitatem possit effingere. De repugnatoriis autem non est litteris explicandum: non enim ad scripta nostra hostes comparant res oppugnatorias: sed machinationes eorum ex tempore attrito pugnandi usu et experientia rerum magistra ac solerti consiliorum celeritate sine machinis sæpius euertuntur:

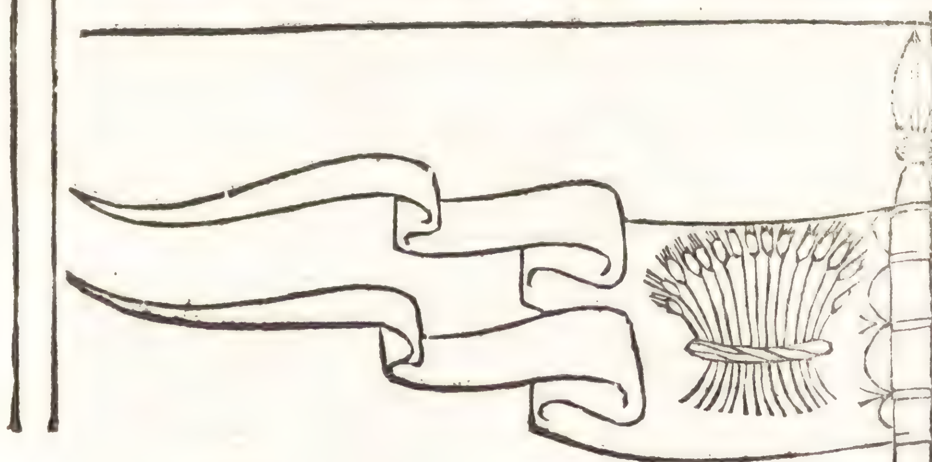
Aec instrumentorum genera uariæ etiam signorum species consequuntur: signa autem sunt quæ comitantes milites recognoscant in prælis et ad quæ a conflictu se sæpe recipiunt uexillo e sublimi romanorum more quod Mars gaudet sanguine cocco uelitante colores in his & figuræ pro uoluntate ducum casu aliquo uel rerum occurrentium auspicio fuere. A primordio namque orbis conuenientes simul homines ex syluestri uita primum carnibus humanis uescebantur. bellabantur que inuicem eo cui plus uirium inerat superante cum iniuriis potentiorum imbecilles urgente necessitate edocti acie facta signum animalis sibi ex his quæ postea consecrata fuerit præposuere aliquod postmodum congregati infirmiores aduersus aliorum iniurias se tuebantur: quo factum est ut animali quod salutis causa fuerat honores tribuerentur. sic Aegyptios ueteres: apud quos nulla militaris erat disciplina: quom a uicinis sæpius bello uexarentur excogitasse ferunt aliquod insigne quod milites sequerentur figuras igitur animalium quæ nunc colunt tabulis fictas duces eorum in bello tulisse: eaque ex re cognito seruatoque sub quo quisque militaret ordine uictoriam consecuturos. Cæsar in arato quoque refert Aglaosthem dicere Iouem quom ex insula Naxo aduersus titanas proficisceretur & sacrificium faceret in littore: Aquilam ei in auspicium aduolasse quam uictor bono omne acceptam tutele subiugauerit: sacra uero historia antea etiam consedisse illi aquilam in capite atque ei regnum portendisse testatur aquilam auctore diodoro thebæi etiam honorant: tum quia regia uidetur auis. tum Ioue digna. Alii inter quos est Iosephus ob hanc causam apud romanos agminibus præesse aiunt: quod & uniuersarum auium regnum habeat & sit ualidissima itaque illam & principatus insigne putant omenque uictoriæ quodcunque bello petierint.

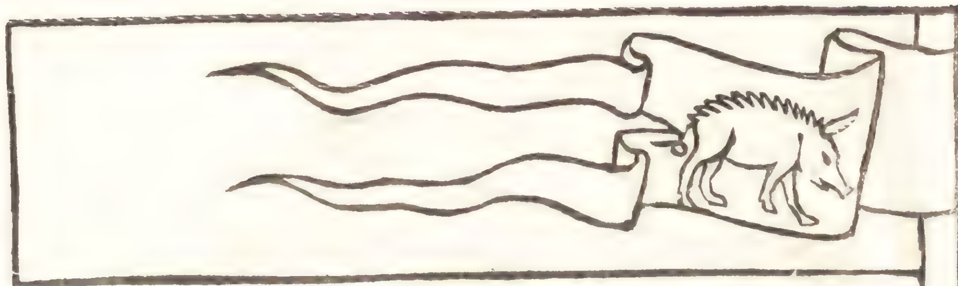
Draco etiam aliquando signum fuit ex quo phitonem serpentem Apollo sagittis interemit. Apollinem enim quãq̃ diuinatorem et medicum maiores nostri uellent ipsum tamen etiam solem dixerunt et ipsum titanem quasi unum ex titanis qui contra Iouem bella gessere phitium quoq; apollinem uocari aiunt a Phitone immensæ magnitudinis serpente. cui9 non magis uenena q̃m magnitudo terrebat: hũc apollo sagittarum ictibus sternẽs nominis quoque spolia reportauit ut phithius uocaretur unde ab insigne uictoriæ coronam lauream ut Pyndarus atq; Callimach9 memerant apollo induit ac phithia sacra celebranda constituit. Alii non a phitonis morte uerum ab hercule uel auentino eius ac rhea nato hoc insigne cœpisse ferunt. nam quom horrenda per sæpe monstra hercules ipse domuisset & uictor ac ouans stratarum spoliis ferarum clypeis affixis sese populis ostentaret: inter cæteraque monstra hydram suorum capitum excrescentem cæde prosternens clarissimis tropheis eius adiecisset: postea satus eo auẽtinus turni castra aduersus æneam secutus ac pedes ipse aciem agens centumque tulit serpentibus hydram: hæc de serpentis nece ab Apolline interempti de sagittis phytiique cognomine ac hercule communis habet assertio. esto alia atq; alia et naturalis quidẽ ratio ut scribit Antipater stoicus et Cornificius in ethymis & Plato et eusebius in temporibus haberi possit.

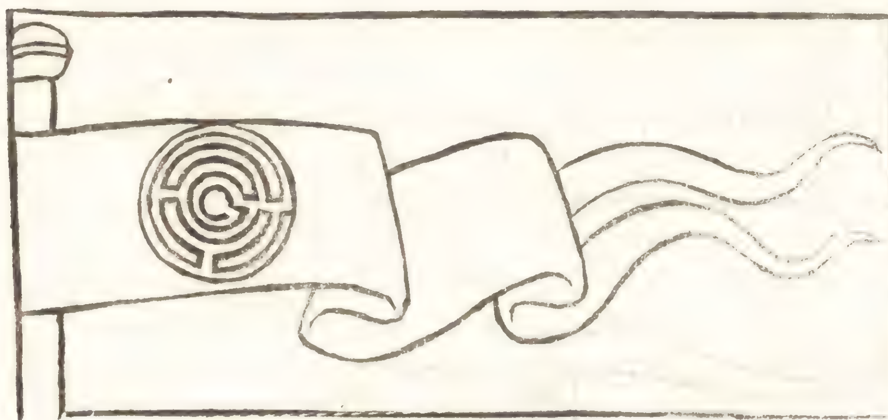
Porro ſub Romulo pauper adhuc romanus exercitus hoſtis fœni manipulos illigabat & hos pro ſignis gerebat. Ouidius in faſtis. illa quidē fœna ſederat reuerētia fœno: Quantam nunc aquilas cernis habere tuas Partica ſuſpenſos portabat longa maniplos. unde maniplaris nomina miles habet

Dehinc quattuor principalia ſigna in caſtris haberi cæpere lupi minotauri equi & apri uerū duo tantum quorum apertam equidem rationem inuenerimus apri ſcilicet & minotauri: apri nanq̧ ꝙ cōfecto bello inter quos pax fieret cæſa porca fœdus ſolerent firmare: a quo qui reſiliret: non aliter ac porca lapidibus crudeliter obruta necaretur.

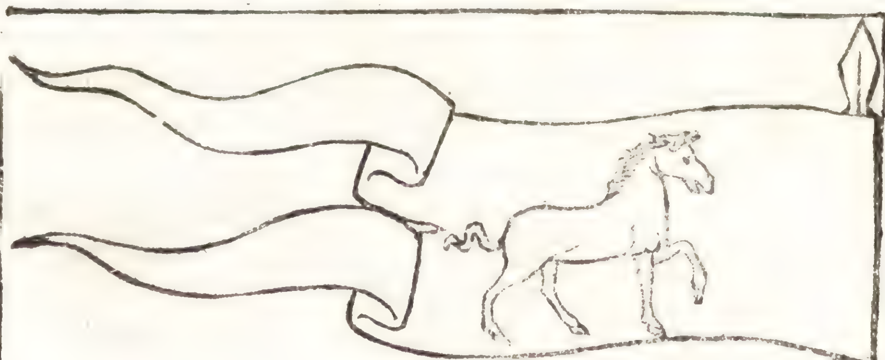
Minotauri natura duplici ut qui usq ad humeros taurus cætera homo sit proinde q non minus uaria et occulta esse debent consilia ducum q̃ fuit domicilium quondam eius laborinthus:

Lupi autem effigiem inter signa militaria extitisse pind q eiusmodi animalis lacte Martii pueri nutriti sunt. uel q i tutela Martis id animal fuisset eiq dedicatum manifestis creditur argumentis. eteni lupus rapax animal uorax et suapta natura ablata consumẽs maximeq id tẽpus aptum rapiendo pecori quod milites in diripiendis urbibus solent obseruans quod est ante Lucanum post nocturnum Reddunt et aliam causam animalis huius ægyptii fabulosiorẽ tamen:nã quom isis una cum filio Oro cum Typhõe esset bella dimicatura ferunt Osiridẽ lupi forma ab inferis auxilio et uxori et filio uenisse:uictores itaq tiphone interfecto honorẽ ei animãti impendisse:cuius interuentu subsidioq uictoria parta esset tradunt nõnulli agros ægyptiorũ incursantes ethiopes a lupis facta acie usq ad ciuitatẽ elephantinã repulsos:q̃ ex re sit et locus ille dictus licopolis & eis belluis honos a posteris habitus

De equoꝝ quoq; ſigno nihil præclaꝝ nihil exploratum ſatis habeo niſi ꝙ per huiuſce animantis fortaſſe ſpeciẽ cũ bellis interſit plurimũq; ualeat Martis cõmoditatẽ deſignare uoluerint: tum quia præſagit hoc animal pugnam & gloriæ & uictoriæ cupidum eſt: tum quia armatos uehit: tum quia ſit uelox nõnunq̃ ut Martẽ decet & impetu ac furore maximo plenum.

Deniq; Aquila paucis annis ante Marium sola in acie portari cepta erat.reliqua quæ & singulos ordines anteibant in castris relinquebantur:abdicauitq; ea in totum Marius secundo consulatu suo & romanis legionibus prope Aquilam dicauit. Gradiendi deinde sistendiq; ordinatio dispositio & totius exercitus moderatio signorũ cantibus gubernatur quom ad bellum progressiõi & item receptui cantetur cantu & excitante & rursus militum animos sedante: haec animorum excitatio sedatioq; aliquibus ex tubis ẽ.Philippus & maiores sui quom tolli iuberent signa eas in usu habuerint licet mutauerunt tamẽ q sonus impediretur tumultu & armorum sonitu quo minus ad omnes pertingeret:quomq; castra sibi mouenda forent cautum fuit ut partica esset in signum noctib9 igne uel fumo significationem dare soliti.Parthi cymbalis signa dabant in prælis inter amazones sistro ad bellum fœminarum uocabatur sistebatque exercitus.& enim sistrum tubæ genus quo isis describitur & in sacrificiis eius utebantur ægyptii a sistendo siue ab inuentrice siue a patria mauis lingua denominationem assumens.Iuuenalis:isis & irato feriat mea limina sistro.Virgili9:Regina in mediis patrio uocat agmina sistro.Lucanus ĩ octauo Non in templo tuam romana recepimus isim:Semideosq; canes & sistra iubentia luctum.Itidẽ elegiarum scriptor Propercius:Scilicet incesti meretrix regina canopi Vna Philippeo sanguine adusta nota:Ausa ioui nostro latrãtem apponere anubim & tyberim Nili cogere ferre minas Romanamq; tubam crepitanti pellere sistro. Lituus genus buccinæ incuruae sic dictæ a sonitu ut ille homeri uersus docet idest insonuit neruus Ennius in bello lituus sonitus effundit acutos.Sed quoniam facta litui mentio est prætermittendũ non est quod posset quæri:Animaduertimus utrum a tuba lituus auguralis appelletur an tuba alituo augurum lituus dicatur utrunque enim pariter in forma & pariter in capite incuruum Sed si ut quidam putant tuba a sonitu lituus appelletur ex illo homeri uersu.G.necesse est ut uirga auguralis a tubæ similitudine lituus uocetur utitur autem uocabulo isto Virg:pro tuba in.vi.ubi ait.& lituo pugnas insignis obibat & hasta tanquam lituus nomen sibi uendicei q litis sit testis. Classica flexibiles secundũ Seruium Tubæ uel cornua sunt reliquis minora conuocãdi causa facta et a calando auctore Petronio idest uocando dicta.

Tuba ænea est & hac tyrrhenos prius fuisse usus tradūt & apud eos piseum primum atque ab illis propterea tyrrhenam appellatā Quom enim circa maritimas oras tyrrheni prædones & pedestres dispersi non facile ad quanque prædæ occasionem uoce aut buccina conuocarentur uento plerunque præpediente tubam inuenere: utputa quæ buccina capacior esset hinc postea bellicis certaminib9 adhibita ad denūcianda bella ut ubi exaudiri preco per tumultum non poterat sonitus tubæ obstrepentis attingeret. Inter tubam autē & buccinam ueteres decernebant: nam quanquam buccina tubæ similis sit uerum longior & ad bella solicitudinem denuncians. Propercius. Buccina cogebat priscos ad bella Quirites: et Maro: Qua buccina signum dira dedit. tuba autem bellum indicabat ut idē Ennium puto secutus. At tuba terribilem sonitum procul aere canoro Increpuit sequitur clamor cælumque remugit. At hic quidē clamor uarius est. nam interdum tuba canitur ut bella gerantur: interdū ad eos qui fugiunt insequendum nonnunq̄ receptui. Nam receptus is dicitur quo se exercitus recipit unde & signa receptui canere dicuntur. Cymbalorum autem tinnitus & tympanorꝝ pulsatio ex cretici iouis sacris & eo matris eius mysterio quod Ouidius exposuit in fastis contineri creditum est quom ait: Ardua iam dudum resonat tinnitibus ide. Tutus ut infanti uagiat ore puer Pars clypeis sudibus paleas pars tundit inanes hoc curetes habent hoc corybantes opus Res latuit priscics manent imitamina facti Aere deæ comites rauca que terga mouent: Cymbala pro galeis pro scutis tympana pulsant tibia dat phrygios ut dedit ante modos. tam & si a poetis fictam eam opinionem quidem respuunt eamque uelint ingeniose interpretari uerum hæc quom apud uarios uaria sortiantur officia in præfectorum consultationibus terra ac mari opportunis determināda erunt Quot uero in religione sint uel esse debeant quando qualiter ꝓ loco munus et officium suum exercere debeant præfecti subiectis deferrent ut rerum significationibus datis pareant audientes.

De bello Nauali et quando primum apud romanos quique primus nauali triumpho dignus habitus est Ca.I.

A Mplitudo nobilissima rei militaris Romani imperii Sygismunde Pandulphe non solū terrestribus uerum etiam maritimis triūphis aucta est: regni coronæ imperio maris adiecto eiusq; gloriam maiores nostri testati sunt: uincentiū merita singulari fauore prosequendo. Extat nāq; memoria circa parta de Ancio spolia: anno ur. cccc. xvi. quæ. C. Meniusqui priscos deuicerat latinos anciatibus uictis in sugestu fori capta hostium classe suffixit. si tñ illa classis nam sex fuerāt rostratæ naues Appellanda uerum hic numerus illis initiis ingentis gloriæ fuit meritum ut tribunali foro præfixa rostra ceu populo corona imposita uideretur: unde et p rostris locus nomen accepit: quēq; post mirificis rerum gestarum titulis iam clarum nomē urbis esse cœpisset et arma tū extra italiā mota non fuisset. P. R. quanquā ad torquendū rhemos nauticæq; artis omnis ignarus: nihil tñ interesse uirtutis ostēdit eqsne an nauibus terra an mari dimicandū esset. Appioq; Claudio cōsule anno urbis con. cccc. lxxviii. primū carthaginensibus bellū intulit: mirumq; dictu classe ab arbore excisa sexagesimo die nauigauit contra uero hieronē syracusanū ducentas uiginti naues effecit diebus. q̄draginta quinque ut tradit. L. Piso quibus fretum ingressus ē Fabulosis infame monstris æstuque uiolentū: nec ē exterritus qui illam ipsam mentis suæ uiolentiam æstus p munere amplecteretur statimque ac sine mora hieronē regē tanta celeritate uicit ut ille ipse sæpius uictum se q̄ hostē uideret fateretur: Gn. aūt Duello et. Gn. Cornelio Asina conss. quom hannibal senior siue himilco pœnorum dux oram italiæ maritimam instructa septuaginta nauiū classe uastaret: etiam mari aduersus eum congredi ausus est: cui etiam ipsa uelocitas classis comparatæ uictoriæ auspicium fuit: intra enim sexagesimam diem qua cæsa sylua fuerat: cētum sexaginta uel ut alii centum triginta nauium classis in anchoris stetit: quom enim uideret Duellus eos multum posse mari classem magis ualidam q̄ decoram fabrefecit et manus ferreas cum irrisione hostiū primus instituit

&

quibus interpugnandũ hostium naues apprehenderet. Vt autẽ aũdiuit Duellus Cornelium Asinam coss. alterũ sexdecim cum nauibus lypparã pugnasse tanquã ab hostium duce ad pacis colloquiũ euocatum punicaque fraude ac astu captum atque in uinculis necatum cum triginta extemplo nauibus aduersus eum profectus ẽ cõmissoque nauali prælio successit: una enim & triginta naues punicæ captæ suppressæ tresdecim triamilium hominum cæsa: septẽ milia capta referuntur: ipse denique hannibal siue himilco ut diximus punicæ classis dux amissa naui qua uehebatur: scafa subductus carthaginem fugit et a senatu ua fer plurimum cũ esset: quia apud eos dux re male gesta puniretur: quæsiuit quid faciendum iuberẽt oĩbus ut pugnarent referentibus: feci inquit & uictus sum: sic poenã crucis effugit. Gn. autem Duellus quem cõtrahendi nomĩs gratia bellum nominarunt quom superiores eius appellati essent semper duelli: quia primum illud maritimum triumphum ex pœnis solus inuexerat: non contentus unius diei triumpho per oẽm uitam ubi a cœna rediret crebra sibi perlucere funalia precinere sibi tibias q̃si præ tanta huius uictoria quottidie triumpharet iussit: quod q̃nquã ultra urbis morem priuataque maiorũ esset exempla. Romani tamen æquo aĩo tulere. nulla enim uictoria illis gratior fuit unquã q̃ inuicti terra pariter et mari plurimum possẽt: et qui a blandissima rerũ omnium est gloria quæ nec leuibus stimulis insita egregios uirorũ animos agit et uersat effectatæ iam gloriæ nomen nobilissimi ciues adepti magno studio fabricandis nauibus incubuere.

Quæ materies fabricandis nauibus utilior. Ca. II.

Auibus autem fabricandis animum applicantibus prima in deligenda materie consideratio est debibẽda: Nos igitur in q̃ materie fuerit prudentiũ consensus adhinc sternendi tempus absoluemus: robori spissa firmitas est tantaque duritia ut terebrari apte nisi madefactum non queat et ne sic quidem auelli clauus adactus: nonnulli ex nostris in robore cõsenserunt in eodem sensu et galli conueniunt: durat hoc defossum et in aquis: marina tñ aqua corrũpitur: Cædri oleo peruncta materie nec tineam nec cariem sentit: iunipero non absimilis huic uirtus: quæ in hispania uasta est et fabricis aptissima nõ improbatur fagus in aqua nec alnus in palustribus: æterna enim est et oneris quantũlibet patiens larix propter pondus ab aq̃ non bene sustinetur: ꝓpter alia ꝓcipua

eſt in humore nec flammam ex igne recipit' nec ab carie aut tinea propter ſuccum uehementi amaritate leditur. ueꝝ in maritimis na uibus obnoxiam taredini tradūt & omnia præter oleaſtꝝ & oleam Quædam enim in terra & quaedam in mari uitiis opportuna ſunt infeſtantibus tradunt abietem circa germinationes ea qua dicemus luna decorticatam non corrumpi aquis. Rurſus in ipſis arboribus hoc etiam ſatis notum eſſe debet limites regioneſque cæli ſpectan- das eſſe: robuſtiores enim aquiloniæ partes & in totum deteriores ex humidis opaciſq; ſpiſſiores ex apricis ac diuturnæ. Eſt & gentiū in his quoq; differentia: Alpibus apennino laudatiſſime . abietes: in gallia in corſica bythinia pōto macedonia deteriores: parnaſicæ peſ ſime: quoniam ramoſæ contortæ: putreſcenteſq; facile Alexādri ma gni comites prodiderūt in Tyle rubri maris inſula arbores eſſe ex quibus naues fierent quaſi ducentis annis durantes inuentas & ſi mergerentur incorruptas Abies ſociabilis glutino eadem nauium malis antenniſq; propter leuitatem præfertur: tum q; omnium ar- boꝝ altiſſima & rectiſſima eſt. Huius inopia in ægypto ac ſyria re- ges cedris uſi feruntur ad claſſes. Seſooſis ægypti rex nauem ex ce- dro fecit ducentoꝝ octuaginta cubitorum. longitudine deauratam exterius: intus uero deargētatam quam dono obtulit deo: qui maxi me Thebis colit ur: celebratur quoq; in ægypto ac ſyria ſpina dunta xat nigra. quoniam incorrupta etiā in aquis durat: ob id utiliſſima nauium coſtis e theda pix naualibus muniendis utilis.

Cæſionis lunæq; tempus ſpectandum Ca. III.

Aeſionis quoq; tempus in perſeuerante materie q̄ maxi me refert uulgo ſatis putant obſeruare ne de dolāda ſter nantur ante aeditos ſuos fruct⁹. Robur uere caeſum ter redinē ſentit: bruina neq; iaciatur neq; pandatur alias obnoxiū erit ut torq̄at ſeſe findatq; quod in ſubere tempeſtiue quoq; caeſo euēit in infinitū refert & lunaris ratio ſideꝝque ſunt qui omnia quae cae duntur carpuntur tundūtur: innocentius de creſcente luna q̄ creſ cente ſunt qui et quinta & decima luna ad uigeſimam uſq; ſecundā arbores praeſertim concidi debere exiſtiment ut īmunis ſernetur a carie & aeterna materies reddatur: idq; religionis argumento q; aeternitatem his tantum diebus placuit celebrari: ſunt qui non niſi

á uigesima ad trigesimam cædi uelint:ligna enim quae luna uel ad huc crescente deiecta sunt quasi emolita per humoris conceptionem fabricis quibusque inepta esse dicunt: proinde circuncisas quoque ad medullam aliqui nō inutile relinquūt ut omnis humor stantibus defluat:inter ocs uero architectos conuenit arbores utilissime sterni in coitu lunae:quē diem alii interlunium alii silētis lunae appellant. Sic certe Tyberius cesar quom cremato ponte naumachiario larices ad restituendum caedi praefiniuit. Cato hominum summ9 in omni usu de materiis hoc addidit. Materiem omnē non effodies luna decrescente eximito post meridiē sine uento austro:tunc erit tēpestiua quom semen suum maturꝶ erit:caueto ne p rorem doles idꝙ mox nisi in trimestri lunaque dimidiata:nec tangas materiē tū ne effodias aut praecidas ab terra diebus quattuor p ximis quib9 luna plena fuerit optime eximitur omnino:caueto nigram integrāque materiē ne doles neue caedas ne ue tāgas nisi siccam neue gelidam neue rotulentam. Hæc Catonis præcepta & si ab his ducibus quos pauloante diximus minus obseruata uideātur nimirꝶ necessario uel tempestiuo cæsionis tempore conciderunt.

De clauis quibus iungenda est materies & cuiusmodi esse debent. Ca·IIII.

Lurimum deinde id etiam refert ferrei ne an ceteri morte malorum quibus iungenda materies in unum est claui esse debeant ac de acutis æneis ni fallor cōiectura mea a ueritate haud quaquā aliena est. est enim ære uis acrior quam medici stiticam uocant: unde squamma eius adiitiunt remediis: quæ cōtra pernitiem putredinis aduocantur. Aura etiam quæ ex aere producit haurit & ex siccat quod male influit: uis præterea quædam remediabilis & siccifica æli inest quam dimittit in uulnere proinde auctore Aristotile uulnera quæ ærea cuspide fiunt nocumenti minus afferre ex q̃ ferro faciliusque curari: Peri ergo ratione īfixum ligno propriam seruat substantiam & lunati & aqueo repugnat humori quū ferū huic cædat & tēpori euestigio rubigine exesū atꝙ consūptum.

Primus nauiū usus et prima earum forma apriscis probata earum nomina quique gubernandi adminicula seorsum primus inuenit. Ca.V.

Aue primus in græciam ex ægypto Danaus aduenit:antea ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro inter insulas a rege Eritra:tunc enim nondum ceruleas pinus contempserat undas:effusum uentis præbueratq; sinum: Nec uagus ignotis repetens cōpendia terris: Præsserat externa nauita marce ratem:sint licet qui misios & troianos priores rates excogitasse in hellesponto putent cū transirent aduersus trhacas:rates enim tigna uocantur colligata quæ per aquam aguntur: quo uocabulo interdum etiam naues longas teste Varrone significari non dubiū ē. Condicarias autem naues dicimus q ab antiquis plurium tabularum contextus codex appellabatur qq qui primus romanis persuaserat nauem conscendere:Claudius codex is fuit a quo nomen deductum sicq; consuetudo pœna tenuit eo q in fluminibus usui plurimum essent. Schedia genus etiam nauigii inconditū est trabibus tantum intra se nexis factum unde & mala poemata schedia appellantur. Trabica nauis dicta q sit trabibus confixa: Sumia nauigii genus:auctore Cecilio Sciata genus nauigii latum magis q̃ altū sic appellatum ea consuetudine qua sclocum per locum & stlitē per litem dicebant:Musculus curuum nauigii genus ac breue. Scaphe Aphricano teste nauiculæ sunt paruæ quæ maiores naues consequuntur:Cice.libro primo ad Heren. Magnitudine tempestatis oēs perterriti nauim reliquerunt:in scapham conscenderunt

Actuariæ nauiculæ celeres quae remis & uelis aguntur:sic dictæ q cito agi possint. Celox nauigium breue a celeritudine dictum & a Rhodiis inuentum.liui9 punici belli secundi li.i.Naues ducentas uigintiquinq̃ remes celoces uigiti deducit. Mioparo pyratarum nauicula ex corio & uiminib9 contexta q̃si minim9 paro. M.Tul. nā cum quæreretur ex eo quo scelere impulsus mare haberet infestum uno mioparone eodē inquit quo tu orbem terræ. Fasellus nauigium campanum:Salustius:& forte in nauigando cohors una grandi fasello uecta a cæteris deerrauit mariq; placido duob9 praedonum mioparonib9 circunuenta. Cercirus nauis maxima est & asiana & quam cyprii inuenisse feruntur. Trieres q̃s dromones græci dicunt maiores naues sunt & longe Isaie.xxxiii. neq̃ trieris magna transgredietur eum.Daniel.xi.& uenient super eum trieres:& romani numeri uigintiquattuor uenient in trieribus de italia

Longa naue iasonē primum nauigasse. Philostephan9 auctor

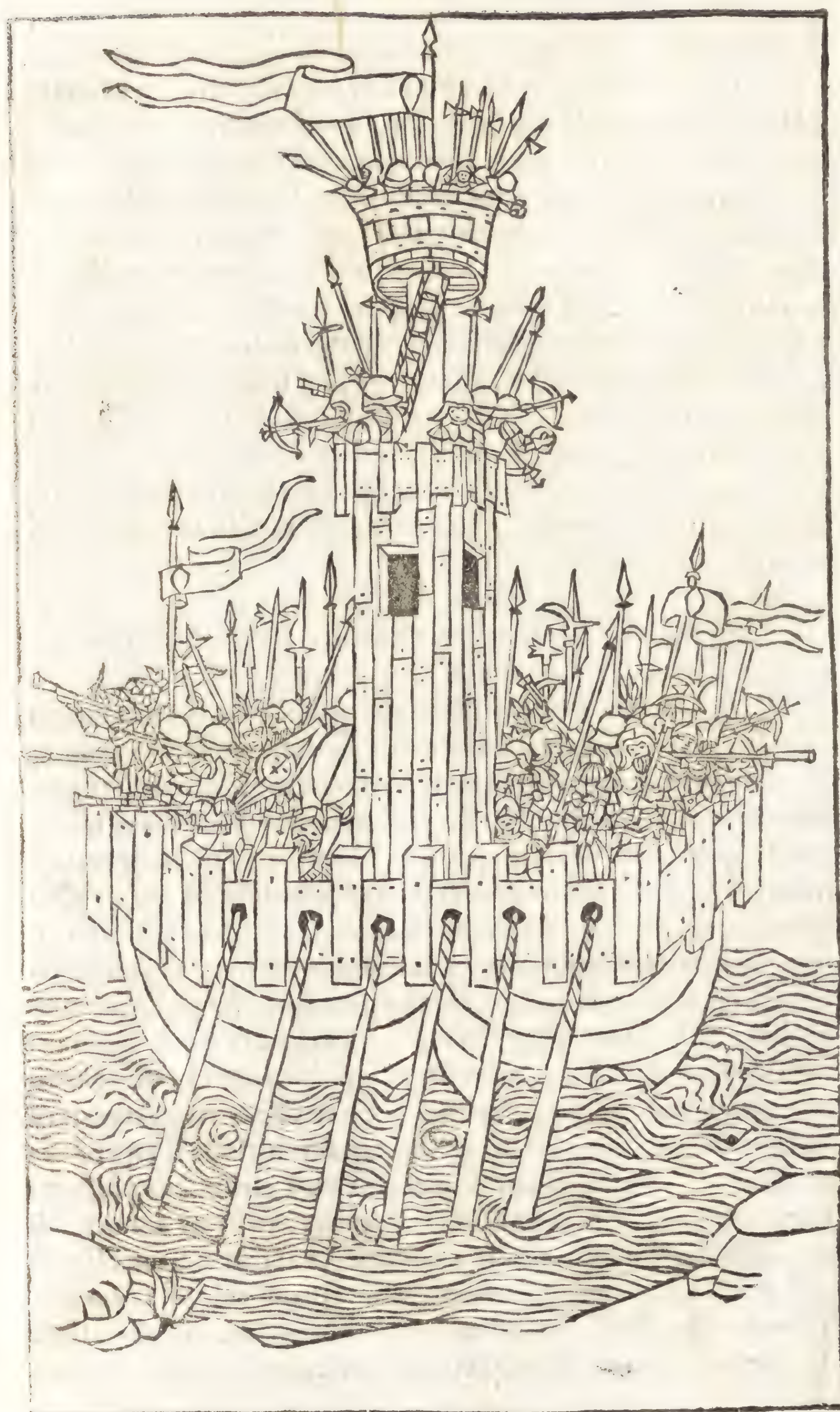
est: Eo nanque colchos petituro ab Argo fabricata est: et Argos ab eo auctore in sinu pegaseo denominato: unde Lucanus: Prima fretum scindens pegaseo littore pinus Terrenum ignoras hominem proiecit in undas. Sunt qui longa naue usum fuisse ferant primum Sesoosim ægypti regẽ teste Diodoro: dictaque ut diximus et quidã scriptores asserunt ab Argo eius architecto qui etiam internauigã dum eius resarciendæ curam cœperat ut alii ab eius uelocitate quã antiqui Argon appellabant. Pistris nauigii gen⁹ a forma pistriũ marinaꝝ quae longi corporis sunt sed angusti: a spina enim putrefacti piscis in littore ad construendas longas naues per imitationẽ doctrina sumpta ost: et eiuscemodi nauis fabrefacta a piscibus etiã sunt qui sumptum uelint quo ordine in pugnam acies deducendæ sint: ab eisdem quoque quo pacto homines equique ferro muniantur teganturque squammis eorum inspectis. Liburnae quae et rostratae liburnia parte dalmaciæ dictæ. Augusto enim dimicante cum liburnorum auxiliis succubuisset: Antonius tanti discrimine certaminis ac periculo ꝙ liburnorum naues caeteris aptiores eẽnt: eaꝝ similitudo et nomen a romanis ducibus usurpatæ sunt: Horatius in hippodo: ibis liburnis inter alta naui Amice propugnacula.

Legia nauis uelox ꝙ uehementi motu suo legat et colligat aquas ante se dicta. Corbita nauigii genus tardum et grande sic dictũ ꝙ malo in eius summo pro signo corbes solerent suspendi: nihilq differt ab honeraria naui omnium tardissima onerique deuehendo q̃ aptissima et ab Hyppo tyrio inuenta. Oria fabio Placiade fulgentio teste nauicula admodum parua et piscatoꝝ usui q̃ apta

Cymba et Scalmus phoenicum inuẽta piscatoriae etiam naues Ci. iii. officioꝝ tum canius queso inquit quid est o pithi tantum ne hic piscium tantũ ne cimbarum: inuitat canius postera die familiares suos uenit ipse mature scalmum nullum uidet. Lintres siue monoxillos hoc est paulo latiores scafulas nauiculas fluuiales cauatas ex arbore dicimus: Liuius secundi punici belli li. i. ita ingens coacta uis nauium est lintꝝ quæ temere ad uenalem usum pyrataꝝ nouasq alias primum galli inchoantes cauabant ex singulis arboribus. Virg. i. geor' cauat arbore lintres in his germaniæ prædões cauatis singulis arboribus nauigant trigintaq homines ferunt: nec id quidẽ incredibile cum & grandiores multo nostris eorum sunt arbores: & apud indos arundines tantæ proceritatis sunt ut singula

eorum internodia alueo nauigabili trinos interdum homines deuē hant quina cubita longitudine excedentes. Lembus nauiculæ genus breuis & ueolcissimæ quam cirenēses feruntur inuenisse. Virgi.i.geor.quā qui aduerso uix flumine lembum: Liuius belli macedonici libro quarto: Neue ipse nauem ullam præter duos lēbos qui non plus q̄ sexdecim remis agerentur haberet. Bucentaurꝰ nauigii genus ad magnos uiros deuehendos ac potentes fabricatum a magnitudine enim boum qui in italia erant consuetudinē factum fuisse in libris de re rustica inquit Varro ut præposita hac uoce bu magnum quippiam semper nunciaretur: inde dici bulimina idest magnam famam & bupedas grandes pueros & unam bumaniam: & alia his similia ad magnitudinis rationē pertinentia: quod & nūc obseruant fœminæ in transpadana regione quæ ad significandum ingens & admiratione dignum aliquid prolatione eius uocis utuntur: Bucentaurus ergo quia principes & magni uiri ea uehi solent quasi magna centaurus: priscæ illius uocis significatione appellata est. Centaurus nanq̧ nauis siue signum erat quod naui imponebatur: expressum autem hoc est a Vir. elegantissime illo uersu: cētauro inuehitur magna: qui humiliorem illam uocē in sublimi opere aspernatus digniore uerbo ac carminis maiestatiꝰ conuenientiore uti prudētius uoluit. Qui enim bucentoriū & non bucētauꝝ a bucis centū dici putant: oporteret corruptis detractisq̧ pauculum litteris propter longum famulatum: qui ad seruitia præstanda potentioribus semper necessarius est uana & inepta nominis interpretatione fallimur. Triremis nauis quae tris remoꝝ ordines habet: horatius in episto. nauseat ut locuplex quem ducit prima triremis: has primum instituisse legimus argonautas ꝙ etiam armatis apte & cōgrue probentur esse commertiis ut qui peregrinas optabamus aspicere: nunc mittamus aliis prouintiis terrorem pariter & decorem: q̄driremes quoque ab ordine remorum dictæ qui numerus magnificentia utentium persæpe auctus inuenitur. Q ninqueremē instituisse fertur uesicon salaminus sex ordinum: Zenazetas syracusanus ab ea ad decemremem nesigoton: Alexander porro magnꝰ ad duodecim ordines: Ptholomeus sother ad quindecim; ad sedecim Perseus &. P. Aemilius Demetrius Antigoni ad triginta: Ptholomeus Philadelphus ad quadraginta: Ptholomeꝰ philopater qui triphon cognominatus ē ad. L. Heraclius nauibus castellatis aphrica

ueniens ūſus perhibetur præcipuæ admirationis quoq; nauis quae ex Aegypto Caii principis iuſſu obeliſcum in Vaticano circo ſtatutum quattuorque truncos lapidis eiuſdem ad ſubſtinendum eum adduxit: qua naue nihil admirabilius uiſum in mari certum eſt: triginta enim & centum modii lentis pro ſaburna ei fuere longitudo ſpatium obtinuit ex parte hoſtienſis portus latere læuo. ibi nanque demerſa eſt: Claudio principe cum tribus po. ro. molibus turrium altitudine in ea exedificatis obiter puteolano puluere aduectis arboribus eius craſſitudo quattuor hominum ulnas complectentiū implebat. C. etiam Cæſar gallica expeditique legatis ſuis aliam formā præbuit & ad celeritatem onerandi ſubductiorem pauloq; humiliorem q̃ alio mari conſueuerit: ideo q; propter crebras æſtuum commutationes minus magnos ibi fluctus fieri cognouerat ad onera multitudinemq; iumentoꝝ tranſuehendam. Galloꝝ inſuper naues ad hunc modum factæ armatæq; erant: carinæ planæ quo facilius uada ad deceſſum excipere poſſent proræ atq; puppes erectæ ad magnitudinem fluctuum tempeſtatumque: naues & ipſæ totae ex robore ad omnem uim & contumeliam perferendam anchoræ cathenis ferreis reiunctae pelles pro uelis: quibus & uim tempeſtatum ſubſtinerent facilius & in uadis conſiſterent tutius & ab aeſtu relictæ nil cautes et ſaxa timerent: contra has liburnicae praeſtant celeritate et ipulſu remoꝝ non tamen propter firmitudinem roſtro nocere poſſunt neque propter altitudinem telum ad eas adigi facile pōt Naues iunctae ac quinque remes demptis interioribus remis ut latus alteri applicetur cum quibus exteriore ordine remoꝝ uelut naues aguntur Turres contabulatae machinamentaque alia quatiendis muris portantur claſſem in hunc modum efficiunt bellicam

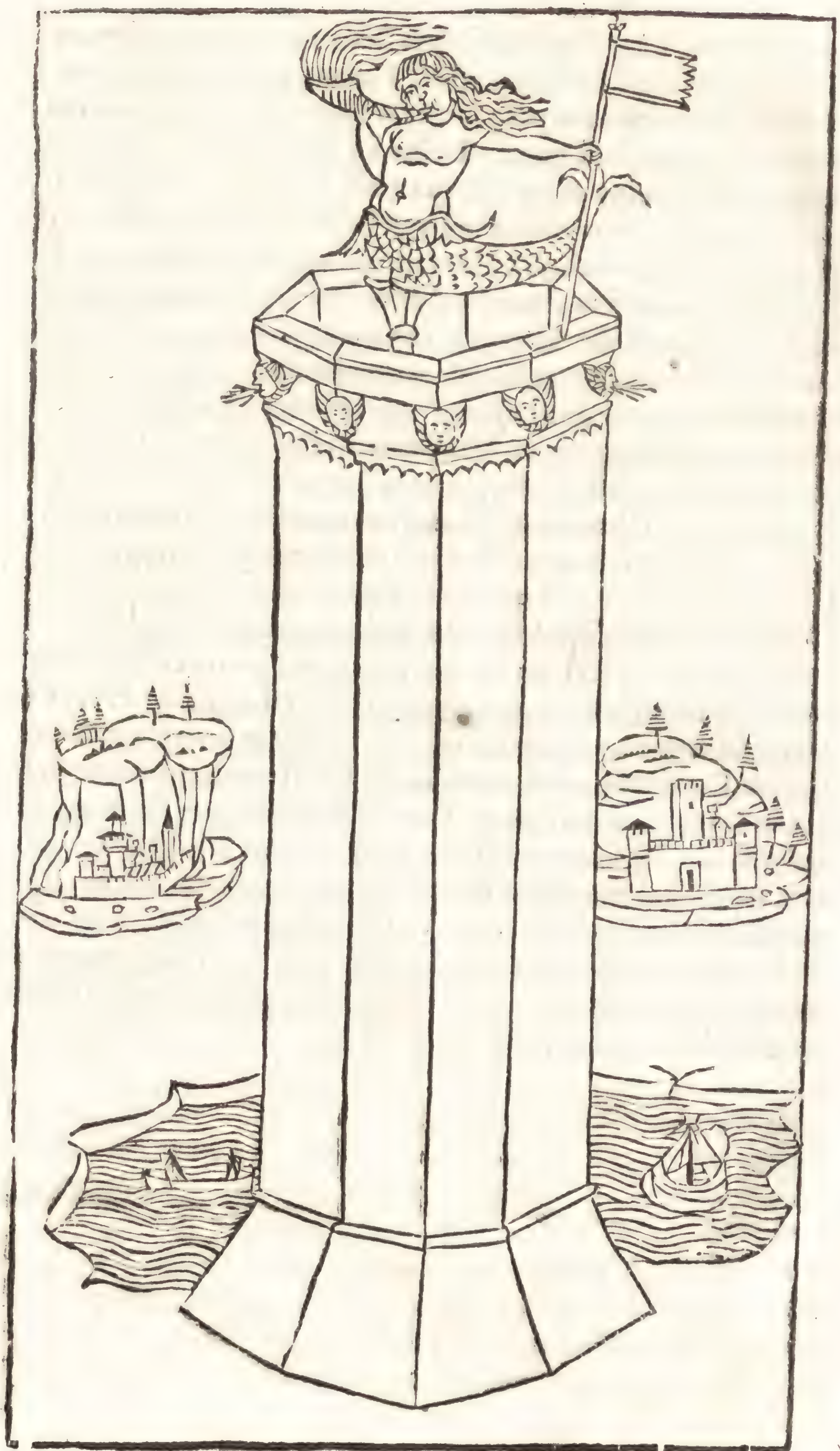

Et enim classis nauium multitudo qua Tiphis princeps depugnauit: sint licet qui phœnices solers hominum genus & ad belli pacisq munia eximium maria nauibus adire classe confligere cōmentos putent: siderum obseruationem in nauigando phœnices idem inuenere uentorum rationem: Eolus helenis filius Remum cope latitudinē eius: Plateus uela: Icarus malum & antennam: Dedalus rostra: Piseus tyrrheni anchoram: Eupalamius eandē bidentem: Anacharses asseres ferreo unco præfixos: quos arpagones uocant: Pericles atheniensis adminicula gubernādi a tergo quæ huc atq illuc cursum nauigii torqueant atq horum si Anneo Senecæ credimus exemplū a piscibus tractum est qui cauda reguntur & leui eorum in utrunq latus momento uelocitatem suam flectunt si Plinio ab auibus miluoq præcipue qui hanc gubernandi artem docuisse ac ostendisse uidetur caudæ flexibus in cælo monstrante natura qd opus esset in profundo.

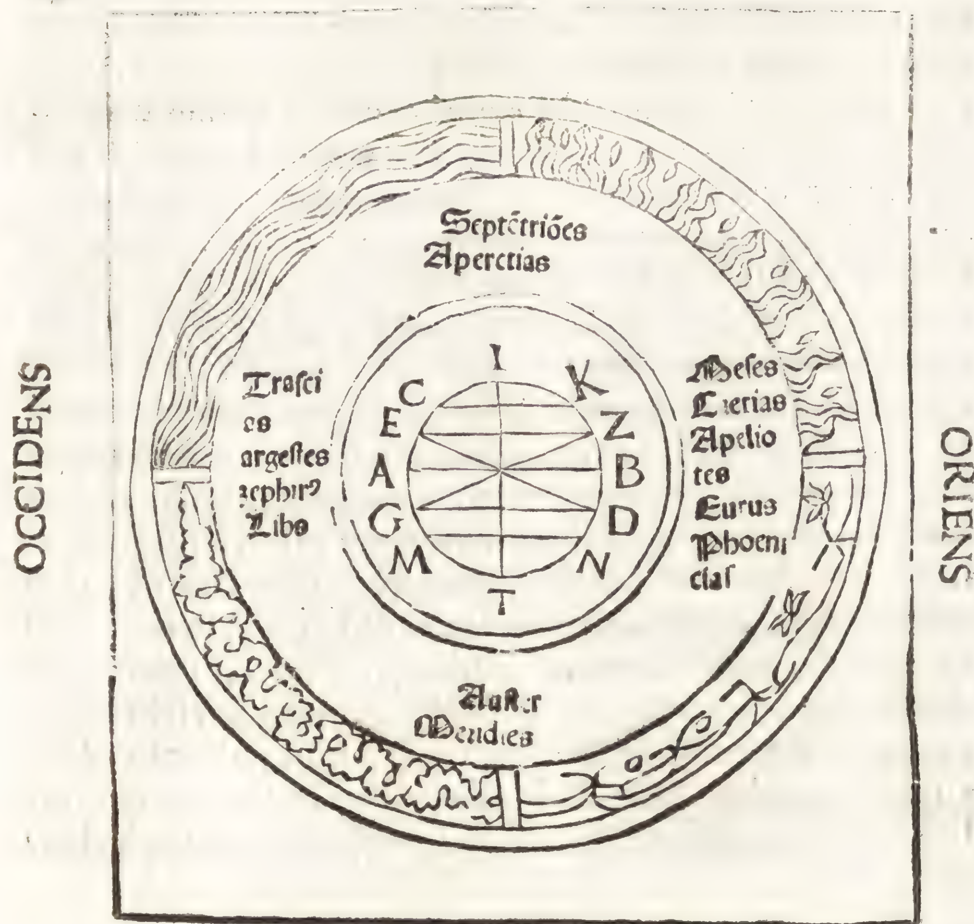
Numerus uentorum eorumq nomina rationes & effectus
Ca. VI.

Voniam milites militumque præfectos etiam adiuturam cōstat noticiā nō solū maris ac terræ sed fluminū quoq quæ ignaros turbatura essent: quum absque eorū cognitione ac peritia haud comode sit nauibus motus & cursus in mari: nunc pigeat licet scribere quippe ubi alibi plura alibi pauciora inueniam uariis ac diuersis nominibus ab excellentissimis rerum naturalium utriusque linguæ scriptoribus explicata: seorsum tamē pro ut facultas dabitur in tāta doctorum hominum uarietate ac dissonātia ipsorum numerum nominaq & loca naturas & effectus prosequar atq cōplectar Quidam igitur sapiētum putantes uentum esse aerem motū & fluentē. Ventus enim fit auctore Lucretio ubi est agitādo aer percitas unum & eundem aiunt uentum esse omnes uentos: nec differre propter loca undecunq exstiterit simili modo semper fluēs & quoniam ex omnibus quidem duo ueluti a cardinibus perflant: septentrio uidelicet & auster sunt qui duos tātum uētos annuant alium quidē borealē alium australem cæteros autem horum esse excessus sed zephirum quidam borealem Eurum uel australem eundē numerum Oribasius oriētē propter & occidentem esse asserit Quattuor alii uētos obseruauere per totidem mūdi partes nā eurū

siue apeliotem oriens boream septem stellarum regio: occidens zephirum: austrum medius dies mittit: nec Homerus plures q̄ q̄tuor nominat: sed qui accuratius perquisiuerunt eos octo esse tradiderunt maxime quidem Andronicus cirestes: qui etiam extra collocauit Athenis turrim e marmore octogonam & in singulis octogoni lateribus singulorum uentorum imagines exculptas contra suos cuiusq flatus designauit: supraq eam turrim metam marmoream fecit & insuper tritonem aereum collocauit: dextra manu uirgā porrigentem: & ita est machinatus uti uento circūageretur et semper contra flatum consisteret: supraq imaginem flantis uenti indicem uirgam teneret: itaq sunt collocati inter solanum et austrum. Ab oriē te hyberno Eurus quem nostri uocauere uulturnum: et Liui9 hoc illum nomine appellat in illa pugna ro. parum prospera in qua hānibal et contra solem orientem exercitum nostrum et contra uentum constituit quom uenti adiutorio ac fulgoris perstringentis oculos hostium uicit. Varro quoq hoc nomen usurpat inter austrum et fauonium quem Zephirus dicunt ab occidente hiberno: aphric9 inter fauonium et septentriones: caurus quem plures chorum uocant inter septentriones et solanum, aquilo uidetur hoc modo expressū uti capiat numerus et nomina et partes unde flatus certi uentorum spirent. Omnia haec ante oculos locare potest turris descriptio substituta cum tritone buccina perflante: dicente Nasone: Positoque tricuspide telo: Mulcet aquas rector pelagi supraq pfundum: exstantem atque humeros innato murice tectum: Ceruleum tritona uocat conchaque sonanti Inspirare iubet fluctusque et flumia signo iam reuocare dato caua buccina sumitur illi: Tortilis in latum quae turbine crescit ab imo: buccina quae medio concaepit aera ponto: littora uoce replet sub utroque iacentia phoebo.

Anc uero descriptionem tanquam ueram cæterisq; præcellē tem Mediterranei maris nauitæ omnes obseruant Genuenses potissimum totidem adiicientes interponentesque Applicantur prædictis octo primoribus: Alii quidem Secundum Aristotilem: & quattuor quidem etiam secundum Varronem Duodecimque fiunt Quattuor enim cæli partes ineternas diuidunt & singulis uētis binos superaddunt Aristotiles hac arte: & Varro uiri diligentes & omnium qui fuerint scripserintque instructissimi illos ordinant: nec sine causa: non enim eodem semper loco sol oritur aut occidit: sed alius est ortus occasusque equinoctialis: his autem equinoctium est Alius solsticialis Alius hybernalis sic siue secundum q duodecim aer discrimina suscipit siue iuxta duodecim in nostra plaga habitationis note puncta unde originem trahūt siue iuxta duodecim zodiaci signa totidē efficit uentos quos signorum etiā triplicatas cō citat: Nam orientales ignea Meridionales terrea occidentales aerea: Aquea uero septentrionales. Principales igitur uenti hi sunt & hoc distincti ordine: ut ostēdit utraq; subiecta perigraphiæ descriptio.

Vnt etiam Tranquillo approbante plura nomina flatusque uentorum e locis quibusdam aut ex conuallibus aut fluminibus aut montium procellis aut aliquo sinu tracta ex aliqua causa quae ad faciendum uocabulum acciderat &:quae non transmittuntur:sed in proximum feruntur:itaque Virg.Cleopatram e nauali praelio aegyptum fugientem uento Iapige ferri ait ex Iapigie sinu idest ex ipso gargano ueniente:equum quoque apulum eodem quo uentum uocabulo Iapigis appellauit:hunc caurum esse manifestum est:nam ex occiduo uenit:& Virg.sic meminit.simili modo Calabriam iapix uexat & Apuliam infestat Athabulus:Athenis chiron:Pamphyliam cagreis:Galliam cirtius:quem in libro originum Cato Caetium nominat:cui aedificia quassanti tum incolae gratias agunt tanquam salubritate caeli sui debeant ei.Diuus etiam Augustus templum illi quom in Gallia moraretur & nouit & fecit:Infinitum est si singulos uentorum flatus eorumque nomina persequi uelim quom nulla propemodum regio sit quae non peculiarem habeat aliquem flatum ex se nascentem & circa se cadentem:Quomque praeterea ante Lucani flatus plures sint nullusque eorum sit pertinax sed cadat fortiore iam sole nec feratur ultra certum tractum terrarumque aspectum:nec si uere caeperit aestatem ultra perduret.Duo sunt tamen extra hos ubique spiritus magis quam uenti aura & altanus aura in terra:altanus in mari:sed ut ad id de quo agitur proprius reuertar sole uigesimamquintam partem obtinente aquarii:uer aperit mare nauigantibus cuius in principio fauonii genitales mundi spiritus a fouendo dicti hybernum molliunt caelum Fauonium autem quidam ad.viii.kl.martias caelidonium uocant ab hyrundinis uisu:Nonnulli uero orchiam uno & septuagesimo die post brumam ab aduentu auium flante per dies octo:fauonio contrarius est quem subsolanum dicunt Est autem exortus uirgiliarum in totidem partibus tauri sex diebus ante idus maias quod tempus austrium est huic uento septentrione contrario ardentissimum aestatus tempore exoritur caniculae sydus sole primam partem leonis ingrediente Qui dies xv.calendas augustas est cuius ortum diebus. viii. ferme aquilones antecedunt: post biduum autem hisdem aquilonibus constantius perflant dies triginta quas ethesias uocant Moliresque eos creditur solis uapor geminatas ardore syderis.Post eos rursus austri crebri usque ad sydus arturi quod ante equinoctium autumni undecim diebus exoritur : nec sine ferme procelosa grandine mergit Cum hoc chorus incipit:chorus

autumnat:huic contrari⁹ uulturnus post id equinoctium diebus fe re q̃ttuor & quadraginta uirgiliarum occasus hyemem inchoat quod incidit tertio idus nouembris hoc est aquilōis hybernis multumq́ æstiuo illi dissimilis:cuius ex aduerso est aphricus:ante brumā autem diebus septem:totidem postea sternitur mare halcyonum fetu ræ cui⁹ dies nouere qui maria nauigant eas aues uidere rarissimū est nec nisi uirgiliarum occasu fœtificant bruma:qui dies halcionides uocantur:placido mari per eos & nauigabili maxime siculo ut reliquis partibus est:quidem mitius pelag⁹ siculum utrunque tunc tractabile faciunt septem diebus ante brumā nidos & totidem sequentibus pariunt:et his quidem diebus maris natura benigna nautis tutissima nauigatio est. Reliquū uero tempus hyemat: et quanquam pyratæ primū mortis periculo et in mortem ruere et hyberna experiri maria cœperint. Nunc itidē auari quidam et audaces faciāt: hi tamen naturales per statuta tēpora uetorum cursus porro naturales effectus uentorum hi sunt omnes enim uicibus suis spirant maiori ex parte ut contrarius indesinenti incipiat surgatque ex opposito cū proxime cadenti. Ouidius uix nunc obsistitur illis Quom sua qsque regat diuerso flamina tractu Quin lanient mundum tanta est discordia fratrum Eurum ad euroram nabatheaque regna recessit Persidaque & radiis iuga subdita matutinis Vespere & ociduo quæ litora sole tepescunt proxima sūt zephiro scythiam septēque triōes Horifer inuasit boreas contraria tellus Nubibus assiduis pluuioq́ madescit ab austro: Velsi breuis complecti maius in unam tēpestatem quod fieri nullo modo potest congregentur una Eurusque notus queruūt creberque procellis Affricus & qui locū in illa rixa non habuit aquilo Ab ortu flantes calidiores diuturnioresque ac tutiores sunt ab occasu flantibus. Ouidius in fastis:luce secutura tutos pete nauita portus: uentus ab occasu grandine mixtus erit Vulturnus sita serena cæli parte flare cæperit non durat in noctem Quisquis erit uentus si feruidu sentiretur pluribus diebus permanebit sol: auget flatus oriens & cōprimit occidens. Medio autem diei ac noctis plerunq́ sopiuntur quia nimio frigore aut æstu soluuntur: ex imbribus boreas seu aquilo inter septentriones reliquos compescit nubesq́ abigit atque discipat: Ouidius de eo: Apta mihi uis est quia tristia nubila pello: Et freta concutio nodosque robora uerto: Induroque niues & terras grandine pulso: Idem ego quō fratres cælo sū

nactus aperto: Nam mihi campus is est tanto molimine luctor ut medius nostris concursibus intonet æther: exiliantq; cauis elesi nubibus ignẽ: Idem ego quõ subii cõuexa foramina terræ supposuiq; ferox imis mea terga cauernis: Solicito manes totisq; tremoribus orbẽ: Austro maiores fluctus edũtur q̃ aquilõe Quoniã hic sũmo maris ille inferius ex imo spirat interdiu aquilo uehementior: noctu auster qui a greco notus dicitur quia nebulosus atque humectus. Idem poeta. Madidis notus euolat alis Teribilem piccea tectus caligine uultum. Barba grauis nymbis canis fluit unda capillis. Fronte sedent nebulæ rorant pennæque sinusque: fiunt etiam subiti quidam flatus qui uarii multiformesque sũt uagi quippe atq; ruentes terorem more tonitrua & fulgura ædunt quæ uocant hi quidem Vulcanum ridere hi autem uestam hi uero horum cõminationem unde Pampinius fulguraq; attritis quotiens micuere procellis sed fulgura & coruscationes prius cerni q̃ tonitrua audiri: Quod coruscare prius cælum creditur & mox tonare siue quũ simul fiant ut alii perhibent tunc ignes illi sui pernicitate dicto citius nostræ se uisioni ingeũt Sonus non aliter ac icto & uerberato aere ad uares uenit serioreque sensu concipitur: herodotus extimat fulgurationẽ esse uelut aput nos incipientium ignium conatus & primã flammã & certam modo itereũtem modo insurgentem hoc ãtiqui fulgetra dicebant tonitra nos plurariter dicimus. Antiqui autem tonitrum aut tonum. hoc a Cecina facondo uiro dictum inuenio: si habuisset in eloquentia nomen & nisi illum Ciceronis uerba præsissent & numilo uerbo utebãtur antiqui correpto Quos nos producta una syllaba utimur: dicim9 enim ut splendere sic fulgere at qui illis ad significandam hanc subitã e nubib9 eruptionẽ lucis mos erat uti media syllaba correpta ut diceretur fulgere: flamma uero illa quam nubium afflictus excussit: si robustiore fuerit incendio impetu deuehitur in terras: & fulminis habet nomen atq; fortitudinẽ ubicũq; aũt ceciderit sulphuris odorẽ emittit ut inquit Virg. & late circũ loca sulphure fumant: & Lucanus æthereoq; nocens fumauit sulphure ferrũ: quod si arctius rotatus effregerit impet9 ille sine igne hoc est sine fulmine & aliquo promontorio repercussus est: aut locorũ coeuntium in canalem deuexum tenuumq; collectus sæpius in se uolutatur aq̃sque quõ uoluit uerticẽ facit qui tiphon uocatur idest uibratus. Rapida enim uertigine contorquetur humus arida & ab

infimo erigitur ad summum nec attenuas modo uerum ipsa naui-
gia contorta frangit tenui remedio aceti in aduenienté effusi: illiso
enim ipso repercussus arrepta secum in cælum refert sorbetque in
excælsum:contra hunc inter salutaria quoque coralli materiā esse
dicunt:nā Metrodorus gorgiam noīat idem q̄ resistat. Tiphonib9
& fulminib9:quom autē circunactus & eundē ambiens locum re-
pentinis flabris ꝓsilit & uniuersa perturbat atque ꝓuoluit:turbo di-
citur. Lucreti9: Versabundus enim turbo descendit & illā: deuertit
pariter lento cum corpore nubē:quam simul ac grauidam detrudit
ad æquora ponti:in ille aquam subito totum se immiuit & omne ex
citat ingenti sonitu mare feruere cogens:hic idem pugnatior si ē ac
diutius uolitatus inflammatur efficit quem praestera graeci uocant:
qui & igneus turbo est: Anafilemata græci uocant eos spiritus: qui
de fuudo uel hiatibus terrae explosi ad superna meare solent: at ꝓ
celosus flatus cathegis dicitur quem praefactum possumus dicere:
quod de superiore caeli parte submissis inferiore repentinis impul
sibus quatiat uocatur & columna conspicat9 humor rigens ipse se
substinet ab eodem & in longam ueluti fistulam nubes aquam tra
hit nec minus singula quæ illi obiiciuntur. unde lucretius: Nam fit
ut interdum tantum demissa columna in mare de cælo descendat:
quamfreta circum:ferueſcunt grauiter spirantibus iacta flabris.
Et q̄cunque ineo quom sint dephensa tumultu: Nauigia in summū
ueniunt uexata periclum:& haec fere omnia pericula uenti erupti
de nubibus prodeunt quibus armamenta rapiuntur & totæ naues
pleꝝque in sublime tollūtur:& quanquā nihil molestius in mari uē
tis turbinibus ue ac ꝓcellis huiusmodi sit nec maiore hominum in
genio ulla sui parte nauigantiū adiuta q̄ remis uelisque:tamen hac
oīa pariter eodem impellentia unus & paruulus admodum pisicu
lus assuetus petris Echinus appellatus in se tenet solus elemētorum
atque hominum uim retondens:nullo quidem actu:nullo conami
ne:sed natura ipsa & ruant uenti licet seuiant procellæ: imperat ta
men furori tantasque uires compescit ut cogat stare nauigia: quoꝝ
non uincula:non anchore pondere irreuocabili iactae infrenat im
petus ac domat nullo suo labore:non recurrendo aut alio modo q̄
carinis adherendo & utroque sese latere colligente retinēdo: quod
& si scriptis illustribus insitum inuenio:tamen incredibilium uide
ri posset si de occeano indico fortassis aut scythico solum scriptum

esset:et non potius in nostro mari monstrorum hoc romanis imperatoribus accidisset:hoc enim inherente plenam uentis stetisse nauem portantem nuncios Peliandro ut castrarentur nobiles pueri: hic tenuisse fertur Actiaco mari prætoriam nauium Antonii properātis circuire & exhortari suos donec transiret in aliam: ideoq; cæsariana classis impetu maiore protinus uenit tenuit & Caii principis ab stura Antium renauigantes sed & nō longa fuit illius moræ admiratio. Animaduersa enim e uestigio more causa q̄ tota classe pdeū te quinq̄remis una ac sola non proficeret:imo uelut in anchoris staret neque prorsus loco moueretur e naui protinus exilientibus:qui id q̄rerent circa nauium inuenere adhærentem gubernaculo ostenderuntque Caio indignanti mirantique hoc fuisse quod quadringentorum remigum obsequium nauigio adhærens contra se tenuisset in nauigium receptum pisciculū qui tunc postea q̄ uidere eū limaci magnæ similē esse dixere indici maris conchæ simili potentia labiis suis nauium dorsa fixerunt:quarum quietus ac tenuis leuisque tactus plus dicitur retinere q̄ exagitata possint elementa cōplere. stat enim pigra ratis tumentibus allata uelis & cursum nō habet cui uē tus arridet:sine anchoris figitur sine rudentibus alligatur & tā pua aīalia plus resistunt q̄ tot auxilia prosperitatis īpellant:ita quom subiecta unda præcipitet cursum supra maris tergum nauigiū cogitur: stare infixum miroque modo natantia inconcusse tenentur: dum unda innumeris motibus rapiatur sed ut dicamus aliam piscis naturam forte nautæ prædictarum nauiū tactu torpedinis segnissime torpuerunt aqua tantum infingentium dextræ pergrauantur ut per hastam qua fuerit uulnerata ita manum percucientis inficiat: ut uiuæ substancie pars sine sensu aliquo immobilis obstupescat: Tradunt alii quod incredibile uideri potest: tardius ire nauigia testudinis pedem dextrum uehētia ferunt & alterum monstri genus haud minus incredibile esse circa idem mare indicum Auem silicet inaudita magnitutudine quampiam nostri rocum uocant cuius penæ lō gitudine sunt passuum decem neq; tantae magnitudini uires deesse Elephantum enim exuriens quum caeperint & aliq̄diu per aerem uolitando tulerit in terram iacit Quo casu peremptum Depascitur nec elephantum solum sed tota insuper rostro praehensa nauigia secū tulit in nubila & pendentes per inane miseros nauigantes uolatu ipso terribili delet ac morte consumit.

Astrologia nautica secundum Solis lunæ siderumque obseruationem Ca. VII.

Xacta uentorum ratione transire conuenit ad alia tempestatum pronostica: et quoniam classem ipsam concuti proterique uentorum præliis et nautarum imperitia sæpenumero compertum est: impræsentiarum opportuna tum belli tum nauigationis tempora describentes futuri motus uentorum et imbrium tempestatumque præsagia diligentissime perquisita trademus: Et primum a sole et luna caeterisque sideribus: hinc enim ut poeta inquit doctissimus: tempestates dubio prædiscere cælo possumus. et quando infidum remis impellere marmor conueniat Quando armatas deducere classes Aut tempestiuam syluis euertere pinum solitaque quem iouis oculum appellauit antiquitas purus oriens et non feruens serenum diem nunciat: idem quom ante eius exortum nubes pubescunt uentum quod si nigræ rubentibus interuenerint pluuias: si ante exortum nubes quoque conglobabuntur: hyemem asperam denunciabunt. si ab ortu repellentur et ad occasum abibunt serenitatem. Si ante ortum radii se ostendent aquam et uentum praenunciant. si nubes solem circunduxerint quanto minus luminis relinquunt tanto turbidior tempestas erit. sin ex ortu spargentur partim ad austrum partim ad aquilonem pura: quanquam circa eum serenitas sit: pluuiam tamen uentosque significabunt cum oriente radii non illustres imminebunt quamuis circundati nube non sint pluuiam protendunt. si oriens cingetur orbe totusque defluxerit æqualiter serenitatem dabit. si uero partim se aperit ex qua parte is se aperit expectetur uentus. si uero duplex orbis fuerit atrox tempestas inuadet. Porro si circa occidentem rubescent nubes: serenitatem futuri diei spondent: si ceruleum uultum induent: pluuiam denunciant si igneum euros i idem si macule rutilo interuenerint: uenti nymbique non deerunt. item si circa eundem occidentem candidus circulus erit noctis leuem tempestatem: si nebula uehementiorem: si autem circulus fuerit ex qua regione is eruperit uentum magnum soli proxima sunt et lunæ præsagia nam si splendens exorta puro nitore effulserit serenitatem: si rubicunda uentos: si nigra pluuias protendere creditur: si ante quartam non apparuerit fauonio flante toto hiemale erit mense: si sextadecima uehementius flammea apparuerit asperas tempestates præsagiet: si in ortu quarto quem ægyptus et multi

maxime obseruant: quod is certissimus auctor futuri temporis est Pura nec obtusis per celū cornibus ibit: Totus & ille dies et qui nascentur ab illo Exactum ad mensem pluuia uentisq carebunt Votaq seruati soluent in littore naute ut Maro inquit: si plenilunio per dimidium pura erit: dies serenos significabit: si rutila: uentos nigrescens imbres si caligo nubis orbem incluserit: uentos qua se ruperit si gemini orbes cinxerint: maiorem tempestatem et magis: si tres erunt nigri aut interrupti aut distracti: si plena circa se habebit orbem ex qua parte is maxime splendebit ex ea uentum ostendet in terlunii autem tempus diram nauigantibus pestem non solū rōne sed usu et experientia rerū magistra comprobat. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet: he quum discurrere interdum uidentur: uenti protinus sequuntur: Quum sereno cælo fulgent pluuiæ erunt atrocissimæ quū repente siderū splendor hebetatur neq nubilo neq caligine graues denunciantur tēpestates si uolitare plures stellæ uidebuntur: quo feruntur albescentes uentos ex his partibus nunciant si in pluribus partibus fiet: inconstantes uentos effundent. sic reliquorū quoq siderū ppria est quibusq uis et ad suā cuiq naturam fertilis nec meantium modo discurrentiūque: sed multorū etiam adherentium cælo quotiens errantium accessu inpulsa: aut coniecta radiorum extimulata sunt qualiter in suculis sentimus accidere Quas græci ob id pluuio nomine appellant: E solis lunæque ac syderum obseruationem diximus: Nunc de his quæ ex passion bus elementorum fiunt aut ex ipsis originem sumentibus prosequamur: in his enim non dubia futuri motus præsagia sunt quum in ipsis initia iam cernantur a quibus causarum principia sumunt: Nubes cum in montium cacuminibus consident hyemabit si cacumina pura fient disserenabit: tonitrua ex his ut matutina uentum significat: sic imbrem meridiana nebulæ e montibus descēdētes aut cælo cadentes uel in uallibus sedentes serenitatem promittūt: Arcus quum sunt duplices pluuiam denuntiant: simplex uero arcus non easdē undecūq apparuerint minas affert a meridie enī ort9 magnā uim aquarū uehet quæ uinci nō poterūt uehemētissimo sole tantū ē illis uirium si circa occasum refulserit tonabit & leuiter impluet si ab ortu circaue surexerrint serena promittet Quum æstate uehementius tonuerit q̄ fulserit uentos ex ea parte denunciant: e contra si minus tonuerit imbrem Quum ex omnibus quattuor cæli partib9

fulgurauerit uentum & imbrem ex his regionibus demonſtrabit: cum ab aquilone tantum in poſterum diem aquam cum a ſeptentrione tantum eum uentum quom ab auſtro choro uel fauonio nocte ſerena fulgurauerit: uentum imbremque ex his regionibus fore indicant: his terreni etiam ignes ꝓximi ſignificant: palidi nanq; murmurantesq; tempeſtatum nuntii ſentiuntur & pluuiæ in lucernis fūgi ſi flexuoſe uolitet flamma uentum quoq; deſignant: uel quom cinis in foco concreſcit & quom carbo uehementer perlucet. Eſt ſua etiam aquarum ſignificatio: maris nanq; ipſius tranquillus ſonitus ſpumæ ue diſperſæ aut aquæ bullantes plurium dierum hyemem ꝓtendunt atq; etiam uentos præmonſtrat ſæpe futuros. inflatum mare quom ſubito poſitumq; tumeſcit ſaxaq; caua ſalis niueo ſpumata liquore Triſtificas certant neptuno reddere uoces: Ante dēſus ſtridor cum celſo e uertice montis Ortus adaugeſcit ſcopulorum ſæpe receſſus. Ex animalibus porro terreſtrib9 & marinis belluis diuerſiſq; uolucribus reliqua plurima ſuperſunt pronoſtica tempeſtatumque præſagia quæ apud Tranquillum Varronem Nigidium Aratum Lucanum & uatem omnium clariſſimum Maronē in georgi. qui ſcire uolet abſoluta diligenter inueniet.

Remedia periculo affectis Ca. IX.

Ddamus autem & remedia periculo affectis. Mare mōtum olei aſperſione ſedatur. & ob id nantes ore ſpargere quoniam mitiget naturam eius aſperam trāquillumque reddat: ſi longa ſit nauigatio abſinthium potum nauſeas arcet. quia uero nauigantes dulcis aquæ defectu ſæpe laborant: hæc quoq; ſubſidia demonſtrabimus. Expaſſa circa nauem uellera madeſcunt. accepto maris halitu quibus dulcis humor exprimitur: item remiſſæ reticulis concauæ cera pilæ uel uaſa inania obturata dulcem intra ſe colligunt humorem. Aqua quoq; marina argilla colata dulceſſit

Quid agendum antequam curſus in hoſtes dirigantur Ca. X.

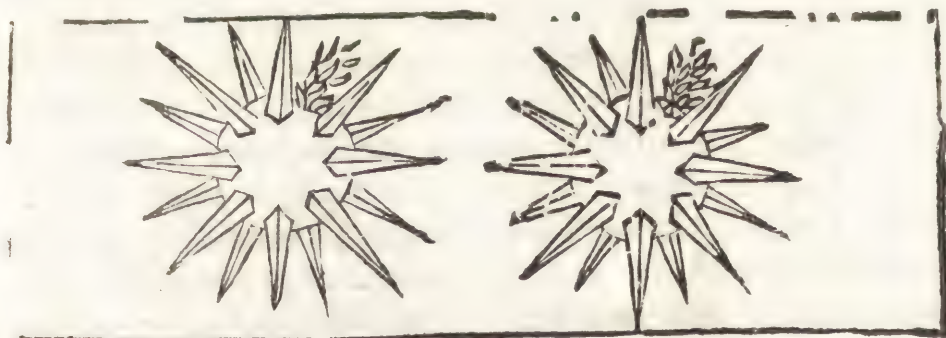
Bſolutis rebus nauigationi neceſſariis: ex reliquo anteq̄ curſus in hoſtes dirigantur in portu exerceri cōuenit nauali prælio dimicaturos & in tranquillo mari aſſueſcere flectere gubernacula rhemos trahere ferreas manus & uncos aſſeres bipennes falceſq; præacutas præparare; diſpoſitoſque per tabulata

milites pedente gradu et labenti uestigio stare ut quod in simulatã pugna didicerint in uero certamine haud q̃q̃ phorrescãt ipsius etiã certaminis ratio est eminus cõstitutus appetere sagittis accedere au. sos priusquã faciãt cogere pati & cum ipsis nauigiis mergere: desi- liendo item in naues gladiis interficere Aut concurrentibus naui bus cum nauigiis capere pugnatorum etiam numerus singulis na uibus imponendus pro copia nauium & militum existimatione au geri & minui potest Quom autẽ ignota regio plerũq3 petẽda nõ ta men incertum uagari oportet sed locorum portuumque opportuni tatem exquirere ut latentibus scopulis in uia quæq3 ac sicca uitentur

Quid si classis classi obiciiatur. Ca.XI.

Vod si hostes classem tenent oportere inuenta calliditate græcorũ nauiũ hostilium cõpẽdiosa expugnatio est ignẽ græcum appellant confectionem quandam bullitionem que saligini carbonis salis ardẽtis aquæ uitis sulphuris picis thurisq3 cũ mollis ethiopum lanæ filo et camphora quæ dictu mirabile sola ardet in aqua materiem omnem adurentem Callimacus architect9 ab helepoli fugiens id Romanis docuit primum & eo sane impera tores multi postea in hostes usi sunt Tẽpore enim Leonis imperato ris quom orientales populi cõtra ciuitatẽ cõstantinopolim nauigas sẽt in Dromonibus mille octingentis ĩperator igniferis nauibus cõ tra eos directis hoc ignis generẽ oẽs absumpsit: Idẽ paulo post cccc hostium naues itẽque ccc l eodem igne confecit: Sunt qui alio igne & quidẽ missili huicque q̃ simili sed uehementius urente utãtur his additis liquenti uernice ac librario oleo petrolio terebentina aceto quã acri confectis compressis ad solẽque desiccatis ac postea stupa inuolutis cum acutis ferreis eminentibus glomeris instar funiculo contexti quae omnia denique sint uno foramine praetermisso co- lophonia & sulphure in hunc infra modum oblita. Eiusmodi etiã ignem sed thedis inherentem hostium classibus obiiciunt: Alii tã u canus quam pelago diuersa lues nam pinguibus ignis Affixus the dis & tecto sulphure uiuax Spargitur ac faciles praebent alimenta carine Nunc pice nunc liquida rapuere incendia cera Nec flãmas superant unde sparsisque per equor iam ratibus fragmenta fer9 si bi uendicat ignis. idem de eodem alibi per Caesarem piceno iubet unguine tinctas lampadas immitti iunctis in bella carinis Nec piget

ignis erat per ſtupea uincula perque Manantes cæra tabulas & tem pore eodem Tranſtraque nautarum ſummi arſere Cheruci iam prope ſemiuſtæ merguntur in æquore claſſes Iamque hoſtes & te la natant: nec pupibus ignis incubuit ſolis ſed quæ uicina fuere: Tecta mari longis rapuere uaporibus ignem: uerum ne ignis abeſ ſe poſſit lapide pirite excuciatur: qui calibe aut aliquo lapide ictus ſintillam edet quæ excepta ſulphure aut foliis aut linteo paulisp am buſto ſulphurea materia illico reddit flammam: Sunt aliis genubus ſuis circa hæc inuenta. Nam aliquando fiunt etiam ignitaria ex ino ro lauro hedera quæ exploratorum uſus in caſtris paſtorumq́ re- perit. et quoniam ad excutiendum ignem non ſemper lapidis ſilicis occaſio eſt. Teritur ergo lignum ligno ignemque cōcipit attritu ex cipiente. Materia arridi fomitis fungi ſed nihil hædera præſtantiꝰ quæ teritur lauro laurūq́ terit ignem ſintillis excutiēdo ignem in an num quoq́ aſſeruare ferula prometheꝰ reperit. de hac proinde Mar tialis Inuiſæ nimium pueris grateque magiſtris Clara prometheo munere ligna ſumus

Robatur ſummopere in aquis et illud Hannibalis inuen tum Nam quom pruſias terreſtri bello ab eumene uictꝰ prælium in mare tranſtuliſſe Hannibal noue commento auctor uictoriæ fuit. Quippe omne ſerpentum genus in fictiles la genas coniici iuſſit medioque prælio in naues hoſtium mitti ad pri mum ponticis ridiculum uiſum eſt fictilibus dimicare qui ferro nequeant. Verum ubi ſerpentibus cæpere naues oppleri ancipiti pe riculo circunuēti hoſti uictoriam ceſſerunt. Saponem alii nigrum oleo uel amurca permixtum fictilibus ſimili modo deiiciunt quae

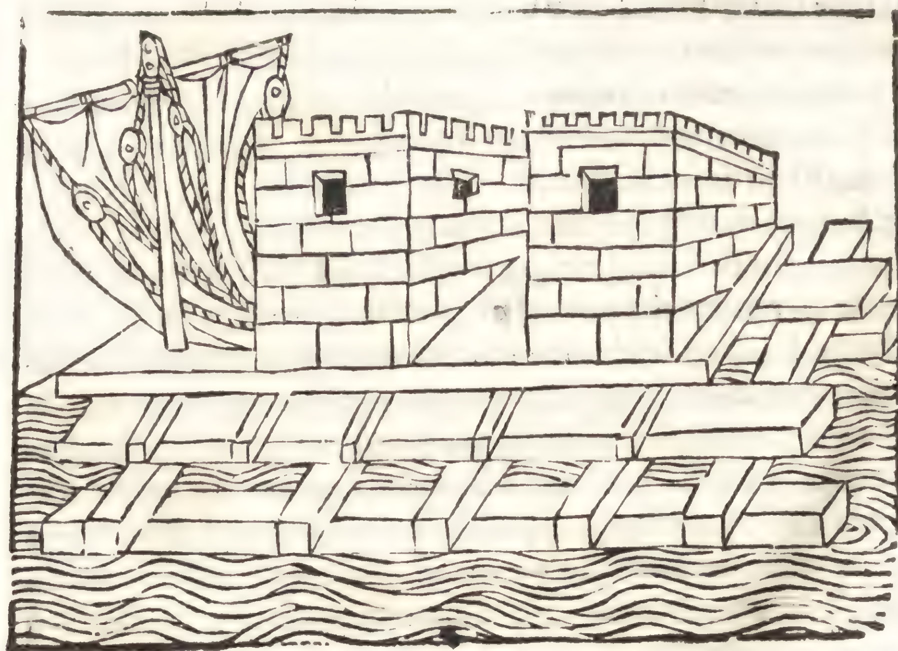
aduersæ partis tabulata lubrica fiant quicq pugnant nullo pacto pos sunt luctando consistere. si quis autem & illud experiri uelit habemus in exemplis lectos agilitate iuuenes enatantes sub aquis quom proximi hostium nauibus hesissent carinas terebra perforasse.

Fluminum transitus ex inuentis memoratu dignis Ca. XII

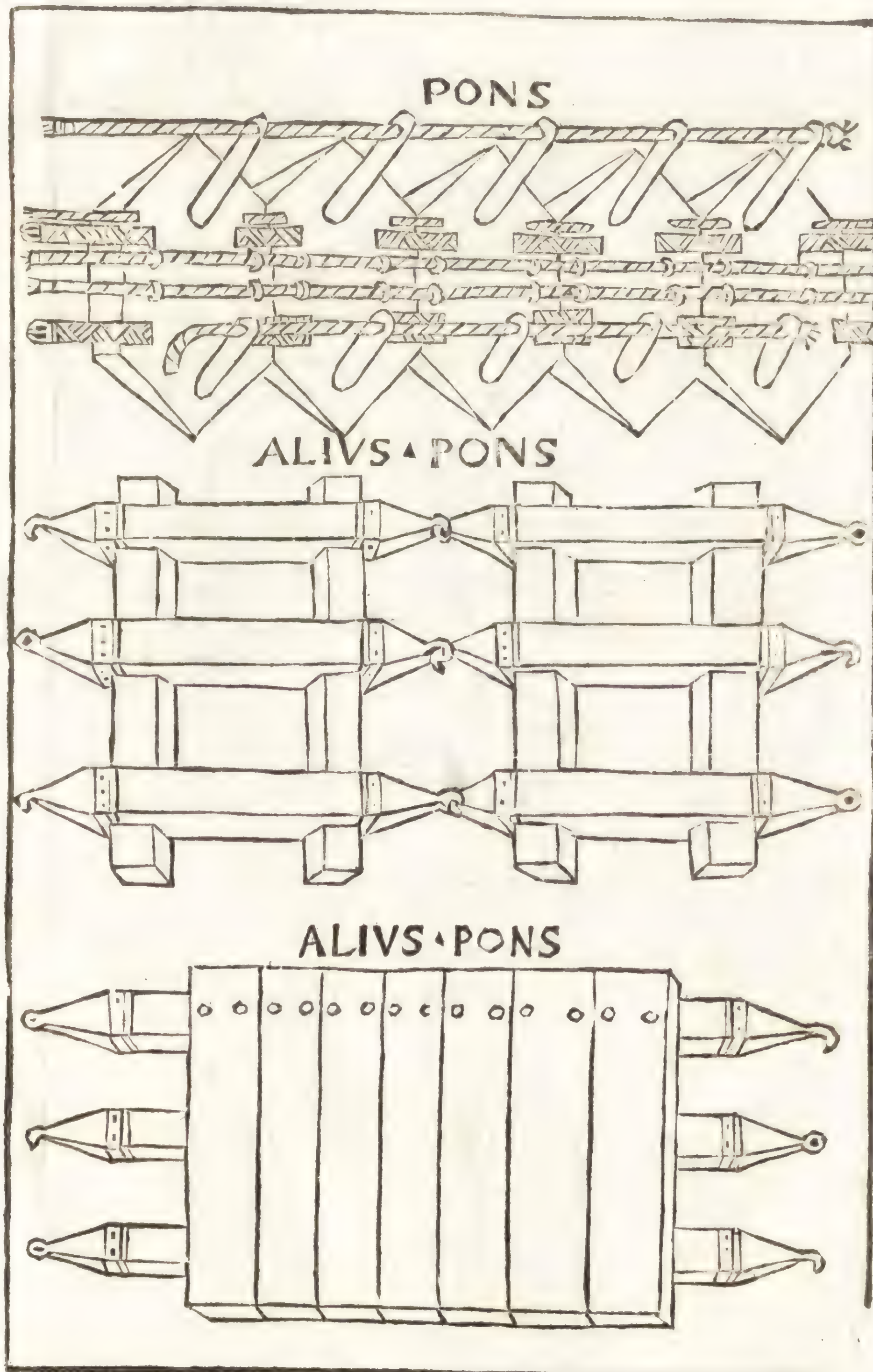
Nnectēdum & illud arbitror ut si aduerso flumine ab hoste præcludamur quemadmodum libero transitu possimus uti: & id ex gestis docebimus priorum exempla tradentes. Alexandro indiam uastante quom porus ei occurrisset cāstra inter utrāq ripam idaspis fluminis disposita sunt: latus hic erat stadiis quattuor altus uadis nunquā repertis. Alexander Authalum quendam sibi simillimum castra seruare iussit: regiis uestibus idutum ipse cum parte equitatus aliquantum progressus dum dēsa caligo diem subtexisset in ulteriorem ripam trāsuectus ancipiti prælio diu faticatus est donec pedibus elephantorum securibus succisis agmina perturbata sunt: Cæsar haud dissimili ratione usus est. Nā quom flumine ab hoste impediretur e regione illis castra ponentibus nactus unam ex pōtib9 quos illi resciderant syluestri loco substitit. Postero die omnes copias longo agmine præmittēs ipse cum duabus legionibus parumper moram trahens ponteq refecto legiones traduxit loco idoneo castris delecto Reliquas copias reuocauit Labienus unus ex ducibus eius noctu opportunitatem quæsiuit is quum hostes aduerso flumine sequane consedissent trāsitū ꝓhibētes nactus aliq̄ntas naues singulas gubernātibus Lyntres etiā conquisiuit quas magno sonitu remorū in eandē partem misit hostes suspicati romanos tribus locis transire ipsi quocq in tres partes suas copias diuiserunt Labienus ad naues contendens tres legiones traduxit acie instructa quum copiarum hostilium partem discipasset Reliquæ fugam arripuere: fit pons aliquando ubi hostis nō urget pluribus nauibus tabulato cōstratis plurimi interdum equi flumini opponuntur aquarum impetum excepturi quo cætera turba molli uado & tuto ac stabili gressu traiiciatur ut per cæsarem in rubiconis nostri transitu fieri contingit Geminae nō nunq̄ equitum acies delectis prae grādibus equis ordine & inter capedine quadam sua seiunctae & currenti aqua obiiciuntur ac inter utrāque impediti

expeditiq; milites tranſeunt ſuperiorem namq; beneficio currentis impetus aquæ: uisq; perfringitur iferior ſiqui forte deciderũt: Mox raptat & tranſuehit idem Cæſar quum liger ſibi traiiciendus eſſet: Vado per equites in uento ut brachia tantum & humeri ad ſuſtinẽda arma liberi ab aqua eſſe poſſent equitatu ſic diſpoſito qui fluminis uim perſtringeret incolumẽ exercitum duxit: Cælius auctor ẽ Magonem cum equitatu & hiſpanis peditibus flumen ex tẽplo trãſnataſſe ipſum hannibalem per ſuperiora padi uada exercitum traduxiſſe: elephantis in ordinem ad ſuſtinendum impetum fluminiſ oppſitis quod periti amnis eius uix fecerunt: quod ſi altior unda utrq; militem reſpuat foſſis plurimis ac diuerticulis minuenda eſt: ſicut Cæſar in trãſitu ſicoris ne quid repetitis audeat undis: ſpargitur in ſulcos & ſiſſo gurgite riuus. Dat pœnas maioris aquæ ut Lucanꝰ inquit: Cyrus potentiſſimus perſarũ rex Babylona oppugnaturus Gangem fluuium adeo grãdẽ ut ubi minus occupet latitudinẽ. viii M. paſſuum pateãt: ubi modicum ſiue plurimum ſtadiorum. c. altitudine uero ea ut nuſq; minus uiginti paſſuum reperiatur: ſic leui licet cauſa permeabilem fecit. Nam quom unum ex regnis equis candore atque forma præcipuum a uerticibus undarum circumagi atq; abſumi cum equite una cerneret: aiunt ira percitum iuraſſe ſe adeo illum extenuaturum ut mulierum greſſibꝰ uadoſum redderet: nec dictis defuit: nam totis in hoc expoſitis copiis tam diu operi huic incubuit & aſſedit donec cẽtum octuaginta cuniculis diuiſum alueum in. ccc. lx. riuulos diſpgeret & ſiacum in diuerſum fluentibus aquis relinqueret. ſimili ſane opere perdotis foſſoribus etiam euphratem inter cæteros fluuios memoratũ plurimo tum ueterum literis tum inundationibus ſuis celeberrimum & longe ualidiſſimum Babylonem quondam chaldeæ caput pe entem mediamq; permeantem deriuauit ac ſic meabilibus uadis ſiccum partibus aluei patentibus interfecit cæpitque urbem quam ab humano opere extrui uel humana uirtute deſtrui poſſe pene apud mortales incredibile erat. Sapor perſarum ex ſuo in his ingenio uſus eſt. Nam quom Nicomœdiã quæ niſi bis dicta eſſet obſideret & flumine præpeditus & plurima mollimina ponens eam obtinere non poſſet tandem impetum Migdonii fluminis per mediam ciuitatem properantis a longe retinuit utraſq; ripas eius faciens excælſiores ut aqua in ſe collecta concreſceret. quomq; cœpiſſent ripæ ſublimes impleri ſubito auferẽtes quas

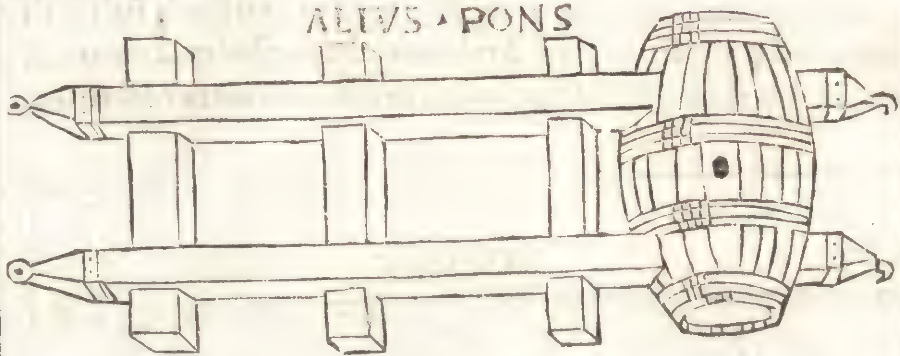
fecerant chrateractas dimiserunt impetum fluminis contra murū: qui uehementis aquæ pondus non ferens cecidit: aliamq; muri par tem qua fluuius egrediebatur cum ingenti ruina deponens eadem atq; moles perrumpit: sunt qui raptim cæsa materia rates fabricent: in quibus equi uirique & alia onera traiiciantur: ut Cæsar & xerxes auctore Luca. Maxime usi sunt ergo inquit ubi nulla uado tenuit sua pondera moles Tunc placuit cæsis inuectere uincula syluis Roboraq; immensis late rigare catenis Tales fama canit tumidum su per equore xerxē: Construxisse uias multis cum pontibus ausus: Europam Asiæ sestonq; admouit ab ido incessitq; fretum rapidi su per æquora ponti: Non eurū zephyrūq; timens cum uela ratesq; In medium differret athon: sic ora profundi Arctantur casu nemorū tunc aggere multo: Surgit op9 lōgeq; tremunt super æquora turres

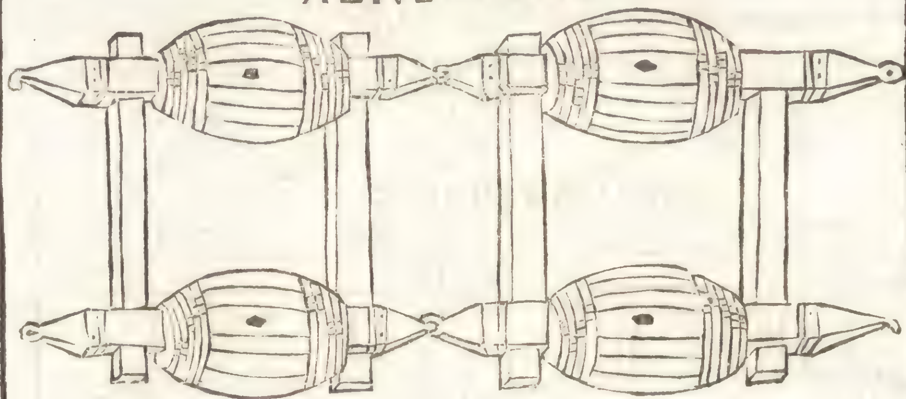
Sunt qui pontē disiunctū iumētis uehibilē cōmissuris suis & funibus annulisq; ferreis cōsutilē duplicatis tabulis quibusq; ac uacuis & cōtra aquæ ingressū cōiunctis glutino in hanc formam cōstruant.

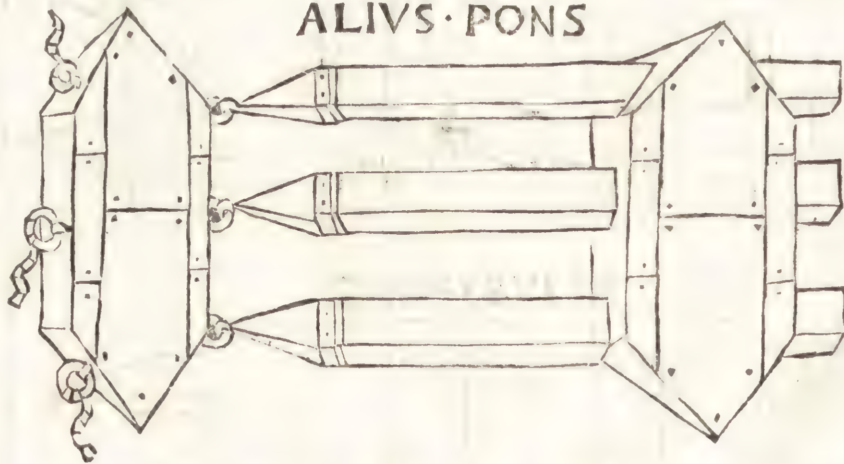
ALIVS · PONS

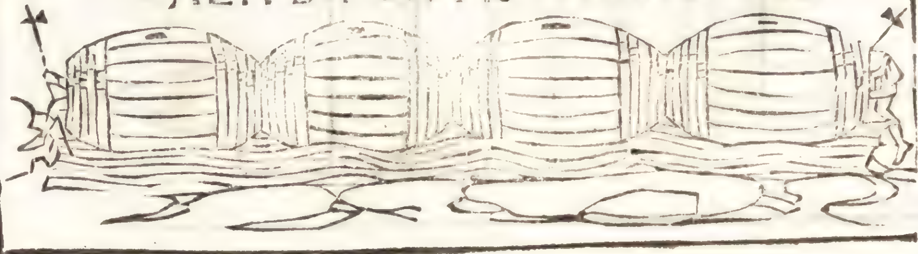
ALIVS · PONS

ALIVS · PONS

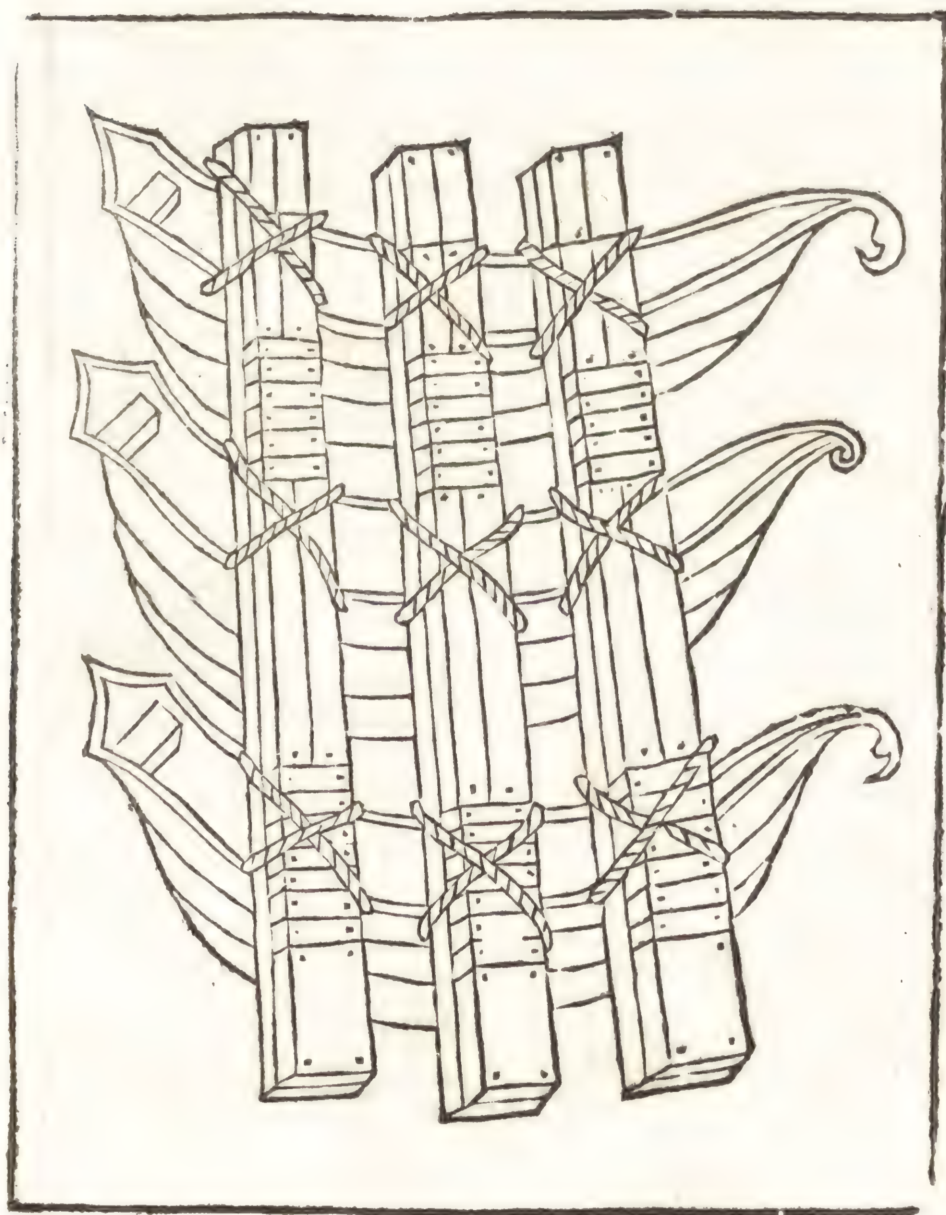

ALIVS · PONTIS · TRANSITVS ·

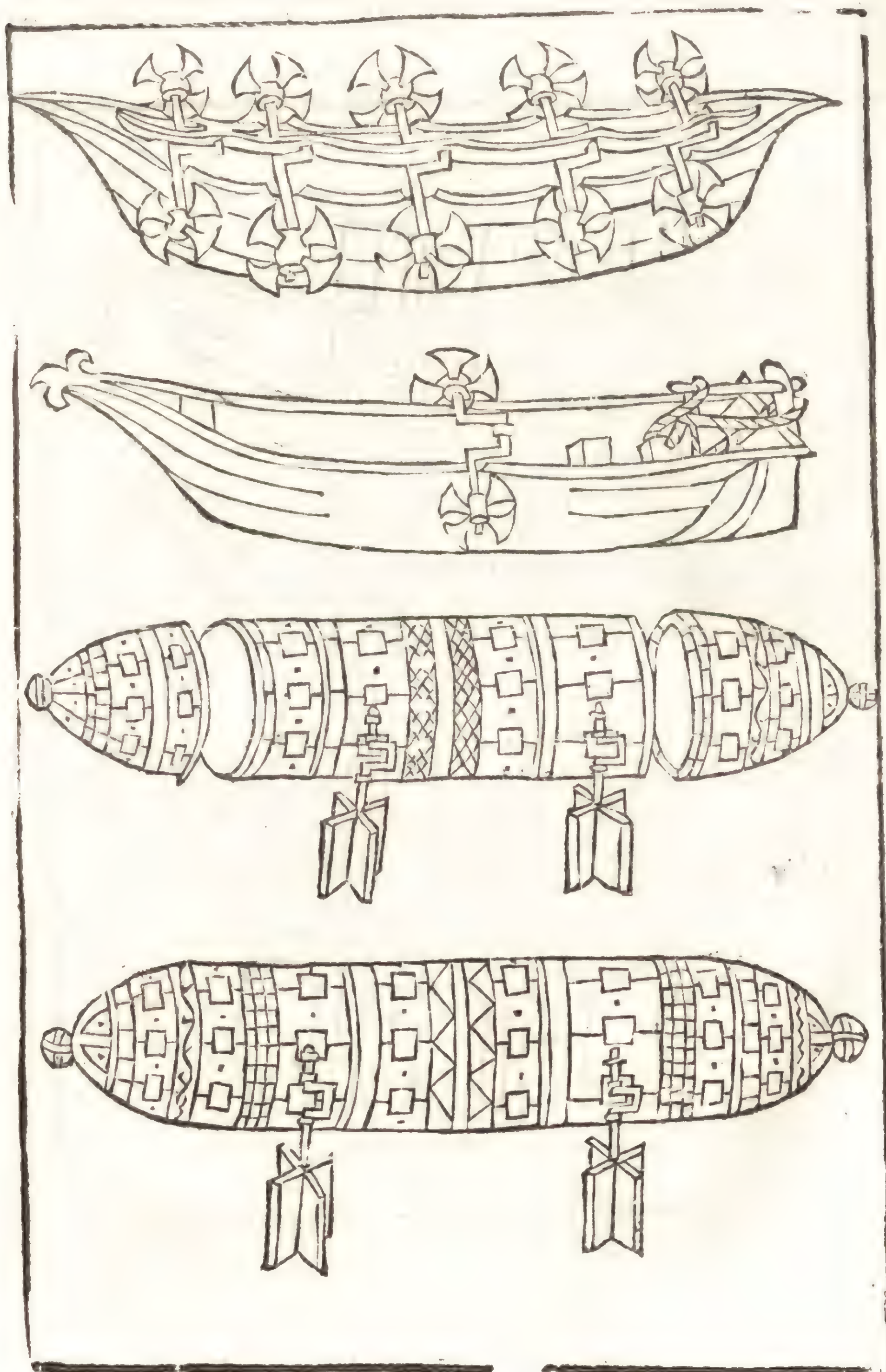

XI

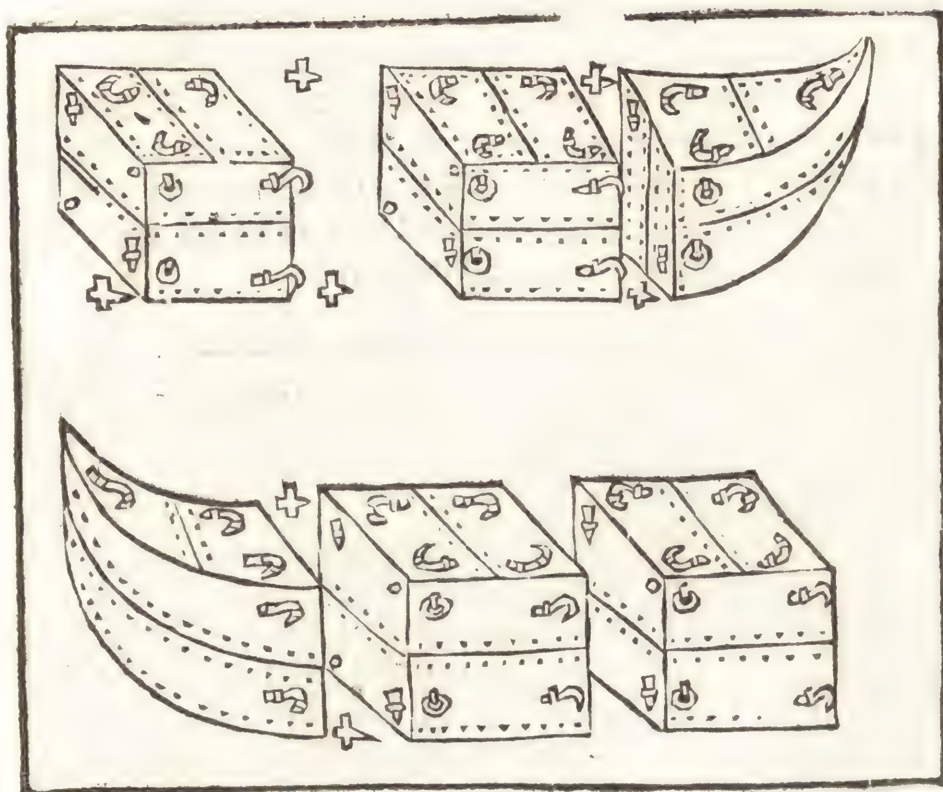
Apud alios inuentum hoc etiam extat ut monoxillos ex singulis trabibus excauatos pro genere ligni & subtilitate leuissima carpentis secum ferat exercitus: tabulatis pariter & clauis ferreis praeparatis ut sublata omni mora quom opus sit hoc ponte constructo aduersus hostes superuenientes incursus & insidias facere possint

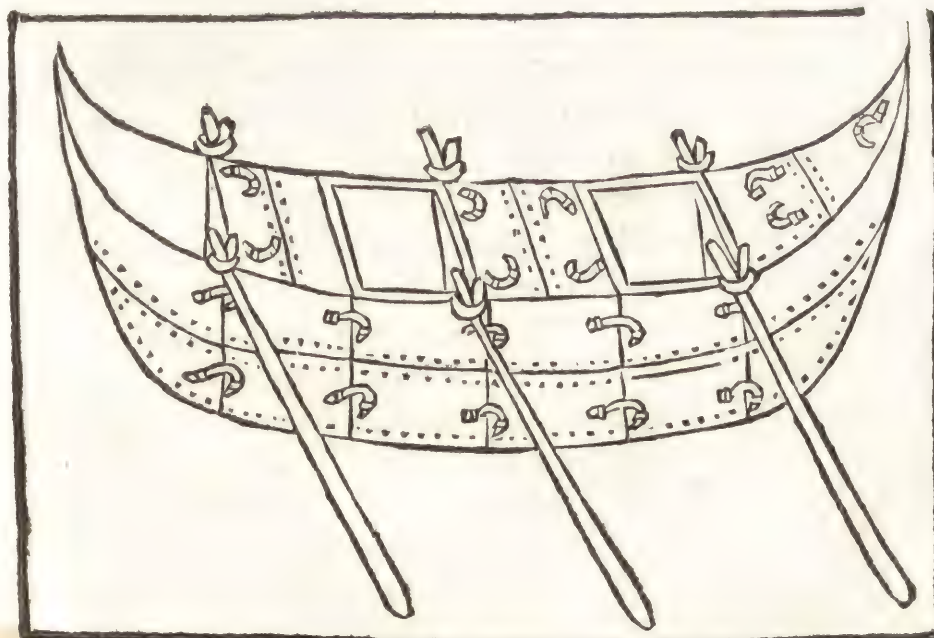

Sunt qui naues magnas in tris partes trium cymbarum instar dis iunctas coniunctasque: deinde ac tela lini cera oblita tectas in hunc modum sine remis flumina traiiciant: maiorique celeritate uecti quam si duodecim remorum obsequio agerentur.

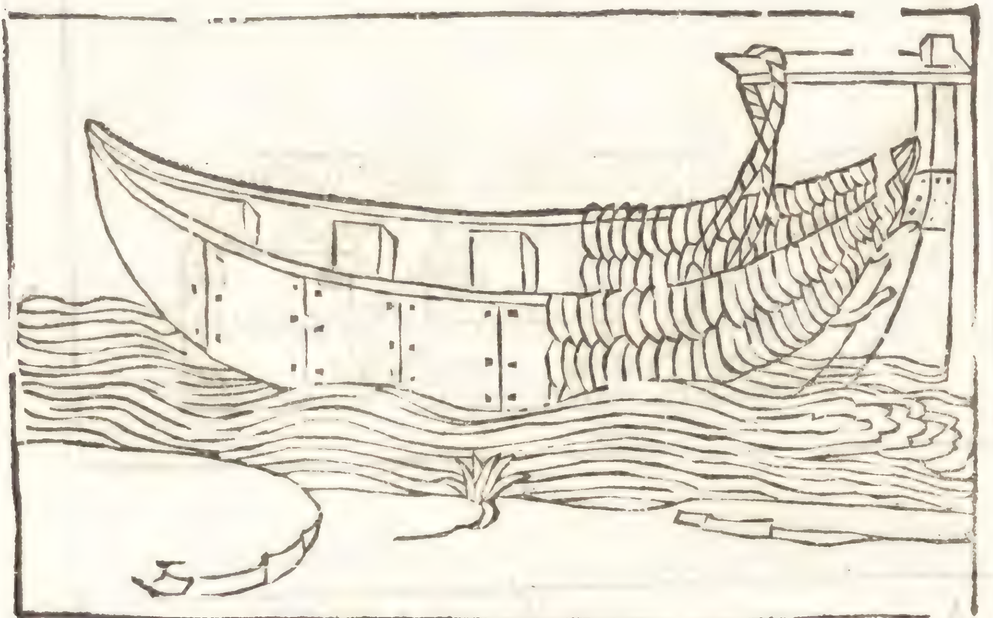

XI

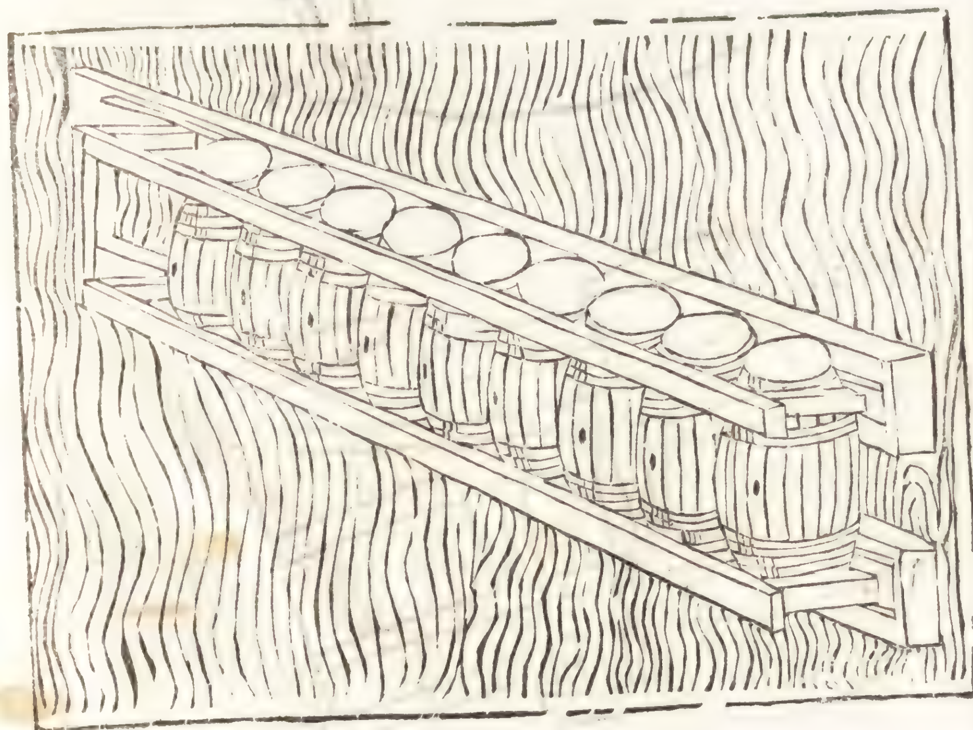

Nauículas alii salígno uimine texunt bouisq́ corio tegunt ut Cæsar in transitu sicoris: Lucanus Vtq́ habuit ripas sicoris camposque reliquit: Primum cana salix madefacto uimine paruam Texitur in puppim cæsos induta iuuenco uectoris patiens tumidū superemicat amnem. Sic uenetus stagnante pado fusoque Britannus Nauigat occeano siccum tenet omnia Nilus Cōseritur bibula memphitis cymba papyro; his ratibus traiecta manus.

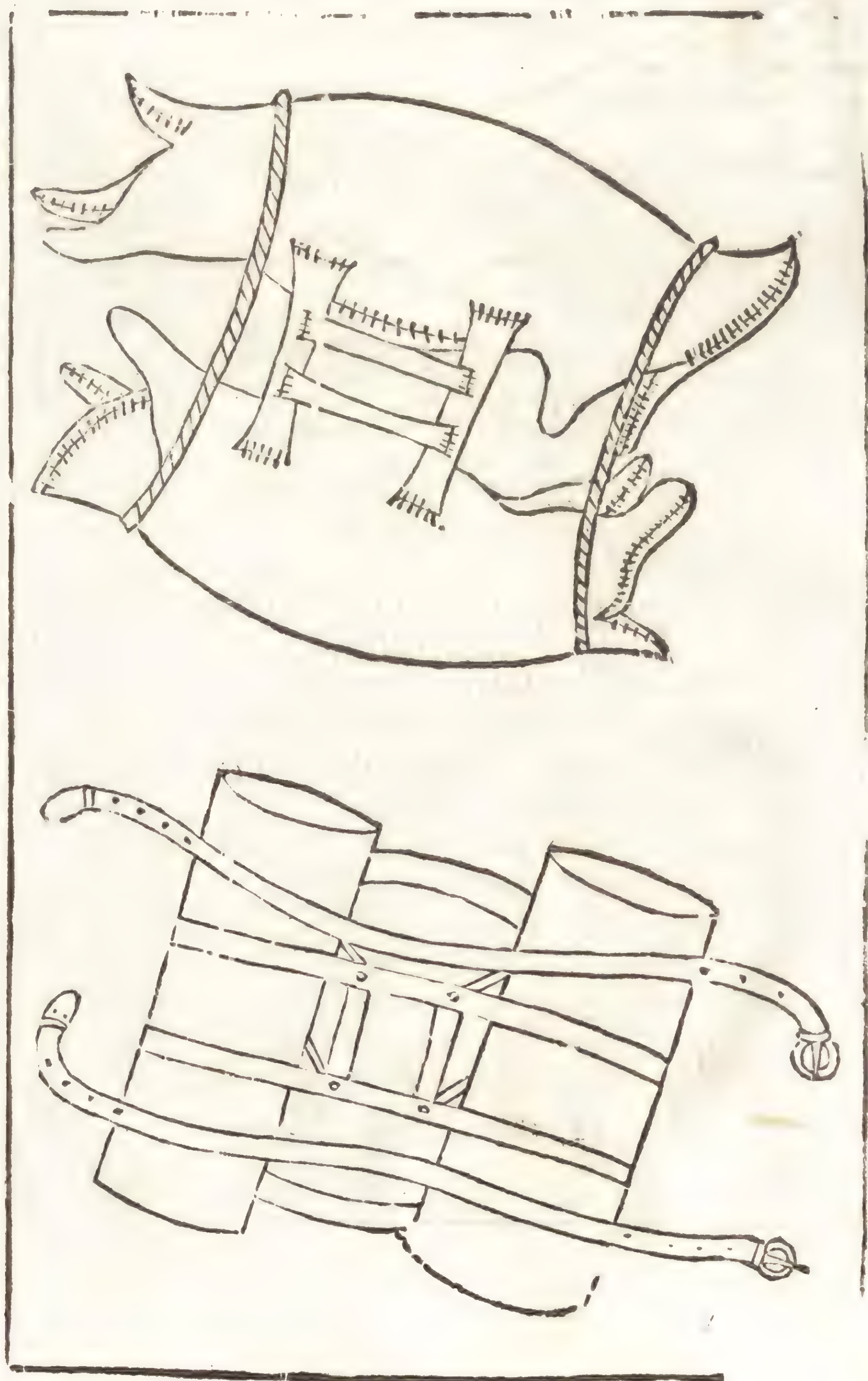

Vada etiā plerisq́ casus attulit ut Henrico imꝑatori qui fluminibus glaciali rigore cōstrictis terram lucianoꝝ ingressus: eos nimia cæde ꝓstrauit & terrā eoꝝ depopulat⁹ ē: ueꝝ in casu simili plerique decepti sunt: ut Perseus Philippi fili⁹ cōgestis ī unū copiis prædaꝝ sæpe sollicitatis: tunc enī forte Danubius qui & hister crassa glacie suꝑstrat⁹ pedestrē transitū facile patiebatur cū toto & maxīo simul agmine inextimabilis hoīum & equoꝝ multitudo ad transitū cōflueret: mole pōderis & gradientiū cōcussione cōcrepans glacialis crusta disiluit: uniuersūq́ agmen qđ diu sustinuerat mediis gurgitib⁹ uicta tandē & cōminuta destituit atq́ eadē fragmētis præpedietib⁹ suꝑducta submersit. Notāda in his parui aīalis solertia ē. obseruatū q̇ppe uulpē locis rigētib⁹ solerti auditu aurē ad glaciē opponere & cōiectura crassitudinē gelu ꝑpēdere: q̄re nō nisi ad ei⁹accessū reditūq́ amnes frigoꝝ cōcretos lacusq́ pleriq́ transeūt subera qdā q̄lata pectori subnectūt: qdā dolia inania īde leuitate uehiculi sisi flumē descēdūt facili⁹q placideq́ deducti tuto aduersam ꝑtingunt ripam.

Hispani uero Aschitæ Arabes bubulis utribus contabulatas crates superimponunt uectitatiq; hoc ratis genere prætereuntes infestãt sagittis uenenatis sine ulla mole in utres uestimentis coniectis ipsi cæteris superpositis incubantes flumen transnatauere.

XI

Nec aliter si Floro credimus fiduciam oppidanis resistēdi nunti tius quispiam fecit docens aduenare Lucullum qui horribile dictu per medias hostium naues utre suspensus & pedibus iter ac guber nans uidentibus procul q̃ marina pictrix euaserat. Cæsar quoq; ut in cæteris in hoc simili modo multoꝝ opinionem superauit: utrem enim ex corio consutili folis instar inflatum traiiciendis amnib9 ha buit: eoq; usus fertur cruribus insidentis uelut gubernaculis dimis sis cursum dirigētis: quod si quis hoc fictum aut commentitium de Cæsare forte dictum putet Suetonius Tranquillus opulētissim9 au ctor ac testis est. Si flumina inquit morarentur nando traiiciens uel innixus inflatis utrib9 ut persæpe nuncios de se præueniret atq; hic nos quoq; asserendi melius quod dicitur quodq; ipsi uidim9 grana minuemus laborem legentibus subiiciendo picturam.

Qui terrestres quique maritimi maximi exercitus Ca.XIII.

Llud quoque nec erit inutile nec præsenti materiæ incongruũ ut aliquorum qui in re militari claruerũt copiæ uel numero uel auxiliorum multitudine cõparetur:& si a sacris quæ mentiri & nesciũt ac neq̃unt litteris initium auspicari uoluerimus ubi singulos dies regum oĩum illum regẽ & principẽ deum & dominum exercituum belligerare. Sæpe numero imo si dicere fas ẽ & ab religione nostra non abhorret & furere aliq̃n & deseuire legimus. inueniemus hebreæ gentis numerositatẽ intantum excreuisse ut in exitu eiusdẽ populi ex egypto sexcẽta milia hoĩum fuisse referantur bellicæ iuuentutis ut omittamus gentẽ idumeorum ad populum israhel minime ptinentẽ sub Iosue numerum fuisse armatorum: sexcenta tria milia & mille septingentos proditum ẽ: in expeditione aũt asiana sub Moyse numerus filiorum israhel p domos cognationũ suarum & turmas diuisi exercitus sexcenta tria milia q̃ngenti quinq̃ginta. inuẽtus est autẽ oĩs numerus israel. M. milia & .c. milia uirorum educentiũ gladiũ. De iuda autẽ .ccc lxx. milia bellatorum: nã leui & beniamin non numerauerim enque in uitus exeq̃rentur regis impium. habuit etiã Asia in exercitu suo portantiũ scuta & hastas & de iuda .ccc. milia: Hos autẽ cõtra egressus est zara & hiops in exercitu suo decies cẽtena milia & currus trecẽtos secũ afferẽs denique sub iudicibus sub regibus tot milia uariis bellis diuerso cælo diuersis distructa temporibus iueniũt ut pene nõ tot natura in lucem edisset quot bello ipsi cõfecisse & dicearchi oĩum de interitu hoĩum circũscripto nũero extinxisse uideantur: præter hãc hebræorum infinitam pene multitudinẽ: Fuere Sesoosi ægyptiorum regi pedestres copiæ milia hominum sexcenta: equitum milia quattuor & uiginti currus bello apti octo milia & uiginti cũ classe haud parua nec est quod quisq̃ gentis huius miretur exercitus qum olim numero hominum omnis fere orbis gentes ægyptus superari oppida enim insignia ciuitatesque priscis temporibus ultra decem et octo milia fuisse in ægypto libri sacri continent: Ptholomei Lagii tempore Amplius tria milia uniuersi autem populi numerum fuisse ãtiq̃tus septiesdecies centena milia Diodorus testis est in Gange insula est magnæ ãplitudinis gentem continens unam nomine modrogã linguam circa quã siti sunt nõ nulli cum oppido eiusdem nominis magnifico Modros Quorum rex peditum quinq̃ginta milia equitum iiii. milia. Elephantes quadringẽtos in armis habet ualidior de inde

gens andare plurimis uicis triginta oppidis quæ muris turribusque muniuntur: regi praebet peditum centum milia: equitum duo milia elephantos mille. Omnium in india prope non modo in hoc tractu potentiam claritateq; antecedunt. Tarse amplissima urbe diuissimaq; Balibotra: unde quidam ipsam gentem balibotros uocāt immo uero tractum uniuersum a gange hanc farsiam gentem ualidissimā adeo fuisse percelebre est ut gentis eius rex sexcenta milia peditum equitum. xxiii. elephantorum. ix. oībus diebus ad stipendium habuisse memoretur: incredibilia similiter tradunt Alexandri magni comites in eo tractu indiæ quem hi subegerant scripserunt. v ii oppidorum indiamq; tertiam partem terrarum omnium multitudinemq; populorum innumeram: Quātus autē gotticus in romanos fuerit exercitns Claudio Quintillo Augusto renitēte eorumque impetum retundente testis est eorum turba qui perierunt quom tot capti reges tot diuersarum gentium nobiles foeminæ ipletæ barbaris seruis senibusq; cultoribus romanæ prouinciæ ut nulla fuerit regio quæ gotticum seruum triūphali quodam seruitio non haberet: huius etiam rei testis & index est Claudii ipsius Quintilli epistola ad iunium Broccum illiricū tuentē in hunc modū conscripta. Deleuimus. cccxx. milia gotorum duo milia nauium mersimus tecta sunt flumina scutis spatis & lanceolis omnia litora operiuntur: cāpi ossibus latent tecti nullum iter purum est ingens Carthago deserta tantum mulierum cæpimus ut binas & ternas mulieres uictor sibi miles possit adiungere. Quid Cyrus nonne ut Xenophontis tradit historia exercitum omnem Babiloniae coegit in quo equitum milia centum & uiginti feruntur conuenisse duo milia falcati currus peditum uero milia sexcenta. Ninus expeditionem in Bactrianos moturus ex singulis gētibus electo ingenti exercitu aduersus eos profectus ē: tradit que ethesias scriptor in exercitu eius ad septies decies centena milia peditum fuisse equitum milia ducenta. currus uero falcatos paulo minus decem milibus & sexcētis Bactrianorum rege Zaorte comparato hominum. cccc milia ualido exercitu Nino in finibus occurrente. Semyramis nini huius assyriorum regis uxor gloriae cupiditate flagrans ut Diodorus non contēnendus auctor tradit cum tredecies centenis milibus peditum quingentis milibus equitum cētum milibus curruū in indiam traiecit: indoque illius regionis nobili flumine duarum milium nauium ponte constructo qui militum numerus incredibilis nunc si-

forsan audientibus sed haud q̄nquā impossibile uidetur Asiæ magnitudinem multitudinemq̄ in ea nationum animo aduertenti. nā si quis Darii aduersus scythas expeditionē si quis itē xerxis ī Graeciam transitū si quæ in europa pauloante res gestes consideret minime dictis nostris abrogauit fidē. Nam ex unica Siciliæ ciuitatum syracusis Dionysius præter naues magnas partim triremes partim quinqueremes ad quadringētas: exercitum peditum centum uiginti equitum duodecim milium confecit Traditur Amazonū reginā nomine Mirinam exercitum triginta milia peditū duumq̄ milium equitum confecisse. xerxes quom & mari & terra bellum uniuerse inferre uellet europæ cum tantis copiis accinctus peruenit in graeciam q̄ntas nec antea nec postea quispiā alter habuisse memoratur: Nam ut classem eius præter eam de qua nobis paulopost differendum est. Terrestrē eius exercitum si Probo Aemilio credimus ducentorum milium peditum: equitum q̄dringentorum fuisse cōstat: Si Iustino & Orosio septingentorum milium & persarum quidē auxiliorum uero. ccc. milia si Herodoto pedestrem eius exercitum centum & septuaginta miriadum: equitum octo: eorum uero qui camelos & currus ducerent duarum ad hæc septē milia sexcentos & decē sine īpedimentis seruorum pistorumq̄ turba & aliorum quorum assertio tāta ē ut haud sane mentis cuipiam iure uideri debeat: Arctoxerxes āu ē egit in prælium ut ethesias tradit. cccc. milia hōium. Dion et xenophon eos q dimicarunt lōge plures fuisse testes sunt q̄nq̄ nequā illud neq̄ hoc cuipiam supra fidē uideri debet: quom rex adeo magnus eēt diuina narrante historia ut ab india usq̄ ethiopiam. c. xxvii puintiarum ducibus ac principibus qui suæ obædirent iussioni præesset scribensq̄ salutem diceret: Antophrodates ab Arthoxerxe in Capadotiam missus aduersus dathamem habebat barbarorū equitum uiginti milia: peditum centum milia eiusdemq̄ generis tria milia: funditorum præterea capadocum octo: armœnorum decē: paflagonum q̄nq̄: phrygum decē: lydorum q̄nq̄: aspendiorum et pisidarum circiter tria milia: Cilicum duo: leuis armaturæ maximum numerū: Philippus Alexandri pr̄ delectu militum in subsidiū regiæ dispositiōis ex tota græcia habito. cc. milia peditū: eq̄tū. xv. milia cōfecit: in Asiam expeditionem missurus absq̄ exercitu Macedonico et infinita gentium Barbariæ copiarum numerum Alexandri qui minimū asserūt. ccc. milia peditum ac equitum quinq̄ fuisse tradunt:

Qui uero plurimum peditum.xlviii.milia equitum q̃ttuor & q̃nq̃ extitisse scribunt Dario campis alpestris contra Alexandrꝝ prima congressione in acie persaꝝ sexcenta milia fuere militum quæ non minus arte Alexandri q̃ uirtute macedonum superata terga uerterunt:in secunda uero congressione cum.ccc.milia peditum & centum milia equitum ꝓcessit in acie:tertia uero congressione bellum reparatum & cum.cccc. milia peditum &.c mille equitum obuiã rediit Alexandro:Si q̃s denuo Darii aduersus scythas expeditionẽ mente reuoluerit cum octingẽtis eum militũ milib9fuisse cõfirmet necesse ẽ hannibali copiæ q̃ntæ fuerunt pyrrheneos montes transgresso in Italiã traiicienti:haud quaquam inter auctores cõuenit.Illis tñ qui exercitũ ei9 in centũ milibus peditum:equitũ uero:xx.millibus fuisse afferunt:Assentiendũ magis putẽ q̃nom postea q̃ rhodanũ transgressus ẽ in.xxxvi.milia hoĩum ingentiq̃ equoꝝ elephãtoꝝ & alioꝝ iumentoꝝ numero exercitus eius imminut9est.Galloꝝ copiæ quom eos præ multitudine abundãte non caperet terræ quas tenuerant.ccc.milia hominũ ad nouas sedes occupandas miserunt hoꝝq̃ cum portio altera in Pannonia consedisset urbem ioniam captam incendit:Altera est romanoꝝ qui in ea re plurimum ualuerũt hæ fuerunt ab initio copiæ. Anno enim urbe condita.ccc.lxxxiii quom galloꝝ inundatio ad quartum ab urbe lapidẽ consedisset sotiis romanoꝝ in Latinis qui a romanis subiugati erant milites praestare uolentibus delectu habito ex romanis tantum tyronibus decẽ legiões confectae sunt:Anno uero.cccclxx.quom iã claꝝ nomẽ urbis esset:quia arma tum extra italiam mota non fuerant ut cognoscerentur quae copiae romanorum essent census est habitus inuentaque sunt tunc ciuium capita ducenta xcvii milia& cccxxxiii q̃nq̃ a condita urbe nulla bella cessassent:Anno quoq̃ dxvii cum cisalpinae galliae uel etiam ex ulteriore gallia ingens numerus aduentare nunciaretur:promot consules ad praesidium imperii cõtraxere uires quo facto in utriusque cõsulis exercitu octingenta mil a armatoꝝ fuisse referuntur sicut Fabius historicus qui bello interfuit scripsit:ex quibus romanoꝝ fuerunt peditum ccc xlviii milia cc equitũ xxvii milia sex centa:caetera multitudo sotioꝝ fuit nunciato gallico etiam tumultu L Aemilio Paulo C Attilio regulo coss. solam italiã etiam sine transpadanis & externis auxiliis armauisse equitum triginta milia peditum septingenta in naturali historia Plini9 testis est

Hac incredibilis apparatus magnitudine: licet gallorum potentiam existimare: Romani pauloante hannybalis tempora futuri belli ꝓuidentes magnitudinem: censu in italia tum ciuium tum sotiorum qui bello apti essent habito Diodoro teste: decies centena ferme milia hominum descripsere Quantæ autem Romanorum copiæ fuerũt qñ maiores adeo numero & genere uariãt auctores: ut uix quicq̃ satis certum affirmari queat: septẽ & octuaginta milia armatorum et ducentos fuisse in castris romanis: quom pugnatum ad cannas est Quidam auctores sunt in hoc haud quaq̃ disconuenit Maiore s.conatu atq̧ impetu rem tum actam q̃ prioribus annis Quia spẽ posse uinci hostem Dictator præbuerat Numerum uero omniu q̃ tũ peditum equitũq̧ in hannibalis acie ad cannas steterunt.xl.M.peditum decem milia equitum fuisse ferunt. Quæ aũt postea Romanorum copiæ philippicis in campis ultimo Cæsaris et pompei cõflictu fuerint inter eos qui legisse memini me qui hunc numerum dicãt: remq̧ hanc elegantissima grauitate perstringãt Plutarchus et Anneus Florus longe uariant maximeq̧ dissentiunt Qui cum illo itaq̧ in sentẽtiam eunt duo et uiginti milia militum cum Cæsare cum pompeio nõ multo plures q̃ bis totidẽ fuisse asserũt qui uero cum hoc trecẽta et eo Amplius milia bellatorum hinc inde præter auxilia regum: unde immensum q̃dã lector possit mente concipere affuisse memorant: si enim hoc auctores belli duces inspicias totus senatus ĩ partibus si exercitus hinc.xi.legiones inde duo de uiginti Hos omnis & robur italici sanguinis si auxilia sociorum hinc gallici germanicique delectus inde Deiotarus Ariobarzanes Tarcõdimocus: Corinthus omnis thraciæ Capadociæ Ciliciæ Macedoniae Græciæ ætoliæq̧ totiusq̧ robur orientis denique coiere nec unquã tam uariæ cultu gentes tam dissona uulgiora tot immense comites missura ruinæ ut Lucanus inquit.utque idẽ Florus nec ullo unquã loco tantũ uirium po.ro.tantũque dignitatis fortuna uidit; post hos quattuor & quadraginta legiones sub uno Augusti cæsaris imperio numeratæ sunt quas ad imperii columen tutamenque per diuersas orbis partes summa cum dignitate distribuit. Duo demum quæ nõ paruam legentibus ingerent admirationẽ.de romanis libet attingere. Siquidem anno.vi.Claudii Tyberii principis descriptione romæ facta inuenta esse ciuium romanorum sexagies nonies cẽtena quadraginta quattuor milia. cuius rei quia fidem excedit: Testis

clariſſimus adeſt Euſebius cæſarienſis in libro de temporib⁹ Quō
iam ante ſub Auguſto anno eius quarto & quinquageſimo inuēta
eſſent nonagies tercenta & ſeptuaginta milia horum uiribus ac cō
ſiliorum grauitate romanoꝝ uirtus inuicta per totum olim terrarū
orbem habita eſt:eo uero in bello quod cum romāis geſſere iudæi
ſexcenta milia iudæorum interfecta Cornelius & Suetoni⁹ referūt:
Egyſippus illorum temporum uicinus li.v.decies centena milia ab
obſidionis illius principio ad finem uſq; interempta & in captiuita-
tem ducta nonagintaſeptem milia dicit.Cæteꝝ Ioſephus iudæus q
ei tunc bello præfuit ſcribit undecies cētena milia gladio & fame pe
riiſſe:Reliquias uero iudæoꝝ diuerſis actas conditionibus toto or
be diſperſas:quaꝝ numer⁹ ad.xx.milia hominum fuiſſe narratur
Et hæc de terreſtris militiæ copiis in præſētia dicta iam ſint. M. au
tem Aemilio Seruio Fuluio nobiliore coſſ.iam clarum Romæ no
men quom ille uideretur.Q.etiam Luctatio Catulo præfecto pri
mo bello punico trecentarum nauium claſſem romanorum aduer
ſus aphros aphrorumq; aduerſus romanos apud hegates inſulas ī
ter ſiciliam & aphricam Himilcone duce ſexcentarum fuiſſe con-
ſtat:græcoꝝ uero regis aduerſus troianos claſſem mille quadrin-
gentaꝝ nauium & eo adhuc amplius cum multis & nobilibus earū
præfectis.Iliados li.ii.Homero teſte fuiſſe cōperio Xerxem perſa
rum deinde regem non hoꝝ modo ſed alioꝝ omnium numeꝝ hac
in re diſputent:licet auctores facile ſuperaſſe haud quaquā obſcuꝝ
eſt.Nauium enim eius claſſem perſicam Herodotus auctor ē triū
milium fuiſſe:in hiſque hominū quattuor & uiginti miriades hoc
eſt ducenta quadraginta hominum milia huic claſſi. Eodem etiam
auctore additæ ſunt ex Thracia naues.c.xx.hominum.xxiiii.mi-
lia continentes:Aemilius Probus longarum nauium mille & ducē
tarum quas onerariarum duo milia ſequebantur. Horoſius roſtra
tarum mille ducentarum:onerariarum autem trium milium. Iuſti
nus:Poſtremo nauium tantum apud eum aſtruit:nam decies cente
na milia numer⁹ eſt ut non ab re aliud dici queat etiam de pedeſtri
q̄ quod his uerbis Sathyricus inquit:Creditur olim uelificat⁹ athos
& qcquid græcia mendax audet in hiſtoria conſtratū claſſib⁹ iſdē
ſuppoſitumq; rotis ſolidum mare credimus altos defeciſſe amnes
epota q̄ flumina medo Prandente & madidis cantatq; ſoſtratat⁹ alis
Darius autem cum ex Europa in Aſiam rediiſſet hortātib⁹ amicis

ut græciam redigeret in suam potestatem classem quingẽtarum na uium comparauit eiq́ darim præfecit & Arthaphernem hisque du centa peditum decẽ milia equitũ dedit. Alexander uero. c. lxxxxii nauium classe quam trium milium alii fuisse perhibent Asiam pe tiit: Cæsar octingentarum Britanniã Heraclianus Aphricæ comes: quosq́ priores præter Xerxem clarissimos in ea re uel æquauit uel excessit: nam nauium trium milium septingentarum habuisse fer tur: numerũ qui apud paucos & nobilissimos ac potentissimos qui dem uix est inuentus: cumq́ is simul ac cum agmine militum ad ur bem pergens littore egressus est: Occursu comitis marini territ9 & in fugam uersus arrepta naui solus Carthaginẽ rediit atque ibi con tinuo militari manu interfectus est: sic itaq́ ingens tunc numerus ti mori iã esse cœpit: unde & Scipio Carthagine uicta quõ res aphri cæ disponeret prohibuit ne plus q̃ decẽ naues earum quæ belli usi bus forent pacto traditas haberent reliquas omnis generis quæ rhe mis agerentur: quingentas numero fuisse quidam scribunt in ali quantum maris spatium prouectas in cõspectu Carthaginis iussit incendi: tãque lugubre earum fuisse incendium q̃ si Carthago ipsa conflagrare uideretur. Q. T. Flamminius quoq́ quom aduersus Philippum regem Macedonum pugnasset: his ei conditionibus pa cẽ dedit ut quinquaginta solum relictis nauibus reliquas Romanis traderet. Q. denique Fabius Labeo cum a rege Antiocho quẽ bel lo superauerat ex fœdere dimidiam partem nauium accepturus di midiam relicturus esset medias omnes secuit ut quod tutius erat to ta eum classe priuaret.

Ex relatu terra & mari res clarissimæ militũ gestæ Ca. XIIII.

Eferenda sunt etiã tam terra q̃ mari ex uirtute præclara militũ gesta: non enĩ hactenus fortuna duces extollẽdo ꝓsecuta est ut otio & ignauia soluti rebelles hostium ani mos domuerunt: quos non minor pleꝝq́ ĩmanitas & pertinacia op posuit uictoresq́ fecit: in acie enim quom dux hostiũ ex media bar barie trux ferus ĩmanis & horrendus cõtra romanos qui estis uos aliquando inclamasset responsum est inuicem romani gẽtium do mini: & ille ita fiet inqt si uos uiceritis: Acceptoq́ belli omine Mar tius Crassus Barbaros adortus graui tandem conflictu eorum res sublimes pugnando deposuit: nec minimum una terroris barbaris

incussit. Chonidius Centurio satis barbare efficacis tamen apud pares homines stoliditatis: qui foculum gerens super cassidem & suscitatam motu corporis flammam hostes cedendo uelut ardenti capite fundebat Pyrrhus quom romanos acie uicisset & eorum omnium uulnera in pectore conspexisset omnium in manibus enses & relictas in uultibus minas & in ipsa morte ira ut ita dixerim uiuentes tulisse manus ad cælum dicitur hac uoce: O quam facile erat orbis iperium occupare: aut mihi romanis militibus aut me rege romanis: qua propter quom in templo Tarentini Iouis titulum affixisset: hæc scripsit: Qui anteac inuicti fuere pater optīe olympi: hos ego in pugna uici uictusq; sum ab eisdem: & quom a sotiis & amicis increpitaretur cur se uictum diceret cum uicisse: respondisse fertur: Ego si iterꝝ simili modo uicero solus & sine milite Epyrrhum reuertar. Mirum & illud contra Hannibalem in Cannensi pugna e romanis nāque miles ita sautius ut manibus non ualeret: Quom ei Numida quidam humida detrahere spolia uellet: ceruicem hostis ulnis deprehendit: tenuitque tam diu donec nares atque aures morsu detruncaret. Claris memoriæ monumentis celebratur Eleazar: nam quom supereminentem cæteris elephantū lorica uestitum regia aduerteret arbitratus in ea bestia regem esse cursu concito ī mediam legionem se proripit: & abiecto clypeo utraque manu hostes cædens eam subintrauit subiectoque gladio interemit: a bestiaque cadente opprimitur hac ruina inclusus magisque oppressus suo ē sepultus triumpho. Tanto uirtutis spectaculo defixi hostes inermē occupatum incusare non ausi post casum ruentis bestiæ sic trepidauere ut impares se unius uirtuti arbitrarentur. Denique rex Antiochus Lysiæ filius cum. c. xx. milibus hominum armatoꝝ &. xxxii. elephantis unius territus fortitudine pacē poposcit: itaq; Eleazar hæredem uirtutis suæ pacem reliquit æternūque nomen adeptus ē Hānibal quom romanorum captiuos dimicare intra se coegisset unūque qui forte superfuerat obiecisset elephanto illud dimitti pact9 si interemisset solus romanus acri ingenio elephantum congressus magnum Pœnorum dolorem confecit Hannibalque quom famā eius dimicationis contemptum allaturam intelligeret equites misit qui abeuntem trucidarent & quanquā exploratum & perspectum habeam teste Liuio milites omnium qui Asiam colunt gentiū gallos fama belli præstare cognouerīq; auctore Crispo paruis copiis

bella gesta cũ opulentis regibus ac hæc sæpe fortunæ uiolentiã tolerasse facundia Græcos gloria belli gallos ante romanos fuisse plures tamen prope de gallis ut diximus etiã apud nos triũphi q̃ de toto orbe terrarꝝ habiti sunt nec legionibus legiones eorꝝ solũ experti sed uiri unius cũ uiro fortitudinẽ atque præstantiã. Nam.M. Manlius unus agmine scandentes in capitoliũ gallos deiecit annorꝝ sexdecĩ uoluntariũ se militẽ obtulit.xxxvii.Militaribus donis a suis ducibus ornatus.xxiiii.cicatrices habuit.M.autẽ Valerius. T.q; Manilius quantum gallicam rabiem uinceret romana uirtus documenta sunt.ille enim dncem gallorꝝ uasta & ardua proceritate inaniter & arroganter telum manu reciprocantem perque contemptum & superbiam conspicientem omnia ac prouocantem congredi siquis pugnare secum ex omni romano exercitu auderet singulari eum certamine congressus occidit.Hic uero simili modo cum Gallum quendam nudum præter scutum & gladios duos torque atq; armillis decoratum:qui & uiribus & magnitudine & adolescentia simulque uirtute cæteris antestabat cum uoce maxima conclamaret siqs secũ depugnare uellet ut prodiret:quomque nemo auderet ꝑpter magnitudinem & ĩmanitatem hominis facieque tum irridere cœpisset & hiulco linguam ore in romanos exercere.T.Mannilius summo genere natus tantum flagitium ciuitati suæ accidere ut e tãto exercitu nemo prodiret indignabundus in mediũ processit:neque passus est uirtutis romanae per Gallũ gloriam ad suos transferri: eaq; transgressione utroque exercitu inspectante.Manilius animo magis q̃ arte confisus asperum & ĩmite certamen tam diu cum Gallo subiit q̃diu Gallum euertit:caput decidit:torquem detraxit. Huius postea filius bello aduersus latinos hostem a quo similiter prouocatus fuerat occidit. Q.etiam Coccii militis romani qui ob insignẽ bellicæ uirtutis gloriam Achillis cognomentum sibi asciuit nec subticenda duplex animi corporisque præstantia: nam quom apud celtiberos gentem pugnacissimam a duobus ad dimicandum prouocaretur:alterum & equitem quidem pugnæ accinctum excursantẽ lustrantemque omnia ac insolentissime procacissimeque futuri uictoris Instar irritantem adortus occidit:armaque detraxit : Alterũ generis claritate & fortitudine omnibus celtiberis facile præcellentem cedere sibi non solum compulit:sed ensem illi suum & induuias spectantibus utrinque legionibus tradere in Cæsaris etiam con-

gressibus insignis uirtus emicuit Volcacii Tullii qui cum tribus co hortibus legionem Pompeianam pertulit reppulitq;:una quoq; Cæsaris cohors castello præposita quattuor Pompeii legiones q̃diu sustinuisset:tantus fuit in ea sagittarum imber ut sine uulnere defensor nullus euaderet quin & centuriones quattuor oculis capti essẽt ut quom sero diurni laboris ac periculi summam imperatoris non tam auribus q̃ oculis subiicere ac representare decreuissent centum ac.xxx.sagittarum milia interuallum inuenta numerarent Fuerunt & in legione Ciceronis qui legatus quoq; Cæsaris erat duo centuriões qui perpetuas inter se cõtrouersias habebant uter utri præferetur: Horum alter Pulsius Varrenus alter dicebatur:accidit ut castra oppugnarentur. Tum uero Pulsius:Quid dubitas inqt o Varrene:haec dies de nostris controuersiis iudicabit: hæc dicens procedit extra munitiones ubi hostes confertissimi erant subsequitur Varrenus mediocri spatio relictus:Pulsius pilo hostem exanimãs impeditur ab omnibus transfixus:scutum & baltheum gladium educere non potuit:succurrit inimicus ille Varrenus protegitq; ab hostibus in quẽ quom se hostes conuertissent ipse uno interfecto in locum iniquũ decidit:cui circunuento succurrit Pulsius atq; ambo cõpluribus iter fectis incolumes se in castra recipiunt. Fuit eidẽ Cæsari Scæua miles fortissimus qui pugna ad Dirachium commissa uulnera accepit capite humero & fœmore excussoque oculo traiectus & scuto.c.xx.telorum ictibus perforato hostes perinde ac se dediturus esset accibat:subeuntibusq; duobus alterius humerum ense cecidit: alterum ore percussum uertit in fugam:De hoc quidem uaria ẽ fama: Quidam tradunt Cæsarem uiri & de se & de repu.ut aiunt ita meriti eximia uirtute permotum qua commissi castelli portæ custodia ppe sola seruata esset.pecuniariis eum donis ingẽtibus & magnis honoribus cumulasse apud alios:Scæua idem duce absente cedentibusq; comitibus cõtra omnem Pompeii exercitum stetit & clypeo c.xx.telorum ictibus transfixo miris & incredibilibus rebus gestis & commissi loci custodiam relinquens suorum receptus amplexibus relatus occubuit:iacens quoque uictoribus terribilis ac stupendus qui tot eximias pugnas in Gallia Britanniaq; fecerat contra hostes semper inuictus & a suis tandem ciuibus interfectus est.L.siccius dentatus tribunus plebis centies uities praeliatus octies ex prouocatione utroq; exercitu inspectante uictor quadragies quĩquies

aduersas habuit cicatrices in tergo nullam notam spoliis ex hoste tricies & q̃tuor ceptis quattuordecim ciuib⁹ ex media ut aiunt morte raptis atq; seruatis: nouem quin etiam imperatores qui opera ei⁹ uicerant prosecutus hastis puris faleris torquib⁹ ciuicis coronis aureis muralibus obsidionali una armillis atq; pharetris plurimis donatus insignis emicuit. M. Sergius post hunc duobus stipendiis p̄mo aduerso corpore ter & uicies uulneratus secundo dextram manum perdidit: q̃re postea sibi manum ferream fecit & cũ neutra pene manu idonea ad præliandum ualeret una die q̃ter pugnauit & uicit sinistra duobus equis eo insidẽte confossis eaque religata præliatus Cremonam obsibiõe exemit: Placẽtiamq; tutatus duodena hostium castra in gallia cœpit bis ab hannibale captus bis a uinculoꝝ eius nexu ꝓfugit eum. xx. mensibus quibus captiuitatis sortẽ perferebat: nullo momento siue cõpedibus fuerit & cathenis oĩbus asp̄rimis præliis: quæ tempestate illa romani experti sunt insignitus donis militaribus a Transimeno Trebia Ticinoq; coronas ciuicas retulit: Cannensi quoque prælio de quo refugisse eximium opus uirtutis fuit solus accepit coronam Flamminio consulequom eũ Hannibal circuniacentium locoꝝ uastatione in bellum excitasset: tant⁹ utrinque pugnandi ardor extitit ut grauissimum terremotum qui tunc forte tam uehemens factus est ut urbes diruisset: montes transtulisset: discidisset rupes: flumina retrorsum egisset: pugnãtes omnino non senserunt. Aristomenem Mesenum. cccc. lacedæmoniorum occidisse proditum est: captum per cauernas latrinarum euapisse: angustias uulpium aditu secutum iterum captum sopitis custodibus ad ignem aduolutum loro cum corpore excussisse tertio captum lacedæmonios pectus dissecuisse hirsutumq; cor ei repertum in Britannia dum commilitones Cæsaris in palustrẽ quẽdam locum & aquosum incidissent irruissentque in eum innumeræ hostium copiæ: ac prælium spectante Cæsare fieret: quidam miles ei⁹ nomine Scæuola medios irrupit plurima strenuæ fortitudinis opera edens solus enim immobili gradu persistens missa undiq; ĩ eum telorum infinita multitudine quinque militum uni⁹ diei pugnæ susfectura teda manu sua hostibus adegit strictoque gladio fortissimos quosque hostium cateruatim affluentium incredibili dimicatione propulsans: tandem tragula & saxo ictus uersis in fugam hostibus cõmilitones reduxit ĩcolumes: ipse uero egre cũctos euadẽs

in limosam se prorūpit paludem quam nunc natando nunc pedib9 com neando uix tandē duabus loricis onustus amisso traiecit scuto. Admirante deinde Cæsare & magno cum gaudio & clamore ob uium excipiente mœstus ille ante pedes Cæsaris procidit: amissiq; ueniam scuti obsecrans centurionatus honore donatus est Cynegiri Atheniensis militis gloria magnis scriptoꝝ laudib9inclaruit: præter enim ing ntes prælioꝝ cædes quom fugientes hostes ad naues egisset: honustam nauem dextra manu tenuit nec prius dimisit q̄ manum amitteret: tunc quoq; amputata dextra nauē cū siuistra cō prehendit: quam & ipsam quom amisisset ad postremū morsu nauem detinuit: tantāque deniq; in eo uirtutē fuisse ut nō tot cædibus fatigatus non ambabus manibus amissis uictus: quin truncis etiam ad postremū & dentibus uelut rabida quædam fera dimicauerit: simili pertinacia in conseptandis hostibus Attilius usus fertur: non Massiliensiū ut Lucanus inquit sed Cæsaris miles quemadmodum reliqui & quidam non incelebres auctores tradunt: Nauali nanque apud Massiliam certamine quom hostilē in puppim dextram iniecisset illa gladio amputata Massiliensiū nauiū nihilominus ingressus læua tam diu retinuit quousque hostes atroci uultu obterrens prostratis oībus nauiū uictor occupauit: occupatamque profundo īmersit: æquauitque Cynegiri factū quod loquacissimæ græciæ laudibus in cælum usque sublatum est.

Emulatio gloriæ & ducū cōparatio atq; præstantia Ca. XV

Vnc ut auidis præmissis ad sūmamq; reꝝ aspirantib9 honos reddatur: qui nobiliores duces quiq; inclyta suis facultatibus gesserint subnectemus: ueꝝ quoniam in hui9 modi reꝝ sūma spectari discutique maxime solent rei militaris peritia: uirtus: ingenia: mores: uires: & fortuna potissimū in his superioris aetatis exterarū nostrarūque gentiū duces & reges aliquot prima fronte mutua inter se uidentur comparatione q̄ similes extitisse Sic enim maiorū sententia fraeti non sumus nescii solitum Romulo Thœseum cōparari: Camillum Bruto: Brutoque Dionē: Nūmae Lycurgum: Marcello Pelopidem: Fabio Periclem. Q .item Maximo Iasonē ferreum: & Themistoclē Themistocli: Aristidi Eumenē: Sertorio Zimoniq; Lucullum: q̄nquam de hoc ipo ita scriptum

inuenio:bellicis in artibus ut Eschilus auctor est: quem huic cōparabimus:quem huic opponemus:quis huius similis quom Antiochum grauem philosophum scripsisse cōstet Lucullum uictoriam omnium quas unquam sol uiderit maximum ex hostibus retulisse exploratum est & Photionē quinquies & quadragies imperatoriā iniisse dignitatem quom ne semel comitiis interesset sed semper absens & crearetur & acerseretur. Ex hoc igitur quantus ille dux fuerit facile coniici potest in Alcibiade:cui flagrantissimum fuisse ingenium consilii plurimum:eloquentia singularis corporis species pstās pcipue potētiæ uirtutis eximia nobilitas:in re militari summū imperium & summa gloria:quicquid natura effingere possit uidetur experta. Constat enim inter omnes qui de eo memoriæ prodiderunt:nihil eo duce fuisse excellētius quom pleraque hæc omnia animi & corporis & fortunae cōmoda inter sese in eo duce præcellentia certare uideantur Trasibuli uirtus si Persæ absque fortuna minime pensitanda est. Dubius sum an eum omnium primū posuerim:illud dubio procul neminem huic praeferendum censeo fide constantia magnitudine animi in patriāque amore:nam quod multi uoluerunt paucisque concessis ab uno tyranno patriam liberare Huic contigit ut a trigīta oppressam tyrannis seruitute in libertatē uindicaret. Iphicrates non tam cumulo & rerum gestarum magnitudine q̄ disciplinæ militaris peritia nobilitatus est & præcellentib9 ducibus annumeratus. Eiusmodi enim dux fuit ut non solum aetatis suæ cum primis comparandus:sed ne de maioribus quidem natu quisquā anteferendus īperator enī & dux sæpe delectus nusquā culpa rē male gessit consilio semper inuictus quo tantum excelluit ut multa in re militari noua quom inuenerit inuenta plurima meliora reddiderit:Lysander lacedæmonius præclari magnam ducis & īperatoris famā praesentibus & posteris reliquit uerꝝ magis fœlicitate q̄ uirtute partam: Tymolion Corinthius sine dubio magn9omnium iudicio hic habendus:nanque huic uni contigit quod nescio an ulli ut & patriā a tyranno oppressam liberaret & syracusis quib9 auxilio erat missus inde inueteratam seruitutē depelleret totamque Siciliam multos annos uexatam bello a barbarisq; oppressam suo aduentu in pristinum restitueret & quom esset non simplici fortuna conflictatus id quod difficilius putatur multo sapientius secundam q̄ aduersam pertulit fortunam: Agelinus rex & contemptor

ſuperꝶ Megentius utpote qui non ſolum hominum ſed deorum ſi bi honores expoſceret:in hac quoque clarorum ducum concertati one quodam magno auctore numerandum ſeſe offert:nec iniuria id quidem:nam ſi Naſoni accedimus clarus erat ſumptiſque ferox Megentius armis:& uel equo nullus uel pede maior erat. Legimus & Cyrum græcorum maximis laudibus celebratum ꝙ in expedi-ditionem profectus Aegyptum in ſua deditione redigerit & omneſ que a Syriæ finibus ad mare uſque rubrum pertinent gentes natio-neſque ſubegerit. Epaminunde quoque res ſtrenue geſtæ a pluri-mis omnium anteponuntur uirtutibꝰ Thebas enim ante hunc ducē natū & poſt eiuſdē interitum perpetuo alieno paruiſſe imperio con ſtat:econtra eos q̄diu ille præfuerit reipublicæ caput fuiſſe totiꝰ græ ciæ nemo inficias ibit. Ex quo ſane intelligi poteſt hunc unum du cem pluris quā nobiliſſimā ciuitatem ſuam fuiſſe maxime quō eiꝰ mortem tanta præter ſeruitutem Thebanorum iactura & perditio ſubſecuta ſit ut non amiſiſſe ducem ſuum & incolumem ſed ipſi cum eo ſimul tunc funditus periiſſe uiderentur:& quanquam Ho-merico præcōio exploratū & notū ſit etiam illud Achillis & Hecto ris mutuū uitae ac ſanguinis certamen quod monomachiam appel lant & eam uirtutē quae ſupra nos eſt heroicam atq; diuinam prae caeteris Hectorē habuiſſe:neq; proinde uideri mortalis hoīs filiū eſſe ſed dei non inepte tamen:quom non homerica ſed paterna il-la cōmendatio fuerit debet Achilles Hectorē qui uicerit & uirium & animi reꝶque geſtaꝶ praecōio ac dignitate minor haberi quam & ipſam in aurea capra ita ſcriptam offendes:Si cor:ſi uires:ſi bel-la requiris Achillis:paucis expediam hectore maior erat: Vide-bis etiam Darethis Phrygiī maioris Troiani ſcriptoris atteſtatione fortitudinis & uirtutis achillem fuiſſe q̄ hectorem. Achillem prae terea Iouis nepotē & Thetidis filium uult homerus: Caeteriq; ſine controuerſia poetae qui homines morum & uirtutum praecellētia: non ſolum deorum progeniem uolunt ſed etiam deos fieri: Quod ſi eodē praecone & ſenſu & decoris feſtiuitate in caelum tollat: Ne ſtor Attridas apud ſuos fama claros & motos furore Aiaces & dolis & aſtu Vlixem reddat Milciadem Marathone Themiſtoclem Ter mophilæ prædicent:homeruſque idem & Maro ne dum Barbaris ſed latinis & grais ducibus praeficiendo regem illum quo iuſtior alter: nec pietate fuit nec bello maior & armis: Quicquid denique

aliarũ gentium præclaræ laudis usquã extat in unũ si conferatur pro fecto citra romanos rerum dominos gentemque togatam subsistet quo circa sunt qui suo quodam iure Brenum animi magnitudine & rerum gestarum gloria extollendum putent q gallis senonibus i militiam sumptis Romam mundi dominam armis inuaserit in ro manos tanquã imbelles impetus fecerit eosq sic strauerit ut non fa cile quispiam similem ruinam romanæ militiæ recenseret etiã si ro ma insuper incensa non foret uerum ut uicerunt sic uicti sũt ut ad internitionem Dolobella duce deleti ut nullus ex ea gente superfu erit qui incensam a se Romam gloriaretur. Neque uero Hanniba lis res gestæ obscuræ neque posteriores erunt:annis enim.v.&.xx minor nat9 impe.factus pximo triennio ille uiris armisq nobilem & exercituũ seminarium bellatricẽ subegit Hispaniam Saguntum potentissimam urbem romanis amicissimam ac fœderatã et expu gnauit ac obsidione deleuit:tres exercitus maximos comparauit:al tero in Hispania cum Hasdrubale fratre relicto altero in aphricam misso:tertium in Italiam secũ duxit:cum hoc exercitu Pyrrhene os montes saltusq transgressus uelut fulmen quæq obstantia pro terens adurendã italiã deuastandãq festinat: nec nisi ferro & san guine iter sibi præstruẽs ad alpes posteaq̃ uenit quæ italiã a gallia seiungunt & q̃s nemo unquã præter Herculẽ Graiũ ante eũ transie rat alpinis gallorũ quomin9 transiret quanquã resistentib9 ac tandẽ duro Marte depulsis igne ac ferro diruptis rupibus iuga illa aspera inuicta & inaccessa ac frigore ĩtractabilia ita muniit ut elephãti po ssent ire onerati quæ antea unus homo inermis uix potuisset irre pere:Quæ res ei & uirtutis admirationem & immortalitatis fidem non paruam contulit:inde exercitum traducẽs in italiam peruenit: conflixit apud Ticinum cum.P.Cornelio Scipione cos.eumq sau tium repulit a filio pubescente seruatum Scipionis huius collegam Tyberium longum secundum Probum siue magis secundum Li uium Semprouium apud Trebiam cum ingenti romanorum cla de profligauit:Quom hæc apud Placentiam æquo licet Marte pu gnatum parique clade discessum:maior tamen romanis q̃ pro nu mero iactura fuit ut inquit Liuius:quia equestris ordinis aliquot & tribuni militares & præfecti nonnulli ea dimicatione conciderunt: His tot prosperis ac lætis successibus elatus Hannibal suæ fidutiae plenus ad spẽ propositi armauit animũ inde per lygures apeninum

trānsiens petit Etruriam:qūo itinere adeo grāui oculorum morbo affectus est ut in posterum dexteri oculi beneficio nunquam bene æque usus est:hæc tamen mala q̄ tūc detinebatur ualitudine lectica deuectus est.C.Flamminium cos.ardentioris spiritus uirum q̄ res ipsa postularet:apud transimenum cum exercitu insidiis circunuē tum occidit:neque multo post.C.Centenium prætorem cum delecta manu saltus occupantem Fuerunt autem hoc in loco qui in acie ceciderunt romanorum.xv.milia.T.Liuii sententia de multis electa.Aliorum nanque aliter apud quosdam enim uiginti miliū numerum inuenio:hostium non nisi mille quingentis in prælio cæsis & hæc alia romanæ.R.P.pestis.Motis hinc castris in Apuliā apud Cannas quom peruenisset obuiamque ei duo consules.S. Claudiꝰ Terē.Varro & Paulus Aemilius sese obtulissent Varronem cōmittendi prælii temerarium auctorem primum turpis fuga corripuit: nec fugientes hunc amplius q̄ quinquaginta equites prosecuti sunt Consulum alter prudens forti ac honesta morte procubuit: cū hoc quoque quæstores duo tribuni militum unde.xx.consulares prætores atque edilitii:aliquot senatores insuper.lxxx.desiderati sunt: Reliquorum numerus cæsorum ambigue traditus uidetur qđ constat.xl.milia peditum equitum duo milia septingenti fuerunt: sunt qui hos legionarios tantum pedites atque equites aliorum ciuiū ac sotiorum parem quippe numerum esse asserant:Quom inde post aliquot dies Capuam quā Cannas sibi fuisse percelebre est reuerteretur.Q.Fabi.maxi.dictator romanus in agro ei falerno se obiecit:Hic locorum angustiis clausus noctu sine aliquo detrimento exercitus se expediuit:Fabio callidissimo imperatore dedit uerba: nāque obducta nocta sarmenta in cornibus iumentorum deligata incendit:eiusque generis multitudinem magnam dissipatam immisit:quo repentino obiectu uiso tantum terrorē iniecit exercitui romanorum ut egredi extra uallum sit ausus nemo:post hæc nō multo.M.Minutium Ruffum magistrum equitum pari ac dictatorem imperio dolo productum in prælium fugauit Tyberium Sempronium Gracchum iterum cos.in lucanis absens in insidias subductum sustulit. M.Claudium Marcellum quinquies consulē apud Venusiam pari modo interfecit:cumque sero tādem ut capuā ipsa romana pressam obsidione liberaret:& ad tertium lapidem Aniemque fluuium castrametatus portas urbis accesisset intra cuius

muros solus hostium emisit hastā indignantes q̃ui supererant: tan tum ille licere romani cons. obuiā egressi & in aciem utrinq; dedu ctis copiis parati ad prælium cum essent. Illico grando cæli frago re demissa & ex summa capitolii rupe maximo turbine uentoꝝ in aduersa hostium ora prohibuit ꝙ postea q̃ bis tentatum accidisset miraculo concussus Hannibal dixisse traditur Romam capiendi tunc sibi animum deesse tunc fortunam cum que diu antea in italia fuerit nemo ei in acie restitisset: nemo aduersus eum post Cannen sem pugnam in campo castra posuisset: his itaque ad uastitatem ita liæ gestis Scipio ille Aphricanus superior dum clades patriæ cladi bus in Aphrica uindicaret hinc reuocare potuit & acerrimum ho stē eum inquā a quo pater apud Ticinum fugatus fuerat ad bellum arcescere uincereq;: Quo in bello ut ualentior postea congredere tur: collatis iam signis de legibus pacis colloquium fecit conditiōes quom haud quaquā conuenirent tubæ cecinere: fit pugna & qui dem nouissima in qua nec melius instrui aciem nec acrius potuisse pugnari ut de uictore uictus sit: & de uicto itidem: uictor ipse con fessus est: uterq; ingens rerum talium æstimator: cessitque tandem Hannibal adeo consternatus ut nunquā postea resurgeret: Scipio niq; præmium uictoriæ aphrica fuerit. Hoꝝ autē duoꝝ qui nō suae modo ætatis Liuio teste Maximi duces sed omnis ante se memoriæ omniū gētiū cuilibet regum imperatoꝝ ue pares uel ut Florus inq̃t qui omniū antea & postea ducum clarissimi fuere: Vter utro sit pri or habendus īperator Præter Scipionis cædes qui magnam partem sceleris humani extinxit atq; perdidit ut de seipso apud Ennium su um his uerbis loquitur: Si fas cedēdo cælestia scandere cuiquam ē mi soli cæli maxima porta patet hoc unum dictum satis erit: quo in telligi possit quantus ille īperator fuerit si uerum est enim quod ne mo dubitat ut po. ro. præ cæteris uirtute bellica præsidētiam sibi ui dicet: Hannibalēque constet potuisse eum superare: consequens ui detur Scipionem tanto non solum hunc uerum cæteros imperato res anteisse: Quanto po. ro. Pœnusque Hannibal rerum gestarū gloria antecellunt: quod nec tantus quidē hostis Hannibal ipse di ssimulat. Apud Ephesum enim quo ambo conuenerant alterq; ui ctus confugeret: alter ad Antiochum legatus & romanus orator ac cesserat: quom hannibal digniorem deambulando locum primus arripuisset: idq; aphricanꝰ tam æquo tulisset aīo ut facile nulla cum

contentione ea fuerit ambulatio: habito postmodū de ducum præstantia inter eos sermone īterrogantiq; Scipioni quis sibi ducū maximus uideretur: eorū omniū qui peæcessissent quiq; ad id usq; tēporis superstites fuissent: tū Pœnus Philippi filiū Macedonūque regē Alexandrū profecto primum: quem item secundum sciscitanti Epyrotarū regē Pyrrhum subiecisse tam illius quā huius dicti rationem afferendo: Exquirenti porro quem tertio præficeret dubio procul seipsum inquit: obortoque risu Aphricanū tū adiecisse q̄ maximi te faceres: quo ue loco te dignum diceres Hānibal si uti ego superior euasisses: Tum ille non solum ætatis huius sed omnium superiorū temporum gentium ac nationū imperatoribus anteferendum iudicarem: Quo quidem dicto non obscurum est sane per Hannibalē innui Scipionem uelut inæstimabilem: cæterisque ducibus & imperatoribus longe dissimilem anteponendum. Seuerus autem septimus dux & imperator inclytus simili modo quom de primo principum loco sermo eēt Augustum Vespasianum. T. Traianū pium M. magni præ cæteris fecit: Reliquos fœmineos uel uenenatos nominans maxime in historiis Hannibalem: Marium Camillum: & Q. Marium Coriolanum dilexit: sūmaque laude ac loco dignos censuit: interrogatus porro quid de utroque aphricano sentiret: Respondisse fertur: Fœlices illos fuisse magis quā fortes idque probare: domesticā uitā & iuuentutē quæ in utroque minus speciosa domi fuisset. Non minus etiā laudis & gloriæ Scipioni Nasicæ in otio & toga q̄ in negotio & armis utique Scipioni maiores nostros tribuisse percelebre est. Ferunt & Antigonū interrogatū: Quis ducū sibi optimus uideretur: Respondisse Pyrrhum si senesceret omniū suæ ætatis ducū sibi optimum uideri: sed quanquā hic ætatis suæ ducibus duntaxat eum præferat: satis tamen constans auctore Iustino inter omnes auctores fama est: Nullum nec eius nec superioris ætatis regē cōparandum Pyrrho fuisse: raroq; nō īter nos reges tantum uerum etiā inter illustres uiros aut uitæ sanctioris aut iustitiae probatioris uisum scientiam certe rei militaris in illo tantam fuisse ut cum Lysimacho: Demetrio: Antigono: tantis regibus bella gesserit & inuictus semper fuerit: illiricorum quoque Siculorum Romanorum Carthaginensium bellis nunquā inferior: plerūque etiam uictor extiterit: Qui patriam certe suam angustam ignobilemque rerum gestarū fama & de claritate nominis sui toto orbe illustrem

reddiderit:bellacissimum enim regum omnium usque adeo fuisse constat ut quom cæteri mortales pro gloria proque imperio pro sa lute proque iniuriis pugnare soleant:hic pro uoluptate pugnaret: neque hæc illi maior ex imperio q̃ de bello uoluptas erat. Adde ꝙ militaribus artibus instructissimus ductandi exercitum: ordinādi acies:eligendi locum castris idoneum:conciliandi hominum ani mos:rei pace belloque efficacissime. Cæterum ad bellandum quæ rendasque uictorias q̃ uictoriarum præmia seruanda uir q̃ longe melior. Qui uero hanc ipsam palmam Alexandro Macedonum regi tribuunt non inscite id quidem facere uidentur nec minimis rationibus initi. Hic enim rex & imperator parua manu ultra q̃ cre dibile cuipiam uideatur:peragrauit orbem: innumeras gentes fu dit atque subegit. Vigesimum nanque ætatis annum agens Mace donum rex declaratus & ad bella promptus ubi Macedoniā Græ ciam & Illiriæ partem ordine composuisset:ultra Helespontum in Asiam transgressus in campis adrestis:Primo Darium Persarum regem maximum expugnat:Mox Phrygia & Paphlagonia in di tionem redactis per angustam rupium dubiosque aditus Ciliciam que intrat quæ ex improuiso exterrita uictori paruit: Darius inte rea quingentorum milium imperatorum īstaurato exercitu uel ut alii perhibent.ccc.milia peditum &.c.milia equitum in aciem pro cedens inter arctas Ciliciæ rupium fauces commisso certamine ui ctus ac fugatus terga celeri studio uertit peditum octoginta milia equitum decem milibus cæsis:quadraginta milia captis direptis ca stris cum Regia matre uxore ac tota familia Sobole etiam uictor ī signis. Hinc ad profectionem damasci ꝓuectus ex proximis natio nibus legati uenere se suasqꝫ urbes dedentes Syria phœnices & Sy don cum maritimis insulis uictori obtemperarunt: Tyrum feroci ter expugnatam & uirtus & fortuna obtinendam dedit:aliquamdiu obsessa tenedos regi paruit centum.lx.nauium classe deuicta gazā decem milibus hostium cæsis expugnata est:uictricibus armis ce ssit Aegyptus & Syrenæ ceruicem flexere:ad iouis Hamonis tem plum quam sibi patrem finxerat gentium domitor per arida & Solis adusta uertit iter: Vnde remeans diuina stirpe se natum uo luit: Credi haud quaquam mortali patre contentus : reuersus ur bem condidit:quam ex suo nomine Alexandriam appellat: hinc aduersus Darium qui Arbelam ignobilem uicum : sed Persica

ſtrage nobilitatum ingenti armorū copia uenerat de integro arma conuertit & paribus utriuſque partis & copiis & fortuna hinc quoq; uictor orientis ſibi limen aperuit ita ut proxime gentes perſides & babylonii paterentur:imperia per difficiles aditus æthereaque iuga ad ſeptentrionē conuerſus parthos hircanoſq; fregit:Caucaſū montem ad montis extrema cum ſuis labore deductus mareque Caſpiū cuncta ſternendo ſubegit:ad flumen Thanaim & Scythas circūtulit ſigna:& in finibus Aſiæ partem tenuit:Europæ & Idaſpē amnē: Porum indorum maximum regem quia armis contradicere auſus terribili prælio uicit:Et quia uictum ſe tam iniquo animo tulit ut cibum uulnerūque remedia reſpueret mori uolens magnitudine animi delectatus Alexander in amicis habuit & honoribus auctum regnare compulit.Multa præterea cū aliquot regibus & exteris gentibus per indorum longiſſimos tractus prælia geſta ſunt:tantis illuſtrata uictoriis ſiue græcorum aſſertione contra romanum nomen parthorum gloriæ fauentium ſiue leuiſſimorum quorundam gallorum : quos non ueri ſtudium: non fides ueri:non denique Alexandri amor ullus:ſed romanorum inuidia atque odiū ſemper impulit:inuulgatum ſit eum totum terrarum orbem peragraſſe illiusque ad dominum fuiſſe:quæ opinio quorundā mentes irrepſit minuenda omnino eſt:eoq; maxime quia rerū geſtarū ſcriptores aliqui & quidē non īcelebres uidentur in hanc ſententiam trahi: Primū itaque inter cæteros Annei Senecæ de Alexandro illud attingā: alterius rerum ſuarum & loci huius & dicti memoria licet polleret eximia reor obliti agebat inquit infœlicē furor aliena uaſtandi & ad ignota mittebat:An tu putas Sanum quia græciæ primum cladibus in qua eruditus eſt incipit:qui quod cui optimum eſt eripit: Lacedæmona ſeruire iubet Athenas tacere non contentus tot ciuitatū ſtrage quas aut uicerat Philippus aut interemerat alias alio loco pficit & toto orbe arma circūfert nec ſubſtitit usq̄ laſſa crudelitas īmaniū ferarū modo quæ plus q̄ exigit fames mordent iā in unū regnū multa regna coniecit:iā græci perſæque eundē timent iam etiā a Dario libere natiōes iugū accipiunt.hinc tñ ultra occeanū ſolēque indignātur ab Herculis liberique ueſtigiis uictoriā flectere ipſi naturæ uim parat nō ire ille uult ſed nō poteſt ſtare:non aliter q̄ in præceps deiecta pōdera qbus eundi eſt finis iacuiſſe: quod a tanto uiro tāq; præclaro dictum miror:nec minus & illud Iuſtini uniuerſū terrarū

orbem:utrum sit mirab lius quia uicerit an aggredi ausus fuerit i certum est Nota enim hæc sint:licet tamen illud tam ciuitati dei nec minus incognitum esse debet:Quantalibet autem fide rerum uel iste uel Trogus inquit scripserint.Addo his ego & quem diximus Senecam:Quædam tamen illos fuisse mentitos fideliores litterae ostendunt:quom non Romam quæ florere iam cœperat aut italiae oram ullam sed nec germaniam nec britaniam nec hispaniam galliam uel aphricam per sese aut legatos unquã adierit nedum uicerit:Quid ergo orientem adiit orientemq; uicit: unam Alexandri Epyrensis regis & huius auunculi sententia ex omnibus uinci facillimam mundi partem:quod sæpe alibi idem auctor ait: & ut.Q. Curtii hunc eundem regem stilo nobilitatis uerbis utar: Ab Helesponto usq; ad occeanum omnes gentes uictoria emensus utque in quæstionibus naturalibus inquit Seneca imperium ex ãgulo Thraciæ usq; ad orientis terminos protulit:quanquam quod constat ante alias Carthagini infensus se subacta Asia in Aphricam migraturũ minaretur:& forte cogitaret inde ad gades herculeas & hispaniam traiecturum:ac porro inde per gallias secus alpes & italiam in epyrum atq; macedoniã reuersurũ sicque nondum alteram sortẽ adortus excessit e uita nec aliter ut ille inquit q̃ Babylone sua parthoque uerendus nam sibi libertas unquam si redderet orbẽ ludibrio seuratus erat nõ utile mundo editus exemplũ est et q̃diu fuit de hoc ipso quẽ modo diximus Alexandro & Philippo patre ac macedonũ rege inter doctissimos de utriusq; præstantia disceptatio non leuis: & quanquam magno se iudice qsq; ex strenue ante actis tueri possit: Philippum tamen uirtute uiribus animi magnificentia:fide:rerum moderatione:rebus gestis & gloria superatum a filio:facilitate uero humanitate:consiliorum prudentia:frugalitate:solertia: uerborũ deniq; ac orationis cultor Alexandro superiorem fuisse non dubium est:& licet regum clarissimus teste Iustino sit: Alexander clariorem tamen inquit Liuius eum facit q; unus fuit q; adolescens q; i cremento rerum nondum alteram fortunam expertus decessit Philippum autem Alexandri patrem Theophrastus tradit non solum genere & dignitate regia sed etiam & fortuna & moribus maiorem cæteris regibus moderatioremq; extitisse.Sunt qui hoc decus imperii Cn.Pompeio magno ob res ab eo præ cæteris magnificentissime gestas deferendum putent:maximum enim & splendidissimũ

fuit:quod romanorum nemini antea contigit quod tertium e tertia uniuersi orbis parte triumphū duxit: Nā licet tres ex hac una parte triumpharint: ipse tamen primū ex Aphrica: secundū ex Europa: tertiū hunc ultimū ex Asia ducens triumphum quodā q̄si modo uisus ē ex uniuerso ambitu orbis triumphasse. Ex quo aūt genere gentiū seorsum triumpharit ex his quæ subiiciemus licet agnoscere. Erant quippe regionum illarum noīa huiusmodi: Pontus Armenia Cappadocia Paphlagonia Media colchis Hyberia insula Albania Syria Mesopotamia. Præterea hi qui circa Phœniciam & Palestinam īcolunt Iudæi Arabes. In orientis etiā partibus ac Cilicibus & Isauris Pyratis latronibusque superatis sui noīs inter Ciliciam & Isauriam condidit urbē: Inter hæc tropheis etiā suis quæ statuebat in pyrrheneo annotantur octingenta septuaginta.vii.oppida ab alpibus ad Hispaniæ ulterioris finē in deditionē a se redacta: ciuitates ferme noningentæ: pyraticæ naues.viii.c.captiui post principes pyrratarum in triūpho ducti: Tygranes Armenus Tigranisque filius cum uxore filiaque ipsius regis. Rex iudæorum Aristobolus Mitridatis soror cum liberis quinque fusis fugatis occisis in deditionem acceptis hominū cēties uicies semel.lxxx.milia. Nec huic quidē.Cn.Pompeio ad hæc tanta tamque præclara facinora uirtus aut ratio suadebat: sed insanus amor magnitudinis falsæ: quod si modo ut in hispaniam: modo in truces lepidi motus & alpina bella: modo in sertoriana arma: modo ad colligendos pyrathas: maria ac tot uaria pacanda proficisceretur: causæ per eū prætexebantur ad continendā potentiam. Quid illū ergo in Aphricam: quid in septentrionem: quid in Mytridatē & oēs asiæ angulos traxit nisi infinita cupido crescendi: quom sibi uni parum magnus uideretur. Quid Cæsarem in sua facta pariter ac publica īmisit nisi gloria & eius ambitio & nullus supra cæteros eminendi modus quom unum ante se Cæsarē ferre non posset: cuius ecōtrario si quispiam simili modo uelit percēsere res fortissime gestas ob q̄s Deus est a ueteribus appellatus īmensum & infinitū quippiam aggrediatur necesse est: huic enī primum bellū cum heluetiis fuit gallorum omnium fortissimis: quibus tantus ne dum pugnādi ardor sed rabies erat ut patria profecti.xvi. eorum urbibus uicisque.cccc.a se concrematis ne quid his desiderii foret ex spe reuertendi ulterius per romanorum terras obstinati magis in omem fortunam migrarēt: quemadmodum antea Cymbri & Theutones quibus non audacia

non fortitudine ulla ex parte inferiores erant. Horum plane multitudo numerusq; cæterarum gentium quæ auxilio illis exierant ĩ tabulis æneis: quæ in castris inuentæ sunt dictu mirabile litteris graecis inscriptus erat. Fuerant autem omnis generis hominum capita ccc.lxviii.milia ex quibus nonaginta & centum bellacissimoꝝ erãt quos omnis apud Rhodanum fluuium obuiã Cæsar habuisset magno difficilique bello bis uicit uictosq; ad deditionem coegit: Germanos etiam cum eorum animos sortilegaꝝ uaticinia mulierũ non cõmittere prælium ante sinerent q̃ noua luna fulgeret: congredi satius duxit trepidantibus q̃ idoneum illis tempus expectantibus: Facto itaq; in eorum munitiones & tumulos impetu non ante stimulare & incessere destitit q̃ ira deuicti pugnam capescerent: His in fugam uersis quoꝝ fertur numerus.cccc.lx.milia fuisse Cæsar stadiis cccc.adusque Rhenum persequẽs cadaueribus spoliisque refersit: cæsorum numerum.lxxx.milia fuisse perhibent: inde confluentis Rheni bis disiunctissimas ripas ponte coniunxit: et primus romanorum armis Germaniam inuasit: uerum Barbari syluas petere ꝑperarunt ac paludes non ausi certare quod pro uictoria fuit: Hinc Arioiustum germanorũ insolentissimum ducẽ uno prælio uicit ac expulit idẽ contra ferocissimos & bellacissimos neruios & atrebates qui densissimas incolunt syluas duxit exercitum: ubi igitur in profundissimo nemore filios ac supellectilẽ q̃ procul ab hoste collocassent cum.lx.milibus armatorum contra Cæsarem repentinos fecerunt ĩpetus: eumque castra locantem prælioq; abstinentem offenderunt & uerso in fugam equitatu.vii.& duodecimam legionẽ circũ uenientes uniuersos trucidabant centuriones: quod nisi Cæsar correpto scuto & his qui coram se præliabantur detentis inter barbaros irruisset: ac subinde quodam ex tumulo decima legio per hostiles irrũpens acies periclitanti succurrisset neminem euasuꝝ incolumẽ liquet. Ac uirtute Cæsaris & audacia supra uires (ut dici solet) decertantes: haud tamen neruios dare terga coegerũt: ueꝝ fortiter oppugnantes obtruncauerunt. Ex.lx.enim milibus quingentos euasisse traditur: hinc deditiones urbium ad extremos usq; oceani terminos consecutæ Adriatici eodem ĩpetu fortunæ profligati ad quattuor milia cæsa.l.milia uenundata cum Venetis qui ad occeanum terras incolebant nauale prælium & memorabile fuit: & hi quoque uicti & armis superati equitanorum qui ad defensionem cum finitimis cõ

iurarant:fuit & bellum ei cum belgis una cũ germanorũm auxiliis horꝝ copiæ ad.cc.lxxii.milia lectiſſima numeratæ ſunt: quibus repente e ſyluis erũpentibus milites Cæſaris eos excipiẽtes ſumma qꝫdem arte obſtando ad interemptionẽ deleuere quouſqꝫ ad ſua remeare cõpuliſſent:domuit præter hos oẽm galliam quæ inter alpes flumen Rhodanum Rhenumqꝫ & occeanum eſt & circuitu patet ad bis tricies centena milia paſſuum:in ea ſiquidẽ nec totũ belligerans decennium octingenta uirib9 cœpit oppida:trecẽtos ſubiugauit populos aduerſus trecentas partim inſtructas miriades centum qꝫdem ferro cæſis totidẽ uitæ reſeruatas habuit captiuas corpore armis ſpirituqꝫ terribilẽ noĩe etiam quaſi ad terrorem cõpoſito uercingentricem aluernum galloꝝ regẽ fortuna multis ſæpe magnis præliis atqꝫ conatibus retentata:poſt aliquot certamina horrida hinc ĩde uario diſcrimine geſta in Allexia oppido uallo.xi.milibus paſſuũ circũductо concluſit donec.cc.xlviii.milium armatoꝝ exercitu cõgeſto auxilio regis ferme tota Gallia ſurexerat & hi quoqꝫ cæſi fuſi fugati:qui potuere ad ſua remearunt Rex ipſe nouiſſime in deditionẽ redactus maximũ & ampliſſimum uictoriæ decus depoſito omni faſtu ſupplex cum in caſtra ante Cæſaris genua faleris abiectis & armis.Habe ĩquit fortẽ uirum uir fortiſſime uiciſti:inde quaſi hic terraꝝ orbis non ſufficeret:alteꝝ cogitauit & ĩ britanniã tranſuect9 cui ne nomen quidẽ romanoꝝ antea cognitũ erat & de q̃ nõ parua etiam inter ſcriptores & hiſtoricos contentio eſt cũ eam nõ re ſed uerbo ſolum ac noĩe fictam nuſquã extare contendãt ſubiugare adortus eſt:huiuſqꝫ facinoris audacia magnã illi gloriam peperit: primus nãqꝫ occiduũ claſſe ingreſſus occeanum perqꝫ athlanticum pelagus ad belligerandum tranſportans exercitum annauigare cœpit:mira celeritate tranſuectus armaqꝫ & obſides accepit a trepidis & ulterius iſſet: Ni improbam claſſem naufragio caſtigaſſet occeanus reuerſus igitur in galliam claſſe maiore auctiſque admodum copiis in eundem rurſus occeanum eoſdẽ britannos ſubſecutus eſt qui tandem expugnati cum regibus uictoris iugo ceruicẽ flexere contentus his:non enim ꝓuintiæ ſed nomini ſtudebatur cum maiore q̃ prius præda reuectus eſt:triumphauit quater ut teſtes fere oẽs auctores ſunt:ut certiores quinquies:Primus triumph9 fuit de Gallia atque hac ipſa Britannia iſque omnium clariſſimus:ſecũdus de Aegypto:tertius de Farnace & Ponto:quartus de Iuba & Aphrica:

quintus de Hispania. Ego uero adderem sextum de Massilia nisi quia forsitan iste triumphus sub gallico continetur: nam de Massilia illum triumphasse haud quaquam est dubiũ cuipiam qui acerrimam illam Cicerõis de Cæsare loquentis querimoniam in libris officiorũ legent: Vexatis inquit ac perditis exteris nationibus ad exemplũ amissi imperii portari in triumpho Massiliam uidimus & ex eã urbe triũphari sine qua nostri ĩperatores ex transalpinis bellis triũpharunt prælia deniq; plura gessit q̃ recensere quispiam possit: huius unquam ductu ut ab illustribus quibusdam traditum est auctoribus: undecies centies triginta & duo milia: uel ut ab aliis undecies centena nonaginta milia hostium cæsa sunt: signis collatis bis & quinquagies: uel ut alii quinquagies tantũ dimicauit. M. Marcellum solus transgressus qui nouies & tricies: uel ut alii atq; alii q̃dragies nouies pari pene modo fuerat præliatus: quod cætera ei9 gesta prosequar his tot bellis exactis tot laborib9 exanelatis: quos nedum pati sed scribere sed legere sed audire difficile est: uictor Cæsar Romam rediit: urbemque uacuam ingressus dictatorem se fecit: negatamque pecuniã ex ærario publico fractis foribus inuasit: postea Pompeium insecutus infinitas eius copias campis farsalicis fugauit: inde uicto & fugato in Aegyptum Pompeio cum Alexandrinis terra marique ingens bellorũ ei negotium fuit: demũ absumpto fluctibus rege uictor Cæ. Cleopatram gentis reginã relinquẽs per Syriam pfectus restitutus in regno minoris Armeniæ Deiotaro Pharnacem bello uictum Ponti regno priuat: inde tenuit Aphricam: & post aliquot clarissima bella unice gesta tres duces ptis Scipionem Iubam regem & Labienum pstrauit: Cato uticensis ultro repetitum gladio pectus traiecit: uictor ad Italiã Cæsar rediit: mox ad hispanias conuersus apud Mundã ancipiti euentu Cn. & Sextũ Magni filios expugnat. xxx. milia pompeianorũ cæsis obtruncato Cneo. Quantum autem his bellis romani sanguinis fuderit noluit annotari: ad summum ueste pontifex creatus relatusque est in numerum deorũ non modo principum auctoritate sed opinione etiã populari. Nam ludis quos ibi Augustus Cæsar hæres eius instituit crinita stella septem continuis diebus circa undecimam horam lucis efulsit: persuasumque credule plebi Cæsaris esse animam in cælum transmissi: huius stellæ & Virgilius poeta meminit in buccolico carmine: Et simulacrũ ipsum Cæsaris ĩ indicio est cuius ĩ uertice

stella est:post hæc Numidici lapidis colūnā in eodē loco posita.xx. pedū altitudine parenti patriæ inscriptione addita ad quā sacrificare & uouere & iurare per cæsarē diutius obseruatū est sed clari sint licet illi quos ante diximus clarus Scipio cuius consilio atq; uirtute Hannibal in Aphricam decedere coact9 ē: Ornetur & alter Scipio Aphricanus qui duas potētissimas urbes īperio romano infestissimas Carthaginē Numantiāque deleuit. Habeatur uir egregius. L. Paulus ille cuius currum rex potentissimus quondā & nobilissim9 Perses honestauit: Sit æterna gloria Marius qui bis italiā obsidione & metu seruitutis liberauit. Miris tollatur in cælū laudib9 qui cum uel dictatoribus uel conss. macedonū rege Alexandro in italiā traiecturo erat dimicandum. M. dico Valeriū Coruū: Caium Martiū Rutiliū: Caiū Sulpitiū. T. Manliū Torquatum. Q. P. Philonē, L. Papyrium cursorē. Q. Fabium maxi. duos Decios. L. Volumniū M. Coruum longa belli experientia Philoppemenem celebret: Anteponatur omnib9 Pompeius cuius res gestæ atque uirtutes hisdem quibus solis regionibus cursu ac terminis continentur: Iulius tamē cæsar in rebus bellicis nec illis nec his pfecto nec ulli hominum secundus fuisse memorabitur: ita nanq; de eo per Eutropium scriptū est: Vir quo nemo unquam bellis magis emicuit: de hui9 etiam bellica uirtute atque præstantia & si aliunde sit dictum: non est tamen omittendum aliud Cicerōis testimonium quod uulgatissimum omnibusque notissimum sit: tamen & clarissimum est simulq; uerissimum: Soleo sæpe inquit ante oculos ponere idque libenter crebris usurpare sermonib9 oēs nostrorum imperatorum: omnes exterrarum gentium potentissimorumque populorum: omnes regum clarissimorum res gestas nec contentionum magnitudine nec numero præliorum nec uarietate regionum nec celeritate conficiendi nec dissimilitudine bellorum posse conferri nec uero disiunctissimas terras citius passibus cuiusquam iam potuisse peragrari q̄ tuis non dicam cursibus sed uictoriis illustratæ sunt: neque ut alibi idem cicero inquit: Si tuæ res gestæ cæterorum laudib9 obscuritatē attulerint: iccirco Gn. Pompeii memoriam amisimus: quantum nomē ipsius fuerit: q̄ntæ opes: quanta in omni genere bellorum gloria: quanti honores po. Ro. quanti senatus: quanti tui: quis ignorat tanto ille superiores uicerat gloriā: quanto tū oībus præstitisti itaque Gn. pompeii bella uictorias triumphos consulatus admirantes numerabim9 tuos enumerare

non possumus. Et quoniam in quo maxime cõstet hæc ducum excellentia ĩmensæ quæstionis esse solet. Plutarchus tertius eodẽ clarissimus testis accedat. Summorum inquit uirorum & clarissimoꝝ ducum neminẽ huic bellatori ĩperatori præponendum censeas: nã si quis Fabios Scipiones Metellos & ætatis suæ & paulo superioris duces Syllam Marium utrũq; Lucullum & ipsum deniq; Pompeiũ: cuius omnimoda in re militari uirtus & gloria ad cælum usq; ꝑfloruit cõparandos duxerit eos ꝑfecto Cæsaris gesta superant: quod si præter hos alios quoq; quosdam intueri libet Tarquinũ sụꝑbum Regulum Fabricium Curium atq; Camillum Oratio etiam Flacco quarto etiã grauissimo teste micat inter oẽs sidus uelut inter ignes luna minores: Ouidius quoq; ad hæc: Nec spernendus nec subticẽdus auctor in fastis: Magne tuũ nomen rerum est mẽsura tuarum Sed qui te uicit noĩe maior erat. Denique Solini ultimi testis uerbo frætus ut oẽs huius impe. laudes cõplectar quantum ĩter milites Sicinius aut sergius tantum inter duces ĩmo ut uerius dicam inter homines oẽs Cæsar dictator enituit: Catonũ deinde si nobis inter maximos duces sermo habendus: ĩpauidus profecto & inter hos duos Cæsarem & Pompeium incessens erit. Vticensis ille ciuili se bello ĩserens: huic enim obuiũ non alium quãpiam assignauerim. Altius certe nemo ꝑgredi potuit q̃ qui simul in illa reipu. trepidatione contra utrunq; se sustulerit: & aliis cæsarianas opes: aliis pompeianas sibi uouentibus utrosq; contempserit ꝑuocaueritq;: ac ostenderit esse aliquas reipu. partes eleganter & cõposite Etiam Crispus salustius cõmemorat illam rempu. non habuisse quẽpiam uirtute magnum sed memoria sua ingenti uirtute & diuersis moribꝰ fuisse duos magnos & præclaros uiros. M. Catonem. C: Cæsarem: alteꝝ Seuerum clæmentem: alterum Constantem: illum hunc facilem: illum nihil largientem: hunc affluentem copiis omnibus: in huius etiam laudibus posuit qđ sibi magnum imperium exercitum bellum nouum exoptabat ubi uirtus enitescere posset: ita fidebat in uotis uiroꝝ uirtute magnorum ut exercitaret in bellum miseras gentes & flagello agitaret Bellona sanguineo ut esset ubi uirtus eorum enitesceret: ĩ alterius autẽ cõmendatione si animo cõplecti uolueris eius imaginem animaduertes Atridẽ Priamumq; & sæuũ ambobus Achillem utrũq; enim ĩprobans hanc ueram de utroq; tulit sententiã. Ait enĩ: si se Pompeius uicerit exulaturũ: si Cæsar moriturum: quod cum

uictore Cæſare mature paret:admirari libet illius ultimum uulnus ac nobile lætum:per quod ut Seneca inquit libertas amiſit aīam:utq; oēm deniq; uiri & ducis huius dignitatē in unum cogerim pariter & gloriam alterius romanæ ſcriptoris hiſtoriæ ſentētiam frætus: Si ueris magna paratur fama bonis Et ſi ſucceſſu nuda remoto īſpicit uirt9 q̨cquid laudamus ī ullo Maioꝝ fortuna fuit:quis Marte ſecundo:Quis meruit tantum populorum ſanguine nomen: Hunc ego per Syrtes Libyæq; extrema triumphum Ducere maluerim q̄ ter capitolia curru ſcandere Pōpeii q̄ frāgere colla Iugurtæ:Ecce parēs uerus patriæ Digniſſimus aris Roma tuis:Per quem nunq̄ iurare pudebit & quē ſi ſteteris unquam ceruice ſoluta: Nunc olim factura deum alterius & p̄mi Catonis illius Portii domi foris & militiae: laudum plena ſunt oīa. Egregium .n.& ſummum præter ſapientiæ nomen in q̄ nulli mortalium ceſſiſſe creditum eſt:magna hic & ingenti litterarum illius tēporis peritia ac eloquentiæ claritate fuit: nō dum enim latinæ linguæ ſplendor ad ſummum & ultimum dignitatis ſuæ culmen aſcenderat:Quod ſub Cicerōe factum uult Seneca cenſura & triumpho ſimili modo cæteris nec inferior præceptis omnium rerum expetēdarum ac ſeorſum rei militaris datis generi romano:Inter p̄ma uero agri colēdi illius æui cōfeſſiōe ſine Aemulo agricola optimus fuit & quæſtor fortiſſimus iuſtiſſimus prætor: tribunus militum præcellēs:tres quoq; res in homine ſummas præſtitiſſe legitur ut optimus ſcilicet orator:optimus ſenator: & optimus imperator exiſtimatus ſit:q̄s omnis &ſi nō prius: attamē clarius fulſiſſe in Scipione Aemiliano nō dubium eſt. ſumma etiam præter illa quæ diximus uirtus Catonis conſulis in celtiberorum bello fuit Quippe qui plura ſe oppida cæpiſſe q̄ in Hiſpania dies egiſſe commemorat:eaq; haud ſane iactantia eſt ſi re uera q̄dringenta fuere: Fuit & fertur ſumma quædam inter Cæſarē &.M.Antonium cōparatio:nam cum ludis relaxandi animi gratia ambo perſæpe occuparēt ut aleis aut perdicum uel gallorum certamine & aliorum animantium ſemper ab Antonio abiiſſe uictorē eum cōſtat: unde nō ab re quidam ex cōſuetis augurio ſæpenumero monuiſſe eum his uerbis uiſus eſt:Quid rei eſt tibi Antoni cum illo adoleſcente Cæſarem indicans fugæ ipſum clarior enim licet ſis & ſeuerior dignitate plurimū domineris belliſq; magis inſudaueris & plurimarum rerum uſu excellas:tuus tamen genius tuumq; fatum huiuſce geniū

fatumq reformidat:tuaq fortuna in seipsa per magna praeclara q̃ licet sit:illius tñ fortunæ usquequaque blanditur hæret in superioris Aphricani dicto.vii.C.Marii consulatus imo re uera nõ septẽ:sed unus quom cæteros præter unum minus acceperit sed rapuerit: inhærent & duo speciosissimi triumphi. Nam quom apud Numantiam sub eo duce equestri stipendio mererent:& forte ut fit intercenandum quidam Scipionẽ interrogasset: si quid illi accidisset qui quæ nam res pu.aeque magnum habitura esset imperatorẽ:respiciens se supra ipsum Marium cubantẽ uel hunc dixit:quo dicto perfectissima uirtus maximã orientẽ uirtutẽ uiderit:ne an certius acciderit perpendi uix põt. Illa nimirũ cœna militaris speciosissimas tota in urbe futuras cœnas maior ominata est. Quom.n. post Aphricam subactã in iugurthã regẽ ante currũ ductum theotonicorũ exercitum deletũ per Marium constet ac porro.cc. milia Cymbrorũ cæsa.lxxx.per eũ capta cum duce Hermodo in initio noctis nuntium retulisset:nemo fuit qui nõ illi tanquã diis imortalib9 apud sacra mensæ suæ libauerit:subit in hac reputatione.M.Claudi9 Marcellus qui pmus Hannibalẽ uinci posse docuit ingentis ardẽtisque animi uir bellator acerrimus un9 ex paucis:inq omni clarus historia sed impmis Virgiliano carmine nobilis:sic enim de hoc loqns ait:Aspice ut insignis spoliis Marcell9 opimis ingreditur:uictorque uiros supereminet oẽs. Plura quidẽ uiri hui9 & ducis in laudẽ dici poterant plus autẽ haud quaquam Quid est enim homini & quid esse põt ampli9 q̃ oẽs excellere:quanquam id Virgilius nõ tam ueri studio dixerit q̃ laudandi illum alterũ gratia qui hũc ibi sequitur Marcellum Octauiae sororis Augusti filium:multos.n.iste sed oẽs haud dubie non excellit:Non indignabuntur superiores romanorum exterarũ gentium praeter Hannibalẽ duces:si inter eorum eximium fulgorẽ.Q.Fabius maxi.se iterum imiscuerit tum q romani generis prudentissim9 habit9 est:nondum enim Cato Censori9 famae huius pmum locum poccupauerat:tum quod huic ipsi Cato idẽ apud Ciceronẽ clarum magnae sapientiae ac uirtutis testimonium praebet:Appme autem honestatus est illo Ennii carmine notissimo: Vnus homo nobis cunctando restituit rem non hic rumores ponebat ãte salutẽ. Ergo postque magisque uiri nunc gloria claret. Nota sunt reliq quib9 hoc famae decus maximique cognomen iure sibi debitũ etiam si ab eo ortum esse censeri posset: & q̃nquam

huius uiri plura consilia q̃ praelia memorentur non desunt tamen praelia & ad aequandã aui gloriam Fabii maxi.rutiliani qui haud dubio uictoriarũ numero & magnitudine præliorum superior fuit unum hostem Hannibalem quem mora & patientia fregit satis eẽ uult. Liuius: inter romani ducis laudes magnum hostis et singulare præconium. Q. etiam Catullum in hoc summorũ imperatorũ numero et præcellentia po.ro.uoce sua ad sidera usque produxit. nã quom ab eo ꝑ rostris interrogaretur si in uuo Põpeio magno omnia reponere perseueraret: assumpto illo subiti casus incursu in quo spem esset habiturus summo consensu acclamauit in te iudicioque tali magnum Ppmpeium cum omnibus ornamentis quae paulo ante rettulimus duarum syllabarum spatio inclusum Catullo æquauit. Merito etiam huic cõmemorationi praecipuũ. L. Mariꝰ inusitati decoris exemplum adiicitur: quem equitem Romanũ duo exercitus. P. et. Cn. Scipionum interitu: uictoriaque Hannibalis lacerati ducem legerunt: quo tempore salus eorum in ultimas angustias deductum nulli ambitioni locum relĩquebat. Adiicietur et aliud plurimum maximarum optimarumque rerum. L. Metelli unicum exemplum pontificis imprimis bis: deinde consulis: dictatoris: Magistri equitum: agris diuidendis uigintiduo uiri summi senatoris: oratoris optimi: primarii bellatoris: imperatoris fortissimi sapientissimi: denique et ditissimi clarissimaque in urbe sua ciuis quae sibi simul soli contigisse nec ulli alteri ab urbe cõdita satis cõstans opinio est. Alterum. L. Syllam qui fœlicitatis nomen afferendum sibi putauit neque laudare neque uituperare quisquã satis digne potest. Dũ enim quærit uictorias Scipionem se popu.ro. quõ exerceret sæuitiam Hannibalẽ repræsentat. Augustus etiam rarissimũ uirtutis ornamentum se inter strenuissimos fœlicissimos que duces & principes digne quidem enumerandum tradit: Decimum enim & septimum annum agens comparatis exercitibus Hyrcio & Pansa conss. aduersus Mar. Antonium & Decium Brutũ tunc Mutinæ obsidentem pro prætore missus: primo licet conflictu parum prospere gesto interempto Pansa: & secundo praelio exanimato Hyrcio ferox iuuenis superstes deuictum fugauit Antonium Romamque reuersus senatui se inuisum quom uideret aduersus ingratissimos ciues cum Lepido & Antonio se coniunxit ubi cons. creatus relicto Lepido cum Marco Antonio interfectores Cæsaris

Cassium & Brutũ ĩsecutus ĩ Græciam tenuit emathiam: postremo ui & armis superati paricidæ inter tres uiros tripartito imperio Asiã tenuit: Antoni9 Lepidus Aphricã: Octauianus Europã: hæc ĩter. L Antonius cons. M. Antonii frater urbẽ hostiliter inuasit ĩperiosum iuuenẽ oppressurus: quẽ prælio uictũ ac fugatũ Perusiæ obsessum ipellente fame uiribus suis Octauianus succumbere coegit: inde se xtum Põp. Magni filium q infestatõe pyratica unde maria terrore cõpleuerat trecentaꝝ nauium classe toto mari dispersa expugnatũ reddidit in fugã uersum eodẽq; successu cum Lepido qui ex aphri ca multitudine armatoꝝ uenerat occasione data in Siciliam cõflixe re: ibiq; uictor misere uitã ĩploranti remisit: ad adriaticum littus ꝑfectus illiricos liburnos dalmatas uincere maturauit: ad Actium de inde Græciæ ꝓmontorium ubi cum regina Cleopatra ducentarum nauium classe. M. Antonius uenerat armis petiturus Italiam ad sũ mum cladis terrestri naualique prælio certatum est: denique Augu sto uictore Antonius cum regina infausta uela ĩ Aegyptum dede re: Octauianus eum insecutus penes ipsum Farum deleuit: uictor ad italiam profectus bis ouans post philippense rursus post Siculũ bellum de Dalmatia siue Illiria deq; ad Actium uictoria & Alexan drina triplici Curruli triumpho cõtinuoq; triduo urbẽ introiit clau so iano pacis indicio: Cæterum diutius quiescere non potuit rebel lione gentium concitus. Recluso igitur iano ad Hispanias extrema que occeani littora traduct9 ad Cantabros & Astrues sub iugo roma no ceruices reflectere coegit: & totam peruagatus prouintiam terro re armorum docuit seruare mandata Sarmathæ simul & Parthi q intra septentrionem & ortum solis terras incolunt ad Augustum se ad obsequia paratos miserunt: Tygranem in Syria ac Cæ. Augusti legato uictũ pœnituit defecisse: ad orientẽ deinde per le gatos oĩbus pacatis ex occiduo littore & hispania Romã reuectus ianum de in tegro clausit quẽ paulo post referare opportunum fuit ĩdeq; arcticũ polum ire coact9 ubi ferocissimæ gẽtes cõtrafacere ausæ erãt ideoq; Vindelicos Salassos Germanos Marcomanos Sueuos Sicãbros: & quicquid citra ultraq; Rhenum Danubium ue Barbaria effera spe ctat sic perdomuit ut enixæ pateretur ĩperia: ad meridiẽ conuersus Getulos uicit & Garamantes & Marmaridas: & qcquid ad austꝝ pa candum restabat cõposuit. Nec est de reliquis ꝓuĩtiis aliqua præter Aphricã & Sardiniam: quam non ille adierit sine exemplo rerum

potitus totoq; demũ subactis Romæ quom eēt terra mariq; pace par ta Ianũ Quiritium tertio firmauit & perpetu9 dictator ac patriæ pa ter factus ē fœlicissimus omniũ pncipum necdum alio℞ sed suo iēt iudicio habitus ē Nã quum nepotē in militiã destinaret a diis opta uit ut illi fortitudinē Scipionis:beniuolentiã Põpeii:suique ipsi9for tunam darent ueluti sibiipsi permaximũ opus fuisse fortunam dice ret:præter ipius fortunam similē ei deniquē ducē ut nulla unquam tempora tulerunt:sic nulla forent po.ro. sententiæ si credimus gra uissimique poetæ Flacci dicētis:præsenti tibi maturos largimur ho nores:iurandasque tuũ per nomen ponimus aras Nil orturum ali as nil ortum tale fatentes:sed tuus hic populus sapiens & iust9 ĩ uno Te nostris ducibus te grais anteferēdo. Hæc de ducum præstantia superioris æui pauca quædam attigisse satis sit. Nino Libero Casto re polluce Herculeque de industria omissis:ea enĩ eos singula am plitudine fuisse singuli fatentur ut omniumque memoria hominũ complexa est res gestas superare uideantur: Quisquis uero tanto rum clarissimorum quos diximus ducum & imperatorum reb9 ge stis acta recentia cõparanda contumaci ac proterua obstinatiõe du xerit a uetustatis ueritatisque omnis cognitione alienus sit nece sse est. Ego enim hanc ducum præcellentiam nostris & tēporib9 & ducibus deferēdam maxime cuperē:sed uafra & callida maiorum nostro℞ consilia admirabilēque illam & incredibilem ac pene diui nam re℞ mil.gloriam animo mecum ipse uoluens uelutæquus ar biter omni utrinque affectu uacuus cui iure quodam suo cõparan da sint ĩuenio neminē. Cæterum strenuissime dux sigismunde pã dulfe quom fiat inter claros & illustres uiros ut persæpe solet non in iocunda supstitum cõcertatio ducum q̃ rei militaris peritia q̃ armo rum exercitatione qui præliorum numero qui nationum ac hostiũ uarietate qui probitate qui prudentia grauitate fide constantia ani mi magnitudine celeritate caeterisque praeclaris monumētis & im peratoriisuirtutibus digniores censeantur maioribusque illis pro pius uideantur accedere: Aliique alios quosque nostrae aetatis in medium unumque locum conferant semper cæteris te denique si ne controuersia probabilibus adducti ratiõib9nõ solum præferunt sed summos quoq; & maxĩos rerumque hui9cemõi gnaros hoĩes ac aliorum omnium mortalium fama celebres secum in eandē sen tentiam trahunt:quanq̃ hoc minime dubium esse debeat sed luce

clarius:Cuiuis recte rerum tuarum tumulum recẽsenti quõ solus lacerã & infractam tot bellorum incendiis hactenus italiam atque ruinã extremam minitantẽ humeris tuis uelut Athlas cælum ne in se ipsã funditus tota collaberetur in auxilia hinc inde accitus ipse sustuleris:Nota quin ita etiam sunt illa quæ hoc ãspero & difficili temporum curriculo pro clarissimo imperatore Francisco Sfortia in eius tutelam aduersus Eugenium pontificem maximum quæ pro Eugenio aduersus hunc ipsum strenuissimum ducem quæ pro illustrissimo Taraconensium rege Alfonso quæ pro insubrium genuensiumque bellicosissimo duce Philippo Maria:quæ denique ab utriusque supe ri atque inferi maris littore pro Florentinorum Venetorumque ac Senensium potentissimarum rerum publicarum amplitudine : splẽdore ac gloria:uirtute animi:aut dextræ robore passim & ubique congrediendo:audendo:agendo perpessus es ut omnibus nõ solũ nostris sed exteris nationibus & remotissimis populis inter excellentissimos ac probatissimos imperatores qui bellicosissimi & strenua ma nu docti sint iuxta Homerum tradere equos pugnæ peditumque furoribus uti ipse primus facile uideare

Pœnæ desertorum & militum animaduersio uaria ducibus non obtemperantium Ca.XVI.

Neos uero qui ducis aut legis minus obtemperãssent ãrbitrio uaria dissimilisque aĩaduersio procedebat.Nam alii in fortuna:infamia alii:atque alii in sanguine ledebãtur: & quoniã acerbitas ulciscendi plerumque maleficii pœnarumque formido bene atque caute uiuendi disciplina est uiolatæ fidei quã semper maiores nostri maximi fecere sumemus initia. Historia de Mecio Suffecio Albano nobis ignota nõ est:quoniã pactũ atque condictũ cum Tullo rege po.ro.perfide ruperat binis quadrigis euictus in diuersa nitentibus laceratus est nouum sane atque asperum supplitii genus di sectum enim antea fuisse apud romanos neminem equidẽ neque legi neque audiui & quoniã nihil uideri potest efferatius nihil ab hominis ingeniis diuersius quam quod membra & artus breuissimo laniatu distrahantur.Restat ut quod de sectione partitiõeque corporis inhumanissimum uisum est rationem breuibus reddamus omnibus quidem uirtutum generibus exercendis colẽdisque po.ro. e parua ori gine ad tantæ amplitudinis instar emicuit:sed omnium maxime at que præcipue fidem coluit sanctamque habuit tam priuatim quam

publice sic cōsules clarissimos uiros hostibus cōfirmandæ fidei pu blice causa dedit: sic clientē in fidem acceptum cariorem haberi q̄ ꝓpinquos: tuendumque esse cōtra cognatos censuit neque peius ul lum facinus existimatum est q̄ si cui ꝓbaretur clientē diuisum ha buisse: hanc autē fidē maiores in officiorū militariū uicib⁹ usu atque cōmertio maxime sanxerunt ꝙ aliter totius rei militaris disciplinæ neruos adimi putarent si hominū perfidia sine īmani & horrenda pœna eluderet: in aliis constat nulli gentiū mitiores pœnas placui- sse. Sic Aurelius Cotta conf. quom ad opus equites necessitate co- gente iussisset accedere eorūque pars detractasset imperiū: quæst⁹ apud censores effecit ut a partibus notarētur: deinde obtinuit ne eis ꝓpterea æra ꝓcederent: quos quía stipendium menstruale uel an- nuum ignominiæ causa adimebatur dirutos ære appellabant ātiqui ꝙ æs diruebatur in fiscum nō in militis sacculum. Arctaxerses Ar bacem quendā Medum hoīem qui in prælio ad Cyrum defecerat ac rursus eo mortuo rebellarat: quom eum ignauiæ nō proditionis neque simultatis reum statuēs condēnasset: iussit nudum scortum īpositum ceruicibus diē totum in foro circunferre: alterius uero qđ ad defectionē duos quoque ex hostibus se aditurū pollicitus in men dacio deprehensus esset: linguā tribus clauis affigi iussit: quō Han nibal pœnus cum exercitu in Italia esset & aliquot pugnas po. R o. aduersus pugnasset: primi totius italiæ Bruti ad Hannibalem desci uerunt: id romani egre passi postea q̄ Hannibal Italia decessit supe ratique pœni sunt: Brutios ignominiæ causa non milites scribebant nec pro sotiis habebant: sed magistratibus in prouintias euntib⁹ pa rere & præministrare s ruorum uice iusserunt: itaque hi sequeban tur magistrat⁹ tanquam i scænicis fabulis q dicebantur lorarii aut quos erant iussi uincebant aut uerberabant: Appii Claudii sentētia senatusque consultum omnes qui a Pyrro rege epyrrotarum capti & postea ab eo ultro remissi erant: decreuit ut ex his qui equo me- ruissent peditum numero militarent: qui pedites funditorum auxi liis an scriberentur ne ue eorum cuipiam ad pristinum tandē mi- litiæ ordinem liceret redire nisi bina quisque spolia ex hostibus re portaret. Fuit & antiquis quoque animaduersio militaris iubere ignominiæ causa militi ueniam solui & sanguine dimitti: cuius rei rationem & si ī ueterum libris haud quaquam potuerunt inuenire hoc tamen post factum opinanti in militibus stupentis animi & a

naturali habitu declinantis ut non tam pœnã q̃ medicinã uideretur
postea tamen ob pleraque alia delicta id factum esse credunt per
consuetudinem q̃si minus sani uiderentur omnes qui cõtra officiũ
deliquissent:Crassus is qui a Sẽpronio Asellioẽ & a plerisque aliis
historiæ romanæ scriptoribus traditur habuisse qnque reꝝ bonaꝝ
maxima & præcipua ꝙ ditissimus ꝙ eloq̃ntissimus ꝙ nobilissimus
ꝙ iure cõsultissimus ꝙ pontifex maximus esset cũ consulatu obti-
neret Asiam ꝓuintiam & circunsidre & oppugnare leucas pararet
opusque esset firma & ꝓcera trabe qua arietẽ faceret quo oppida-
noꝝ muri q̃terentur scripsit ad magistrum græcũ maiorẽ athenien
sium sotiorum amicorum po.ro.ut ex malis duobus quos apud eos
uiderat maiorẽ ei mittere ꝓcuraret:tunc magister græcus comper
to quãobrẽ malũ desideraret non uti iusserat maiorẽ sed quẽ ma
gis esse idoneũ aptiorẽq; faciendo arieti:facilioremque portatu exi
stimabat minorẽ misit:Crassus eum uocari iussit & quom interro
gasset cur nunquam iusserat misisset causis rationibusque quas di
ctabat sprætis uestimenta detrahi iussit uirgisq; cecidit corrũpi atq;
solui ratus oẽ officium imperantis:Si quis ad id quod facere iussus
est non obseqo debito sed cõsilio non desiderato responderit.L.pa
pyrius dictator.Q.Fabium Rutilianũ magistꝛ equitum ꝙ aduer
sus dictum eius quãuis fœlici pugña dimicasset Samnitib9 fusis uir
gis tamẽ cæsus poposcit securi percussurus & contentione aut pre-
cibus exercitus occasionẽ Fabio confugiendi in urbem dedit: eũq;
ꝓfugientem Romam prosecutus est ne ibi quidem remisso suppli
tii prius metu q̃ ad genua eius & Fabius cum patre ꝓuolueretur &
pariter senatus ac populus ro.rogarent testatus tandem eam pœnã
non Fabio sed populo & tribunorum concedere potestati. L. Cal-
furnius Piso cons.quom in Sicilia bellum aduersus fugitiuos gere
ret &.T.equitum præfectus fugitiuorum multitudine hostium cir
cunuentus arma tradidisset is praefectum ignominiae generibus
afici iussit eum toga laciniis abscisis amictum decinctaque tunica
indutum nudis pedibus totum diem ad principia usque per oẽ tem
pus militiae quo ab eo meruerat adesse iubens:conuictu & homi-
num balneorum usu turmisque equitum ac equis quibus præfue-
rat ademptis in funditoꝝ alas transcripsit.Q.etiã Fuluius Flaccus
censor Fuluiũ fratrem cohortem legionis in qua tribu.mili.erat in
iussu consulis domum dimittere ausum senatu amouit. T. Mãlius

Torquat⁹ filiū ꝙ is contra edictū cum hoste Gemino Metio tuscu lanoꝝ duce inscio uel ignaro patre ꝓuocat⁹ pugnauerat quāuis uictorē in cōspectu exercitus caesū securi percussit: Postumi⁹ tyburtius dictator. A. Postumium & filium ꝙ nō suo iussu sed sua spōte suos egressu hostes fuderat uictoriae gloriā licet reportasset securi percuti iussit: Nec minus aīose. A. Fuluius senatorii ordinis euntē in aciē filium iniussu suo e uita sustulit q̄. T. Manli⁹ aut Postumi⁹ dictator iuuenē nanq ingenio litteris & forma inter æq̄les præstantē prauo consilio Catilinæ familiaritatē assecutum inq castra ei⁹ temerario īpetu ruentē in medio itinere abstractum ultimæ pœnae supplitio affecit: præfatus nō se Catilinæ aduersus patriā sed patriae aduersus Catilinā genuisse filium. Milites autē q hostium castra iniussu ꝑncipis aggredi essent ausi exauctorauit oēs Claudi⁹ secund⁹ eius noīs īperator: eosq Romā ut digne punirētur misit sicque in bello sæpi⁹ seueriusque uindicatū esse cōstat apud maiores nostros in eos qui contra īperium in hostē pugnarunt: quique tardi⁹ reuocati praelio excesserunt q̄ qui signa relinq̄re aut pulsi loco cadere ausi erant. Q. Fabius max. & sī transfugarum dextras qui & ī praesidiis romanorum ad hostium statiōes cōfugerant ipse aliqn̄ praecidit ut defectionis metum reliquis iniiceret: suapte tamē natura & claementia defectiones prohibendas placandasque esse māsuetudine ac miti oratione censuit neque oēm suspitionem accusare atque omnino omnibus suspectis molestum eē: nā quō aīaduertisset militem quendam Marsum fortitudine & genere inter sotios primarium defectionis accusari nullam in eum animaduersionem egit: sed cum sineret se praeter dignitatē neglectum iri tunc īquit duces ad gratiam ineundam potius accusantur quā ꝓ eorum uirtute honores impartiantur: deinde illum accusauit: qui nulla in re officium ei⁹ exposcebat haec enim cum dixisset acerrimo equo aliisque muneribus eum ornauit: quare exinde uirum sibi fidelissimum studiosissimumque effecit apud eundē Fabium quō miles Lucan⁹ esset accusatus ꝙ mulieris amore noctu saepe a castris uagaretur: Caeterum mirabili armorum uirtute uir esset narraretur quam deperibat comprendi ea clam iussit & ad se adduci: ut autem adducta est accersito homine ꝙ praeter legem inquit pernoctaret haud q̄quam uos latuit ac ne prius quidem latuerat ꝙ probitati studeres Quare fortiter ac recte factis errata cōdonentur: reliquum nobiscum eris

habeo enī sponsorē & adductam mulierculam ei cōmēdauit ac trā didit: Non sinit nos. Q. Fabius maxi. inter has rei militaris pœnas hoc in loco de te silentium facere Sigismunde ꝙ militū peccata more suo neq; obserues oīa neq; meritis ac debitis eos pœnis ꝓsequaris: uerꝝ ex industria permultas dissimules sciens genus hominum ad peccandum pronum nec facile naturam & consuetudinem eoꝝ inueteratam extirpari posse utq; lasciuiae & lætitiæ fræna persæpe relaxas: Sic quom hostis in propinquo est segnes contumaces desides negligentes seditiosos ac desertores seuerissime punis ꝙ hæc uitia non ad singuloꝝ mores tantum sed ad summā reꝝ & omniū salutē pertinere intelligas. illud etiā semper tibi innatum & ingenitū intelleximus ut uehementer usq; dolueris pro erratis militum & aduersum quēquam arma sumi oportere: contra uero lætari admodū abste plurimos seruatos & exornatos iri: & quod diuini muneris ē hac sua seueritate non hominum interitum cupere sed salutē poti9 singulis pro uirili præstare uelle. Admirantibus autem multis ac reprehendentibus ꝙ ut mitis nimiū sis ita & truculētus nimis et atrox aliquando uideare respondere soles crudelitatē scilicet nemini minus q̄ principi conuenire imperatorēque exercitus ut uictoria potiatur potius timendum esse q̄ hostē Iulius Cæ. oborta seditione militum paucis percussis castra sedasse legitur & fidem militum reparasse: ubi uero sacrificia cōmitterent militiæ milites suo fertur compescuisse: maxime quando urbē ingressus non licuit homines spoliare aut templa deoꝝ quod eis postmodū ingrauescēte seditiōe exprobrauit: numinibus nanque romanis ciuibusque iurati impugnare non poterant quæ sacramento militiæ susceperant defendendos Qui autē tali ignominia notabantur milites nec æra percipere nec militaribus gaudere priuilegiis nec habeee aliquid cum gladio teloque cōmertium: neque porro ad cingulum restitui fas erat nisi eos ante præ cæteris uirtutū meritis insignirent Augustus militarem disciplinam seuerissime rexit legiones contumacius parentes ac īmodeste missionē postulantes dimisit exauctorauitq;: Centuriones itē statione relicta itidē ut manipulares capitali animaduersione puniit: ꝓ cætero autē delictoꝝ genere uariis milites ignominiis affecit ut stare per totū diem iuberet ante prætorium interdum tunicatos discinctosq; nonnunquā cespitem portantes. C. Curio bello dardanico circa Dirachium quom unam de quinque legiōibus seditiosam

uidiſſet eam ꝑcedere iuſſit inermem:diſcinctāq; in conſpectu ar mati exercitus ſtramenta coegit ſecare Poſtero autem die ſimiliter foſſam diſcinctos milites facere nulliſq; precibus legionis ab eo im petrare potuit ne ſigna ei⁹ ſubmitteret nomenq; aboleret:& milites ī ſupplementū aliaꝝ legionū diſtribueret.L. Domicius Corbulo in Armenia duas alas & tres cohortes quæ ſecum ad caſtellum initio hoſtibus ceſſerant extra uallum iuſſit tendere donec aſſiduo labo re & proſperis excurſionibus redimerent ignominiam.P.Corneli us Naſica decimo Iulio conſſ.qui exercitum deſeruerant damnati uirgiſq; cæſi publice uenierūt.M.Cato ab hoſtili littore in quo per aliquot dies manſerat cū tardo ꝓfectionis ſigno claſſem ſoluiſſet: & relictis e militibus quidā acerrima uoce & geſtu expoſtularet uti tolleretur circūacta ad littus uniuerſa claſſe cōprehēſum ſupplitio affici iuſſit:& quem occiſuri per ignominiā hoſtes fuerant exēplo potius īpendit.L.Paul⁹ Perſæ rege ſuperato externoꝝ quoſdā tran ſfugaꝝ elephantis conculcandos cenſuit.Aphricanus item poſteri or euerſo punico imperio eiuſdē generis & culpæ hominis in eden dis populo ſpectaculis feris beſtiis obiecit. Eundē cenſorem decla ratum ferunt adoleſcentē priuaſſe æquo animo quoniam ſumptuo ſe in cœna quo tēpore Carthago oppugnabatur placētam melle cō fectam quam in urbis ſimilitudinēq; formaret & hanc Carthaginē appellarat conuiuis præpoſuit rapinæ percōctātiq; adoleſcēti quam obrē equum ſibi abſtuliſſet:prior q̄ ego Carthaginem inquit diri puiſti Xerxes Perſaꝝ rex Phitio quinq; filioꝝ patri uni⁹ uacationē petenti quem uellet eligere permiſit:deinde quem elegerat ī partes duas diſtractū ab utroq; latere uiæ poſuit: & hac uictoria luſtrauit exercitum.Actiſanes Aethiopum rex Aegyptiis in ditionem ſuam redactis ſumma eis æquitate imperauit:latrocinia enim nouo mo re cōpeſcuit:ſontes neq; morte plectens neq; linquens impunitos iu dicio conſtituto:reos omnis in unum cogens miti ſententia damna uit:amputatis enim naribus in ultimā deſerti ire eos compulit ibiq; ciuitatem condidit ab exciſis naribus Rinoceram appellatam:Aſue rus quom cuperet famam & ſermonem apud omnes gentes & nati ones uulgari a ſe Cyram interfectum eſſe Mytridatem qui primū Cyro uulnus inflixerat Chare deinde a quo ſucciſa poplitis uena Cyrus conciderat q̄ ægre ferentibus ſe iniuſte ea gloria muneribuſ a rege miſſis ſpoliari his regi nuntiatis uehemēter ira īcēſus caput

G

Charis a ceruicibus abscidi iussit: hisq; quom inesset mater ne tu i quit rex ita hunc Charem capitalem hominem breui pœna neces: a me eni sibi eorumq; diu audet merces persoluenda est: permittente autem rege matri supplitii sumendi potestatē a tortoribus suis hominem cōprehendi iussit: decēq; dies in tortura haberi tum oculos effodit & in aures liquefactum æs infundi sic omni supplitio excruciatum necari: paulo post ob eandē causam mytridatem q; aperte p fitebatur manu sua Cyrum concidisse: nec ut Arctaxerxes uanum neq; irritum telum adiecisse: sed transfixo tēpore hominē strauisse eoq; uulnere tandem interiisse: scaphis necari iussit. Genus autem mortis ac supplitii huiusmodi fuit: Duabus exædificatis scaphis inter se congruentibus in altera hominem qui ad supplitium datur resupinant: alteram desuper īponentes sic ambas cōiungunt ut caput manus ac pedes foris excludantur. Reliquum uero corpus totum ītus claudatur præbent homini cibum stimulisque oculos fodientes uesci ad inuitum cogunt: uescenti autem p potu lac melle mixtum in os infundunt: faciemque eodē conspergunt sic eius uersantes scapham semper aduerso soli opponunt & muscarum insidentiū multitudine ora quottidie obtegunt: cumque uirtus ea faciat: quæ ædentes bibentesque homines necessitas cogit ex corruptione & putredine uarii pullulant uermes: quibus intra uestes penetrantibus corpus abrodatur. Quom enim perfuncto uita homine superior ammouetur scapha exesa caro aspicitur & circa uiscera talium ferarū aliarumque quottidie subcrescentium multitudo apparet: huiusmodi supplitiis mytridates excruciatus ad decimum usque diem calamitosam uitam perduxit: atque sic demum extinctus est. Auidius Cassius qui se Marium dici uoluit milites qui puintialibus per uim aliquid surripuissent his in quibus peccauerant locis in crucem sustulit. Primus etiam id crudelitatis potius q̄ seueritatis supplitii genus excogitasse fertur ut pergrandi & procero stipite terræ affixo a summo ad imum usque damnatos ligaret: ab imoq; ignem adiiciēs incensis aliis alios fumo cruciatuq; ignis: alios metu ac timore necaret: idem denos cathenis uinctos in profluentem mergi iussit: multisq; desertorum manus excidit: aliis crura & poplites maius exemplum esse asserens uiuentis miserabiliter criminosi q̄ occisi: Idem cum ipso inscio manus auxiliaris tria milia sarmatarū negligentib9 agentium in Danubii ripis occidisset: & cum præda ingenti ad eū

rediiffet fperantibus tribunis pmiū quod q̄ parua manū tantum ho ftium occidiffet rapi eos iuffit & in crucē tolli atq͛ ultimo fupplitio affici dicens euenire potuiffe ut effent infidiæ ac periret romani im perii reuerentia:& quom ingens feditio in exercitu orta effet proce ffit nudus in mediū campeftribus folū tectus & ait:Percutite me fi audetis & corruptæ difciplinæ facinus addite:tunc quiefcentib9 cun ctis timeri meruit quia ipfe non timuit.Pefcenius niger decem mi lites qui puītiali ablatum gallinacium comediffent necari iuffit: ex ercitum autē qui ne occiderentur:non armis fed precib9 impediret interdixit igni & cibo cocto nec re uefci alia ni aqua frigida & pane conceffit:decupli pretio puintiali primum reddito ac foluto Alexā dri uero Seueri uel Aurelii fententia mulierculæ miles carpentari9 adiudicatus eft ut qui cōuitia dixerat feruili opere annofæ fœminæ nutrimenta præftaret:& quom egre hoc ferrēt milites:perfuafit oī bus ut modefte ferrent ac modefte eos terruit.Libidinis autem ca- ftigator Aurelianus maxime fuit:nam & feipfum continuit & adul teros atroci pœna coercuit milites: nanq͛ qui hofpitis uxorem uio- laffent duabus inflexis arboribus fune alligauit: quo demiffo reus e ueftigio utrinq͛ pendens laceratus occubuit. Longe afperius Ma crinus caftigauit milites qui cum ancillā hofpitis uiolaffent:eos ui- uos(duo nāq͛ erant)boum in corio emiffis modo capitib9 fepeliuit ut uermium multitudine fuccrefcentium diutius torq̄rētur : inuene runt alii crucibus non unius quidē generis capite conuerfos in ter- ram fufpendere:alii per obfcœna ftipitem īmittere:alii patulo bra chia explicare:alii uiuentibus cadauera alligare ut Opilius Macri- nus & Mezentius de quo Maro:Mortua quin etiā iungebat corpo ra uiuis:Cōponens manibufq͛ manus atq͛ oribus ora Tormēti ge- nus & faniæ taboq͛ fluentes Cōplexu in mifero longa fic morte ne cabat.Statuerunt etiam in infligendis pœnis aliquando maiores no ftri ut fi a multis effet flagitium rei militaris admiffum fortitione ī quofdā animaduerteretur ut metus uidelicet ad oēs pœna ad pau- cos perueniret.nam miles qui locū non tenuit qui hoftium impetū uimq͛ pertimuit: poteft idem poftea & miles effe melior & ciuis uti lis & uir bonus:Circa ducum itaque & īperatorꝝ edicta boni milites parebunt & obfequētur:nifi forte quod præcipitur faluti rei pu. ad uerfum inueniatur:in eo enim haud quaquā obtemperat nifi perfi dus & īpius miles.Quid enim iniquius Quid deteftabilius q̄ fine

discrimine aggredi: quæcūq dictauerit īperator nōne apud omnes uox ista quondam in castris forsan probata funesta est & crudelis plenaque perfidiæ habita: pectore si fratris gladium iuguloque parentis: Condere me iubeas plenoque in uiscera partu Coniugis in uita peragam tamen omnia dextra: si spoliare deos: ignemq īmittere templis: Numina miscebit castrensis flamma monetæ: Castra super tusci si ponere tybridis undis: hesperios audax neniā metator in agros Tu quoscūque uoles in planum effudere muros: his aries actus dispergit saxa lacertis illa licet penitus tolli quam iusseris urbem Roma sit: & quanquā hoc nequius dici ab homine potuerit nihil & unde magis deberet. Si fidelis esset romanus imperator ostendi in eo tamen sceleratꝰ miles officii sui fidem his uerbis facere studuit: unde seipsum circūscripta militari obædiētia maxime in fidelem & perfidum esse conuincit. Hæc contra eos qui militaria segnius ac negligentius uel aliter ac disciplina cōmunis exigit tractantes ignominiæ ac dedecoris notam subiicere dicta sint & exēplis plurimis confirmata ut ex alieno milites malo suum discant præcauere aut aliena uirtutis exemplis prouocentur

De Triumphis quidq triumphus & unde Ca. I.

LIBER DVODECIMVS

I Vsto deniq ac debito narratiōis nostræ ordine Sigismunde Pandulfe operi consumationē triumphis imponemus: quō hi bellorum sint finis uictoribus decus & gloria. Est enim triumphus omnium militarium rerꝫ honos supremus: maximaq omnis utriusq sexus ætatis uniuersæ urbis exultatio & occursus quidā qđ fiebat honorifica hostium clade duci & uictrici turbæ redeūnti: rerumq fortiter ac fœliciter gestarū speciē præ se ferenti sic dictus ut perhibent a græco quod latine exultationem significat. Credunt hoc alii a græcis nomen in cōsuetudinem deriuatū: simulq huius honoris quicquā ad Liberꝫ patrē primū eiꝰ auctorē pertinere quē triambū nominant: qđ & si haud quaquam uerum esse: Plutarcho auctore constet: uir tamen omniū undecūq

doctissimus atq; acutissimus. M. Varro hic inde asserit inclinatum Tranquillus aut triumphū latine dicit potius appellatū q̄ is q̄ triū phans urbem ingrederetur tripartito iudicio honoraretur: p̄us aūt de triūpho duci cōcedendo exercitum iudicare solitum erat: secun do senatum: tertio populum: At qui de eo maxime qui uel dictator uel consul siue prætor res gessisse triumpho dignas: Liui9 oībus lo cis re bene gesta de hoc iudicabat exercitus: senatuscōsulto: iussuq; populi triumphans: dictator in urbē redit. idem. xxxi. L. Cor. Lē tulus p̄cons. ex Hispania redit qui quom in senatu res ab se p̄ mul tos annos fortiter fœliciterq; gestas exposuisset postulassetq; ut triū phāti sibi īuehi liceret urbē res triūpho dignas eē cēsebat senat9 sed exemplū a maioribus non accepisse ut qui neq; dictator neq; consul neq; prætor res gessisset triūpharet: p̄consulem illum Hispaniā p̄- uintiam nō consulē aut prætorē obtinuisse: decernebatur tamen ut eo ouans urbē iniret intercedente etiā Sempronio Longo Tribuno pleb. qui nihilominus more maio℞ haud ullo exemplo futurum di cebat. postremo uictus consensu patrum tribunus cessit & ex sena tusconsulto. L. Lentulus ouans urbem est ingressus

De Tropheis & unde & in quo a triūpho differant: quodq; cuē alii uictoria potiti: alii bouem huncq; alii uel gallum īmolare cō sueuerant Ca. II.

Llud etiam animaduertendū ne quod de triumpho & tro pheo male accipiunt nos quoque confundat opinātes unā rem duobus nominibus appellari debere. Vt enī re uera qui Martiā & Terrificā hostium cæde pompā lege triumphali age bat triumphans dicebatur: sic qui hostes fugasset trophæū appella bat: non ab re a græco hoc ē ab hostium conuersione dictum. Vo cabant etiam ueteres trophæum stipitē siue truncum mōtanæ quer cus abscisum instar superati hoīs fabricatum & ueluti spoliis & ar mis eiusdem indutum: affixa enim quaque uersum spolia īpende bant ornatu plurimo ac decore disposita: neque hoc nisi in eminen tioribus locis figebatur. Vnde Crispus de Pompeio deuictis hispa nis trophæa in Phyreneis cōstituit: ex quo more in urbib9 trophæa figebantur in arcub9 exædificatis. unde poeta noster elegantissim9 Ingentem quercum decisis undique ramis Cōstituit tumulo fulgē tiaque induit arma Mezentii ducis exuuias tibi magne trophæum Bellipotens aptat rorantes sanguine cristas Telaque trunca uiri &

bis sex̄ toracā petitum Perfossumque locis clypeumque ex̄ aere si/nistræ subligat Atque ensem collo suspendit eburnum. Alio idē in loco: Indutosque iubet truncos hostilibus armis Ipsos ferre duces: inimicaque nomina figi: ꝑ inimicoꝝ. Dicit autē affixos trophæis titulos cum nominibus occisorum. Ad hæc iunius iuuenalis Aqnas Bellorum exuuiæ truncis affixa trophæis Lorica & fracta de cassi de buccula pendens Et curuum temone iugum uictæque triremis: Amplustre & summo tristis captiuus ī arcu. Illud quoque nec prætermittendum triumphi genus nō ab ouatione hoc ē clamore Bacchico sicuti multi putauere ouationē appellari tam &si ouantes illā canentesque transmittant ut Plutarchus inquit. At quom milites in magno triumpho & plena uictoria bouē in hoc īmolare ouem cō sueuerunt: unde huic triumphi generi nomen extat utque q̄ de pugna uenientes cum multitudine obuiam ad numina minora ibant & ibi fugatis hostibus oues diis īmolabant. Ouantes dicebantur sic & ouatio proprie minor triumphus et qui ouatione meretur et uno equo utitur et a plebeis uel equitibus romanis deducitur ad capito/lium et de ouibus sacrificet: unde & ut dictum est ouatio Qui aūt triūphat equis albis utitur q̄ttuor: & senatu præeunte in capitoliū de tauris in eo sacrificat: in quo nec illud silentio obuoluendum quod ad mitiores triumphos & ad ouationes attinet: Super quo dissensi/sse ueteres scriptores inuenio: Partim enim scripserunt qui ouaret introire solitū equo deuectum: & Sabinus Massurius pedibꝰ ingredi ouantes dicit non sequentibus eos militibus: sed uniuerso senatu dignum et opportunū etiam arbitror Spartanoꝝ legislatorē contē plari qui aliquando aliter ac romanorum more sacrificandum īstituit. Nam si quis lacedæmoniorum dux quod uelit dolo aut persuasione confecerit bouē mactat: si in bello res gesta fuerit Gallum hi enim &si bellacissimum genus sint & apud oēs habeantur: ampliora tamen magisꝙ homine digna quæ ratione ac prudentia q̄ quae ui aut fortitudine facta sint iudicabant.

Varia secundum diuersas gentes et nationes triūphorum genera C.III.

T ꝙ non idem in triumphoꝝ sacrificiis apud oēs seruatæ religionis exemplū extat: sic uarium apud diuersas natiōes triumphandi morem fuisse constat et ut triumphi primum omnium

repetamus auctorem Dionysium qui latine liber pater dicitur: India subacta multarum gentium spoliis triumphantē uincti primū elephanti subiisse currum eius memoratur. Apud ægyptios Sosestris eorum rex tam elato tam imani animo fuisse fertur ut quot annis non elephantos: sed forte reges singulos e subiunctis iungere ad currū solitus erat sicque triūphasse nullo maiorum frætus exemplo: quod equidem inuenerim tantū licentiæ dabat gloria imanitas & intolerāda superbia. Erictonius etiam uictor quadrigam & equos quattuor primus iunxit in Græcia. Apud nostros Cossus & Marcellus opima spolia ferentes quadriiugo similiter curru inuecti sunt: Romulū uero non recte Dionysius ait curru esse usum: erant enim romæ in promptuque oībus ut memoriæ proditum est Romuli pedestres statuæ spolia ferentes: ex quo pedestres quoque eius fuisse triūphos non obscurum ē: Tarquinium Priscū deinde: deinde Damarati filium indecoram huiusmodi currus & equorum quattuor formam & magnificētiam triumpho statuisse memorant: ab hetruscis tamen prius sumptam & in usu habitam affirment: licet alii Publicolam primum in curru tali pompa triumphasse: quam & ipsam ut maiorum legibus plurimis & maximis ducibus concessam: sic nonnullis ademptā denegatamque non sine maximis rationibus inuenio.

Quod non omnibus triumphi decernebātur: & quibus. Ca. IIII

Vm enim eo triūphandi honos peruenisset ut posse maius quicquam neque īperatori senatus populusque ro. ac exercitus dare nec ab his īperator accipere: deuictis hostibus amplissimo pro honore & gloria uideretur: proinde ob exigua quoque prælia leuesque conflictus honorum maximum sibi decerni dux quisque triumphum exposceret: lege fuit occursum ut ei soli liceret urbē triumpho inuehi: qui rebus fortiter strenueque gestis clarus esset imperator & hostilis exercitus ad quinque milium usque numerum fundendo profligandoque una dimicatione cecidisset: pœna deinde per. L. Mariū M. que Catonē trib. pleb. ducibus iiecta: qui falso uel peremptorum hostium uel desideratorum ciuium numerum senatui per litteras rettulissent: iubenteque præterea ingredientibus urbem: quæstorum officium his de rebus iureiurando adigi uana scilicet ea nequaquā fuisse quae senatui nuntiassent tribuni ple. itidem ut ante solebant triūphū postulātibus aduersari ita ut nōnunquam uiros fortes ac strenuos impedientes aliorum triumphos deterrebant utque triumpharent

ſicut de Manlio ꝓditum eſt efficiebant Moris etiã erat ut imperii au ctione non ꝑ reſtitutis quæ aliquando eius fuiſſent:lauream decer ni ius eſſet:ſicque ab.Q.Fuluio campano populo ſubacto.L.Opi mio Flagellanis in ditionem redactis triumphandi poteſtatem a ſe natu petentibus illis triumphus minime decretus eſt minimeque obtentus ſemper enim exiſtimationem arbitriumque huius ho noris penes ſenatum fuiſſe & Valerio licet & Horatio conſſ. qđ an tea nunquã actum tum primum ſit ſine auctoritate ſenatus populi iuſſu triumphatũ.Inſtituti etiam hui9 pompæ ueteris fuiſſe compe rio ut illis haud quaquã triumphi deberentur:qui ad res quanquã maximas atq; clariſſimas bello cõficiendas abſq; ulla magiſtrat9 au ctoritate tranſmiſſi fuiſſent:unde nec.M.Marcellus nec.P.Scipio curru triũphali inuecti ſunt:quom ſyracuſas alter:alter hiſpanias ſi ne magiſtratu in poteſtatẽ romanã redegiſſent:ita etiã more maio rum cõparatum erat ne qs qui exercitum nõ deportaſſet triumpha ret niſi perdomitã pacatãq; ꝓuintiam tradidiſſet ſucceſſori: Sic.L. Manlio ꝓconſuli ex hiſpania redeunti poſtulantiq; ab ſenatu in ede Bellonæ triumphũ reꝝ geſtaꝝ magnitudo ĩpetrabilẽ faciebat exẽ plum alioꝝ obſtabat:medius tñ honos Manlio habit9 ut ouans nõ triumphans urbẽ iniret.Ad hæc ſimili modo triumphũ ita decer ni a ſenatu ſolitum ut nulli9 ipſe nihil eius qui triumphaturus eſſet & eoꝝ qui bello interfuiſſent uerba audiret:inſtitutumq; ideo ut le gati tribuni centuriones milites deniq; triũpho adeſſent ut uirt9reꝝ geſtaꝝ eius cui tantus honos haberetur publice uideretur. Veteri etiam romanorum more nunquã triumphus lachrymis ac ciuium cruore quærebatur nec admittebatur oblatus.M.enim Fabius cõſ. inclyta hetruſcis uehientibus ſuperatis pugna oblatum ſibi ſummo ſenatus populique ſtudio triumphũ ducere renuit q; eo prælio. Q. Fabius frater atque conſ.fortiſſime dimicans cecidiſſet inquiẽs:qa tantis rei pu.detrimentis luctus potius deberetur q̃ triumphus:triũ phi negandi cauſa ſenatui uel ab eo aliis oblatum renuendi etiã fuit ei qui alieno auſpicio & in aliena ꝓuintia pugnaſſet ut Heli9 primo & Cn.quoque Claudius Nero deinde qui Liuii licet Salinatoris in Haſdrubale opprimendo gloriæ particeps fuiſſe tamẽ triumphãtẽ eũ equo ſequi q̃ triumpho quẽ ei ſenatus æque decreuerat uti malu it.Et quia res in prouintia fuerat Salinatoris geſta ſine curru trium phauit:ei ſimiliter triumphus adimebatur qui alieno exercitu rem

gessisset prouintiamque reliquisset utilitate rapiēdi ūt.L.furio prætori pene contigit cui nullo licet exēplo id ipse fecisset: amplitudine tamen rerum gestarum gratia & amicorum orationibus & c 'fulis absentia de gallis præter morē triumphum decreuerunt: Militaris etiam licentiæ superioris ætatis currū triumphalē ꝓsequentibus fuisset legimus ut triumphans per iocum plurimis ea die impune salibus & carminibus aspergeretur: ea tamen a militibus in imperatorem ita dicebantur ut facile appareret in ducem indulgentem ambitiosumque ea dici Citeriam insuper hoc est effigiē quandam argutam & loquacē ridiculi gratia in pōpa uehi solitam accepimus cū populo colloquentē.unde.M.Cato in.M.Cæcilium: Quid ego dixerim amplius quē ego denique credo in pompa uectitatum ire ludis ꝓ citheria atque cum spectatoribus sermocinaturum: sanctissimū denique ac oī laude inter cætera dignissimum urbis institutum quæ ideo cōmunibus incipiendis gerendisque deos adhiberet: qa nullius calumniæ subiiciebat ea quæ dii cōprobassent & in solennibus uerbis haberet cum supplicationem aut triumphum decerneret ꝙ bene ac fœliciter rempublicam administrarit.

Triumphantium insignia & ornatus Ca.V

Vlta quin etiam triumphantium erant insignia: aurea corona siue laurea aurea patera & sacrificalis ferreus annulus: toga picta & palmata: Scipio eburne9 siue iouis optimi maximique sceptrum: facies præter hæc minio illita coloris instar ætherei: utque Iouis simulacri faciem diebus festis minio illiri solitam: maximi non solum sed sacri auctores testantur sic triumphantium corpora sicque Camillum hac religione triumphasse: Bulla etiam ut prætextatorum puerorum ita & triumphantium erat insigne a pectore cordetenus dependens cordisque figuram habens & ea intra se remedia quæ aduersus liuoris stimulos & inuidiæ morsus arbitrarentur maxime profutura: hancque ideo cordetenus gestasse triumphantes cōstat ut intuētes eam ita denique se hominum appellatione dignos putarent si ea corporis parte cæteros antecellerent: sicque proinde bulla a græco sermone dicta: qui consilium latine dicitur: uel ꝙ eam partem corporis bulla contingat in qua naturale manet consilium: homines quoque se esse in illo sublimissimo curru

triumphantes admonebātur a tergo: ſuggerebatur .n. Reſpice poſt te hoīem te memento & utiq; hoc maxime gaudebant tāta ſe gloria coruſcare ut illis admonitio ſuæ conditionis eſſet opportuna : cum enī corona ſuſtineretur a tergo ānuluſq; digito ferre9eſſet æque for tuna triūphantis & ſui coronā retinentis annotabatur: indui porro ſolenni geſtamine ac cultu triūphantes ius erat & quē ſingulis uſur pare fas nō eſſet. Ex uirtute nāque petita non omnibus eadē 'ueſtis ipſa & materia & colore & forma plurimū differebat: purpuræ nſū ſemper Romæ fuiſſe uideo: ſed Romulo in trabea: Tullus Hoſtilī us hetruſcis deuictis e regibus prim9uſus inuenitur toga prætexta & latiore clauo Tarquinium Priſcum deinde tunica aurea trium phaſſe uerius docet: hanc palmatā auctores uocant: uel q̄ ueſtis ea ſit quam qui palmam meruerunt uterentur: uel q̄ palmæ in ea exp̄ ſſe uiderentur: palmæ enim arborē non ab re inter uictoriæ & triū phantium inſignia cōnumerari teſtis eſt Ariſtoteles. vi. pbleuma tum & Plut. in. viii. Simp. Si enim ſuper huiuſcæ arboris lignū ma gna ſupimponas pondera ac tā grauiter urgeas onereſque ut one ris magnitudo ſuſtineri nō queat non cedit palma deorſum nec in terra flectitur ſed aduerſus pōdus reſurgit & ſurſum nititur recur naturq;: ppterea inquit Plutarchus in certaminib9: Palma ſignum placet eſſe uictoriæ & quoniam ingenuū huiuſmodi lignum eſt et urgentibus opp̄mentibuſq; non cedat: hinc palmaꝝ ramos trium phantes geſtaſſe pditum eſt. Ex lauro etiam coronam portari mos inoleuit et ramum manu teneri: non quia ut quidam perhibent in ter armatos hoſtes quietis indicium romanis præcipuæ leticiæ ui ctoriarumque nuntia fuiſſet nec quia perpetuo uireat nec quia pa cifera nec quia ī gremio iouis optimi maximique deponeretur quo tiens lætitiam noua uictoria attuliſſet: præferenda enī utroque olea ſed quia ſpectatiſſima in monte parnaſo ideoque & grata Apollini aſſuetis eo dona mittere iam & regibus & Romanis teſte. L. Bruto fortaſſis etiam in argumentum quis ibi libertatem publicam is me ruiſſet lauriferam tellurē illam oſculatus ex reſpōſo: & quia manu ſatarum receptarum in domos fulmine ſola non iacitur ob has cau ſas equidem crediderim honorem habitum in triumphis potius q̄ quia ſuffimentum ſit cædis hoſtium & purgatio ut tradit Maſuri us. Fuerunt & arboris huius circa Auguſtum euenta digna memo ratu ob quæ etiam in triumphis uſurpatum arbitror. Nanq; Liuiae

Drusillæ quæ postea Augusta matrimonii nomen accepit ac sedẽti gallinam cõspicui candoris aquila ex alto obiecit:illesam intrepide miranti accessit miraculum:quoniã teneret rostro laureum ramũ Baccis suis honustum asseruari Hanc alitem et sobolem iussere au ruspices ramumq; seri ac rite custodiri Quod et factum in uilla Cæsarũ fluuio Tyberi imposita iuxta nou ũ lapidem uia Flãminia quæ ob id uocatur ad gallinas cãdidas mireq; Syluæ ꝑuenit ex ea trium phans postea Cæsar laurum in manu tenuit coronamque capite ge ssit ac deinde imperatores cuncti traditusque mos est ramos quos tenuerint serendi durabantque syluæ nominibus suis discretæ.

Romanorum mores in triumphis Ca. VI.

Ipsum autem triumphantium morem prosequemur Ro manũ in his ordinẽ exprimẽtes: Die itaq; quo futura erat põpa po.ro.multitudo uisendi studio ad spectaculum tri umphi effusa confluebat omnis pulcherrimis et nitidis ut quibat quisque uestibus ornatus:nemoque ex multitudine tota ciuium do mi remanebat:sed singuli nocteque triumphi diem praecessura erat:loca præueniebant in equestribus theatris quos Circos appel lant:in locisque circa forum ad hoc ipsum ligno exædificatis:in tẽ plis:in porticibus:in uiis patentibus & publicis: in fenestris ac do morum tectis & in aliis quibuscunque urbis partibus per quas tran situs erat sese ad spectandum comparabant imperatori necessario transitu praetermisso:instratoque passim floribus sertisque odori feris uerbenis ac herbis aliis suauitatem odoris affatim redolentibꝰ Multitudo deinde ministrorum hastilia manibus gestantium ex medio confluentem:Dimouebat turbam & uias puras apertasque praestabant.Pars uero militaris ante lucem per turmas atque ordi nes cum rectoribus progrediebatur & iuxta Isidis templum : ibi enim principes illa nocte quiescebant constituebatur: ubi uero illu cescebatur aurato sublimissimoq; curru inuecti ut conspici possent eburnea curruliq; sella in maiestate sedentes: purpuram auro con textam induti & Lauri ramum dextra gerentes ferebant : hos pedi tatus omnis sub signis ac tribunis anteibat : Ferebantur post haec hostium spolia:coronæ aureæ:dona sotiarum ciuitatum translatae Tubarum deinde clangor sequebatur ac obsidum captiuorumque

nobilitas oīs uultu & amictu subtristi & qui hostium dux fuisset si captus aderat captiuis posterior oībus cathenis uinctus ante currū ducebatur quadrigā equi pulcherrimi niueique ac phalerati q̄ttuor trahebant: post uero captiui qui per puintiam uenerant uniuersi rasis capitibus ob detersam seruitutē uel pileo capiti īposito: q donatæ libertatis signum erat currum triumphantis sequebantur: hūc etiam milites & equites currum īperatorꝝ secundum legiōes cohortes & manipulos lauro manibus sequentes: partim carmina patria salibus permixta: & iocis partim triumphantium laudes cantantes: ad urbis ambulationes transibant ubi senatus & oēs ordines obuiā effusi eorꝝ præstolabantur aduentum: qui erat fiebatque nō nisi per portam siue uiam triumphalē iuxta uaticanum: quæ ab eo ꝙ per illam semper triumphorꝝ pompa ducebatur nomē accepit: ibi uotis prius diis solutis cibum capiebant & magnificis ac triūphalibus uestibus amicti diis ad portam collocatis cæsa hostia inter spectacula transeuntes triumphum ducebant ut multitudini facilior præberet aspectus ꝓ merito aūt narrari multitudo illorꝝ spectaculorꝝ & magnificentia non potest: in oībus quiꝙ cogitauere uel artium uel diuitiarꝝ uel naturæ nouitate: nam pene q̄ cum hominibus qui usquā sunt fortunatis: aliis alia mirabilia magis atque magnifica quaesita sunt. Etenim argenti auriꝙ facti & infecti atque signati nec nō eboris ac gemmarꝝ clarissimarum etiam rarissimi generis uestium infinita multitudo sequebatur; crateras alii & phialas calicesque ornatissimos & ingentis & alii uasa permulta ex auro & gēmis eximiae artis & magni ponderis: torques deinde & montes aureos cum ceruis & leonibus & pomis omnis generis circundati certo ordine deferebant: ferebant simulacrorum sigilla: deosque quos illi habebāt & magnitudine mirabili & arte non defunctione facta: signa deinde ænea marmoreaque tabulæ & colosi uehiculis portabantur: Ad hæc tela et cætera hostium spolia: cathapultæ balistæ tormenta quæque & arma porro ornatissima atque pulcherrima splendentia ære & ferro absterso atque ita disposito ut casu maxime cecidisse uiderentur; galeæ scuta thoraces ocreæ pelthæ gesa coriti equorum fræna & enses stricti per haec iacentes & sarissae infixae ita ut nec uictorum quidem absque metu aspectus esset. Maxime autem stupor erat machinarum quae portabantur: pro cuius magnitudine timendum uiribus portantium occurrentes putabant. Ferebantur

in triumpho ſignā militaria urbes & oppidoꝝ ſimulacrā: quin etiā equoꝝ captorum greges & animalium diuerſa genera elephantoꝝ & leonum producebantur propriis ornamentis induta: ducebātur & boues poſt auratis cornibus uitis ornati & ſertis: ducebāt eos adoleſcentes ſuccincti ad immolandum & pueri aureas & argenteas pateras ſacrificii gratia deferebant: atq; hæc eadem deniq; præ multitudine rerum & copia ſi non una die tranſuehi poterant: in alterā nō nunquā tranſuehebātur: atque alteram belli poſt hæc facies præferre uidebatur: ex ludis eratque cernere uaſtari fortiſſimas terras: interfici acies hoſtiū: alios cædi: alios fugere: alios captiuos duci: muroſque excellentes magnitudine machinis dirui: caſtella excindi: ciuitates populoſas diſturbari: exercitum intra muros fūdi: cædiſque omnia loca plena & eorum qui manu reſiſtere non poterant preces ignemque templis immiſſum: ædiumque ſuper dominos ſnbuerſionem: Ars autem & operum magnitudo neſcientibus adhuc illa fieri tanquā uera præſentibus oſtendebant: in Pōto etiam dicēte Naſone: Oppida turritis cingantur eburnea muris Fictaque res uero more putetur agi. Huius autem pōpæ finis iouis Capitolini tēplum erat ubi poſtq̄ eo peruentum erat more uetere uictores operiebantur donec mortē ducis hoſtium quiſpiam nuntiaret. Nam hoſtium rex dux ue qui fuiſſent aut publicæ cuſtodiæ ꝑpetuo damnabatur: aut traductus laqueo ue circundatus per publicum ad necē trahebatur. Poſtq̄ igitur eum finem uitæ habere nuntiabatur omniumque fauor ſecutus erat uotis ſecundo celebratis peractiſque ſolenniter in palatium recedebant: & alios quidē epulis excipientes cōſules de more inuitari faciebant ut cœnæ adeſſent: deinde rogari quo minꝰ uenirent ne celebritatis illiꝰ diei maiore quiſpiam imperio fructum ſiue locum ſibi præoccuparet. Aliis autem omnibus domi conuiuiorum inſtructi erant apparatus: ſicque omnium plauſu ultra oēm conſuetum honorandi modum hnnc fauſtum & fœlicem diem ob rem pu. auctam imperiumque populi ro. ꝓpagatum & maloꝝ ciuilium finem urbs romana celebrabat.

De Coronis leges Ca. VII.

Ntereſt coronarum quoque maieſtatē ſpeciali conſideratione metiri utpote quibus ingens dignitas inſit & ingentiſſimum ad fortitudinem calcar. Morem nanque hunc a ueteribus traditum incitandos ad animos Romana prudentia tenuit:

Quod imperator re bene faufte ac fœliciter gesta tribunal afcēde-
ret contioneque aduocaret milites ut operam quam nauaffet quif-
que laudaret uirtutis quoque ad teftimonium ut effet fauoris quali
tas de re pu. bene meritos corona donaret utque ab ipfis ꝓpemodū
incunabulis ordiar: tenuiores in ufu antiqui habebant ftrophios
appellantes unde nata & ftrophiola quin etiam uocabulum ipfū tan
dē cōmunicatum eft inter facra & bellicos honores coronis fibi no
men fuum uindicantibus: Quom uero e floribus fierent ferta a fe
rendo feruiæ appellatæ funt fuaria eadē ob fimilitudinē Suarii cui9
dam negotiatoris cognoīata: quod apud græcos quoque non adeo
antiqtus placuit: arborꝫ.n. ramis coronari in facris certaminib9mos
erat ꝑmum in caftrifque romanis aliquādiu obferuat9: fic Romul9
frondea coronauit: Hoftilium Tulli Hoftilii regis auū ꝙ fidenas
ꝑmus irrupiffet: fic Publi9 Decium patrē tribunum militum fron-
dea donauit exercitus ab eo īperatore Cornelio Coffo conf. Sam-
nitum bellum feruat9 poftea uariari cœptum mixtura uerficoloris
floꝝꝗ inuicē odores colorefꝗ accreffere Nec īpromifcuū quorum
cūꝗ ufum fed ingenti feueritate admiffi: hoꝝ enim licentiæ exēplū
apud maiores nō eft aliud ꝗ in filia Diui Augufti cui9 luxuria no
ctibus coronatum Marfiam litteræ illius indicant Florum quidem
populus romanus honorē Scipioni tantum adhibuit. P. enim Mu
tianus quom demptā Martiæ coronam e floribus capiti fuo īpofui-
ffet atꝗ ob id duci eū in uincula trib. ple. iuffiffet appellauit Tribu
nos pleb. nec interceffere. L. etiā Fuluius argentarius in bello Car-
thaginenfi fecundo cum corona rofacea interdiu in foro profpect9
effet auctoritate fenatus in carcerē adductus non ante finem belli
emiffus eft: fic coronis eiufmodi receptis paulo mox fubiere quae
uocantur ægyptiæ ac deinde hybernæ cū terra flores negat ramēto
e cornibus tincto: ac eius quæ ab homero ftephane dicta paulatim
Romæ fubrepfit: a Lucillo appellatio Corollæ inter initia ꝓpter gra
cilitatem nominatæ mox & corolariæ poftquam maxime e lamina
aurea tenui & ea inaurata aut inargentata dabatur coronandi aūt
morem gentilium primo deorum fuiffe conftat: feruntꝗ alii Dio-
nyfium auctore Diodoro fi quando ex potu bibentis caput agitare
tur Mitra id illigare unde & mitrophoros dictus eft: regefque de-
inde pro mitra caput diademate uinciri folitos: ficque proinde pri-
mum omnium Liberꝫ patrem impofuiffe capiti fuo quom ex indis

triũphasset ex hedera alii Saturnum ut ferecides ante oẽs coronatũ referunt Iouẽ nonnulli quoque post deuictos Titanas hoc munere præ cæteris honoratum Romulo insuper qui aruoꝝ sacerdotes ĩ primis instituerat:seque duodecimũ fratrẽ inter ipsos appellauerat Spicea corona quæ uitta alba colligaretur in sacerdotio ꝓ religiosissimo insigni data:quæ ꝑma apud romanos corona fuit honosque his nõ nisi uita finitur postea uero q̃ deoꝝ honori cœpere uictimis simul coronatis sacris deinde certaminibus usurpatæ sunt:Corona re nãqꝫ apio uictores sacri certaminis Nemeæ honos maximus habebatur in Achia sicut Ambrosia quæ a quibusdam botris uocatur ab aliis Arthemisia coronatur illa cappadoces:nec his uictores donari tantum sed patriam quoque coronari ꝓnuntiabant:inde natũ ut triũphaturis cõferentur in templis dianæ:mox ut ludis darentur quæ donaticæ dictæ sunt ꝙ his uictores in ludis donabantur nec aliter minoribꝰ triũphis ouantes athenas uictores quoque solum sed uirtute præstantes ciues ꝑmum oleæ usum introduxisse clarissimũ Periclis caput ambiendo:græcos autẽ oleastro olympiæ unde Hercules nunc oleastri nunc populi:nunc apii fronde redimitũ caput ꝑferebat:nunc athenienses quidẽ soli & græcoꝝ plurimi coronæ oleaginæ: Cæteꝝ romanæ quoqꝫ maiestatis honorẽ magnum præbuit turmas equitum coronãdo.Hæc corona apud nostros nõ peruetusta ẽ nec priscis illis tẽporibus:sed.Q.Fabii Rutiliani tẽporibꝰcollata:hic enim primus instituit uti equites romani idibus quintilibꝰ ab æde honoris equis insidentes in capitolium transirent: oleæ sertis de more redimiti: inde postea increbuit ut eo genere frõdis coronentur in equestri ordine admittendi:quasi tunc primum trãsuehebãtur ad eam dignitatem additi:hac & corona non qui praeliis interfuissent:sed qui triumphum procurassent decorari solitos legimus.Cur autem ex olea fuerit ea corona q̃ ex alio fronde non facile dixerim:nec apud alios scriptores quom curiose legissem quæsisse memini me &si minus ignorem ad diuersas significationes ac potius ineptias quasdam & deliramenta pertrahi posse.Sed quõ hanc apud gentem unam terrarum urbiumque principem plura sint coronarum genera quã cunctis quæ magno interuallo magnaque differentia fuere:ut Aureæ uallares:murales rostratæ:ciuicæ ꝑfecto corona quidem nulla fuit graminea nobilior: hanc statuit in triumphis Senatus cura belli solutus & otiosus populus nunquã in

desperatione suprema nulli contingere nec nisi ab uniuerso exercitu seruato decerni coronas cæteras iperatores dedere hanc solā miles imperatori: eadē uocatur obsidionalis φ hi qui obsidione liberati sint ei dant duci qui liberauit huic sūmus honos sūmaque gloria nā si ciuicæ honos uno aliquo uel humillimo ciue seruatur præclarus sacerq; habetur. Quid tandē existimari debet uni9 uirtute seruatus uniuersus exercitus donabatur hæc uiridi e gramine decerpto: inde ubi obsessos seruasset: Aliquis nanque summū apud antiquos signū uictoriæ erat: herbam porrigere uictos hoc est terra & altrice humo & humanitate cedere: qui mos diu ualuit apud germanos: herbam enim ueteres palmam uel uictoriam dici uoluerūt quod Actius in meleagro plane ostendit: Gaudent inquit: currunt celebrant: herbā conferunt: donant: tenent pro se: quisq; cum corona clarꝝ constat caput: proinde quom herbā do inquit Plaut9 significat uictum me fateor quod est antiquæ & pastoralis uitæ iudiciū. nam qui prato cursu aut uiribus contendebant homines quom superati erant ex eo solo in quo certamen erat decerptam herbā aduersario tradebant. Hac corona donatus est. L. Siccius dentatus semel quom ciuicas quattuordecim meruisset. Quidam etiā hac corona imperatores & sæpius donati sunt ueluti Decius una tribun9 mili. ab exercitu: altera ab his qui in præsidio obsessi fuerant: quanta esset honoris hui9 auctoritas confessus est religione: si quidē donatus bouem album imolauit Marti & centum fuluos qui ei uirtutis causa donati fuerant simul ab obsessis præter hos contigit coronæ eius honor. M. Calfurnio Flamine trib. militum in Sicilia centurioni uero uni per id tempus Treio acināti Cymbrico bello scripsit & Sylla dictator ab exercitu se quaq; donatum apud Nollam legatum bello marsico: idq; etiam in uilla Tusculana quæ fuit postea Ciceronis pinxit: Quod si uerum est hoc execrabiliorem eum dixerim quandoquidē eam ꝓscriptione sua ipse detrahit: Tanto pauciribus ciuium seruatis q̄ postea septē milibus trucidatis & occisis: hæc corona Sertorio cessit & Fabio illi Hannibale pulsu: Aemilianum quoq; Scipionē hac ipsa obsidionali corona donatū i Aphrica Manilio consule cohortibus seruatis: totidem adq; seruādas eas eductis. M. Varro meminit: ipsum quoq; Augustum idibus septēbribus a senatu obsidionali etiam donatum memoriæ proditum ē: & quanquā ea cōsuetudo sicut & pleraq; alia maiorum nostrorum

delata est:hac tamen corona nostris tẽporibus Sigismunde populo nea expeditione uno oĩum ore donata est:præcellens animi magni tudo tui:ab uniuerso nãq; & unanimi primũ hetruscorum exercitu abs te seruato:ab his deinde qui obsidebãtur a senatu porro florenti noq; populo:a tota hetruria:ab oĩ deniq; italia:ab exercitu & popu lo barbaro per te liberata:q̃ claritate nihil ꝓfecto humanis in rebus sublimi9 duco:Quom Tarracõ rege maximo Siciliæ citra & ultra Pharũ Valentiæ Hierusalẽ Vngariæ Maioricarũq; Sardiniæ Cor sicæ Comite Barchinone duce Athenarũ & Neopatriæ ac etiã comi te Rosilenis & Ceritaniæ per te ex hetruria pulso:Iam iã plures suis q extremæ expeditiõis illi9 muros ascenderant militib9 murales co ronæ decernerentur:tã parua manu tantis periculis te illi obiiciẽdo remq; oẽm hetruscã labantẽ iam ac pene ꝓlapsam restituendo:ful minis instar ei9 castra peruaseris:ad cuius restituẽtis redeuntisque exercitus speciem atq; pompam effusa oĩs ĩcolarum & oppidorum multitudo obuiãꝓcessit & uniuersi quidẽ milites tuos tantumque te unum ĩter tot tribunos & clarissimos eorum duces Sigismundum admirabantur:in te oculos uniuersa fluentiæ ciuitas:in te oĩum ora pendebant:teq; tanq̃ diuum hominẽ cælitus missum ut ipsam ui ctoriam contuebantur:laudabantq; te singuli ꝓ eorum patriæ tutela nec minus admirabantur tantum in te uno ꝑncipe fuisse momenti ut antiquissimæ ditionis libertatisq; suæ pene per regẽ restinctæ: & rursum per te receptæ auctor esset:& unde stetisset iam eo se uicto ria transferret:fieretque cum eo mira quædam regiæ gloriæ incli natio:Adde q; hetruria relicta ex his rebus strenue in ea gestis tui nominis gloria increbescente Veneti centuriatis comitiis ex senat9 consulto oĩbus non humanis tantum:uerum etiam diuinis te hono rib9 ꝓsequuntur:te tollunt in eorum tutelã cõtra Franciscum Sfor tiam insubrium agro apparatu maximo maximusque impensis eo rum te gentibus præficiunt:te inquam suis primum per eum ex su perioris prælii dimicatione infauste & infœliciter gesta cõfectis:fu sis:fugatis:captisque q̃ plurimis fugatis terris exposuisque prædae & exponendis in cunctisque:quae siue ingenio siue astu siue loco rum praeoccupatione praeuentione hostilium uigiliis mora celeri tate fallaciis circunuentionibus & dolis conficienda quando & quo tiẽs opus erit aduersis in rebus & secundis in subitis improuisisque tanq̃ ꝓfundissimum artificẽ obiiciunt quo res suas oẽs tueantur &

foueant:neque q̃diu monitis usi sũt tuis optatæ in te spei defuit euẽtus. simili enim modo nec aliter ac per hetruriam fama tui galliæ cisalpinae terras peruagante summa rerum merito p̄ cæteris in te collata: non multo post Cremam fortissimum oppidũ ac inexpugnabile cum uniuerso exercitu traiiciens: sata exurens. diruens tecta: praedas hoĩum pecorũque agens singula quaeque & uniuersa agri illius populatiõe sternendo: siccatis deinde paludibus: mœnia non solũ quæ nunquã antea cui usq̃ ductu uel ĩperio obsidionem passa erat: aliquandiu expugnata uictori tibi paruere. Cæterꝝ alia plurima loca & ardua quidem & ineunda conatibus tuis ceruicem flexere. Quid ꝙ anno sequenti in hetruriam per. S.C. inter tot clarissimos duces tertio imperator designatus & accitus Ferdinandum regis Tarraconẽsiũ filiũ cũ oĩ exercitu regio ad mare usqꝫ Tyrenũ repulisti & Folianum primum præter plurima loca maximum & amplissimum oppidum gentiibus regiis occupatum oĩ cõmeatu armorumqꝫ genere munitum quom fluẽtini ad pristinam sui ditionem redigere cuperent: atqꝫ id exequendum ualidissimo instructus exercitu ꝓfectus es obsessos per te illius loci homine plurimis uigiliis & assiduis laboribus præliis diurnis & nocturnis dimicationibus fessos nõ sine maximo tui tuoꝝqꝫ discrimine atque cæde in potestatem eoꝝ redactos fuisse constat: Vada deinde maritimũ & uetusta nobilitate inclytum oppidum horreumqꝫ q̃si belli ad pugnam regiã in hetruscos quanquã maxima in mari classe ĩmẽsoqꝫ terra uallum spatio portusque uicinitate inexpugnabili loco situm ac tanta ui annonæ & armatoꝝ selectoꝝ copia refertum: Quattuor enim milia erant ut ne spes ulla esset cuipiã potiũdi loci turribus: mœnibꝰ: uallo: fossa: aggeribus muniti: Hæc tamen uelocitas sagacitatis tuæ ualentiorẽ armis excogitauit rationẽ: quia præter omnium iudicium & opionionem interceptum exitio multoꝝ ac fuga demolitione loci cui destinatum fuerat florentinorum imperio adiiceretur: his atque aliis uirtutibus tuis quom dignitatẽ laudem immortale nomen & sempiternam gloriam non solum tibi & nobilissimæ Malatestaꝝ familiæ: sed toti etiam italiæ cõparaueris: summꝰ tibi cedit honos & gloria: quom tuæ laudes non modo nostris sed hetruscorum: gallorum: hybernorum ac reliquarum quæ usquã sunt gentium linguis celebratæ sint ac futuris sæculis celebrãdæ. Corona ciuica Ciuicũqꝫ ciuem ex nece seruasse cõtigerat ex lege dabatur ilignea quæ ꝓma

fuit:id aũt arboris eſt genus:frondẽ habens perennẽ:unde Cæcili9 aduehunt cũ ilignea corona et chlamyde in noſtram fidem poſtea magis placuit eadẽ ex æſculo Iouis ara uariatumq̃ & cum quercu ẽ ſiue ꝑpter archadas is præcipue quercui reddatur honos quos glã difigos uocauere diuinũ oraculũ ſolebat:ſiue ꝑpterea ꝙ ea arbor ĩter ſylueſtres fructu lõge belliſſima atq̃ fertiliſſima: ĩter mitigatas autẽ ualidiſſima ab ea.n.cib9 & opes multaꝝ gẽtiũ etiam pace gaudentium erant glandes paſtæq̃ ex ea feræ atq̃ alites ĩdemagnũ quoque uenatoribus inſtrumentũ uiſcus erat:ſiue ꝙ facilẽ militi fructũ tum otius tum paſſim quercus exhibebat ſiue id conueniens ſeruati ciuis exiſtat premiũ.Quoniam ioui in cuius tutela ſunt ciuitates ſacra quercus ẽ:unde poeta nobilis Claudianus:Mos erat in ueterũ caſtris ut tẽpora quercu Vallaret ualidis fuſum qui uiribus hoſtem Caſuꝝ potuit morti ſubducere ciuem.Sunt ergo ex glandiferis ciuicæ coronæ militum uirtutis inſigne clariſſimũ.Cedunt his murales uallareſq̃ & aureæ quanquã pretio antecedẽtes ſint:cedunt & roſtratæ quãuis in duob9 maxime fuerint celebratæ.M.ſcilicet Varrone epiraticis bellis dante Põpeio magno:item.M.Agrippa tribuente Cæſare e ſiculis quæ & ipſæ pyraticæ fuere ante roſtra nauium tribunali præfixa fori decus erant ueluti po.ro.ipſa corona ĩpoſita uideretur:poſtquã uero tribunitiis ſeditiõibus calcari ac pollui cœperunt:poſtquã ui res ex publico in ꝑuatum magis ſinguliſq̃ ciuium quæri:ac ſacroſancta oĩa ꝑphana fieri tunc a pedibus eoꝝ ſubiere in capita ciuiũ roſtra dedit hanc Auguſt9 coronam Agrippæ: hac & Iulius Cæſar a thermo in expugnatione mitilenarũ donatus eſt: Hui9 quoq̃ honore donari contigit a romano populo latini parentẽ eloquii.M.T.Ciceronẽ.L.Gellio uiro Cenſorio in ſenatu fauente ꝙ huius ampliſſimi oratoris induſtria & eloquentiæ neruis eẽt truculentiſſima Catilinæ coniuratio detecta uindicataq̃. Sabinus autẽ Maſſurius libro memorabilium.xi.teſte Gellio Ciuicam hanc coronam ei dari ſolitum dicit qui eodẽ tempore & ciuem ſeruaſſet & hoſtem peremiſſet:atq̃ eum locum in quo eſſet actum certamẽ obtinuiſſet: Tyberium tamen Cæſarẽ conſultum hoc ne honoris inſigne ſumere quiret:qui ciuem in pugna ſeruaſſet & hoſtes inibi duos de medio ſuſtuliſſet:ueꝝ locum in quo certamen eẽt actum amiſiſſet eumq̃ locum amoto eo hoſtes potius accepiſſet : reſpondiſſe ait ei:huius coronæ decus & honorem iure negari nõ debere quõ

tām iniquo loco dimicātum eēt ut neq̄ a quouis fortissime pugnan ti seruari potuisse. Addunt alii præter hæc quæ a Sabino Massurio ad ciuicam coronam spectare dicta sunt conuenire maxime senatꝰ ut eo die fateatur alias testes nihil ꝓdesse ut ciues fuerint auxilio q̄ uis rege seruato decus non dāt: nec crescit honos idem imperatore seruato: quoniam cōditores in quocūq̄ ciuem summum esse uolue runt accepta licet uti perpetuo ludos ineunti semper assurgi etiā ab senatu in more est sedendi ius in ꝓximo senatu: Vacatio munerū omniū ipsi patrique & auo paterno. Coronæ triumphales sunt illæ quæ imperatori uictori aureæ præferuntur: equidē quis corona ex auro donatus sit non inuenio. Quis aūt primū donauerit a. L. Pi sone traditur. A. Postumius dictator apud lacum Regillum expu natis latinoꝶ castris cum cuius maxima opera capta essent donauit ex præda hæc quæ laurea ueteꝶ tēporibus aurea postea facta: idq̄ auꝶ coronarum uulgo dictum lauream coronā Pindarus atq̄ Cali machus memorant Apollinē interfecto dracone induisse æsculeā alii uero lauream. Ouidius: Ne ue operis famam possit delere uetu stas Instituit sacros celebri certamine ludos: Phitea perdomitæ ser pentis noīe dictos: Hic iuuenū quicūq̄ manu pedibus ue rota ue ui cerat: æsculeæ capiebat frondis honorem: Nondum laurus erat lon goque decentia crine: Tempora cingebat de qualibet arbore phœ bus. Laurea etiam Liber pater incessit cinctus quom ex indis triū phauit cui hædera etiam sacrata erat ex qua coronam alii perhibēt primum omnium capiti suo imposuisse Cæsar Augustꝰ triumphās laurum in manu tenuit coronamq̄ capite gessit ex lauro: quæ quāq̄ triumphis ꝓprie dicata sit gratissima tamen multis uariisque ratio nibus domibus Ianitrix cæsarum Ouidius: Tu ducibus lætis ade ris: quom læta triumphos uox canet Et uisent longas capitolia pom pas: Postibus Augustis eadem fidissima custos: Ante fores stabis mediamq̄ tuebere quercum. Alio idē in loco. Cur tamen apposita uelatur ianua lauro: cingit & augustas arbor opaca fores: An quia perpetuos meruit domus ista triumphos: An quia Leucadio semp amata deo: Ipsa ne q̄ festa est an q̄ facit oīa festa: Quā tribuit ter ris pacis an ista nota est Vtq̄ uiret laurus semper nec fronde cadu ca carpitur æternum sic habet ille decus: Causa superpositæ scripto testante coronæ seruatos ciues indicat huius ope: Hæc denique ut cæsarum pontificumque: sic poetarum quoque domos exornabat

& tempora quibus coronandis apud ueteres obseruatũ legimus cõsueuisse græcos singulis lustris triplex certamen celebrare: musicũ gymnicum:equestre:quæ Nero Claudius Romam primus omniũ inuexit:neronianaq; a nomine suo appellauit:postea & Domitian⁹ eum secutus celebrauit:ut igitur athletaꝶ sic cõmunium scriptorũ & maxime poetaꝶ uictoribus præmia & honores constituebantur: deligebanturq; ex omni numero litteratoꝶ doctissimi aliquot ut eorum iudicio qui carminibus decertaturi præ cæteris laudarẽtur:coronis & honoribus meritis instar militum inter se pugnantium illustrarentur. Nec id quidem ab re eadem enim utriusq; ꝑpemodum gloriam idẽ utri⁹q; pene honos debetur & his qui gesserunt & his qui reꝶ gestaꝶ & litteraꝶ & ingenii sui monumentis posteris demãdando ĩmortalitatem sint nominis assecuti:lOualis corona bellicis etiam se rebus inserit:leniter tamen & sine cruore deditione hostiũ e uestigio subsecuta huic lenitati maxime cõuenire Veneris uictricis frondem prodiderunt:quod non Martius sed quasi uenere⁹ q̃dem triumphus foret:eam coronam non in curru nec circum clangentibus tubis ad pedes patritiis in calceis modulantib⁹ tibiis quisq; gestabat ducendo peanis cantu pompã:tibia enim pacis ẽ uenerisq; arbuscula myrtus:quæ uim maxime bellumq; perosa est: hac fronde myrthea triumphans de sabinis postumius libertus in cõsulatu qui primus omnium ouans urbem ingressus est:coronatus ĩcessit: optabilemque arborẽ fecit:hæc omnium postea ouantium corona fuit:uno excepto. M. Crasso qui cum bello fugitiuoꝶ cõfecto ouãs rediret senatus con. facto per gratiam Myrthum paruifaciẽs lauro coronatus inuectus est:maximus auctor est curru quoque triumphantes myrthea corona usos. L. piso tradit: papyrium Nasonem qui primus in monte Albano triumphauit de Corsis:myrtho coronatum ludos circenses spectare solitum auus maternus aphricani sequentis hic fuit. M. Valerius duabus coronis utebatur laurea & myrthea qui & hoc nouerat. Corona muralis est quæ donatur ab imperatore ei qui primus murum subiit inque oppidum hostium per uim ascendit:iccirco ut inquit Liuius:præcipuum muralis coronæ decus eius esse qui primus murum ascendisset. T. autem Romilius primus omnium eques hanc accepisse coronam dicitur hac quoq;. Q. Trebellius & Sextus Digitius pariter in murum ascendentes uirtutis causa ambo a Scipiõe donati sunt. Castrensis corõa

ea est qua qui primus hostium castra pugnãdo uallo introiisset donabatur & cui insigne erat ex auro uallum. Corona naualis est quæ solet donari maritima pugna qui ui primum in hostium nauem armatus transilierit: at qui hãc & muralẽ & uallarem ex auro fere donari consueuisset longum esset & operosum nimis externa domesticaque oratione cõplecti: quis quamque prius ĩuenerit quis ue primus acceperit: innumeræ enim sunt & pene infinitæ ac multiplices de his libri a diuersis auctoribus conscripti. In uniuersum autẽ de his coronis apud græcos quidem priuatim scripsere: Mnesteus atq; Calimachus medici & Theophrastus ex nostris autẽ ĩscripsere aliqui libros: flores uero ꝓsecutus ẽ nemo quem equidem inueniam: deoꝝ autem gentilium coronas perstrinxit li. de ipso edito comentator Claudius Saturnius in quo ita exarauit causas & origines species & solennitates ut nulla gratia floris: nulla lætitia frondis: nullus cespes: aut palmes sit qui non alicuius capiti inueniatur consecratus Et hæc de coronis hactenus dicta sint

Priuatorum honores Ca. VIII.

Lia subeunt in præsentiaꝝ bellicæ uirtutis insignia quae imperatores certe soli non usurpabant: ueꝝ his potius cõmunicabant: quibus certaminum labores participarent: nõ enim ab re dauid in militẽ suum posuit inquit cruorem prælii in baltheo qui erat circa lumbos eius & in calciamento quod erat ĩ pedibus eius nisi quia & in habitu ipso priuatorum quædam insignia uirtutum sunt: est enim baltheus nõ tantum quo cingimur sed etiã a quo arma dependent & signa legiõis ex summa internosci possũt Romanos etiam auxilia externosq; torquibus aureis donasse ciues non nisi argenteis constat: idemq; armillas dedere quas non haberent externi: donabãtur ob uirtutẽ phaleris quoq; & hastis antiqui L. enim Sicius Dentatus qui trib. mil. fuit duo de uiginti phaleris & hastis. c. lx. eoque amplius donatus est: armoꝝ nãque & imperii sũma erat hasta quam ob causam uiri ea fortes donabãtur: & captiui sub ea ueniebant: sicque tempore regum romanorum ipsi reges ꝓ diademate hastas habebant quas græci sceptra dixere: nam ab origine rerum ꝓ diis ĩmortalibus ueteres hastas coluere: ob cuius religionis memoriam postea simulacris hastæ addebantur: nec phaleris solum & hastis ob uirtutis merita ueteres constat esse donatos

ſed et bullis: Tarquinio enim Priſco omnium pmo filium quom prætextæ annis occidiſſet hoſtē bulla aurea donatum legimus: ūde bullæ uſus poſtea ſucceſſit adeo ut eorum qui equo meruiſſet inſi gne id haberēt: quo & nobilium quoq; filii a plebeis ſecernerentur Erat & exteris gentibus & noſtris hominibus auctoritatis & amplæ dignitatis ornatus annulus aureus: cuius fabulæ primordium aru- ſpices ex Aſia tradidere uinculorum potius interpretatione fatali q̄ geſtaminis: de Prometheo nanque fabuloſum reor q illi annulum primum & ferreum dederit antiquitas Midæ autem annulum quo circūacto habentem nemo cerneret quāquā fieri id quidem poſſit ut inquit Cicero. Quis non etiam alienum a uero magis abhorren tem quoque dixerit: fama eſt etiam Pyrrho regi qui bellum aduer ſus romanos geſſit Achatem fuiſſe lapidem nō fabuloſum ſed pre tioſiſſimum in quo quidem rerum diuerſarum: iumentorum: flu- minum: nemorum: uolucrum: ferarumque nulla penitus manu ar tificis ſed naturæ ſpectarētur imagines: non impreſſis ſed ingentis figuris tam ſparſis tamq; nexis inuicem notis ut tot imaginum in tā paruo ſpatio unaquæq; ſuis digno diſcerneretur inſignib9 Eſt etiam Policratis annuli fama uetuſtior cuius ſardonix ille indelitiis habi- tus abiectus in mare capto relatus eſt piſce ipſo circiter. cc. xxx. an no urbis noſtræ interfecto & quanquam iliacis temporibus nullos fuiſſe annulos apud Homerum legimus: tum & codicillos epiſtola rum gratia inuſitatos nodi non annuli nota colligatos fuiſſe nō du bium ſit: Apud Garthaginenſes tamen ferunt annulorum ornatū accipi ſolere pro numero expeditionum in quibus militaſſent La- cedæmonii ferreis uſi ferūtur. Apud romanos equeſtris ordinis an nulos quondam fuit ornatus: equites a plebe ſecernēs: nec ſimul cū equeſtri ſenatorioq; ordine cæpit: uerum aliq̄diu poſt annulos ha- buiſſe aureos eos manifeſtum eſt: ſi quidem his tantum qui legati ad exteras gentes ituri eſſent aurei publice donabantur: quib9 quō intra domos ferreos geſtarent in publico tantum uterentur. Credo quoniam ita exterorum ornatiſſimi intelligebantur neque aliis uti mos fuit q̄ qui ex ea cauſa publica accepiſſent uulgoque ſic trium- phabant & cū corona hetruſca aurea ſuſtineretur a tergo: annulus tamen in digito ferreus erat: Sic triūphauit. C. Marius de Iugurtha Aurum tertio conſulatu ſumpſiſſe traditur: ſicque Romæ quidē non fuit auꝝ niſi admodum exiguum longo tempore certe a Gallis

capta urbe ut pax emeretur non plus q̄ pondo.M.soluere potuere. Secundo etiam punico bello annulorum perq̄ rarus erat usus:nā quō ad cannensis maximæ cladis pompam Hannibalis iussu in uestibū lo curiæ annulos aureos effusos cōstet eorum tantus aceruus fuit ut me tientibus dimidiū super tres modios:quidam aūt tres quidam duos integros Carthaginem missos asserant quanquā fama tenuit ut Liuio placet quæ pprior uera est haud plus fuisse modio: adiecitque de inde uerbis quo maioris cladis iudicium esset neminem nisi equitem aut eorum ipsorum primores id gessisse insigne:Multi etiam equitū & qui prætura functi sint e numero inferreo censuerūt annulorum huiusmodi aureorum usū spernati ut Manilius.L.Suffidius Calphurniusque & aliique plerique fortissimi romanorum tanquā pbrosum muliebre & nota dignum id esset:unde adhuc illud Gracchi in Neuiū celebre memoratur.Considerate inquit Quirites sinistram eius en cuius auctoritatem sequimini qui ppter mulierum cupiditatem ut mulier est ornatus qui primus itaque annulum istituit non ab re leuis manilius atque latentibus induit quasi non securus dextræ fuerit ostentandæ.Crassus interpretator maximus ī senectute duos habuit annulos causam præferens quia pecunia ei īmensa creuisset utque seueritatis illius priscæ non nullius annuli omnino nulli sic præcipuis etiam uiris quibusdam lasciuiente tunc ætate gemmati sculptique fuere Ad id auiditatis studium pgressus est Sylla ut annuli gēmæ insculptam eius rei gestæ circūferret imaginē eaque cōtinue uteretur Erat autē sculptura Bocchus is superioris mauritaniæ rex erat qui uiuū Iugurtham generum traderet Syllæ qui manibus susciperet qđ inter Syllam & Marium insanabilis eius discordiæ causa fuit:quæ fe re rē romanam euertit quom multi qui inuidia in Marium flagrarent id fuisse opus syllæ iuulgarent:Pōpeii quoque annulum gemmā legimus habuisse ensiferi leonis cælaturam habentē:uerum etiam non ornatus tantum sed signandi causa annulū gestare moris erat: unde neque plures q̄ unum neque singulis nisi liberis quos solos fides decerneret:quæ sculptura asseruabatur habere licebat ideo gestandi huius annuli ius famulis nō erat:Anulos etiam quidam mortis gratia in cerauneis & hyacinthis & smaragdis aliisque gemmis sub quibus uenena includebātur parauere.Sic Demosthenes belli dux & summus oratorum græcie:sic Pœnorum dux Hannibal: sic Heliogabalus ut hausto quod sub gēma annuli habebant ueneno quō

opus esset hoc est si quando uis aliqua urgeret ilico assumerentur: aureorum itaque annulorum usus equites ut diximus a plebe secernebat quom eos qui equites nō essent ferreos habere mos esset nec aliud ꝗcquã pacis tempore: nam in prælis auro ꝗdam arma decorare mos etiam fuit præsertim apud gallos de ꝗbus non ab re extat adhuc homericũ illud: Aurea cæsareis ollis atꝗ aurea uestis Virgatis lucent sagulis tũ lactea colla auro innectuntur. Simili modo Alexandri quoꝗ regis exercit9 Argiraspides nōnullos ob arma argẽtea appellatos legim9 sicut nostri tẽporis duces eqtesꝗ lophos hñt & galeas ac lacernas auro plurimo argentoꝗ redimitas.

Merita uictorꝝ ac triumphantiũ cognominibus siue prænominibus celebrata Ca. IX.

Ed præter dictarũ cumulum rerũ cognomina siue prænomina etiam his ꝗ meruissent ex rebus clarissime gestis ad nominis diuturnitatem addebantur ueluti Romulo a uirtute hoc est robore dicto quẽ Quirinũ ueteres cognominauere tanquã id cognomẽ Martiũ quippiam & bellicosum præ se feret: ueteres enĩ lanceam Quirini uocauere solitos legim9 eã quoꝗ in regia positam Martẽ appellare: lancea quoꝗ donari cõsueuisse illos qui in bellis ꝗ̃ acriter strenueꝗ pugnantes fortitudinis laudem meruissent: proinde effectum esse ut Romulus ueluti Martius ꝗdam deus & pugnax Quirinus diceretur: quanquam nec clari desint auctores qui id cognomen ex eo ductum afferant: Quod ciues quirites appellarentur: qui regi suo nomen imposuere: siue ꝗ Cures rex ipse Romanus uixerit: Camillus dictator recuperata ex hostibus patria ac in urbem triumpho inuectus rediens iocis militaribus quos de more inconditos iaciebant: Romulus ac parẽs patriae conditorque alter urbis haud uanis laudibus appellatus est nec aliter. M. Claudium quinquies cons. Marcique filium cognominatum perhibent: Quom enim esset exercitatione bellicosus: manu ac toto corpore potens: & uir suapte natura ad dimicandum ardens ei sicuti Possidonius inquit: Cognomen quod Martium est primum ex familia fuisse Marcellos atꝗ ut eodem Possidonio auctore Fabium clypeum: Sic hunc a romanis gladium uocitatum cõstat: sic. M. Manilio quia Gallos primus ab arce depulit quom per noctem inuasere capitolium: Capitolino ei cognomen est inditum

Aphricani autē militaris ne prius fauor ān popularis aūre celebrauerint:an ſicuti fœlicis Syllæ magniq; Pōpeii patꝝ memoria cœptū ab aſſentatione familiari ſit non ſatis compertū habeo: prim9 certe hic imperator nomine uictæ a ſe gentis ut inquit Liuius ē nobilitatus: quod equidē ꝓfiteor apud tantum auctorem me nō parum admirari:quom Cn.ante Martius captis coriolis urbe Volſcoꝝ:Coriolanus ob egregia militiæ facinora dictus ſit:Quid Cato ille prim9 non ne Cenſorius a ſeueritate cenſoria quem Priſcus antea uocaretur:poſtea Cato uirtutis & ſapientiæ quaſi cognomentum ei ē additum:ſiue ut cæſarienſi placet acatus:quod non ut aiunt ſapientē ſed acutum ſonat ut Helius ſextus & Varro tradunt:ſiue ꝗ quom Plutarcho auctore romani in quo multaꝝ reꝝ uſus & experientia uigeret Catonem nominauere.Fabius item Rutilianus ſimul cōcordiæ cauſa:ne humillimorum manu comitia eſſent omnē forenſem turbam excretam in quattuor tantummodo tribus coniecit: urbanaſq; eas appellauit:adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt ut maximi ꝗ tot uictoriis non poterat nomen hac ſibi ordinum temperatione pararet.Q.quoque Fabius cunctatoris ſibi cognominationem aſciuit ſiue ꝗ ingenio & ſuapte natura remiſſior eſſet:quippe qui armoꝝ clæmentia ouicula iudicaretur ſiue ꝗ de induſtria nouā uictoriam ac ſalutarem cunctando nec cum hoſte confligendo romanā rē pu.reſtituerit:Alter quidā ꝗ paucis poſt patris obitū diebus funebrib9 ludis gladiatorum munus exhibuerit celerem uocauerunt:celeritatē ac apparatus maturitatem admirati: ſicut appiū Claudium uictis uulſinenſibus audatiæ cognomento nominatum in annalibus etiam ſcriptum eſſe inuenio.L.Siccium trib.ple.plus ꝗ̄ credi debeat ſtrenuum bellatorē fuiſſe nomenq; ei factum ob ingentē fortitudinē appellatumq; romanum Achillem nec aliter hac L.Siccius.Q.Cotius propter fortitudinem cognominatus eſt.T. Manilio ſummo loco nato cognomentum eſt Torquatus cauſam que cognomenti fuiſſe accepimus:Torquis ex auro induuias quā ex hoſte quem ceciderat detractam induit:Quo ex facto ipſe poſteriq; eius Torquati ſunt cognominati. Valerius autem maximus adoleſcens ac tribunus militaris ſua etiā uirtute nixus & opera corui alitis repente diuina quadam ui aduolantis & aduerſarii oculos & proſpectum alis & unguibus præpedientis quia ducem gallorū uicit interfecitq; ob hanc cauſam cognomen ſibi coruini uedicaſſe

haud quaq̃ est nobilium scriptorum qui secus dixerit:idē ob uictā Messanam nobilissimā Siciliæ urbē ꝑmum honoris cā Messana: deinde paulatim uulgo litteram permutante Messalla nuncupatus: Corneli9Rufus eo deceuiro bello punico secundo suadente ut libri apolliares ex libris sybillinis īstituerēt sybilla ob eā rē postea uocat9 ē & nos añ dixim9 corrupto deide uocabulo sylla noiari cœpit:uñ &'Sylla dictator postea sequitur Qui fœlix cognomēto ut apud latinos habitus est:sic apud græcos se inscripsit.L.Corneliū syllam uenereum: ut in cheroma Plutarchi qui de hoc græce descripsit notū est. Et ut de bello mytridatico trophæa pariter inscripta reperta sūt: nec id inepte plurimum enī ueneris non nox ut inquit Meneander sed fortuna sortitur:cui quom clarissime rebus ipsi9 gestis sese ipse dicauit:exclamans iuxta Aedipodē sophocleū: Ego meipsum fortunæ filium fero.Iulius Cæsar prænomen īperatoris & cognomen patris patriæ inter alia permulta nomen suū illustrantia decerni sibi uoluit.Huius successor Octauius quoq; Cæsar ampliore Augusti cognomīe dict9 ē:uel ꝙ magnos sanctos fœlicesq; augustos uocant:uel ꝙ loco religiosa & in quib9 quid augurato cōsecraretur augusta dicerentur ab auctu uel ab auiū gestu:gustuq; idē sunt. Q. Fabius maxim9 gallica uictoria cognomē alobrogis sibimet ac posteris peperit sic a deuictis hostibus bello germanici sibi cognomē meruit.Hæc itaq; cognominationē siue prænominationē assumūt apud nostros quemadmodum apud græcos huiuscemodi indici solebant prænomina siue cognomina:sic Dionysio plurima ab reb9 quas egit sunt ab hominibus indita:nam alii Bacchum a mulierib9 quæ bacchantes illum sequebantur dixere: alii a torculari quo uinum exprimitur læneum:Quidam bromium a tonitu qui in eius ortu contigit.Pingenius insuper ex eadem appellatur causa: Qui etiam triumphator dicitur ꝙ primus omnium de indis multis cum spoliis in patriam reuersus triumpharit Liberum etiam appellatum putant non ob licentiam linguæ sed quia liberat animum a seruitio curarum efficiatq; uigorē & audaciorem in omnes conatus reddat patrem proinde ꝙ de ludis uictoria potitus Thebani sese liberos ipso uiuente & quasi sub optimi patris tutela seruatos arbitrarentur A rebus gestis insuper alia sicuti Sothera & Calimeon a uirtute ut Euergetem & Philadelphon tam excellentem uirtute abstinentiae Aristidem fuisse asserunt: tanta uitae integritate Phorionem

ut cognomine ille iustus hic bonus sit appellatus: a uirtutis quoque præstantia prudentiæque ac uirium iouis filios appellauerũt ut Ea cum Minoa & Sarpedona ferocissimos & imanes & alienos ab omni humanitate tanquã e mari genitos Neptuni filios dixerunt cyclopa. certiona & lestrigonas a fortunae fœlicitate ut eudemona: Sicut bassum secundum uocatum legim9 ab exitio uero urbium siue peritia disciplinaque obsidionis faciendae machinarumque solertia & ad expugnanda oppida inuentione Poliorcetes cognomẽtũ fuit Demetrio Antigoni filio rege duci illi9 tẽporis inclyto nõnullos adhuc e nascendi sorte nuncupamus ut ꝓculos qui foris ꝓcul absentibus parentib9 nati sunt Postumiũ qui patre mortuo Vopiscũ quõ ex gemellis superstitẽ alteri eẽ cõtigerit. Cæsarẽ quõ enecta parẽte exciso utero gignitur: sic Scipio Aphricanus ꝑor natus ꝓmusq; romanoꝝ ob cæsum matris uteꝝ cæsar dictus ẽ: Seruium qui mortua matre in utero seruetur nõnullos corporeũ etiã prænomen siue cognomen habuisse legimus: Horatius enim Cocles quom alterum oculum antea bello amisisset cognomentũ admisit q̃si lusci & uno lumine tantum cernentis: luscos enĩ & unoculos coclites dixerũt ueteres: sicq; Cyclopas coclites legimus dictos ꝙ oculũ unum habuisse memorantur. Quidã tamen id ex̃ simitate nasi tractum autumant qui sub ipsa fronte ita depressus demissusq; erat ut nullũ fere inter oculos discrimen extaret: ipsaq; supercilia cõmixta inuicẽ cõfusaq; forent: iccirco uolentibus eũ multis cyclopẽ nominare delapsa loquendi consuetudo obtinuit ut iam cocles a plurimis appellaretur. M. quoq; Tul. in extrema nasi parte eminẽs quoddã in figuram ciceris habuit a quo ciceronis cognomentum sibi inditum est. Q. etiã Fabi9 cunctator a ueruca in labiis uerucosus & Gneus ob insigne Neui appellatus. M. Curius & Cn. Papyrius carbo quia cũ dentibus eos nasci contigit: ob id dentati cognominati sunt. Neoptholomus a capillorum qualitata Pyrrhus a quo & pyrrathica primum ars perhibetur iuuenta. Ascanius a prima barbae lanugine quae ei tempore uictoriae nascebatur. Iulius Arctoxerses a dextra manu illius læua longiore longimanus. Ancum prænomen Varro ex Sabinis translatum putat: Valerius Ancias scribit ꝙ cubitum uitiosum habuerit: quod græce uocant: Papyrius a præcipua pedum pernicitate cursor: Quorum uero in nascendo non caput sed pedes primi extiterant qui part9 difficillimus & ægerrimus habetur

Agrippæ appellati uocabulo ab egritudine & pedibus cōficto:a co gnatione alios dictos legimus ut Manlios & Cornelios & Pōpeios: quos quia auctor ex Hispania Pompeius boum pompam duxerat alii cognominatos perhibent. Sic apud græcos Heraclides & Pelo- pidas a morū imitatione & q̄dam quasi similitudīe aliis plurima cō tigerunt:uiuentium gloriam ꝓgantia:quom alii fulmina ut gemi nos duo fulmina belli Scipiadas cladem libyæ.alii uictrices aquilas & accipitres inuictos:alii & diuos deoq; genitos: ut Alexander ille Macedo:& præter eum ducem pleriq; alii cognominari se ingenti cum uoluptate uoluerint.

Ex rebus strenue gestis maiorum premia Ca.X.

T quoniā eo impēdi labor ac periculū persæpe solet unde emolumentū atque honos speretur nec discriminis qui- ppiā aggressuros hoīes si magnis conatibus magna pre- mia haud præponantur. Fuerūt præter hæc quæ modo dixim9 alia ob strenue gesta fortissimis ducibus auxiliariis & legionibus: tum ex senatusconsulto:tum ex maiorum liberalitate concessa quae plu rima quidem & uaria produntur:decreuerunt enim ad premia su- periori aphricano paribus ornamentis exoluēdas statuas plurimas & triumphali etiam habitu uisendas in pluribus & celeberrimis ur bis partibus:in comitio:in rostris:in curia: in capitolio ponere de creuerunt:continuum per omnes uitae annos consulatum perpetu amque dictaturam tribuere decreuerunt ut imago eius triumphali ornatu e templo iouis optimi maximi exiret:& quae sibi neque ple bescito dari:neque senatusconsulto illius magnitudo animi ac spe- ctata modestia passa est post obitum recusare non potuit: liberalis etiam po.ro.magnitudine munerum qd Attaio regi Asiam dono dedit:sed attalus testamēti aequitate accepti muneris haud īmemor qui eandem Asiam moriens populo ro.legauit:Eumenes Attali re gis frater & qui auxilio aduersus Antiochum Macedonem fuit om nibus Asiae ciuitatibus quas Antiochus bello amiserat a senatu do natus est Pompeius Deiotaro Gallaciae regi Armeniam minorem contulit quod Sotius bello Mytridatico fuerit: Numidarum item rex Massinissa in amicitiam receptus a.P.Scipiōe Aphricano mul ta & praeclara rei militaris facinora quom fecisset ob quae uictis carthaginensib9 & capto Syphacae cui9 ī Aphrica magnum atque

latum imperium magnam gloriam nostris hoīb9 peperit po.ro. qſ
cūque urbes & agros quos manu cæperat ſibi dono dedit. M.Curi9
quom Italia Pyrrhum regē exegiſſet decretis a ſenatu ſeptenis iu
geribus agri populo ſibi autē. L.popularis aſſignatiōis modum nō
exceſſit parum idoneum rei pu.ciuē exiſtimans qui eo quod reli-
quis tribueretur cōtentus non eſſet. P.Cornelii quoque Scipiōis cō
ſulis decretum de agris militum eius fuit ut quot quiſque eorum an
nos in Hiſpania aut Aphrica militaſſet in ſingulos annos bina iu-
gera acciperet: Scipionē item poſteriorē dona militaria his qui ſtre
nuam operam ediderant diuidentē. T.Labienus ut forti eqti aure
as armillas tribueret admonuit eoqꝫ ſe negante id factuꝝ ne caſtrē
ſis honos in eo qui paulo ante ſeruiuiſſet uiolaretur ipſi ex praeda
gallica auꝝ equiti largitus eſt: nec tacite id Scipio tulit: nāqꝫ eqti ha-
bebis inqt donū uiri diuitis: qđ ubi ille accepit ꝓiecto ante pedes la
bieni auro uultum demiſit: idē ut audiuit Scipionē dicentē impera
tor te argenteis armis donat alacer gaudenſqꝫ abiit. C.etiam Marii
præcipuus nō ſolum cæteꝝ præpotens gratæ mentis fuit affect9: du
as enim camertiū cohortes mira uirtute uim cymbroꝝ ſuſtinentes
in ipſa acie aduerſus conditionem fœderis præter oīs leges ciuitate
donauit: Quod quidem factum quom a nonnullis accuſaretur aie
bat uerba legū ꝓpter armorum ſtrepitum exaudire nequiuiſſe in-
ſuper quom. C.Lucius Sororis filius atque præfectus in eius ſecun
do cōſulatus militi cuidam præſtanti forma Trebonio nomine ſub
ſe militanti uim afferret & ab adoleſcente occiſus eēt: multis trebo
nium accuſantibus ac nullis patrocinantibus: Trebonius a ſe illum
occiſum qui in magiſtratu eſſet non negauit: ſed hāc necis cauſam
dixit atque probauit quod Lucius ſe ſolicitanti obſtitiſſet. Et quāuis
multa darentur: ſuū tamen corpus nunquā ꝓſtituere uoluiſſe: itaqꝫ
Marius quæ pro præclaris militiæ facinoribus corona dari conſue
uerat ferri ad ſe iuſſit Trebonioqꝫ impoſuit Bandius quom aliquan
do Marcellum ſalutaſſet quis nam ſit homo Marcellus rogat q̄uis
illum probe norat antea: eo autem reſpondente. L. Bandius quaſi
letatus magnopere admiratuſqꝫ Marcellus: Tu ille Bandius es in-
quit cuius maxima inter caunarum bellatores fama eſt qꝫ. P.Aemi
lium conſulem ſolus ne deſerueris in quem cum denſiſſima conii
cerentur miſſilia ea corpore ſubiiciens excepiſti aſſentiente Ban-
dio & uulnera quædā oſtētante: talia inquit quom in nos amicitiae

ſignã ꝓferres:ad nos cur non confeſtim ibas:an nos ad retribuẽdã amicorum uirtutis præmia q̃bus & penes hoſtes tant⁹ habetur honos iniquos cenſuiſti: Hæc benigne locutus cõprehẽſum dextra iuuenẽ eximio ad pugnam equo & quingentis argẽti dragmis donat Hannibal militibus ſuis quoque inſubriũ agro in contionẽ uocatis ampliſſima & certiſſima praemia ꝓnuntiat:agrũ enĩ ſeſe daturum in Italia Aphrica Hiſpania & ubi quiſq̃ uelit immunẽ ipſi qui acce piſſet liberiſque q̃ pecuniã q̃ agrum maluiſſet ei⁹ ſe uoto ſatiſſactu rum:qui Carthaginenſes ciues fieri uellent poteſtatem facturum: qui domos redire malent daturum ſe operã ne cuius ſuorum popu larium immutatam ſecum fortunã eſſe uellent:ſeruis quoq; dominos ꝓſecutis libertatẽ proponit:binaque pro his mancipia dominiſſe redditurum eaque ut ſcirent rata fore agnum læua manu dextrã ſilicẽ retinens ſi falleret Iouem Caeteros precat⁹ deos ita ſe mactarent quẽadmodum ipſe agnum mactaſſet & ſecundum precationem pecudis caput eliſit & ne ſua deeſſent praemia claris geſtorũ titulis eminentibus Caeſar grauioribus praeliis ſingulis legionibuſ quaeſtores praeficiebat qui fortiter agentes agnoſcerent:& remune ratione dignos efficerent:diuitias idem ac pecunias non uoluptatis aut ſuarum gratia delitiarum ex bellis cumulaſſe: ſed cõmunia po tius uirorum fortium praemia apud ſe conſeruata iacere uoluit:ſeque maxima ex parte locupletari putans quotiens illa benemeritis uiris militibuſque impartiſſet:aurum nanque & argentum caeteraſque diuitias ex hoſtibus partas:quanta horum aderat copia magno in numero Romã mittebat:ædilibuſque ad ſpectacula tribuens prætoribus quoque atque cõſulibus eorumque donans uxoribus multos ſibi allexit:alioſque omni ſpe doniſque dimiſit. Illud inter cuncta nec ſilentio praetereundum q̃ aerarium po.ro. quot tot Reges uicti:tot Aſiae populi:tot nationes:tot bella:tot triumphi compleue rant & tot annis intactum manſerat primo introitu in ciuili bello ſuo uno die ſolus exhauſit:interque alia ut ſcriptum eſt protulit ex eo laterum aureorum.xxxvi.milia & in numero pondo trium milium:ſiue ut alibi quattuor milium centum triginta & quinqne: argenti uero noningentorum prope milium. Nec aliam ob rem ut di ximus q̃ cupiditate largiendi:nam ut Alter ait Nemo liberalius uictoria uſus eſt nihil enim ſibi retinuit niſi diſpenſandi libertatem. Inde magnifica & probanda omnibus Titi uox & exhortatio

illa hierosolymarum obsidione me pudeat inquit nisi eum qui prius murum ascenderat remuneratione inuidendum fecero ut si quidẽ uixerit similibus præsit nec pollicitus minor inuentus qui in contione ea deuicta dixit illis: qui maiore ui decertassent præclaris facinorum titulis & naturam suam rebus bene ac fortiter gestis nobiliorẽ reddidissent præmia & honores redditurum: nec eorum ullum qui plus alio laborasset iusta necessitudine cariturum confestĩ itaque iussit eos: quorum partes erant indicare: quos nam scirent oẽs fortiter gessisse & nominibus suis quosque interpellans præsentes collaudabant quasi qui domesticis recte gestis satis superque lætaretur & coronas eis aureas imponebat & torques longasque hastas & signa ex argento facta donabat: & uniuscuiusque ordinem mutabat in melius: qn etiã ex manibus aurum & argentum uestes item aliamque prædam summa quadam liberalitate distribuens.

Superstitũ non solũ sed defunctorum ducũ memoriæ celebres tituli & de colũnis obeliscis pyramidibus arcubus statuis clypeis tabulisque cantarisque ad id exædificatis Ca. XI.

Vnc memoriæ ne dum superstitũ sed defunctorũ ducũ progare celebres titulos referamus: Ac primum Iouis q ut cæteris deitatis nomine ita & rebus gestis multorum opione superior fuit. Etenim ut Euemerus qui res gestas eius & cæterorũ qui dii putantur colligens historiamque contextus ex titulis & inscriptionibus sacris quæ in antiquissimis templis habebantur auctor ẽ in phano Iouis trifilii auream columnam esse positam ab ipso ioue constat: in qua titulo monstrante suã gesta perscripsit ut monumẽtum esset posterius rerum suarum: Sesoosis finem expeditionis in thracia statuens multis in locis ab se deuictis colũnas erexit: in quis ægypti is quas sacras dicunt litteris scriptum extat: hanc puintiã armis subegit rex regum princeps principũ Sesoosis. Quid Alexander ille Macedo: nonne in sogdianorum finibus Alexandriã condidit ad contestandos itineris sui terminos: quo in loco ab Hercule primũ: a Libero deinde patre Cyro item & Semyramide ab ipso atque Alexandro denique aræ sunt cõstitutæ: quod pximũ gloriæ oĩum duxerint illo usque præmonuisse itineris sui metas ab illa parte terrarum fluuio fines secante: quẽ Bactri soli laxatem uocant Scythæ Filin nominant hunc eundẽ esse Thanaim exercitus Alexandri magni crediderũt.

Verum ubi Domodamas Seleuci & Antiochi regum dux satis idoneus uero auctor transgressus amnē istū titulos oēs supergressus aliam esse q̄ Thanaim deprehendit:ob cuius gloriæ insigne dedit nomini suo ut altaria ibi strueret Apollini Dindimo hoc ē Colimi nio ꝙ limes persicus una cum scythis iungeretur : idē Alexander triumphoꝝ suorum auspiciis condidit in ægyptii maris littore urbē aliam sui nominis quam metatus est Dinochares siue Dimocrates architectus memorabili ingenio.xv.milia passuū laxitate complexus ad effigiē Macedoniæ chlamydis hoc est urbe gyrato lacunosa dextra læuaq; anguloso procursu:iam tum tamen quinta situs parte regi dicata.In diuersis insuper Asiæ regionibus.xii.inueniūt condidisse muros eoꝝ insigniens græcoꝝ quibusdā elementoꝝ caracteribus uti legeretur in eis Alexander rex filius Iouis fecit: idē Herculis & Liberi patris laboribus superatis præcepit ei quē persidi præfecerat ut pilas solidas auripedū uicenum quinū erigeret & ī his facta,eius scriberet poneretq; in ultima India ultra Liberi patris & Herculis trophæa:unde ad præceptorem suum Aristotelem scribens:Et ego inquit mea quinq; aurea trophæa prioribus altiora denis pedibus statui atque imperaui quæ miraculo sint futura : Carissime præceptor posteris scilicet non parua admiratiōe nouum per petuumque uirtutib9 monumentum: non inuidendum mortalib9 perpetuæ de nobis opinionis & animi industriæ huius regis gloriā emulati sunt romani sed non diuitias adæquarunt:statuerunt enim columnas & ipsi quæ rerum gestarum referrēt memoriam sed æreas atque marmoreas.Augustus nanque uictor totius ægypti quem Cæsar pro parte superauerat multa de nauali certamine sustulit rostra:quibus conflatis quattuor fecit columnas quæ postea a Domitiano in capitolio sunt collocatæ:nam rostratas Iulius posuit uictis pœnis nauali certamine e quibus unam in rostris alteram ante currum positam constat.Fuerunt & marmoreæ columnæ quib9 apud maiores nobiles aut sub montibus aut in montibus sepeliebantur: ūnde natum est ut supra cadauera aut pyramides fierent moles ab imo latissime in summitates acutissimas desinentes : sic dictæ ꝙ ad ignis speciē in conum tenuantur aut in gētes collocarētur columnæ ueꝝ quanquā de pyramidū mole ac forma scripserint Herodot9 & Homerus Durisianus Aristagoras Dionysius Arthemidorus Alexander Polihistor Buthoriades Antisthenes Demetri9: Inter oēs

eos tamen non constat a quibus cœptae sint auctoribus. Erigēdarū autem dicandarūq; pyramidum causa in ægypto regū pecuniæ otiosa & stulta ostentatio a plerisq; traditur ne pecuniam successoribus aut emulis insidiantibus præberent aut ne plebs otiosa lāgueret: columnarū uero usus in romanis cœpit a Cornelio Menio qui priscos deuicerat anno urbis conditæ.cccc.xvi. Erāt & in foro Traiani columna sub qua ossa eius posita in urnam aureā collocata fuisse constat: permanentq; duæ adhuc Romæ Hadriani &.M. Antonii suis nominibus celebres: harum autē ratio ē quibus dicatæ fuerunt attolli super cæteros mortales quemadmodum in urbe Roma inter diuersas moles obeliscos uidemus plures aliosq; iacētes: alios erectos quos imperatores maximi bello domitis gentibus & ꝓsperitatibus clarissimarum rerum gestarum elati diis superis in religione dicarunt. Sic Sesoosis ægypti rex obeliscos ex lapide duro duos erexit: utrūq; altum cubitis centum uiginti in quibus tum imperii magnitudinem tum quas subegit nationes descripsit: sic apud hyberos pugnacem gentem tot obeliscos erigere circa cuiusq; sepulchrum moris erat quot homines ex numero hostium ille necasset. Erāt & triumphales arcus suntq; adhuc Romæ suo loco imprimis impe. Cæsaris. L·Septimii & impe. Cæ. M. Aurelii Antonini pii rerum suarū insigni marmore & claro artificio ut impressa docet īscriptio. Et arcus etiam triumpho insignis Constantini quem incisæ litteræ liberatorē urbis fundatorē quietis indicāt. Est & nobilis atq; triumphalis Hierusalem hunc titulum habens: Diuo Vespasiano & diuo. T filio. S.P.Q.R. pauca reliquorū deinde uestigia supersunt quanq̄ trecentos & uiginti triumphos ab urbe con. ad hæc ipsa quæ modo diximus tempora numerent. Nec etiam dubium est ob uirtutis miraculum quin maiores nostri reges ipsos uita functos iactare summis laudibus ac nouis & exquisitis honoribus cœperint: siue ut fieri solet in adulationē eorum siue ob beneficia quibus erant humanitate compositi ipsi reges: deīde tum carissimi fuissent his quorum uitam composuerant multisq; honoribus referserant non paruum deniq; sui desiderium de medio sublati reliquerunt: sicque homīes ætatis illius siue samii siue corinthii siue assyrii siue ægyptii siue alterius gentis fuerint simulacra finxerunt & statuas ut haberēt quo aliquam uoluptatem ex imaginum talium prospectione reciperent progressiq; lōgius per amorē memoriā cœperunt colere defūctorū

ũt & gratiam referre benemeritis uiderentũr & successores eorũ alli ceret ad bene imperandi cupiditatem:quod orator eximius in natura deorum monet dicens.Suscepit autẽ uita hominis consuetudoq̧ communis ut beneficiis excellentes uiros in cælum fama ac uoluptate tollerent.hinc hercules hinc Castor hinc Pollux hinc Esculapius hinc Liber & alio loco atq̧ alio & in plerisq̧ ciuitatibus intelligi põt acuendæ uirtutis gratia:aut quo libentius rei publicæ gratia periculum adiret:optimus quisq̧ uirorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratam.hac ratione Mauri proprios reges:romani suos cæsares & qui uiri fortitudine insignes erant consecrauere inde per gentes & prouintias singulas uaria deorum religio mutatur:dum non unus ab omnibus deus colitur. sed propria cuiq̧ maiorum suorum cultura seruatur:hoc ita esse Alexander magnus insigni uolumine ad matrem suam scribit: mœtu suæ potestatis proditum sibi a diis hominibus a sacerdote secretum : quod maiorum & regum memoria seruata sit:inde paulatim culta in mœtũ uerso supersticionem mortiferam irrepsisse: uerumque esse poeticum illud Primus in urbe deos fecit timor . Quo autem tempore huiusmodi diuini honores mortalibus esse cæperint non est obscurum præsertim quom nulli reges ante Saturnum uel Vranũ fuerint & iouis temporibus ab initio tẽpla constituta essent. & noui deorum cultus inuenti.Sic hominum effigies quom non solerent exprimi cæpere nec nisi ab aliqua insigni eorum qui diuturnitatem nominis meruissent: primoq̧ sacrorum certaminum uictoriæ Maximæq̧ olympiæ ubi omnes qui uictores fuissent simulacra effingi solere moris erat eorum qui ter huiusmodi in certamine superiores euasissent ex uniuerso corpore lineamentisad ipsorum similitudinem expressis Primus tamẽ hic statuarum honos ut uidere uideor græcis debetur nullisq̧ apud eos reor plures dicatas q̃ Demetrio phanostrati filio falerio qui quom apud athenienses concionaretur urbi præfuis annis decem æreisq̧ statuis honorat⁹ est trecentis sexaginta quarum plures equestres erant & in curribus seu bigis stabant: summoq̧ studio ferme intra quadringentos dies consumatæ erant. Nam quom apud Athenienses clarissimos esset : sic quoque ipse ab ea quæ cuncta consumit inuidia tentatus:quippe insidias passus a quibusdam mortis sententia absens excepit : non tamen eius corpore potiti sunt: Verum ipsius deficientes imagines erugine de

industria fœdatas alias quidem uendiderunt: alias submerserunt: ali as in frusta conciderunt una autem in acie seruata atque hoc ītulisse Athenienses huic Demetrio iubente rege proditum est. Apud romanos etiam & pedestres et equestres statuas proculdubio aliq̄diu in summa ueneratione et auctoritate habitas cōstat: equestrium tamen origo per quam uetus est et cum fœminis etiam honore communicato exemplo clodiæ cuius statua equestris erat ceu parum esset toga eam cingi quom nec Lucretiæ nec Bruto qui expulerant reges propter quos Clodia inter obsidis fuerat decerneretur. et q̄n quā Catonis incensura uociferationis essent mulieribus romanis ī prouintiis statuas poni: non tamen potuit inhibere quominus Romæ quoque ponerentur sicuti Corneliæ gracchorum matri quæ fuit Aphricani prioris filia Togatæ antiquitus statuæ dicebantur. deinde nudæ hastam tenentes græca enim res erat statuas nudas dicare nihilque in eis occidere. econtrario uero romana togas et militares thoracas superaddere Cæsar quidem dictator loricatam sibi in foro dicari passus est statuam. Fuit Marci Tremelii equestris toga qui samnites bis deuicerat: captaque Anania populum stipendio deliberauerat. fuit etiam Scipionis qui bellum in Asia gessit Anthiocumque deuicit non solum cum chlamyde sed etiam cum crepidis in capitolio sita: dicabantur quibusdam argēteæ quibusdam aureæ Pompeius nanque in triumpho Pharnacis qui primus regnum tenuit in ponto argenteam transtulit. Mythridates item currus aureos et argenteos quanque nec desint qui argenti usum primum Diuo Augusto dicatum in statuis falso arbitrentur: aurea autem statua ac omnium prima nulla inanitate in templo Anetidis numine gentibus illis sacratissima posita est. Antonii deinde parthicis rebus direpta statua quoque regis Assarii quam non adorassare capitale erat ex auro fuit sexagintarumque cubitorum proceritate. Domitianus etiam apud nostros quom de dacis Germanisque triumphasset. Tantae fuit insolentiae atque superbiae ut aureas atque argenteas statuas sibi in Capitolio poni iusserit. ex aere etiam primam Romae statuam conflatam et Cereri primum dicatam et Spurii Cassii peculio quem regnum appetentem pater eius occiderat inuenio: statua quoque horatii qui et Cocles cognominatus est ænea fuit et in æde Vulcani posita est quæ detrimētum corporis acceptū

Claudius enim teste Plutarcho postea fuit ꝙ armatus in Tyberim desiliens tyrheno telo sautius ille admiserat ostendit Liuius licet ob stet multis superincidentibus telis incolumē se ad suos trāsnatauisse asserat Cæsar dictator non solum sibi in foro dicari statuas passus est: sed disiectas Pompeii statuas reposuit: ex hoc etiā Augusti Cæsaris morem probandum censeo ꝙ illustrandis ducibus antiquis q romanum imperium auxissent exactissimam diligentiam impendit opera cuius reintegrans ac titulos dedicatis omnium statuis triumphali habitu in porticibus sui fori factum placet: nec minꝰ ratio si quidem edicto præfatꝰ est eo se proposito id agere ut essent quorum ad exempla & ipsius & superioris temporis clarorum uirorū formarentur mores ad quorumque ueluti præsentem regulam institutos principes suos po. ro. erigeret sapiēter undique. Nā quom aliquando statuæ fuissent insignia uirtutum & his ponerentur qui ingenio & doctrina præstarent quique magna gessissent aut mortē pro republica obiissent: quales decretas legatis a rege ueientium interfectum legimus nullum mortuo Ciceronis sententia ab homine mortali uel carius uel diuturnius præmium uel gratia maior nulla præstari potest q̄ statuæ uel sepulchri harum rerum gestarū & gloriæ memoria q̄ ex his plurimi quos diximus bellorum duces æternitati cōmendari posse existimantes ardenter affectarunt quā tanquā plus præmii de urnis & figmentis huiusmodi sensu carentibus adepturi quā ex conscientia honeste recteque factorū: ꝙ autem sit pulchrum ueluti exigua hæc & minima spernere ad ascensum ueræ gloriæ tendentem Cato Censorinꝰ monstrauit: qui interrogatus quam ob rem inter multos præclaros statuam non haberet: Malo inquit ambigere bonos quam ob rem id non meruerim quā qđ est grauius cur impetrauerim inusitare Militari etiam gloriæ clypei se ingerunt quos in sacro uel in publico priuatim dicari instituti ueteris fuisse comperio: primus qui hoc egerit Appius Glaudiꝰ fertur: is dico qui cum Seruilio cons. fuit: anno urbis. cc. lxx. posuit enim ī Bellonæ æde maiores suos uoluitque ī sublimi uideri & clarissime gestorum titulos legi. M. Aemilius in consulatu collega. Q. Luctatii post eum non in basilica modo Aemilia uerum & domi suæ posuit placuitque plenam uirtutis imaginē reddi clypeo cuiusque qui fuerit illo usus: hos pœni ex auro factitauere: sic clypeos & imagīes secumque in castris uexere: eiusmodi quoque scutis apud Troiam

pugnatum est:expressis quoque imaginibus & clypeis supra fores capitolinae aedis usque ad incendium primum fuit:tantaque maiorum quidē nostrorum auctoritas in ea re annotatur ut.L.Manilio Fuluio cons.anno urbis.d.lxxv.M.Aufidius tutelae capitolii redēptor docuerit petres argenteos esse clypeos qui ꝑ æreis per aliquot iam lustra assignabantur tabulis similiter pictis sunt qui rerum suarum memoriam excoluerunt ut.L. Aemilius Paulus.L.ꝗ Scipio: ac Messala princeps:horum enim primus de liguribus triumphās gestorum ordinem in tabula pictum publice reliquit secundus tabulam uictoriæ suæ asiaticæ in capitolio posuit:tertiam tabulā pictā prælii quo carthaginenses & Gerionem in Sicilia uicerat in latere curiæ hostiliæ affixit.Anno ab urbe con.d.cccc.xl. arator autē ille Arpinas & Manipularis imp.C.Marius cum clypeis pendentibus non pictis tabulis:non toreumate signoue:nō statuis marmore aut ære:non obelisco:non triumphali arcu:non pyramide: non columna:non pila aurea ædificatio ue quopiam tantum:sed Cantharo res suas clarissime gestas illustrauit.post iugurthinum enī & cymbricum theotonicumque triumphum Cantaris portasse Liberi patris exemplo traditur:quo interbibēdum indice illius uictoriæ ex asia ductæ suam compararet ac simillimam redderet.

Ludorum celebrationes Ca.XII

Ost hæc insuper ludorum celebratiōes si quidem ad natales eorum uel templorum nouorum dedicationes uel uota ducum persoluenda ingenti confluentis multitudinis copia sunt constitutæ:& primitus quidem uenationes quæ uocāt munera saturno deo sūt attributæ siue ꝗ ad expeditiōes ituri debeāt pugnas & coeuntes inter se acies spectare ne ī bello armatos hostes uel munera uel sanguinem perhorrescant: siue ut nonnulli perhibent Hanc apud ueteres deuotionem factam ut contra hostes ciuiū sanguine primum tali deo litaretur.Pescenius enim Festus ī libris historiarum refert Carthaginenses saturno humanas hostias solitos immolare:& cum uicti essent ab Agatocle siculorum rege iratum sibi deum putauisse : itaque ut diligentius piaculum soluerent ducentos nobilium filios immolasse:tantum religio potuit suadere maloꝝ ut tantam ciuitatis partem occideret:quantam fortasse nec

Agatocles uictor occiderat Idem in latio quoque eodem genere sacrificii cultus est non quidem ut homo ad aram imolaretur:sed ut in Tyberim de ponte Miluio mitteretur Verum id genus sacrificii ab Hercule fuit postea cum Gerionis pecore ex hispania per italiā reuerteretur sublatum:persuasisseq illorum populis ut faustis sacrificiis infausta mutarent:ritu tamen permanente ut pro ueris hominibus imagines iacerentur e scirpo ut Ouidius ī fastis docet:donec in hæc uenit tyrinthius arua quotannis Tristia Leucadio sacra parata deo Illum stramineos ī aquam misisse quirites Herculis exemplo corpora falsa iace:hæc sacra uestales etiam uirgines fecisse his uerbis idē poeta meminit: Tū quoq priscorū uirgo simulacra uirorū Mittere roboreo scirpea ponte solet Ex his causis quæ de origine huius festi relatæ sunt apparet:Saturnalia uetustiora esse urbe romana adeo ut ante Romā in Græcia hoc solenne cœpisset.L.Accius in annalibus suis refert his uersibus:Maxima pars graium saturno & maxime Athenæ Conficiunt sacra quæ cronia esse iterantur ab illis Quomque diem celebrāt per agros urbesq fere omnes exercent æpulis læti famulosque procurant Quisq suos nostrisq itidem etiam mos traditus illinc este ut cum dominis famuli epulentur.Ibidem eodem quoq tēpore quom diu etiam humanis capitibus ditē placare se crederent:eundē ferunt Herculē simili modo redeuntem per italiam gentibus suasisse ut sacrificia mutarent inferentes diti non hominū capita sed oscilla ad unam effigiem arte simulata:inuenio postea quom ludi per urbē in cōpitis agitabantur restitui scilicet a Tarquinio Superbo laribus ac Maniæ ex responso Apollinis:quo præceptum est ut capitibus pro capitibus supplicaretur idque q̄diu obseruatū ut pro familiarum sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri larium idest deorum inferorum:quod sacrificii genus Iunius Brutus cons.pulso Tarquinio aliter constituit celebrandum.Nam capitibus alii & papaueris sacrificari iussit ut responso Apollinis satisfieret de numero capitum remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis factumque est ut pilæ & effigies uiriles & mulieres ex lana cōpitalibus suspenderentur totque his pilae quot capita seruorum tot effigies quot essent liberi ponerētur quæ denique effigies Maniæ suspensæ pro singulorū foribus periculum si quod īmineret familiis expiarent ac dea uiuis parcere his pilis & simulacris contenta.ludos autem ipsos ex uiis cōpitorū in quibus

agitabantur compitalia appellitauerunt. Deinde quoniam fuisse pani liceo rē diuinam & cum hac lupercalia festa quodam celebrata primum fuisse apud uetustatis assertores constat: de his nobis tertio loco differendum uidetur. Ea itaque sacrorum genera ut elegā tissimis rerum gestarum scriptoribus uisum est ab his qui ex Archadia cum Euandro in eum locum qui nunc romanæ urbis est ꝓfecti sunt: ad nostros primum delata fuisse ferunt ac ritu suo celebrata: Ouidius in fastis. Pana deos pecoris ueteres coluisse queruntur Archades Archadiis plurimus ille iugis Pan erat armenti Pan illic numen aquarum: Munus ob incolumes ille ferebat oues Trāstulit Euander syluestria numina secum hic ubi nunc urbs est tunc locus urbis erat. in qua quidem urbe constat Euandrum constituisse ut diuisa pastorali turba: nudi iuuenes ac pellibus immolatarū hostiarum inuoluti liceum pana uenerantes per luxum atq̧ lasciuiam ex epularū hilaritate profusioreq̧ uino prouecti personati currerent loraque manu ferentes obuios quosq̧ ac mulieres maxime adultas: his ultro manuū palmas cædendas porrigentes uerberarēt existimantes id sibi fœlicem pariundi facultatem præstare posse eodem postea poeta dicente: Nupta quid expectas non tu pallentibus herbis Nec prece nec magico carmine mater eris Excipe fœcundæ patienter uerbera dextræ Iam sacer optatum nomē habebit aui cur autem nudi currentes hunc deum coluerint pleraque curriculo uetustatis ad nos usq̧ delapsa indicant: siue ꝙ ipsi deo qui nudus ē celeritati suæ eo pacto longe aptius nudos ministros habere uisum sit siue ꝙ Archades omnium populorum qui Græciam coluerint uetustissimi feris similem adhuc syluis & montibus uitam agentes expertas legis artisque primū hunc deum uenerari patrio cultu cœperint. Idē auctor in fastis Cur igitur currāt & cur sic currere mos est Nuda ferant posita corpora ueste rogas: ipse deus uelox discurrere gaudet in altis Montibus & subitas concipit ille feras: ipse deus nudus nudos iubet esse ministros: Nec satis ad cursus cōmoda uestis erat. C. uero Actacilius ut scribit Plutarchus: scribit Romulum quom ante conditam urbem ei9 pecora a latronibus rapta fuissent lupercalium solennitate in honorem fauno supplicem primo excoluisse: nudū deinde ne sudore prepediretur oīs saltus currendo syluasq̧ lustrasse ideo nudatos lupercales hæc ludicra celebrasse luipercos alii nudos fieri solitos aiunt ꝙ Faunus ueste delusus a suis

eam sacris procul arcuerit. Ouidius item in fastis Veste deus lusus fallentes lumina uestes Non amat: & nudos ad sua sacra uocat. Iustinus quoq magis ex habitu dei cui ea sacra fiebant q̃ ex alio nuditatis causam refert: Quom post hunc tertio loco regnasse faunū ferunt sub quo Euander ab Archadiæ urbe palanteo in italiā cum mediocri turba popularium uenit: cui faunus & agros & montem quem ille postea pallanteū appellauit benigne assignauit in hui9 r adicibus templum lyceo quem græci pana: romani lupercal appellant: constituit ipsum dei simulacrum nudum caprina pelle amictū est: quo habitu post etiam Romæ lupercalibus decurrebatur utcūque res se habeat in tempora tamen usque. C. Cæsaris huiusmodi obseruationem fuisse compertum est: ea nanque sacra quem sedēs Cæsar spectaret: & inter eos qui solennia celebrarent. M. Antonius cons. qui triumuir postea fuit adesset: aiunt enim diadema capiti cæsaris imponere conatum: quod quom Cæsar amoto capite ac simul manibus reiecisset Iouis capitolini statuæ illico iussit imponēdum De nomine lupercalium nō una etiam ratio sed uaria proditur: alii nanque locum deo pani sacratum Archadiæ ferunt: quom etiam mons in Archadia lyceus consecratus est & dictus græce idest lupus q lupos haud sinat in oues desæuire: ideo & Euander deo gētis suæ sacrificauit locum & nominauit lupercal q præsidio ipsi9 lupi a pecudibus arcerentur. Alii referente Plutarcho putant a lupa q̃ Romulum educauit potius emanasse: quom ut ait lupercales ludicrum inchoent ubi expositum Romulum fuisse fama est: tam & si quæ ad sacra pertinent minus ei conueniant rei dum de lupa Romuli nutrice loquitur: idem poeta his uerbis fidē facit. Illa loco nomen fecit deus ille lupercal: magna dati nutrix præmia lactis habet Quis uetat Archadio dictos de monte lupercos Faunus in Archadia templa lyceus habet. Inueniuntur etiam auctore Quintiliano qui lupercalia æque tres partes orationis esse contendant quasi ludere per caprum ob temporis denique obseruationem ludicꝶ hoc ut inquit Plutarchus ad expiandos manes constitutum creditur: fiebat enim ut ille inquit nefastis diebus mensis februarii quem piacularem interpretantur eodem poeta in fastis dicente: Tertia post id9 nudos aurora lupercos Aspicit: & fauni sacra bicornis eunt: Consualia ludi dicebantur quos in honorem consi faciebant quem deum

consilii putabant. Circenses uero quos primus Romulus raptis Sabinis consualium nomine celebrauit Neptuno dicabantur hi in littore olim fluminis agebantur ab alio latere positis ensibus & gladiis ut ab utraque parte esset ignauiæ præsens periculum unde & circenses dicti sunt q͡p exhibebantur in circuitu positis ensibus licet alii a circuendo ab astercien sibus. Alii circenses dicant uocari solitos horum ratio ludoꝝ quid aliud habeant nisi leuitatem & uanitatẽ & insaniam non uideo tanto nanq͡ impetu concitabantur animi in furorem quanto illuc impetu currebatur: ut iam plus spectaculi exhibent q̃ spectãdi gratia cõuenissent cum exclamari & efferri & exilire cœpissent. Equiria ludi sunt quos Romulus idem Marti instituit per equoꝝ cursumqui in campo martio exercebantur: Gladiatorum quoque munus dictum quod populo tanquã munus donatur & qui donat munerarius & qui familiam gladiatorum habet: gladiatoresque domi in disciplina & in ludo exercet ac postea uẽdit lanista uocatur: gladiatorumq͡ ideo dictum q͡p mos erat in sepulchris mortuorum uirorum fortium captiuos necari: quod quia postea ĩmane uisum est: placuit dimicare gladiatoras ante sepulchra: quẽ morẽ Homer⁹ noster Mantuanus his uerbis exp̃ssit Viuentes rapit inferias quos ĩmolet umbris: Captiuoque rogi perfundat sanguine flammas: Nec abnuit ille teste Floro de stipẽdiario Trace miles de milite desertor: inde latro: deinde in honore uirium gladiator q defunctorum quoq͡ prælio ducum imperatoris celebrauit exequiis captiuosq͡ circo regno iussit armis depugnare quasi plane expiatur⁹ omne præteritum dedecus si de gladiatore munerator fuisset: Liui⁹ ab urbe cõ. xxix. Scipio Garthagine ad uota soluenda diis mun⁹ que gladiatorum quod mortis causa patris patruiq͡ parauerat edendum redit gladiatorum spectaculum fuit non ex eo genere hoĩum ex quo lanistis comparare mos est: seruorumq͡ uenalem sanguinẽ habent: uoluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit: nã alii missi ab regibus: sunt ad specimẽ insitæ genti uirtutis ostendendũ Alii ipsi professi se pugnaturos in gratiã ducis: alios emulatio & certamen ut prouocarent prouocati ue haud abnuerent traxit. Quid enim miretur quisque in hoc primum inuentorem an inuentũ artificem an auctorem ausum aliquem hoc excogitare: an suscipe an iubere an super omnia populi furorem: q̃ uile enim nefas animaꝝ

istarum quantum inde querelarum: quantum mali potuit hauriri: quis non uidet. Nouendiales ludi sunt qui in honorem mortuorum celebrantur. Proinde apud maiores ubi quis fuisset extinctus ad domum suam referebatur: unde est sedibus hunc refer ante suis: & illis septem erat diebus: octauo incendebatur: nono sepeliebatur domi etiam suæ: unde orta est consuetudo ut dii penates colantur ī domibus similiter funebres plebeios Megalenses Apollinares quos omnis curules ediles munere publico curabant. Magno plausu celebratos inuenio funebres ad attinendum populum instituti dum pōpa funeri decreta in honorem Patrii uiri plene instruitur. Plebei q pro salute plebis eduntur exactis regibus pro libertate aut pro recōciliatione plebis post secessionem in Auentinum. Magni ludi Romani ludi appellabantur: quos in honore Iouis quem prīcipem deorum putantes faciebant: uel romani regii ludi. Q. Asconio teste sua sub regibus instituti sunt: magnique appellati qp magnis īpensis dati cum primum ludis impensa sunt: ducenta milia nummū adeo magnos ludos factos putant qp consiliorum secretorum deo idest Neptuno lari cum rei & rerum aulicarum & deis magnis idest laribus urbis Romæ dati sunt: quibus aiunt raptas sabinas esse ut uideatur propter hoc dicere præclarus poeta Virgilius: Et magnis Circensibus actis. Megalenses uero nobilium ludi & magnis diis consecrati a loco inuentionis eius sic dicti: His praetorum erat ludis interesse & lusores conducere. Iuuenalis in Satyris: Interea Megalesiacæ spectacula mappæ ideum solenne colunt: similisque triumpho: Præda caballorum prætor sedet: Ac mihi pace immensæ nimiæque licet si dicere plebis: Totam hodie Romam circus capit: & fragor aurem percutit euentum uiridis quo colligo panni Nam si deficeret mœstam attonitamque uideres hanc urbem ueluti cannarum in puluere uictis consulibus spectent iuuenes quos clamor & audax sponsio quos cultæ decet assedisse puellæ ludos scænicos Valerius Ancias auctor est: Megalesia appellatos & si Firmiano credimus Libero attributos cui ex indis Thebas redeunti: a triennio bis peregrinationis exacto græcos instituisse triatheridas tradunt: Ludorum Apollinariū origo uictoriæ non ualitudinis: ergo ut quidam annalium scriptores produnt ex duobus Martii uatis carminibus cuius duo in senatu uolumina illata erant memoratur priore

carmine cannensis prædicta clades in hæc propemodo uerba erat Amnem troigenam romanæ fugæ cannã Nec te alienigenæ cogãt ĩ cãpo Diomedis cõserere man⁹:sed neq; credes tu mihi donec san guine campum: Multaq; milia occisa tua deferet Amnis in pontum magnum extra frugifera piscibus atque auibus feris quoque quæ incolunt terras:his fluat esca caro tua:nam mihi ita iuppiter fatus est Diomedis argiui campum & Cannam flumen qui militauerat ĩ his locis iuxta atq; ipsam cladem agnoscebant: tum alterum deĩde car men inuentum est ita scriptum:Hostem romani si ex agro ex- pellere uultis uomicamq; gentium uenit longe Apollini uouendos censeo ludos:qui quotannis comiter Apollini fiant: His ludis faci- endis præerit prætor qui ius populo plebique dabit : Summũ diem uiri græco ritu hostiis sacra faciant:hoc si recte facietis gaudebitis semper fietq; respu.uestra melior:nam is dies extinguet perduel- les uestros qui uestros campos pascunt placide ex hoc carmĩe quõ ꝓcurandi gratia dies unus rebus diuinis impensus esset. Postremo senatusconsultum factum est uti decemuiri quo magis instrueren tur de ludis Apollini faciendis:req; diuina recte facienda libros Sy billinos adirent in quibus quom eadem reperta nuntiatum esset cẽ suerunt patres Apollini ludos uouendos faciendosq;:inq; eam rem duodecim milia æris prætori & duas hostias maiores dari decemui risque præceptum ut græco ritu idest capite operti hisce hostiis sa- crum facerent Apollini boue aurato & capris duabus albis auratis latonæ boue fœmina aurata: hos ludos ĩ circo populus coronatus spectare iussus erat matronæ supplicare uulgus apertis ianuis in ꝓ patulis epulabatur celeberq; dies is omni cerimoniarum genere ha bebatur:sicq; paulatim cæteris diis huiusmodi ludorum honos tri- bui cœpit : singulique ludi sicut Sisinius capito in libris spectaculo rum describit nominibus eorum consecrati sunt.

Principum ex bellis diis oblatã Ca.XIII.

N suprema demum nostri laboris parte summã repone mus principum ex bellis diis oblata in medium relaturi Quis enim bellorũ turbinibus uictor egrediens dominũ exercituum inhonorum dereliquit quom illi etiam ipsi qui ueri dei

cognitionem minus haberet quodcūque illud esset numinis haud quaq̄ prætermitterent:quin summa quadam ueneratione ꝓsequerentur:de quibus ne forsan hæsitare quispiam possit: testes adsunt præcellentissimi duces:sed in primis Dionysius qui & liber dictus est & Alexander Macedo:indiam enim ingressus ille ꝓmitias deo ioui in oriente a captiuis habitas primus obtulit: quod si non abunde constaret Ouidius in fastis testis est opulentissimus dicens: Ante tuos ortus aræ sine honore feruntur:Liber & in gelidis herba reperta focis:te memorant gange totoque oriente subacto Primitias magno proposuisse ioui Cynnama tu primus captiuaque thura dedisti:Deque triumphato uiscera tosta boue:nomina ab auctoris dicunt libamina nomen Libaque ꝙ sanctis pars datur inde focis huic a teneris græcorum more unguiculis siue parsimonia thura ingerenti aris pedagogus Leonidas eam thuris profusionem ægre ferens:thusque persæpe adimens inquit. Eus tu puer large sic odores offeres quom regionis thuriferæ potiere : Qui Arabia tandem potitus rex thure honustam nauim misit ei ac epistolam in hæc ꝓpe uerba:Misi ad te thuris & cassiæ talenta:neq̄ minima sunt : Maximi facias in diuinis rebus:utpote qui non sis nescius nos pigmētiferi potitos soli:Eidem Alexandro postea adulto placuere & luchi pensiles in delubris arborum non mala ferentium lucentes : ut in templo quondam Apollinis palatini:quem idem Alexander thebarum expugnatione captum Luciniæ dicauerat:apud iunōis quoque Luciniae templum in Brutiis æstatem agens Hānibal aram ibi condidit dedicauitque cum ingenti rerum ab se gestarum titulo punicis græcisque litteris inscripto:idem pro tot tamque fœliciter in italia gestis maxime post labefactam ex cannensi clade rem romanam ad internitionem pene redactam diis immortalibus sacrum agi haberique iussit:iouis autem templo quod primum in urbe cosecratum est:Romulus primus spolia ab Acrone ceniensium rege ab eo occisio detracta rettulit:Cornelius deinde Cossus quom Columnium hetruscum Fidenatum ducem obtruncasset eidem deo spolia consecrauit.nec.M.Marcellus silentio inuoluendus:qui apd' Padum Briomatum gallorum regem ab eo superatum & caesum armis exuit inde procedens & ad Feretrii iouis templum ascendit : ea illi solenni dedicatione suspendit : Neque his contentus Marcellus est:captis nanque syracusis ornamenta signa urbis tabulasq̄

quibus ciuitas illa florebat Romam deuexit:patriisq; diis suspendit uisebantur ea ad portam Capenam in templo ab eo dedicato: ab eodem legim9 uirtutis templum & honoris renouatum: quod mul tis ante annis fuerat bello lygustiona. Q. Maximo dedicatum Tul lum Hostilium quom bis de Albanis de sabinis tertio triumphasset:inuenio phanum Saturno ex uoto consecrauisse etiam Saturnalia tunc primum Romae instituta:quāuis Varro libro qui est de sacris ædibus.vi.scribat:aedem Saturni ad forum faciendū locasse L. Tarqniū regē. T. uero Lartiū dictatorē:saturnalibus eā dedicasse:nec me fugit Gelliū scribere senatū decreuisse ut ædes saturni fieret:eiq; rei. L. Furium trib. militum præfuisse Tarquini9 cui co gnomen supbo ex moribus datū:templū ex hostiū spoliis erexit: quod quom inauraretur cedentibus diis caeteris mirabile dictu re stiter eiumenta & terminis tanquam numina haec contumacia firmā omnia & aeterna pollicerentur: Scipio Numantin9 uirtutis pha num erexit:deinde. C. Marius de manubiis Cymbricis & Theothonis aedem honori & uirtuti fecit: post Scaurus Aemilius templum menti quod circiter bellum Cymbricum nactus cum scilicet eloquentia & eruditio urbem ingressæ eam cœperint amplissime exornare. Aemilius consul quom Gallos acie uicisset ex ipsis gallorum torquibus aureum Ioui trophæum erexit: Quod deuouissent Galli si uicissent de romanis spoliis Marti Gallico torquem aureum cōsecraturi. At qui Furius Camillus quom Gallorum extinxisset incendium & Romam auro liberandam e lance abstulisset:non consilii:non fortitudinis:sed famæ & uaticinii templum iuxta uiam nouam erexit:pulcherrimum operum Pantheon Ioui ultori ab Agrippa factum ueterum monumenta produnt: Minerua Romae iuxta Capitolium quondam sita quae Heuphranoris erat Castuliana postea dicta a. Q. Luctatio Catullo dicata: aliam Mineruam Romae ad ædem Fortunæ Aemilius Paulus dedicauit: Fecit & Spurius Clauilius Iouem in capitolio uictis samnitibus sacra lege pugnantibus ex pectoralibus corium ocreis & galeis: Diuus Iulius thoracem quem Veneri genitrici in templo eius dicauit: ex Brytannicis margaritis factum uoluit intelligi: Pompeius magnus imperator uitem auream cum botro in templo Iouis Capitolini sacrauit. erat autem quingentorum talentorum auri titulum habens Aristoboli filii Alexandri regis Aug. Cæsa. omnium templorum

conditor legitur aut restitutor:diuus Vespasianus concordiae siue pacis templum ædificauit effecitque ac ne ista in re uniuersa persequar:quoniam longum nimis & operosum id quidem esset horũ illustrium ducum & aliorum subsequentium imperatorum contextu certamine religionis ac laudis emulatione nec inferior Sigismunde ut aliquando in te iure suo nostra desinat : unde cæpta est oratio: Post consumationem Italici belli inuicta animi tui uirtute cunctis hostibus profligatis prostratis que ab armis ad negotia urbana mentem conuertens:de manubiis obsessarum deditarum que per te urbium summa sacratissimi diuinique principis religione frætus prætar ædes sacras extra tertio ab urbe lapide ĩ mõte maris que prospectu sitas:templum illud percelebre omnique admiratione dignum ac unicum denique monumẽtum regni nominis tui intra mœnia urbe media ac forotenus a fundamentis extructum deo dicatum reliquisti:tãtaque diuitiarum largitate tam mirificis picturae toreumatumque ornamentis ut ĩ hac celeberrima urbe plurima quõ sint cognitu & memoratu digna:nihil antiquius sit: nihil quod magis uisendum putetur:amplissimis præsertim parietibus : permultisque altissimis arcubus peregrino marmore exædificatis: Quibus lapideæ tabulæ:quibus uestiuntur pulcherrime sculptæ inspiciuntur:unaque sanctorum patrum uirtutum quattuor ac cælestis zodiaci signorum errantiumque siderum:sibillarũ deinde musarumque & aliarum permultarum nobilium rerum imagĩes quae nec dum praeclaro lapicidæ ac sculptoris artificio: sed etiam cognitione formarum liniamentis abs te acutissimo & sine ulla dubitatione clarissimo huius sæculi principe ex abditis philosophiæ penetralibus sumptis intuentes litterarum peritos & a uulgi fere penitus alienos maxime possint allicere:praecellẽtissimis praeterea loca haec sanctissima pontificis priuilegiis & muneris donis ac sanctorum reliquis ornasti : Quom ultra haec maximum quotannis aeris & aurum redditum per te his deo dicatum:Gemmas:Margaritas:Pateras aureas:Calices:Acerras:Thuribula:Cruces:Candelabra Tabulas:Organa:Tunicas purpureas & Trabeas textili auro plurima denique sacrorum ethnicorumque librorum ac omnium optimarum artium uolumina una donatione contuleris: Nouitium sane praeclarum & ingens ad immortalitatem inuentum : Quom non auro.argento:aere uel marmore : calce uel lapidibus tantum

Verum in bibliothecis ab illis dicari uolueris quorum immortales animæ in locis hisdem loquuntur: Cæterarum rerum tuarum cumulum referre haud facile dixerim quō præter hæc tot claris opū monumentis adeo nomen tuum passim illustretur ut nulla unquã tam surda posteritas: nulla tam ingrata fama futura sit quæ nō illud in cælum tollat ac debitis & optatis laudidus prosequatur. Videor certissima salus lumenq; ac patriæ decus & pater Sigismunde Pandulphe Malatesta optatum iussionis tuæ meiq; operis rerum militarium munus absoluisse non nescius potiora esse quæ iubebantur q̃ sustinere mediocre cuiuspiam posset ingenium: proindeque plurima me incognita præteriisse quæ commode potuissent his uoluminibus inseri. Cæterum cū cōmunis humani (ut ita dixerim) animi morbus sit ut plura longe quisq; nesciat q̃ sciat: nec ut Flaccus inqt: Quiuis horrentia pilis agmina Nec fracta percuntes cuspide gallos aut labentis equo describat uulnera parthi. Si qd in his libris parum est uel nimium si quidq; quod ex illo prisco & disertissimo ueterum dicendi more fluere ac retro sublapsum referri uisum sit mihi succenseant soli rogo si quid autem satis quod posteritate dignū in arceq; poni queat quasi Minerua illa Phydiæ uel ex ipsius mineruæ officina exiisse uideatur nō mihi sed diuino numini tuoque deinde gratias mecum magnas nedum agant sed ingentes & cumulatissimas referant: qui ad suscepti laboris metam in magnis bellorū æstibus esses licet: studia tamen nostro ductu & auspiciis tuis lucidiora & alacriora fouens calcar semper addidisti: & currentem ut aiūt ad cursum assidue prouocasti.

Laus Deo Finis

Dantis tertii Aligeri.

Qui modo Romuleam seruarat ab hostibus urbem
Et Capitolini culmina cælsa Iouis
Quiq; ducem Calabrum castris spoliarat et armis
Inq; omni fœlix agmina uictor erat
Marmore dux Venetum iacet hoc Malatesta Robertus
Fecit adhuc tantum non libitina nefas
Cur fraudata rapis iuuenem fortuna: putabas
Nunquid (dum numeras partha trophæa) senem.

Quisquis funesto ualidas sub Marte cohortes
Et sequitur missas per freta salsa rates:
Ille raguseum tollat super astra Boninum
Ingenioq; uiri præmia digna ferat
Impressit quoniam quonam modo bella gerantur
Machina uel quatiat mœnia quæq; solo.

Veronæ impressum anno dñi. M.cccc.lxxxiii. xiii. februarii

Robertus Valturi⁹ de Re milit

e Lenchus & index rerum militarium quæ singulis codicis huius in uoluminibus continetur ut inpromptu sint uniuersa hoc est ne talium rerum curiosa perlegant:sed potius sine labore ac molestia cum quidpiam hinc uel inde itelligere uoluerint id tantum quærant sciantq; quoin loco paratum inueniri queant ex quibus quãq; elegantissimis auctoribus sumptum cõprobetur.

Rubricæ primi libri.

Et primum prohemium cum rei militaris scriptoribus.

De prima ac de secunda rei bellicæ origine apud quas nationes primum orta & unde res bellica dicta sit.

Quid res militaris & in quod partes distributa secundum Iphicratis traditionem & q̃ tribus rebus ut reliquæ actionum natura doctrina & exercitatione consumitur: qđque plurimis liberaliũ artium studiis inhærẽdum sit ei qui se cum gloria cæteris impaturum profiteatur.

De litteris hisq; qui maximi duces earum studiis incubuere plurima memoratu digna.

Ex auctoribus Demetrio Iuuenale Horatio Democrito Heraclyto C.Caligula.M.Vipranio:Cornificio Euangelo Cabillo pictore: Hærẽnio Perillo Faustino Octauio Auito.Q.Sulpitio Gallo.Q. Fabio labeone.M.Pompilio Martiano Capella Gallo Asinio Caluo Largio Licino Vatinio pollione Xenophonte Cicerone platone Virgilio Germanico Cæsare:Antiloquo Hesiodo Druidibus: Hiphicrate Aristotele philippo rege Apollonio Tyrio Emniste imbrotomnesiphillo:Archita pictagoreo: Ennio Orosio Seneca Agelio amminiano Marcellino Liuio Cor.Cælso Theophrasto Nasone Socrate.

Rubricæ secundi libri.

Quãmaximos huic disciplinæ fructus afferat philosophiæ & historiarum cognitio quiq; maximi duces historiam scripsere

De eloquentia quantũq; huic ipsa rei conducat

De poetis qui fructus ex eis & qui audiẽdi quiq; repudiandi sint

De musica & in quo cum re militari comercium eius sit.

De Arithmetrica & militari geometria

Ex auctoribus Cicerone Herodoto Tuchidide Timotheo Probo

Registrum huius libri

Tabula
charta alba
elēcus
sciluro
a
ad Magna.
cedentem
tuliani
tridates
ad cōmoda
b
conferamꝰ
auctorum
Quam
a uespasiāo
c
ꝗ ora
statu
in filios
hunc
d
urbem
contem
assentiēdū
prauitatis
e
extra
Esse
quo sane
pulis
f
Achillis
cibi
perferre
necessaria

g
aut
partis
collega
cælo
h
hominem
cos. legatus
habiturꝰ
ueluti
i
iusmodi
gnationibꝰ
hostesq;
signum
k
samnites
erexissen
neq; fugæ
imperato r
l
baleares
collo
præter
acti spa
m
immineat
xxix.
hostibus
credibilem
n
obrueret
dolorem
istorum
nam ma

o
complura
nemo
bene &
ædituus
p
sacrificia
tialium
scribitur
præsidium
q
dalem
appellatur
et militiæ
relinquatur
r
papylionis
atheni ēsibꝰ
fœminæ
ut alii
s
hostibus
quæ ante
ita esse
propriam
t
Perc
seu spu
secespitans
per eam
u
his q̄drigis
masculino
instrumētū
turris

x
telonum
exostra
terebra
musculus
y
Quom
tormēta
ultra modū
machinæ
z
uinea
est aliud
tetras
Marcellinꝰ
&
de bello
est in
naue
eorum
galionis
ꝰ
fulguraue
ignis
expeditiq;
sunt qui
apud alios
A
clarissimus
incussit
gressibꝰ
in limo
B
fuit
iurant

stella est
uictore
C
uidisset
redisset
doctissimꝰ
repetamus
D
delata
fuit
& tempore
sed &
E
uerūm
ut et gratiā
claudius
Agatocles
eam sacris

BETTIN

D